Cartea a apărut cu sprijinul financiar al
Fundației pentru o Societate Deschisă

L

B. P. HASDEU

o R

III

Ediție criticii de
STANCU1LIN
şi
I. OPRIŞAN

Stabilirea şi traducerea
textelor din limba rusă
de
CRINA DECUSEARA BOCSAN

PROZA

SCRIilUKi ROMANI
EDITURA MINERVA
Bucureşti, 1998

xJ

Cartea a apărui cu sprijinul MINISTERULUI CULTURII

I.S.B.N. 973-21-4)508-9
I.S.B.N. 973-21-0458-9

PROZA DIN PERIODICE ŞI MANUSCRISE

PROZĂ LITERARĂ

ROMANE, NUVELE, POVESTIRI

DUDUCA MAMUCA

(Din memoriile unui studinte)

Aveam şaptesprezece ani; eram studinte în Drepturi la o universitate rusească oarecare, şi ţineam cu chirie trei odăi *au premier* în casa dnei Ana P., veche actoriţă în demisiune, a cărei unică fată, dşoara Măria, copilită de şasesprezece ani, apăruse atunci de curând pe scenă, culegând din capul locului aplauzele publicului iubitor de... domnişoare.

Eu o numeam „Mamuca", deşi era rusca, ba chiar poate pentru că era rusca; pe de o parte, ca om, o iubeam; vra să zică o iubeam pe de o parte; pe de altă parte, ca român, nu-mi plăceau lucrurile şi chiar fetele ruseşti şi, numind pe frumuşica mea Mamucă, prin însăşi aceasta o românizam ş-o iubeam oarecum şi pe cealaltă parte.

Ce-i dreptul, era frumoasă! Era frumoasă ca o româncă! Avea nişte ochi... culoarea şi mărimea nu-mi aduc bine aminte! Avea un păr... de seama ochilor. Avea o guriţă... dar de atunci au trecut nouă ani, şi-n nouă ani am uitat mai multe feluri de guriţe! n-am uitat numai că Mamuca mea mi se părea a fi foarte frumoasă, nespus de frumoasă, nenchipuit frumoasă, frumoasă straşnic!

Contractul de chirie se rostea aşa: „d. N.N. va plăti dnei Ana P. câte patruzeci de ruble pe lună, pentru trei odăi şi pentru câte cinci feluri de bucate la prânz pe zi, între cari ş-un aluat; idem câte o mâncare serile."

A doua zi după mutarea mea în casa stimabilei dnei P., intrai în apărţimintele d-sale, despărţite de ale mele prin un lung, îngust şi-ntunecos coridor, făcui o profundă reverinţă, zâmbii şi...

— Ce mai faceţi, cucoană?

— Sînt bine; iar d-voastră?

— Nu mai puțin.

— Mă bucur.

— Duduca nu-i acasă'.'

— Ii la repetiție.

— Mă rog, cucoană: la câte ceasuri ședeți la masă?

— La două nesmintit.

— Și mâncați...?

— Se-nțelege!

— Eram să vă-ntrcb, dacă mâncați tot aceea ce-mi trimiteți și mie?

— Dară.

— Mâncați cu gust?

— Ce întrebare!

— O, cât sînteți de fericită de a putea mânca cu gust!

— D-voastră, pesemne, aveți stomah dezorganizat?

— O, nu, dar îmi lipsește gustul de mâncare.

— Poate bucatele nu sînt bune?

— Nicidecum; din contra... Dar este un lucru la mijloc, cucoană.

— Un lucru la mijloc?

— Nu-s deprins a mânca singur; în societate mâncarea se pare a fi mai gustoasă, gustul se pare a fi mai mâncăcios... Aș vra dară...

— Să ședeți la masă cu noi?

— Dacă nu va fi cu supărare.

— Putem începe chiar de astăzi. Ați fost aseară la teatru?

— Am fost.

— Cum vi s-a părut Marița mea în rolul Gertrudei?

— Nu mi-a plăcut.

— Pentru ce?

— Pentru că nu mi-a plăcut.

— Aceasta-i o rațiune; însă...

— Dșoara joacă cu prea mare foc.

— Și de aceea nu vi place?

— Dar, artistul ar trebui să fie totdeauna rece, rece ca dreptul pozitiv, rece ca litera legilor, rece ca pandectele, rece ca...

— Dar fi-va el atunci natural?

— Pentru mine.

— Cum așa pentru d-ta?

— Natura mea fiind rece *per excellcntiam,* răceala pentru mine e naturală.

Dna P. trecuse peste patruzeci de ani; cu toate acestea, ca veche actoriță „/eune", ea se socotea capabilă a juca onșicând un rol tânăr; așadar, pentru a vedea dacă sofismul meu e sincer, ea îmi puse mâna pe umăr și, clipind din ochi, zise cu o voace foarte quasi-dulce:

— Oare nu șuguiești, amice? Ești rece?

Am lăsat ochii în jos și m-am închinat cu cea mai mare seriozitate.

— Plecăciune, cucoană.

— Vă duceți?

— Iertați-mă, cucoană, aveți prea mult foc.

— Eu? '

— Nu sînteți naturală.

Intrând în odaia mea, aprinsei o țigară și mă pusei a medita asupra principiilor juridice utilitare ale lui Bentham; deodată ușa a scârțâit și s-a deschis; întorc capul și văd... un nas! un nas în crăpătura ușei, un nas antediluvian, adecă un nas a cărui mărime covârșa în același grad mărimea nasurilor vulgare, precum mastodontele covârșa pe elefante. Eram să mă sparii; dar auzii tot într-o vreme, răsunând de supt baldachinul nasului, o voace, sau, așa zicând, o zbierare bine cunoscută, și care mă făcu să gâcesc pe loc pe proprietarul colosalului nas.

— Aice șede N.N.?

— Intră, intră, Feldeșule! răspunsei din odaie, și baronul von R. se afla deja lângă mine.

Baronul von R., studinte jurist și coleg al meu, era un june finlandez, bogat, scurt, gros, alb, năsos și .cunoscut obștește în societatea universitară sub porecla de „feldcș". Cine nu mai avea porecle! Pe mine, bunăoară, tovarășii mă numeau „spițer", zău nu știu din care cauză: sau pentru că iubeam parfumurile și pomăzile, sau pentru că aveam cam adese nevoie de felurite doftorii, ca unul ce mă deosebeam din copilărie prin slăbiciunea constituțiunei; sau pentru că curtenisem pe dna Bencdeck, frumoasa spițereasă văduvă, de la care mi-au rămas pân-acum. ah! drept suvenire, treizeci și șepte șipușoare, mari și mici, colorate si necolorate...

R. s-a pus înaintea mea într-o poză foarte eroică, cu mâna stângă în şold, cu mâna dreaptă întinsă dasupra capului meu, cu piciorul stâng înapoi şi cel drept înaintat în depărtare ca de o palmă, cu nasul rădicat şi gura căscată. Apoi conversaţiunea s-a început aşa:

— Şiretule!

— O !

— Desfrânatule!

— A!

— Craiule!

— E!

— Vicleanule!

— U!

— Dobitocule!

— I! I! Mai stăi şi tu. Am sfârşit toate vocalile ş-am nevoie a recurge la consune. Măi, ai înnebunit tu?

— Cum de ai îndrăznit, Spiţeriile, să te muţi în casa Anicăi?

— Mă tem că-ţi place cucoana Ana!

— Te provoc la duel.

— Şi la duel şi la *quadrille!* Despreţuicsc numai *solo* şi *trio.*

— Unde ţi-s pistoalele?

Aveam pe masă două tifle, sucite în forma semilunci; luai una în mână, şi prezentai cealaltă lui R.

— Ia lasă şaga de o parte, zise baronul aşezându-se. îţi place *madcmoiselle* Mărie?

— *Quelle idee!*

— Nu-ţi place?

— Cum vrei să-mi placă o copilă, un ce nedezvoltat, necopt, neformat, nematur, nedeplin, nesfârşit, nepractic, nepragmatic... *ga fait pitiel*

— Vorbeşti serios?

— Aş fi mare prost de a şugui cu un feldcş. Citit-ai călătoriile lui...?

— De ce dar te-ai mutat în casa Anicăi?

— Trebuia să mă mut undeva.

— Din casa lui Stepanov?

— Vra să zică tu nu ştii nemica!

— Despre ce?

— O! o istorie foarte lungă! Află că Stepanov a căpătat un gust foarte estetic, de când i-a murit femeia, care era modelul urâciunei: *Ies extremites se touchenl.* El ţine numai o slujnică, dar frumuşică ca o gurie mahometanâ, şi nu numai c-o ţine, dar încă ţine prea mult la dânsa. Se pare însă că şi Frosa lui are un gust nu mai puţin estetic; încât Stepanov, pe care numai doară tu îl mai poţi întrece în privirea fizică, nu plăcea nicidecum bietei copile. Mutându-mă în casa lui — sînt norocos cu grisete! — *veni, vidi, viei:* mai pe lung vorbind, chiar de la cea-ntâi zi mi-am însuşit *jus servitutis quae in faeiendo consistit* asupra Frosei. Trei luni de zile Stepanov nu ştia nimic despre coproprietarul său, şi începeam deja a spera că voi căpăta în curând *jus prescriptionis,* când deodată... cam într-amurgul, Stepanov lipsind din casă, gustam în odaia mea, în braţele Frosei, ah... bătaia la uşă. — Cine-i acolo? — Pentr-o vorbă de cinci minute, domnule N.N. (Era glasul lui Stepanov.) — Binevoiţi, domnule, peste cinci minute. Tu înţelegi amice, greutatea puseciunei în care mă aflam. Peste vro douăzeci de minute Frosa ieşi din odaia mea, fără ca să-i fi trecut prin gând că Stepanov, lipovan păţit şi priceput, o aştepta mulcom chiar lângă uşa mea. După tragedia ce se petrecuse între dânşii şi la care eu nu vream a fi martur, Stepanov intră la mine. — Domnule! — Sluga d-tale! — Te poftesc să te muţi din casa mea. — N-oi întârzia a-ţi face această plăcere. — Chiar astăzi, domnule! — Ba după ce voi primi bani pentru a-ţi plăti luna trecută. — Nu vreu banii d-tale. — îmi plăteşti dară pentru că m-am silit a-ţi perfecţiona Frosa d-tale? — în vrâsta d-tale ... — Aceste lucruri sînt mai iertate decât în vrâsta d-tale! — Când te muţi? — Mâni dimineaţă. — Des-dimineaţă?... Ş-aşa mai departe. Precum vezi, Feldeşule, mutarea mea în casa doamnei P. n-a fost precugetată.

— M-ai răcorit la inimă, Spiţeriile!

— Mi-am făcut datoria, ca spiţer, deşi în facultăţi nu se-nvaţă farmacopeea feldeşilor. Mai adaug a zice că sînt atât de departe de a iubi pe păpuşica ta, încât voi fi gata a-i vorbi în favoare-ţi, a-i iperboliza meritele tale, iperbolice numai în profil, a...;î *propos,* de când oare te-au lepşit graţiile ei?

— De aseară, la teatru.

— La teatru... Hm! Ştii c-ar trebui să-i faci un *cădeau?*

— *Parbleu!* dar n-o cunosc pân-acum. Introdu-mă.

— Mai târziu. Nu eşti frumos *{c'est peu dire!)* şi deci, pentru a plăcea unei femei, trebui mai-nainte de toate s-o previi făr-a fi văzut, s-o faci s-admire caracterul şi generozitatea ta. să-i apari ca un ideal sublim îmbrobodit într-un real urât! Dentru-ntâi trebui să-i faci un *cădeau* anonim, lăsându-mă pe mine a-i dezvăli la ureche, parcă un secret, numele galantului adorator, adăugând din parte-mi un lung comentar despre ilustrele tale merite.

— Minunată idee! Vino. Spiţeriile, să te strâng în braţe!

— Bucuros: numai ţine nasul mai departe.

Ne-am sărutat, şi R., departe de a gâci pe buzele mele viclea-na îmbrăţişare a lui Iuda, ieşi sau, mai degrabă, zbură din odaie, rămâind ca să-mi trimită fără zăbavă, spre înmânare, cadoul în cestiune.

După ce tovarăşul despăru, m-am uitat la ceasornic: era două fără un pătrar. Chemai pe Fedor, — aşa se numea feciorul meu.

— Dacă va veni cineva de la baronul R., să vii să-mi spui la cucoana Ana.

Fedor s-a închinat ş-a ieşit: ruşii se închină chiar când dorm!

M-am uiat iarăşi la ceasornic: era două fără zece minute.

— Bre! da încet mai trece timpul! Ş-apoi îmi mai trebuiesc, după teoria probabilităţei, trei săptămâni pentru ca Mamuca să fie a mea pentru trei ceasuri!

Luai condeiul şi înmulţii 21 pe 24: a ieşit 504.

— Uită-te, mă rog! Să mă năcăjesc eu 504 ceasuri pentru hatârul a 3! Aceasta nu se prea potriveşte cu principiile juridice utilitare ale lui Bentham: vreau să creez o şcoală aparte.

— Domnule N.N.! cucoana Ana vă pofteşte la masă.

— Ah! nici n-am auzit cum ai intrat, Cati! Duduca s-a-ntors de la repetiţie?

— Da. '

— Vorbitu-s-a ceva despre mine?

— Cucoana Ana a spus că i se pare... că nu sînteţi... adecă...

— In toate minţile?

— Da.

— Şi ce a răspuns duduca?

— Că aceasta nu se poate spune despre un poet.

— Şi ce a răspuns cucoana?

— Că-nvăţaţii sînt totdeauna nebuni.

— Şi ce a răspuns duduca?

— A tăcut.

— Şi ce a răspuns cucoana?

— A tăcut.

— Bravo! Brutus, drăguţă, se făcea prost pentru a putea vârî cuţitul în peptul lui Cesare; eu m-oi face prost pentru a putea... Dar ele m-aşteaptă cu masa.

La masă găsii, în adevăr, pe cucoana Ana şi pe duduca Mamuca şezând cu şervetele pe genunchi,

— Am auzit, domnule, c-ai fi având o natură foarte rece, începu duduca.

— Natura mea nu vi place?

— Defel.

— Atunci nu sînteţi femeie.

Daţi-mi voie a nu vă-nţelegc, domnule filosof.

— Străbunei d-voastre . Evei. plăcuse şarpele, cel mai rece din toate fiinţile însufleţite. In orice caz, dacă natura mea nu vi place d-voastre, am fost destul de fericit pentru ca ea să placă neneacăi matale. Să fi văzut azi-dimineaţă cu ce ochi dulci...

Cucoana Ana, lângă care şedeam, m-a pişcat de genunchi.

— De ce mă pişcaţi, cucoană?

întrebarea mea a fost pronunţată cu o naivitate perfectă. Duduca tăcea, dar ochii ei, trecând de la mine la mumă-sa şi viceversa, esprimau o curiozitate tragicomică.

— D-ta vorbeşti azi neşte lucruri..., începuse cucoana Ana.

— Ei bine! să vorbim despre altăceva. Curcanu-i minunat!

— îi iepure, domnule! nu-i curcan, întâmpină duduca.

— Se cunoaşte că n-aţi studiat filosofia.

— De ce?

— Gustu-i subiectiv; gustul s-află în noi; şi, prin urmare, iepurele d-voastre e curcan pentru mine, de vreme ce subiectul meu sâmte în acest minut un gust curcănesc!

Cucoana Ana, deşi cam busumllată, n-a putut reţinea râsul.

— Ai un spirit de contrazicere nepilduit, domnul meu.

— Contrazicerea e cu neputinţă în natură, doamna mea. D-voastră n-aţi citit pe Hegel!

Intră Fedor.

— A venit feciorul de la domnul baron.

— Mă iertați, cucoanelor! sînt silit a mă lipsi de societatea d-voastre; să lăsăm pe mâni discuțiile noastre filosofice.

încă nu-nchisesem bine ușa, când am auzit răsunând dinîntrul voacea dnei P.

— Ce nătărău!

„Lucrurile merg bine. Norocul ajută pe nătărăi!" îmi zisei şi-ntrai în odaia mea.

Baronul — model de bunomie — îmi trimise, duprc vorba noastră, un *cădeau* superb: un *necessaire* femeiesc d-eben, încrustat cu aur smălțuit.

Ii răspunsei prin următoarele rânduri:

„ Feldeşule!

Mâni la oara Dreptului penale îți voi repurta despre ispravă.

SPIȚERUL, mânu propria

P.S. Trimite-mi, chiar acum, sania ta: aş vra să ies oleacă la aer. Ştiu c-ai să şezi la masă, apoi ai să dormi... trăsura ta va fi liberă; prin urmare, aştept."

Până la acea zi, baronul nu acordase încă nimerui, asolutaminte nimerui, favoarea ce-i ceream prin scrisoare. Peste jumătate de oară o sanie de nucă sta la uşa mea.

— La bariera Şchiopului! strigai viziteului.

Prin acea barieră am fost făcut prima mea intrare în oraş, viind a studia la universitate teoria Dreptăței, pentru a nu o aplica apoi niciodată în viața practică.

în cei dentâi doi ani ai studiului juridic, m-am mutat de şepte ori din casă-n casă. Voiam, acum, pe conta baronului, a revedea cele şese locuinți trecute, reamintindu-mi *en passant* istoria petrecerei mele în fiecare din ele.

— Hoisa! în ulița R.

Trecui lâng-o casă cu două rânduri ale cărei *rez-de-chaussee* era ocupat prin cinci blănării! în rândul de sus, la cele două fereşti din capăt, am şezut eu trei luni fără patru zile. Celelalte odăi ocupa proprietărița, femeie frumoasă, dar de patruzeci de ani, văduva unui bogat neguțitor, stăpâna a cinci... ba a şese blănării. Am iubit-o două luni; şi m-am jurat de atunci a nu iubi în veci o femeie de patruzeci ani, sau în genere o blănăriță: ele nu se mai încălzesc!

— Ceala! în ulița M.

Iat-o casă care nu voi uita-o niciodată. Sus şezusem eu, jos Enrieta, modistă franceză, creatură oftigoasă, dar atât de încântătoare, încât mă făcea a crede că oftiga e boala îngerilor. Am mai spus o dată că locul ei era dedesupt, al meu deasupra. într-o seară trimite la mine, rugându-mă a nu face vuiet, d-ei fiind bolnavă. Aşa au început cunoştința. O, zeilor! ce izvor de voluptăți, purure nouă şi din ce în ce mai fermecătoare! Ea a murit sau, mai bine zicând, s-a stins peste şepte săptămâni pe brațele mele. Enrieta a fost sângura femeie pe care mă pot lăuda a fi iubit până la moarte.

— Hoisa! în ulița F.

Ha! iată fericita locuință a dlui consilier-titular! realizarea falansterelor lui Fourier. în casa din ogradă şedeam doi studinți ş-un impiegat, şi toți ne bucuram deopotrivă, fără gelozie, fără sfezi, fără intrigi, de nesecabilile favoruri ale doamnei, al cărei bărbat era al patrulea tovarăş şi cel de pe urmă!

Mai rămâneau două case: a spițeresei Benedeck ş-a lui Stepanov.

— Destulă primblare! înapoi!

„Trăiesc cam repede, cam repede", gândeam în gândul meu, pe când sania se apropia de a şeptea mea locuință, în care, — o pot prezice de pe acum, făr-a m-abate de la arta romanistului, — eram menit a face fericirea „duducăi Mamucăi".

„Gaudeamus igitur
Juvenes dum sumus:
Post jucundam juventutem,
Post molestam senectutem,
Nos habebit humus!..."

întorcându-mă acasă, am găsit un nou răvăşel de la baron. Nerăbdătorul amante, pesemne, n-a fost în stare a-şi îndeplini obicinuita siestă: insomnia este, în toate cercurile vieței, apanajul amoarei; călătorii povestesc, în adevăr, că însuşi feldeşul — vorba e anume despre un feldeş — când i se aprind călcâiele, uită greutatea pachidermului său, sare, se zvârcoleşte, înnebuneşte si nu doarme. Baronul îmi scria aşa:

„Spiţeriile!

Am gândit mult despre modul în care ai putea face mai nimerit ca zâna mea să poată gâci numele adoratorului său. S-ar putea ca ideea mea să nu fie rea. Dacă ea îţi va putea conveni, iată esenţa ei. Vei pune în *necessaire* alăturata aici marcă a neamului meu, ceea ce lesne va putea stârni curiozitatea ei, ş-atunci îi vei putea esplica că, dupre cunoştinţile tale eraldicc, ea n-ar putea fi decât a baronilor von R.

Al tău până la moarte, *R."*

Scrisoarea o păstrez pân-acum ca model de originalitate şi de stil.

D-acum nu mai este îndoială că Feldeşul iubeşte pe Mamuca mea: un om teafăr n-ar fi întrebuinţat atâte „pot" şi „put". *Necessaire-u* şi sania, lucruri la cari nici m-am aşteptat din partea sa, vin a sprijini această evidinţă.

M-am uitat la marca lui R., întipărită pe un căpeţel de hârtie parfumată *couleurrose.* Scutul stemei nu reprezintă decât o stea şeptegrană, figură foarte ordinară în eraldica şvezească.

Am tras clopoţelul.

Marca mea, din cauza întâmplătoarei mele origini de la un domn moldovenesc oarecare de fericită memorie, înfăţişa un cap-de-bou cu o stea cincegrană între coarne. O întipării pe ceara tare deasupra scutului baronului, care, adecă scutul, iar nu baronul, s-a ascuns fript; şi-nchisei hârtiuţa în *necessaire.*

„Această idee poate nu mi-ar fi venit în minte fără scrisoarea Feldeşului", îmi zisei în mine. Adevărata dragoste e inventivă! Acum trebuie să mai pun lucrurile la cale aşa ca baronul să fie încredinţat că Mămuca a primit darul său, că-1 iubeşte (pe dar sau pe baron — totuna!) *incognito,* ba că el a şi vorbit cu ea... O aşa mistificaţiune nu e tocmai grea; să recurgem la vro grizetă, care mâni la *hal-masque...* Ah, Doamne, ce inspiraţiune! R. are o amantă... Fără a mă gândi mult, mă grăbii a scrie următoarea epistolă leşească:

„Moja Kochana Pani!

Am dovezi autentice despre necredinţa amantelui d-tale. Permite-mi a veni chiar îndată, şi-ţi voi pruba lucrul, ba încă îţi voi da mijloace de a te încredinţa în persoană. în aşteptarea răspunsului, care te interesează, cred, mai mult decât pe mine, sînt al d-tale

Anonim"

— Intriga e legată de minune, parcă într-un roman dumasian. Sărmana leşcuţă va juca rolul Mamucăi!

Au intrat Fedor şi Cati.

— Aţi tras clopoţelul? întrebă Fedor.

— Da.

— V-am adus mâncarea de seară, zise Cati.

— Bine c-ai adus-o şi bine c-ai venit tocmai acum. Eram să trimit să te cheme. lat-un lucruşor, Catincuţă, trebui să-1 dai în mână duducăi. Spunc-i că ţi l-a înmânat pe-ntuneric, în coridor, un om pe care nu l-ai putut vedea şi care a fugit, rostind numai aceste cuvinte: *Ja mademoiselle Mărie* pentru reprezintaţia de aseară". Ţine secretul pân' la o vreme, adăusei vârându-i în mână o bancnotă rusească de trei carboave.

— Ce frumoasă lădiţă!

Cati ieşi cu *necessaire-xA,* lăsând mâncarea sa pe masă: neşte perjă.

_ Tu, prostule, du-te în uliţa Lopuhin, caută casa nr. 86, întreabă de doamna Victoria Przikszewska, dă-i în mână, auzi, în mână, această scrisoare, ş-aşteaptă răspunsul. Ce ţi-am spus!

— Că-s prost.

— Adevărat, ş-apoi?

— Ca să mă duc în uliţa Lopuhin.

— Minunat! mai departe?

— Să caut casa nr.68.

— 86, gogomanule,

— 86, cuconaşule.

— Şi ce să mai faci?

— Să-ntreb pe doamna Chiftoria Sicşicşicska.

— Victoria Przikszewska. măgarule.

— Chiftoria Sicşicşicska, cuconaşule.

— întreabă dar numai de o doamnă văduvă leaşcă...; cred că doară n-or fi două văduve Ieste sub acelaşi acoperimânt!

— O văduvă leaşcă nr.86.

— Casa, iar nu văduva, nr.86, mă-nţelegi acum?

— Şi s-aduc un răspuns.

— Să nu spui cumva cine te-a trimis.

— Atâta?

— Fuga!

Doamna Victoria Przikszewska sau cum, o numea Fedor, Chiftoria Sicşicşicska — al patrulea personaj principal al romanului meu, *ego* fiind cel întâi — văduva unui căpitan ucis la Caucaz, primea de la recunoscătoarea ocârmuire rusească o pensiune atât de mică, încât, pentru a nu muri de foame spre economia finanţelor statului, ea era silită a întreprinde negoţul frumseţilor goale şi leneşe. în acest mod, trecând asemenea căscărei de la om la om, Victoria, într-una din zile, a dat peste Feldeş, şi Feldeşul, tot atunci, a dat peste Victoria. „Ah! zise vicleana leaşcă, uitându-se galeş în ochii celui mai slut şi mai bogat studinte al Universităţei, — ah! în zadar am căutat pân-acum un bărbat care să mă-nţeleagă!"„Oh, răspunse bunaticul baron, topindu-se de focul cochetăriilor zambilei celei mai rafinate a oraşului, — oh, în deşert am visat până azi o femeie, care să mă iubească!" „Nu sînt cu stare!" „Nu sînt frumos!" „Ai sâmţiminte dulci, cari sînt destule pentru a aprinde amorul femeiei!" „Ai un chip îngeresc, care e de ajuns pentru a învăpăia dorul bărbatului!"... Victoria a leşinat şi Feldeşul s-a apucat s-o trezească prin o detunătură de sărutări, însoţite, fireşte, de gâdilitoarea frecătură a piramidalului său nas. Rezultatul melodramei a fost că baronul, spre a înlătura sărăcia leştei, o luă în întreţinere cu o mie de ruble pe an, o trăsură de birjă şi daruri neprevăzute în budget; iar leaşca, viceversa, spre a înlătura diformitatea baronului, îi hărăzea de porunceaiă ceea ce *le beau sexe,* dupre dreptul naturei ş-al nomenclaturci, ar trebui să hărăzească numai bărbaţilor frumoşi sau, cel puţin, *nostimi.*

R. de mai multe ori invita pe intimii săi amici, între cari eu eram primul actor, actor în ambe înţelesurile acestui cuvânt, la ceai, la Victoria. Leaşca cânta din piano şi din gură; vreunul din musafiri o ajuta din flaut sau din violină; vreo două-trei amice şi *con-breslase* ale gazdei, întovărăşite de *nenorocitorii* lor, încingeau o polcă sau un valţ; vro câţiva studinţi sau militari se puneau la pichet sau la ştos, şi seara trecea pe nesimţite, spre mulţumirea tuturor. Nu ştiu dacă, încunjurată fiind de o societate atât de variată, şi scutită de gelozia baronului, omul cel mai lesne crezător din lume; nu ştiu, zic, dacă Victoria,

alunecându-se pe calea virtuţei ş-aducându-şi aminte trecutul, nu avea cumva alţi amanţi, secundari, întâmplători sau *gratis.* Prezumpţiunea juridică mă face a o presupune ca ideal de credinţă femeiască. Eu unul, pe cinste, nu i-am făcut niciodată curte, nu din amicie pentru baron, nu pentru că frumuşica văduvită nu mi-ar fi plăcut, ci simpleminte de lene: Victoria şedea prea departe. O dată numai, dupre a sa dulce rugăminte, i-am scris în album un sonet *ex prompţii,* în care ziceam, parc-mi-se, cu o pompă prea poetică, că fericirea cea mai fericită este a fi fericit în fericire.

Fedor îmi aduse de la Victoria un bileţel cu cuvântul *„czekam",* adecă, leşcşte, „aştept".

— Ad-o birjă-ntr-un minut!

Aveam pe masă un *domino:* m-am mascat, am pus în buzunar scrisoarea baronului cu „pot" şi „put", din care am şters cuvântul „Spiţer", fiindcă porecla mea era cam universalmintc cunoscută; am aruncat pe umere blana; şi... iată-mă înaintea intrigatei leşte, într-un salon baroneşte îmbrăcat, *Icte-â-tcte.*

— Doamna mea, cine sînt vei şti mai pe urmă. Deocamdată, să nu perdem timpul în vorbe. Cunoşti această slovă?

îi arătai scrisoarea.

— O, Doamne! Slova lui R.

— Citeşte.

— Domnule! cine eşti? Spune-mi cine eşti? Om sau dimon?

_ Sînt prea moral pentru a fi drac; condiţia de om îmi convine mai degrabă, dar vorba nu e despre personalitatea mea, ci numai despre necredinţa baronului; mâni sau poimâni, doamna mea, ai să fii delăsată; ai să perzi acea mie de ruble; ai să rămâi cum ai fost mai-nainte, în intervalul vieţi d-tale între căpitănie şi baronie... Eu unul sînt în stare a dărâma planurile lui R. ş-a-ţi întări poziţia; dar trebui să-mi dai o ascultare deplină şi nemărginită. Te învoieşti?

— Ce ceri de la mine, mască?

— Nici bani, nici trup, măcar că ai cheltuit adese din aceste două lucruri fără a trage din ele vrun mare folos. Cer să vorbeşti, cum te voi învăţa eu.

— Mă-nvoiesc.

— Mâni este balul mascat. Trebui să fii acolo. Baronul are să vie de asemenea din îndemnul meu, pentru a întâlni pe noua

sa amantă, pe care iarăşi eu o voi împedeca a ieşi din casă. Costumul lui voi şti mâni şi ţi-l voi arăta în bal. Ceea ce ai să vorbeşti, vei şti tot atunci. După ce vei veni, abordează-mă şi spune-mi cuvântul *„czekam",* pentru ca să te pot recunoaşte. Eşti blondă ca şi iubita lui R., eşti de aceeași statură... lucrul va merge bine!

— Te-nţeleg acum; însă cum să te recunosc eu pe d-ta?

— Am uitat lucrul de căpitenie! Vino la nouă oare tocmai; mă vei vedea plimblându-mă cu manele pe pept *a la* Napoleon, ş-apoi am să fiu necostumat, cum mă vezi acum.

— Cum ai să-mpedici pe mutra ceea să vie la bal?

— Vorbeşte cu respect despre sex frumos. Ca s-o-mpedec, e sarcina mea. Adio, Victorie!

— Ascultă, mască. Dacă vei izbuti a-mi înlănţui pe R., apoi...

— Apoi?

— Cum ţi se pare, oare sînt eu frumoasă?

— Să presupunem că-i aşa, pentru a ne feri de dispute economico-politice despre valoarea relativă a una mie de ruble...

— *Une de mes nuits sera ă vous.*

— Lucrurile acestea se rostesc mai bine în franţuzeşte, decât în oricare altă limbă... Mă-nvoiesc şi eu, dacă numai voi avea vro noapte slobodă. Adio!

— La revedere, tiraniile!

Mă-ntorceam acasă mai vesel decât era Alesandru Machedon după bătălia de la Granic. într-o singură zi am făcut atâtea încurcături, câte nu lesne le-ar fi putut descurca într-un lung an capul unui Metternich! ,,De acum sper, îmi ziceam, gurguţându-mă în sanie ş-ascultând monotonul son al zurgălăilor, de acum sper că Mamuca va fi a mea nu în trei, ci numai în două săptămâni: am câştigat dar şapte zile!" însă cine putea prevedea că baronul R. va veni hurduz-burduz cu cadoul său şi cu scrisoarea sa; că Victoria sau Chiftoria se va prinde în capcană aşa de uşor ş-aşa de strâns! Planul meu dentru-ntâi era de tot altminte; voiam să fac un asediu strategic, regulat, prelungit: curte, curte... Dupre cum s-au întors lucrurile, văd că cucoana Ana, Feldeşul şi leaşca vor fi tustrei instrumente pasive, cu al căror ajutor voi pătrunde, fără nici o greutate şi-n timpul cel mai scurt.

poate chiar într-o săptămână, în sanctuarul „duducăi Mamucăi". Nu e adevărat cântecul:

,,Ochii şi sprincenele
Fac toate greşelele..."

Toate greşelele încap în sfera guriţei! Ah, guriţă, guriţă! cum de te-ai ascuns de la ochiul cântecului poporal, care străbate codrii cei mai deşi şi prăpăstiile cele mai adânci!

Toată noaptea am visat neşte năzdrăvănii şi năzbâtii de cele mai năstruşnice, precum se întâmplă, în genere, dup-o zi plină de agitaţiune. Mi se părea a fi femeie şi soră cu dna Przikszewska; duduca Mamuca se metamorfozase în bărbat, ceea ce, în adevăr, i se cam prilijea câteodată pe scenă; baronul R. mă curtenea pe mine, adecă pe exemplarul meu femeiesc; duduca Mamuca, se-nţelege, ca tânăr curtenea pe Victoria. Nu mi-amintesc toate peripeţiile dramei; ştiu numai că ea s-a încheiat prin două cununii de tot în caracterul visurilor: Mamuca se-nsoţise cu Przikszewska şi eu cu Feldeşul.

La nouă ceasuri mă-ndrumai spre Universitate. Aveam ora Dreptului penal. Profesorul, doctor de legi de la Berlin sau de la Miinchen, — nu ţiu aminte, — un june cu ochilari pe nas, cu nasul rădicat în sus de frică să nu-i pice ochilarii, ceea ce — rădicarea nasului — îi era lesne de făcut din cauza uşorităţei căpăţânei întregi, — profesorul, zic, ne traducea, sub numele de scripte originale, prelegerile dascălilor săi nemţeşti; le traducea din cuvânt în cuvânt, din literă în literă! Nu degeaba sună un cântec studinţesc, compus la Berlin sau la Miinchen, cine mai ştie!

,,So geht's in Academiis
Da giebt es viei Doctores,
Plus tamen est in titulis,
Sunt sine fructu flores,
Gelchrte wenig, Doc ten viei
Das lass 'mir sehn im Quasi-Spiel,
Freche Stim,
Schwaches Him,
Doctores sunt vel quasi,
Sie lehren mir so quasi..."

- X, aşa se numea profesorul, ne explica, vrau să zic ne memoriza acum despre cestiunea „preacurvici", *dc adulteriis,* şi ne dezvolta, ca de pe carte, teoria celebrului criminalist german Feucrbach, cum că silnicirca unei femei e fiziceşte cu neputinţă. Spre încheiere, el a surâs ş-a adaus cu un aer de profunditate: „Eu unul. domnilor mei, mă unesc cu opiniunea lui Feuerbach numai întru cât priveşte pe bărbaţii fiziceşte neputincioşi." Dupre cum am aflat mai în urmă pân'şi această încheiere era litcralminte tradusă din nemţeşte.

— Domnule profesor! mi-ţi da voie a cere o dezlegare? Dezlegare în înţelesul juridic al cuvântului, zisei rădicându-mă.

— Mai ales, domnule.

— Legile romane, în cazul preacurvici, vorbesc numai de *jure patris vel mariti...* prin urmare, este iertat a silnici o fată, adecă femeie fără bărbat, care, totodată, ar avea numai o mamă-văduvă?

Făcând această întrebare, eu gândeam, fireşte, la duduca Mamuca.

— Cestiunea e foarte gravă, răspunse profesorul, apăsând ochilarii, care se pregăteau, pare-se, a sări de pe nas, pentru a întâmpina la cazul meu prin un alt *caz* tot atât de neprevăzut în scriptele nemţeşti ale profesorului. Cestiunea e foarte gravă. In lecţiunea viitoare o voi dezbate exegetic cu ajutorul texturilor pozitive şi filosofice.

în acest moment răsună clopoţelul, şi X ieşi din clasă buiguind fraza: „cestiunea e foarte gravă, foarte gravă..." Pesemne şi el avea vreo duducă Mamucă!

— Ei bine. Spiţeriile; făcut-ai ceva? şopti baronul R. abordându-mă.

— Mai mult decât s-ar fi putut aştepta; ea-ţi rânduieşte un *rendez-vous* deseară la *bal-masque.*

— *Est-ce possible?*

— I-am spus că eşti frumos ca un persian, c-o iubeşti ca un turc, că eşti înfocat ca un arab; în fine, te-am prefăcut într-o minune orientală. Spre a nu mă dezminţi, trebui să Iii mascat şi să-ţi cunosc costumul de mai-nainte pentru ca s-o pot preveni.

— Voi fi drapat în flutur.

— *Admirable!* Vino la 9 trecute; ea te va aştepta. La bal te voi lămuri mai bine despre toate.

— Cadoul i-a plăcut?

— E încântată.

— Nu şezi azi cu mine la masă?

— Iartă-mă, am mai multe trebi... Uitat-ai amorul meu pentru Frosa lui Stepanov?

— *Fi doncl* O slujnică...

— *De gustibus nan est disputandum.* Mie îmi plac florile câmpeneşti, ţie florile cu miros. Nasul tău uşor înghite orice aromate, al meu se teme de gutunar! Adio!

— *A revoir, mon cherl a revoir!*

Mai tăgăduiască cineva cum că norocul nu e *cuusa causans* a tuturor noroacelor! Abia mă depărtai câţiva paşi de la columnada universităţei, intrând în uliţa Vanchin, cum deodată zăresc pe Mamuca ieşind dintr-un magazin, urmată de Cati, care ţinea într-o mână o legătură şi în cealaltă o păreche de papucei. Aleasa inimei mele mergea repede înainte, lăsând în stratul dc omăt urmele unui picioruş fabulos, ş-ascunzându-şi năsuşorul în moşon, asemene păseruicei, când îşi adăposteşte căpuşorul în căldura aripioarei. Precum vedeţi, şi iarna are o poezie a sa, diminutivă ca a lui Alecsandri, pe care trebui s-o căutăm în omăt şi-n moşon.

— îmi pare bine că te-am întâlnit, domnişoară. Sînt sigur că însuţi ai ii dorit să mă vezi în *tete-â-tete,* pentru ca să-mi poţi face două întrebări despre care ai gândit ş-ai visat toată noaptea.

— Cum ştii d-ta gândurile şi visurile mele, domnule N.N.? întrebă Mamuca cu o voace tremurândă, care dovedea că zisa mea, bazată în parte pe un fapt pozitiv şi-n parte pe o inducere psicologică, a lovit-o drept în inimă.

— Vra să zică am ghicit? nu-i aşa? zisei zâmbind.

— Eu n-am spus aceasta, — apucă înainte Mamuca, lăsând ochii în jos... însă aerul de siguranţă cu care m-ai abordat a putut cu tot dreptul să mă minuneze.

- Să nu făţărniceşti în zădar, domnişoară; eu sunt un fel de năzdrăvan, e prea greu ca neştine să ascundă orişice de la mine. D-ta ai gândit ş-ai visat toată noaptea despre *necessaire-w* de eben ce l-ai primit aseară, şi despre curtea ce mi-ar fi făcut neneaca d-tale ieri dimineaţă, când erai la repetiţie. Trebui să recunoşti adevărul.

— D-ta mă sparii, domnule! Cum de ai putut pătrunde în cugetul meu? Cum de ai aflat despre *necessaire'/* De unde această schimbare în manierele d-tale? Ieri aş fi jurat că eşti...

— „Poet", cum m-ai numit d-ta, sau „nătărău", cum m-a împodobit doamna Ana. Ieri nu făceam deosebire între curcan şi iepure, ş-astăzi citesc în fundul inimilor; ieri mă lăudam cu răceala naturci mele şezând într-o odaie călduroasă, ş-astăzi vorbesc cu foc călcând pe gheaţă... Vrei oare să-ţi lămuresc această cimilitură'?

— Cu orice preţ!

— Oho! preţul va fi foarte moderat; desearâ la *bal-masque* întreabă-mă şi vei afla, cam pe la zece oare. Ieri mă credeai prost, acum mă socoti geniu; peste puţine ceasuri mă vei vedea nici una, nici alta, dar ceva mijlociu. Aşadar, te salut în aşteptarea a treiei „schimbări la faţă".

— Vei fi mascat?

— Nici sufleteşte, nici trupeşte, cel puţin pentru d-ta; destul că m-ai văzut în două zile sub două măşti: de acum înainte voi fi cum sînt. Mi-i acorda mânuşiţa în semn de revedere?

Mamuca îmi întinse mânuţa sa, palpitândă de frig sau de emoţiune. nu ştiu: o strânsei cu aprindere şi ne despărţisem pentru a nu intra în casă împreună. Cati, care mergând în urma noastră, a înţeles pe jumătate câte ceva din conversaţiune, mă ameninţă pe furiş cu degetul, ceea ce, în argotul subretelor, însemnează: „ce crai" sau „ce blăstămat!". două sinonime în limba română, limbă — duşmană a monarhismului.

Tactica mea ostăşească în privirea duducăi Mamucăi se baza pe o observaţiune filosofică foarte veche, ce o cunoşteam în teorie prin studiu, mai-nainte de a o fi adeverit în practică prin un şir de experiminte. Bărbaţii, afară doară de poeţi, şi încă de poeţii cei fameni, când iubesc o femeie, o iubesc numai ca pe o femeie, ş-adesea chiar o iubesc mai puţin; femeile, din contra, iubesc deobşte un ideal, un ce mai pe sus de natura omenească, un înger sau un drac, ca Jannelc d'Arc din veacul de mijloc, dar niciodată un bărbat cum sînt bărbaţii. Sceleratеţa cea mai neagră atrage mai degrab amoarea unei femei, decât o onestitate mediocră a unui nici-turc-nici-turlac. De aceea hoţilor şi tâlharilor celor vestiţi nu le lipseau în veci amante de foc, pe când vrun preşedinte de municipalitate sau vrun prefect de poliţie

ordinarminte nu sînt iubiţi nici chiar de legiuitele lor jumătăţi, cari nu găsesc în ei o destulă materie de simţimânt, bun sau rău, ci numai o destulă materie groasă sau grasă. Aşadar, convins despre patima femeilor pentru extremităţile bărbăteşti, m-am silit a apărea Mamucăi *extrem* sub toate privinţile, şi eram sigur de a-i fi căzut cu tronc la inimă, chiar să fi fost fiziceşte mai urât decât generalul mangiur Ianc-Vanc. Voieşti oare, cetitorulc, ca să te iubească sexul, sau, cum zice d. Cipar, scpsul frumos? o voieşti? fii totdeauna *prea: prea* în dreapta, *prea* în stânga, *prea* în mijloc, *prea* denainte, *prea* denapoi, tot *prea* şi *prea,* în bunătate, în răutate, în idei, în fapte, în vorbe, în aprindere, în răceală, *in omnibus rebus et aliis quibusdam!*

Credincios sistemului meu, la masă eram *prea* tăcut; şi mersul conversaţiunei sămăna, prin monotonie şi delicateţă, cu al unei tragedii franceze în versuri, bunăoară:

MAMUCA *(către mine):* Vă duceţi desearâ la bal mascat?
Eu *(către Mamuca):* Da.
ANA *(către mine):* Veţi fi cu mască?
Eu *(către Ana):* Nu.
MAMUCA *(către mine):* Sosu-i prea sărat, nu-i aşa?
Eu *(către Mamuca):* Da.
ANA *(către mine):* Poate vreţi mai bine castraveţi.
Eu *(către Ana):* Nu.
MAMUCA *(către mine):* Dimineaţa a fost foarte rece.
Eu *(către Mamuca):* Da.
ANA *(către mine):* Aveţi obicei a dormi după-masă?
Eu *(către Ana):* Nu...

De la masă la universitate, de la universitate la biliard, dc la biliard acasă — sînt acţiunile cari au umplut timpul meu până la opt oare de seară. Aşteptam cu nerăbdare minutul bătăliei, din care speram a ieşi încununat...ba tocmai nu, căci cununiile nu-mi plac defel; speram, cum ar zice francezul, *avoir le dessus;* cu un simplu *le dessus* mă mulţumeam mai bine decât cu o mie dc cununii! Locul bătăliei era plănuit la *bal-masque,* care se făcea obicinuit în cele trei saloane ale clubului; duşmanii mei, de naţii deosebite, erau numeroşi: baronul, Przikszewska, Mamuca; stratagema mea consta, ca a tuturor hatmanilor mari începând de la Cocles, întru a-i combate în timpuri şi cu arme diferite, dupre oportunitate; sau, potrivit politicei lui Machiavelli, de a

(ace astfel ca ei să se scarmene unul pe altul, rămâind ca eu însumi să culeg apoi folosurile luptei.

Punt la 9 ceasuri stam lângă uşa salonului întâi. Eram dominat, adică, pentru ca neologiştii să n-o înţeleagă în sens rău, aveam pe faţă un *domino.* Purtam paltonul în care vizitasem aseară pe Victoria, şi ţineam manele pe pept *ă la Napoleon.* Dodată răsună la urechea mea cuvântul *.,czekam".*

— Te aştept, dragă.

— Baronul e aice?

— Trebui să vie îndată, o să fie constumat în flutur.

— *Aceea* n-are să vie?

— Fii liniştită. Amanta baronului se cheamă Măria P., actoriţă, şi totodată, lucru de mirare! domnişoară. O cunoşti?

— Mă mai întrebi! Cine nu mai cunoaşte creaturi de acelea!

— Fii cu sânge rece. Baronul îi trimise ieri un scump *necessaire* d-eben încrustat cu aur. Pân-acum el o cunoaşte numai din vedere şi n-arc de la ea nici un semn de înţelegere. Cată să joci bine rolul Măriei. Spune-i c-ai primit cadoul, mulţumeşte-i, făgăduieşte-i, şicanează-1, intrighează-1, fă ce-i vra, eşti meşteră; numai...

— Numai?

— Vei strica totul dendată ce îl vei întreba despre numele meu; trebuieşte numai atâta pentru ca el să se priceapă că joci un rol străin.

— Şi numele tău oare nu l-oi afla niciodată?

— Il vei afla după ce m-oi putea lăuda de a fi binefăcătorul tău. Uitat-ai făgăduinţa-ţi de aseară? Când voi cere împlinirea ei, atunci vei şti cine sînt.

— Mă iubeşti dară?

— Ba.

— Apoi nu vei cere niciodată ceea ce ţi-am promis.

— Nu te iubesc, dar îmi placi; şi de la plăcere la iubire e un singur pas; eu unul sînt deprins a iubi în urma plăcerci, şi-n privirea plăcerei eşti datornica mea.

— Nu încă.

— Iţi vorbesc cu siguranţă; dar pune-te ceva în laturi, nu vezi cum mă caută fluturai nostru?

Victoria s-a depărtat câţiva paşi.

— Iubite domino, nu eşti cumva spiţer?

— Tocmai; sînt spiţer din casa Anicăi tale.

— Ea-i aice?

— Cine? Anica?

— Dă-o dracului! *mademoiselle Mărie.*

— Acum văd că eşti un flutur din cunoştinţele mele; vrau să zic un feldcş metamorfozat în flutur, un „avatar", cum ar zice profesorul nostru dc limba sanscrită. *A propos,* vrei să-ţi vorbesc în limba sanscrită, limba ta naţională?

— *Taulati stanas stubdha.*

— *Ksamu bhag' dadati driyatai.*

— Bravo! Acum recomandă-mă, frate Spiţere, la îngerul meu.

— Trebui să te previn mai-nainte de toate despre un lucru de prima importanţă.

— Spune.

— îţi aduci aminte istoria mea cu Frosa lui Stepanov?

— Scuteşte-mă, pentru mila lui D-zeu! mi-o repeţi de trei sute de ori pe zi! nu te pot întâlni fără ca să nu aud îndată numele acelei nenorocite!

— Ce să fac, dragă Feldeşe! o iubesc. Dar să venim la vorba noastră. Mutându-mă în casa cucoanei Ana, mă temeam ca nu cumva s-ajungă la ştirea sa scandalul meu cu Stepanov. Tu înţelegi că, având o fată mare, ea n-ar fi suferit pe un chirigiu... Deci, în contractul nostru mi-am schimbat personalitatea, încât mama şi fata mă cunosc sub nume, poreclă şi profesie imaginare de Teopomp Perepetuevici, studinte de medicină. Caută dar, pentru propriul tău interes, de a nu mă dezminţi.

— îţi promit.

— Mai bine de toate, nici să vorbeşti despre mine.

— Fie ş-aşa.

— Parola?

— Parola.

îl luai la braţ ş-am înaintat spre Przikszewska.

— Frumoasă mască! iată generosul tău adorator, celebrul flutur înamorat de floarea nurilor tăi şi-nsetat dc dorinţa de a întinde asupra-i splendidele sale aripi.

— Domino ţi-a spus adevărul cel mai pur, idolule inimei mele.

— Dă-mi dar braţul tău, încântătorule fluturaş, ş-uită pentru această seară originea ta orientală, pentru a vorbi cum se vorbeşte în Europa.

— Vă las să gustaţi plăcerea dialogului: m-aşteaptă alte măşti, mai puţin poetice.

Zicând acestea, mă repezii în sală unde mă aştepta Feciorul meu.

— Lasă blana în garderobă, îmbracă paltonul meu, pune pe faţă acest *domino,* şi primblă-te prin saloane: dar să nu vorbeşti cu nimene nici un cuvânt, chiar de ai asurzi de întrebări. Mă-nţelegi?

Apoi reapărui în salon, în uniforma mea studinţească (în ţările barbare toţi au livrelile lor, începând de la capul statului) şi fără domino, ca un personaj din nou venit, lăsând pe amuţitul Fedor a juca bine-rău, dar în tăcere, şi prin urmare într-un mod foarte filosofic, vechiul meu rol.

Am trecut în salonul al doile, ferindu-mă a fi însemnat de către Feldeşul, care şoptea nu ştiu ce la urechea falsei sale Mamuca.

— Câte poezii ai mai scris astăzi? mă-ntrebă o mască.

— La *mascaraluc* nu se răspunde.

Incunjurai salonul al treile.

— Spiţereasa Benedeck moare după tine, îmi zise în fugă un domino.

— N-are decât să citească pe *Bolnavul imaginar* al lui Molierc, ş-apoi să-şi puie un clistir de apă rece.

Mă-ntorsei în salonul al doile.

— Vrei să-ţi povestesc viaţa ta de la leagăn şi până-n seara de astăzi? îmi zise o circaziană.

— Te iert pentru depărtatul trecut: spune-mi numai ceea ce am făcut de ieri şi până astăzi. Vezi că taci? Eşti dar mufluză de parolă, şi te las pân-a te îndrepta în opinia publică.

Apropiindu-mă de uşa salonului întâi, văzui intrând două măşti proaspete. Una, mai naltă şi mai grasă, purta o rochie lungă de atlas mohorât ş-avea pe cap un fel de coroană aurită cu dinţi; cealaltă, mai subţire şi mai mică, era îmbrăcată în rochie scurtă de atlas verde deschis, cu un spenţer de catifea pimbie ş-o cunună de flori artificiali pe cap. Câteva cuvinte, întrauzite din

gura măscuţei verzi şi adresate către masca mohorâtă, mă făcură a gâci pe ambe.

— Lasă-mă să intrighez un pic pe nătărăul d-tale, zise cea dentâi.

— Cum îţi place, dar sînt încredinţată că peste cinci minute o să-ncepi a căsca, răspunse cealaltă depărtându-se.

Apucai braţul măscuţei.

— Ai venit să-mi cei seama, Mărie?

— M-ai cunoscut?

Apoi luai braţul Mamucăi, iertându-mi, drept precuvântare la ceea ce mă pregăteam a spune, să strâng [cu] deznădejde micuţa-i mână, care tremura în palma mea, dupre o expresie nouă în asemenea cazuri, ca un peştişor prins în reţe; şi ne aşezarăm într-un colţ al salonului, unde o uriaşă columnă arunca asupra-ne binefăcătoarea sa umbră.

Mămuca tăcea.

Când o femeie amuţeşte deodată în ajunul unei răstălmăciri amoroase; când,veselă şi glumeaţă până atunci, ea pleacă ochii în jos, sau se face a se juca cu aliseda ceasornicului... e semn bun! Ea au deja iubeşte, au presimte răsăritul dragostei. Crescut în şcoala poeţilor latini, adăpat la adâncele izvoare erotice ale lui Ovidie, Petronie, Properţie etc, eu cunoaşteam din copilărie, ca pe *Tatăl nostru, meteorologia* amorului; şi, văzând tulburarea fetei, îmi zisei în gândul meu: o am! adecă: o voi avea!

Mânuţa Mamucăi se afla tot încă în a mea. Mă uitai în jur şi, însemnând numai dosul a două măşti cenuşii, cari steteau mai aproape de locuşorul nostru, prin o repede mişcare, o mişcare, a cărei repejune se poate alătura doară cu lovitura unui pumnar italian, întipării pe degetele copilei o sărutare de foc, ca toate acelea prin cari se-ncepe o iubire şi cari vai! sînt cu neputinţă mai în urmă.

Mamuca iute îşi retrase mâna şi se sculă în picioare:

— Văd, domnule, că nu meriţi încrederea mea; adio!

Atâta numai aşteptam, pentru a pune în lucrare planul, artisticeşte concertat de mai-nainte.

— Adio! Ţ-am spus fără cuvinte, prin o singură sărutare, ceea ce trebuia să ştii: te iubesc! Adio! Adio, Mărie!

Zicând aceasta, mă rădicai cu demnitate şi despărui în vălmăşagul măştilor ce năbuşeau din ce în ce mai numeroase cu

apropierea miezului nopţei. Apoi întorsei capul şi zării pe Mamuca reaşezându-se gânditoare în misterioasa noastră poziţie din dosul columnei.

Tocmai atunci trecu lângă mine Feldeşul cu Przikszewska.

— Vi-to no-ta că-ta am-tu să-ta ţi-to spun-tu ce-lo va-ta. zisei baronului în argotul studinţilor. care se cuprindea în aceea ca silabele să se despartă şi, după fiecare din ele, să se adauge unul din aceste trei postpuneri: *to, ta, tu,* anume: *to* după vocalele *e* şi /, *ta* după celelalte vocale; şi *tu* după consune; încât frazul meu însemna simpleminte: vino că am să-ţi spun ceva. Numai optsprezece *bur.fi* în întreaga universitate vorbeau în perfecţie şi cu o iuţeală neauzită în această limbă, ce noi o numeam *totututică.* Eu şi Feldeşul eram recunoscuţi ca doctori între ceilalţi.

— Cum să las singură pe Măria? răspunse baronul.

— Trebui să-mi faci această slujbă pentru zece minute.

— Dar, scumpul meu...

— Lasă-mă deci pe mine să-i spun oarece la ureche.

Şi trecând din partea Victoriei, îi şoptii leşeşte:

— Domino *„czekam"* te aşteaptă în salonul al doile, lângă a treia fereastră.

— Vra să zică d-ta îmi cunoşti secretul, domnule N.N.?

— Se vede că aşa. Lasă-ndată braţul lui R.

Victoria simţi că orice împotrivire la cererea mea ar fi fost primejdioasă şi, strângând mâna Feldeşului, ea îi zise:

— La revedere, amoraşul meu, până la viitorul bal mascat.

— Cum? pân-atunci nu ne-om mai întâlni, îngerul meu?

— Nu ştiu; nu pot făgădui; nu atârn de la mine...

Şi Przikszewska lăsă mâna Feldeşului.

— Neomenosule! Cum să nu ai tu milă de patima mea, de focul meu, de chinul meu, de...

— îndatorire pentru îndatorire, iubite Feldeşe. Ţ-a venit rândul a-mi dovedi prin fapte prietenia ta. Vezi acea mască verde-pembie din dosul columnei?

— O văd, dar ce-mi pasă mie...

— Ţie nu, fireşte, căci ea... ea nu este Mamuca! dar mult îmi pasă mie, fiindcă încep a o iubi, şi trebui să-i prubez amorul meu, până acum respins, prin un ce eroic, care răpeşte şi supune inimile femeilor. Abordeaz-o şi fii scandalos cu dânsa; eu mă voi apropia atunci şi te voi provoca la duel; tu-mi vei da carta-ţi de vizită şi eu îţi voi răspunde cu a mea... De la sine se-nţelege că duelul va fi numai imaginar! se cere efectul şi nemica mai mult!

— Vei fi mulţumit!

Şi baronul merse repede spre Mamuca, pe când eu însumi mă furişai după columnă, auzind şi pândind totul, dar fiind totodată nevăzut de către biata păseruică vânată.

— Te cunosc, măscuţă, zise von R., aşezându-sc lângă Mamuca. Ce de nopţi am petrecut împreună! Ce de mai ruble ai stors de la mine! Aş vrea să ne rennoim cunoştinţa în iastă noapte.

Sărmanul baron nu ştia cu cine vorbeşte. Auzindu-1, abia îmi puteam reţinea râsul.

— Te-nşeli, domnule, răspunse Mamuca cu o voce dispreţuitoare şi voia să se scoale.

— Ian lasă, puică, marafeturile deoparte, întâmpină baronul apucând-o de talie.

în acest moment apărui eu, parcă trecând din întâmplare, fără însă a mă uita la actorii scenei.

—- Domnule N.N., zise cu tulburare Mamuca. D-ta mă cunoşti, şi, prin urmare, eşti dator a mă apăra.

— Până la moarte, domnişoară! Cine eşti, domnule? adăusei, puind mâna pe umărul baronului şi măsurându-1 cu mândrie de la cap până la picioare.

— Cine eşti? răspunde!

— Ia, sînt o mască, precum mă vezi, şi te poftesc, prietene, să slăbeşti mâna-ţi de pe umărul meu, căci, zău, nu sînt prea răbdător.

— Mă jur că nu te voi lăsa să faci un pas — auzitu-m-ai! — mai-nainte de a-mi dechiara numele tău.

— Această dechiarare oare va avea ea urmări? trebui s-o ştiu încalţe pentru ca să nu-mi perd vorba în vânt, domnul meu.

— Dacă eşti dvorenin, fără îndoială; dacă nu eşti nobil, vom găsi alte mijloace.

— Poftim dară!

Baronul îmi întinse carta sa, şi eu, lăsându-i umărul, îi întorsei pe a mea.

— Mâni, la opt ceasuri, ne vom întâlni, domnule baron.

— Pentru plăcerea d-tale, domnule N.N.

Am rămas iarăşi faţă-n faţă cu Mamuca; dar, mulţumită politicei mele, împrejurările s-au schimbat cu desăvârşire. Acuma, frumoasa mea privea în mine pe un cavaler din evul mediu, gata a jertfi zilele pentru o singură slabă mişcare a mânuţei sale. Cine ştie, gândea ea în sine, dacă-1 voi mai vedea vreodată! Cine poate gâci dacă mâni dimineaţă glonţul sau sabia protivnicului nu-1 vor întinde mort pe câmpul luptei: şi eu, numai eu sunt cauza...

— Toderiţă! zise cu-nduioşare Mamuca, tu nu trebui să te baţi, eu nu vreu, eu nu-ţi dau voie.

Precum vedeţi, într-o scurtă minută. din „domnul N.N." devenisem Toderiţă, din „dumneavoastră", tu.

— Ce aud, Mărie? Nu mă-nşel oare? Tu ai vra să trăiesc? Tu mă iubeşti?

– Făgăduieşte-mi că nu te-i bate.

— E cu neputinţă! Onorul mai pe sus de toate! Fi-voi vrednic de dragostea ta, dacă m-ei vedea tremurând ş-ascuzându-mă dinaintea armei unui om provocat de către mine însumi?

— Dar dacă el te va ucide?

_ Voi peri voios, ducând cu mine în mormânt credinţa că mor iubit de tine!

— O! Doamne!

— Această întâlnire, oh! poate să fie pentru noi cea de pe urmă, Mărie; de aceea, am o rugăminte...

– Ce să fac! nu ştiu ce să zic!

— Dacă baronul mă va ucide, trămitc la tatăl meu, a cărui adresă vei afla între hârtiile mele, acest inel cu marca familiei care trece în neamul nostru de la părinţi la fii. în saltarul de sus al biuroului, vei afla zece mii de carboave în bilete de bancă şi actul de danie pe numele tău...

Să nu gândiţi, domnilor, cum că, în adevăr, saltarele mele ar fi văzut vreodată măcar zece mii de parale; însă, în ajunul unei morţi care nu era să se-ntâmple, interesul meu cerea ca să dau o idee cât mai frumoasă despre starea mea financială. în aşteptarea biletelor promise în nefiinţă, prezintai acum Mamucăi inelul meu; ceea ce era încă o viclenie; căci de pe capul-de-bou al mareei, iubita mea recunoştea, fără ca să i-o fi zis eu însumi, călcându-mi oarecum fireasca modestie, cine anume e dănuitorul celebrului *necessaire.*

Mamuca plângea sub mască.

— Recondu-mă acum la mama; şi...

Aici glasul său i s-a rupt ca o coardă, din care artistul voieşte a scoate nişte sonuri mai pe sus de puterea instrumentului.

— Şi? ai zis „şi", sufletul meu? N-ai sfârşit încă.

— Şi dacă moartea te va cruţa... îţi voi jertfi rămăşiţa vieţei.

— Nu-ţi vei întoarce cuvântul?

— Nici în iasta, nici în ceea lume!

După un jurământ atât de pompos, începurăm a căuta prin saloane pe rătăcita doamnă P., pe care am găsit-o, în sfârşit, intrigând pe un consilier de stat cu capul alb şi pleşuv ca al sfinţilor.

Aci ne-am mai strâns de mână ca'nealtădată, şi mă depărtai, după ce auzisem cuvintele Mamucăi către dna Ana:

— Hai acasă! Mă doare capul...

Bravo! Iată ce se cheamă a face trebile! Ulise în *Odiseea* n-a fost mai isteţ în născocirea şi gruparea tehnelor! Mâni, ca două şi două — patru, Mamuca trebui să cază în-capcana mea!... şi unde-i acela care s-ar putea lăuda, ca mine, a fi biruit numai în trei zile, fără-ntrebuinţarea vreunei măsuri silnice, o fecioară nici măcar cunoscută de mai-nainte? Nu-i vorbă că împrejurările au concurs în ajutorul meu; dar nu ştiu dacă altul ar fi ştiut să se folosească de ele cu o aşa agerime! dacă n-ar fi scăpat cel puţin una din ele... ş-atunci zidirea întreagă se dărma pe capul lui, ca templul în care s-a clătinat o sângură columnă asupra lui Sampson. însă lucrul nu e încă adus la capăt... Undc-i oare Fedor?

Astfel cugetam eu cu mândrie, căutând pe feciorul meu în toate unghiurile clubului, până ce-1 zării, în fine, în salonul al treile, slrâmtorit într-un colţ, de către amăgită Victorie, care, luându-1 de pre costum drept mine, îi povestea ruseşte, franţuzeşte, leşeşte şi nemţeşte conversaţia sa cu von R.. şi-n zadar cerea de la el povăţuiri mai departe, căci ascultătorul Fedor, ţiind aminte porunca mea, nu răspundea nici prin cel mai mic cuvânt.

— Ah, iată şi d-ta, domnule N.N! Fiindcă-mi cunoşti taina, spune-mi, pentru mila lui D-zeu, ce s-a întâmplat oare cu prietenul d-tale? închipuieşte-ţi că de două ceasuri întrebuinţez în deşert toată elocinţa mea pentru a scoate din gura lui măcar un singur son.

— Aşa-i politica amicului meu, dragă măscuţă. El va vorbi la timpul oportun, iar până atunci nu vei putea stoarce dc la dânsul nemic, dc l-ai tăia bucăţele. Oh! crede-mă. doamna mea, amicul meu e mare diplomat!

Şi plecându-mă la urechea lui Fedor. care asculta cu uimire laudele ce-i dam şi cari el nu le prea înţelegea, îi zisei:

— Ia blana ş-aşteaptă-mă afară.

Fedor ieşi fuga.

— Poznaşe lucruri! chiar de necrezut! zise Victoria, văzând alergarea lui Fedor. De pc modul în care el îmi vorbi aseară şi-n ia-seară, nu l-aş fi putut socoti ca unealta unui alt; şi, cu toate astea, văd că d-ta, un copil, iartă-mi această franchetă, i-ai fi poruncind!

— El e Mefistofeles al meu, neneacă Citit-ai *Faitstul* lui Goethe?Adio!

Şi mă făcui nevăzut.

Ieşind afară, găsii pe Fedor fără palton şi fără domino, aşteptându-mă cu blana.

— Strigă o birjă; iar singur du-te acasă şi culcă-tc; eu voi dormi în târg.

— Ştii unde şade doftorul Tucia? întrebai pe droşcar, suindu-mă în sanie.

— Cum să nu ştiu, cuconaşule! Chiar acum am dus la d-lui un boier la cărţi.

— Iute dară!

Şi lungindu-mă în sanie, Intonai cântecul studinţilor, făcând să răsune pustiitele uliţe, şi serjanţii poliţiei să se căiască de a nu mă putea opri ca pe un pedestru:

„Vita nostra brevis est,
Bre vi fi ni e tur:
Venit mors velociter,
Rapil nus ferociter,
New ini parce tur..."

Doctorul Tucia, un tânăr de douăzeci şi trei sau patru de ani, năltuţ, subţire, smolit la faţă, coroiat la nas, cu ochi mari, sprâncenat, cu o frunte destul de bine desenată, avea una din acele

figuri cari plac şi se par frumoase la întâia vedere, mai cu seamă pentru un nefizionomist, dar resping pe un cunoscător prin un nu-ştiu-ce egoistic, mârşav, viclean; un nu-ştiu-ce săpat în liniile frunţii, în îndoitura nasului, în trăsăturile buzelor, în schimositura zâmbetului, în focul ochilor; mai în sfârşit, un nu-ştiu-ce întipărit în toate deodată şi cu neputinţă de a se analiza în amănunţime. Nenorocirea femeilor e de a fi asolutamintc lipsite de adâncimea spiritului. Judecând lucrurile numai dupre cea dentâi vedere, ele strigau: „Monsieur Tucia est charmant" şi *monsieur Tucia* devenise, în câteva luni, doctorul favorit al damelor.

Tucia finea cursul de Medicină când eu intrai la Drepturi. Ne-am cunoscut la baronul von R., la care toţi paraziţii universităţii aveau facultatea lor... de a mânca, fiindu-le urât să şeadă la masă singuri... cheltuind din pungă.

într-o zi mesenii povesteau, fiecare în parte, despre *prima sa dragoste.* Unul descria, în terminii omerici din stâna lui Eumen în *Odiseea,* laţul ce-l întinsese *chelăriţa bdbacăi,* şi cum l-a spăriat *căţeluşul mătuşicăi,* care (căţeluşul, iar nu mătuşica) n-a mai văzut, pesemne, alţi oameni prinşi în laţ. Un al doile, după o lungă prefaţă filosofico-pedagogică, se tânguia de a fi fost introdus la o *onorabilă văduvă,* care trăia din venitul fundului, de către nevrednicul său gubernor de limba franceză. Un al treile recunoştea cu o naivă franchetă, cum că nici îşi mai aduce aminte timpul, locul şi împrejurările celei dentâi bătălii... Când rândul veni la mine, zisei aşa: sînt acum patru ani, domnilor, de când gustai, pentru prima oară, din arborul ştiinţei binelui ş-al răului. O mamă avea o fată. Şi mama şi fata şedeau într-o casă de lângă a tătâni-meu. Le vizitam. Amorul platonic cu fata merse prea departe. „Pe la miezul nopţii, zise ca, vino prin fereastră în odaia mea." Cine mai ştie cum s-a întâmplat, că mama, pândindu-ne. a auzit cuvintele fetei. La ceasul hotărât, găsesc fereastra deschisă, sar în odaie, întreb: „Tu eşti aice. Emilio?" îmi răspunde o şoaptă: „Vino încetişor!" Ne culcăm. Rezultatul vă este cunoscut, domnilor, dar ceea nu ştiţi e mirarea mea, când Emilia mă dăscălea: „nu aşa... ia aşa..." etc. După trei oare, petrecute într-un extaz nedescris, profesoara mea mă congediază, tot pe fereastră, de frică „să nu se scoale neneaca." A doua zi revăd pe adevărata Emilie. închipuiţi-vă împetrirea mea, când o aud

scuzându-se că n-a putut să mă aştepte: „neneaca mă închisese în iatacul său şi singură se culcase nu ştiu unde". Atunci numai am înţeles cine a fost dăscăliţa mea: mama înlocuise pe fată... Ştiţi oare, domnilor, ce vrâstă putea să aibe curajoasa mamă? Cincizeci şi şapte de ani. trei luni şi opt zile! Am făcut acest calcul pe baza metricei originale! Un tunet de hohote a răsunat la masă — Beau în sănătatea lui N.N. şi a quasi-Emiliei! strigă un student tenor. — Nu mă mai minunează perfecţia sa *in arte amandi:* era cine să-1 înveţe! zise un student bas. — Cine a mai păţit una ca aceasta! ţipă un student soprano. — Nu vă miraţi, domnilor, întrerupse deodată Tucia, rădicându-se în picioare şi-ntinzându-mi mâna peste masă. Sîntem fraţi de cruce cu N.N.: şi eu încă dedei peste o mamă în loc de fiică! numai că fata se numea Amalia, iar nu Emilia. De atunci încoace Tucia se părea a fi prietenul meu cel mai intim, deşi niciodată nu l-am invitat la masă, din cauză... că budgetul nu prevedea cheltuieli extra-ordinare.

Peste o săptămână Tucia îmi descopere din amicie o taină, cunoscută de toată lumea, dar care m-a adus mai târziu la descoperirea unei alte, necunoscută de nemine. El avea o amantă de care nu ştia cum să se mântuie. „Am promis, zicea medicul nostru, că o voi lua a doua zi după doctorizarea mea... am promis înaintea marturilor... înţelegi, c-ar fi o neiertată nebunie din partea mea de a-mi închide viitorul pentru totdeauna... Ea-i cusutoriţă... cum oare să facem?" „Pentru ca să te pot sfătui în cunoştinţa cauzei, ar trebui s-o văd, să-i pătrund caracterul..." „Pătrunde, frate, ce-i vra! aş fi fericit de i-ai plăcea..." „Şi de m-ai putea prinde?" „Pro forma" „Hai la dânsa!" — Sofica era o frumoşică, copilă de şasesprezece ani, delicată, melancolică, sentimentală. Ea iubea pe Tucia ca o nebună. Dintru-ntâi, voiam s-o curtenesc; dar văzându-mi munca zadarnică, mă hotărâi cu o generozitate cam silită, a fi numai amicul bietei fete, cel puţin pân'la o vreme. Peste o bucată de timp, Sofica se-nbolnăvcşte. Viind tocmai atunci, din întâmplare, eu mă aşăzai într-o cămăruţă învecinată, cu capul plecat pe mână. pentru a nu auzi dc aproape vaietele copilei şi plânsul mamei. Intră Tucia, scrie o recetă şi trimite pe bătrâna la spiţerie. — Să iai, dragă Sofică, câte o linguriţă de ceai la jumătate, numaidecât la jumătate de oară; iar eu mă duc, voi veni desează, mă grăbesc. Zicând acestea, Tucia sărută pe Sofica şi ieşi, fără a fi visat măcar despre prezintă mea. După ce se-ntoarse mama cu un şipuşor, ieşii şi eu, promiţând a reveni cât mai curând. Peste o zi mă abat la Sofica; ea era moartă! Pe fereastră se afla şipuşorul cu receta deasupra. Azardul m-a împins a-mi arunca ochii pc eticheta şipuşorului: *câte o linguriţa de ceai dimineaţa şi seara.* Crima lui Tucia apăru întreagă înaintea ochilor mei. îmi adusei aminte cuvintele lui: nu ştiu cum să scap de ca! Fără a rosti un cuvânt, mă zvârlii din odaie afară şi mă repezii drept la locuinţa lui Tucia. „Ştiu totul, Tucia! Ştiu totul!" „Ce fel dc tot?" „Sofica a murit!" „Fatalitate! o iubeai?" „Să iai, dragă Sofică, câte o linguriţă de ceai la jumătate..." Aici Tucia a sărit din scaun ca opărit şi m-a apucat dc mână. „Cine ţi-a spus aceste cuvinte?" „Mai ştiu şi altele: câte o linguriţă de ceai dimineaţa şi seara..."

Alergând în goana calului de la Sofica la Tucia, eu mă aflam sub înrâurirea unei voci interne, strigânde: răzbună peirea ne-vinovatei jertfe. Eram o simplă unealtă a simţimântului. Cuge-tarea n-a avut nici o parte, cât de mică, la purtarea mea, până la minutul când mă văzui faţă cu Tucia şi pus în trista alternativă: sau de a-l acuza înaintea dreptăţii, cerând autopsia răposatei, sau de a mistui în sânu-mi cunoştinţa crimei, devenind părtaşul ei prin interesata mea tăcere. Prcsupuindu-se că legile vor pedepsi pe Tucia, au din aceasta va urma învierea Soficăi? Ca acuzatorul doftorului, în cazul de faţă, în loc de a câştiga în opinia publică, oare nu voi fi eu încă bănuit pentru nefaşonabila mea fami-liaritate cu neşte cusutoriţe? Şi apoi, oare judecătorul nu mă va întreba: „de ce n-ai cercetat receta lui Tucia chiar când ai auzit cuvintele lui? de ce o aşa idee ţi-a venit în cap tocmai după moartea Soficăi?..." Mi-a trebuit numai câteva secunde spre a vedea realitatea poziţiii în care m-am vârât. „Propriul folos mai nainte de toate!", îmi zisei drept încheiere. „Viaţa socială decurgând din combinarea intereselor individuale, urmai mai departe, datoria omului este a-şi păzi cămeşa; treaba Provedinţii e a face ca păzitorii cămeşilor să aibe nevoie unul de altul. Eu unul mi-oi împlini sarcina; Provedinţa împlinească-şi pe a sa, cum va şti mai bine..." Acuma înţelegeţi în ce mod, îngropând în mine misterul şipuşorului, eu am ajuns a fi creditorul de recunoştinţă al lui Tucia; un creditor de nu iubit — ceea ce ar fi contra naturei — cel puţin temut şi ascultat.

Intrând în salon, văzui numai tot mese de joc. Stosul, pichetul, faraonul, vistul, preferansul domneau despoticeşte această societate, împăcându-se şi urmând unul după altul, ca boierii Adunării Obşteşti. Căutând un locuşor mai retras, zării într-un colţ al odăii pe celebrul *licenţiat în litere de la Universitatea de Marocco,* profesorul dc literatură la Facultatea Filosofică, o personalitate a carii singură vedere, ba chiar numele, aveau privilejul de a face să râdă până şi studentul cel mai posomorât din oricare facultate. Vladimir Aleşchin-Uho — aşa se numea individul — se-ntorsese atunci de curând din străinătate, unde a fost trimis să studieze literele spre a se urca pe vreuna din cele multe catedre vacante. După o călătorie de doi ani, el reveni plin de... ştiinţă? ba de colb! Universitatea, în care ar fi studiat, şi gradul lui academic, erau pentru toţi o cestie tot atât de obscură ca patria şi epoca lui Omcr. Se ştia, numai, că-n acea misterioasă universitate licenţiaţii în litere sînt scutiţi de a şti greceşte şi latineşte, de unde studenţii au dedus cum că ea nu se află în Europa, ci doară undeva în Africa, bunăoară la Marocco. Se ştie, zicea un burş calamburist, că la Marocco oamenii se îngrijesc mai mult de picioare, decât de capete: de aceea ne vin de acolo marochinuri bune şi licenţiaţi nici de o treabă. La discursul de deschidere toţi ascultătorii au dormit. La a doua lecţie erau prezinţi numai patru auzitori. „Studenţii mei ştiu mai mult decât mine, a gândit Vladimir în gândul său; dar ce-mi pasă! nu vie măcar nici unul: salarul merge înainte!" Totuşi, licenţiatul nostru avea ambiţia de a se face cunoscut lumii cu orice preţ. După mai multe răzgândiri, el a găsit o cale sigură pentru a ajunge la nemurire, şi ca literat, şi ca patriot. într-o foaie periodică a început a apărea un şir de foiletoane şi de scrisori, în cari Vladimir vorbea despre tot ce ştia: adecă, vorbea despre nemica. După aceea, el scoase la lumină o câtime nemărginită de cărţi elementare mici, prescurtate de pre cărţile elementare mari, făcute de alţii. în fine, el a cutezat chiar a deschide un jurnal literar, în care traducea, ca scrieri originale, articlele *Enciclopedia moderne* sau ceva asemene, presărând ici-colo câte un cuvânt propriu. în aşa chip, toţi acei, ce ştiau şi mai puţin decât Vladimir, îl slăveau ca pe un spirit superior. Pe de altă parte, iroul nostru s-a dechiarat sprijinitor aprins al nenorociţilor. Dindată ce un ţăran beat îşi strica degetul, sau o actoriţă fără talent se pretindea strâmbătăţită, — Vladimir făcea o loterie, alerga prin târg cu bilete, striga, ţipa. rădica ţara în picioare. „Ce mare patriot!", ziceau acei ce-! vedeau cutrierând oraşul pe ploaie, pe jos. fără corlei şi fără caloşi. Acuma el şedea pc o canape, gonind cu mâna de la sine fumul, ce se lăţea în odaie din cauza numeroaselor ţigări: Vladimir nu fuma din moralitate; cl chiar făcuse într-o vreme o lungă lecţie, spre a dovedi că întrebuinţarea tiutiunului este contra şcolii clasice şi caracterizează *devergondajul* romanticilor. în afacerea care m-a atras de la bal mascat la Tucia, ajutorul lui Vladimir îmi era destul de trebuincios. Licenţiatul de la Marocco era gazeta oraşului. Prin foiletoanele sale şi prin cursurile sale, nu în universitate, ci în uliţe şi-n casele oamenilor, cl răspândea toate minciunile, cale i se spuneau din dreapta şi din stânga. îmbrobodindu-le în pompoasele haine de *liberalism, generozitate, abnegaţie, puntul de onoare* etc. Eu unul doream ca a doua zi tot târgul să ştie despre duelul meu cu baronul von R. Aşadar, abordai pe Aleşchin-Uho.

— Despre ce o să vorbiţi în lecţia de mâne, domnule profesor?

— Voi continua, domnule N. N., developementul nerecusabilei argumentaţiuni contra pernicioasei doptrine a sofisticilor realişti de a însinua în literatură, primaminte natura ca principiu de fond şi secundaminte spiritul ca principiu de formă.

— Prin urmare, o să cereţi ca autorii să scrie nenatural şi fără spirit? înţelesu-v-am oare, domnule profesor?

— Perfeptaminte! Un literator, care se respeptă pe sine însuşi, debuie necesarminte a fi ideale, iar nu naturale; grav, iar nu spirituale.

— Cuvântul *grav* nu este el oare, în teoria d-voastră, totuna cu *greu?*

— Completaminte; gravitatea fiind naturlaminte opositul levităţii.

— Cât de rău îmi pare că nu voi putea auzi mâne dezvoltările acestei minunate lecţii! *Vraiment impossible de vous entendre!* Peste câteva ceasuri pol să fiu rănit sau chiar ucis! am un duel...

La cuvântul „duel", Vladimir cătă să leşine: făcând un pas înapoi, el se împedecă de un scaun de paie; scaunul se răsturnă peste o măsuţă de mahon, pe care se afla o urnă de bronz cu vro cinci sute de cărţi de vizită; urna căzu jos pe favoritul lui Tucia, un urieş motan de Siberie, care [o] rupse la fugă cu coada în sus, asurzind adunarea cu un înfricoşat „mi-a-u"; iar cărţile de vizită

se împrăştiară pen odaie, astfel încât un „consilier dc curte" a nemerit în scuipătoare şi un „cneaz" s-a trezit sub călcâiul unui tânăr zaraf jidan cu straie nemţeşti, cu favoriţi şi fără musleţi, care striga atunci „banco"! O adevărată revoluţie *pentru binele public!*

— Duelurile-s proibate, domnule N. N., începuse Vladimir. revenind din înţepenirea ce l-a fost cuprins şi uitându-se la tristele semne ale opintirii sale.

— Legile, domnule profesor, opresc numai duelurile cu pistol, cu sabie, cu rapieră... ele însă nu prevăd nici o pedeapsă pentru dueluri cu carabină.

— Vă duelaţi cu carabina?

— Fireşte! arma cea mai potrivită, când omul se bate pentru *una tara bella!*

— Şi cine vi-i antagonistul'?

— Baronul von R.

— Romantic şi realist efrenat şi aşarnat! Tuaţi-1, domnule! Anihilaţi-1 de pre suprafacia pavimentului! Un romantic! un realist! Da' care e cauza duelului?

— Baronul a cutezat să fure de la mine papucul amantei mele, o jună... Dar să lăsăm treaba încurcată! Daţi-mi voie a vă întreba mai bine dacă nu aveţi cumva cu d-voastră un bilet sau o listă de binefacere?

— Trei, domnule N. N.! trei egalminte importanţi pentru felicitatea patriii. Un bilet la beneficiul dşoarei Todorov, sublima noastră artistă dramatică, pe care debuie s-o îmbărbătăm spre progresul artei în Europa; un bilet de loterie în favoarea unui nefelice sacagiu, voliu să zic apeducător, la care a murit unicul său cal în acomplisementul funcţiunilor sale, atât de utili umanităţii; în fine, o listă de subscriere pentru instaurarea şcoalelor de muzică vocale şi instrumentale în toate comunele imperiului, spre regeneraţiunea moralităţii populului.

Am început a căuta pen toate buzunările; apoi zisei cu un aer de desperare:

— Ce păcat c-am uitat punga acasă! Cât de bucuros aş lua şi eu parte, mai cu seamă în ajunul unei morţi, ce mă va surprinde, poate, peste câteva ceasuri, la toate aceste arhipatriotice şi protomorale întreprinderi! In orice caz, o să las o sumă cu adresa Domniii voastre.

Vladimir s-a uitat la ceasornic.

— *Bonsoir,* domnule N. N. Sper că ne-om mai revedea.

— Dacă mă va cruţa soarta armelor.

— De-ţi fi tuat. o să deplor evenementul într-un foileton.

— îmi veţi face o mare plăcere... în ceea lume.

– *A propos.* La câţi paşi vă duelaţi?

— La zece, ambele împuşcături deodată. Eu unul sum hotărât a înfige glonţul tocmai în nasul baronului... ţinta e destul de mare, pot să aleg o mulţime de punturi intermediare între vârful şi rădăcina.

– Tuaţi-1! tuaţi-1! e romantic, realist... tuaţi-1!

Zicând acestea, Vladimir despărţi, plămădind deja în capul său drojdiile viitorului necrolog, cu ajutorul căruia numele meu era menit a răsuna de la Nistru până-n... Siberia!

După ce toţi musafirii s-au împrăştiat unul câte unul, după ce slugile au strâns mesele verzi şi lampele ş-au aşezat scaunele în jurul odăii; după ce am rămas numai eu, doctorul şi motanul, adormit acuma pe sobă, uitând ruşinoasa dar sănătoasa fugă, la care l-a silit vitejia lui Vladimir; am povestit lui Tucia scurta mea intrigă cu Mamuca, scopul falsului meu duel cu Feldeşul, şi cerui să-mi facă o amputaţie.

— Amputaţie? înnebunit-ai, Spiţerule? d-apoi nu eşti rănit.

— Vrei să zici, doctore, că am o rană imaginară? Ei bine! fă-mi o amputaţie tot atât de imaginară! închipuieşte-ţi, bunăoară, că vezi o bortă cât colea în fruntea mea, şi urmează cu regularitate dupre cum te învaţă chirurgia. Ş-apoi îndată, fără zăbavă; sunt acum patru ceasuri şi la opt şi jumătate trebuie să mă duci acasă în cupeaua ta, lungit fără mişcare ca Gustav Adolf după bătălia de la Liitzen. Apucă-te! *Parbleu!* Mamuca mă aşteaptă, cum te aştepta într-o vreme răposata Sofică...

Numele Soficăi a produs un efect nedescris. Din negru, Tucin deveni rădăciniu. Fără a întâmpina prin un singur cuvânt, el ieşi în odaia de altăture, aduse un plastir, o bucată dc pânză cernită şi bortelită ca o sâtă, corpii, comprese, bandaj... şi peste câteva minute eram îmbodolit la cap ca un paşă turcesc cu trei cozi sau, cel puţin, cu o coadă, şi mă studiam cu mulţumire pe mine însumi în toate oglinzile salonului, zicând, ca junele d. Maiorescu, filosoful de la Banca Moldovei: „lumea este o iluziune!" Erau doi inşi amputaţi, unul în oglindă, celalt înaintea oglinzii... şi nici unul rănit!

— Mai trebuieşte ceva. Tucia! Sum prea rumen la faţă pentru un rănit în frunte! N-ai cumva vro biloscală?

Doctorul aduse un şipuşor cu pravuri şi mă prefăcu într-o mumie din timpu lui Ramses: mă văzui galbân ca şi când îmi mai rămâneau numai trei secunde dc viaţă.

— Iţi mulţumesc, frate Tucia. Sum obosit şi picur de somn. Unde mă culci?

— Patul te aşteaptă în ietacul meu; te previn însă că. cu capul strâns cum eşti acuma, o să ai neşte visuri prea poznaşe.

— O să ne văz spânzuraţi pe amândoi, iubite, ca cei doi tâlhari din *Evanghelie;* şi, adevăr grăind, nici suntem cu mult mai buni!

— De ar trebui spânzuraţi toţi câţi ne seamănă, crede-mă că n-ar fi cine să ne spânzure!

— Vrei să zici că toţi sunt deopotrivă răi?

Când omul e trudit şi adoarme aşa-zicând în picioare, un son sau o idee, ce-i loveşte auzul sau mintea, devine pentru el ca un punt central, în jurul cărui el roteşte şi se învârteşte, întocmai ca fluturul atras de focul lumânării. „Toţi sunt răi... toţi sunt răi...", repeta cugetul meu, pe când trupul mi se răsfăţa pe puful aşternutului şi ochii se închideau supt îmbrăţişarea pleoapelor.

Mă visam că dorm cu faţa în sus; când deodată mă simt pe mine însumi deşertat ca prin o maşină pneumatică; ceva mi-a lipsit; o suflare uşoară şi dulce s-a rădicat dinîntru pân'la gâtlejul meu, apoi se sănia de-a lungul limbii, şuieră pen dinţi şi ieşi afară.

Gândeam să mă deştept pen vis; dar apoi mă răzgândisem, zicându-mi cu curiozitate; ian să vedem ce-o să mai fie de acuma?

Suflarea, tâlhăreşte fugită din peptul meu, dintru-ntâi pluti deasupra-mi în armonioase unde, ce păreau că şopteau: aa-bebe-cece-dede...; apoi îmbrăcă chipul unui micuţ îngeraş cu aripioare de vrabie, şi, aşezându-se obrăzniceşte pe vârful nasului meu, începu cu mine o conversaţie foarte serioasă.

— Cine eşti? întrebai cam cu ciudă pe îndrăzneţul călăreţ'?

— Sum inima ta, păcătosule!

— Mi-ai răspuns, prietene, prin două gogomănii deodată, încât nu-mi vine a crede ca să fii tocmai a mea. Dentâi, m-ai făcut păcătos, pe când păcatele sunt însuşite inimilor, şi, prin urmare, am contenit a fi păcătos, dindată ce ţi-a plesnit gustul a pribegi din mine. Al doile, îmi zici că eşti o inimă? Dar ştii tu, ncprocopsitule. ceea ce vra să zică o inimă? Ascultat-ai tu vro lecţie de a filosofilor Facultăţii Filosofice'? înţeles-ai tu, cap sec ce eşti, că o inimă este Tiveuua sau *unimus?* că irveuua sau *unimus* se subdivide în vou sau *mens* şi în *i*vxr* sau *anima?* că vou sau *mens* este inima gânditoare şi <\>*vxÂ* sau *anima* este inima simţitoare? Cum dar putut-ai tu să-mi răspunzi mic, unui student din anul al doile, o dobă de carte, prin substantivul „inima", fără a adăugi unul din cei doi adiectivi „gânditoare" sau „simţitoare"?

— Vorbeşti din scripte, iar nu din natură, îmi întâmpină îngeraşul meu, bătându-mă înfricoşat cu călcâile sale în nările nasului. Inima e una ca şi adevărul; inima e şi gânditoare, şi simţitoare, fără ca aceste epitete să facă parte din definiţia ei; inima e elementul cel bun al omului: bunătatea e ceea ce o caracterizează, fie bunătate simţitoare, fie bunătate gânditoare. Eu sum bunătatea ta; şi fără mine nu eşti decât un păcătos.

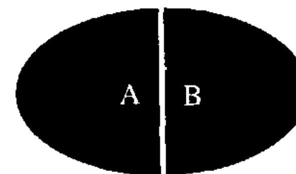
— *Ergo,* vârî-te înapoi în mine pentru ca să mă sfinţeşti!

— N-oi putea să te sfinţesc întrucât mă vei asupri prin răutatea trupului tău...

— Apoi, de, dragă! sum la trup aşa cum m-au făcut mama şi cu tata!

— Ascultă-mă cu aceeaşi atenţie cu care ai ascultat lecţiile filosofilor Facultăţii Filosofice, şi atunci vei percepe că nu-ţi cer nemica cu neputinţă. Omul se alcătuieşte din două eleminte extreme: inima sau bunătatea şi trupul sau răutatea. între aceste două capete, se află voinţa sau individualitatea, *ro,ego, le moi, clas Ich,* cum ziceţi voi, pedanţii!

Aci îngeraşul zbură de pe nasul meu, luă de pe masă un condei şi o bucăţică de hârtie, scrise un pic şi, aşezându-se apoi turceşte pe bărbia mea, îmi arătă următoarea figură:

— Iată un elipsoid; forma mişcărilor universale în genere şi ale celor omeneşti în parte. Diametru desparte cele două

elcminte de mai sus: bunătatea sau hemisfera A şi răutatea sau hemisfera B. Punturile A şi B sunt putincioasele focuri ale elip-soidului, într-unui din ele trebui să reşadă voinţa omenească, care-şi poate alege locul dupre plac. Dacă ea reşade în A, bunătatea predomneşte asupra răutăţii; dacă ca reşade în B, răutatea predomneşte asupra bunătăţii. Eu pretind de la line ca să-ţi muţi voinţa în punctul A, care sum eu.

— Eşti egoistă, dragă inimoară! Totuşi teoria ta mi-ar plăcea prin geometricitatca sa, de n-aş şti, mândruţa mea, că teoriile cele mai simetrice sunt tot încă numai teorii. învaţă-mă dară cum s-o pun în practică. Iată greutatea!

— întreabă pe Ivan de Felow-schmutzig-nadie, care locu-ieşte pe piscul Monte-Bianco în munţii Tibetului.

Zicând aceste, îngeraşul redeveni suflare şi se grăbi a intra înapoi în mine; fiind însă că ţineam gura închisă, cl lesne îşi făcu drum prin nas; am strănutat şi m-am deşteptat... se înţelege tot pen vis.

Mă văd în odaia lui Tucia. Doctorul se ocupa cu o operaţie neauzită în analele chirurgiii. El tăia un om viu în bucăţi mici şi arunca fărmăturile într-un mare ceaun cu apă clocotită.

— Ce faci acolo, măi Tucia?

— Am tăiat un subiect.

— Pentru ce?

— Ca să ferb din el o otravă.

— Pentru cine?

— Pentru un alt subiect.

— Ai vrun cal de călărie?

— îi bolnav de arici; dar ce-ţi trebuieşte?

— Vreau să plec în Tibet.

— Numai atâta? apoi încalecă motanul meu.

Deodată văzui pe motanul siberian al lui Tucia crescând cu o răpcjune nenchipuită şi prefăcându-se într-un uriaş tigru tibetan. îl încălecai şi... pe aici mi-i drumul!

Ieşind în uliţă, motanul-tigru se uită pe rând în patru părţi opuse ale lumii; apoi ţinti ochii spre apus; începu a se rădica în aer; şi la fugă, la fugă, la fugă! D-apoi ce fugă! Deasupra mea pluteau norii; dedesuptul meu vedeam apărând şi despărând într-o măreaţă panoramă Germania, Franţa, Oceanul Atlantic, Brazilia, Oceanul Oriental şi-n fine ială-mă-s în Tibet, înaintea

unui creştet de munţi,în mijlocul cărora se înălţa un pisc colosal de marmură albă, purtând pe o coastă următoarea inscripţie românească, cu litere negre şi cu ortografia ardeleană:

ICI.
LVMIN'A. PERDOMINIREA. BVNETATEI.
IVANV.DE. FELLOWV. SCHMVTZIGV. NADIE.
ECCE.

în adevăr, în faţa mea, pe vârful piscului, şedea un individ gol ca în ziua naşterii. înaintea lui se afla un copaci, de pc care cădeau necontenit fructele cele mai alese, şi o cascadă, ce revărsa în jur băuturile cele mai plăcute. Individul tot muta capul din dreapta în stânga şi viceversa, ca pendula unui ceasornic. Când capul se pleca în dreapta, omul deschidea gura, în care pica de pe copaci câte un ananas sau ceva asemene; când capul se pleca în stânga, gura iarăşi se deschidea, primind de la stropiturile cascadei câte o duşcă de şampanie sau iohanisberg.

— Bună ziua, domnule gimnosofist!

— Hm! ce caţi p-acilea?

— Am venit să vă întreb despre modul prin care aţi izbutit ca să covârşească în Domnia voastră bunătatea asupra răutăţii, inima asupra trupului?

— Depărtându-mă de la oameni, neneo! Trăind la un loc cu alţii, te faci lup; trăgându-te la singurătate, redevii oaie, căci nemine nu te muşcă şi n-ai pe cine muşca!

— Bravo, *confratello!* de acum înainte mă aşez şi eu pe acest pisc! Ian să vedem, buni-s ananaşii? bună-i şampania?

Abia rostii aceste cuvinte, cum filosoful îmi şi întipărise o palmă de cele voiniceşti, ce mă făcu să mă alunec şi să cad de pe pisc într-o prăpastie adâncă dc nouă mii de metri, în fundul carii miaună şi rânjea dinţii motanul, îmbrăcat în haine de călugăr! De durere şi de spaimă m-am trezit, m-am trezit în realitate... Soarele era sus şi Tucia îşi pomăduia musteţilc înaintea oglinzii, cântând o arie din *Cosi fan tutte*.

— Sunt opt oare. Trăsura ne aşteaptă. îmbracă-te, leneşule!

— De ai şti, Tucia, ce vis am visat! Curat o pagină din Hoffmann sau din Edgar Poe!

în acest minut un jandar aduse lui Tucia două scrisori: una de o mărime şi culoare ordinare, alta în o mică copertă trandafirie şi pecetluită cu o *inima* de bulină. Doctorul deschise pe cea dentâi şi cili cu glas:

.Jubitc Esculape!

Femeia mea se află *un peu mal* dc câteva zile. simte *une migraine terrible;* găseşte dară *lâ-dessus* o oară liberă *pow la voir.*

Al Domnii tale amic şi serv

Osip Pojarov"

— Aha! te cheamă polițmaislrul *pouravoirsa l'emme* /â-dessus; pesemne tulumbele agiii nu mai ajută a stinge focul cucoanei! Ian citeşte şi scrisorica: ghicesc de la cine-i.

— Spune că oi veni la 9 şi jumătate, zise Tucia jandarului, care ieşi îndată, cu toată vederata sa dorință de a studia mai îndelungat cadavroasa mea față şi legătura de la cap.

— Ascultă, bădiță, urmă el către mine. eu ți-oi citi răvaşul, nu-i vorbă; însă te rog din amicie, să ții secretul.

— Fireşte! Cum se țin toate secretele de amor între prieteni.

Tucia amirosi scrisoarea, zicând: *„miile fleurs!"* şi apoi citi:

„Tiraniile!

Văd cum mă răsplăteşti pentru sacrificiile mele. Iată o săptămână de când nu mai vii. Te aştept sau... te voi dispreţui!

Până acum, a ta credincioasă

Fani

Post-scriptum. Ştii că Osipul nostru se duce la agie de la 9 ceasuri. Te sărut de o mie de ori, scumpul meu Niculiță!

F."

— Scrisorile părechii polițieneşti ne sosesc foarte la timp, zise Tucia după o pauză de răzgândire. Falsul tău duel şi imaginara ta rană o să facă numaidecât o mare zvonă pen târg, deci, pentru ca să nu urmeze cumva vro cercetare legală, eu voi căuta să previu pe Pojarov, cum că totul e o şagă, un rămăşag, o jucărie... Gânditu-le-ai la aceasta, bre?

—- Ba n-am avut când, fârtate; şi mă-ncredințez că eram să fac cât pe ce o straşnică dobitocie, cu toate că sum legist! Ar trebui să previi pe procurorul... eşti oare bine cu dânsul?

— Sum cât se poate de bine cu soru-sa, pe care o curarisesc de nouă luni... Despre partea lui, fii liniştit!

Tucia sună clopcțelul.

— Tu, Gherasime, şi cu Gheorghie veți merge cu mine; după ce vom ajunge la casa d-sa!e, îl veți scoate din cupea şi-1 veți duce pe sus, ca şi când ar trage de moarte. Mă-nțelegi? zise el camerdinerului, care îl asculta cu gura căscată, ca pe un predicator latinesc de la biserica papistaşă. Hai acuma! adause Tucia către mine, şi am ieşit. Şezând în trăsătură, am improvizat următorul cântec în felul tuturor improvizațiilor:

Dracul petrecând pen lume,
Şi-a făcut un groaznic nume:
Toți fugea, fugea, fugea.
Cum de dânsul auzea!

în sfârşit, de ciudă mare.
El se zice bolnav tare,
Şi lungindu-se pe pat
Pelea popii a şi dat!

Oamenii cu bucurie
S-au grăbit pe loc să vie,
Şi-ngropându-1 cu alai,
L-au trimis departe-n rai!

De atunci, cu oca mică
El se primbla fără frică;
Şi lucrându-şi după plac.
Strigă: „doară nu sînt drac!"

— Ghiceşti oare, măi Tucia, de ce draci.l a înviat?

— Dc pildă?

— Pentru că nu luase doftorii!

Aci am ajuns la poarta casei dnei P.

Până acum n-am avut trebuință a descrie edificiul respectabilei mele gazde şi personalitățile celorlalți chirigii amabili ai

mei megieşi. Urmând metodului matematic, am definit mai-nainte de toate centrul: de aci nu-mi va fi greu a prembla o rază împrejur, din punt în punt; şi-ndată veţi avea o cercuferinţă!

Zidirea întreagă se alcătuia din rândul de jos. rândul dc sus şi o mansardă. în rândul de sus locuiam peste sală eu şi însăşi stăpâna casei cu prăsila. în rândul dc jos se afla sub mine o bacaliţă. văduvă după trei bacali, de la care toţi studenţii cvartalului luau pe datorie ţâri, sardele *e tutti qucmti;* sub dna P. — un francez parfumar, cu soţia sa, şapte fete şi trei băieţi, vrâstaţi treptat, începând de la patru luni şi până la nouăsprezece ani. în mansardă petreceau cu locuinţă, deasupra mea, două modiste nemţoaice, a căror etate se număra numai de când veniseră din străinătate, şi deasupra dnei P. trei studenţi de la şcoala veterinară.

Când cupeaua lui Tucia s-a oprit la poartă, parfumarul, *Monsieur Jules,* deschise uşa, scoase capul de la care se răspândea mirosul a nu ştiu câte sute de esenţe, îşi apăsă pe ceafă scufica de lână albastră, şi rosti cu un aer de Talleyrand: *„Ca doit etre que' que chose!"* Tot atuncea o mână nu tocmai de cele mici a început a şterge de sudoare unul din geamurile la o ferestruică a mansardei, şi apoi zării migăind ca în lampa magică figura unei din modiste, *Frâulein Gretchen,* cea cu ochi-de-bou, dupre cum bunicul Omer numea pe blonda Minervă.

Gherasim al lui Tucia deschise portiţa cupelci.

— Mai încet! strigă doctorul. Nu vezi în ce stare se află rănitul, dobitocule! *Mon cher monsieur Jules!* adause el către parfumarul. *Pretez-nous votre secours! O mon Dieu! quel malheur!*

— *Que vois-je! M'sieur Todcritza blcsse!*

în acest minut amândouă modistele, tustrei veterinarii, proprietăriţa ţârilor, cei zece moştenitori ai parfumeriii cu mancele şi muma lor, Cati şi feciorul meu erau deja afară!

Bietul Fedor, cc-şi închipuia acuma pe stăpânul său în gura morţii, îşi frângea manile şi-şi smulgea părul, aducându-şi aminte, pesemne, că răposatul nu-i plătise leafa pe trei luni.

Veterinarii au început a explica modistelor diferenţa dintre un om rănit şi un câne împuşcat.

Franţuzimea năcăjea pe Tucia pentru a afla *le pourquoi* a ranei.

Cati alergă ca o căprioară sus şi se-ntoarse cu dna P. şi Mamuca.

Dar sărmana duducă nici a avut când să zărească bine pe cavalerescul său apărător de Ia balul mascat: ea a leşinat pe pragul uşii căzând fără simţiri pc scară; şi îndată grupa privitorilor s-a împărţit în două: modistele, băcăhţa şi francezele au rămas lângă mine, veterinarii şi francejii s-au aruncat să ajute pe Mamuca, atracţia sexului fiind o lege fizică ca şi atracţia newtoniană!

Gherasim m-a rădicat [de] suptsuori, Gheorghe m-a luat de picioare, Tucia îmi sprijinea capul, *Frâulein Gretchen* îmi ţinea mâna dreaptă uitându-se cu o nespusă îngrijire plină de o sensibilitate curat nemţească la bandajul meu; *Frâulein Annchen,* modista cea mai tânără, bălaie ca un *pudel,* îmi ţinea mâna stângă, strângând-o convulsiv din o prea mare simpatie. Francezele ciripeau; bacaliţa fosăia; cu astfel de alai am fost scos din trăsură. Mamuca, Cati şi dna P. se făcură deja nevăzute o dată cu partea bărbătească a societăţii. Cu ochii aproape dc tot închişi, fui suit în odaia mea şi lungit în aşternut. Tucia a rugat apoi pe toţi să iasă, a tras zăvorul uşii, şi am rămas numai [noi] doi.

Nebun de bucurie, am sărit din pat.

— M-ai îndatorit, Tucia, până la mormânt! îi zisei, sărutându-1 în gură cu încântare. Ha. ha, ha! eram să mor de râs... nu de rană! De-acuma mă dezbrac şi mă culc. Tu să treci la dna P. şi s-o rogi a mă priveghea în lipsa ta. Apoi du- te la Aleşchin- Uho şi povesteşte-i duelul cum vei şti mai bine, încredinţându-1 totodată că rana fiind de moarte, voi putea trăi cel mult până mâne. *A propos,* să nu uiţi pe poliţmaistrul şi pe procurorul.

— Las' pe mine!

— Poate ţi se va înfăţişa prilejul de a şopti vro două cuvinte la urechea Mamucăi. Spune-i că prezintă sa mi-ar uşura durerea... că-ţi e cunoscută cauza duelului.

— Şi celelalte!

Eram deja dezbrăcat şi întins pc perne, când Tucia luă ziua bună, îmi dori ispravă şi ieşi.

Fedor, intrând pe vârful degetelor, se apropie de mine.

— Cuconaşule!

— Of!

— Cuconaşule!

— Uf!

— Cuconaşule!

— Ah!

— Cuconaşule!

— Tu... eşti... cheamă... pe... Ca-a-ti... Oh!

Fedor reveni peste un minut cu slujnica dnei P.

Făcui lui Fedor semn cu mâna ca să iasă.

— Ce nenorocire s-a întâmplat cu d-voastră, domnule! a început Cati, ştergând lacrimile ce-i curgeau din ochi, ca şi când ea ar fi mâncat o oca de hrean. Cine ar fi crezut! De-aţi şti cât de tare sufere duduca! D-ei, de aseară, mi-a spus tot; n-a dormit toată noaptea..., astăzi văzându-vă rănit a leşinat; se pare c-o să aibe friguri, de slăbiciune nu poate sta în picioare... Doctorul care v-a adus pe d-voastră îi rânduieşte acum neşte doftorii...

— Doftorii?

Eram cât pe ce să mă arunc din pat, auzind despre doftoriile lui Tucia şi reamintindu-mi în clipeală istoria Soficăi! Cu mare ce m-am putut stăpâni, şi urmai cu vorba mai liniştit, trăgănând glasul, „cu limba de moarte":

— Dra-gă... a-du... reţe-ta... s-o... văd... ca... să... nu... ştie... nime... De-ar... veni... dudu-ca... de... seară.

Sprintioara Cati n-a zăbovit a-mi aduce reţeta. Fiind prea bolnav pentru a o putea lua în mână, rugai pe frumoasa mea ca s-o ţie înaintea ochilor şi apoi citii:

Rp. Ambrue levant.
Scrup. j.
Pulv. Cantharkl.
Scrup.jfj.
Acet.jji.
Drachm. morph..
Sacchar. albi.
Unc.j.
M.f. atque divide in XII purtes aequales.
D.u. La ceas un praf.
181 71X11 Dr. Thuttscha.

Admirai trei lucruri în această scurtă reţetă: iscălitura doctorului cu cinci consune la mijloc pentru a exprima un singur son; clasicitatea latinităţii doftoriceşti fără finale, şi noul metod pentru a înlătura urmările leşinului prin „gândaci de turbat" şi celelalte leacuri de acelaş soi!

— Tucia mă întrece în viclenie! gândisem eu atunci. Mie unuia nici mi-a fost venit în cap să-mi înlesnesc biruinţa Mamucăi prin mijloace medicale! Iată o slujbă nepoftită, însă foarte bine primită.

— Gră-beşte-te, dra-gă Ca-ti. la spi-ţe-ria...

De aci înainte, din nenorocire, lipseşte urmarea manuscriptului lui Toderiţă N. N., colegul meu la Universitatea de la Harkov în Rusia şi care, într-un paroxism de mizantropie, s-a împuşcat aice în Ieşi, sunt câteva săptămâni, a doua zi după ce se cununase cu o duducă înzestrată cu cincizeci mii de galbini în numărătoare.

Duduca Mamuca s-a găsit pe masa ucisului, într-o copertă cu adresa mea şi cu următoarea scrisorică:

„Prietene!

Eşti compatriot şi tovarăş al meu; eşti cam literat; vei fi şi tu mizantrop ca mine, o prevăd de pe acuma; aşadar, nemine nu este mai capabil de a mă înţelege şi a completa începutul acestor memorii, ce eu singur nu le-am putut sfârşi, viaţa devenindu-mi prea amară.

în aşteptare, ca să-ţi vie şi ţie gustul a te împuşca, al tău *T. N. N."*

Am primit cu bucurie amicala însărcinare şi m-am grăbit a aduna din suvenirile mele şi din hârtiile postume ale lui Toderiţă, ştiri despre ulterioarele sorţi ale Duducăi Mamucăi, dna Ana P., Victoria Przikszewska,baronul von R., doctorul Tucia, Vladimir Aleşchin-Uho etc, etc; ba încă şi despre famosul motan siberian; din cari pe unii cunoşteam de mai-nainte în persoană sau prin renume.

Mamuca a căzut în capcana lui Toderiţă în însăşi ziua închipuitului duel cu baronul von R. Reţeta lui Tucia, afionul şi gândacii de turbat, a fost de mare ajutor în această împrejurare.

A doua zi Toderiţă s-a sculat teafăr din pal; însă n-a ieşit, pentru buna cuviinţă, vro trei zile de acasă şi a păstrat cu statornicie legătura de la cap. Aceste trei zile, sau încalţe câte o

jumătate din ele, au fost pentru el un adevărat paradis al lui Mohamet!

La a patra zi Mamuca începu să-i vorbească despre „necesitatea căsătoriii".

— Ai uitat, iubito, că nu am vrâsta legiuită? Să mai aşteptăm un an.

— Făgăduicştc-mi înaintea mamii că mă vei lua; nu-ţi cer alta, scumpul meu!

— Apoi lasă; chiar mâne voi vorbi cu cucoana Ana.

După-masă, Toderiţă îşi dezlegă capul şi a alergat la baronul von R.

— Ei bine! este ceva nou, Spiţeriile? Tot târgul vuieşte despre duelul nostru şi despre rana ta. Văzut-ai astăzi pe *mademoiselle Mărie?*

— Ai un noroc fabulos, Feldeşule!

— Sfârşeşte!

— Aşteapt-o astăzi pe la unsprezece deseară în odaia mea.

— Pe dânsa?

— *Parbleu!* ţi-am spus o dată!

— Nu glumeşti?

— O să vie cu siguranţă, totuşi...

— Totuşi?

— Să nu cumva să aprinzi lumânarea!

— Oare sum aşa de urât?

— Ar fi greu ca să te poată măguli cineva în această privinţă!

— Fie cum vrei; mă învoiesc; n-am ce face!

— Mai este ceva.

— Spune deodată.

— Să nu vorbeşti cu dânsa.

— Nu te pot înţelege!

— La *bal-masque* toate glasurile sunt acoperite şi se par a fi deopotrivă; acolo, supt mască, ai putut scăpa cu una cu două... dar trebui să-ţi spui cu francheţă, că ai o voace foarte dizarmonioasă şi mă tem ca domnişoara să nu se sperie! e cam deprinsă a leşina.

— Ş-apoi aşa are să fie totdeauna?

— Ba numai la început, bădio; până ce-ţi vei face o cale bătută...

— Primesc şi aceasta; însă, dacă ea singură va începe a vorbi?

— Urmează-ţi drumul înainte fără a răspunde!

— O dragoste originală!

— Cu atât mai bine: te lauzi peste tot locul a fi de şcoala lui Byron ş-a lui Victor Ffugo.

— Dar tu unde vei dormi? Eu unul te previn că-mi păstrez postul până dimineaţă.

— *A la bonne heure!* cu mă voi tupila unde va da târgul şi norocul!

Baronul, parfumat ca o calfă de neguţitor, intră într-amurgul în apărţemintele lui Toderiţă unde l-aştepta Fedor, prevenit de către stăpânu-său, pe când însuşi Toderiţă juca în biliard, palavragea şi râdea ca un nebun, şi curtenea trei arfiniste în cafineaua *„Chiteau aux fleurs"*.

La unsprezece oare punt, Mamuca ieşi pe vârful degetelor din odaia sa, trecu cu mare pază coridorul, deschise încetişor o uşă şi... iat-o cuprinsă în braţele baronului. Tot atuncea, Toderiţă ieşi din *„Château aux fleurs"*, cântând:

„Marlborough s'en va-t-en guerre,
Miroton.."

După ce se sui pe scară, iroul nostru avea înaintea sa două uşi: cea din dreapta ducea în odăile lui, cea din stânga în odăile dnei P. El se opreşte, se pare a sta pe gânduri, apoi bate de trei ori la uşa vechii actoriţe, care odihnea acuma de un ceas în sânul Morfeului.

— Cine-i acole? răsună dinîntrul o voace speriată.

Toderiţă deschise uşa şi dna Ana îl cunoscu la slaba lucire a candelei denaintea icoanei Sântului Metrofan, un sfânt rus. lucru de mirare!

— Ce să fie, domnul meu? o tragedie!

— Ba numai o melodramă, doamna mea!

Toderiţă îi arătă cu mâna patul Mamucăi.

— Unde-i Măria? O, Doamne!

— Fiica d-voastră e în odaia mea, dezmerdându-se niţel cu baronul von R.

Doamna P. sări din pat uitându-şi de tot costumul de noapte, vreau să zic lipsa costumului, şi se repezi la uşă.

Toderiţă o reţinu.

— încă un pas şi-ţi perde pe sărmana fetiţă, care se află acuma foarte înaintată pe calea norocului.

— Adevărat spui! voi strânge toţi chirigiii, voi intra cu marturi...

— M-aţi înţeles de minune; însă mai este ceva la mijloc. Mai-nainte dc a fi a baronului, Măria a fost a mea şi chiar acuma ea îşi închipuieşte, pc-ntuneric, că se află lângă mine! Eu am vândut-o baronului, am vândut-o, doamna mea, după ce m-am folosit deplin de brânduja marfei! *Necessaire-i* de abanos a fost din partea baronului, şi eu l-am prezintat în numele meu; duelul de mai deunăzi a fost o poveste; în sfârşit, am întrebuinţat mii de viclenii pentru a ajunge la scopul meu... Baronul nu trebuie s-o ştie! Căutaţi ca Măria să nu mă deie de gol: altfel, ea este perdută!

Dna Ana izbi uşa şi zbură pe scara ce ducea la mansardă; de aci ea se pogorî în rândul de jos, şi-n câteva secunde reapăru însoţită de două modiste, trei veterinari, bacaliţa şi *Monsieur Jules* cu tot neamul! Se înţelege de la sine că hainele nocturne ale acestei societăţi nu erau nicidecum „ca într-o zi de sărbătoare".

Toderiţă redeveni nevăzut: el merse liniştit înapoi la *„Château aux fleurs"* pentru a sfârşi o pârtie de piramidă, cântând, astă dată: *Te souviens-tu? disait un capitaine...*

Când gloata chirigiilor d-nei P. se ivi cu o mulţime de lumânări înaintea baronului şi a Mamucăi... simţul de pudoare şi frica legii de presă nu-mi permit a descrie starea în care se afla tocmai atunci fericita păreche. Ovidie a zugrăvit-o de mult latineşte:

„Nune juvat in teneris doininae jucuisse lacertis;
Si quando, lateri nune bene juncta ineo est..."

Duduca a leşinat, dupre obiceiul pământului. Feldeşul se învălătuci în odial, se sculă în picioare ca statua lui Dantc, şi începu:

— Protestez...

Nu ştiu ceea ce s-a petrecut mai departe, afară numai de rezultatul care a fost îndatorirea baronului de a lua pe Mamuca de soţie.

Pe la două după miezul nopţii, Toderiţă, obosit ca un cal de poştă şi tăcut ca un peşte, reintră în stăpânirea apărţemintelor sale, porunci lui Fedor să afume în toate colţurile ietacului, şi adormi apoi, plănuind modul în care o să vorbească de acum înainte cu baronul, cu Mamuca, cu Victoria etc.

Feldeşului nici în cap i-a plesnit vreodată să se îndoiască de bunacredinţă a amicului său, interesul dnei Ana şi al Mamucăi a fost, fireşte, de a nu-l dezminţi în această privinţă. Peste o săptămână baronul zise adio universităţii şi se cunună cu duduca. Toderiţă a asistat la biserică, a jucat şi a băut la nuntă, a fost cel întâi a ferici pe tineri.

Oricât de nepăsător în alegerea mijloacelor, iroul nostru avea o inimă bună. Cununia Mamucăi era o fatalitate pentru vechea amantă a Feldeşului, şi el, Toderiţă, se simţea a fi singura cauză a fatalităţii. Peste câteva zile, el vine la noua baroneasă, pe când bărbatul ei nu era acasă.

— A, vicleanule! tot nu mă uiţi?

— Nu uit niciodată pe amicii mei şi tocmai de aceea am venit la tine cu o rugăminte.

— Refuz, orice să fie.

— Vom vedea, cucută, dacă ţi-a da mâna. Mai-nainte dc a te lua, baronul a avut o întreţinută...

— Şi d-ta cutezi să-mi povesteşti neşte asemenea mârşăvii?

— Fără „d-ta" şi fără „mârşăvii", dragă baroneasă: ne cunoaştem de aproape. Aşadar, biata întreţinută, *la povera ragazza,* a rămas acuma din pricina ta lipsită de pâne şi murind de foame. Păcat! Cer de la tine, de la d-ta, de la d-voastră, să faci sau să faceţi ca baronul să-i dea pentru asigurarea viitorului trei mii de ruble!

— Şi oare cum crezi tu că eu voi să stăruiesc în favorul unei...

— Te-ntreb o dată pentru totdeauna: vrei sau nu? da sau ba?

— Nu; de o mie de ori, nu!

— Chiar astăzi voi descoperi Feldeşului adevărul intrigii noastre: ne vom bate, vei rămânea poate văduvă… ţiu prea puţin la viată!...

Toderiţă s-a sculai şi voia să iasă.

— Opreşte-te! încă un minut! cât eşti de barbar!

După mai multe vorbe şi râzvorbe, Mamuca s-a îndatorit a stoarce de la bărbatu-său cele trei mii de ruble. Toderiţă a fost însărcinat din partea Feldeşului a duce banii la Victoria.

Peste nouă luni după acest eveniment, frumoasa leaşcă a născut un fiu, care s-a botezat supt numele românesc dc Şerban.

Victoria n-a ştiut niciodată cine a fost masca în palton, care a amăgit-o aşa de cumplit. Dc câte ori ca povestea noului său amant istoria balului mascat, el zâmbea şi zicea cu indiferenţă:

— Mare blăstămat, lua-l-ar toţi dracii!

Toderiţă n-a trăit cu dânsa mai mult de un an şi a lăsat-o, drept moştenire, lui Tucia. într-o zi, când Victoria era dusă de-acasă, doctorul deschise cu o cheie falsă sipeţelul de supt pat, scoase cele trei mii de ruble şi n-a mai dat ochii cu săraca jertfă. Astăzi ei se judecă. Cu acest prilej, un marc număr de învinovăţiri, până acuma dosite, s-au grămădit asupra capului lui Tucia. Unii zic că el se va osândi la lucrări publice; alţii susţin cum că va scăpa, fiind sprijinit de cucoanele cutare, cutare şi cutare.

Motanul lui Tucia a murit, sunt trei zile, în urma unui înfricoşat complot guzgănesc: doctorul socoteşte aceasta de rău ogur!

Vladimir Aleşchin-Uho, unul din apărătorii lui Tucia pc calea publicităţii, urmează a scrie foiletoane.

A treia zi după cvasi-duelul lui Toderiţă cu baronul von R. apăruse în foaia „Adevărul" următoarea scrisoare a lui Vladimir, ascunsă sub pseudonimul literei S, celei cu două feţe sucite:

„Flarkov, 7 septemvrie 185...

Am scris continua)minte contra romantismului: am predicat continualmintc contra romantismului; leptorii noştri pot dară espepta că şi cu această ocaziune nu ne vom abţinea de a scrie şi de a predica contra romantismului.

Romantismul şi, principalminte, acea frapţiune a lui, ce se denominează *realism,* e plaga societăţii noastre. Ea pretinde a fi

eco al naturii, uitând că omul e microcosmul macrocosmului, dupre cum zice Spinoza, şi, prin consecinţă, natura c absurdă.[1]

Duelul este unul din resortele favorite ale romantico-realiştilor.

Am scris continualminte contra duelului; am predicat continualminte contra duelului; leptorii noştri pot dară espepta, că şi cu această ocaziune nu ne vom abţinea de a scrie şi de a predica contra duelului.

Duelul şi, generalminte, ceea ce se denominează punt dc onoare, este pesta societăţii noastre. Unii pretind cum că aceasta înnobilează anima, neconsiderând că anima se formează după macrocosmul binelui, cum zice Platone, şi, prin consecinţă, puntul de onoare e absurd..."

Şi aşa mai departe.

Vladimir tânguieşte soarta lui Toderiţă, ucis în frunte de către nesuferitul realist von R.; descrie în terminii cei mai patetici minutele sale cele de pe urmă; pune în gura muribundului o disertaţie despre microcosm şi macrocosm, înşiră nenumărate minciuni supt numele de Spinoza, Platon etc., etc, etc.

D[na] Ana P. s-a dus în Finlanda cu ginerele şi fiică-sa. Se spune cum că baroneasa ar fi iubind foarte mult pe Feldeşul său, ceea ce dovedeşte *â posteriori* că şi feldeşii au merite ale lor.

Fedor din fecior s-a înălţat la treapta de vizeteu; îl puteţi vedea în toate zilele gurguţându-se sus pe capra trăsurii vlădicăi, smeritul Chrisofil Paganopoleus. Fedor încredinţează cum că noul său stăpân ar întrece în desfrânare pc răposatul Toderiţă... dar cine l-ar mai crede!

Cati a bătut la talpă, cu un drugar de la tipografie, sumuşoara ce-i dăruise baroneasa lăsând oraşul, şi se bucură acuma de numărul 666 în registrurile poliţiii.

[1] Nu ştiu dacă nu cumva s-au furişai în foileton greşeli tipografice: cel puţin, recunoaştem verde a nu înţelege defel logica lui Aleschin-Uho.

IANCU ŞI IONIŢĂ

SAU

DEMONSTRAREA SOCIALĂ A FORMULEI MATEMATICE + - = 0

Ieşind de la ultimul examen, Iancu şi Ioniţă. tovarăşi nedespărţiţi începând de la clasa întâi primară şi până la a doua facultativă, s-au oprit pe una din treptele dărâmatei scări ce stârneşte de la prima vedere mirarea vizitatorului faimoasei Universităţi de la Iaşi, şi şi-au făcut unul altuia următoarea laconică întrebare:

— Ei? Şi acuma?

— Acuma să intrăm în miliţie, dragă; ţara are mare nevoie de ofiţeri; se spune că în curând o să se înfiinţeze un regiment de căpitani, zise Iancu după un minut de răzgândire, necăjindu-se a-şi suci închipuita mustaţă ce abia înfiera.

— Mai bine să cerem posturi la vrun departament; auz că salariile vor spori cu noul buget, aşa încât fiecare copist va avea câte trei mii de lei pc lună în cursul visteriei, afară de diurnă, întâmpină Ioniţă, rădicând în aer trei degete în forma sceptrului lui Neptun.

— Ba nici una nici alta! Ca acei ce am învăţat în ţară, nu vom putea înainta în vecii vecilor, nici ca ostaşi nici ca civili; trebuie mai întâi de toate să facem nişte studii în străinătate, măcar de trei zile şi măcar la otentoţi, numai să nu fie româneşte şi la noi!

— Minunată idee! Părinţii noştri nu-s săraci şi *dreptul naturale,* cum zice d. Barnuţ, îi îndatoreşte a...a...a ne trămite la Paris; din întâmplare am şi un moş pe drum la Galaţi...

— Aş crede că va fi mult mai pitoresc a călători pre uscat, făcând jurul Europei: la Cernăuţi, apoi la Lemberg, de aci la Berlin, de acolo Ia Petersburg, mai departe la Stockholm, pe urmă la...

— Grenlandia! Scuteşte-mă, frate, a îmbla pen ţări barbare, retrograde, despotice, tiranice, aristocratice, neconstituţionale!

— Să călătorim dară prin văzduh!

Peste un an de petrecere pe malurile Senei, Iancu sc trezeşte într-o dimineaţă (poznaşă expresie! ca şi când el ar fi dormit tot anul), cu o depeşă telegrafică de la Iaşi despre odihnirea sau răposarea prea iubitului său părinte.

Orice mişcare neaşteptată şi puternică, fie ea bucurie sau mâhnire, cere din parte-ne a fi împărtăşită unei alte inimi, mai mult sau mai puţin simpatice. Eu zic „unei alte inimi", fără a presupune aci negreşit o inimă de om: când ne lipseşte o fiinţă antropomorfică, noi suntem în stare a vorbi şi a ne sfătui în asemeni cazuri cu un căţel ce se gudură, cu o pisică ce rădică coada, cu un canar ce ciripeşte.

Iancu s-a uitat împrejurul său, doară va putea arăta cuiva depeşa telegrafică.

Un şorecuţ cam îndrăzneţ terpelea un petic de hârtie în colţul odăii.

— Cine s-ar fi aşteptat la una ca asta? strigă flăcăul nostru, uitându-se la unicul său tovarăş; dară şoarecul, cu toată vitejia sa, a dispărut speriat într-o bortecică, fără a răspunde „la una ca asta". Mă duc dară la Ioniţă! îşi zise atunci Iancu puind mâna pe cizme.

— Citeşte! începu el, viind la amicul său şi aruncându-i sus-citata depeşă. Citeşte! astăzi eu nu sunt în dispoziţiune a vorbi mult! şi Iancu se azvârli în jeţ, buiguindu-şi pe sub nas: era iconom bunul tată... era iconom... bine a făcut.

Ioniţă puse deoparte periuţa cu care îşi curăţa unghia de la degetul mic, lăsată să crească în forma unui uriaş triunghi ascuţit, şi apoi:

— *„Papa-pas, son bien devient ton tnieux. Ce papier s'appelle: depeche".*

— La ce sumă urcă-se moştenirea?

— Mai bine de zece mii de galbeni.

— în pământ?

— Ba deasupra pământului, vreau să zic în numărătoare.

— Vivat răposatul!

— Era de cincizeci si cinci dc ani.

— Apoi a trâit mai mult decât o vârstă de om dc astăzi!

— Cu toate astea îmi pare rău.

— îți parc rău? ce minune!

— Dc a lăsa Parisul, petrecerile noastre, biliartul, grizetelc, studiile.

— Când pleci?

— Mâne.

— Fireşte, de acum înainte le vei face şi tu un animal domesnic, ca atâția alți cari au început bine, şi au sfârşit rău; te vei însura...

— Ferească-mă D-zeu de o asemenea pacoste! Tu cunoşti de demult ideile mele despre nebunia şi chiar nelegiuirea măritişului. *La mariage est un cocuuge... plus que ca! c'est un voi falt ă la societe!*

— Vei rămânea dar credincios falansterelor lui Fourier?

— Şi drept chezăşie mă vei revedea peste câteva *luni* în Sorbona.

Au trecut la mijloc doi ani, adică 24 de luni, 730 de zile, 17 520 de ceasuri, un milion şi nu ştiu câte minute şi de şasezeci de ori atâtea secunde!

Era o frumoasă zi de vară, când o diligentă a carii jalnică stare demonstra trecerea sa pe şoseaua Podului Iloaii (o şosea pe care doftorii ieşeni o prescriu ca cel mai bun metod contra durerii de dinți), o diligentă, mai zic o dată, trecea în pasul calului pe ulița Goliii şi s-a oprit, neclintită ca politica în ziua de astăzi, între Banca de Moldavia şi Tipografia „Buciumului român", împedicându-se de un frumos faeton de Viena.

Ioniță scoase capul pe fereastră; şi ce să vază? pe Iancu! sărind răpede din diligentă, el îndată se strămută în trăsura vechiului său amic şi iată-i sărutându-se ca şi când nu s-ar fi întâlnit din zilele lui Papură Vodă.

Pe trotuar mergeau atunci din întâmplare doi profesori şi în urma lor doi țărani.

— Uită-te cum se drăgostesc; curat Pilad cu Orest! zise un profesore către celălalt, arătându-i pe Iancu şi Ioniță.

— Auzi, mări, însemnă unul din țărani către tovarăşul său. Cică se sărută ca pilaf cu orez!

Diligenta ajunse, în fine, cu mila lui Dumnezeu, la direcția poştelor, urmată de duşmanul faeton.

— Ei bine! începu Ioniță. dându-se jos din trăsură; parcă erai să te-ntorci la Paris, să continui la facultate etc. Unde ți-s planurile?

— M-a împedicat însurătoarea.

— însurătoarea? D-apoi cum oare s-a împăcat ea iară cu fourierismul tău?

— Fourier, dragă, n-a văzut în veci o femeie ca a mea; altminterea el şi-ar fi schimbat teoria; un înger! un heruvim!

— Crez că mi-i da voie s-o văd şi eu?

— Te aştept mâne la amiază.

Săftica lui Iancu era o blondă de vreo douăzeci de ani. Mie unuia nu îmi plăcea în ea chiar ceea în ce se coprindea frumusețea sa după judecata lumii. Toate trăsăturile feții sale erau atât de regulate şi simetrice ca şi când o ar fi săpat un sculptor din epoca lui Pericle. Albeața sa se apropia de a marmurei. Uitându-mă la nişte aşa statui, mi se părea totdeauna că ele sunt de piatră, ba încă de o piatră ce nu o pot încălzi razele soarelui!

Fata unui mare boier ruinat în cărți şi în călătorii, Săftica s-a deprins din copilărie cu un lux nebun, care nu se mai potrivea cu noua stare a pungii părinților. Pentru un aristocrat, ea era prea săracă; pentru un sărac prea aristocrată şi cine ştie dacă sărmana n-ar fi murit în fetie, să nu se fi prilejit în calea-i Iancu. nici aristocrat, nici sărac, ceva mijlociu, tocmai cum trebuia pentru Săftica. Părinții fetei au lăsat ca tânărul s-o curtenească; au îngăduit şi mai departe... i-au prins şi i-au cununat!

Cele întâi două luni ale căsătoriei făgăduiau Săftichei împlinirea speranțelor sale de domnişoară. Iancu nu cruța nimic pentru a-i satisface gusturile, chiar cele mai năstruşnice. Banii lui, întocmai ca viermii ce se prefac în fluturi, se metamorfozau pe toată ziua ce venea în baluri, serate, diamante, rochii... în sfârşit, timpul „de miere" a trecut şi tânărul nostru a început a se gândi şi el la greutățile finanțelor şi la restrângerea bugetului. Săftica plângea, adică-şi ştergea ochii, țipa, adică ridica glasul, ofta, adică trăgea aerul în sine, toate degeaba! într-o seară, ea s-a încuiat în iatacul său. Iancu s-a culcat singur în cabinetul lui fără a-şi arăta cât de puțin mâhnirea pentru această mică dizgrație socială. Săftica a chemat în ajutor pe părinții săi. Iancu le-a enumerat venitul lui: trei mii galbeni zestre, 12 mii galbeni

moştenire, ceea ce-i aducea în totul, împreună cu salariul său de 500 galbeni pe an la un tribunal oarecare, 2 mii de galbeni.

— Săftica, zise el drept încheiere, netezindu-şi bărbuţa cu o mână ironică, ar voi să petreacă ca şi când anul n-ar avea decât o lună!

In acest mod, frumoasa blondină a trebuit să se smerească, s-a împăcat cu bărbatu-său, şi i-a promis cu lacrămi în ochi a nu-1 mai supăra niciodată. Ce-i drept, de atunci încoace, viaţa lor căsătorească n-a fost turburată prin cea mai slabă umbră de neînţelegere. Iancu se încredinţase că o nevastă ca a lui nu era alta în lume! Câteodată numai urma între ei o conversaţie de felul ăsta:

— Când ai cumpărat, cocuţo, acest broş? întreba Iancu văzând la femeia sa un nou giuvaer.

— Mi l-a dăruit ieri mătuşă-mea.

— Dară această talmă de când o ai?

— E prezent de la mumă-mea.

„Darnice s-au mai făcut rudele nevestei mele!" gândea Iancu în gândul său şi. din nenorocire, nu-i venea în cap un alt gând.

Răceala Săfticăi avea aerul nevinovăţiei, ceea ce din capul locului a plăcut lui Ioniţă. O voi avea! îşi zise el în sine cu acea mândră siguranţă cu care junimea obicinuieşte a întrebuinţa această frază, uitând că biruinţa femeiei celei mai ordinare tot încă înfăţişează greutăţile unui război, circazian sau montenegrin: duşmanul dispare tocmai când ţi se părea că-1 ai în palmă!

Ioniţă era un băiat foarte frumos şi plin de spirit. El număra cu sute victoriile sale pariziene. Figura lui Iancu. din contra, era una din cele mai vulgare. Cu toate astea, o lună de zile Ioniţă n-a contenit a curteni pe Săftica, fără a fi înaintat de un pas pe calea amorului. în sfârşit, i s-a urât atâta bătaie de cap şi, recunoscând cu uimire nenduplecata virtute a soţiei amicului său, el s-a hotărât a nu-şi mai perde timpul în zadar sau, cel puţin, a-l perele mai cu spor. De două zile el n-a vizitat casa lui Iancu şi-şi făcea acum tualeta cu scop de a merge la o tânără actoriţă munteancă care a rămas în Iaşi pe vară din cauza datoriilor şi, prin urmare, privea cu ochi dulci la fiecare nou adorator.

Deodată uşa odăii s-a crăpat şi s-a ivit pe prag o puică de ovreu, o personalitate foarte celebră în lumea ieşeană, aristocrată

şi nearistocratică, „înaltă" şi „onorabilă" cum se rostesc afişele, sub numele de *croitoreasă.*

— Ce pofteşti, jupâneasă?

— Nu cunoşti pe Haia?

— N-am onoare.

— Eu fac treburi.

— Nu te-nţeleg.

— Când o cucoană iubeşte pe un boier, sau un boier pe o cucoană, eu mă pui la mijloc.

_ Faci foarte rău, iubito, căci atunci nu trebuieşte nimica la mijloc.

— Dumneata glumeşti, dar eu ştiu c-aş putea să-ţi fac treburi la cucoana Săftica.

— Oho! ştii şi aceasta? dară cine ţi-a spus-o?

— însăşi cucoana Săftica. Vrei s-o ai?

— Mă mai întrebi?

— Dai o sută de galbeni zimţi; şi mie, pentru munca mea, să-mi mulţumeşti cum vei socoti în filotimia domnitale.

— Fugi de aci, târtanco! ce îndrăzneală să-mi spui că Săftica se vinde ca o...

— Cine o ştie mai bine decât mine, boierule?

— Nu are ea stare de ajuns?

— Pesemne că aşa!

— Minţi!

— Să nu ajung până mâne dacă nu-i adevărat! O sută pentru d-ei, zece pentru mine... dai?

— Dau.

— La şase ceasuri deseară să fii acasă.

— Voi fi.

— Aşteaptă-ne.

— Voi aştepta.

Abia ieşi jidanca, cum Ioniţă scrise un răvaş la Iancu, poruncind feciorului a aduce răspuns. Despre ce îi era vorba? Cum s-a primit scrisoarea? Care i-a fost isprava? Nu ştiu.

La zece ore de seară Ioniţă intra pe uşa din dos în iatacul Săfticăi, pe când Iancu se afla dus pe uşa din faţă la cărţi.

Cucoana era pe jumătate culcată, cu părul lăsat pe umeri, cu sânul ascuns numai sub dantelele unei cămeşuice prea decoltate, cu picioruşele goale.

Odaia era parfumată ca o bărbierie franceză şi iluminată tot aşa de întunecos ca stradele Iaşului.

— Vino-ncoace! zise Săftica cu acea voce trăgănată şi ca şi stinsă, cu cari vorbesc murinzii şi cochetele.

— Comerţul mai nainte de toate, scumpa, scumpa, scumpa mea doamnă, răspunse Ioniţă, apăsând asupra cuvântului „scumpa", şi scoţând din buzunar un fişic din care el a început a număra galbenii câte cinci, ca la vistierie.

Săftica pândea mişcarea manilor junelui până ce el ajunse la cifra de nouăzeci şi cinci.

— *Mais c'est ennuyant, mon anii!* zise ea atunci răpezindu-se şi lovindu-1 peste degete astfeli încât îi sări din mână rămăşiţa până la o sută.

— Desigur mă despreţuieşti, domnule.

— Vezi pe masă, doamna mea, preţul meu pentru dumneata, răspunse liniştit Ioniţă, întrerupând pe Săftica şi stingând candila.

— Trebuie mai întâi să cunoşti cauzele.

— Mi-i permite a le auzi altă dată; acum se cere numai efectul!

A doua zi pe la unsprezece ore dimineaţa, Iancu şi Săftica beau împreună, ca doi hulubaşi, cafea cu lapte, nemaislăbindu-se unul pe altul din „drăguţă", când în uşă se arătă râzânda figură a lui Ioniţă.

— Pesemne acuma v-aţi sculat?

— Cam aşa, răspunse Iancu, strângând mâna necunoscutului său consoţ.

— Fireşte! oamenii însuraţi au dreptate a se scula târziu. Aseară jucat-ai cărţile?

— Şi am perdut! m-a trădat dama de caro! *Â propos,* primit-ai banii ce mi-ai cerut ieri împrumut pe o zi?

— Cum ? tu nu ştii că ţi i-am şi înapoiat fiindcă nu-mi mai trebuiau? Negăsindu-te acasă, chiar aseară, când te trăda dama de caro, am înmânat acea sumă de galbeni cucoanei.

Săftica răpede s-a sculat în picioare, ţintând privirea drept în ochii lui Ioniţă.

— Primit-ai, îngerul meu? o întrebă Iancu, pentru care această scenă era o nestrăbătută cimilitură.

— Am… am... am primit; sunt în iatac în saltarul tualetei.

Iancu ieşi din odaie.

— Dacă veţi binevoi, sunt gata acuma a asculta cauzele despre cari mi-aţi vorbit aseară, zise Ioniţă aprinzându-şi ţigara.

întorcându-se acasă eroul nostru a găsit aşteptându-1 pe croitoreasa Haia.

— Ce doreşti?

— Bacşişul meu.

— Nu-i aşa, dragă, că trebuie ca să ţi-1 dea cine a plătit la cucoana?

— Adică d-ta!

— Ba nu! bărbatul Săfticăi.

Ioniţă scrise în condicuţa sa de cheltuieli.

„De la Iancu luat + 100 galbeni
Femeii lui dat - 100 galbeni

+- 100 = 0 galbeni"

Se zice că Săftica devenise cinstită, temându-se a mai da cumva peste datornicii bărbatu-său.

CRUCEA ŞI 1CUSARUL,

SAU DEMONSTRAREA SOCIALĂ A NEPUTINŢEI DE A SE CONSTATA LEGEA UNUI RĂPOSAT

Domnişoara..., căci istoria noastră, ca toate istoriile, se începe cu *domnişoara* şi se încheie cu *doamna,* —- domnişoara Smarandiţa creştea şi primea creştere, ceea ce nu este totuna, de vreme ce de cele mai multe ori omul creşte fără creştere, în pensionatul onorabilei dna Tristcsse în Iaşi; un pensionat pe a cărui tablă se citea cu litere mari de aur (vorbă să fie!): ,,Şcoală pentru Fete!"

lordăchel, fratele Smarandiţei, un băiat ca de douăzeci de ani, se procopsea în clasa V a celebrei Academii Mihăilene, promiţând a deveni cu timpul un mare *literat,* căci din toate obiectele avea *terţe,* afară numai de *eminenţa* din *literatură;* ceea ce nu-1 costa mult dintr-o cauză foarte simplă: toţi elevii învăţau foarte bine ceea ce nu se învăţa decât de nume.

Sâmbăta seara Smarandiţa scăpa de supt mumeasca pază a dnei Tristesse şi venea acasă, pentru a gusta în intervalul duminecei mumeasca nepăsare a dnei... ce trebuinţă poate fi de a se şti şi numele mamei! Tot atuncea lordăchel aducea cu sine din internat câţiva colegi de clasă, pentru a nu face nemica împreună în ziua de sărbătoare, după ce împreună n-au făcut nemica... vreau să zic au studiat în cursul săptămânei.

Elevul Ghiţă Flutur se afla în cea mai strânsă legătură de amicie cu lordăchel, fratele Smarandiţei. Amicii amicilor noştri sunt amici ai noştri, zice un proverb adus din ţara care nu-şi aduce de la noi decât gogoaşe... de mătasă. Presupuindu-se deci că lordăchel nu putea a nu fi amic cu soră-sa, urmează neapărat că şi Flutur, amicul lui lordăchel, trebuia să devină amic cu Smarandiţa, amica sus-menţionatului. Argumentul e tot atât de doveditorii! ca suprapunerea geometrică.

Flutur nu avea mai mult de şasesprezece ani; Smarandiţa — cincisprezece şi trei luni. Flutur era brun, Smarandiţa — blondă. Flutur era nalt, Smarandiţa — micuţă. Flutur era viu, Smarandiţa — melancolică. Flutur avea plecare pentru matematică, Smarandiţa — pentru poezie. Mai în sfârşit, toate *avea* şi *era* ale junilor noştri se păreau diametralemente opuse, întocmai ca cele două poluri sau cele două hemisfere.

O jumătate de an a trecut de când Flutur şi Smarandiţa se iubeau, fără să fi cutezat veriunul din ei a rosti sau măcar a şopti cuvântul „dragoste". 25 de duminici de întâlniri s-au petrecut într-o mută contemplaţiune reciprocă sau în nişte conversaţiuni de feliul următor:

— Ce citeşti, domnişoară?

— *Cahiers des eleves de St. Denys.*

— E ceva interesant?

— Noţiuni despre astronomie.

Aci Flutur înţelegea foarte bine teoreticeşte că ar fi cea mai nimerită ocaziune de a înşira mii dc fantazii asupra stelelor, asupra influenţei lor amoroase etc, etc, etc; dar în practică o forţă nevăzută şi neînvingibilă îi înlănţuia limba şi bietul băiet nu putea scoate din peptul său fără numai o înecată oftare.

în ajunul duminicei a 26-a, Flutur a aruncat o luminoasă ochire retrospectivă asupra peripeţiilor amorului său. De ce să nu mă dechiar? care e raţiunea sfielei ce resimţesc la vederea Smarandiţei? cum se va cunoaşte dragostea mea, dacă mă voi tot stânjeni a-mi dezvăli în sfârşit inima? la ce rezultat poate să ducă un amor tăcut? Toate aste întrebări şi mai multe alte analoage s-au strecurat prin mintea bietului şcolari şi l-au dus la otărârea de a vorbi fără cea mai mică întârziere.

A doua zi Flutur a pândit ocaziunea când Smarandiţa ieşise singură în grădină pentru a cerceta dacă bobocii de aseară nu s-au prefăcut în roze: studiul cel mai plăcut pentru domnişoarele ajunse cu nerăbdare la vrâsta legiuită a căsătoriei.

— Ştiţi oare, coconită, începu junele abordând pe juna, ştiţi oare că culoarea rozei e simbolul...

— E simbolul de ce? întrebă cu vioiciune Smarandiţa, rădicând ochii în sus şi aşteptându-se la doritul cuvânt de amor.

— De... de... venirea primăverei.

— A! dc venirea primăverei, repeţi machinalemintc domnişoara, lăsând să-i scape o gingaşă oftare; dar Flutur, devenit el însuşi de culoarea rozei, a despărut deja, blestemând în adâncul inimei pe sine, limba sa, primăvara şi toate simbolurile putincioase.

Nefericitul academist se simţea moraleminte mut. însă nu ciunt. Aşadară, redus la necesitate de a recurge la armata de rezervă, el s-a hotărât a pune în lucrare netăgăduita capacitate a degetelor sale; cumpără un cont de hârtie roză parfumată cu dantele şi cu icoana colorată a inimei străbătute cu săgeata, îşi procură un flaconaş de cerneală roşie; şi-a frecat fruntea în curs de trei oare pentru a aduna la un loc capricioasele idei; şi. în fine, a început epistola:

„Nepreţuită damigelă!..." — Nu! cuvântul „nepreţuită" nu e bun... el cuprinde în sine un ce mercantile; afară de asta, el are două înţelesuri, şi Smarandiţa ar putea să creadă că *nu o preţuiesc* numind-o *nepreţuitei.*

Flutur a stricat o coală şi a început pe alta: „Amabilă damigelă!... Nici „amabilă" nu-mi place. Adevărat că latineşte *amabitis* se cheamă tot ce merită a fi iubit, după cum nc-a explicat-o d. Stoica, profesore de limba latină în gimnaziu] superiore; însă totodată această expresiune se poate cuveni şi la o pisică sau la un căţeluş, dupre cum ne-a dovedit-o d. Columb, profesore de limba latină în gimnaziul inferiore... Ce sacrilegiu!

Flutur a stricat încă o coală şi a început pe a treia: „Neexprimabilă damigelă!..." „Neexprimabilă"! nu! acest cuvânt nu exprimă nimica, fiind neexprimabil! Ce dracu! limba noastră sc vede a fi foarte săracă, de vreme ce nu pot găsi un singur adjectiv care să se poată aplica la Smarandiţa!

Flutur a stricat a treia coală de hârtie şi se pregătea a lua pe a patra, când îl aborda unul din pedagogi.

Pedagogii internatelor gimnaziale sunt meniţi a ajuta pe elevi în studiile lor.

— Ce mai scrii. Ghiţă? întreabă d.Şucrescu. Compui note din istorie?

— Ba aş vrea să fac o scrisoare amoroasă şi nu ştiu cum.

— Numai atâta! Ce bagatelă! Lasă-mă să ţi-o fac eu, iată aşa:

.jngerulc sufletului meu!

Te iubesc de când te-am văzut. Dragostea mea nu se mai poate tăinui în fundul inimei. Răspunde-mi măcar un cuvânt, sau desperarea mă va duce la sinucidere.

Al tău pentru eternitate şi mai mult

Ghiţă"

— Scrisoarea e prea frumoasă; dar mi se pare a fi scurtă!

— Când vei ajunge în clasa a VH-a, dragă Ghiţă, vei afla din filosofie de la d. Bărnuţ că adevăratele pasiuni se exprimă totdauna foarte pe scurt.

— Ş-apoi mai este un lucru: nu mi se pare delicat ca să-i vorbescu cu *tu* la cea dentâi scrisoare.

— Din contra, tocmai la începutul amorului se întrebuinţează numărul singurit; cel înmulţit vine mult mai în urmă.

– îţi mulţumesc, îţi mulţumesc, domnule; m-ai îndatorit nemărginit.

Cu toate astea, Flutur nu era încă destul de sigur dacă epistola sa e în adevăr bună. Era aproape ora lecţiunii de literatură. El a pândit pe d. V. Alexandrescu când celebrul foiletonist al „Românului" se pregătea a intra în clasă.

— DIe profesore, mi-ţi da voie a cerc un mic consiliu?

— Voluntariaminte, dle Flutur.

— Aş vrea să ştiu dacă această scrisoare e pusă dupre rcgulele retoricei.

D. Alexandrescu a citit epistola şi a îndreptat-o cu creionul în următorul chip,însoţind ştersăturile de observaţiuni teoretice, puse aci în parantezi:

„îngerule *viselor mele!* (nu se poate zice «al sufletului meu», fiindcă, adecă... e mai bine «al viselor mele»). Te *am* (iubesc e un barbarism slavon) de când te-am văzut. *Amorul* meu (dragostea nu e româneşte)..." etc, etc.

Aslfeli Smarandiţa a priimit *un billet-doux* subsemnat de Ghiţă, scris dc pedagog şi îndreptat de un profesore de literatură!

Nu e de mirare, dacă săramana copilă n-a fost în stare să reziste!

După scrisoare, era neapărat să urmeze o întâlnire; dar cum? adecă unde şi când? iată ceea ce se părea foarte anevoie a se prevedea şi a se oţărî din cauza că:

1. Smarandiţa şi Flutur se bucurau numai în cursul duminicei de dreptul constituţionale al libertăţii;

2. Smarandiţa se afla toată ziulica acasă supt ochii mâne-sa, ai frate-său, ai tătâne-său, ai slugilor; cel puţin vro cinci părechi de ochi.

Când şi unde? Dar este oare ceva greu pentru mintea sau inima unei femei care iubeşte? O simplă copilită lesne ar fi descoperit logaritmele şi calculul diferenţiale, dacă numai acestea ar avea vreo legătură oricât de depărtată cu cestiunea amorului!

Duminica viitoare Smarandiţa se făcu bolnavă, rămâind astfeli acasă, pe când toată familia se duse la biserică. Flutur o găsi singură şi, ciudat lucru! în loc de a fi încântat, el se opri înlemnit pe pragul uşii, simţind sudori reci pre frunte şi fiori de friguri în picioare; o boală ce doftorii ar trebui s-o numească *morbus timiditatis amorosue.*

— Sum cam indespusă, zise Smarandiţa plecând ochii în jos.

— Poate voieşti să te las singură, se grăbi a întâmpina Flutur, folosindu-se de ocaziunea ce i se prezenta de a ieşi din greutatea situaţiunii.

— Ce idee! tocmai d-ta nu mă poţi incomoda.

— Tocmai eu? zici d-ta?

— Am primit o scrisoare...

— Să mă ierţi, demuazelă; a fost o glumă.

— O glumă? zise Smarandiţa cu tulburare, sculându-se în picioare.

— Adecă nu glumă... dar... nu ştiu cum să spui... d-ta mă ierţi?... n-am putut să-mi mai ascund simţirile!

Ar fi de prisos a reproduce aci dialogul întreg, urmat în timp de două oare şi care s-a încheiat dupe obicei prin sacrul jurământ de iubire eternă şi chiar post-eternă, însoţit de platonica ceremonie a primului sărutat!

A doua zi noapte, după ce tot internatul gimnaziale, începând de la onorabilul directore şi până la nu mai puţin onorabilul portari, adormise pe sânul... se-nţelege al Morfeului, din cauza neadmisibilităţii altor sânuri, Flutur se sculă pe vârful degetelor, ieşi cu uşuritatea umbrei din dormitoare, trecu coridoarele, sări pe o ferestruică în curte, escaladă poarta, şi iată-l în uliţă, alergând în direcţiunea pensionatului dnei Tristesse.

Un pensionat de fete fără grădină şi o grădină fără tufe sunt lucruri imposibile. în tufele gradinei pensionatului de fete al dnei Tristesse, Smarandiţa asculta cântecul privighetoarei sau, mai bine, aştepta ca o privighetoare să înceapă a cânta; sau, încă mai bine, aştepta ca vro nemernică privighetoare să se dumerească a vizita o grădină nevizitată pân-atunci de acest soi de cântăreţe, care parcă se fereau de rivalitatea fetelor.

însă nici o privighetoare n-a venit din întâmplare şi bine a făcut, căci nemine n-ar fi avut când s-o asculte; un june sări peste gardul gradinei şi se aruncă tremurând la picioarele tremurândei Smarandiţe.

Era Flutur.

— Mă vei lua de soţie? fu cea dentâi întrebare a nevinovatei copile.

— A doua zi după ce vei sfârşi colegiul.

Şi aşa mai departe.

Astfeli a trecut toată vara, în întâlniri necontenite, din ce în ce mai dese şi mai aprinse, fără a ajunge la vro dezlegare prozaică.

A sosit iarna; grădina a perdut umbra-i şi, mai ales, a devenit nesolvabile chiar în focul dragostei celei mai ferbinţi. Flutur putea de acum înainte să vază şi să admire pe Smarandiţa sa numai duminecele în casa părinţilor ei, şi atunci încă erau fireşte prea rare ocaziunile furişe de a-i strânge mânuţa, de a-i răpi un sărutat, de a-i şopti o vorbă dulce sau vro promisiune de fer... ba nu de fer, ci de fericire, lucru mult mai ieften.

Totuşi, însăşi iarna cu zăpada şi frigul său n-a fost pentru amanţii noştri o lovire destul de tare în alăturare cu aceea ce li se pregătea în vara viitoare; tocmai când abia s-au reînceput delicioasele lor întâlniri în grădină, prelungite câteodată şi dc cele mai multe ori până la cântul cocoşiului.

NĂPASTEA

Un lexicograf, presupunem de pildă că d. Codrescu, sau d. Vaillant, sau d. Hill, sau d. Poenar, mi-a cerut într-o zi cu un aer de profundă meditaţiune ca să-i lămuresc însemnarea cuvântului „năpaste".

întrebarea mi s-a părut atunci atât de grea, încât mă crezui îndreptuit a o înlătura într-un mod foarte cuviincios şi cam ordinar în asemenea cazuri, răspunzând, tot cu un aer de profundă meditaţiune, că îmi lipsesc în minutul acela documentele necesare pentru dezlegarea cestiunii.

Se poate însă întâmpla ca încă şi astăzi să aibe cineva trebuinţă de a şti ce este năpastea? *Documentele necesare,* ce-mi lipseau într-o vreme, le-am descoperit mai în urmă într-un chip foarte ciudat, şi mă simt acuma nu numai dispus, ci încă datoriu a le scoate la lumină. Aşadară, ce este năpastea? Năpastea este... definiţiunea cere desfăşurarea următoarelor dezvoltări.

Eu şi un amic al meu întreprinserăm o călătorie de petrecere până la Galaţi în trăsura... a mea? ba m-a ferit sfântul de o aşa proprietate aristocratică, pe care, ce-i dreptul, n-aş respinge-o, dacă mi s-ar oferi din mila lui D-zeu; nu! în trăsura şi cu caii amicului meu. Noaptea ne-a surprins într-un sat răzăşesc din ţinutul Vasluiului, caii erau obosiţi, noi ne simţeam trudiţi, vizeteul se pretindea ostenit, mai pe scurt trebuia să mânem la noapte.

Am tras la otel, vreu să zic la cârciumă. Jupanul Iţic a ieşit să ne declare, cu multă curtezie, că nu ne poate găzdui, fiind ajunul sărbătoarei, am uitat numele sfântului, adecă fiind o zi, în care răzaşii se adună grămadă la el de beau şi se veselesc toată noaptea.

Dar aci aproape — adause amabilul israelit — şede Stan Moşneagul, care o să vă primească cu bucurie şi la care trag de multe ori boierii, mai ales cei tineri.

— Şi de ce mai ales cei tineri?

— Are o fată frumoasă, şopti jidovul clipind din ochi cu maliţiozitate.

Ne îndreptăm dară la Stan Moşneagul. Bătrânul ieşi să ne spuie că din cele două odăi ale sale una abia s-a văruit, fiind ajunul sărbătoarei, iar în cealaltă doarme el şi cu fiie-sa.

— Totuşi, adaose el cu bunătate, intraţi de vă odihniţi, ş-apoi poate vom putea chibzui ceva cu ajutorul sfântului... Aci el pronunţă numele tocmai al acelui fericit, a cărui memorie era să se serbeze a doua zi, şi care, departe de a ne ajuta, se părea otărât a ne lăsa să mânem supt boaita ceriului!

Intrăm şi-aruncăm ochii asupra fetei răzaşului. Era frumuşică: năltuţă, ocheşă, durdulie... Bătrânul s-a culcat pe pat, scuzându-se cu bătrâneţea; fata s-a culcat pe vatră; noi amândoi, eu şi amicul meu, ne-am culcat în aşternutul de paie, improvizat pe jos. Lumânarea s-a stins. Stan Moşneagul şi prietenul meu în curând au început a se întrece prin horăituri; fata nu horăia şi, fiindcă nu horăia fata, nu horăiam nici eu.

Sum poet mai-nainte de toate! Deci, mă scol încetişor pe vârful degetelor, nemeresc vatra, dau de fata răzaşului şi-i zic la ureche... îi zic:

— Cum se cheamă satul? Pesemne, copila n-a socotit de cuviinţă a răspunde în ajunul sărbătoarei: ea se făcu că doarme. Atunci, în nerăbdarea ce mă coprinse deodată de a afla numaidecât numele satului, crezui un sărutat a fi mijlocul cel mai potrivit de deşteptare. Un sărutat în ajunul sărbătoarei! Scandalul era peste măsură şi mândra îmi lipi o palmă... o palmă, pentru care se cerea anume mâna cea vânjoasă a unei fete de la ţară.

Ideea că răsunetul cumplitei lovituri a deşteptat poate pe bătrânul îmi inspiră pe loc o altă idee, demnă de capul unui Metternich! Mă răped la amicul meu şi-i întorc palma, cc-mi dete frumoasa. Apoi mă tupilez cu nasul în pernă şi mă fac, cum se zice, mort în păpuşoi.

— Ce mă baţi, strigă nenorocitul meu coleg sărind în picere dc durere si de uimire.

— Ce te legi de mine? îi răspunde de pe vatră fata răzaşului.

Aci se scoală Stan Moşneagul, constatează faptul şi împinge pe amicul meu afară, lăsându-mă pe mine să dorm liniştit ca un băiet dc ispravă.

A doua zi prietenul, care petrecuse toată noaptea în trăsură, îmi povesteşte întâmplarea, făcând pe răzaşul nebun şi repetând la tot cuvântul vorba:

— Ce năpaste!

Nota bene. Amicul meu a rămas la Galaţi, iar eu, întorcându-mă singur, am mai mas o noapte la Stan Moşneagul. Nu era ajunul sărbătoarei. Poate de aceea nici fata răzaşului nu s-a sfiit astă dată a-mi spune cum se cheamă satul.

LUMEA ARISTOCRATICĂ

D-voastră vă întrebaţi cu nedumerire, care să fie cauza tristeţei domnişoarei***?

O ştiu numai eu, şi o ştiu fiindcă sum Aghiuţă!

într-o duminică ea ieşi la plimbare cu doamna mumă-sa. Şoseaua era îmbulzită de cupele şi de birje, pintre cari abia îşi putea face loc vreo *amazonă* sau câte un cavaler militar ori civil, tremurând de frig pe un cal înfierbântat de pintenii stăpânu-său.

D-şoara*** nici nu băga în seamă pestriţa societate, când deodată — momentul prea fatal — deodată chiar lângă faetonul ei, ce se oprise acum în al treilea rond, stătu o elegantă birjă, din care strălucea încântătoarea figură a unui june.

Şi ce june!

Pe a sa faţă
Dulcea albeaţă
Cu trandafirii
Se îngâna;
Fruntea-i măreaţă,
Supt bucla-i creaţă,
Zâmbea privirii
Ş-o fascina;
Ochi plini de viaţă,
Sprânceni ca aţă
Focul iubirii
în jur vâna;
Buza-i glumeaţă
De supt musteaţă...

Şi aşa mai departe, fiindcă, din nenorocire, forma acestui vers â /a Victor Hugo e atât de grea, încât n-ar putea s-o

biruiască decât numai doară d. Bolintineanu, în ale cărui poezii găsiți tot ce se găseşte în Victor Hugo! E destul a zice că frumusețea tânărului nostru nu se poate înțelege fără rime!

El era îmbrăcat după cea de pc urmă modă. Stecluța, aşezată în ochiul drept, între păretele nasului şi sprânceană, da fizionomiei întregi expresiunea cea mai aristocratică. Neşte ghete de glanț desemnau grațioasele forme ale unui picioruş de beizadea. O mână subțire şi trasă, ca a unei coconite, cocheta de sub învălitura mănuşei de culoarea *pale*.

„Trebuie să fie un străin de considerațiune, vrun marchese sau cel puțin conte", îşi zise domnişara*** în gândul său, se-nțelege, iranțozeşte.

A doua zi ea află că un june nepot al lordului Palmerston sosise la Bucureşti şi trase, fireşte, la „Hugues".

Aceasta era de ajuns pentru a o încredința că *fashionabilul gentleman* de la Şosea nu poate fi decât nepotul în cestiune. „In adevăr, îşi repeta ea, ce maniere! ce figură! ce gust! ce *savoir-vivre!"*

Trei sau patru zile în şir domnişoara*** n-a lipsit de la Şosea, în speranța de a mai întâlni pe sublimul necunoscut. Degeaba! Numai în visurile sale ea îl întrevedea regulat, şi totdauna în brilantul costum de *pair* al Angliei.

Duminica viitoare toată familia*** era poftită la masă la marele logofăt şi cavaler Brânză-Bună. Societatea era cea mai aleasă: vro duzină de deputați, optsprezeci ex-miniştri, trei membri de la Curtea de Casațiune. Bucatele erau şi mai alese decât oaspeții. Budinca, care a încheiat prânzul, făcută în formă de tron, a excitat cu tot dreptul admirațiunea şi entuziasmul mesenilor.

— Aş dori să văd pe bucătarul d-tale pentru ca să-1 complimentez asupra artei sale, zise beizadea Castron, adresându-se către stăpânul casei.

— Chemați pe Iordachi! strigă boierul.

Toți ochii s-au ațintit spre uşa în care apăru, cu pestelcă la brâu..., frumosul june de la Şosea.

Domnişoara*** a leşinat.

De atunci o vedeți asa dc tristă...

AMABILITATE SUPERLATIVĂ

„Rugăm foarte mult a suna clopoțelul, când nu se va vedea nemine în apartament."

Aşa era scris pe o hârtie lipită la uşa vitrată a unei spițerii de pe Podul Moguşoaii.

Vă înştiințez că eu unul n-am în veci trebuință de spițerii; dar fără trebuință trecând într-o zi lângă anunțul de mai sus, şi ncvăzând prin geamul uşii pe nemine înuntrul, mă apucai a suna clopoțelul din toate puterile mele.

Deodată se arătă în spițerie un tânăr cu favoriți şi fără musteți, îmi deschide uşa şi mă întreabă:

— Ce poftiți, domnule?

— Nu poftesc nimica.

— D-voastră ați sunat?

— Eu.

— Şi nu poftiți nemica?

— Absolut nemica.

— De ce dară ați sunat?

— Din dorința de a vă îndatora; căci trecând am citit acest anunț, prin care ne *rugați foarte mult a suna clopoțelul când nu se va vedea nemine în apartament; si nevâzând pe nemine... acum înțelegeți.*

Şi mă depărtai, lăsând spițerul cu gura căscată.

De atunci n-am mai văzut anunțul.

CĂŢELUL PESTRIŢ

Romanţ în două tomuri

Prefaţa

Mă dusei la librărie cu întrebarea: aveţi vro carte nouă scrisă de vro domnişoară?

— Nu! răspunse librarul. Toate domnişoarele, cu foarte puţine excepţiuni, au apucat a se mărita şi nu mai au timp de a seri; dar avem o carte scrisă de o doamnă.

Şi librarul îmi arătă un volum francez, intitulat *Tablouri intime* de dna Bourdon.

Mă grăbii a mă azvârli în această intimitate, cu toată părerea de rău, o părere de rău foarte naturală, de a găsi o doamnă în loc de domnişoară.

Din zece nuvele cuprinse în volum, mi-a plăcut numai cea după urmă: capitulul ultim e totdauna cel mai bun în operele femeieşti.

Dar titlul acestei nuvele, *Câinele negru (Le chien noir),* mi s-a părut a fi prea serios: aşadară, l-am prefăcut în *Căţelul pestriţ.*

Tomul I

Un sicriu sau coşciug (pentru ca să mă poată înţelege şi muntenii şi moldovenii), aşezat destul de rău pe o căruţă, care şi aceasta era aşezată destul de rău pe câteva roate, se îndrepta spre curtea bisericei... numele sântului nu-mi aduc aminte fiind peste măsură mulţi.

După căruţă nu mergea nemine, nici o ţipenie de om... ba mergea un căţel pestriţ, care juca rolul de doi oameni, căci el singur alcătuia un cortegiu funebru din patru picioare.

Lumea trecea pe lângă căruţă, în dreapta şi-n stânga, fără a se uita, fără a se opri, fără a cerceta cine a fost răposatul. Numai o femeie a aruncat nu ştiu cum o ocheadă asupra căţelului, zicând cu milă: „Săracul, jeleşte pe stăpânu-său!" şi apoi din cauza căţelului a mai aruncat o a doua ocheadă asupra căruţei, dar nu asupra cadavrului.

Deodată, dintr-o uliţă laturală apare un june, îmbrăcat cum se îmbracă junii cari vizitează cafeul lui Fialkowski. Tabloul solitarei căruţe îl uimeşte. Căţelul pestriţ atrage admiraţiunea sa. Fără a-şi da seama de ceea ce face, el mai adaugă două picioare la cele patru ale cortegiului şi întovărăşeşte pe mortul la cimitir.

După ce a asistat până la sfârşit la îngroparea necunoscutului, junele îşi aduse aminte, cam târziu, că mergea la ministeri, în care ocupa un post de şef... de secţie sau de biurou, ce vă pasă, e destul să ştiţi că era un om mare, cu perspectivă de a rămânea în postul său chiar după schimbarea a zece miniştri.

Abia făcuse el câţiva paşi înainte, când iată simţi ceva frecându-se lângă picioarele lui.

Era căţelul pestriţ.

— Fugi încolo! strigă junele, că doară am dat lui Krisianoski doi galbeni pentru aceşti pantaloni ghivezii, nu ca să mi-i pătezi tu!

Căţelul răspunse prin o căutătură plină de melancolie.

Junele îşi urmă drumul; dar n-au trecut două secunde şi căţelul se freca din nou lângă pantalonii cei ghivezii de la Krisianoski.

— N-o să-mi dai pace?

Căţelul lăsă capul în jos, fără însă a se depărta.

— Aci trebui să fie un misteri, îşi zise junele. Dobitocul ăsta nu mă lasă să merg unde vreu eu; să vedem dară unde mă va conduce gustul său. înainte! strigă el către nătângul şi nepoftitul său companion.

Căţelul, care reuşi astfel în machiavelicul său plan, apucă a fugi în direcţiunea opusă.

Tomul II

în Scaune, lângă un bordei pe jumătate dărâmat şi a cărui unică ferestruică era lipită cu *La voix de la Roumanie,* s-a oprit peste un pătrar de oară căţelul pestriţ şi a început a schiauna la

Pe prag s-a arătat o copilă de cincisprczeci sau şasesprezeci ani. pe care mă jur că a cunoscut-o poetul Alecsandri:

,,Trupuşoru-i gingaşei
Părea tras printr-un inel,
Nici micuță, nici năltuță,
Numai bună de drăguță:
S-o tot strângi la pept cu foc
Şi să-ți fie dc noroc!"

Copila s-a roşit văzând pc junele.
— Ce poftiți, domnule?
— Acest cățel e a d-voastră?
— Bubi! da...
— Vi l-am adus, sau, mai bine, m-a adus el pe mine...
Şi zicând acestea, junele intră în odaie pentru a povesti întâmplarea sa de la cimitir.
Nu mă voi apuca a descri apartamentul.
Pe un pat cu trei picioare era culcată muma fetei, văduva răposatului.
Ea ascultă cu lacrimi în ochi istoria cunoştinței junelui nostru cu cățelul şi, răsplătind francheță prin francheță, îl iniție în misterele casei, vreu să zic ale bordeiului.
Mortul a fost un spălătoriu care s-a ruinat voind a imita spiritul fabricatoriu al dlui Kogălniceanu prin introducere la noi a spălătoriei de fabrică; el muri de desperare, fireşte din cauza dlui Kogălniceanu, carele fu origina răului, — lăsând familia în cea mai mare lipsă, fără o fărâmătură de pâne. cum se zice; căci în realitate, „fără o fărâmătură de pâne" sau „cu o fărâmătură de pâne" — este totuna!
— Şi cum veți trăi de acum înainte?
— Sofica va coasî, eu voi spăla...
Junele s-a mai uitat la copila care tocmai atunce îşi ştergea o lacrimă, ba două lacrimi:

„Pe-ale sale fețe albe, gălbioare,
Curgeau în tăcere două lăcrimioare;
Ea era un înger tânăr, dulce, blând,
Si întră în lume lacrime vărsând..."

Aceste versun sunt de d. Bolintmeanu, care, ca şi d. Alecsandri, n-a putut a nu cunoaşte pc Sofica. dc vreme ce o desene aşa de bine!
Junele se înamora!

Epilosul

Am asistat la cununia eroului nostru pe care. precum ați văzut, l-a starostii cățelul pestriț.

UN TIP BUCUREŞTEAN

Coconul Matachi Ţiganul este unul din personajele cele mai cunoscute ale Bucureştiului.

In privinţa popolarităţii, coconul Matachi Ţiganul are numai doi rivali în tot cuprinsul capitalei: Chimiţă şi d. Rosetti.

Coconul Matachi Ţiganul e ţigan de pe tată şi de pe mumă; cu toate astea, d-lui e cocon, ceea dovedeşte neadevărul vechiului prejudeţ, cum că coconii pot fi ţigani sau numai de pe tată, sau numai de pe mumă, iar nu de pe amândoi totdeodată.

Coconul Matachi Ţiganul este cocon nu pentru că e îmbrăcat nemţeşte şi poartă cravata albă, deasupra carii capul său se pare aşezat ca o muscă pe lapte; el e cocon prin principiile sale, prin punctul său de vedere, prin politica sa, prin manierele sale.

Ş-apoi oare coconii ca dd. Arsachi, Costaforu, Boerescu etc. sunt ei coconi prin sânge? nu! d-lor sunt ca şi coconul Matachi Ţiganul, adecă coconi prin teorie.

Coconul Matachi Ţiganul este un spirit foarte observativ. Mai-nainte de a deveni cocon prin dezrobire, d-lui a studiat cu multă pătrundere tactica stăpânilor săi şi, asemenea vechilor *liberti* romani, s-a arătat demn de a fi *patricius* chiar de a doua zi după emanciparea sa.

Sunt acum trei ani de când coconul Matachi Ţiganul deschise o şcoală, o şcoală de învăţătură! în Strada Armenească, pe la Popa-Rusu, în care au şi început a se îndesa copiii mahalagiilor, aducând profesoriului, drept plată, găini, unt, curcani, brânză etc.

Eforia Şcoalelor aflâ lucrul şi trimite un revizor pentru a vedea cu ce drept s-a apucat coconul Matachi Ţiganul de a lumina patria, vreau să zic mahalaua, şi dacă ştie carte.

S-a constatat că coconul Matachi Ţiganul nu este în stare de a citi un cuvân compus din trei silabe.

— Ei bine! întrebă revizorul, cum dc ţi-a plesnit în cap să înveţi pe alţii, pe când singur nu ştii nemica?

— Ciudată întrebare! Boierii sunt scutiţi dc a şti ceva. Câţi miniştri şi câţi deputaţi au cârmuit ţara întreagă fără ca să ştie ceva. ş-apoi eu să nu cârmuiesc măcar o mahala'? Doară sunt coconul Matachi...

Cuvântul „Ţiganul" fu lăsat la o parte din... modestie.

De când i s-a închis şcoala prin despotismul guvernului, coconul Matachi Ţiganul a inventat o nouă şi nu mai puţin ingenioasă aplicaţiune a ideilor sale boiereşti.

Vara şi iarna, ziua şi noaptea, îl găsiţi pen toate locurile publice, plimbându-se cu manile după spate, cu capul rădicat în sus, şi mâncând pe conta altora.

Toţi îl iau în râs, şi plătesc cheltuielile lui. încât coconul Matachi Ţiganul rămâne luat în râs, dar nu păgubaş.

Sunt însă unii, cari nici că-1 iau în râs, nici că plătesc cheltuielile lui; coconul Matachi Ţiganul îi despreţuieşte.

Sunt câteva zile, intrând în birtul cel nou al lui Roşea, văzui pe coconul Matachi Ţiganul la mijloc între un ofiţer şi un civil. Ofiţerul îl trăgea de ureche şi civilul îi demonstra geometriceşte puterea ghiodonacilor. Peste câteva minute ofiţerul îi dete un sfanţ iar civilul comandă să i se aducă o friptură de miel fără salată.

— Crez însă că nu şi fără cafea? întrebă îmbunându-se coconul Matachi Ţiganul.

— Fie pe voia ta; să-i mai daţi şi o cafea! zise civilul.

După ce coconul Matachi Ţiganul rămase singur, îl întrebai cum de suferă el, ca om liber ce este, de a fi jucărie pentru oricine îi dă un sfanţ sau o friptură fără salată.

— D-ta, pare-mi-se, eşti domnul Aghiuţă? zise coconul Matachi Ţiganul, aţintind asupra-mi o păreche de ochi, a căror expresiune a rămas ţigănească fără dezrobire.

— Sum Aghiuţă în persoană.

— D-ta păcăleşti pc boieri, nu-i aşa?

— Cam aşa.

— Cu toate astea, boierii nu bagă în seamă că-i păcăleşti: d-lor urmează a mânca pe conta d-tale şi a altor ca d-ta.

Recunosc cu francheţă că filosofia coconului Matachi Ţiganul m-a lăsat cu gura închisă şi cu gândul la legea rurală.

URSITA

PARTEA I

AM SCĂPAT DE EL!

Cap.I

In care se arată cum, murind o babă, băiatul a pierdut pe tată

Era pe la sfârşitul domniei lui Ştefan cel Mare.

Postelnicul Şarpe, încungiurat de o ceată de voinici călări, se întorcea de la Cracovia, unde fusese trimis pentru a combina o alianţă antimusulmană între Moldova şi Polonia.

Acum ci ieşiră din Cernăuţi şi se apropiau de codrul cunoscut pe atunci sub numele de Cosmin, unde astăzi se află satul numit româneşte Molodia şi botezat nemţeşte — nu ştiu de ce — Franzthal, adecă „Valea lui Franţ", ceea ce se cam aseamănă cu luleaua românului, pe care neamţul, ca să nu se zică că-i furată, a prefăcut-o în „pipă".

Soarele apunea şi cele de pe urmă ale sale raze se culcau somnoroase dasupra uriaşului codru, întins pe un şir de dealuri şi colnice, văi şi văgăune, ce păreau de departe a fi ca un singur arbore acoperit cu milioane de frunze.

Postelnicul era un om de vro treizeci şi cinci de ani, foarte scurt la stal, dar atât de spătos, încât pe umerii lui lesne s-ar fi putut aşeza două capete şi, mai ştii! ar mai fi rămas loc, poate, pentru un al treilea; iar în voluminosul său piept ar fi încăput nouă suflete, după vorba poporului.

O barbă neagră, tăiată rotund împregiur, unduia pe zaua dc argint a postelnicului, împodobită — zaua, nu barba — cu flori sculptate; lungi plete, cam creţe şi stufoase, şerpuiau de sub o cuşmă de samur în patru colţuri cu un ciucur de catifea roşie; în fine, pentru a încheia portretul, vom adăoga neşte ochi mici şi negri, un nas larg de şoim, o frunte pătrată şi zbârcită şi buze foarte subţiri, ce abia se zăreau de sub arcul musteţelor.

Ceata trecea acum d-a lungul unui şir de movile albe, rădicate din grămezi de oase omeneşti: trista rămăşiţă a bătăliei în care Ştefan Vodă măcelărise toată armata regelui polon Ioan Albert; neşte movile atât de trainice, încât după un secol ele serveau încă de călăuze pentru rătăciţii călători; o bătălie atât de neuitată, încât până astăzi ea a rămas ca zicătoare în gura poporului polon: „Za krola Olbrachta poginela szlachta" („Sub regele Albert a pierit boierimea").

Postelnicul îşi opri calul — un bidiviu mic, păros şi ţeapăn ca şi stăpânul său — şi-şi întoarse faţa cătră fruntaşul cetei, care purta steagul boierului: „un balaur negru cu aripe de argint pe câmp roşu", de unde venea şi porecla „Şarpe".

– Măi Lucă! zise postelnicul, arătând cu mândrie la piramidele de oseminte. Aici ne-am bătut cu leşii.

— Aici! repetă junele stegar, nalt, uscat şi palid, pişcâdu-şi galbena mustaţă.

— Am ucis şi eu în acea ziulică vro zece!

– Vor fi fost mai mulţi.

— Dar şi tu te arătaşi voinic, copile; n-am ce zice!

— Apoi de...

în acest minut vro câteva săgeţi, repezite de pe un deal. au spintecat aerul; unele şuierând dasupra capetelor cetei, altele înfingându-se în pământ, una mai nemerită oprindu-se în piciorul flegmaticului Luca, tocmai când el rostea: „Apoi de..."

— Hoţii! zise stegarul, fără să-1 fi turburat cât de puţin durerea neaşteptatei rane; trecu stindardul în manele unui cetaş de alături, zicându-i: „Mai ţine-1 şi tu, Iorgule!" Scoase piciorul lovit din scara de stejar a şelei — numai boierii aveau pe atunci dreptul de a purta la şa scări metalice — şi rupse jumătatea săgeţii, lăsând cealaltă parte înfiptă în carne.

— Hoţii! a repetat ceata.

Şi-n adevăr, prezintă hoţilor era cu atât mai lesne de ghicit cu cât, în genere, finitul domniei lui Ştefan cel Mare se deosebea prin o neînchipuită înmulţire a numărului haiducilor, mai cu seamă în partea nordică a Moldovei, încununată cu munţi nestrăbătuţi şi codri verguri. E destul a zice că unul din căpitanii hoţilor, celebrul Mihu Copilul, despre care vorbeşte

poezia noastră națională şi cronica polonă a lui Martin Bielski, izbutise a aduna sub povățuirea sa nu mai puțin de zece mii dc haiduci!

Necurmatele războaie ale lui Ştefan Vodă, luând necontenit pe țărani de la sapă la armă, au sărăcit cu desăvârşire clasa dc jos a poporului, pe care o mai apăsau şi boierii, căci domnul cruța foarte mult aristocrația țărei, organizată după modelul feudalității ungare şi polone. Aşadară. toți acei ce simțeau în piepturile lor bătând inimi de zmeu alergară la frunza verde a codrului, sub al cărui adăpost sc puneau a pândi şi a tăia pc neguțătorii drumeți, mai cu seamă turci şi armeni, şi pe avuta boierime.

Postelnicul Şarpe, prin o mişcare iute ca lovitura fulgerului, aținti ochii asupra culmei dealului, apoi goli sabia şi, strigând: „După mine!", se răpezi cu toată ceata în goana calului în direcțiunea de unde au venit săgețile.

O a doua împroşcătură de săgeți a răsturnat de astă dată la pământ doi din ceata postelnicului, care, el însuşi, abia scăpă numai mulțumită armurei sale; dar când ceata ajunse în vârful dealului şi spera a descoperi, în fine, pe misterioşii duşmani, ea n-a văzut altceva decât un copilaş ca de opt ani, cu păr roșietic, care se juca în iarbă.

— Al cui ești tu? îl întrebă postelnicul.

— Al tatei, răspunse băiatul, uitându-se fără frică la călăreții ce-l încungiurară.

— Și cine-i acel tată?

— Un pui dc zmeu.

— Un hoț?

— Ba hoț ești tu!

Postelnicul rădică pc copil și-l aşeză înaintea sa pe cal.

— Mulți haiduci sînt aici în codru?

— Douăzeci şi patru.

— Cine e căpitanul lor?

— Drăgan Bărbuță-Scurtă.

— Unde sînt ci acuma?

— S-au dus în ceea parte, răspunse copilul arătând la dreapta.

Postelnicul cu ai săi urmară drumul după arătările băiatului, dar abia făcură vro două sute de paşi înainte, când, de pe o

stâncă, au început a ploua pietre asupra capetelor lor, fără ca să se vază cine le aruncă.

— înapoi, fraților! zise postelnicul cu despreț, doară nu ne vom bate cu văzduhul!

Ceata se retrase, urmărită dentâi de zborul pietrelor, apoi de loviturile săgeților. Un bulgăr a izbit pe postelnic în umăr, iar o săgeată s-a mai înfipt în cellalt genunchi al bietului Luca, care semăna acum cu un înger înaripat la picioare.

Postelnicul a răspuns la rană prin o înjurătură; Luca, prin tăcere.

întorcându-se la locul unde rămaseră cei doi cetași răniți, postelnicul îi găsi proaspăt descapitați, sângerândele lor trunchiuri întinse fără haine pe iarbă.

O furie de răzbunare s-a zugrăvit pe fețele tuturor voinicilor. însă cum să-și răzbune, când nu aveau asupra cui? Pentru o clipă, postelnicului îi veni în gând de a zdrobi capul copilului de hoț, pe care până acum îl ținea lângă sine pe şa; dar acel gând era mai pe jos de mărețul său suflet. „Ce-i vinovat copilul?" îşi zise el şi opri mâna, deprinsă a secera numai pe vrăjmaşi puternici.

Tocmai atunci ieşi dintre crăngi şi se apropie de ceată o babă, îmbrăcată în stremțe, cocoşată, cu capul plecat în jos şi îmbrobodită astfel, încât i se vedeau numai ochii.

— Fie-ți milă, jupâne; dă-mi copilul înapoi..., zise ea, apropiându-se de postelnic și silindu-se a da glasului său un ton femeiesc.

— Tata! tata! strigă copilul, zbuciumându-se ca să sară de pe cal.

— A, hoțule! răcni postelnicul, care căuta o jertfă de răzbunare.

Și smulgând măciuca aninată la şa, izbi în capul mincinoasei babe. Haiducul se îndreptă, se apucă cu manile de cap, se clătină și căzu mort.

în aceeași clipă, ca prin minune, vro douăzeci de hoți, îmbrăcați țărănește, dar cu pene de păun la cuşme şi înarmați cu sulițe şi lungi cuțite, s-au aruncat din toate părțile asupra cetei postelnicului, strigând: „Ucide! ucide!"

Postelnicul nu avea cu sine, după moartea celor doi ucişi, decât pe stegarul său Luca, pe grămăticul său Iorgu şi şase

tineri, feciori de boieri, can]-au întovărăşit în Polonia pentru a vedea şi ei ţările străine; dar toţi erau înarmaţi până-n creştet şi ardeau de dorinţa de a se arăta voinici în faţa unui bărbat atât dc vestit ca postelnicul şi de ale cărui laude atârna viitorul lor.

Postelnicul era modelul unui ostaş român din şcoala lui Mircea, Ştefan, Ţepeş. Vitejia fără viclenie era pentru el ca [ol came fără sare, ca [un] prânz fără vin. El vedea că hoţii sînt mult mai numeroşi şi mai tari prin cunoştinţa localităţii. Ceata sa era obosită de drum. Aşadară, postelnicul tună deodată cu puternica sa voce;

— Staţi, haiduci! că o să vă spun o vorbă bună.

Hoţii, încredinţaţi că mica ceată boierească nu le poate scăpa din mâni, s-au oprit pe loc.

— Nu şade frumos, urmă postelnicul, nu şade frumos ca românii să se bată cu români, căci doară sîntem fraţi. Mai bine să ne înţelegem cu pace. Cine e vătăşelul? Care din voi e Bărbuţă-Scurtă?

— Eu! răspunse unul din hoţi, ieşind cu semeţie din grupa celorlalţi, de cari se deosebea numai prin neobicinuita lungime a barbei. El se apropie de postelnic şi, răsucindu-şi mânecelc cămeşei, îl întrebă cu un aer măreţ:

— Vezi aste braţe groase, groase şi vânoase? Vrei o luptă dreaptă?

Postelnicul îl măsură cu ochii de la cap până la picioare, fără a răspunde un singur cuvânt, despică aerul cu tăişul săbiei, şi, o data cu aerul, a despicat capul îndrăzneţului haiduc.

In acelaşi moment toată ceata postelnicului se aruncă asupra hoţilor, ameţiţi prin neprevăzuta moarte a căpitanului. Lupta n-a durat mai mult de câteva minute; şapte haiduci căzură morţi, iar ceilalţi, cuprinşi de o frică panică, au dispărut în desişul codrului.

— Unde-i tata? unde-i tala? ţipa copilul, revenit din leşinul ce-1 cuprinsese văzând moartea părintelui său, şi pe care postelnicul îl ţinea strâns la piept cu braţul stâng, pe când cu mâna dreaptă mânuia arma. Unde-i tata?

— Taci. că-ţi sfărâm capul! răcni postelnicul. Ţine-1 Iorgule, adause el către unul din ceată, dându-i pe copil. Să mi-1 aduci teafăr la Suceava. Trebuie să scăpăm sufletul acesta nevinovat din păcatul hoţiei. Ş-apoi, noi sîntem cari l-am lipsit de tată...

Cap. II

Din care se vede cât e de primejdios a sosi în capitală în ziua când se naşte un copil în palatul domnesc

Chiar în ziua când postelnicul Şarpe se întoarse pe la crăpatul zilei în Suceava, Curtea domnească înfăţişa spectaclul unei bucurii amestecate cu tristeţe. Domniţa Stanca, femeia tânărului Bogdan Vodă, mai-marele fiu al domnului, muri din facere, născând un cocon, cărui i s-a impus în botez falnicul nume de Ştefan.

Bogdan Vodă era nemângâiat. închis în camera sa, el ascundea de văzul Curţii lacrimile ce-i udau ochii. „La naiba! cugeta el în gândul său, copii voi mai face treizeci, dar o nevastă ca Stanca unde mai găsesc?!"

în adevăr, a fost frumoasă, plăpândă, drăgălaşă răposata domniţă, despre care istoria tace, dar o slăveşte până astăzi cântecul poporului:

Fecioară ca o stea,
Mândră ca o păsărea,
Dulce ca o floricea!

Pe când la aripa stângă a colosalului palat domnesc, zidit în forma unei cetăţi, tânjea junele Bogdan Vodă, la cealaltă aripă, unde locuia Ştefan cel Mare. era petrecere şi veselie. Bătrânul domn, a cărui patimă pentru femei se stinsese acum sub greutatea anilor şi a podagrei, se bucura dc naşterea unui nepot, netezindu-şi barba şi zicând cu zâmbet: „Cu o muiere mai puţin, cu un voinic mai mult!"

Apartamentul lui vodă avea forma de semicerc cu o galerie de ferestre arcate, iar sub fiecare fereastră, din partea curţii, se înălţa câte o cascadă, şi în stropiturile argiiuii ale apelor se jucau în acest moment razele soarelui, îngânând :oalc culorile pietrelor scumpe.

Odaia era podită cu mozaic; tapiţată cu catifea mohorâtă de Veneţia, pe care străluceau flori cusute şi împletite din mărgăritar şi aur; mobilată în giur cu divanuri acoperite de covoare turceşti; iar în mijlocul apartamentului sta o masă circulară de

marmură neagră, pe care se vedeau aşezate o mulţime dc preţioase mărunţişuri: cerbişori de aur cu coarne de mărgean, păunaşi cu coade presărate de ametiste, rubini, smaragde, zmei dc aur cu ochi de diamant etc, etc.

Ştefan cel Mare şedea într-un jeţ şi părea a număra bobitele frumoaselor metanii de mărgean, ce i le închinase cu câteva zile înainte stareţul de la Putna.

înaintea Domnului şedea pe un scaun hatmanul Arbore şi sta în picioare doftorul Măriei sale, italianul Geronimo da Cesena.

— Zici, meştere doftore, că copilul e sănătos, voinic? întreba pentru a treia oară bătrânul vodă.

— Era cam în primejdie, răspunse doftorul, dându-şi un aer de importanţă, dar, slavă Domnului, am luat toate măsurile trebuincioase şi poci răspunde de sănătatea băiatului.

— Spune mai pe scurt că era în primejdie, şi tu l-ai scăpat.

— Da, Măria ta.

— Apoi minţi, că nu l-ai scăpat tu, ci l-a scăpat Dumnezeu. Aşa e, jupâne hatmane?

Hatmanul plecă capul în semn de afirmaţiune, iar Ştefan Vodă, mulţumit de neplăcerea ce face doftorului concurenţa lui Dumnezeu, urmă mai departe:

— Cu cine seamănă copilul? cu mine? cu Bogdan? sau cu mă-sa?

— Până acum nu se poate cunoaşte, Măria ta; toţi copiii seamănă la faţă unul cu altul; dar putem să-i cercetăm zodia...

— Bine spui, meştere doftore! Vrea să zică, tu eşti şi zodiar pe lângă celelalte? Cum de nu mi-ai spus-o până astăzi?

— Ba nu, Măria ta; eu nu sînt zodiar, dar zilele trecute a sosit aci de la Padova un văr al meu, foarte învăţat în magie.

— Ce vrea să zică magia, jupâne hatmane? întrebă vodă pe Arbure, crezând că boierul nu va şti să răspunză.

— Slăvoneşte se zice adică volhovstvo, Măria ta.

— Procopsit mai eşti, jupâne hatmane! Credeam că te pricepi numai la arme. Dar eu îţi voi spune, totuşi, că magia nu e volhovstvo; şi cată să am dreptate, măcar că tu eşti cel procopsit. Magia este amăgeală. Cum ţi se pare? Chemaţi-mi, dară, pe ace) învăţat amăgitor.

Doftorul, deprins cu păcăliturile bătrânului domnitor, se închină în tăcere şi ieşi.

— Ia spune-mi, Arbure, urmă vodă după o scurtă pauză, crezi tu în solomonii d-ale zodiarilor?

— Trebuie să credem. Măria ta, căci vorbesc şi *Sântele Scripture;* trebuie să credem, dar oricum să fie, e mare păcat, mare păcat este de a asculta pe zodiari...

— Şi de ce să fie păcat?

— Pentru că adică e lucrul Satanei.

Ştefan Vodă s-a pus pe gânduri. Pe d-o parte, curiozitatea şi iubirea îl împingeau a afla viitorul nepotului său, pe de altă parte, machiavelismul îi impunea necesitatea de a părea religios până la fanatism. în fine, domnul găsi un ingenios mijloc de a împăca această contradicţiune.

— Zici, Arbure, că solomoniile sînt lucruri drăceşti?

— Da, Măria ta.

— Şi mai zici că este păcat de a se folosi de lucruri drăceşti?

— Aşa, Măria ta.

— Dar mie unuia mi se pare că este păcat numai atunci când te vinzi dracului, iar nu când înşeli pe Bată-1 Crucea şi, prin urmare, faci o faptă plăcută lui Dumnezeu.

Hatmanul nu ştiu cum să răspunză la puternica argumentaţiune a domnului, care tăia cu sabia greutăţile teologice.

în acest moment, uşa s-a deschis şi a intrat doftorul, urmat de astrolog şi dc un băiat de vro zece ani.

Astrologul era de o vrâstă de mijloc, frumos, nalt, cu o figură foarte dulce şi plăcută. Intrând, el se întoarse mai întâi de toate către icoana Sântului Ştefan, aninată într-un unghi al odăii, făcu trei cruci, apoi merse spre vodă, se îngenuche, îi sărută mâna... dar toate astea fără a rădica ochii în sus.

Băiatul se deosebea prin o figură atât de palidă şi transparinte. încât se părea câ-i poţi număra toate oasele.

El imită întocmai ceremonialul de intrare al stăpânului său. cu acea numai diferinţă că nu-şi ascundea ochii.

Ştefan cel Mare îi privi în tăcere, apoi zise:

— Dar multe cruci mai faceţi!

Astrologul ceru de la doftor italieneşte explicarea cuvintelor domnitorului.

— îi parc bine că te vede, răspunse doftorul.

— Ce ţi-a spus talianul? întrebă vodă.

— A răspuns că face multe cruci pentru că meşteşugul său atârnă de ajutorul dumnezeiesc.

— Cu atât mai bine! Cu atât mai bine!

Precum vedeţi, astrologul rămase foarte mulţumit cu traducerea italiană a cuvintelor domnului, iar domnul fu încântat de traducerea românească a cuvintelor astrologului; priceputul doftor ştiu a-i îndestula pe amândoi.

Acum astrologul aşeză băiatul pe divan, aţinti asupra-i ochii săi căprui-deschişi, a cărora privire avu puterea de a adormi îndată pe slabul copil, şi s-au început interogaţiunile: vodă se adresa româneşte către doftor, doftorul italieneşte către astrolog, astrologul tot italieneşte către băiat, băiatul răspundea, şi apoi doftorul d-a dreptul traducea răspunsul.

— Pentru ca să fiu sigur că zodiarul ştie viitorul, trebuie să văz mai întâi dacă-i sînt cunoscute lucrurile de faţă, zise vodă. Intreabă-1, meştere doftore, ce face acum împăratul turcesc?

După ce întrebarea trecu prin intermediile enumerate mai sus, băiatul răspunse;

— Doarme.

– Dar ce face craiul leşesc?

— Doarme.

— Tot doarme! Pesemne numai eu sînt mai harnic decât toţi domnii creştinătăţii! Dar, ia spune-mi, ce gândesc eu acuma?

— Să ne dai câte douăzeci şi cinci la spate.

– Zău ai ghicit! văz că dracul nu glumeşte! Aci domnul făcu o cruce. Mai spune-mi ce veste a primit Domnia noastră în astă-noapte?

— Două veşti: una că a ars palatul de la Vaslui, alta că tătarii se pregătesc a intra în ţară.

– Minune! mare minune! strigă domnul, făcând trei cruci dupăolaltă. Auzitu-l-ai pe neamţ, Arbure? Ei bine, acuma să-mi spui dacă nepotul meu va fi voinic.

— Va fi un viteaz de frunte.

— O să fie iubitor de dreptate?

– Va vărsa mult sânge nevinovat.

— Cu cine va avea războaie?

— Cu turcii şi tătarii.

— Mult va trăi?

— Va fi omorât de tânăr.

Fruntea lui vodă s-a posomorât.

— Şi cine-I va omorî?

Aci copilul nu răspunse nimica.

— Cine-1 va omorî? repetă vodă.

Copilul se păru a face o silinţă convulsivă şi răspunse:

— Moartea lui a sosit astăzi în Suceava.

Tocmai în acest moment întră postelnicul Şarpe.

Vodă s-a uitat la Arbure, Arbure s-a uitat la postelnic, postelnicul se uita cu nedumerire la unul şi altul, la copilul aşezat pe divan, la astrolog, la doftor...

Cap. III

Din care oricine vede cum un vodă n-a putut închide pe un postelnic, pe când un copil a izbutit a închide pe un hatman

Palatul postelnicului Şarpe se afla la marginea Sucevei aproape de poarta numită atunci „Ungurească", fiindcă pe acolo trecea drumul spre hotarul ţărei cu Transilvania; o poartă zidită în chipul unui mare turn cu patru unghiuri, în a cărui jumătate de jos era arcul de intrare în oraş, iar în jumătatea de sus, covârşită cu un acoperământ conic, locuia un *calic,* adecă ostaşul invalid prepus la păzirea porţii.

Un zid de piatră cu zăbrele încungiura şi ascundea palatul, lungit în fundul curţii, având în dreapta o grădină, în stânga un şir de căsuţe mici pentru slugi, în faţă — grajdurile. în mijlocul curţii se vedea o fântână de marmură, cu un stâlp dc fier alături, de pe care spânzura un lanţ tot de fier pentru a scoate apă. Palatul avea două rânduri de arhitectură gotică, cu uşi şi ferestre ogivale, cu geamuri verzi, cu trei foişoarc vitrate şi ascuţite, aşezate în firidele unui acoperemânt foarte înalt; în fine, un palat precum se poate vedea până acum în Niirnberg, însă numai acolo.

Postelnicul se întoarse acasă trist şi gânditor.

El nu s-a putut aştepta niciodată ca domnul să-1 primească cu atâta răceală.

— Ieşi, postelnice, şi vei aşterne mai târziu Domniei noastre despre câte ai lucrat în Ţara Leahului, îi zise Ştefan Vodă, fără a-l lăsa să rostească un singur cuvânt.

Sprânceana dreaptă a domnului se rădică în sus: semn de mânie.

„Şi de ce să fie mânios? se gândea postelnicul, umblând cu paşi mari prin odaie. Ce i-am făcut? Cu ce sînt vinovat?"

Şarpe în zadar îşi frământa capul pentru a descoperi cauza neaşteptatei dizgraţii.

In vrâstă de treizeci dc ani, adică foarte june după ideile epocei, el ajunsese deja mare postelnic şi unul din favoriţii cei mai de aproape ai tronului. Această repede înălţare îi făcu mulţi duşmani şi mulţi invidioşi: pe de o parte, între boierii cei tineri, pe cari îi lăsase în urmă; pe de altă parte,între boierii cei bătrâni, pe cari îi întrecuse. Nu cumva aceştia s-ar fi folosit de lipsa lui din ţară pentru a-l ponegri înaintea lui vodă?

Insă chiar calomnia trebuie să vază o umbră de vină pentru ca să-i poată da un corp. Postelnicul căuta acea umbră şi n-o găsea, căci tot trecutul său era limpede ca apa izvorului.

In sfârşit, apăsat de mâhnire, el se aruncă pe divan, crezând că liniştea îi va insufla o idee de mântuire.

Uşa s-a deschis şi a intrat vechiul său amic şi tovarăş, hatmanul Arbure, pe care l-am văzut în odaia domnească faţă la scena astrologului.

— E rău, postelnice! e foarte rău! nu-ţi pierde timpul: e rău! încalecă un cal, şi la fugă!

Aşa începu hatmanul.

— Dar eu nu pricep...

— Vei pricepe mai târziu; mai târziu vei pricepe...

— Slujbele mele cele multe...

— Se vor găsi totdauna mulţi, foarte mulţi se vor găsi ca să slujească domnilor.

— Nevinovăţia mea...

— Ascultă, Şarpe! Porunceşte să-ţi înşele pe cel mai bun — auzi? cel mai bun cal din câţi ai; ş-apoi vom mai vorbi cât va fi timp.

Postelnicul merse la o fereastră deschisă. Comisii adăpau caii la fântână.

— Bahmetul Talpeş! strigă el cătră comişi. Iute!

— Un blăstemat de zodiar, urmă atunci Arbure, proroci lui vodă că tu o să fii ucigaş al nepotului său, al nepotului celui nou născut.

— Eu?

— Cel puţin aşa a vrut să înţeleagă Măria sa; aşa i-a plăcut să înţeleagă, căci zodiarul a spus numai atâta că ucigaşul domnişorului a sosit în Suceava astăzi, adică a sosit tocmai în ziua sosirii tale.

— Dar au mai fost şi alţi[i] cu mine.

— Cine anume?

Postelnicul enumera pe toţi tovarăşii călătoriei sale, începând de la rănitul Luca.

El a uitat numai pe copilul găsit, despre care credea de prisos să mai vorbească.

Un uşier a venit să spună că calul stă gata la scară.

Postelnicul scoase dintr-o ladă de fier, aşezată într-un colţ, un greu sac plin de ţechini veneţiani, numiţi la noi *venetici,* se îmbrăţişa cu hatmanul şi amândoi ieşiră afară.

La scară sta spumând şi bătând din copite un mândru cal arabesc din soiul *neg[r]ilor,* negru ca pana corbului, cu un căpşor mic, picioare subţiri şi gât încolăcit ca de lebădă.

Postelnicul voia să mai vorbească; dar Arbure îl împinse spre cal, zicându-i cu asprime:

— Nu e timp, postelnice!

Şarpe se aruncă pe şa, făcu cruce, se mai îmbrăţişa cu Arbure şi dispăru.

Hatmanul privi în tăcere fugândul siluet al amicului său; dar când voi a se retrage, i s-a părut că zăreşte ceva într-o fereastră deschisă: era un copil cu ochi gălbui şi păr cam roşu, îmbrăcat în frumoasă haină vişinie cu ceprazuri de argint şi jucându-se cu o mince.

Arbure n-a văzut până acum pe acel copil în casa lui Şarpe. Aşadară. se apropie şi-1 întrebă:

— Al cui eşti, băietele?

— Apoi acum eu singur nu mai ştiu al cui sînt! răspunse copilul, a cărui figură prevestea o inteligenţă neobicinuită.

— Dar cum te cheamă?

— Mihu.

— Cum ai nemerit aici?

— M-a adus boierul din codrul nostru...

Aci, aducându-şi aminte de moartea tătâni-său, copilul a început a sc îneca în lacrimc, şi hatmanul n-a mai putut scoate nici un cuvânt de la el.

Nu ştiu dacă toată lumea a observat un lucru; mie, unuia, mi se pare că nu l-a ghicit nici chiar Lavater. Natura copilului sc poate recunoaşte când îl vezi plângând. Lacrimele nu desfigurează unele feţe copilăreşti, ba încă le dau oarecare expresiune blândă, dulce, simpatică; pe când sînt copii al cărora plâns le strâmbă şi le schimonoseşte astfel toate trăsurcle feţei, încât nu te poţi uita la ei fără să resimţi un dezgust, o aversiune, o depărtare involuntară.

Aşa era copilul la care se uita acuma hatmanul: figura lui prezintă ceva aşa de mizantropic, aşa de amar. aşa de respingător, încât bătrânul Arbure îi întoarse spatele şi se depărta de casa postelnicului, şoptind printre dinţi: „Ciudat lucru!"

Vestea despre prorocia astrologului că postelnicul Şarpe este menit a fi ucigaş al nepotului domnesc se lăţi prin Suceava cu repeziciunea fulgerului, însoţită de sute şi mii de comentarii, care de care mai fantastice.

însă nu se cunoştea încă hotărârea bătrânului domn, şi deci, pe de o parte, toţi boierii prieteni ai lui Şarpe, pe de alta, toţi boierii vrăjmaşi ai lui Şarpe s-au grăbit a merge la palat ca să stăruiască — unii pentru el, alţii contra lui.

Vrăjmaşii erau mai numeroşi!

Vodă chemă pe vel-armaşul Fliondur şi-i porunci să închiză pc postelnic în foişorul cetăţii până la o altă poruncă.

Armaşul adună toate slugile postelnicului, le întrebă unde e stăpânul lor, dar nimeni nu ştiu să-i răspunză.

— Eu ştiu, strigă atunci copilaşul cel roşcovan, alergând înaintea armaşului, venise aici un boier cu musteţi mari albe şi zise jupanului să fugă, i-am auzit vorbind eu singur, ţinându-mă ascuns în dosul uşei.

Slugile au adeverit că au văzut pc hatmanul Arbure.

Armaşul raportă lui vodă rezultatul cercetării şi primi porunca de a întemniţa pc Arbure şi de a trimite douăzeci armăşei în goană după postelnic, zece pe drumul Ardealului şi alţi zece pe drumul Poloniei.

Era cel puţin patru ore trecute de la fuga lui Şarpe.

Armăşeii l-au căutat în dreapta şi-n stânga, dar i s-a pierdut urma.

A doua zi a venit la domnitor noi veşti despre curânda năvălire a tătarilor în părţile Faldului. Ştefan era acum prea bătrân şi prea slăbănog pentru ca să mai poată mânui sabia. După o lungă răzgândire şi nedomerire, el porunci armaşului să scoată din poprealǎ şi să aducă la palat pe Arbure, atunci cel mai vestit din toţi hatmanii Moldovei.

— Te vei fi supărat pe mine, jupâne hatmane, şi ai dreptate, începu domnul, făcând lui Arbure semn ca să şază.

— Ba nu m-am supărat pe Măria ta, stăpâne; m-am supărat pe veneticul, care prin vrăjiturile lui ţi-a fermecat judecata Măriei tale, răspunse cu îndrăzneală Arbure, dar fără a se pune jos.

— Lasă, te linişteşte, căci am poruncit să-1 dea afară peste hotare, zise vodă, făcându-se că n-a înţeles amara ironie a hatmanului. Aşadară, Arbure, fie pace între noi, şi să ne iertăm unul altuia, pentru ca să ne ierte apoi şi Sfânta Troiţă.

— Amin!

— Acuma, du-te de te odihneşte, şi te vom chema după aceea la slujba Domniei noastre.

Hatmanul sărută mâna ce-i întinse cu prietenie vodă şi ieşi din palat, zicând în sine: „Vulpe bătrână!"

Tot atunci stăpânul, rămas singur, zâmbi şi zise în gândul său: „Proastă-i lumea!"

în curtea palatului un arcaş aduse înaintea hatmanului pe un săcui, care-1 căuta de vro câteva ceasuri.

Săcuiul îi dete în mână următoarea scrisoare de la postelnicul Şarpe:

„Frate mai mare şi ca şi un părinte, jupâne hatmane!

Scăpat-am cu zile în ţara săcuiască şi mă aflu sănătos în casa grofului Andraş. Până cc va trece urgia Măriei sale lui vodă, nu te îndura de a mă înştiinţa despre starea lucrurilor pre acolo. Iarăşi să aibi în milostiva ta grijă căsuţa mea, pre biet nepotul meu Luca şi pre nevinovatul copil ce l-am întors din calea hoţiei..."

Cap. IV

în care apar pe scenă trei doftori: un italian, o babă şi un copil, de unde rezultă că medicina a prosperat totdauna la români

Luca, cu care am făcut cunoştinţă la începutul acestei istorii, era nepot de frate al postelnicului Şarpe.

Tată-său, pârcălab al Cetăţii Albe, fu ucis pe murii fortăreţei, apărând-o contra turcilor. Mumă-sa şi două surori, căzute în robia tătărască, pieriră fără veste. Luca a scăpat, fiindcă, din întâmplare, se afla atunci în Suceava la moşu-său.

După obiceiul acelei epoce, de la doisprezece sau treisprezece ani în sus, fiul de boier român, pentru a ajunge el însuşi boier, devenea ostaş. în războaiele contra turcilor, tătarilor, leşilor, mai cu seamă în sângeroasa bătălie de Cosmin, tânărul Luca atrase asupră-şi privirile chiar din partea celor mai vitezi, nu atât prin o furie războinică, pe cât prin un sânge rece mai pe sus de natura omenescă. A şedea lângă vatră, sau a sta în faţa duşmanului îi era totuna. El căpăta răni cu aceeaşi nepăsare cu care bea un pahar cu apă. Niciodată nimeni nu 1-a văzut nici râzând, nici plângând; niciodată vocea lui nu-şi schimba tonul obicinuit; niciodată paşii lui nu erau mai pripiţi sau mai înceţi.

Luca nu ştia multă carte, dar avea multă minte. Deprinderea de a cumpăni fiecare mişcare, de a cântări fiecare cuvânt, de a desfira fiecare faptă îi înzestra în gradul cel mai înalt cu cunoştinţa vieţei. El vorbea bine, dar niciodată dc prisos. însuşi postelnicul, cu toată fineţea sa, de multe ori recurgea la sfaturile nepotului şi recunoştea bunătatea lor.

Luca nu pricepea ce este dragoste sau ură. El nu ura pe turci sau pe tătari, deşi lor le datora stingerea neamului său. El nu iubea pe postelnic, măcar că acesta era unica sa rudă şi unicul său protector. El nu ura şi nu iubea pe nimeni; dar în privinţa tuturor îşi împlinea ceea ce i se părea lui a fi o datorie a sa. Se bătea ca un leu cu turcii şi tătarii, socotea şi apăra ca un fiu pe postelnic...

Luca era nalt, subţire, cu picioare şi mâni de o lungime disproporţionată; avea o pieliţă foarte albă, ochi albaştri şi somnoroşi, păr galben, un nas tras; în fine, o figură mai mult olandeză, ceea ce nu este de mirare, căci românii nu se deosebeau

niciodată, ca celelalte popoare, prin vreun tip propriu al lor. Ca regnul vegetal al ţărilor noastre, ca temperatura cea nestatornică ce ne bântuie, când cu frigul norvegian, când cu arşiţele Egiptului, fiii Daciei lui Traian poartă pc feţele lor tiparul tuturor climelor.

Aţi văzut cu ce sublimă flegmă a întâmpinat Luca loviturile săgeţilor în lupta cu hoţii din Codrul Cosminului. Rău şi în pripă curăţate şi legate, ranele sale era să-1 coste foarte scump. Deşi postelnicul, făcându-se chirurg de nevoie, scoase capetele săgeţilor şi, spălând ranele cu apă rece, împreună marginile lor pe cât putu mai bine, totuşi, trecuse până atunci un interval destul de lung, un interval şi mai lung a mai trecut după aceea până a ajunge la Suceava, încât durerea, osteneala călătoriei, necontenita mişcare aduseră pe bietul rănit într-o stare foarte primejdioasă, în care începu a aiura.

Palatul postelnicului, ca ale tuturor boierilor mari din acea epocă, era plin de slugi de tot felul. Maimuţând pompa domnească, aristocraţii noştri aveau şi ei curteni, uşieri, stolnici, paharnici, comişi, vânători etc, etc, cari toţi, la caz de trebuinţă, se înarmau şi întovărăşeau pe stăpân la război, sub numele de „casa cutăruia". Dar, lucru curios! în toată curtea postelnicului, atât de numeroasă şi pestriţă, nu se găsea o singură femeie! Chiar slugele cele căsătorite trebuia să ţină nevestele lor în târg, căci vai şi amar de afla cumva boierul că o suflare de muiere s-a pripăşit în palatul său! Aşadară, bietul Luca căzu în grija bărbaţilor, cari se uitau unul la altul şi nu ştiau ce să facă, cum să înceapă măcar.

După fuga postelnicului din ţară, mai mare peste casă a rămas cunoscutul nostru din Codrul Cosminului, gramaticul Iorgu, poreclit Hârea, fecior al unui boier muntenesc care pribegise în Moldova din cauza cruzimilor lui Ţepeş Vodă şi muri aici, lăsând pe fiul său sub ocrotirea postelnicului Şarpe. Iorgu iubea foarte mult pc Luca şi cu tristeţă se scărpina la cap, gândindu-se la suferinţele lui şi întrebându-se pe sine însuşi: „Ce-i dc făcut?"

— Să aducem pe mătuşa Despa, îi zise vânătorul Focşa.

— Dar nu ştii tu că mătuşa Despa e o muiere şi ea? răspunse Iorgu, apăsând asupra cuvântului *muiere.*

— Te temi de mânia boierului" Parcă jupanul postelnic o să ştie?!

— Poate să afle...

— Vorbă să fie! ş-apoi dacă nu va vindeca mătuşa Despa, atunci nici dracul nu va mai putea să vindece, iartă-mă, Doamne!

— Fie şi aşa! Ad-o dară aici pe mătuşa Despa.

— O aduc îndată, dar să ştii că ea nu primeşte bani mai-nainte de a vindeca cu desăvârşire.

— Numai caută să nu ajungă cumva la ştirea postelnicului.

Mătuşa Despa era în acel timp o celebritate medicală a Sucevei, prin urmare, a Moldovei întregi. Prin descântece şi prin ierburi, ea avea puterea de a lecui toate boalele şi, din contra, de a le trimite oricărui nenorocit ce ar fi avut prilej a-i displăcea. Poporul, pe de o parte, se temea de farmecele sale, pe de altă parte, o slăvea pentru minunatele sale leacuri. In toată ţara. mătuşa Despa avea un singur duşman, pe doftorul domnesc, italianul Geronimo da Cesena; dar nici doftorul nu putea să-i facă vreun rău de frica poporului, nici ea nu putea să facă vreun rău doftorului de frica lui vodă. El o învinovăţea că are legături cu dracul; ea îl bănuia a fi din favoriţii cei mai de aproape ai Satanei.

Mătuşa Despa a cercetat starea lui Luca, a cerut să i se aducă apă nenceputǎ şi stropi rana de trei ori. cântând următoarea invocaţiune, rămasă de la strămoşii noştri romani, şi pe care nu ştiu dacă o înţelegea ea singură;

S a t o r
A r e p o
T e n e t
O p e r a
R o t a ş .

După aceea udă în apă un petec de pânză curată şi-l legă la rană, încredinţând că bolnavul se va însănătoşi în nouă zile, repeţindu-se de câte şase ori pe zi operaţiunea spălatului ranei cu apă nenceputǎ şi descântată.

Dar numai două zile a urmat Luca cu leacul mătuşei Despei. La a treia zi veni hatmanul Arbure, îndemnat prin scrisoarea pribeagului postelnic, şi, aflând despre boala nepotului prietenului său, aduse cu sine pe doftorul Geronimo.

Medicul italian dezlegă rana lui Luca şi o văzu pe jumătate tămăduită.

— Cine l-a căutat? întrebă el pe Iorgu.

— Apoi, de, cine să-l fi căutat! adusei pe mătuşa Despa...

Auzind acest nume, doftorul aruncă pe masă bereta sa de catifea neagră şi nu putu a nu rosti pintre dinţi un: *Corpo di Bucco!*

— Şi ce a făcut mătuşa voastră?

— Descânta şi uda rana cu apă rece.

— Blestemată! Procletă! Poftim, mă rog, ce fel de doftorii! Descânta şi uda!

— Cu toate astea, vezi că leacul a ajutat mult; rana s-a închis...

— S-a închis! Nu s-a închis! răcni doftorul cu turbare bătând în masă cu inelul de aur ce-i împodobea unul din degete, după moda medicilor italieni din acea epocă. S-a închis pe dinafară, dar s-a deschis dinîntru, mă înţelegi? Auzit-a cineva ca apa rece să fie doftorie? Apoi dacă ar fi aşa, atunci toţi aparii s-ar face doftori! *Per Diabolo!*

Cu mare greu s-a liniştit sacra furie a nobilului medic, care porunci să nu se mai auză numele mătuşei Despei şi făgădui că va aduce peste câteva ore o doftorie nedescântată, în care n-a intrat nici o picătură de apă, rece sau caldă.

Până ce doftorul alergă acasă, pentru ca să compună după regulele lui Galien puternica sa doftorie, să ne întoarcem o clipă la copilul găsit, Mihu.

Introdus în casa postelnicului, el alătură mai-nainte de toate îndemnările noii sale locuinţe cu golitatea vieţei hoţeşti; îşi aduse aminte grosimea cămăşuţei sale ţărăneşti faţă cu scumpul dolmănaş ce-i luă Iorgu de la *liovean,* precum se numeau comercianţii din Lemberg aşezaţi în Suceava; alătură ghionturile şi bătăile ce căpăta de la hoţi, cu socotinţa ce-i arătau acum toate slugile, numindu-l „cocon"; şi toate aceste alăturări l-au mângâiat pe dată chiar de moartea părintelui său.

Uitându-se apoi în giur, Mihvi văzu că, afară de el, postelnicul mai avea alţi doi copii de suflet mai vechi şi, fireşte, mai iubiţi, pe Luca şi pe Iorgu; şi băiatul pricepu că dragostea lui Şarpe pentru dânsul ar fi mai mare, de n-ar fi ceilalţi doi părtaşi, pe cari a şi început a-i urî.

Văzând pc Luca bolnav şi zăcând fără mişcare, Mihu îşi zise: „Incai acesta de ar muri deocamdată!"

Invidia este unul din acele simţiminte cari se nasc şi se dezvoltă în om mai-nainte de toate.

Biblia, totdauna sublimă în alegoriile sale, reprezintă invidia iscându-se între cei dăntâi doi copii dc pe faţa pământului: Cain şi Abcl. Nemic mai adevărat!

Mihu a fost faţă când doftorul se rosti asupra netrebniciei descântecelor babei, şi el resimţi bucurie. Mihu a fost faţă când doftorul promise a aduce leacuri cumsecade, şi el se întrista.

— Bădiţă Iorgule, zise deodată copilul cătră gramaticul postelnicului, aruncând mincea în sus, oare piperul strică la o rană sau nu?

— Cum să nu strice, nebuniile, de vreme ce arde?! Nu degeaba muntenii îi zic *ardei!*

— Cine sînt muntenii?

— Nişte români ce ascultă de o altă domnie.

— Vrea să zică, piperii arde ranele?

— Fireşte.

Peste câtva timp, doftorul aduse un borcănaş cu o unsoare de culoare trandafirie, zicând lui Iorgu să ungă rana Ia noapte şi să lase aşa până la a doua zi, când se va vedea ce va mai fi de făcut.

Iorgu puse borcănaşul pe o masă lângă patul lui Luca.

— Aceasta-i unsoarea pentru rana bădiţei Luca? întrebă Mihu.

— Dară, răspunse Iorgu.

Leacul a înzecit durerile bietului Luca. Rănitul se zbuciumă toată noapte. Când doftorul veni dimineaţa, el se miră şi se sperie singur de o aşa neprevăzută lucrare a unei unsori menite a linişti şi a adormi suferinţa; dar, dezlegă rana, văzu că doftoria cuprindea acum în sine nişte atome negre, cc i s-au părut a avea o mare asemănare cu piperul şi cari nu făcea deloc parte din reţeta primitivă, prescrisă după preceptele lui Galien.

Iorgu, aducându-şi aminte de întrebările ce i le-a fost adresat Mihu, a înţeles pe dată cine era vinovatul.

— Schimbă doftoria, meştere doftore, şi te asigur că voi priveghea astfel ca nimini să nu se mai amestece în această treabă.

Doftorul se uită în ochii lui Iorgu cu un aer de măreaţă profunditate şi-i zise cu un ton misterios:

— Aşa că sînt dracii d-ale babei Despei?

Cap. V

Prin care se probează că politica cea mare este un lucru foarte copilăresc

S-au străcurat vro două săptămâni de la scena tragicomică descrisă în capul precedinte. Doftorul venea în toate zilele, Iorgu schimba unsoarea cu însăşi mâna sa, lui Mihu îi era oprit de a pune piciorul în odaia bolnavului, şi astfel Luca a început cu încetul a se îndrepta, aiurarea a trecut, şi din când în când el se încerca a umbla rezemându-se pe cârje.

Prima întrebare ieşită din gura rănitului a fost:

— Unde este postelnicul?

Iorgu îi povesti cu d-amănuntul toată istoria, începând de la prorocia astrologului până la venirea hatmanului Arbure cu doftorul Geronimo da Cesena. Luca tăcu şi se cufundă în gânduri pentru două zile. Rezultatul meditaţiunilor sale s-a încheiat în următoarea dilemă: „Un om poate omorî pe un alt om sau de bunăvoie cu precugetare, ori pe negândite din întâmplare. A omorî din întâmplare poate oricine, dar aceasta nu este o vină. A omorî cu precugetare nu e în stare nici unul din câţi am întovărăşit pe postelnic în Ţara Leşească, din cari eu cunosc bine pe toţi, afară... afară de copilul cel găsit. Dacă nepotul domnesc o să fie omorât din întâmplare, ucigaşul său nu se ştie cine va fi, ferească-ne Dumnezeu; dacă însă va fi omorât cu precugetare, ucigaş al lui nu va putea fi decât Mihu."

Ajuns la această sigură încheiere, Luca rupse duozilnica sa tăcere şi întrebă a treia zi pe Iorgu despre purtarea copilului găsit, de când intrase în casa postelnicului. Iorgu i-a înşirat toate, iar mai cu seamă cum, pârând pe Arbure, Mihu pricinui

întemnițarea bătrânului hatman, şi cum apoi amestecă piper în unsoarea adusă de doftor.

Luca, după obiceiul său, stătu iarăşi pe gânduri. Din când în când, el trecea pe neaşteptate în odăița lui Mihu. i se uita drept în ochi, fără ca copilul să se tulbure cât de puțin de această inchizitorială cătătură; îi făcea câte o întrebare sau două, la cari băiatul răspundea cu un spirit mult mai pe sus de vrâslă; îl privea cu atențiune, când copilul se juca a prinde muşte, sfâşiindu-le — ca altădată Domițian sau cine mai ştie cine — câte o aripă sau câte un picior şi bucurându-sc de marele necaz al micului insect. „E obraznic, c deştept, e răutăcios totodată; foarte obraznic, foarte deştept, foarte răutăcios!" aşa murmura Luca în urma acestor observațiuni, şi iarăşi sc gândea, şi iarăşi observa, şi iarăşi murmura.

Dar pe cât Luca studia pe Mihu, pe atâta şi Mihu studia pe Luca. Copilul înțelegea de minune că bădița nu-1 are la stomah, şi se hotărî a preveni lovitura, cu atât mai vârtos că ura sa pentru stegar deveni şi mai înverşunată de când nu i s-a nemerit stratagema cu piperul: duşmănia creşte prin neizbândă.

Iorgu lăudase în mai multe **dați** neobicinuitele daruri ale mătuşei Despei, care avea puterea — zicea grămăticul — de a schimba oameni în lupi, de a opri vântul, de aduce ploaie sau secetă şi chiar de a pogorî luna pe pământ.

Mihu se preface bolnav.

— Ce te doare'? îl întrebă Iorgu.

— îmi țiuic capul...

— Numai atâta?

— îmi arde inima...

— Şi mai'?...

— îmi tremură tot trupul...

— Culcă-te şi ți-o trece.

— Ba îndură-te, bădiță Iorgule; trimite după mătuşa Despa.

Iorgu întrebă pe Luca.

— Trimite după babă; ce mare lucru!

— Dar ce va zice boierul aflând că o muiere a intrat în curtea sa de două ori'?

— Moşul nu este aici, şi femeile îl supără numai atunci când le vede sau când sc poate întâmpla ca să le vază.

— Ai dreptate! mie asta nu mi-a venit în cap...

Dar mătuşa Despa răspunse la chemare că a fost desprețuită în casa postelnicului pentru hatârul unui afurisit de neamț şi că cinstea nu-i iartă de a se mai face încă o dată de râsul lumii.

— Atunci trimite-mă la ea acasă, bădiță Iorgule, şopti Mihu, prefăcându-se că abia poale vorbi de durere.

Iorgu chemă pe vânătorul Focşa şi-i porunci să ia în brațe pe copil şi să-1 ducă acasă la mătuşa Despa.

Căsuța bătrânei fermecătoare se înălța pe o movilă singuratecă, la ale cărei poale curgeau cu freamăt monoton undele apei Suceava. în loc de gard, o încungiura din toate părțile o cunună de plopi, ca o ceată de uriaşi supuşi la poruncele misterioasei babe. Edificiul, zidit de vălătuci şi neboit, era aşezat, ca o moară de vânt, pe două bârne groase şi lungi. Acoperemântul casei nu se vedea deloc, ori pentru că era oblu, sau pentru că lipsea de tot, ceea ce ni se pare a fi mai probabil.

Poporul credea că în întrul movilei s-ar fi aflând cămări tainice, în cari mătuşa Despa păstra odoare neprețuite şi unde făcea cumplitele sale fermece; dar unul mai cutezător, care s-a fost bizuit a pătrunde în acea groaznică peşteră, s-a înecat în Suceava, ba încă tocmai la mal, încât s-a tăiat oricui pofta de a se gândi măcar să urmeze nenorocitei încercări.

Odaia în care vânătorul Focşa aduse acum pe Mihu avea înfățişarea unui simplu bordei țărănesc. De o parte, o uşă ducea într-o cămăruță; de altă parte, vedeai lavițe, o masă de lemn alb, icoana Sântului Mina reprezintat cum trage de păr pe un drac negru cu o limbă roşie; o candelă înaintea icoanei; în fine, un pat, pe care erau aşezate una peste alta o mulțime de perine... semn că mătuşa Despa era fecioară! O fecioară de cincizeci de am, cu păr cărunt, cu un nas în formă de două nasuri lipite cu păreții lor la un loc, cu nişte ochi mari, rotunzi, albi, cu o bărbie foarte progresistă...

Trei pisici negre se jucau prin odaie.

Mătuşa Despa şedea lângă o fereastră deschisă, fără gratii, şi împletea la ciorapi, aruncând din când în când câte o cătătură dasupra tulburelor ape ale Sucevei. Ea purta un zăbun de *tebencă* verde — un fel de stofă ce se fabrica pe atunci în Flandria şi era foarte căutată în orientul Europei — şi avea capul descoperit, căci, precum am mai spus-o, era fecioară şi ținea mult la simptomele exterioare ale virginității sale.

— Bine ai venit! zise mătuşa Despa, văzând pe vânătorul Focşa. Cu ce te-a adus Dumnezeu?

— Bine te-am găsit, măluşo Despo! Mai întăi, am venit să-ţi mai mulţumesc o dată pentru... ştii pentru ce!

— Vrea să zică, ea te iubeşte acuma?

— E nebună după mine, mătuşo.

— Mă bucur.

— Bunătatea d-tale. Alta, am venit să te rog să vezi pe copilul ăsta bolnav...

— Aşa se poate; dar ca eu, tocmai eu să mai calc vreodată pragul casei postelnicului, ferească-mă Dumnezeu! că doară nu sînt eu de râsul nemţilor!

— Apoi ce s-a întâmplat nu se mai poate întoarce, mătuşico.

- Ştiu, ştiu bine că vă căiţi acuma, dar lasă!... Ce boală are băieţelul?

— Parcă mi se sfâşie trupul, răspunse Mihu, ţinându-se cu amândouă manile de mijloc.

— Atunci lasă-1 aici la mine până mâine, vere Focşo.

— Nu te temi să rămâi singur? întrebă vânătorul pe Mihu.

— D-apoi de ce să mă tem? răspunse copilul cu mândrie.

— Aşa vine vorba, Mihule...

— Eu nu mă tem de nimic... dar mă doare!

— Voinic băiat şi-a găsit postelnicul! zise zâmbind mătuşa Despa.

— Voinic şi încă prea voinic! Nu ştiu ce mai are şi jupanul postelnic de-i gata să culeagă toţi copiii din drum, măcar că nu-i plac muierile!... Aşadar, îţi sărut manile, mătuşico, şi voi trece mâine dimineaţa.

— Cale bună, vere!

Ieşind Focşa, mătuşa Despa trecu în cămăruţa de alături, aduse o unsoare cenuşie, despuie pe băiat de haine, îl lungi pe masă şi se apucă a-i freca toate încheiturile oaselor, buiguind din gură următoarea galimatie în versuri:

Purces-a omul mare
Pe drumul mare,
Cu toporul mare.
La pădurea mare;
Nimeni nu l-a văzut,
Nimeni nu l-a auzit,
Numai Măria Preacurată
Inaintea-i a ieşit.
Şi l-a întrebat:
— Unde le duci?
— La pădurea mare.
— Nu te du la pădurea mare.
Ci te du la Mihu,
Să-i tai toate durerile,
Din cap, din dinţi, din măsele,
Din nas, din ochi, din urechi,
Din fălci, din barbă, din frunte,
Din mâni, din mijloc, din picioare
Şi din tot locul,
Să rămână Mihu curat,
Luminat, făr'de dureri.
Cum maică-sa l-a născut...

Băiatul răbda operaţiunea, silindu-se în căpuşorul său a născoci modul cum să declare în fine doftoroaici adevărata-i dorinţă; dar mătuşa Despa îl freca şi-1 întindea cu atâta vârtute, încât Mihu îşi simţi toate oasele sfărâmate şi începu a ţipa:

— Lasă, mătuşico, că nu mă doare!

— Aşa degrab'?

— Apoi nu mă durea nici mai-nainte.

Aceste cuvinte avură asupra mătuşei Despei o putere electrică. Copilul îşi bătu joc de meşteşugul ei. înfuriată, ea îl apucă de păr, îl ridică în sus de pe masă şi apoi, punându-1 drept pe picioare, îl întrebă tremurând de mânie:

— Cum ai spus, puşchiule? Nu te durea nici mai-nainte? de ce dar venişi la mine?

— Nu te supăra, mătuşico! ascultă cuvintele mele...

— Spune, spune! Aşa că te-a învăţat doftorul neamţ de la Curtea domnească'.'

— Ba nu, mătuşico!

— Ba aşa, blestematule!

— Să vezi singură... bădiţa Luca...

— Ei bine! ce face bădiţa Luca?

- Vrea sa mă omoare, ştiu bine că vrea să mă omoare, căci a văzut că mă iubeşte jupanul, şi se teme ca nu cumva să-mi lase mie toată averea; dc aceea vrea să mă omoare; l-am auzit şoptind cu bădiţa Iorgu să mă omoare, şi cu doftorul neamţ...

— Şi cu doftorul neamţ?

— Da, şi cu doftorul neamţ, l-am auzit şoptind să mă omoare. Aşadar, m-am făcut bolnav, ca să te poci vedea pe d-ta şi să te rog...

— Ce vrei de la mine?

— Mai bine eu să omor pe bădiţa Luca decât să mă omoare el pe mine.

— Şi cum să-1 omori?

— Dacă m-ci ajuta d-ta...

— Eu? Cu ce să-ţi ajut?

— Să-mi dai ceva ca să-i pun în mâncare...

— Vrei să-1 otrăveşti?

— Aşa se zice? a otrăvi?

Mătuşa Despa s-a înfricoşat de fineţa scelerată a copilului.

— Bine, băiete; eu ţi-oi da otravă, zise ea după un minut de răzgândire şi, ieşind în cunoscuta cămăruţă, aduse o sticlă plină cu ceva incolor. Iată, pune aceasta în paharul lui Luca ca să bea cu apă.

— Şi în apă n-are să se cunoască?

— Defel.

Mătuşa Despa îmbrăcă şi reconduse pe Mihu la casa postelnicului; povesti lui Luca tot ce se întâmplase şi-1 asigură totodată că aşa-numita otravă ce o dede băiatului nu este decât apă de izvor fără nici un amestec.

— Vezi, dragul meu, vezi! Voi vă încredeţi în afuristul de neamţ; dar neamţul, oare, va face pentru voi una ca asta'?

Luca concedie pe mătuşa Despa. dându-i douăzeci de groşi, un bacşiş foarte generos pentru acea epocă, şi zicându-i că nu toţi nemţii sînt răi; apoi chemă pe Mihu.

— Spune să-mi aducă un pahar cu apă rece.

Mihu sc răpezi afară cu iuţeala veveriţei şi într-o clipă reveni singur cu un pahar plin cu apă.

— Bea tu până la jumătate, şi apoi rămăşiţa o voi bea cu, zise Luca, uitându-sc ţintă în ochii copilului.

— Să beau eu? răspunse Mihu, făcându-se roşu ca dolmănaşul său.

— Da; să bei tu; de ce nu?

— De ce nu! O să beau, măcar că nu-mi e sete, răspunse Mihu, sforţându-se a-şi ascunde turburarea. Luă paharul din mâna lui Luca îl apropie de buze şi...îl scăpă jos cu o aşa dibăcie, încât oricine ar fi jurat că a căzut din întâmplare.

Cap. VI

In care se aruncă o vie lumină asupra adevăratului înţeles al „Institutelor" lui Justinian

— E ciudat, foarte ciudat! zicea părintele kir-popa Sofronie. încrucişând manile pe piept cu aerul unui mucenic.

— Invaţă-mă, ce să fac? Ce mă sfătuieşti, Sfinţia ta? întrebă cu tristeţe Luca. Precum însuţi te-ai încredinţat, nu mai poate fi nici o îndoială despre apucăturile diavoleşti ale acestui băiat, care se pare a fi născut numai pentru omoruri şi faceri de rele. Ţi-am spus cum trădase pe hatman, cum îmi întărâtase rana. cum se bizui a mă otrăvi... ei bine?

Părintele Sofronie asculta tânguirile lui Luca clătinând din cap în dreapta şi-n stânga, ca şi când ar fi fost cufundat în foarte adânci răzgândiţi.

— Nu cumva să-1 ucidem, pentru ca să scăpăm lumea de acest strigoi, care o să sugă sângele aproapelui său? zise Luca după o pauză.

– Păcat! păcat de moarte! strigă părintele Sofronie, rădicând ochii în sus ca sfinţii de pe icoane.

— Să-i îndreptăm năravul prin bătăi? prin cazne?

— Nu se va îndrepta, fiule! nu se va îndrepta! Lupu schimbă părul, dar năravul nu.

– Ce-i, dară, dc făcut?

Pentru ca să putem înţelege sfatul ce va ieşi din gura lui kir-popa Sofronie, trebuie să cunoaştem mai întâi caracterul acestui nou personagiu al istoriei noastre.

Părintele Sofronie se trăgea din neamul Gangurilor, unul din cele mai vechi şi mai aristocratice în Moldova. Tatăl său,

vornicul Ştef. văzând natura tăcută şi smerită a copilului.se hotărî a-i da o învăţătură pacinică dc logofăt şi-l trămisc de mic în Polonia, unde junele Sperea — aşa-i era numele de mir — făcu strălucite studii în Academia Iagelonă de la Cracovia şi căpătă gradul de „Decretorum doctor", adică doctor în legi, după expresiunea de atunci. De aci, urmând obiceiului studenţilor poloni celor înstăriţi, tânărul Gangur făcu o călătorie în Italia şi ascultă câtva timp lecţiunile profesorilor de la Padova.

O oacheşă italiană, fiia unui nobil sărac şi fudul, înnebuni pe Spera. Băiatul era frumos şi străin: două mari merite în ochii unei femei. Intriga se începu prin serenade şi se sfârşi prin cursă. Tatăl fetei cerea ca moldoveanul să se facă catolic şi să se cunune. Studentul n-a primit nici una, nici alta: a se lepăda de ortodoxie era a pierde... sufletul'?... nu. ci averea părintească; a se cununa era a nu câştiga nimic în cazul cel mai bun, aşadară, el fugi din Padova şi se întoarse în Moldova.

Vornicul Gangur, bătrân de vro optzeci de ani, locuia în Bârlad. Sperea sosi îmbrăcat după moda occidentală cea mai nouă: o beretă cu pene, un spenţeraş strâmt, o manteluţă scurtă, gulerul cămăşei îmflat şi drapat, nădragi traşi pe piele ca şi când n-ar fi etc. Când junele întră în odaia tătâne-său, vornicul voia să se scoale din jeţ, dar vai! lovirea apoplexiei îl pironi mort cu gura deschisă.

Toată ţara credea că vornicul Gangur a murit de bucurie de a revedea pe unicul său fiu. Numai bârlădenii încredinţau că pricina morţii sale au fost hainele cele nemţeşti ale junelui Sperea, lucru nepilduit până atunci în cinstitul şi creştinescul oraş al Bârladului.

Oricum să fie, junele Gangur rămase acuma stăpân nemărginit al unei averi colosale. Dar banii nu îndestulau pe viermele măririi ce-i rodea sufletul. El ştia că a fi boier, fie cât de mare, logofăt sau hatman, nu este încă a fi ceva, căci tronul singur era pe atunci tot, iar faţă cu tronul aproape de aceeaşi linie, figura... mitropolitul. „Mitropolit! mitropolit cu orice preţ!" şi-a zis, dară, tânărul Gangur.

Ei bine! el dăruieşte toate moşiile sale monastirii de la Tazlău, şi fostul jurist de la Cracovia, fostul amant din Padova, abia în vrâsta de douăzeci şi cinci de ani, se preface în „kir-popa

Sofronie". „Kir-popă" se zicea atunci despre toţi membrii clerului fără deosebire, fie laici, fie seculari.

In scurt timp, junele monah izbuti să dobândească admiraţiunea părinţilor tazloveni prin două mijloace: executând toate greutăţile vieţei monastice cu cea mai mare sânţenie, întocmai după tipicul Sântului Vasile; al doilea, fiind totdauna cel întâi gata — el, boier mare şi cărturar de prin ţări străine — a ajuta şi a învăţa pe fraţi, pe săraci, pe neputincioşi.

Iată că moare egumenul monastirii. Călugării se întrunesc în sobor pentru a alege un nou stareţ, potrivit cu nu ştiu care canon sinodal. Părintele Sofronie se urcă pe amvon şi ţine un lung cuvânt, în care desfăşură cu multă isteţime însuşirile ce trebuie să aibă viitoriul ales al monastirii, şi anume: să nu fie prea bătrân, căci bătrâneţile aduc cu sine slăbiciunea trupului şi a minţii; să ştie multe limbi, căci aşa au fost apostolii lui Christ; să fie om îmbiat prin multe ţări, pentru ca să poată deosebi binele de rău; să fie de neam mare, căci, lepădându-se de mărirea lumească, a arătat puterea credinţei sale... mai în sfârşit, kir-popa Sofronie a descris cu amănunte propria sa persoană, şi fiindcă nu putea să-şi spună cugetul pe faţă, el a încheiat zicând: „Aşadară, vă sfătuiesc a alege pe preacuviosul părinte Natanail".

Părintele Natanail era un bătrân cu un picior în mormânt, nu ştia nici o limbă străină, nu ieşise niciodată din hotarele Moldovei, era un fiu de opincar; în fine, nu poseda nici una din condiţiunile egumenale cerute în strălucitul cuvânt al kir-popei Sofronie.

Călugării s-au uitat unul la altul şi... au aclamat de stareţ pe sărmanul Natanail.

Părintele Sofronie pierdu răbdarea, uită ipocrizia, calcă cuviinţa şi strigă în gura mare: „Sînteţi nişte proşti!"

După o asemenea comică demascare, eroul nostru s-a retras la un metoc tazlovean din Suceava.

Aci au urmat noi comedii dc viaţă cucernică şi plăcută lui Dumnezeu. Rezultatul a fost că tânărul sfânt se introduse în curând ca duhovnic la mai mulţi boieri, cu cari sc afla înrudit în însuşirea sa de Gangur; ba şi jupânesele cele mai religioase, dintre cari unele erau şi cele mai frumoase totodată, nu mai voiau a mărturi gingaşele lor păcate nimănui afară de kir-popa Sofronie. Postelnicul Şarpe, unul din oamenii cei mai puternici

ai Curţii. îl aşeză în palatul său, încredinţând rugăciunilor sale mântuirea sufletească a casei întregi şi folosindu-se din când în când. ca diplomat, de cunoştinţele limbistice ale învăţatului călugăr.

După mai multe strângeri din umeri, kir-popa Sofronie aţinti pe Luca şi-i zise cu o voce misterioasă:

— Ştii ce să facem?

— Aştept ca Sfinţia ta să mă pui la cale.

— Mai-nainte de toate, trebuie să nu ne abatem niciodată dc la legile dumnezeieşti şi de la legile omeneşti. Ei bine, fiule, pravila împărătească a preaevlaviosului împărat Tustinian zice că dreaptatea este xo oiKЄiov 8IKCUOV etcaoTO) v^ueiv.

— Eu nu ştiu greceşte, părinte.

— Aceste cuvinte se tălmăcesc pe românie aşa: „Să dai fiecui ce este al lui".

— Prea bine; dar nu înţeleg ce legătură poate fi între pravila împărătească şi copilul Mihu?

— Ia gândeşte-te bine.

— Ba te rog, părinte, să-mi lămureşti priceperea, căci ştii că eu n-am învăţat multă carte.

Kir-popa Sofronie s-a sculat, a făcut câţiva paşi prin odaie şi se reaşeză în faţa lui Luca.

— Ascultă, dară, fiule. Ai auzit că pravila împărătească sună curat: „Să dai fiecui ce este al lui". Bagă seama: *ce este al lui.* Insă, spune-mi, ce este şi poate fi al unui copil adus din codru? Vezi bine, al Iui este codrul. Vrea să zică, înţelesul pravilei, în împregiurarea de faţă, se răstălmăceşte aşa: dreptatea este de a da lui Mihu cc e al lui, adică de a-i da codrul.

— De a-i da codrul?

— Fireşte. Postelnicul, aducându-1 din codru şi hărăzindu-i o locuinţă în acest palat, voia să-i dea mai mult decât ce avusese, căci un palat e mai mult decât un codru. Băiatul s-a arătat nevrednic de a se bucura dc un aşa prisos, după vorba *Sântei Evanghelii:* „Nu vărsareţi mărgăritarele voastre înaintea porcilor, să nu le calce cumva sub picioarele lor şi întorcându-se să nu rumpă pre voi". A-i ridica viaţa pentru o asemenea vină e nedrept, fiindcă moartea îl va lipsi nu numai de palat, ci chiar de codru, adică de ceea ce avusese mai-nainte. Dreptatea ne iartă ca să luăm prisosul, de care nu ştiu a se face vrednic şi prin care

poate să ne vateme pe noi înşine; dreptatea însă nu ne iartă de a-l dezbrăca şi de ce a fost al lui. Mă pricepi, fiule?

— Cu încetul, încep a mă dumeri, părinte.

— Mai pe scurt grăind, trimite-1 în codru şi lasă-1 acolo, căci aşa se rosteşte în înţelepciunea sa cea mare pravila împărătească: TO OLK£IOV SIKCUOV £KaOTU Ve|I6IV.

— Dar în codru copilul va muri de foame, părinte.

— Dumnezeu nu lasă nici pre pasările cerului, zice *Sânta Scriptură.*

Rămas singur, Luca s-a gândit foarte mult, după obiceiul său asupra teroriei lui kir-popa Sofronie, şi, măcar că judecata cea sănătoasă îl făcea să ghicească că este o sofismă, totuşi, pe de altă parte, stegarul trebuia să recunoască că nu are alt mijloc mai potrivit de a scăpa de periculosul copil.

_ Iorgule! zise el către gramatic. încalecă, ia pe Mihu cu tine, du-1 în Codrul Cosminului şi lasă-1 acolo.

— Dar ce o să zică postelnicul?

— Lasă pe mine, să-i răspund eu; acest copil nu mai poate rămânea la noi.

– Şi să-1 duc tocmai în Codrul Cosminului?

— De acolo l-am luat.

— Dar drumul e lung, primejdios, mai cu seamă pentru cineva singur... Oare nu e totuna orişicare codru?

— Crezi să fie totuna?

_ Să-1 duc, bunăoară, într-un codru de lângă Suceava; să fie numai codru!

— Bine zici; să fie numai codru!

Iorgu vroia să iasă.

— Mai aşteaptă! îi strigă Luca. Să iei cu tine un burduf de brânză şi două pâni albe... lasă băiatului... să nu moară de foame până ce-1 va găsi cineva.

Iorgu păşi spre uşă.

— Mai stai încă; să-i laşi şi un urcior cu apă... sau nu! ba da! un urcior ceva mai marc.

_ Ai sfârşit?

— Da.

Iorgu puse mâna pe broasca uşei.

— Mai este ceva, Iorgule... nu, nu; poţi să pleci.

Zicând astea Luca rădică ochii spre icoană, făcu o cruce şi şopti: „Iartă-mă, Doamne!" Apoi se puse a seri o epistolă către postelnic. încheind-o cu cuvintele: „Lucrat-am dupre povaţa pre-podobnicului kir-popa Sofronie".

PARTEA a II-;.

BA N-AM SCĂPAT DE EL!

Cap.I

Care ar fi prea frumos în versuri lungi, ceea ce ne face a-l închina dlui... Bodnărescu

Ştefan cel Mare avea o singură fiie. Ea purta dulcele nume, ilustrat de către regina care adusese căderea Troiei, de către împărăteasa care a răspândit asupra Răsăritului mângâierea creştinătăţii, de către zâna Consingeana, ideal de frumuseţe în basmele poporului român: ea se numea Elena.

Soarele îi împleti cosiţele din rupturile razelor sale, luna îi dărui albeaţa argintoasei sale lumine, seninul cerului se res-frânse în azurul ochilor domniţei, trandafirii au uitat flori-Ie-surorile pentru a răsări pe a sa guriţă, privighetoarea îi dete melodioasa-i voce, zefirul, ce adiază în serile de mai, îi îm-prumută aromatica-i suflare; iar depărtatul cedru, înălţându-se pe culmile Libanului, se tânguia adesea către sântul Dumnezeu: este cineva mai zvelt decât mine!

Vai!

Ştefan Vodă a vândut această minune unui sălbatec de sub poalele Uralilor!

In Rusia domnea atunci ţarul Ioan III, care ştiu să scuture jugul politic al mongolilor... dar n-a putut să şteargă mongolis-mul din propria sa inimă şi din firea crudului său popor, căci nu lesne dispare înfierată pecete a veacurilor de robie.

în 1482 Muscalul trimise în Moldova, la Curtea lui Ştefan cel Mare, pe un sol numit Mihailo Plesceev, ca să-i spună din partea ţarului următoarele vorbe:

„Tu ai o fiie, şi eu am un fiu.

Aflu că fiia ta e mândră şi înţeleaptă; despre fiul meu pot zice cu fală că nimeni nu-l întrece în putere.

Popoarele noastre sînt de aceeaşi lege: şi ruşii şi moldovenii au primit sânta cruce din manile Apostolului Andrei.

Şi noi şi voi scriem deopotrivă cu buchile lui Chirilă.

Duşmani ai tăi sînt craiul leşilor şi hanul Crâmului; tot dânşii îmi sînt duşmani şi mie: de vom fi uniţi, îi strivim sub picioare.

Aşadară, mână-n mână şi să cununăm pe copiii noştri."

Mult iubea Ştefan Vodă pe drăgălaşa sa fiie; o iubea cu acea iubire, cu care plutitorul, crescut şi înălbit în lupte cu furtunele mării, întâmpină o zi liniştită în adăpostul schelei. Dar şi mai mult iubea Ştefan Vodă frumoasa Moldovă!

Pentru fericirea ţărei sale, el uită că ţarul e ţar, că muscalul e muscal, că brânduşa României nu se deprinde cu gheţurile crivăţului, că dulcea turturică nu se împacă cu dezmierdările uliului; el uită toate şi răspunse solului moscovit:

— Iată Elena mea, ia-o.

A greşit eroul Moldovei, însă a greşit pentru că-şi iubea ţara mai pe sus de toate, şi greşelele născute din iubirea ţărei le iartă Dumnezeu în cer; trebui să le ierte şi oamenii pe pământ!

La plecare, Ştefan cel Mare binecuvânta pe fiica sa şi-i zise, dându-i o carte scrisă pe pergamenă cu slove de aur:

— Ia, Eleno, acest letopiseţ, în care sînt spuse vitejeştile fapte ale ţărei tale; citeşte-l în orice parte a lumii te va arunca oarba soartă; citeşte-l şi adu-ţi aminte că eşti româncă!

Letopiseţul se începea cu aceste cuvinte:

„Românii îşi trag viţa din râmlenii cei vechi, iară cine au fost râmlenii cei vechi o ştie lumea..."

Frageda Elenă sărută mâna bătrânului tată; ochii domniţei n-au lăcrimat atunci, dar i-a lăcrimat vocea, când zise:

— Mă supun voiei tale!

Şi a plecat...

Fosta-ţi vreodată la Moscova?

Acolo oamenii sînt ca natura şi natura acolo este o mumă vitregă; acolo soarele nu încălzeşte şi luna nu insuflă voluptatea gândurile drăgăstoase; acolo era menită a trăi şi a se vesteji neuitata fiie a lui Ştefan cel Mare.

Ţarul avea o a doua femeie, greaca Sofia Palcologina, şi un fiu din prima căsătorie, loan cel Tânăr, moştenitor al tronului şi acum bărbat al domniţei Elena.

Sofia născu ţarului un fiu numit Vasilic; Elena născu moştenitorului tronului un fiu numit Dimitrie.

In scurt timp după aceea moare junele loan şi, bun sau rău, oricum va fi fost el, fiia lui Ştefan Vodă, rămâne văduvă, azvârlită singură într-o ţară străină, şi ce ţară străină!...

Moartea lui loan cel Tânăr a deşteptat întrebarea: Cine să fie moştenitor al tronului? Copilul Sofiei sau copilul Elenei? Vasile sau Dimitrie? Fiul sau nepotul ţarului?

O soacră greacă şi o noră română au dezbinat deodată toată lumea muscălească în două tabere; cei mai mulţi şi cei mai buni ţineau pentru drepturile Elenei care ştia să placă muscalilor, vorbindu-le în limba lor şi încungiurându-se totdauna de pământeni; vreo câţiva însă, o mică ceată, apărau drepturile Sofiei, care era puţin iubită, depărtându-se de societatea muscalilor, şi ţinând la curte o mulţime de greci venetici.

Pe când unii ziceau: „Dimitrie, ca fiu al lui loan cel Tânăr, posedă de la tată-său însuşirea de moştenitor al tronului", alţii strigau: „Un fecior e mai mult decât un nepot al ţarului".

Este cumplit când se luptă bărbaţii, când puterea respinge puterea, când cuvântul răspunde la cuvânt, când francheţă se ia de păr cu francheţă; dar de trei ori mai cumplită este lupta femeilor, o luptă în care slăbiciunea se zbuciumă a învinge slăbiciunea, ascunzând acul veninului în taina tăcerii, sau înfăşurându-1 în vorbe de miere şi în fineţa zâmbetului.

Venise atunci la Moscova un evreu din Polonia numit Scaria. El lăuda legea lui Moise, defăima *Evungeliul,* tăgăduia nemurirea sufletului, respingea sântele icoane, învăţa a citi în cartea cabalistică a faptelor viitorului.

Mulţi boieri şi mulţi popi îmbrăţişară în secret teoria jidovului, care vorbea frumos şi ştia să dea greutate frumoaselor sale vorbe.

Sofia se folosi de scandalul evreismului şi şopti ţarului, dezmerdându-1 sub vălul nopţii, când credea că va fi mai ascultată:

— Stăpâne, noru-ta s-a aruncat în eresul spurcatului Scaria.

Apoi ea învaţă pe greci să răspândească în popor vorba că văduva lui loan cel Tânăr, fiica lui Ştefan cel Mare, se făcu evreică.

Elena plângea şi tremura.

îngenucheată înaintea icoanei ce-şi aduse din Moldova, domniţa cu focul inocinţei se ruga Născătoarei lui Dumnezeu în sonora limbă română.

Cerul ascultă ruga.

Fiul grecei, ambiţiosul Vasilie, pierdu răbdarea de a mai adăsta până ce ţarului îi va veni gustul de a alege, în fine, între el şi Dimitrie, fiul româncei. Pe de altă parte, Sofia aduna la sine în toate nopţile o mulţime de babe vrăjitoare pentru a face fermece contra duşmanilor, pe de alta, vro câţiva boieri îndemnară pe Vasilie a da otravă lui Dimitrie şi a se răscula împotriva ţarului.

Straşnicul loan III află uneltirile muierii şi ale fiului său: pe conjuraţii boieri îi descapilează, le taie mâinile şi picioarele, îi aruncă prin temniţe şi groape; pe fermecătorese le îneca. Sofiei îi porunceşte de a nu mai apare înaintea ochilor săi; pe Vasilie îl pune sub strajă.

Elena triumfa.

Junelui Dimitrie, băiat de cinsprezece ani, nepot al marelui Ştefan, fu declarat moştenitor al tronului moscovit. **în** ziua hotărâtă, ţarul, încunjurat de toată boierimea, îl introduse în catedrala Adormirei Maicei Domnului, unde-1 aşteptau mitropolitul cu cinci episcopi şi un sobor de egumeni. **în** mijlocul bisericei sc înălţa un amvon cu trei jeţuri: pentru ţarul, pentru ierarcul şi pentru Dimitrie. **în** faţa amvonului sta o masă pe care strălucea cununa regească. loan III depuse simbolul domniei pe fruntea copilului Elenei. Mitropolitul zise: **în** numele Tatălui, al Fiului şi al Duhului Sânt, amin...

După aceea tot clerul şi toată curtea asistă la banchetul ce se dete în palatul de la Kremlin. Ţarul dezmierda cu dragoste pe

nepotul său, dăruindu-i o prețioasă cruce cu lanț de aur și un brâu presărat cu pietre scumpe.

Acea zi, frumoasă pentru gloria sângelui român, se întâmplă în 4 februarie 1498.

Când știrea ajunse la Ștefan Vodă, el făcu vânătoare domnească pentru bucuria boierilor și porunci a sc da poporului vin domnesc ca să se veselească.

Dar nu dormea viclenia greacă, ci ca tigrul, care, pitulat în vânzătoarea umbră a tufelor, cu ghearele pe jumătate ieșite, cu ochii aprinși de setea sângelui, cu gura gata a sfâșia victima, ochește o ușure căprioară și apoi se aruncă... așa Sofia pândea pe Elena.

N-a trecut un an deplin și iată că Sofia cu fiiul său recâștigară nestatornica milă a țarului; au mai trecut la mijloc ceva ca doi ani, și iată că Elena cu sărmanul Dimitrie s-au văzut întemnițați sub cea mai aspră privegheare.

Niciodată, nimeni n-a știut să spună care a fost vina nenorocitei odrasle a lui Ștefan cel Mare.

în 1502 țarul zise solilor hanului tătăresc: „Am Închis pe noru-mea și pe nepotul meu, pentru că așa mi-a plăcut mie".

Sofia triumfa.

în 1504 a venit vestea la Ștefan Vodă că fiia sa se stinge cu încetul, ca licurinda lumină a candelei, în neagra închisoare.

Bătrânul domn făcu o cruce, se gândi și zise: „Datoria firească a părinților este de a muri înainte de copii".

De atunci el nu s-a mai sculat din pat.

Cap. II

Din care se vede cât de rău este de a repeta o singură frază de două ori

Dacă vi s-ar fi întâmplat a trece pe stradele Sucevei în ziua de 1 iuliu 1504. ați fi crezut că vă aflați în acea urbe fermecată din basm, unde, prin răutata Satanei, împietriră până și corbii de pe arburi, până și apele din izvoare, până și bucatele de pe frigări, astfel că ochii în zadar cătau jur-împrejur o suflare de ființă vie.

Și cu toate astea, Suceava, departe de a semăna cu Sodoma și Gomora, se deosebea prin o religiozitate așa de mare, încât număra în sânul său 400 de biserice și bisericuțe. De ce, dară, milostivul Dumnezeu a lipsit-o dodată de acea una sută mii de făpturi umane, cari cu câteva ore înainte împestrițau toate piețele, toate ulițele, toate unghiurile acestei mărețe capitale?

Dar nu! sucevenii n-au pierit; cel puțin n-a pierit unul din ei, căci iată arătându-se în o răspântie și alergând în goana calului... cine? cunoscutul nostru vânător Focșa, aprinsul admirator al mătușei Despei și în genere al tuturor minunilor de pe fața pământului, care, acuma, străbătând pustiitele strade ale Sucevei, avea el însuși aerul de a fi o minune.

De-1 veți întreba: „încotro fugi, vere Focșo?" el nu va răspunde, el nu se va opri, el nu va întâmpina la cestiunea D[omniei] voastre măcar prin o căutătură... El fuge, fuge, fuge, și numai din timp în timp își apasă pe ceafă, când cu dreapta, când cu stânga, cușma ce amenință la tot pasul a cădea, speriindu-se și ea de,p fugă atât de furioasă.

După mai multe ocoliri pen stradele strâmte și încurcate ale unei capitale zidite după planul capriciului, Focșa ieși la Dealul lui Vodă. Aci se înalță palatul domnesc, încins cu două rânduri de muri: unul, numit *pânză,* încungiura circumferința poalelor dealului; altul, mai mic, numit *cetățuie* și despărțit de cel dintâi prin o distanță ca de cinci sau șase stânjeni, era lungit pe circumferința vârfului dealului, în al carii centru sta așezat însuși edificiul, iar în giur gradine, fântâne, acareturi etc. în caz de război, această fortăreață în miniatură, înaripată cu un mare număr de turnuri, putea să susțină două asediuri succesive, dentâi din dosul pânzei, apoi, luându-se aceasta, ostașii se retrăgeau și reînnoiau apărarea din dosul cetățuiei; ba încă și după cuprinderea cetățuiei era cu putință de a mai rencepe lupta din întrul palatului, zidit din piatră pătrată, cu turnulețe la flancuri, cu uși ferecate și cu gratii de fier.

Aici, ca prin vărguța magică, spectaclul se schimbă cu desăvârșire. Nu numai ulițele din giurul palatului sînt ticsite de oameni, bărbați, femei, tineri, bătrâni, copii, dar până și pe ziduri, pe porți, pe case, pe copaci nu vezi decât mii de figuri bâcsite, de toate vârstele, de toate sexurile,de toate condițiunile,

între cari puteți observa un singur punct dc asemănare: ochii tuturora, fără deosebire, sînt ațintiți asupra locuinței domnești.

Din înmiitele guri ale acestei uriașe gloate nu auziți o vorbă, un cuvânt, un son. din care să puteți ghici cauza fenomenului, să aflați împregiurarea ce întrunise atâtea imme bătânde. în loc de fraze lămurite, ascultați numai o ciudată murmură, asemenea freamătului undelor, care nu lasă a recunoaște vocea fiecărui val în parte; ascultați o stranie bombănire, care în tot minutul crește sau scade în diapazon, devine zgomotoasă sau se pogoară la misterul șoaptei, și din care nu puteți înțelege nemic.

Vânătorul Focșa își făcu drum printre compactele șiruri ale poporului, adresând în dreapta și-n stânga laconica întrebare: „Murit-a?", la care îi răspundeau voci confuze. Ajuns Ia marginea *pânzei,* el se gândi o clipă, apoi, sărind deodată pe umerii vecinului său, un cupeț-pitar — adecă neguțitor brutar în limba de astăzi —, individ cu burta mare și spete largi, se încercă a se servi de bustul cel voluminos al burghezului ca de o scară pentru a escalada murul; dar a pățit-o! căci cupețul-pitar protestă lovindu-1 cu pumnul peste picioare, astfel că bietul Focșa căzu de la înălțime, cu toată greutatea și în toată întinderea corpului său. Râsete au răsunat aci dentâi împregiur între acei ce văzură catastrofa; de aci, ca scânteia electrică, au trecut mai departe la alții, cari începură a râde numai pentru că auzeau râzând.

Această improvizată veselie făcu loc unei tăceri maiestuoase dendată ce apăru, pe un cal alb ca spuma, hatmanul Arbure, însoțit de vro zece curteni. Poporal, rădicând cușmele, se da în laturi înaintea bătrânului viteaz, care străbătu astfel cu ai săi până la poarta *pânzei.* Gloata se sili a pătrunde în urma hatmanului, dar poarta se renchise chiar sub nasul onorabililor cetățeni, lăsând să treacă numai Arbure cu ceata. Tot așa s-a deschis și s-a închis a doua poartă. Intrând în curtea palatului, hatmanul se dete jos de pe cal, pe care apoi unul din curtenii săi îl duse la un stâlp de fier cu trei inele, sus un inel de aur, la mijloc un inel de argint, jos un inel de aramă. Calul, care avea norocirea de a fi al unui hatman, fu legat la inelul de aur.

Să lăsăm gloatele și pe Focșa înaintea *pânzei,* să lăsăm pe ducepalul lui Arbure în curtea palatului și să intrăm o dată cu însuși hatmanul în dormitorul lui Ștefan cel Mare, unde ni se va

limpezi cauza subitei pustiiri a stradelor Sucevei, neobicinuita alergare a vânătorului și curioasa îmbulzire în jurul Dealului lui Vodă.

Pe un pat de abanos fără ornamente, era culcat marele Ștefan, galben, slab. cu ochii înfundați și cari străluceau acum cu un foc mai învăpăiat ca razele unui soare ce apune. înaintea patului sta în genuchi tânărul Bogdan Vodă, cu fața ascunsă în mâni. La căpătâiul domnului ședea pe scaun mitropolitul Teoctist, bătrân, gârbovit de ani, care purtă o jumătate de secol cârja păstoriei. Din dosul ierarcului stau în picioare vlădici și egumeni. Restul odăii era cuprins de fruntașii boierimii, cătră cari se aplică cuvintele cântecului poporan despre Ștefan Vodă:

Casa-i plină de boieri,
Viteji mari cu mari averi,
Hatmani toți și vistieri!

Când ușierii au deschis ușa și au lăsat să între hatmanul Arbure, Ștefan cel Mare se împărtășise deja din manile mitropolitului și, așteptând cu răbdare și liniște momentul suprem, cu o voce stinsă și trăgănată, al carii timbru avea ceva profetic, da fiului și supușilor săi povețe de domn și de părinte:

— Tu, fiule Bogdane, și voi, credincioșilor mei boieri și tovarăși, cari ați împărțit cu mine toate izbândele mele, iată-mă plătind datoria de obște a firii omenești.

Vâlva trecutei vieți mi se pare acuma ca umbra ce se pierde cu apropiarea serii.

Moartea stă în ușă. S-a sfârșit pentru totdeauna călătoria omului muritor, târârea viermelui...

Dar nu mă sperie aceasta, căci știu bine că însăși ziua nașterii unui om este cel dentâi pas spre mormânt...

Ceea ce mă îngrijește, ceea ce-mi sfâșie cugetul este că vă amenință ghearele nemilostivului păgân însetat de sânge creștinesc.

Prin armele și vicleniile sale, el înghiți cea mai mare parte a Țărei Ungurești, supuse cu puterea Crâmul, care nu cunoscuse până atunci nici un stăpân străin, cuprinse Basarabia, înjugă pe munteni.

Credeți, oare, că el va cruța sărmana Moldovă, aceea care este ca o poartă a împărăției sale. aceea care a cutezat să-1 despreţuiască şi în a carii inimă a răzbătut el totuşi, luându-ne Cetatea Albă şi Chilia?

Unde va fi sprijinul vostru şi nădejdea voastră, când va suna ceasul de nevoie?

Leşii sînt mincinoşi: plini de fală şi mici în vârtute...

Ungurii s-au aruncat ei înşii în obezile păgânului...

Nemții se ceartă ei între ei...

Muscalii...

Aci vocea muribundului erou tremură ca o coardă ce se rumpe. El tăcu, închise ochii, un incarnat acoperi obrajii săi veştejiți, buzelc-i se mişcau convulsiv, ca şi când vorbeau cu o ființă nevăzută.

Boierii au înaintat spre patul domnului, crezând că şi-a dat sufletul... dar Ştefan avu puterea de a învinge coşmarul ce-l ameţise şi, revenind în sine, urmă mai departe:

— Precum vedeți, fiule şi fraților, nu este cine să vă ajute când va fi sosit greul ispitei.

Aşadar, ascultați sfatul ce vă dă bătrânul vostru domn şi părinte, cu care izbutirăți a birui atâtea mii de necazuri...

Cercați a îmblânzi sălbateca fiară prin o supunere de bună-voie: liniştita apă stinge urgia focului...

Cereți să vă lase a vă cârmui după legile voastre, a trăi cu obiceiele voastre, a vorbi în limba voastră...

Cereți să nu se atingă de credințele şi slobozeniile țării...

Cereți să vă apere împrotiva duşmanilor voştri...

Pentru toate astea, plătiți-i o dare pe an şi ajutați-1 în războaiele lui...

Dar dacă. ferească Dumnezeu, păgânul nu va primi o aşa tocmeală, dacă el va voi cumva să vă calce sfintele drepturi strămoşeşti, atunci...

Atunci mai bine să muriți cu sabia în mână, decât să priviți robia Moldovei!...

Ştefan Vodă încetă, aruncă o cătătură asupra adunării şi zise:

— Am vorbit de soarta țării; voi vorbi acum de păcătosul meu suflet... Vă rog, iubiților mei frați, de a mă ierta pentru nedreptățile ce le-ați suferit de la mine...

Ochii lui vodă s-au oprit asupra hatmanului Arbure.

— Apropie-te, hatmane... Sînt greşit înaintea ta...

Bătrânul hatman se inundă în lacrimi, se aruncă în genuchi şi, apucând mâna domnului, strigă sărutând-o:

— Iartă-mă pe mine, pe mine iartă-mă, stăpâne!

— Ba să mă ierți tu pe mine, fratele meu.

— Dă-mi, dară, voie, Măria ta, dă-mi voie de a stărui, de a stărui ca să mă ierți nu numai pe mine. nu numai pe mine, stăpâne, nu numai pe mine, ci încă pe o altă credincioasă slugă a ta, foarte credincioasă slugă...

— Spune. Arbure...

— Ştii, Măria ta, îți aduci aminte. Măria ta, de nenorocitul, de mult nenorocitul postelnic Şarpe...

Vodă nu-1 mai auzea: se părea adormit.

Cap.HI

Foarte încurcat, fiind foarte revoluționar

Pentru a înțelege starea de lucruri în care Moldova fu aruncată docamdată prin agonia lui Ştefan cel Mare, trebuie mai-nainte de toate să limpezim cestiunea succesiunii domnilor după vechiul nostru „obicei al pământului".

Cronicile moldovene ne arată în secolii XV şi XVI o necontenită luptă între două principii: principiul eligibilității şi acel al eredității. Boierii şi clerul, adică aristocrația teritorială a țărei, pretindeau a avea dreptul strămoşesc de a-şi alege ei domni; ospodarii, pe de altă parte, lucrau din toate puterile pentru a funda o dinastic. în fine, neînțelegerea se împacă prin un *mezzo-termine* prin o concesiune ambilaterală, care se cuprindea în aceea că aristocrații alegeau domni, dar îi alegeau numai şi numai din familia domnească, dintre fii, frați, nepoți, neamuri ale răposatului principe.

Această combinațiune era cu atât mai ingenioasă, cu cât ca mulțumea deplin şi pe domni, şi pe aristocrați. Domnii îşi formau totdauna Curtea astfel, încât să fie siguri că, la caz de moarte, le va urma acela pe care[-l] vor recomanda ei înşii mitropolitului, vlădicilor, logofeților, vornicilor etc, deşi aristocrații nu pierdeau prin aceasta puterea legală de a alege la

domnie până şi pe bastarzii din familia princiară,căci la români, ca şi la normanzi, copiii naturali moşteneau toate drepturile părinţilor. Mai pe scurt, domnii aveau o mare influinţă ocultă în numirea urmaşilor, aristocraţii aveau o mare latitudine facultativă...

Este învederat că, pe baza unei atari constituţiuni. fiecare moarte de domn trebuia să fie simptomul unei turburări din partea poporului de jos — care sc încerca a dobândi şi cl o acţiune în alegerea stăpânilor — şi din partea pretendinţilor, cari intrigau pe lângă aristocraţi, zicându-se a fi *os de domn.*

Chiar înainte de a muri Ştefan Vodă, două răscoale se declarară la două capete ale Sucevei: răscoala dentăi, în Mahalaua Măcelarilor, era condusă de mătuşa Despa; cea de al doilea, pe Podul Saşilor, de către stolnicul Petru Rareş, bastard al principelui.

Dacă mătuşa Despa avea o ură pentru cineva, apoi, precum văzurăm, numai pentru doftorul domnesc, italianul Geronimo da Cesena.

Când vânătorul Focşa îi aduse din fugă vestea despre moartea lui vodă, descriindu-i cum sufletul domnesc ieşi prin un horn al palatului în forma de fum albui, ea strigă: „L-a otrăvit neamţul!"

La vale de aşa-numita „movilă a mătuşei Despei" se trăgea d-a lungul râului un şir de căsuţe, în cari locuiau *mesniţii,* sau măcelarii, profesiunea ce o puteau exercita atunci numai românii; iar dintre toate acele căsuţe, cea mai frumuşică, cu stâlpi roşii şi cu obloane verzi, era a *starostelui* meşter Belibou-sin-Crăciun.

Mătuşa Despa alergă în clipă să povestească descoperirea sa vecinilor, şi, peste o oră, vro două sute de măcelari, cu steagul breslei, cu pestelce la brâu, cu cuţite şi topoare în mâini, având în fruntea lor pe starostele, întovărăşit de vicleana doftoroaie, cutreierau stradele Sucevei, răcnind: „Moarte neamţului!"

Cu cât înainta procesiunea lor, cu atâta creştea numărul. Ungurii cojocari, vecini cu Mahalaua Măcelarilor, rădicară şi ei steagul; apoi urmară mai mulţi băieţi de pe la *crame,* adecă prăvălii, slugi boiereşti, ştrengari şi alţii, încât, în curând, ceata se urcă la o cifră aproape de o mie de duşmani ai nenorocitului medic.

Pe când mătuşa Despa. ca un general priceput, explica pe drum armatei sale nelegiurile vrăjmaşului, vânătorul Focşa intră în palatul postelnicului Şarpe şi,după mai multe căutări, găsi pe Luca în grădină, lungit pe iarbă sub umbra unui arbore, ascultând pe Iorgu care-i citea dintr-un manuscript slavonesc întitulat *Aici se începe Parulipomenonul lui Zonura...*

Grămăticul citea:

„Cade-ni-se nu din cărţi a ne lumina, ci din curăţenia minţii celei limpezile de către duhul dumnezeiesc; şi precum cărţile cu cerneală se scriu, aşa inima noastră cată cu duhul lui Dumnezeu scrisă a fi..."

în acest moment Focşa intră, sau, mai bine. năvăli în grădină, strigând:

— A murit vodă!

— Cine ţi-a spus-o? întrebă Luca cu linişte, lăsând cartea la o parte şi sculându-se în picioare.

— Cine mi-a spus-o! Mă mir cum de n-o ştii d-ta, după ce o ştie tot târgul!... Ş-apoi uită-te - adause el, arătând printre crengele copacilor spre poartă — uită-te, toate slugile abia acum se întorc de la Dealul lui Vodă, nici una nu rămăsese acasă...

— Cum de-i lăsase vornicul curţii să iasă fără ştirea mea?

— Ba chiar vornicul a fost cu dânşii. Des-demineaţă trecu pe uliţă un aprod domnesc, trimis să cheme pc toţi boierii la palat şi ne spuse că adecă vodă moare; pe dată toate slugile au şi pornit în fuga mare la Dealul lui Vodă, eu singur mai rămăsei, gândindu-mă a cere voie, dar...

— Şi ce aţi văzut la Dealul Iui Vodă?

— Văzurăm ieşind din palat mai mulţi boieri cu oamenii lor şi am auzit de la unii că vodă a şi murit; atunci mă grăbii a mă întoarce acasă, dar pe drum m-am abătut pe la mătuşa Despa, şi ce să vezi?!

— Ce?

— îmi spuse că doftorul neamţ este acela care a otrăvit pe vodă.

— Ţi-a spus-o ea?

— Chiar ea mi-a spus-o!

— Iorgule!

— Ce să facem acum, bădiţă! Ne-a murit bunul şi viteazul nostru domn!

— Doftorul se află într-o mare primejdie.

— Doftorul?

— El mi-a scăpat viaţa, şi eu sînt dator de a scăpa pe a lui.

— Nu te înţeleg, bădiţă.

— Mă vei înţelege îndată... Spune, Focşo, să se înarmeze şi să încalece Faur, Balea, Gagul, Dobrotă, Caplea, Pancea, Mogoş şi Ursul; să ia scuturi, săbii şi suliţe; tu, Iorgule, vei merge cu mine; iar tu, Focşo, aleargă la vel-armaş de-i spune că poporul năvăleşte asupra casei doftorului...

— Poporul năvăleşte? De unde o ştii d-ta?

— Aşa să-i spui... iute!

Abia Luca şi cei nouă tovarăşi ai săi zburară călări din curtea palatului, cum îndată kir-popa Sofronie ieşi din apartamentul său, ţinând subsuori o lungă scândură albă; un ucenic, îmbrăcat călugăreşte, ducea după Sânţia sa o scară, cu ajutorul căriia scândura fu aşezată şi legată deasupra arcadei porţii; pe scândură se citeau, scrise cu slove mari, una lângă alta, următoarele trei inscripţiuni, greacă, slavonă şi română:

1

O ev auapTwXoi auapTwoi Zut^povno lepouovaxo Favyoup Xeya £n™ BoySav Boe|3o6a .

2

Iz greşnih naigreşnii cerneţ Sofronie Gangur rece: da zdravstvuiet Bogdan Voivoda.

3

Dintre păcătoşi mai păcătosul călugăr Sofronie Gangur zice: „Să trăiască Bogdan Voievod"...

Kir-popa Sofronie se retrase apoi cu o patriotică smerenie, zicând în gândul său: „Un mare pas spre Mitropolie!"

Pe când astea se petreceau în palatul postelnicului Şarpe, pe Podul Saşilor, o democraţie desculţă făcea după modul său alegerea de domn al ţărei. O gloată de pescari, de ţărani, de robi

ţigani şi tătari, de precupeţi, de grădinari, bărbaţi şi femei zbierau cât le lua gura:

— întru mulţi ani să domnească Petru Vodă!

— La palat! După mine. fraţilor! striga un june de vro patrusprezece ani, nalt, frumos, cu o figură măreaţă şi deschisă, care se părea menită pentru domnie.

Era celebrul Petru Rareş, născut din dragostea lui Ştefan pentru o pescăriţă de la Hârlău şi pe care domnul îl făcuse vel-stolnic. Cu câteva zile înainte, Petru dispăru din palat, prevăzând schimbarea domniei, şi se ascunse în casa şoltuzului Beisen, neamţ românit sub numele de Bejan, pe care l-a apărat odată contra mâniei lui vodă. Generos şi simplu în manierele sale, Petru era iubit de popor, încât nu i-a fost greu a scula în câteva ore toate opincile Capitalei şi pe toţi neguţătorii mici, cari se aflau supuşi, după legile ţărei, la poruncele vel-stolnicului.

însă nu mult timp zâmbi junelui pretendinte perspectiva tronului. La capătul podului îl întâmpină o numeroasă ceată sub povăţuirea armaşului Fliondur.

— Lăsaţi jos armele! strigă acesta, rădicând în sus măciuca, măcar că mai toţi partizanii bastardului în loc de arme nu aveau decât ciomege şi pietre.

Rareş, ţinând mâna pe pumnar, aborda pe Fliondur:

— Jupâne armase, ajută-mi şi te voi face vel-vornic de Ţara-de-Jos.

Fliondur voi a pune mâna pe îndrăzneţul june, dar acesta repede îi de te o palmă şi, făcând apoi o săritură îndărăt, dispăru în mulţimea poporului.

— Ţineţi-1! ţineţi-1! striga armaşul, înflăcărat de furie şi de ruşine.

Poporul râdea.

— Ucideţi-1! urmă Fliondur către ceata sa; ucideţi-i de tot! ucideţi-i pe blestemaţii ăştia, pe mojicii ăştia!...

Poporul începu a fugi.

Deodată, din partea în care se afla ceata armaşului, apăru călare vânătorul Focşa şi, apropiindu-se de Fliondur, îi zise:

— Răscoală lângă casa doftorului domnesc!

Fliondur trimise trei cetaşi cu porunca de a se închide toate porţile oraşului, ca nimeni să nu iasă, şi apoi purcese cu toţii spre locuinţa doftorului.

Măcelarii aprinseseră din patru colţuri casa bietului italian. Luca cu ai săi ajunseră tocmai atunci când norodul strica cu topoare uşa edificiului. Aci se încinse o luptă teribilă. Oamenii lui Luca era aleşi din cei mai viteji din casa postelnicului. Deşi numai nouă la număr, ei izbutiră a respinge pe măcelari de la uşă şi a scoate afară pe Geronimo, jumătate mort de frică. Dar casa ardea, focul se lăţea şi trebuia a se retrage. Măcelarii nu-i lăsau a face un pas înainte, şi nu ştiu cum s-ar fi sfârşit dacă, sosind la timp, armaşul cu ceata Iui n-ar fi început a împinge gloata, lovind-o din coastă.

Liniştea a devenit însă perfectă numai atunci când Fliondur a declarat „pe cinste" că Ştefan Vodă n-a murit încă.

Să ne-ntoarcem Ia Petru Rareş.

După neisprava negociaţiunii sale cu Fliondur, el alergă spre Poarta Ungurească. Vă aduceţi aminte că în direcţiunea acelei porţi se afla casa postelnicului Şarpe. Ajungând la ea, Petru văzu inscripţiunile cele ultradevotate ale lui kir-popa Sofronie.

„Aici se cinsteşte numele lui Bogdan, îşi zise el zâmbind, şi, prin urmare, aici nimeni n-o să mă caute; voi adăsta ascuns până la noapte, Poarta Ungurească e aproape..."

Cugetând astfel, Petru intră în curtea palatului, se furişă în grădină şi se pitula în tufe.

Peste o jumătate de oră, Luca reveni cu oamenii săi şi cu doftorul Geronimo.

După ce puse la cale toate trebile casei, încredinţând pe cei răniţi în sarcina italianului, el îşi aduse aminte că a uitat în grădină preţiosul manuscript al lui Zonara.

Dar închipuiţi-vă mirarea sa când zări, înaintând spre el dintre crengi, pe bastardul lui Ştefan cel Mare.

— D-ta, stolnice, aici?...

— Eu, Lucă, răspunse bastardul. întinzându-i mâna cu o nobilă franchetă; nu voiam a mă ascunde, căci te văzui intrând pe tine, şi te cunosc cine eşti...

— Dar ce tc-a adus'?...

— Scapă-mi viaţa!

— Ţi-o scap. stolnice... vino după mine, adause Luca, conducând pc Rareş la o uşă din fundul gradinei.

In seara acelei zile, crainicii, adecă heralzii domneşti, înştiinţară poporul cu sonul trâmbiţelor că a doua zi de dimineaţă au a se aduna la Câmpul Dreptăţii pentru alegerea unui nou domn...

Cap. IV

In care cei vii se încurcă şi un mort vine să-i descurce

Zăcând pe patul morţii, Ştefan cel Mare pusese pe cler şi pe boieri să-i jure că primesc de domn pe fiul său Bogdan; pentru a se asigura apoi contra nestatorniciei aristocraţilor, bătrânul vodă chemă pe toţi curtenii săi — copii de casă, aprozi, paici, postelnici etc. — şi-i făcu să declare că vor apăra contra oricui domnia lui Bogdan.

„Jurăm — ziseră tinerii curteni, cu o mână pe *Evungeliu* şi cealaltă pe sabie — *jurăm pe Dumnezeu, pe Maica Precista, pe apă, pe pământ, pe foc, pe văzduh, pe pâine, pe vin, pe paloşele noastre..."*

Astfel era jurământul militar pe atunci.

Şi, în adevăr, Ştefan Vodă era silit să ia toate precauţiunile putincioase, căci, deşi fiu de domn, ba încă de cel mai ilustru domn al României, deşi brav şi inteleginte, totuşi junele Bogdan, după legile ţărei, nu avea dreptul de a se urca pe tronul Moldovei... De ce?

Bogdan Vodă era un bărbat frumos şi bine făcut; avea o statură de mijloc, o talie subţire şi un mers graţios; avea o pieliţă foarte albă, păr negru unduios, sprâncene arcate, musteţi elegante, o bărbuţă creaţă, un nas delicat... dar cu toate acestea îi strica un lucru de nimica: ochii încrucişaţi, din a căror cauză poporul îl numea „Bogdan cel Orb" sau „Bogdan cel Grozav".

In alte ţări, istoria ne arată regi şchiopi ca Vladislav al Poloniei, regi cocoşaţi ca Ricard al Angliei, regi chiori ca Ludovic al Boemiei... Numai la români cel mai mic defect fizic dezmoştenea pe un fiu de domn la drepturile sale la coroană.

Străbunii noştri întreceau chiar pe vechii elini în adoraţiunea frumuseţei plastice. Principii lor, mai întâi de toate, se cerea a fi *mândri.* Această curioasă lege se baza pe o observaţiune foarte veche, pe care o găsim deja în antica literatură sanscrită. în drama *Mricişacati,* scrisă înainte de naşterea lui Crist, un judecător zice: „Dc pe figură vă puteţi face o idee asupra caracterului nu numai în om, ci în fildeş, în cal, în juncă; când forma e perfectă, inima nu poate a nu fi bună".

Dar cusurul ocular al lui Bogdan Vodă avea pentru români o însemnătate şi mai mare decât oricare alt cusur fizic, ochii încrucişaţi fiind dezaprobaţi prin însuşi textul *Sântei Scripture,* când evangelistul Luca zice în capul [alj Xl-lea: „Lumina trupului este ochiul; deci de va fi ochiul tău curat, tot trupul tău va fi luminat, *iară clacă va fi rău, şi trupul tău e întunecat".*

Această tristă împrejurare şi. mai cu seamă, revolta poporului de jos pentru Petru Rareş, descrisă în capul precedinte, probară lui Bogdan Vodă necesitatea de a lua şi el măsuri extraordinare, afară de jurământul boierilor şi curtenilor. Aşadară, tânărul principe, pe când tată-său zăcea în amorţire, pe de o parte trimise pc crainici de a anunţa pentru a doua zi libera alegere a domnului, iară pe de alta chemă la palat pe neobositul vel-armaş Fliondur.

— Spune-mi, armase, pe cine cunoşti tu a fi mai împrotivnic domniei mele?

— Şoltuzul Bej an...

— Unu.

— Starostele Belibott-sin-Crăciun...

— Doi.

— Mătuşa Despa...

— Las-o la o parte, că nu mi-e teamă de muieri.

— Mai mulţi dintre unguri[i] cojocari...

— Bine; dar de cel mai mare duşman al meu, de Rareş, nici că aduci vorba?

— S-a făcut nevăzut. Măria ta.

— Să mi-1 scoţi din gura iadului, auzi! că-mi răspunzi cu capul... Mai în sfârşit, urmă Bogdan mai liniştit, pune mâna pe cine singur ştii, şi-i bagă legaţi în Turnul cel Roşu, ca nu cumva să clocească mâine vreo zarvă.

— Ar fi bine, zise Fliondur, ar fi bine să dăm norodului o... o... o pildă.

— Ce vrei să zici cu pilda?

— Ar fi bine... vro câteva ţepe.

_ Aşezate tocmai în calea poporului, hm?

— M-ai ghicit, stăpâne!

— Bun gând ai avut, zău! Ia. dară, de prin închisori trei jidovi, trei armeni, trei ţigani şi trei tătari, peste tot doisprezece, şi înţeapâ-i, ca să fie, cum zici, o pildă.

Fliondur sărută poala hainei lui Bogdan Vodă şi ieşi.

în uşă el se ciocni cu vel-logofătul, faimosul loan Tăut.

— Ce veşti, părinte logofete? întrebă vodă.

— Să fie Măria ta sănătos!

— Zi tot înainte.

— Viu ca să-ţi prevestesc Măriei tale o sminteală oarecare pentru ziua de mâine.

— Ai zis: sminteală?

— Din ţinutul Faldului s-a întâmplat a fi acum în Suceava numai pârcălabul Costea.

— Ş-apoi?

— Apoi nu prea vine la socoteală, pare-mi-se, ca un singur om să te aleagă domn pe Măria ta în numele tuturor ţinutaşilor.

— îţi place a glumi, părinte logofete; ia alţi oameni de prin alte ţinuturi, de pe unde sînt mai mulţi, şi aşază-i sub steagul pârcălabului Costea, ca şi când ar fi veniţi şi ei tot din ţinutul Faldului. Nu se va băga de seamă.

— Aşa îmi porunceşte Măria ta?

— Aşa îţi porunceşte Domnia noastră...

După ce boierii şi curtenii jurară lui Bogdan Vodă, după ce Petru Rareş dispăru din luptă, după ce capii opoziţiunii fură întemniţaţi, iară cei rămaşi se îngrozeau privind o duzină de fiinţe umane înţepate... ei bine, poporului tot încă nu-i venea a crede că domnul ce şi-1 va alege în Câmpul Dreptăţii nu va fi ales, potrivit obiceiului, *cu voia tuturor locuitorilor ţărei,* după expresiunea cronicarului Ureche.

Câmpul Dreptatea, numit aşa pentru că acolo se făceau *dreptăţile* naţionale cele mari — alegerea domnilor, hotărârile de război şi de pace etc. -, prezintă un lung cuadrat de verdeaţă, mărginit prin o întinsă terasă naturală în formă de amfiteatru.

La mijlocul terasei se întindea acum un cort, pe care-1 putem descri cu chiar cuvintele cântecului poporan:

„Nalţă-s-un cort de covor,
Un cort mare şi rotat,
Mult e mândru, nărămzat,
De ţăruşi de-argint legat
Cu şveri albe de mătasă..."

La ușa cortului, un comis ținea de căpăstru un cal turcesc negru pintenog, atât de frumos, încât privind la el nu-ți mai venea să admiri șaua, buzduganul, frâul, scările, strălucindc de aur. de argint, de pietre scumpe.

La dreapta cortului sta înșirat clerul cu steagurile fâlfâinde, din cari cel mai măreț era Sân George al eparhiei sucevene, având în frunte pe caducul mitropolit Teoctist, sprijinit de brațele a doi arhidiaconi; apoi episropi și arhimandriți, toți învestiți în prețioase *odăjdii* bisericești de *catnhă,* după cum se numea o grea stofă de mătasă de proveninţă orientală.

La stânga cortului sta grupați boierii cei mari, toți în haine de *șocărlat.* adecă ceea ce se zicea atunci franțuzește *„escurlate"* și italienește *„scarlutto",* un postav foarte fin, de culorile cele mai diferite, cu ceprazuri de fir, cu brâne grele de bogăție, cu cușme de samur; iar după fiecare boier vro câtiva juni, unul ținând steagul, altul calul, al treilea sau al patrulea, fără nici o treabă, se păunau în scurteicele lor roșii, verzi, albastre, ceprazate cu mătasă albă, galbenă, stacojie. Soarele se oglindea cu drag în luciul numeroaselor arme. Vel-logofătul loan Tăut și velițiі de sfat, cu toiege în mâini, toiege văpsite și poleite potrivit cu gradul ierarhic al fiecăruia, prenaintau pe ceilalți.

La poalele terasei, ea un zid viu, șerpuiau vătășiile curtenilor: aprozii cu cabanițe cu jderi și cu vulpi, paicii cu brâne, pumnare și lănci de argint, panțirii cu zale și coifuri poleite și alții.

Pe spațiosul șes, lungit în fața terasei, erau tăbărâte treizeci de steaguri mari cu stemele celor treizeci de districte, în cari se împărțeau atunci Moldova. In giurul fiecăruia vedeai grămădiți boieri și curteni *de țară* sau *ținutași* iar în fruntea lor câte un pârcălab, adecă cap militar și civil al districtului.

Din dosul acestor cete se zărea ca o umbră breslele neguțătorilor, posomorâte, fără pompă, fără culori, fără splendoarea armelor. Fiecare breaslă avea un steag deosebit și era condusă dc către un staroste.

în fine, la spatele breslelor bâzâiau, nedisciplinate și neuniformate, gloatele poporului de jos.

După ce mitropolitul citi rugăciunile după obicei, în adânca tăcere a norodului îngenucheat și cu capetele plecate, vel-logofătul tinu următorul scurt cuvânt:

— A căzut stâlpul țărei, fraților! A biruit moartea pe nebiruitul nostru domn și stăpân, cu care înfrânserăm toate liftele de prinpregiur. Țara are nevoie dc un nou razim. Sînteți adunați aici, fraților, pentru ca să ne alegem cu toții un ospodar și voievod după voia și placul nostru, fără silă sau viclenie. Așadar...

Aci Tăut se opri, ocoli cu ochii săi de șoim toată circumferința câmpului, rădică vocea și strigă:

— Așadar, întru mulți ani de la Dumnezeu, să trăiască Bogdan Vodă!

Dar în același moment trei voci mai sonore au răsunat la spatele bătrânului logofăt:

— Să trăiască Petru Vodă!

Boierii și clerul, nemaiștiind pe cine să aclame de domn, tăcură.

Dintre curteni, unii au strigat: „Bogdan Vodă!" alții: „Petru Vodă!"

Ținutașii repețiră: „Să trăiască Petru Vodă!"

Breslele repețiră: „Să trăiască Petru Vodă!"

Gloatele repețiră: „Să trăiască Petru Vodă!"

închipuiți-vă critica pozițiune a lui Bogdan, care se afla în strălucitul cort din mijlocul terasei, așteptând cu nerăbdare momentul de a ieși radios denaintea poporului.

Deodată s-a răspândit o rumoare: „Mortul! Mortul!"

Mulți făceau cu spaimă cruci peste cruci și se precipitau în laturi denaintea grozavei aparițiuni.

Pe un pat, dus de patru curteni, înainta spre terasă Ștefan cel Mare.

La dreapta și la stânga mergea câte un călău, îmbrăcat în roșu, ținând o secure într-o mână și o capră de tăiat lemne în cealaltă.

Cap. V

In care se demonstra „libertatea electorală", așa după cum s-a practicat în toți timpii

Știți că, tocmai în momentul când hatmanul Arbure cerea grație pentru postelnicul Șarpe, Ștefan Vodă adormise.

Acest somn, precursor al agoniei, a durat optsprezece ore.

Un mare zgomot într-o cameră învecinată a deşteptat pe muribundul erou.

— Ce este? întrebă el cu un glas ce abia se auzea.

Nimeni nu-i răspunse.

Zgomotul creştea din ce în ce mai mult.

— Trebui să-1 deşteptaţi! Trebui! striga o voce furioasă.

— Ce este? repetă Ştefan destul de tare.

O uşă s-a deschis cu violenţă, şi pe prag apăru un tânăr boier de o statură colosală, pe care curtenii, reţinându-1 de braţe şi de haine, în zadar se zbuciumau să-1 oprească.

— Eşti tu, Barbovski? Intră... Lăsaţi-1...

Curtenii s-au retras. Cutezătorul june sc apropie de pat, îngenuche, sărută mâna cea rece a lui vodă şi murmură cu capul plecat:

— Stăpâne! Peste un ceas, cel mult un ceas, Bogdan Vodă va fi dat jos şi poate chiar...

Ştefan s-a rădicat cu iuţeală, ca şi când ar fi încă plin de viaţă.

— Răsturnat? Cum? Unde? De cine?...

— Patru boieri, Măria ta, s-au hotărât astăzi, acum, pe Câmpul Dreptăţii, a striga: „Să trăiască Petru Vodă!" Aceşti patru boieri sunt: Ieremia Hudici, Filip Dajbogă, Gavrilă Bucium şi... şi eu. Pe mine m-a biruit remuşcarea cugetului şi-i trădez pe tovarăşii mei. Fă ce ştii, stăpâne!...

Barbovski se sculă şi scoase din brâu un pumnar.

— Dar nici mişelul trădător nu trebuie să trăiască!...

Zicând aceasta, el îşi înfipse în inimă sâmeeaua pumnarului şi căzu jos.

Era ca un trunchi de brad izbit de trăsnet.

Auzind zgomotul, vro şase curteni intrară în odaie.

— Tu, Cujbă, adu îndată pc doftor să caute pe acest boier...

Unul din curteni se închină şi plecă.

— Tu, Paliţă. cheamă călăi...

Un al doilea curtean făcu ca şi cel dentăi.

— Voi, adause vodă către ceilalţi patru, rădicaţi patul şi duceţi-mă la Dreptate.

Ştefan sc părea transfigurat. Ochii săi. stinşi cu câteva minute înainte, străluceau acum cu o văpaie teribilă. Vocea-i luă un timbru limpede şi pătrunzător. Mişcările-i erau energice.

Iată în ce mod, neaşteptata apariţiune a „mortului" înspăimantă poporul adunat pe Câmpul Dreptăţii.

Curtenii au dus şi au aşezat patul pe terasă, în apropierea mitropolitului.

Ştefan rădică capul de pc perină, sc răzimă cu o mână pe umărul unuia dintre curteni, privi liniştit împregiur şi zise cu un glas sumbru:

— Ieremia Hudici! Filip Dajbogă! Gavrilă Bucium!...

Trei boieri, palizi de groază, ieşiră din şirurile celorlalţi, oprindu-se la o distanţă.

— Apropiaţi-vă!

Boierii au înaintat şi s-au aruncat în genuchi:

— Iertare! Iertare, stăpâne!

— Aşezaţi caprele voastre şi ţineţi securile gata, zise Ştefan către călăi.

O tăcere de mormânt domnea pe toată întinderea câmpului, fără să se auză o singură răsuflare din atâtea mii de piepturi.

— Tu, Hudici, ai pierdut steagul în bătălia de la Cosmin. Aşa este?

— Aşa, stăpâne...

— Capul pe capră!

Hudici s-a rădicat şi redobândi dodată tot sângele rece al unui om deprins a vedea moartea în faţă.

— Tu, Dajbogă. scris-ai cărţi viclene către Ţepeluş Vodă, poftindu-1 să năvălească în Moldova asupra Domniei mele! îţi aduci aminte?...

— Vai, Măria ta!...

— Capul pe capră!

Mitropolitul Teoctist s-a apropiat de cei doi vinovaţi, cari s-au confesat şi s-au împărtăşit.

— Dumnezeu să-i ierte! zise Ştefan cel Mare. şi să mă ierte şi pc mine... adause el cu o voce mai slabă.

Peste o clipă capul lui Hudici şi capul lui Dajbogă, lovite de securile călăilor, au căzut de pe cele două capre, rostogolindu-se la picioarele spectatorilor.

— Tu, Buciume... Pentru tine a lipsit a treia capră. Te iert.

Boierul, care aştepta să primească cu bărbăţie, ca şi ceilalţi doi, lovitura călăului, a leşinat de emoţiune, auzind: „Te iert".

Ştefan se întoarse cătră popor şi zise, apăsând asupra fiecărui cuvânt:

— N-am venit aici ca să vă împiedec de a vă alege domn pe cine vă place. Alegerea este slobodă, de tot slobodă. Fiind însă că, din mila cerească, mai am câteva ceasuri de viaţă, am voit să-mi împlinesc cea din urmă datorie, pedepsind pe doi trădători. Acum doresc să vă puneţi îndată un alt stăpân în locul meu. Pe cine voiţi?

Toţi, toţi fără excepţiune, au strigat: „Să trăiască Bogdan Vodă!"

Ştefan cel Mare a poruncit curtenilor să-1 ducă înapoi la palat.

Peste câteva ore el a murit.

Un veneţian, care fusese martur la apariţiunea „mortului" pe Câmpul Dreptăţii, zice cu această ocaziune despre Ştefan Vodă: *„Cossi come in vita et sanità, ita in morte mostra esser et terribile et prudente".*

Dindată după plecarea bătrânului principe, trâmbiţele şi buciumii începură a suna din dosul cortului de pe terasă.

Bogdan Vodă ieşi dinîntru şi sări pe calul ce-1 aştepta la uşă.

Câmpul se cutremură de gemetul urărilor, căci...era greu numai de a începe.

Vodă se închină în toate părţile şi dete semnul tăcerii.

Norodul amuţi.

— Vă mulţumesc, fraţilor! Vă mulţumesc! Şi ca dovadă că vă iubesc ca un adevărat părinte, iert şi miluiesc pe toţi greşiţii şi duşmanii mei de până astăzi.

Urările deveniră frenetice.

Vel-armaşul Fliondur se apropie de vodă:

— Mărita ta! porunceşti a da drumul celor închişi în astă-noapte?

— Ţi-am poruncit eu? de unde luat-ai una ca asta?

— Spuseşi... iartă-mă, stăpâne... spuseşi că miluieşti pe toţi duşmanii...

Ochii lui Bogdan se încruntară.

— Găsitu-mi-ai pe Rareş?

— Nu, murmură tremurând bietul Fliondur.

— Vino-ncoace, jupâne vornice! zise Bogdan către boierul Boldur, care sta gânditor Ia o parte.

— Porunceşte. Doamne!

— îmi spuseşi, pare-mi-se, că finul tău...

— Finul meu Luca, nepotul lui Şarpe, scăpă ieri viaţa doftorului Măriei tale şi linişti răscoala măcelarilor.

— Spune-i, dară, că-1 fac vel-armaş în locul ăstuia, pe care ţi-1 dau pe seamă ţie, vornice, ca să mi-) închizi în foişorul cetăţii.

— Finul meu e prea tânăr, Măria ta.

- Nimic, nimic, zi-i numai să-mi prinză pe Rareş, şi atunci îl voi face chiar... îl voi face... haidem la Mitropolie!

Cap. VI

Doveditor că hainele boiereşti nu sînt totdauna respectate

Prin ce ţări, sub ce ceruri rătăceşte, ce face şi ce drege acum nemernicul copil găsit în Codrul Cosminului? Acel copil care fusese cauza fugei postelnicului Şarpe, cauza întemniţării hatmanului Arbure, cauza durerilor lui Luca.

Reproduseserăm în unul din capitolii precedinţi conversaţiunea lui Luca cu cuviosul kir-popa Sofronie Gangur, în urma căriia, pe temeiul „Institutelor" împăratului Justinian, se decise a se trimite şi a se părăsi criminalul copil în fundul unui codru.

— Hai cu mine, Mihule! îi zise Iorgu, aşezându-1 pe cal înaintea sa. Hai cu mine, să te plimb puţin la aer curat.

— Unde?

— Afară din târg, la codru.

— La codru? haidem, bădiţă, haidem! că mi-e drag codrul! strigă copilul, renviându-şi în memorie secularii arbori şi frageda verdeaţă, în mijlocul cărora văzuse lumina zilei.

în depărtare de o oră de la Suceava, pe drumul Cernăuţilor, se afla o pădurice, astăzi tăiată ca atâtea altele, şi care se numea în limba poporului Barba Butului.

Scena înfăţişa o încântătoare poiană încinsă cu o cunună de arbori, în care se împleteau stejari, carpeni şi fagi, iar printre ei,

ca nişte mici copii ce încungioară pe părinţii lor, sc ţineau în umbră mărăcini, porumbei, aluni, sângeri şi mălini. Numeroasele păpădii gălbioare, micşunele smălţate cu culoarea cerului, albaştrii toporaşi, albele mărgăritarele, gingaşele anemone, în care se confunda roşul şi vânătul, formând o singură nuanţă vişinie, răsure galbene, albe, stacojii, toate astea la un loc împleau atmosfera cu o dulce aromă, posibilă numai în laboratoriul chimic al naturci. în fine, orchestral feericei poiene, una din acelea ce le întâlniţi la tot pasul în Moldova, se compunea din ganguri ce şuierau, din ghionoi ce ciocăneau, din mierle ce îngânau...

Este ceva falnic în traiul codrilor. Respiri un aer ce-ţi iuţeşte şi învioaie circulaţiunea sângelui; priveşti în giuru-ţi uriaşii naturei şi te simţi mai tare decât ei; nu vezi oameni, şi ţi se pare a fi singurul om de pe faţa pământului; forţa, libertatea şi orgoliul îţi dilată inima.

Dacă în acele momente de expansiune îţi aminteşti cumva traiul oraşelor, cu şubredele sale edi fi chiri în formă de morminte, cu aerul său îndesat şi morbid, cu tapagiul său scârţâietor, cu meschinele sale lupte, alianţe şi intrigi... atunci zâmbeşti cu dispreţul superiorităţii.

Această latitudine poetică a vieţei de codru, în alăturare cu îngusta proză a oraşelor, produce ca un efect imediat o neînvinsă dorinţă de a cânta. Imaginaţiunea îşi regăseşte patria, cuibul său de vedenii dulci şi groaznice, de zâne şi de zmei, de Mama-Pădurii şi de Surioara-Florilor; şi în extazul său, imaginaţiunea îţi apasă mintea şi-ţi forţează limba a întona o doină.

Aici descălecară drumeţii noştri, cam pe la ora chindiilor.

Mihu începu a alerga prin tufiş, iar Iorgu se opri melancolic în mijlocul poicnei şi începu fără voie vechea baladă:

„Sub poale de codru verde,
O zare de foc sc vede;
Nu ştiu zare,
Ori foc mare,
Dar în giurul focului
Şed voinicii codrului;
Frig berbecii câmpului;

Nu ştiu zece,
Cincisprezece,
Că de mulţi nu-i poţi alege..."

Dar pe dată ce simţi că Mihu lipseşte în tufe, Iorgu depuse pe iarbă urciorul cu apă şi cele două pâni albe, luate precum arătaserăm, din porunca lui Luca, încalecă şi dispăru.

Mihu reveni şi se văzu singur!

— Bădiţă! Bădiţă! Bădiţă!

Strigătele se pierdeau în depărtare, se pierdea apoi şi ecoul lor.

Băiatul era prea inteleginte pentru a nu pricepe în clipă poziţiunea în care se afla.

„O, bădiţă Luca! rău ţi-ai răzbunat!" strigă el din adâncul sufletului.

Dar seara se întuneca şi codrul începea a se îmbrăca în sumbrele haine de noapte: copacii se prefăceau în o mie de fantasme negre ce clătinau din capete, pe când vântul fluiera printre crenge nişte cuvinte misterioase, nişte şoapte în o limbă necunoscută...

Mihu îşi aduse aminte poveştile despre lupi.

Părul i se rădică în sus.

Un băiat de nouă ani, singur, în fundul unui codru, în întunerecul nopţii!

O idee îi trecu prin minte.

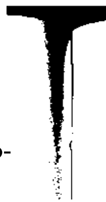
Cu iuţeala veveriţei, el adună vreascuri, rumpe rămurelele arbuştilor, smulge iarbă şi într-un moment grămădeşte o movilită vegetală, sub care se ascunde ca sub o plapomă.

„Aici,îşi zise el cu mângâiere, aici n-o să mă găsească lupii..."

Abia se pitula copilul în curiosul său adăpost, când deodată se auzi lătratul cânilor, nechezarea cailor, un răsunet confuz de glasuri ţipătoare, scheunătoare, răguşite, ce nu semănau deloc a fi umane.

închipuiţi-vă starea lui Mihu!

El îşi aminti basmul despre Mângefer Viteazul, cum îl asediară în castelul cel fermecat leghioane de moroi, liliaci, bufniţe, nişte degite, gheare şi labe de o mărime colosală, broaşte, năpârce, şopârle, chiţeani, şoareci, porci mistreţi, schelete etc, etc, şi cum apoi voinicul îi făcuse pe toţi chisăliţă... dar Mângefer

Viteazul avea o sabie de două ori mai mare decât întreaga personalitate a eroului nostru.

Vuietul devenea tot mai clar şi mai apropiat, până ce se concentra în fine în mijlocul poienei la câţiva paşi de movilita cea artificială a Iui Mihu. Acum se distingeau foarte bine voci bărbăteşti şi femeieşti vorbind şi strigând, voci copilăreşti plângând şi răcnind, şi o dulce voce, ce s-ar putea numi angelică, care cânta în triluri de privighetoare:

„Gader vela?
Gader stela?
Ab, miro ciabo sta!
I tarni romni djata, manghel',
I puri romni balo pop pricstervela,
I tarni romni har i rosa,
I puri romni har i djambo:
1 tarni romni veli tamo rom,
I puri romni veli puro rom..."

Mihu în zadar asculta cu amândouă urechile toate sonurile şi tonurile ce răsunau Ia auzul său; el nu înţelese nici o singură silabă şi rămase încredinţat că fiinţele ce vorbesc în sânul Modovei o limbă atât de nemoldovenească nu pot fi decât duhuri necurate, întrunite pentru a benchetui în mijlocul codrului.

înspăimântat până la măduva oaselor, copilul se apucă a recita în minte cu o neobicinuită fervoare rugăciunea Domnului, fără însă a face cruci, de teamă ca freamătul vreascurilor, sub cari se refugiase, să nu atragă atenţiunea cumpliţilor draci.

Concertul creştea din ce în ce mai mult, dar nimeni nu se atingea de grămăjoara lui Mihu. Această neperspicacitate a Iui Ucigă-l-Toaca, care nu ştia să se dumerească că la coastele lui se doseşte un biet suflet de om, dede copilului o opiniune foarte rea despre înţelepciunea atribuită Satanei şi,revenind din spaimă, el începu a cugeta: „Mai ştii! Poate ei n-au băgat de seamă nici pâinile şi apa cc le lăsai pe iarbă!"

în acest moment Mihu simţi cu fiori o mână răscolind crengile dasupra lui şi răpind o parte din ele. Movilita fu rărită astfel prin această pradă, încât, prin crăpături, el putu zări un foc

aprins în mijlocul poienei, o făptură neagră aruncând în acel foc braţul de vreascuri luat din locaşul eroului nostru, iar o mulţime de fiinţe tot atât de negre, mari, mici şi mijlocii, dar toate foarte uscate, şezând, stând în picioare, jucând şi săltând împregiurul focului.

Răpitorul crengilor se întorcea acum pentru a mai lua un al doilea braţ. Situaţiunea lui Mihu era extremă. El făcu o cruce şi sări din movilită pentru a fugi... dar ce minune! Văzând apariţiunea acestui omuşor cu dolmanaş roşu, toţi acei de cari cl voia să fugă sloboziră un singur răcnet: „Bene! Bene" şi rupseră la fugă, întrecându-se în iuţeală la dreapta şi la stânga, în sus şi în jos.

Pesemne, precum Mihu îi socoti de draci, tot aşa şi dracii,îl luară drept un drac şi mai mare.

în adevăr, fiinţează o limbă în care cuvântul „Bene" are această însemnare.

Când, cum şi de unde venit-au ţiganii în Europa?

Altfel povestesc ei înşii, altfel bănuieşte istoria.

După credinţa ţiganilor, maica Eva ar fi trăit dentâi pe ascuns cu un şarpe şi-i născuse un fiu, apoi, pocăindu-se, reveni la Adam. şi născu un al doilea fiu. De la acest din urmă, ieşit din căsătoria legiuită se trag oamenii cei albi; de la cel dentâi. făcut din adulter, se trage viţa neagră a ţiganilor, cari de aceea se numesc până astăzi în limba lor *romnicel,* adică fiii *femeii,* fiindcă nu-şi cunosc şi nu-şi recunosc pe tată.

Istoria constată că limba ţiganilor este un dialect indian.

în secolii VIII şi IX deja, sub numele de ţigani sau „aţigani", acest popor se răspândi în Asia Mică şi-n Egipt, distingându-se prin scandaluri sociale şi religioase. Cu toate astea, starea actuală a luminilor istorice nu ne permite încă a rădica cu totul vălul de pe epoca precisă a venirii lor în România, de unde apoi s-au împrăştiat ca nişte locuste în toate ţările Europei.

Robia putu să dumesnicească numai o mică parte din aceşti „fii ai femeii". Cei mai mulţi nu încetară a cutreiera codrii merei ai României, plătind sau zicând că plătesc o dare oarecare statului şi numărându-se, mai mult în iluziune, a fi sub dependinţa vel-armaşului. încercările marilor domni organizatori. Alexandru cel Bun în Moldova şi Mircea cel Mare în Valahia, de a deprinde pe aceşti nomazi cu o viaţă aşezată, n-au avut alt efect, afară numai că sute şi mii de ţigani emigrară în ţări

străine, şi cătră 1420, trecând din provincie în provincie, prin dezordini, furturi, hoţie, vraje, desfrânări, se făcură cunoscuţi chiar în părţile cele mai depărtate ale Europei.

Văzând miraculoasa dispariţiune a imaginarilor demoni, Mihu o atribui, fireşte, puterii sântei cruci.

El cuteză a face câţiva paşi înainte, pentru a-şi studia poziţiunea din puntul de vedere topografic. Deodată, patru câni, slabi şi flămânziţi, se aruncară asupra copilului.

El se culcă jos, amintindu-şi, din poveţile căpătate altădată de la hoţi, că un câne, fie cât de slab şi flămânzit, tot încă ne întrece pe noi în omenie, căci nu muşcă pe cei căzuţi.

Cânii lătrau, ocoleau locul unde era lungit Mihu, hămăiau, şi, în sfârşit, s-au retras.

Copilul, fără a putea dormi, rămase în iarbă până la cântatul cocoşului.

Când cerul se lumină. Mihu aruncă o privire în giur: pe la margini păşteau câţiva cai reduşi la chipul scheletelor, în mijlocul poienei se înalţă o şatra ruptă, iar lângă ea se vedea o grămadă de cenuşă şi tăciuni stinşi.

învingătorul dracilor se încredinţa acum cu umilire că se aflâ într-o tabără ţigănească.

în acest moment el zări ceva mişcându-se între crengile copacilor şi auzi o voce grosolană strigând: „Ciabo! ciabo! gagio! gagio!"

într-o clipă, Mihu fu încungiurat de vro două duzini de ţigani, ţigance şi ţigănaşi.

Costumul lor era o negaţiune a costumului. Copiii erau de tot goi. Femeile se distingeau prin catrinţe sau semifuste şi prin salbe metalice. Bărbaţii purtau dedesupt *guduri* sau cămăşi găurite şi negre, iar deasupra *pluşle* sau mantale cârpite şi mânjite, legate la gât cu curele sau cu frânghii.

Unul din toată ceata, cu o barbă lungă, purta o mantie de felendreş roşu, cizme galbene, o cuşmă conică blănită şi, peste umărul stâng, un gros bici împletit din trei curele.

El se apropie de Mihu şi-i puse mâna pe cap.

— Fugi, cioaro! Fugi, că sînt fecior de boier! strigă cu mândrie copilul, făcând un pas îndărăt şi arătând cu mâna dolmănaşul său cu ceprazuri.

Ceata începu a râde şi a hihoti. Judele trase de pe umăr înfricoşatul său bici din trei curele.

— Dacă eşti hicior dc boier, hapoi iată...

Cap. VII

In care sexurile sînt confundate

întorcându-se de la Mitropolie, unde se serbase încoronarea Măriei sale lui Bogdan Vodă, vornicul Boldur trecu pe lângă palatul postelnicului Şarpe şi, oprindu-se în poartă, trimise pe unul din călăraşii ce-l însoţeau să cheme afară pe Luca.

— De ce n-ai fost nici la Dreptate, nici Ia Mitropolie? Ia răspunde-mi. finişorule! zise zâmbind vornicul, după ce Luca îi sărută mâna.

— Nu se cuvenea, jupâne nasule. Judecă singur: când postelnicul zace sub urgia domnească, cade-se, oare. ca nepotul şi stegarul său să se afle faţă acolo unde lipseşte şi ar fi locul să fie unchiul şi stăpânul său?

— Cam ai cuvânt; cam ai cuvânt... Dar nu te prea întrista pentru fratele postelnic, că-1 vom scoate şi pe el din necaz, cu ajutorul Maicei Domnului, ca azi, ca mâine, căci mare e mila Măriei sale lui vodă; iată, bunăoară, pe tine, copilandre, pe tine te face vel-armaş în locul lui Fliondur, bată-1 cucul să-1 bată! Auzi. sugariule? să te facă vel-armaş pe tine, un băieţoi cu dinţi de lapte!

Şi zicând acestea, vornicul dezmierdă cu mâna palizii obraji ai finului său.

— Vel-armaş eu? cu, nasule?

— Ş-apoi de ce te minunezi aşa? Să dea Dumnezeu şi la mai mare. Doară nu nc-i da de ruşine ca cellalt, ci te vei arăta mai vrednic decât neghiobul de Fliondur, care nu ştiu nici măcar să pună mâna pe stolnicul Rareş.

Luca. ordinarmente atât de flegmatic, deveni dentâi roşu ca bujorul şi apoi îndată galben ca ceara; dar îşi făcu violenţă, îşi frecă fruntea, petrecu degetele prin plete şi, silindu-se a părea destul de liniştit, întrebă pe vornic cu o voce trăgănată, cu ajutorul căreia spera a-şi ascunde emoţiunea:

— Aşadar, jupâne nasule. Măria sa urgisi pe Fliondur pentru că n-a ştiut să prinză pe Rareş?

— Da, da, băiete; întocmai cum spui; şi pe dasupra, precum zisei, vodă te înalţă pe tine în locul lui Fliondur, mă-nţelegi, crezând că doară vei fi mai priceput, mai ager, bată-te să te bată!

— Pentru mila lui Dumnezeu, nasule, descăleca! descăleca ca să-ţi spun o vorbă de taină...

„Luca ştie unde se adăposteşte Rareş", gândi în sine Boldur, dându-se jos de pe cal. şi fruntea bătrânului vornic se încreţi de nemulţumire. El o ştie şi voieşte a mi-o descoperi, pentru a câştiga prin o mârşavă trădare trecătoarea milă a domnului. Aşa sînt oamenii!"

Vornicul scuipă şi, fără a rosti un cuvânt, merse după Luca în fundul gradinei.

Aci junele se opri şi, punându-se în genuchi, apucă mâna lui Boldur.

— Nasule, sînt bun de înţepat!

— Tu?

— Sînt de zece, de o mie de ori mai vinovat decât Fliondur.

— Ce spui?!

— Fliondur nu ştiu să prinză pe Rareş, şi de aceea a pierdut armăşia; ei bine... cum să o primesc eu, eu care de bunăvoie am scăpat pe Rareş?

Faţa vornicului se însenină.

— Tu ai scăpat pe Rareş? Nu glumeşti? Tu l-ai scăpat?

— Aşa este, jupâne nasule; dă-mă acuma pe mâna călăraşilor tăi, ca să mă ducă la temniţa cea mai adâncă şi cea mai întunecoasă.

— Ba dimpotrivă, să trăieşti, fătul meu! Să trăieşti la mulţi ani! Te-ai purtat ca un adevărat român, ca un adevărat nepot'al lui Şarpe, ca un adevărat fin al naşului tău!

Şi vornicul lipi buzele sale de fruntea lui Luca.

Faţa noului armaş se roşi de mulţumirea faptei bune şi de mândria conştiinţei.

— Ascultă, dragă finule, urmă vornicul. Nu toate judecăţile domneşti sînt drepte, căci şi domnii sînt oameni. Aşadară, oricine poate să îndrepteze greşeala unui domn fără ca să-1 supere, în ascuns, pe neştiute — căci a se împotrivi singur făţiş puterii domneşti ar fi o nebunie —, face o faptă bună. Greu este de a plăcea totodată şi lui Dumnezeu şi lui vodă. Puţini oameni au norocul tău, finule armaşule.

După această profundă lecţiune, vornicul făcu o scurtă pauză si adause cu zâmbet;

— Ciudate fiinţe mai sînt şi domnii ăştia! Pedepsesc pc Fliondur pentru vina lui Luca, şi rădică pe Luca pentru o faptă ce le place lor să o numească viclenie împotriva domniei. Zău. anevoie este de a vedea bine, după ce o dată te-ai făcut domn! Foarte anevoie!

— însă, nasule, fi-va oare frumos din parte-mi dc a mă folosi cu strâmbătate de rătăteirea Măriei sale?

— De frumos, nu e tocmai frumos; dar, n-ai ce face, finule!

— Aş putea să nu primesc armăşia...

— Te va întreba: de ce?

— De ce? Pentru că... pentru că... fiindcă...

— Şi la un aşa răspuns, Măria sa îţi va tăia capul. Place-ţi? Ş-apoi să vorbim şi altmintrea. în fundul cugetului nu eşti oare încredinţat şi mângâiat că ai făcut o faptă bună? îmi vei răspunde: da! Atunci, dacă aşa este, finule, atunci însuşi Dumnezeu te răsplăteşte, iar vodă nu este în împrejurarea de faţă decât o unealtă mută şi surdă a unei voinţe mai pe sus de toate.

Vornicul făcu o cruce.

Luca de asemenea.

— Spune-mi acuma, zise Boldur, când şi cum scăpat-ai tu pe voinicul Rareş?

— întorcându-mă de la bătaia cu măcelarii, îl găsii din întâmplare dosit aici în grădină. Cum mă zări. pe dată el se încredinţa singur în manele mele. Sînt fecior de boier: nu-1 puteam respinge. Mă grăbii a-1 ascunde cu mare pază, până va veni prilejul să-1 scoatem teafăr peste hotare.

— Vrea să zică, el este încă în palat? Du-mă să-1 văz, finule.

Vornicul şi Luca aflară pe Rareş povestind cu foc lui Iorgu ceea ce ar face el fiind domn.

Şi anume:

]. N-ar mai pedepsi pe nimeni cu moartea;

2. Pentru pedeapsa trupească ar întrebuinţa numai vergi, şi încă din cele mai subţiri;

3. Ar cinsti pe toţi boierii bătrâni ca pe nişte părinţi, iar pe cei tineri ca pe fraţi mai mari;

4. Ar scuti poporul de jos de orice dare grea şi neobicinuită;

5. Ar face ca negoţul să înflorească până la marginile pământului;

6. Ar îndrepta judecăţile astfel, ca nevinovatul să nu piarză un fir de păr;

7. Ar bate pe turci, pe tătari, pe Ieşi, oe munteni şi pe unguri, lăţind hotarele ţării până la Beci;

8. Ar preface visteria într-o fântână nesecată, din care s-ar putea adăpa toţi cei însetaţi;

9. Ar pune în slujbe numai pe oamenii cei mai vrednici dintre fruntaşii ţărei;

10. Ar înfiinţa scoale până şi-n fundul codrilor;

11. Ar clădi mănăstiri şi biserici câte o mie pe an;

12. Ar hrăni toată ţara de la masa domnească.

Şi aşa mai departe, şi aşa mai departe, şi aşa mai departe; ploaia cu cârnaţi încheia lista, ca în toate profesiunile de credinţă vechi şi nouă.

Intrând încetişor, vornicul şi Luca auziră câte ceva din programa lui Rareş.

— Sînt pierdut! strigă bastardul lui Ştefan cel Mare, când văzu pe Boldur şi, apucând pumnarul ce-i atârna la brâu, el voi a se străpunge.

Iorgu îi opri mâna.

— Nu fi copil, stolnice, zise vornicul, îndulcindu-şi vocea înăsprită pe câmpuri de bătaie. Ca un copil ai vorbit înainte de a intra eu, ca un copil vrei să faci acuma după ce am întrat.

— Vornice, aibi milă de mine!

— Nu e vorba de milă! Este vorba de a te scoate cât mai în pripă din Moldova, pentru ca să nu ne mai încurci pe noi, ăştia, mânca-te-ar norocul!

Rareş aruncă jos pumnarul, se plecă şi sărută genuchiul lui Boldur.

— Cum crezi tu, finule? urmă vornicul, întorcându-se către Luca pentru a se feri de mulţumirile lui Rareş, cum crezi? Care să fie mijlocul cel mai nemerit de a străcura pe stolnic din ţară?

— Ziua, cu faţa dezvălită, îl va cunoaşte lumea, iar cu faţa învălită, îl poate bănui. Noaptea, mi-e teamă să nu-l prinză sau portarii, sau dorobanţii, sau alte slugi hătmăneşti. nasule vornice.

Boldur aţintă pe Rareş ca vro cinci minute.

Băiatul nu avea încă nici măcar perspectiva musteţilor sau a barbei: faţa sa era netedă şi albă ca a unei fecioare, trăsăturile figurei erau de o frumuseţe rară, păr lung, talie subţire.

— M-am dumerit ce să fac, zise în fine vornicul. Aduceţi-mi aici nişte haine de fată.

— Haine de fată? Dar nu ştii, nasule, că în toată curtea noastră nu este şi n-a fost vreodată un singur picior de femeie?

— Ha, ha! uitasem minunăţiile fratelui postelnic de când cu... Apoi cum să facem?... Hm! Aş trimite la mine acasă... o să fie bănuieli, ghicituri, mai ştii!

Iorgu, care stătea mulcom la o parte, plecă fruntea în jos şi zise cu o voce sfiicioasă:

— Eu, jupâne vornice... aş putea găsi haine de fată...

— Sănătate, băiete! Vezi ce om bun sînt eu: nu te-ntreb de unde... zise vornicul râzând.

Veselia deveni generală, măcar că bietul Iorgu servea numai de pretext, căci fiecare din cele trei personage avea un deosebit motiv de a fi mulţumit: vornicul cu purtarea finului său, Luca cu armăşia, Rareş cu scăparea vieţei.

— Apoi du-te, dragă Iorgule, de adu acele haine: după aceea vei preface pe stolnic într-o fetiţă şi să-1 laşi să iasă singur pe Poarta Ungurească, iar tu să încaleci, să mai iei cu tine un cal cu arme şi cu haine de curtean şi să-1 aştepţi pe stolnic la Fântâna Corbului. Mă înţelegi?... Ei bine, acuma să fii sănătos, stolnice; să te aibe sântul Dumnezeu în înalta sa milă, să povăţuiască Maica Domnului paşii tăi pe calea vieţei. Ai bani?

Rareş tăcea, dar lacrimile îi udau obrajii.

Vornicul dezlegă de la brâu un mare sac de piele aurită şi-l puse pe masă înaintea bastardului.

— Ia asta. şi-mi vei înapoia când voi avea şi eu nevoie... Hai, Lucă, cu mine: vodă te aşteaptă la palat... adause vornicul, voind a scăpa mai degrabă de o scenă în care i se muia inima.

Rareş se îmbrăţişa cu Luca, sărută mâna lui Boldur şi rosti câteva vorbe încurcate şi ncnţelese, ieşite din îmbulzeala simţimintelor ce-1 cuprinsese.

Vornicul şi finul său ieşiră.

în curând se întoarse Iorgu, aducând un rând de haine de falã: o cunună cu floricele pentru cap, o salbă de mărgean pentru gât, un zobon trandafiriu de o stofă subțire poloneză, deschis denaintc încât să se poată vedea cămăşuţa, un colan poleit, cu paftale de argint în formă de două capete de şarpe, o pestelcă de borangic cu flori cusute cu fir şi o pereche de papuci de saftian roşu.

în câteva minute, Rareş fu transformat într-o frumuşică slujnicuţă boierească, al cărei unic cusur era de a fi cam prea naltă.

Iorgu conduse pe minunata fetiţă până la poarta curţii, lăsând să se mire toate slugile văzând o fiinţă femeiască, ba încă, tânără şi drăgălaşă, cum ieşea din palatul postelnicului; apoi se aruncă în grajduri, încalecă, luă un alt cal de frâu şi se grăbi la Fântâna Corbului.

— încotro pleci, jupâne? îi strigă neastâmpăratul vânător Focşa.

— După fragi. Focşo! după fragi!

„Ce crai!" gândi vânătorul cu maliţiozitate.

Sosind la Fântâna Corbului, care se afla într-o dumbravă afară din cetatea Sucevei, Iorgu aşteptă vro jumătate de oră până să-l ajungă Rareş; îl îmbrăcă şi-l înarma bărbăteşte, şi se pregătea deja a-[şi] lua de la el ziua bună, când deodată, în fuga calului, apare Luca.

— Veste de noroc! strigă armaşul, sărind de pe cal. Aduc iertarea...

— Vodă mă iartă? întrebă Rareş cu iuţeală.

— Pe tine, stolnice, nu, şi chiar de te-ar ierta, n-ar trebui să crezi, dar a iertat pe unchiul meu postelnic...

— Să trăiască! răcni Iorgu, sărind în sus de bucurie.

— Iată cartea domnească. Ia-o, stolnice, de o dă la mâna postelnicului, care petrece la săcui, la Andraş groful...

Rareş luă şi citi scrisoarea:

„Să fii sănătos, jupâne postelnice! întoarce-te în ţară fără nici o grijă sau bănuială. Oricine te va atinge măcar cu vârful degetului să fie proclet şi triclet în vecii-vecilor, şi să fie ca Iuda şi ca Arie, şi să fie ca acei ovrei ce strigară asupra Domnului şi Dumnezeului nostru Iisus Christos: sângele lui pe noi şi pe copiii noştri. Aşa îţi scriem Domnia noastră."

Cap. VIII

Care, între altele, va fi foarte plăcut mai cu seamă băutorilor de bere

Un an întreg petrecu Mihu în societatea ţiganilor.

în cursul acestui timp, mutându-se cu şetrele din loc în loc, sau, mai bine zicând din pădure în pădure, el văzu pe rând aproape toate oraşele Moldovei: Iaşi, Vaslui, Bârlad, Tecuci, Lăpuşna, Orhei, Baia...

Dântăi bătut şi huiduit, copilul izbuti în scurt a deveni idolul ţiganilor, cari începură a-l socoti chiar ca pe un al doilea jude.

în adevăr, Mihu aducea tovarăşilor săi un venit grabnic şi sigur.

Ţiganul Baro îl învăţă a fura, ţiganca Monda îl învăţă a vrăji; ei bine, în câteva luni el îi întrecu pe amândoi.

Admiraţiunea făcu pe ţigani să-i pună numele de *Purociabo,* adică „Bătrân copil": bătrân prin minte, copil prin vârstă.

Abilitatea scamatorie a lui Mihu se manifesta cu strălucire mai cu seamă în timpul bâlciurilor, la sărbătorile cele mari, la uşa bisericelor, când se grămădea lumea intrând şi ieşind...

într-o zi, la Vaslui, el reuşi să dezlege şi să fure de pe persoana unei biv-vel-vornicese un colan cu paftale de aur presărate cu pietre scumpe.

Altă dată, la Iaşi, el se furişă în casa unui vataf-ot-ţinut, adică ceva ca casierul districtual de astăzi, se ascunse din dosul unui pat într-un unghi al odăii, aşteptă acolo până la noapte, deschise o fereastră şi dete ţiganilor, prin inlcrvalurile gratiilor, toate câte i se păreau bune de luat, mai ales un mare număr de păhărele de aur şi de argint, de cari cinstitul vătaf îşi închipuise o frumoasă colecţiune, mulţumită generozităţii acelora cu caii avea a face. Apoi, ca un şoarece, cl se strecură prin gratii, deşi erau cam dese, şi... pace bună!

A fura mărfuri de prin prăvălii, mâncări de pe la precupeţi, paseri de prin curţi, pungi de la brânele neguţătorilor era o glumă pentru un meşter ca Mihu.

Pe de altă parte, graţie poveţilor ţigancei Monda, el se arătă unic în arta vrăjitoriei.

Ca toţi ţiganii, Mihu se făcea că preveste şte viitorul de pe inspecţiunea fizionomiei şi a palmei drepte a individului.

Frageda-i vârstă îl ajuta mult pentru a impresiona pe cei curioşi, cari aveau mari temeiuri de a crede că un copil nu poate, nu este în stare de a minţi cu atâta dibăcie, ci vorbeşte curat din inspiraţiune.

Când îl întreba o femei tânără şi frumoasă, el îi răspundea că o iubeşte un mândru june, că moare şi «e topeşte după ea, că ei amândoi au mulţi şi puternici duşmani, dar toată vrăjmăşia va rămânea în zadar, căci îi aşteaptă norocul, şi aşa mai departe. Ce-i dreptul, unde este acea femeie tânără şi frumoasă care să nu iubească şi să nu fie iubită? care să nu-şi închipuiască că o pizmuieşte lumea? care să nu spere că va birui toate piedicile?

Când îl întreabă o femei tânără şi urâtă, el îi răspunea că ea sughiţă şi oftează după călugărie, că viaţa nu are pentru ea nici o plăcere, dar nu departe e timpul când îi va zâmbi şi ei fericirea şi o va lua de soţie un viteaz, care de multe o îndrăgise şi numai nu îndrăzneşte să-şi dezvălească văpaia...

Când îl întreba o femeie bătrână, el îi proorocea trai îndelungat, adăogând cu un aer profund că ea are un neam, fiiu sau nepot care o iubeşte foarte mult şi care sau că este în drum, sau că-1 aşteaptă o călătorie depărtată, că se va întoarce încărcat de slavă şi de averi, că apoi se va însura, va face un băiat şi o fată etc, etc.

în acest mod. Mihu ajunse în curând a fi Mesia neamului ţigănesc; judele nu-1 atingea niciodată cu groaznica sa biciuşca; hainele cele mai frumoase din câte cădeau în mâinile ţiganilor serveau pentru împodobirea ingeniosului copil; mâncările cele mai gustoase dintre mâncările ţigăneşti era de drept ale lui; şi — lucru ciudat ! — ştiindu-se important, Mihu se simţea acum mai mulţumit în mijlocul zdrenţăroşilor şetraşi de cum fusese mai-nainte în splendidul palat al postelnicului Şarpe, unde-1 irita preponderinţa lui Luca, a lui Iorgu, până şi a vânătorului Focşa.

în ziua morţii lui Ştefan cel Mare, şetrele din cari făcea parte eroul nostru se nemeriră aşezate lângă oraşul Şiret, nu departe de Suceava; un oraş pe atunci mare, împoporat, ornat cu palaturi şi biserici; celebru prin relaţiunile sale comerciale cu Polonia, prin depozitele sale de săbii, arcuri, cuşme etc, astăzi căzut la treapta unui mic târguşor pe jumătate armenesc.

Afară din Şiret, pe drumul Sucevei, în dreapta, se întindea o luncă; în stânga, faţă-n faţă, se lungea un edificiu de lemn în care se fabrica, se vindea şi se bea bere.

Bere? O băutură atât de germană şi atât de modernă în ţara noastră? Bere în epoca lui Ştefan cel Mare? Ce anacronism! vor striga desigur lectorii, citind aceste rânduri.

Le vom răspunde pe scurt, încuragiând mai ales pe acei ce nu beau bere din sentiment patriotic, că ea nu este nici germană, nici modernă!

Mai întâi de toate, cuvântul *bere* e curat românesc, fiind un substantiv format din verbul *a bea.* Slavii tot astfel numesc, *pivo,* de la verbul *piti,* a bea.

Al doilea, până în momentul de faţă, locurile în cari se păstrează orice fel de băutură — bere, vin, rachiu etc. — poartă la noi numele de *pivniţă,* adică berărie, ceea ce dovedeşte că la început acele locuri nu erau în România decât numai pentru bere.

Dacă aceste două consideraţiuni se vor părea glumeţe, vom putea înşira texturi lămurite, pozitive, autentice, cum că vinul era puţin cunoscut românilor în secolii XV şi XVI, afară numai doară de domni şi boieri, pe când berea, nectarul civilizaţiunii moderne, era băutura universală a poporului de jos.

Aşezământul comercial moldovean al lui Alexandru cel Bun legiuieşte anume că nici un străin să nu se amestece în *fierberea berei,* această industrie fiind permisă numai românilor neaoşi.

Italianul Della Valle, călătorind prin ţările noastre în prima jumătate a sutimii XVI, se pronunţă în această privinţă nu mai puţin clar, zicând că românii se adapă cu *cerevisia.*

Aşadară, jos gloria berarilor nemţi! trăiască berea română!

în întrul berăriei despre care ne este vorba, cu uşi deschise, şedeau, beau, cântau şi strigau o mulţime de ţărani de prin satele învecinate, căci era o zi de marţi, o zi nenorocită pentru tot felul de lucru, dar indiferinte pentru beţie, după credinţa norodului.

Afară, denaintea berăriei, nechezau şi tropot[e]au mai mulţi cai, legaţi împrejurul unei căruţe foarte mari, din cele cunoscute atunci sub numele de *care armeneşti,* iar în fruntea cailor sta doi armeni cu haine negre, cu păr lung şi cu bărbi şi mai lungi.

— Mi se pare că ne-a înşelat blăstematul de vameş, zise turceşte armeanul cu barba în furcă, clătinând din cap.

— Să mai socotim o dată, răspunse suflecându-şi mânecele armeanul cu barba ţuguiată.

— Legea zice să se ia vamă în Şiret de pe tot calul câte doi groşi...

— Ei bine?

— Noi avem optsprezece cai; vameşul trebuia să ne fi luat numai treizeci şi şase de groşi, pe când cl ne-a luat tocmai de trei ori atâta, adică două grivne douăzeci şi opt de groşi.

— Cum de nu vrei să-nţelegi, Carabete, că noi am cumpărat caii chiar în Şiret...

— Te înţeleg foarte bine, dar ce urmează de aci?

— Legea zice că unde vei cumpăra calul, acolo să plăteşti câte patru groşi de cumpărătură.

— Bine... stăi, dară, Ovanese! câte patru groşi calul, optsprezece cai face o grivnă treizeci şi doi de groşi, iar nu două grivne douăzeci şi opt de groşi.

— Nătâng mai eşti. Carabele! Apoi uiţi cei doi groşi de cal, vama Şiretului?

— Mă prea ameţeşti, Ovanese! Una din două: sau doi groşi, sau patru groşi!

_ Ba nici doi, nici patru, ci şase: patru de cumpărătură şi doi de vamă.

— îţi baţi joc de mine, Ovanese! Din ce lege luat-ai tu cei şase groşi?

Pe când armenii se certau, ţiganul Baro, care îi observa de mult, lungit lângă o şatră pe iarba verde a luncei, în faţa berăriei, se sculă, se apropie încetişor de caii armenilor, dezlegă pc cel mai frumos armăsar unguresc, în preţ cel puţin de o sută zloţi, după valoarea de atunci, încalecă, şi — la fugă!

Armenii îl zăriră când era deja departe.

– Pradă! pradă! strigă Carabet şi, aruncându-se fără multe cuvinte pe un alt cal, purcese în goană.

Câţiva ţărani, stând cu ploştilc pline de cerevisie în uşa berăriei, plesneau de râs.

— A păţit-o păgânul de armean! Şi c drept să fie aşa că ştii zicătoarea. Armeanul plăteşte gloaba!

în acest moment apăru pe drumul de la Suceava un *olâcar,* adecă curier, zburând ca săgeata în direcţiunea Şiretului; dar când se apropie de berărie, calul său, nemaiputând de o alergare

atât de furioasă, însoţită de pocnitoarele lovituri ale unui bici ferecat, căzu jos şi-şi dete sufletul.

— Trăsni-te-ar să te trăsnească! răcni olăcarul, îndreptându-şi brâul ce-i acoperea tot mijlocul până la piept şi a căruia neobicinuită lărgime era semnul distinctiv al profesiunii curierilor statului — trăsni-te-ar să te trăsnească!

Şi uitându-se împregiur, el merse, cu un pas de autoritate, la caii armenilor, puse mâna pe coama unui bidiviu ca să vază de-i pe plac şi-1 dezlegă.

— Ce faci, ce faci, omule? strigă Ovanes.

— Ia, bine, fac ce vezi, dobitocule, răspunse olăcarul.

— Calul e al meu.

— Zi că a fost al tău.

— Uită-te la cărţulia vameşului, zise cu turburare armeanul, scoţând din sân un petec de hârtie.

— Uită-te la cartea domnească, răspunse râzând olăcarul, scoţând din brâu un alt petec de hârtie.

O grămadă dc ţigani, pe de o parte, o grămadă de ţărani, pe de alta, se grupară cu zgomot în giurul împricinaţilor noştri.

– Eu, eu sînt vornicul satului, zise cu gravitate un ţăran gras şi nalt, abordând pe olăcar. Aşadară, răspunde-mi tu, cu ce drept iei calul leghioaiei ăştia?

— Eu, eu, eu sînt olăcarul domniei, răspunse curierul maimuţând gravitatea vornicului. Aşadară, citeşte tu această carte domnească.

— Ce scrie în ea?

— Caută şi vei vedea.

— Eu nu ştiu carte.

— Nu ştiu nici eu.

– Apoi dacă-i aşa, poţi lua calul, băiete.

— Mulţumim mătăluţei...

Olăcarul încalecă, profitând de prerogativa curierilor domneşti de a putea apuca la trebuinţă orice **C P '** particular.

— Ce veste de la Suceava?

— A murit vodă.

Zicând aceasta, olăcarul dispăru în direcţiunea Şiretului.

— A murit vodă! A murit vodă! repetară toţi cei prezinţi făcând cruci.

Ţăranii reîntrară în berărie şi se încăierară la bătaie.

Ovanes se văita turceşte asupra hoţilor de moldoveni.

Ţiganii se retraseră în şatre, ţinură un consiliu extraordinar, la care Mihu luă. fireşte, o parte activă, şi deciseră în unanimitate ca în aceeaşi noapte să se mişte cu grabă spre Suceava unde ncorânduielile ce urmează totdauna după moartea domnilor le vor permite a dezvolta în libertate toate talentelor lor naturale...

Cap. IX
în care se arată privilegiile fetelor fecioare la străbunii noştri

Vro trei zile după intrarea în dregătoria domnească, Luca, pe care şchiopătarea sa după întâmplarea din Codrul Cosminului îl înzestrase cu porecla de Cârje, puse mâna pe patru ţigani ce se încercaseră pe la miezul nopţii a trece zidul gradinei pentru a pătrunde în palatul postelnicului Şarpe.

Aceasta a fost prima izbândă poliţienească a noului vel-armaş.

Din cei patru ţigani, unul era celebrul Baro, dascălul lui Mihu în arta scamatoriei şi răpitorul calului armenilor Carabet şi Ovanes din capitolul precedinte; alţi doi erau băieţi între douăzeci, douăzeci şi cinci de ani, ieşiţi deja cu diplome de maturitate din şcoala lui Baro; cel al patrulea era un copil de vro nouă ani, care nu semăna deloc a ţigan, deşi soarele şi necurăţenia îi cam înnegriră faţa.

Un vel-armaş din acea epocă avea o putere nemărginită de viaţă şi moarte asupra tuturor ţiganilor domneşti. Principele nu se amesteca niciodată în nişte cestiuni atât de inferioare şi confirma fără nici o cercetare deciziunile vel-armăşiei asupra crimelor şi pedepselor ţigăneşti. Luca porunci armăşeilor ca a doua zi, la al treilea cântat al cocoşului, să înţepe pe cei patru furi în faţa Porţii Ungureşti.

Ţeapă era un stâlp de lemn, lung aproape de şase coţi. dasupra căruia se mai înălţa ca la doi coţi în sus o spiţă de fier, cu vârf subţire şi foarte ascuţit, destinat a se înfige în trupul nenorocitului osândit, astfel că o jumătate de cot, cel puţin îi ieşea prin spinare sau prin gât.

Călăul răzima de stâlp o scară pe care se suia trăgând la sine pe cel condamnat cu o frânghie ce-i era petrecută şi întărită pe subsuori, fiind gol şi cu mâinile legate după spate; tot atunci doi băieţi de ajutor îl ţineau de picioare şi-l împingeau în sus. Când sărmanul ajungea la ceruta înălţime, călăul îl aşeza pe vârful ţepei — îl aşeza... cum se aşează — şi, lăsând în jos frânghia, cei doi băieţi de ajutor o apucau fiecare de câte un capăt, o întindeau din toate puterile lor, şi parul întră cu iuţeală în corpul osânditului, ale căruia ţipete şi convulsiuni mai adăugau la teroarea scenei.

în acest mod, un domn sau chiar numai un vel-armaş lesne putea să-şi alcătuiască, pentru trebuinţa gustului său individual, o colecţiune umană destul de numeroasă, întocmai în felul acelor cabinete entomologice, în cari gândacii şi fluturii sînt înşiraţi într-o ordine foarte frumoasă cu burţile înfipte pe ace.

în ocaziunea despre care vorbim, figurau numai patru ţepe, ba încă una din ele se deosebea prin o dimensiune pe jumătate mai mică în alăturare cu celelalte trei; iar stâlpii, văpsiţi cu roşu, culoarea trandafirului şi a iubirii, după câte ne spun poeţii, vreau să zic acei poeţi cărora nu li s-a întâmplat a vedea vreodată o ţeapă.

Tot în haine roşii erau îmbrăcaţi călăul şi cei doi băieţi de ajutor ce se păunau în faţa ţepelor; toţi trei erau ţigani, căci pe atunci numai această viţă de oameni, câteodată şi cea tătărească, avea în România prerogativa de a purta înalta sarcină de gâde.

în jurul ţepelor şi al călăilor spaţiul era încins cu un lanţ de fier, păzit de către mai mulţi armăşei, pentru ca poporului privitor la spectacol nu cumva să-i poată veni pofta sau de a uzurpa dreptul domnesc de graţiare, sau de a-şi însuşi autoritatea oficială a gâdelui.

în jurul lanţului sta armăşeii sau *slugile armăseşti,* artileria ţărei, compusă pentru cea mai mare parte din feciori de boieri, în timp de războaie prcpusă la păzirea şi îndreptarea tunurilor, iar în zilele de pace însărcinată cu mănţinerea ordinii publice.

Lângă călăi, sau, mai bine zicând, lângă ţepe, cu mâinile legate, cu capetele plecate, despoiaţi de haine, cu feţele ce le-am putea numi palide să nu fi fost negre, sta cei patru vinovaţi.

Copilul gemea şi plângea.

— Taci. afurisitule! strigă Baro, străpungându-1 cu o cătătură scânteietoare de furie. Taci! Tu ne-ai adus în casa postelnicului, tu ne-ai învățat să trecem zidul, tu ne-ai făcut de ruşine, s-apoi tu plângi!

Poporul, de toate clasele,breslele, sexurile şi vârstele, grămădit împregiurul lanțului ce-l despărțea de cei osândiți, izbucni într-o singură zgomotoasă hihotire, auzind despre *ruşinea* țiganului.

Vătaful armaşeilor, care îi conducea în lipsa vel-armaşuiui, rădică mâna în sus, strigând:

— Tăceți. oameni buni, că vă dau pe toți dracului! Furii ăştia s-au încercat să prade casa în care şade chiar jupanul armaş. De aceea, cu porunca Măriei sale lui vodă, o să-i înțepăm, dacă vă place; iar dacă nu vă place, o să-i înțepăm fără plăcerea D[omniilor] voastre, adause vătaful în glumă.

Poporul rencepu a râde.

— La lucru, băieți! urmă vătaful către gâzi.

— De la care să începem, Măria ta? întrebă țiganul călău.

— De la care? Ia, de la frumuşelul ăsta, căci se pare a fi mai voinic decât ceilalți, răspunse vătaful, arătând la Baro.

— Iertare! iertare, Măria ta! țipă tâlharul. Iertare! Lasă-mă numai să mă spovedesc, să mă împărtăşesc, să mă...

— Nu huli, cioară! Tu să te spovedeşti? Dar cine nu ştie că eşti un hoț şi jumătate'? Tu să te împărtăşeşti? Tu? Coțofană!

— încai sa începi de la altul, Măria ta; începe de la copilul asta, că el ne-a pus la cale, el ne-a dăscălit...

Poporul îşi întoarse privirile asupra copilului, dar nu-şi putu îndestula curiozitatea, căci băiatul ținea capul în jos, lăsând să-i cază pe față lungile sale plete de culoare roşiatecă.

— Zici că te-a dăscălit copilul? zise vătaful. Cu atât mai rău pentru că te-ai arătat atât de mişel încât să te dăscălească un mucos; mai iute pe țeapă!

Călăul puse mâna pe Baro.

— Vai mie! vai mie! vai mie! zbiera țiganul cu o voce ascuțită. Nu vreau să mor! nu vreau să mor! nu vreau!

— Te crez că nu vrei! observă zâmbind vătaful.

Poporul izbucni iarăşi în râs.

— Ei, nu-l mai înțepați? strigă din gloată o voce de bas.

Vătaful rădică fruntea cu mândrie.

— Bre! Cine ne porunceşte aşa răstit? la să-l văz la față, ca să mi-l învăț!

— Da, da! lnvață-1, mă rog, învață-1. Măria ta! țipă Baro, profitând de această ocaziune pentru a-şi prelungi viața măcar cu câteva secunde.

Individul cel grabnic şi necunoscut nu crezu de cuviință a răspunde la apelul vătafului, persoană prea puternică prin puterea vel-armaşului, care era prea puternic prin puterea lui vodă.

— Acuma, înțepați-1! zise vătaful liniştindu-se.

— Stați! stați! se auziră deodată mai multe voci din popor, şi gloata, despărțindu-se în dreapta şi-n stânga, lăsă să apară o ciudată trinitate, ce ieşea din fundul unei cârciume.

Era o babă foarte beată şi doi moşnegi ceva mai puțin beți.

— Fătul meu! strigă unul din moşnegi către vătaf. Fătul meu! După obiceiul pământului... vezi bine... o fată fecioară... vezi bine... scapă... vezi bine... scapă p-un osândit la moarte.

Pentru a înțelege aceste cuvinte — căci adesea şi cuvintele unui om beat se pot înțelege — trebuie să ne amintim o veche lege națională, care se păstra la noi până în timpul fanarioților şi în puterea cărei un vinovat, fie cât de mare, se ierta de moarte dendată ce o fată-fecioară declara că voieşte a-l lua de soț.

Această frumoasă lege, întrucât ştiu eu, se născu şi se înrădăcina numai la români, dovedind, mai bine decât orice alta, superioritatea morală a străbunilor noştri, cari cugetau, cu o justețe sublimă, că un om nu poate fi rău, de vreme ce o ființă atât de angelică, atât de gingaşă, atât de nevinovată ca o fată-fecioară primeşte a se uni cu el pe toată viața.

Vătaful, armăşeii, poporul pufniră de râs pentru nu mai ştim a câta oară, privind triumfala păşire, balanțată în toate părțile. a ciudatului triumvirat, şi auzind neaşteptata propunere a moşneagului: o propunere altfel de tot imposibilă după instituțiunile noastre de atunci, căci o fată-fecioară româncă era oprită cu cea mai marc asprime de a merge după un țigan, iară o fată-fecioară țigancă nu se socotea în rândul femeilor.

— Ei bine. moşule, zise vătaful, unde-ți este acel odor de fată-fecioară?

— Unde? Iat-o, vezi bine... Iat-o, fătule!

Şi, zicând asta, moşneagul arătă la baba pe care o ducea de braț.

— Poate nu vezi că sînt fecioară? poate nu crezi? strigă baba.

Este anevoie de a descri sau măcar de a-şi închipui zgomotoasa ilaritate ce cuprinse în clipă toată adunarea şi care se manifestă prin mii de glasuri, strigând:

— Să trăieşti, fetiţo!

— Vrei să te-nsori cu tinerica asta? întrebă vătaful pe Baro.

— Vreau, Măria ta! Insoară-mă, Măria ta!

Copilul, care sta până atunci cu faţa în jos lângă cea mai mică dintre cele patru ţepe, se îndreptă deodată şi strigă cu vioiciune:

— Ba ia-mă pe mine, mătuşico! ia-mă pe mine! Vreau să mă-nsor şi eu!

— Te iau şi pe tine, dragu mamei! vă iau pe amândoi... murmura baba, a cărei limbă începea a se închega.

Iarăşi râsete.

— Uf! destul atâta! am râs de ne-am prăpădit, zise vătaful. Acuma să sfârşim odată! trage-1 pe ţeapă, călăule! înţeapă-1 binişor pe mirele!

Trecură deja două ore de când gloata îşi petrecea cu veselie, în perspectiva supliciului, pe seama nenorociţilor osândiţi. Se părea acum că ţepele o să se mânjească, în fine, cu sângele ţiganilor... dar nu! pe neaşteptate interveni o nouă întrerumpere.

Incongiurat de o mulţime de săcui călări, apăru postelnicul Şarpe, care, îndemnat prin scrisoarea domnească, s-a nemerit că se întoarcă tocmai în ziua aceea din îndelungata sa bejenie.

Poporul, care-1 cunoştea foarte bine şi-1 pomenea cu dragoste, mai cu seamă de când nu-1 mai vedea în toate zilele, răcni cu entuziasm:

— Să trăieşti, jupâne postelnice!

Vătaful se răpezi să sărute mâna boierului.

— Ce dregeţi aici, fraţilor? întrebă postelnicul.

— înţepăm pe nemernicii ăştia cari nu s-au sfiit să prade chiar curţile tale, jupâne postelnice.

Postelnicul aruncă o cătătură asupra celor patru osândiţi.

— Cum? Şi mititelul ăsta? Şi el s-a alunecat în furtişag?

— El ne-a învăţat pe noi, Măria ta! Aşa să trăieşti. Măria ta! zbieră Baro din plămâni.

— Minţi, faraoane! un copil aşa de mic nu poate fi vinovat; eu îl iau pe răspunderea mea; să mi-1 trimiţi la mine acasă, vătafe...

Cap.X

Din care se poate deja prevedea ce este ursita

Ajungând acasă, postelnicul întră mai-naine de toate în baie.

în vechime, când se înfiinţa în România vreun nou oraş, cele dentâi şi cele mai principale edificii, în giurul cărora se grupau pe urmă casele târgoveţilor, erau: o biserică şi... o baie.

Dar afară de băi publice, adică ceea ce romanii numeau *thermae,* aproape în fiecare casă boierească ceva mai bogată se vedea câte o baie particulară, mai mare sau mai mică, mai mult sau mai puţin luxoasă.

Baia postelnicului Şarpe se afla în fund, din dosul aripei stângi a palatului, prezintând în construcţiunea sa o amestecătură de vechea arhitectură greco-romană cu arhitectura mai modernă maurescă sau arabă.

Apartamentul principal era rătund, cu trei rânduri de scări rezimate de păreţi în formă de semicerc, sau, mai exact, în formă de o copită. în mijlocul odăii era o mare piatră octogonă, rădicată ca de patru picioare dasupra podului. împregiurul pietrei, prin găurile făcute în marmură, ţâşnea în sus stropituri de apă rece în cătime mai mare sau [mai] mică, după trebuinţă, recăzând apoi în jos pe piatra înfierbântată prin sobe supterane, unde se prefăceau în aburi. O cupolă cu ferestruie se înălţa dasupra apartamentului, împrăştiind din sus raze de lumină.

într-o odaie învecinată, pătrată şi fără cupolă, era în centru un bazin eliptic cu apă de fântână, în care se arunca individul ieşind din aburi, apoi, după aceea, într-un vestibul de alături, aşternut cu covoare turceşti, se întindea, se parfuma, se pieptăna, se îmbrăca...

Ziditorul acestei băi a fost Ibn-Sabrut ben Iţcah, ovrei spaniol emigrat din Peninsula Iberică dinaintea persecuţiunii catolice în urma căderii maurilor şi care, găsind un adăpost în Moldova, exercita în Suceava meşteşugul dc arhitect. între

altele, el este acela care prefăcuse ambele aripe ale palatului postelnicului, adăogând la cea stângă o baie, iar la cea dreaptă o capelă casnică, unde merse acuma postelnicul, după ce ieşise din baie.

Acolo îl aşteptau amicul nostru, kir-popa Sofronie Gangur, duhovnicul casei, vornicul Boldur şi hatmanul Arbure, cari s-au grăbit a veni dindată ce aflară despre întoarcerea postelnicului, nepotul său vel-armaş Luca Cârje, naivul Iorgu, devenii stegar al postelnicului prin faptul înălţării lui Luca la o boierie domnească, vânătorul Focşa şi, în fine, toţi curtenii mai mari şi mai mici câţi umpleau splendidul palat al unuia din aristocraţii cei mai avuţi ai Moldovei.

Capela era curioasă ca producerea unui arhitect izraelit, crescut în şcoala mahometană, şi care totuşi nu se sfii a lucra la edificarea unui templu creştin.

Ceea ce se părea mai admirabil în această bisericuţă erau arabescurile păreţilor, sculptate în relief aurit pe marmură neagră, columnele subţiri de marmură trandafirie, ce susţineau un amvon spaţios, sculptat a *giorno* şi poleit cu aur, mozaicul podului, în care te uimeau florile cele mai vii şi mai variate...

Dar sublima artă a arhitectului mauresc îşi găsea un contrast monstruos în producerile unui pictor bizantin, necunoscut şi demn de a rămâne în uitare. Un Sânt George călare pe cal eu un coif mai mare decât calul, străpungea cu lancea pe un balaur cu o limbă pe jumătate roşie şi pe jumătate albastră; apoi Judecata cea de pe urmă, reprezintând cum dracii torturează pe nenorociţii păcătoşi, cari fac nişte grimase ce seamănă mai mult a râs decât a suferinţă; un Arhanghel Mihail etc.

în vestibulul capelei, postelnicul se îmbrăţişa cu Boldur, cu Arbure şi cu Luca; zise „Bine v-am găsit!" cătră toţi ceilalţi, cari îi sărutară pe rând mâna; sărută şi el mâna lui kir-popa Sofronie şi apoi, intrând în biserică, după mai multe cruci şi genuflexiuni, se puse cu boierii în strana din faţa amvonului.

După serviciul divin, kir-popa Sofronie ţinu o *cazunie* foarte duioasă, care scoase lacrimi din ochii tuturor ascultătorilor.

El îşi luă de text cuvintele *Evangeliului:* „...Şi nu ştii ziua, nici ceasul..."

Istoria fatalului exil şi a fericitei întoarceri a postelnicului Şarpe servi elocintelui călugăr drept stofă pentru explicarea acestui text.

Cu o claritate şi o volubilitate cari demascaţi prima sa educaţiune juridică, kir-popa demonstra într-un chip mai pe sus de orice îndoială cum că dasupra bietului muritor planează o putere superioară, numită pronie în limba adevărului şi Ursită în graiul vulgar al oamenilor fără ştiinţă.

— Un zodiar se naşte în depărtata Italie... Cine ar fi putut crede, fraţilor creştini, că naşterea acelui zodiar este în vreo legătură cu liniştea unui mare boier din ţara noastră a Moldovei? Ce are a face un zodiar italian cu un boier moldovenesc? Totuşi, soarta îi ciocneşte, şi iată că o nenorocire se naşte din acea ciocnire.

O babă desfrânată şi vândută diavolului se încearcă, fraţilor creştini, a ucide pe un doftor domnesc... Cine ar fi putut crede ca destrămarea acelei babe va aduce prin sine înturnarea unui mare boier din neagra străinătate? Şi totuşi, soarta întocmi lucrurile astfel, că un nepot al acestui boier scăpă de moarte pe doftorul domnesc, iar domnul, pentru fapta nepotului, miluieşte pe unchi, ceea nu s-ar fi întâmplat fără nebunia babei!

Oare acestea nu sînt de ajuns, fraţilor creştini, pentru ca să ne dovedească nouă tuturor că şubredul om merge orbeşte pe calea ce-i este scrisă în cartea dumnezeiască a vieţei încă din începutul veacurilor?

Să ne plecăm, dară, fraţilor creştini, înaintea tainicelor porunci ale lui Dumnezeu, să primim cu răbdare şi cu mulţămirc pe ursita cea trimisă de stăpânul cerului şi al pământului...

Din bisercă, postelnicul, Arbure, Boldur, Luca şi kir-popa Sofronie se retraseră într-o odaie, unde-i aştepta o masă acoperită cu o pânză albă cusută la margini cu fir, cu tot serviciul de argint, iar înaintea fiecărui taler, câte un corn de zimbru, legat cu aur în forma de pahar şi plin cu bere fiartă cu zahăr şi cu ouă: un fel de dejun adus de străbunii noştri din Polonia. Pe o tipsie aşezată în centrul mesei vedeai cârnaţi, gustoşi chiar prin aspectul lor rumen şi lustruit; pe o altă tipsie — unt, alături — pâne.

Dântâi kir-popa Sofronie citi o rugăciune; apoi mesenii se aşezară, afară de Luca.

— De ce nu şezi, nepoate? întrebă Şarpe.

— Aş crede că nu mi s-ar cuveni această cinste într-o adunare atât de aleasă.

— Şezi fără multe suciturii,bată-te cucul! zise vornicul Boldur cu vocea sa deschisă şi zgomotoasă. Şezi, căci, zău, de câte ori văz pe un armaş stând în picioare pe când eu şez, mi se pare că m-a aşezat într-adins pentru ca mai lesne să-mi poată tăia capul, trăsnească-1 să-1 trăsnească!

Luca se puse în colţul mesei.

— Ş-apoi, în adevăr, îţi aduci, oare, aminte, vornice, îţi aduci oare aminte! (observă hatmanul Arbure, repetând cuvintele după obicei) că ne vrăjise o afurisită de ovreică, ţie că vei muri cu capul tăiat, că aşa vei muri, iar mie — c-o să mor în cazne.

— Lasă, hatmane, pre a mea lege, să nu fie zis în ceas rău!

— Mai bine, fraţilor, să mă lămuriţi pe mine cum de m-a învrednicit Dumnezeu să scap de osânda domnească şi să mai văd o dată scumpa noastră ţară? Cum de s-a înduplecat Măria sa vodă, ştiind că nemernicul zodiar mă meni pe mine de ucigaş al coconului domnesc, ferească-mă Dumnezeu de una ca asta?

— Eu, Arbure şi doftorul Geronimo ne rugam necontenit în toate zilele la Măria sa, mijlocind pentru tine; dar tot în zadar! In sfârşit, în ziua când se milostivi vodă de făcu vel-armaş pe Luca, îi zise Măria sa: „îmi pare rău, băiete, pentru unchiul tău că nu-1 pot ierta"... „Măria ta! îi răspunse cu îndrăzneală Luca, ştiu pentru care pricină nu-1 poţi ierta Măria ta; dar binevoieşte să-ţi aduci aminte ceea ce zisese zodiarul, cum că Măria sa coconul Măriei tale dântâi o să bată pe turci şi pe tătari, şi după aceea îşi va avea zilele ameninţate... apoi atunci c prea departe!" Iată cum a ştiut să vorbească mucosul ăsta de Luca, bată-1 norocul să-1 bată! Iară vodă, cum îl auzi, simţi că bine vorbeşte copilul, şi te iertă, postelnice.

— Bine că-mi aduseşi aminte de armăşia nepotului meu, zise Şarpe. Cată să cer iertare de la tine, Luco...

— De la mine, jupâne unchiule? întrebă Luca, sculându-sc în picioare.

— Chiar de la tine... parc-nii-se că osândişi astăzi la moarte patru coţofene?

— Dar, jupâne unchiule; patru ţigani ce se încercară a prăda casa noastră.

— Ştiu, era între ei şi un copilaş, un băiat mic?

— Se poate; eu nu i-am văzut la faţă; îi prinsei noaptea şi-i dedei pe mâna armăşeilor...

— Ei bine, ştii cât de mult îmi plac copiii...

— Dar nu prea ai noroc în alegere, jupâne unchiule.

— Vrei să-mi dai a înţelege despre copilul cel din Codrul Cosminului? Apoi de, greşeşte omul câteodată! Oricum să fie, eu cer de la tine să ierţi pe copilul ţigănaş, şi am şi poruncit armăşeilor să mi-1 aducă aici.

— Să fie după voia ta, jupâne unchiule, răspunse Luca, reaşezându-se.

— Nu te pot pricepe, frate postelnice! Nu te pot pricepe! zise hatmanul Arbure, sfârşind paharul său cu berea. Ciudată fire mai ai şi tu! Ciudată! îţi plac copiii, şi nu poţi suferi...

Fruntea lui Şarpe să încreţi.

— Mai ciudată este firea ta, hatmane, observă râzând vornicul Boldur. Ţie îţi plac muierile şi numai muierile, ghiuj nesăţios ce eşti!

în acest moment întră Iorgu, a cărui faţă era turburată, se plecă la urechea lui Luca şi-i şopti ceva.

Armaşul deveni palid.

— Ce este? ce este? întrebă postelnicul.

— O mare nenorocire, unchiule!

— Ce nenorocire? spune...

— Copilul de ţigan...

— Ei, urmează...

— Copilul de ţigan, pe care l-ai scăpat de ţeapă, nu este altul decât copilul cel adus din Codrul Cosminului...

— Să-1 trimiteţi înapoi să-1 înţepe! zise cu iuţeală kir-popa Sofronie.

Postelnicul zâmbi cu amar.

— Ai uitat, părinte, frumoasa cazanie ce ne-ai ţinut astăzi asupra ursitei oamenilor.

A doua zi, după o matură chibzuire între toţi amicii postelnicului Şarpe, copilul Mihu a fost trimis să crească în frica lui Dumnezeu la Mănăstirea Neamţ.

DOMNUL NAE

Sunt amici de cari nu ştii cum să scapi, şi nu ştii dacă s-a găsit vreodată cineva ca să scape de ei.

Ei pot fi Alexandru, Scarlat, Ion, Petru.... dar hucureştenii prefer a-i caracteriza prin un singur nume generic de „domnul Nae".

Poftiţi-nepoftiţi, primiţi-neprimiţi, ziua-noaptea, îi vezi urmăiindu-te curat ca umbra, pe care ai fi gata a o vinde dracului, precum făcuse Peter Schlemihl în povestea lui Chamisso, dacă ai fi sigur că dimpreună cu umbra dracul va avea amabilitatea dc a lua şi pe nedespărţitul ei tovarăş.

Oricât de rece sau brusc ai fi cu aceşti amici înzestraţi cu tenacitatea cleiului, ei nu te înţeleg sau, mai bine zicând, ei te înţeleg de tot pe dos: răceala şi bruscheţa li se parc a fi o dovadă de o intimitate cu atât mai mare.

într-o zi, neştiind cum să te mai aperi, ai poruncit servitorului să răspunză domnului Nae, dacă va veni, că te-ai culcat după-prânz. Domnul Nae vine, îmbrânceşte pe servitor şi intră în odaie, zicându-ţi cu un zâmbet triumfător: „Ei bine, frăţică! feciorul tău nu pricepe că între mine şi tine nu poate fi ceremonie. Dacă vrei să dormi, culcă-te; eu îmi voi fuma ţigara. *A propos,* ai auzit despre evenimentul de azi-dimineaţă?..."

într-o altă zi. el te găseşte scriind o scrisoare. Dumneala profiţi de această ocazie, zicându-i cu o politeţă plină de înţeles: „Mă vei ierta, amice, sum foarte grăbit...'"

..O! o! nimica! nu te deranja, scumpul meu! răspunde cu linişte companionul, cu am venit numai ca să-ţi relatez conversaţiunea de am avut-o cu un deputat din Cameră..." Şi el se apucă a-ţi povesti dialogul în curs de patru oare.

A doua zi te opreşti pe pod pentru a vorbi cu un bancher asupra unei afaceri de bani. Ai fi prea bucuros ca ncmine să nu te auză. Abia ai început, şi iată că dracul aduce pe teribilul domn Nae, care te întrerumpe, se amestecă în vorbă, apoi ia pe bancherul la braţ şi-1 trage la Briol pentru a juca o partită de biliard, lăsându-lc cu gura căscată şi cu inima desperată.

într-o duminică ţi-ai ales o birjă frumoasă ca să mergi să iai aer la Şosea sau la Băneasa. Pentru a şedea de tot comod în trăsură, ceea ce este una din plăcerile cele mai dorite ale unei asemenea plimbări, ai vrea să fii singur. Din nenorocire, trecând pe Podul Mogoşoaiei, întâlneşti pc nemilostivul domn Nae. El îţi opreşte birja, te-ntreabă unde mergi, se aşază şi te însoţeşte, crezând că prin aceasta îţi face dumitale o plăcută surpriză şi o mare îndatorire.

Este imposibil a descri toate împrejurările, în cari amicia domnului Nae te face să blestemi ziua naşterii. Oricum să fie, în Bucureşti această *tagmă* sau *breaslă* amicală e atât de răspândită. încât noi am fi dispuşi a crede că anume în capitala României s-a inventat proverbul: *„unde sunt doi, cu el se face trei".*

EGOARHISTUL

Sunt oameni care cred că nimic nu poate fi bun, dacă nu e făcut de ei, prin ei, cu ei sau cel puțin lângă ei.

Precum monarhistul este acela ce dorește puterea unuia, anarhistul — puterea nimărui, oligarhistul — puterea unei clase, etc, tot așa acest feli de oameni care doresc puterea numai a lui însuși *eu,* cată să fie numiți *ego-arhiști.*

Egoarhiștii se împart în trei tabere: generali, speciali și politici.

Egoarhistul general critică și osândește toate lucrurile fără excepție: chiar cerul și pământul sunt organizate rău, de vreme ce Creatorul nu avusese prevederea de a-l întreba pe dânsul.

Egoarhistul special își restrânge nemulțumirea în cercul propriei sale ocupațiuni: ca arhitect, el găsește defecte în toate zidirile; ca avocat, el caută cusururi în toate pledoariile; ca literat, el nu vede la alții decât neexactități sau neîngrijire în stil, greșeli sau confuzie în idei.

Dar egoarhistul cel mai caracteristic și cel mai bucureștean ne întâmpină în politică, unde această plecare a spiritului ia numele propriu de „opoziție sistematică".

Egoarhistul politic descrie cu culorile cele mai negre toate guvernele, când nu e ministru, prefect sau judecător; toate Camerele când nu e deputat sau când se află în minoritate; toate măsurele și toate intențiunile la cari n-a luat el o parte directă și activă.

Egoarhistul politic, dacă nu e ziarist el însuși, trebuie să fie colaborator la vreun ziar; dacă nu e colaborator la vreun ziar, trebuie să fie amic cu vreun ziarist; dacă nu scrie articoli sau epistole, trebuie să vorbească prin locuri publice; dar în orice caz, verbal sau literal, el este un organ de publicitate.

Auzindu-1. ai crede că, pentru ca țara să fie fericită, nu e alta de făcut decât numai să-i dai lui puterea în mână; el va disciplina armata, el va purifica justiția, el va îmbunătăți finanțele, el va răspândi instrucția, el va regula administrația, el va propaga pe pământ, adecă mai cu seamă în București, moralitate, onestitate, libertate, naționalitate, egalitate, dreptate și celelalte.

Astfeli, când lucrurile încep a merge pe o cale ce nu se mai poate suferi, toți ochii se întorc țintă asupra egoarhistului, toate urechile îl ascultă, toate inimele îl aclamă: autoritatea, fiia popolarității, îi cade berechet-haram în mână.

Ei bine! Trece o zi, o săptămână, o lună; soarele urmează a răsări și a apune; pământul nu încetează a se învârti roată împrejurul soarelui; oamenii beau, mănâncă și dorm, sau dorm, mănâncă și beau ca totdauna; ceasornicele bat ca și înainte când trei și când unsprezece; nimic nu se îndreaptă; și bietul egoarhist, auzind pe alții că strigă astă dată contra lui întocmai precum strigase el mai dăunăzi contra altora, se vede forțat a se retrage de la putere, zicând țărei:

„Na-ți-o frântă, că ți-am dres-o!"

PAMFLETE, FOILETOANE,
PAGINI UMORISTICE

JALNICA TRAGODIE A MORȚEI C C . PRIVILEGIU

Cuconul *Privilegiu* este bolnav, bolnav în primejdie; simptomele sunt de moarte. *Medicii* ce-l asistă cu mai multă stăruință decât norocire cunosc gravitatea boalei sale, pe care nu o pot combate oricâte mijloace empirice şi desperate întrebuințează.

Moare cuconul Privilegiu, după unii, căci ş-a prea încărcat stomacul de *nedreptăți* şi *jăfuiri,* două *feluri de bucate* cam grele de mistuit în timpul de față. Alții zic că moare de o greutate de *convențiune* la inimă; alții asigură că sfârşitul îi vine din o prea mare postire de *legalitate...* Adevărul este că moare, şi moare căci i s-au sfârşit zilele!

în un *obscur* ietac a curței unui mare logofăt, se află dându-şi sufletul bietul cuconul *Privilegiu,* cunjurat de cei mai de pe urmă şi mai credincioşi din mulții *curtezani* ce a avut în viață.

în starea sa de debilitate şi de buimăceală, delirul îl apucă adese, pronunțând vorbe într-aiurea, fără şir şi fără de înțeles, ca aceste: *„boierii, slujbulițe...* ministerii... cinste... cruciulițe... țărani... bice... oh!... toate pierdute.. .oh!... toate.. ."etc. ... etc.

Oare ce idei să fie răscolind capul bietului bolnav, când aiureşte într-aşa fel? Ce să fie însemnând aceste extravagante şi îngrozitoare deliruri? Fi-va oare că-şi mărturiseşte păcatele şi cere de la opiniunea publică iertare de ele? Sau că-l frământă vreo dureroasă părere de rău căci nu-i mai este îngăduit de a vieţui în Țara Românescă?

Vai! delirul însă s-a terminat! deja semnele agoniei se zugrăvesc pe fața sa cea bugezită: deja nici vede, nici aude!...

Sărmane C C . *Privilegiu!* Grapănă-te mereu de viață, deşi steaua ț-a dat după deal!

Medicii, sau mai ales *doctorul A.* Beram, şcolarul universităţei de la *Fanar,* spune tuturora că încă *speră şi crede că-l va scula...* Bieţilor medici, dar nu vedeţi că nu mai este chip de a păstra asemenea putrejune nici subt balsam? Dar este datoria voastră, o ştiu, să nu disperaţi pre *amicii* bolnavului, chiar dacă din *tâmplare* aţi cunoaşte că bolnavul e de moarte.

Nu-i chip însă de tămăduire! Moartea Cuconului *Privilegiu* este ca şi tâmplată; ea este neînlăturabilă, oricât i s-ar da siropul de *depeşe viziriale,* hapuri de la *spiţăria Otelului de Viena;* oricâte consultaţiuni ar face în jurul patului său boierii de la 1 noiemvrie!...

în zădar veghează la căpătâiul bolnavului *posluşnica* „Gazetă de Moldavia"; în zădar un mazilit domn, mare amic al murindului, bate mătănii, cerând de la Dumnezeu prelungirea vieţei mult adoratului său amic şi tovarăş... în zădar bărbierul „Steaua Dunărei" vre să-i scoată sângele cel rău ce mai are... Cuconul *Privilegiu* moare, Cuconul *Privilegiu* are a i se cânta veşnica pomenire!...

Cea de pe urmă mângâiere a unui murind este de a vedea în jurul patului său mortuar pre acei ce au iubit în viaţă. Cuconul *Privilegiu* în aceasta nu are de a se tânguie, căci patul său este împresurat de *casnici,* de *ceraci,* de *amici,* de *cunoscuţi,* de *medici...*

Care de care se leagă a însănătoşa pre CC. *Privilegiu: doftorii* îşi cearcă asupră-i toate *sistemele* ca să nimerească pre acel ce să-i deie sănătate. Ista zice să i se dea un globuleţ omeopatic de *reformă constituţională;* cela prescrie operăciunea, adecă tăierea aleopatică a membrului ce se numeşte *abuzul-.*

Tot consulte şi reţete: dar se va tâmpla şi astă dată ca de-a pururea: până ce *doctorii* se vor învoi în de ei, bietul bolnav va *espira* în mijlocul durerilor.

Pe când bolnavul se luptă cu agonia, iacă ce se petrece în jurul său.

La uşa ietacului, şi înarmat într-o mână de vestitul său *plumb roşu,* iar în alta de nu mai puţin vestitele sale *foarfeci,* un bătrân *cenzor* suspină şi se vaită: „Ah! căci nu mai pot învârti ieste foarfeci prin pletele «Stelei», prin coama «Zimbrului», şi să-mi mai plimb ist plumb pe *spetele* lor!... Poate că dacă ei n-ar *ţipa*

aşa de tare, nu s-ar agrava starea interesantă în care se află bolnavul meu stăpân."

Un nou *gramatic,* ce de curând se tocmisă la CC *Privilegiu,* oblinteşte şi mai mult delirul bolnavului, silindu-1 să-i *diete* cele de pe urmă voinţi, în care să blasteme pre cuconiţa *„Stea"* căci ş-a îndreptat fulgerile în *tina* laşilor, înspre *partizanii* săi, înspre cunoscuţii săi prietini „de la 1 noiemvriu"...

In odaia de alăture stau rudele cele mai apropiate ale murindului, consultându-se deja la mijlocul de a-şi împărţi *clironomia* bine, a se *institua o comis iurte,* un triumvirat, asupra *clironbmîei* CC *Privilegiu,* compus din dd. L.P., CC, şi R.B. (persoanele având nume cu asemene iniţiale sunt poftite să nu creadă că vorbim de ele), cu însărcinare de a epitropisi starea Cuconului Privilegiu şi a iubiţilor săi fii *Habuzaki* şi *Jăfurică.*

Nepotul cel isteţ al murindului şi anume cc. *Constaţionar** se opune foarte la asemenea triumvirat, care, după socotinţa sa, i-ar răpi partea căzută din averea moşului.

Pe când asemenea dezbateri se fac între rude, una din ele *dezinteresată,* şi care fusese curgere de 14 ani nedespărţitul tovarăş al murindului, se gândeşte ce haină de doliu va îmbrăca, căci are una ce i-a venit de la Viena şi alta de la Ţarigrad şi alta ce-i dăruiră boierii de la 1 noiemvriu.

Triumviratul îi trămite sfatul să se îmbrace cu ce *nemţesc,* pentru că este mai asemenea cu cele de pe urmă haine purtate de murind.

„Constituţionarul" zice că el poate pentru 6000 galbeni a-i vinde o haină mai *ă la mode,* numită „individualitatea de principii".

Această haină este găsită de prea *oacheşă* pentru feţele bătrâne şi poate chiar prea scumpă.

Prin spaţioasele anticamere ale locuinţei mortuare, se petrec totodată oarecare scene cornico-dramatice între diferitele persoane, care aşteaptă sau se tem de catastrofa ce descriem.

* Filologi ce s-au ocupat cu numirile proprii dau a crede că originea acestui nume nu trebuie s-o căutăm în *constant,* ci mai bine în *staţionar* (N.R.).

Dispărțite în grupe deosebite, se aud atâtea felurite şi *eterogene convorbiri* că din acea infernală amestecătură numai următoarele fraze se pot înțelege:

Un parvenit: „Ce puțin trainice sunt fericirile omeneşti!"

Altul: „Dar oare mor şi *titlurile* cu moartea onoratului nostru stăpân?"

Un amic: „Aşadar, ziceți că moare C C. *Privilegiu?...* Apoi dară vivat Constituțiunea!"

Un amploiat vechi: „Cine sunt clironomii, mă rog?... Să merg spre a-i saluta..."

Un necunoscut: „Mă rog, da bătrânul este murindul?"

Altul: „Ba nu prea; tată-său a trăit sub fanarioți mai la un secul, pe când C C. Privilegiu de-abia la 1831 s-a botezat sub denumirea de *Reglementorganovici*".

Un necunoscut: „Ce scurtă e viața omului simțitor!"

II

Apreciațiuni ziarice

„Constituționarul": „C C Privilegiu este mort! Vivat C C Privilegiu II!"

Redactorul-anşef a cesteifoi: „Vom clironomisi!"

Un celebru unionist: „Mă duc să mângâi pre *clironomii* răposatului, în oficinele «Constituționarului» (cu un ton sentențios): neamicul în durere se cade a fi mângâiet! (din Aristot, cartea I, cap. 2, §3, lit. a la a, la A. etc.)".

„Gazeta de Moldova'': „Sînt încă tânăr... oleacă de stambă şi de frunzişoară va ascunde lesne zbârcele... Am să cerc nu cumva m-oi putea da şi de astă dată batâr în dragoste cu *clironomii...* Ah! dacă-s cam zbârcit nu este de povara anilor, — ci căci mult am *iubiți* Amorul îmbătrâneşte inimile simțitoare... ah..."

Un mare moralist: „Lucrez la *cuvântul* cel de pe *urmă* ce voi rosti pentru bietul răposatul în viitoarea adunare, — cu *gura* cu care rostesc cuvintele *între mulți ochi!../*

„Steaua Dunărei": „Umbră zbârcită"... etc, etc, etc.

„România": „Lăsați-mi priveliştea cea dramatică ce se desfăşoară în «Constituționar»... Lăsați-mă a plânge... căci vrau să mă arăt mai *simțitoare* decât rudele mele, «Steaua» şi «Zimbrul şi vulturul», care au inima prea împietrită"...

(D. redactor al „României" desfăşură înaintea sa numerile „Constituționarului", şi pe loc şiroaie de lacrimi pleacă din tipografia d. Berman şi se îndrumă spre biuroul „Constituționarului", unde inundă de bunăvoință asupra României inimile redactorilor fii ai 6 000 galbini.)

„Zimbrul": „Ah! Lăsați-mă să arunc şi eu însumi cu copitele mele țărâna pe groapa iubitului C C. Privilegiu... Iară tu, iubite Vulture, nedespărțit al meu tovarăş, smulge-ți o pană care vei avea-o mai ascuțită şi scrie cu lacrimi de ale «României» următorul epitaf neşters pe monumentul ce s-a ridicat la 1 noiembriu în memoria răposatului boier:

Lâng-această piatră rece,
Călătorule, nu trece
Lacrimi fără d-a vărsa,
Căci să afli *dumneata*
C-aci zace-n *vecinicie,*
A Moldovei *Calicie,*
Celebra sa *neghiobie:*
Privilegiul boierit
Ce mult țara ş-au *iubit,*
Cât bani pe ea putu *face*
Vânzând-o-ncolo şi-ncoace!"

NICOLAE MILESCU

Voind a vizita, între ale, Consiliul şcolari Ve-ki-lung, însărcinat cu meremetisirea mersului învăţăturilor publice, trimisei, spre a-mi sluji de cicerone, după un iezuit, ce l-am fost cunoscut încă la curtea curfirstului Frideric-Wilhelm, gazda mea după ce moldovenii, râvnind de a avea în ţară mai multe nasuri şi urechi decât oameni, mi le tăiară şi sechestrară în folosul statului, izgonindu-mă pe însumi.

Deprins a fi foarte oficios, iezuitul veni, şi dindată ne-am îndreptat paşii înspre Universitatea Pu-fa-cen-i-mik-u, în unul din a cărei apartamente se ţin de trei ori pe săptămână, cu regularitatea stelelor cu coadă, şedinţile doctului corp.

Dentâi, intrând în ogradă, văzurăm un mare număr de băieţi jucând cu mingea; iezuitul îm spuse că-s profesorii-supleanţi ai Universităţei. De aci ne-am suit în cămara Consiliului şcolari, închipuiţi-vă o masă lungă, pe care era săpat cu slovă mare de aur, se înţelege în limba respectivă: „ferice de cei adormiţi!" iar alăturea, cu litere mai mici, feliuriute devize, scoase din cărţile lui Kung-fu-ţei şi Meng-ţei, precum: „racul simbolizează propăşirea", şi alte.

în capul mesei şedea un cineva cu gura căscată, din care ieşeau în amalgan (tablou omeric, şi, prin urmare, de *mauvais ton)* balele, un miros greu şi nişte voarbe.

— Şedinţa de-abia se deschide, zise iezuitul, în frunte vezi pe preşedintele, ce începe a demonstra că fiecare cuvânt, repeţit de un număr hotărât de ori, închipuieşte atâtea cuvinte deosebite de câte ori s-a repeţit.

Lângă acesta şedea un oarecine, ce cu o mână ştergea balele preşedintelui, cu ceea altă făcea vânt spre a împrăştia mirosul

cel greu, iar din gură îşi scotea mereu nişte sonuri ce se pot asemăna numai doară cu un brrrr, cu care ţăranii opresc boii.

— Vezi pe secretarul, însemnă iezuitul, să nu fie el, preşedintele ar fi de mult înecat, înnăduşit şi amuţit din belşugul activităţei.

— Aceştia doi, mai adause tovarăşul meu, sunt sarea adunărei, numai ei subţin opiniunea publică, că Consiliul şcolari n-a uitat a vorbi, căci ceilalţi membri se pregătesc demult a intra în şcoala lui Pitagora. Preşedintele se cheamă tu-ru-ru-ru-tu; secretarul — ru-tu-tu-tu-ru; ceilalţi n-au numi.

Mai departe şedea un ceva a cărui faţă nu se zărea, din pricina unei urieşe umbre de ochelari ce o acoperea din toate părţile.

— Să-ţi prezint, începu iezuitul, pe fostul, ceea ce se zice în Europa, directoriu Ministerului de Dreptate; fiindcă la chineji cel ce ocupă asemenea posturi este îndatorit de a purta ochelari, spre a videa mai bine dreptatea, apoi de cele mai multe ori se întâmplă că, chiar după ce iese din slujbă, păstrează câtva timp umbra vechei sale destoinicii, ce-l întunecă.

Lângă umbra ochelarilor sta în picioare doi membri de cei mai activi, deoarece stă în picioare: două scaune. Iezuitul îmi povesti istoria lor cu mai multe amănunţimi:

— Odată aceste scaune erau a doi japoneji (neam cu cât înrudit cu chinejii prin sânge, cu atâta vrăjmaş prin simţ, şi care, precum o ştii, se închină la doi împăraţi), chemaţi spre a învăţa populaţiunea chineză a rosti A cu gura închisă. Aflând că silinţele lor duale nu izbutesc, ei au fost propuşi de a se transporta, spre mai întinsă propagandă, toată Japonia, — iar până atunci s-au retras.

Alăturea cu scaunele şedea un al treilea japonez, comisionat, nu cu puţină primejdie de a se strica în drum, spre a servi în universitatea de cocoşi de vânt.

— Să însemni, zise iezuitul, cum el se tot suceşte, căutând dincotro adiază: despre partea preşedintelui? a secretarului? a celor două scaune? a umbrei de ochelari?

Mai erau şi câţiva alţii, însă iezuitul îmi spuse că, dupre legile chineze, numărul de şase închipuieşte completul Consiliului şcolari, încât, fiind şi osteniţi, am ieşit... A doua zi am aflat rezultatul şedinţei, ce s-a încheiat de-abia pe la nouă

ceasuri de dimineață: preşedintele şi-a demustrat teza sub toate punturile de videre; secretarul a răguşit şi a căpătat colică în amândouă mâni, însă tot nu s-a unit cu maioritatea; umbra de ochelari a aderat prin tăcere; cele două scaune s-au abținut de a vota; cocoşul de vânt s-a declarat de părerea celor două scaune; ceilalți membri s-au pronunțat în unanimitate, afară de unul cu stomahul foarte dezorganizat ce a cerut un suspens de 24 luni, spre a avea timp de a-şi mistui socotința.

Iezuitul şedea cu mine la masă, sfârşindu-şi al unsprezecelea pahar de vin, când, viind un curieri, i-aduce procesul-verbal al şedinței.

— Cum? zisei, eşti membru, părinte?

— Da, răspunse, sunt portarul Consiliului şcolari, şi iscăli: „fiind de părerea minorității, votul abțiindu-mi, un timp pentru a medita cerând, nu pot a nu mă uni cu maioritatea, aderarea prin tăcere plăcându-mi, opinarea de *bonnet* departe de a o desprețui".

LEVASSOR ŞI D.ROSETTI

Am văzut şi am admirat pe celebrul Levassor apărând pe scenă în 14 străvestiri, sub 14 caractere şi cu 14 limbagiuri. D.Rosetti e mai Levassor decât însuşi Levassor! Străvestirile, caracterele, limbagiurile d-lui sunt *nenumărate,* măcar că ele se manifestează prin *numerii* „Românului" şi măcar că d-lui îşi face prin ele un *nume-rar.*

Din toate *premenelele* sau *schimburile* direptorelui de la Cai-verzi — mi-a scăpat cuvântul în loc de Caimata — cele două mai proaspete sunt mai cu seamă pline de *interes.* Dântâi, citiți epistolele adresate dlui Kogălniceanu şi atât de drăgăstoase, încât ne vine a crede că d. Rosetti şi-a adus aminte acele timpuri când, dupre mărturisirea „Buciumului", d-lui, în nebunia amorului, făcea curte la femeile bărbaților, bătând pe bărbații femeilor. Ce epistole! Niciodată o Catincă sau o Zoiță n-a scris răvaşele mai dulci. D. Rosetti *ama* din tot sufletul pe d. Kogălniceanu, până ce, dodată, pe neaşteptate, după un interval de câteva ore, îl auzim strigând: *„degeaba* a fost flacăra mea; căci simțesc că nu-l *am".* Precum vedeți, d. Rosetti s-a supărat pentru a nu fi putut *să aibe* pe d. Kogălniceanu. Scena se schimbă ca în lampa magică. „Românul" părăseşte *comerțul* epistolelor şi iată-l devenind *Otello* din *Romeo,* din *Tancred — Orlando Furiosol* Jos Levassor! să trăiască d. Rosetti şi... să ne tot facă a râde!

Entuziasmul meu pentru *ilustrul* comedian de la Caimata e atât de mare, încât nimic nu mă poate opri de a vă mai cita o pildă despre sublima d-lui artă de a fi când una, când alta, şi când nici una, nici alta. D. Rosetti aplauda într-o vreme la descoperirile dlui Bolliac, cum că aşa-numita a l l e ț e a sa

principele Bibesco-Bassaraba de Brancovano nu este nici Bibesco, nici alteţe, nici Bassaraba, nici principe, nici Brancovano, adică, mai pe scurt, nu este ceea ce vrea să fie şi vrea să fie ceea ce nu este. La 18 martiu 1863 personagiul, devenit anonim din cauza articolelor „Românului", pune în mâna dlui Rosetti o amabilă poliţă către amabilul bancher d. Tetorian pentru amabila sumă de una mie galbeni foarte amabili. în urma atâtor amabilităţi, anonimul redevine polinim, priimind de la Caimata un decret, în puterea căruia i se înapoieşte toate spoielile, şterse mai-nainte de 18 martiu 1863: şi alteţea, şi principe, şi Bibesco, şi Bassaraba, şi Brancovano! Ne pare rău că înaltul nu-ştiu-cine n-a mai adunat vreo zece titluri: d. Rosetti i le-ar hărăzi pe toate, şi nu în dar, ci pentru raţiuni ponderoase! Apoi vă mai dă mâna a lăuda pe Levassor? Românii sunt nerecunoscători pentru talentele născute în ţară: un Pascaly, un Dimitriad, un Carageali, un Rosetti!

Vom încheia acest studiu teatral prin un punct foarte caracteristic de asemănare între geniul scenic al lui Levassor şi acela al comicului nostru de la Caimata. Se ştie că artistul parizian se distinge mai cu deosebire în parodierea englezilor. Ei bine! D. Rosetti, moştenitoul consulului britanic, e de asemenea sublim în roluri englezeşti, precum ne încredinţează d. Aricescu!

D. ROSETTI E TEMUT SI IUBIT

împăraţii, în genere, despre observaţiunea lui Tacit, se ţin de una din două sisteme guvernamentale; adică ei sau voiesc a insufla frica, sau stăruiesc a căpăta dragostea celor de primprejur. Numai Maiestăţii sale de la Caimata a putut să-i vină în cap de a solicita şi teama şi iubirea totodată; de a fi ca sirenele mitologiei păgâne, cu o faţă de fecioară şi cu o coadă de monstru.

Văzând că toate năzuirile d-lui nu grăbesc împlinirea tragicomicului său vis, d. Rosetti s-a hotărât, în fine, a se amăgi pe sine însuşi, ba dacă se va putea şi pe alţii, închipuindu-şi în idee, cum că dorinţa d-lui s-a realizat, şi mângâindu-se copilăreşte cu jocul propriei sale imaginaţiuni. Ce gând poznaş; nu-i aşa? O! D. Rosetti se pare a fi un june plin de foc! plin de inspiraţiuni! plin de geniu creator!

într-una din zile, ceva ca pe la 24 octobre, d. direptore al „Românului" îşi imaginează că a primit o *scrisoare anonimă,* în care s-ar fi zicând: „d-ta, dle Rosetti, şi cu d-ta, dle Brătiene, şi cu d-ta, nu mai ştiu cine, sunteţi capi ai societăţii secrete contra guvernului... opriţi-vă pe marginea abisului!" Pe loc d. Rosetti îşi publică poezia, o combate, o sfâşie, o sfărâmă... şi toate astea pentru ce? pentru ca lumea să vază şi să auză că d-lui este temut, temut, măcar de anonimi, dacă nu şi de *oameni cu nume!*

Oricine ştie că „secretarii" scriu, când, unde şi cum le dictează stăpânii: aceasta e sarcina „secretarilor". Ei bine! pe la 25 octobre, d. Eugenie Carada, *secretarul dlui Rosetti,* în loc de a-i spune din gură ceea ce ar fi avut de spus, de vreme ce nu şade peste nouă mări şi nouă ţări, ci chiar în casa coconului său;

I

d. Carada scrie o epistolă, prin care numeşte pe d. Rosetti dascăl al datoriilor de om şi de cetăţean, model de abnegarea cea mai complectă, cântărilor de idei şi de cuvinte şi mai câte alte!

D. Rosetti publică epistola secretarului său a doua zi după ce a dat la lumină pe acea a anonimului; o publică sub cuvânt că „ea este făcută astfel încât d-lui se vede silit a o da publicităţii". O! D. Rosetti ştie, mai bine decât oricine altul, cum ea este făcută!

Aşadară, faimosul cap al Caimatei este temut şi iubit: se tem de d-lui anonimii şi-l iubesc secretarii „Românului!"

CEVA DESPRE VINERI

Vinerea a născut o mulţime de copii, unul mai slut decât altul, ceea ce ne dă o idee prea puţin măgulitoare despre frumuseţea necunoscuţilor lor taţi. Ce-i dreptul, nenorocirea Vinerii este că-i plac şchiopii, precum ne învaţă mitologia; ar fi chiar de mirare dacă neşte Vulcani ar produce ceva cumsecade.

„Independinţa", „Reforma", „Convenţiunea" şi „Românul", patru gemeni din 1 noiembre, sunt cea mai pipăită prubă despre gusturile cele poznaşe ale capricioasei Vinere!

*

„Independinţa", care apare cu regularitatea cometelor, nu ieşise de atâta timp, încât ne va fi iertat a vorbi mai pe larg despre n-rul său de vineri; un nr. coprinzător în sine de mai multe miercuri şi sâmbete.

Intervalul între n-rul 76 şi n-rul 77, un interval de câteva săptămâni, a adus o mare schimbare în spiritul „Independinţei", care, pesemne, s-a săturat de a fi „în-dependinţă".

D. Pantazi Ghica vine acuma a satiriza „Românul", „Convenţiunea", „Nichipercea", toate organele Caimatei, care perde astfeli în d. Pantazi Ghica un organ de voace... Sărmana Caimata devine soprano!

„Independinţa" zice că logica şi patriotismul „Românului" şi „Convenţiunii" este o curioasă logică şi un ciudat patriotism. N-a ştiut-o până acum numai „Independinţa", care vine să ne povestească o anecdotă cunoscută, ca pe un ce nou şi neauzit!

D. Pantazi Ghica mai spune că „«Nichipercea» s-a făcut surugiu în formă şi a adoptat toate injuriile lor (trebuieşte: lui); acel ziar redactat de dnul Ageamioglu şi de dnul Fund... de nu

ştim ce: poate fund de noroi, poate fund de bute, dar în orice caz fund fără doage etc." Această filipică ne face efectul unei gâlceve între *doi surugii,* mtrebuinţându-se însăşi expresiunea dlui Pantazi Ghica, care a adus, precum se vede, mai multe idiotismuri din călătoria sa peste Milcov.

în fine, „Independinţa" numeşte verde *moftureni* pe toţi publiciştii Caimatei şi *mofturi* — toate sofismele lor. Acuzaţiunea e foarte dreaptă: dar însăşi „Independinţa" ne prezintă ea oare o mare asemănare cu *Afifescu?*

Contenind de a fi *caimatist,* d. Pantazi Ghica a rămas *coaliţionist,* încredinţându-ne că „Coaliţiunea se preocupă de idei, de principiuri, de treabă (mai bine: de *trebşoară);* nu voieşte nici vorbe, nici promisiuni mari şi late; voieşte lucru, organizare..." Parcă şi Caimata nu vorbeşte tot aşa de frumos! D. Pantazi Ghica posedă arta de a schimba într-un mod foarte originale: de a se schimba fără a se schimba!

După părerea „Independinţei", Ministeriul şi Camera trebuie să înceapă cu legea rurală, cu socoteli financiale, cu consiliuri de prefecturi etc, etc, etc Citiţi „Românul", citiţi „Convenţiunea", citiţi „Nichipercea", şi atunci... atunci, dacă nu vă plac repetiţiunile, apoi nu veţi avea trebuinţă a mai citi „Independinţa".

D. Valentineanu a redeschis vechea „Reformă", care, de bătrâneţe şi de multe ispite, nu numai că a rămas rea, ci a perdut orice culoare, asemenea celor haine vândute şi nevândute, cari au ajuns a nu-şi mai găsi cumpărători.

D. Valentineanu ţine şi cu Ministeriul şi cu Caimata; cu Caimata mai mult decât cu Ministeriul, şi cu Ministeriul mai mult decât cu Caimata!

Am vroi să vorbim aci mai cu amănunţire despre n-rul de vineri al „Reformei"; dar să recunoaştem cu francheţă că una ca asta ne este tot aşa de cu neputinţă, precum ar fi cuiva de a ţine un peşte viu în mână. „Rea forma" e rotundă, rotundă, rotundă ca... un zero!

CRONICA ADUNĂRII NE-LEGIUITOARE

Eram să intitulăm acest articol „Cronica Camerei"..., dar ne-am temut de a face o cacofonie, atât de contrarie profundului respect ce-1 datorim acelora ce se laudă fiecare în parte de a fi „bun-de-legat", ceea ce este foarte drept, deşi n-ar fi deloc just de a zice că ei toţi împreună sunt „buni delegaţi".

Aşadară, am preferit a intitula studiul nostru „Cronica Adunării nelegiuitoare". Aici toate cuvintele sunt nu numai eufonice, ci chiar pitoreşti: ele fotografiază trecutul şi s t a t u - q u o al Camerei noastre, precum dovedeşte discursul tronului, prin care se propun şi se desfăşură toate câte trebuiau să devină legi din capul locului şi n-au devenit, deoarece se propun şi se desfăşură tocmai acuma.

Camera româneşte se pronunţă „cămara". Cămările, mai cu seamă acele de stat, sunt totdeauna pline de guzgani şi de şoarici, mici şi mari, graşi şi slabi, sătui şi flămânzi, dar deopotrivă gata a roade şi a strica. Ministeriul s-a otărât, precum se vede despre cele dintâi ale sale apucături, a întrebuinţa şi în privinţa Cămărei noastre de la Dealul Mitropoliei vechea şi universala tactică a stârpitorilor de aceşti animali necuraţi şi vătămători. Şoaricii şi guzganii sunt nebuni după slănină. Ei bine! cabinetul dlui Kogălniceanu le pune înainte o capcană plină de nadă: socoteli financiale, legea rurală etc, etc, sperând că *aprigii cămărişti* se vor îmfla d-atâta bielşug şi, de saţ, vor da pelea popei. Dar se prinde-vor oare? de multe ori se întâmplă că se înşală numai

șoricuții cei mărunți, pe când guzgănoii cei ispitiți își râd în barbă... vă rog a însemna că *barba* se ia aci într-un înțeles figurat.

La deschiderea adunării — ne spune „Buciumul" —- deputații șușoteau contra publicului, ce-și revărsa entuziasmul, resimțit în inimile românilor după citirea discursului Tronului. Sunt unii cari scuză această nepolitică șușotire într-un mod foarte original. Deputații noștri — zic ei — au uitat a vorbi, ruginindu-li-se organul vocei în cursul ministeriului Crețulesco; nu e dară de mirare daca ei reîncep acum studiul limbii ca sălbaticul din Boemia, prin notele cele mai de jos, cele mai ușoare, cele mai nearticulate... Să ne ferească D-zeu de a vedea progresul studiilor vocali ale Camerei ajungând la notele cele mai rădicate, cele mai grele, cele mai *articulate!!* Și lucrul nu e tocmai cu neputință. Ne aducem aminte că în drama *Idiotul,* d. Pascaly, în actul dintâi se făcea că nu poate să lege două sonuri într-o silabă; și cu toate astea, în actul al doilea d-lui striga așa de tare și așa de iute, încât ne venea să admirăm și chiar să zulipsim inteligența idioților. Jocul dlui Pascaly, fără știrea d-lui, este pentru noi o lecțiune în privința Camerei: să n-o prea lăsăm să șușotească, căci se va putea încheia printr-o *operă* foarte dizarmonioasă.

In ședința de la 5 noiembre, d. Rosetti s-a încercat să încurce sau, mai bine zicând, s-a încurcat în încercare, când întrebă pe d. Kogălniceanu, „supt formă de explicare, daca Adunarea este constituită sau nu..." Ne întrerupem aci pentru a întreba și noi pe însuși d. Rosetti, dacă d-lui ar fi putut să ceară seamă de la un ministru într-o adunare *ne constituită,* adecă în lipsa de adunare? Dar d. deputat al Capitalei își înțelege cestiunea în sensul logicei speciali care distinge pe direptorele „Românului"; d-lui voiește a ști „dacă sesiunea e extraordinară sau nu". Pe de altă parte, d. Rosetti finește întrebarea zicând: „nu voiesc a ridica cea mai mică dezbatere asupra acestei cestiuni"; ceea ce însemnează destul de chiar, pare-ni-se, că d-lui nu dorește ca să i se răspunză, căci un răspuns la o întrebare se cheamă *dezbatere,* și d. Rosetti „nu voiește a ridica cea mai mică dezbatere". Precum

vedeți, Gestionarea dlui Rosetti, de la început până la sfârșit, este un *galimatias simplu,* după definițiunea lui Boileau. Cu toată dorința dlui Rosetti, o dorință foarte naturală, de a nu i se răspunde, malițiosul d. Kogălniceanu și-a dat osteneala de a demonstra că naivul său antagonist singur nu știe ceea ce vorbește. D. Rosetti a tăcut de teamă ca să nu i se mai întâmpine că d-lui vorbește ceea ce singur nu știe; și Camera a trecut apoi la dezordinea... vreau să zic la ordinea zilei. Să însemnați bine că „Românul" se ferește de a reproduce cuvintele convorbire! parlamentare între dd. Rosetti și Kogălniceanu.

în ședința Camerei tot de la 5 noiembre s-a ales biuroul...

V latin, la începutul cuvintelor românești, se preface în *b: beșica* din *vesica, a boci* din *vocire, a băga* din *vagire, berbece* din *vervex* etc.

Deci:

S-au ales ca vicepreședinți ai Camerei dd. Lascar Catargiu, Ion Ghica, Panu și Const. Crezulescu, prin o fluctuațiune de 48-54 *boturi;* ceea ce dovedește că majoritatea botoșilor noștri e coaliționistă.

*

în ședința de la 7 noiembre, Adunarea s-a ocupat cu pensiunile a veri o 120 de persoane, supt cuvânt că aceasta e cestiunea *cea mai de urgință,* în sărmana țară românească. In adevăr, pentru coconii noștri toate celelalte cestiuni nu sunt decât de cea mai mare *urgie!*

*

„Românul" de joi spune că „ședința viitoare s-a otărât pentru sâmbătă; însă *nici o lucrare însemnată nu este la ordinea zilei".* Aci ci. Rosetti întrece în satiră pe însuși „Aghiuță"!

Este o mare deosebire între *a striga* și *a țipa.* Strigătul e serios și tragic, pe când țipătul cuprinde în sine ceva comic și ne face a zâmbi, chiar când știm că izvorul său se află în cea mai profundă durere. „Buciumul" strigă că votul universal și numai votul universal e mântuirea României. Lui „Aghiuță" nu[-i] este

iertat decât să ţipe, însă ţipătul poate fi foarte ascuţit şi limpede, şi încât ne priveşte în parte, el nu va conteni de a fi: daţi-ne votul universal şi nemica mai mult!

*

Ministeriul, afară de d. Kogălniceanu, se compune din bărbaţi şi ne-bărbaţi (adică cu barbă şi fără barbă), cari nu sunt din Adunarea şi nu posed dreptul de a fi chemaţi şi aleşi. Programul acestui ministeriu cere nu „votul universal", ci numai *lărgirea legii electorali...* Oare nu cumva o aşa lărgire, foarte elastică, va fi completarea Camerei numai cu bărbaţi şi ne-bărbaţi fără cens, pe *can fortuna* a aruncat veriodată pe scaunele ministeriali?

CONSILIUL SUPERIOR PORECLIT ÎN GLUMĂ „DE INSTRUCŢIUNE PUBLICĂ"

1. Consiliul Superior este înfiinţat provizoriu în urma desfiinţării fostului consiliu din Iaşi şi a Eforiei Şcoalelor din Bucureşti, pentru a pregăti un proiect de reorganizare definitivă a instrucţiunei publice pe noile baze a unirii politice şi administrative a principatelor; dând totodată ministeriului, până la votarea noii legi, concursul său consultativ la cestiunile scolastice spenzurate sau, cum se zice, pendente.

2. Consiliul datează de la august 1862 cu 9 consiliari plătiţi a 1000 lei pe lună (a zecea parte din valoarea scaunului dlui Rosetti); cu condiţiunea de a se avea proiectul de reorganizare gata la deschiderea Camerei pentru sesiunea din 1862/3. Negăsindu-se însă nici măcar început până la finea sesiunei, ministrul d. Tell a schimbat majoritatea membrilor (mai iată încă o majoritate netrebnică!) în martie şi, gândind că fără plată vor face mai multă treabă, le-a oferit în loc de salar lunariu o mică plată pe şedinţă. Mijlocul se părea a fi foarte ingenios pentru a face din oameni *lunatici* bărbaţi *aşezaţi*. Consilierii, văzând că nu vor mai putea lua plata fără a face treaba, au refuzat plata, fiindcă ar fi silit să le-o refuze însuşi ministeriul!

3. Şedinţele plenarii se ţin, de pildă, cam aşa. Două zile după începerea anului scolastic, d. Costafor, luând iniţiativa, propune prin un lung monolog, rostit cu toată volubilitatea şi gesticulat cu toată furoarea cestiunilor zilei, propune redactarea unui singur proces-verbal, prin care să se modifice radicalminte toate programele, astfel ca instrucţiunea să nu mai prezinte în cursul anului o iotă de diferinţă de cum se găseşte constituită în toate ţările civilizate, pe care d-lui le-a vizitat în cualitatea de aginte public oficial la 1857. în timpul acesta, d. Boerescu citeşte ceva,

d. Davila râde, d. Poenar gândeşte, d. Laurian tuşeşte, d. Aron fumează, d. Zalomit admiră şi d. Strat lipseşte. în fine procesul-verbal se încheie. A treia zi, în şedinţa următoare, văzând că anul scolastic e început de cinci zile fără ca lumea să se fi schimbat cât de puţin, d. Costafor propune şi adresează ministeriului un alt proces-verbal, un „quosque" de tânguire; că adică proeesele-verbali ale consiliului nu se pun în lucrare cu promptitudine, încât consiliul se scuteşte de orice responsabilitate etc, etc, etc.

4. Şedinţele ordinarii se ţin de trei membri: dd. Laurian, Aron şi Zalomit. Din aceste şedinţi nu se poate auzi alta decât doară căscaturile vreunuia din onorabila trinitate (fără „spirit") răsunând uneori până la poarta Cişmegiului. în aceste şedinţi se lucrează trebile cele mai *importanţi* (nu zic: de import) şi asupra cărora e recomandat cel mai profund secret; precum: destituiri de persoane pentru a pune pe altele; schimbări de cărţi scolastice pentru a se cumpăra altele; modificări de concursuri publicate pentru a se publica nu tocmai altele, ci pentru alţii.

5. Din lucrările până acum cunoscute, membrii actuali se pot clasa în trei categorii, adecă *ofensivi, inofensivi şi simpli,* dupre o calificaţiune introdusă la municipalitatea din Iaşi.

Membrii simpli: d. Poenar, carele numai gândeşte (să nu citiţi cumva: nu mai gândeşte), d. Davila care numai râde şi d. Boerescu care are extrema simplitate de a lucra, ocupându-se in partibus cu pregătirea unui proiect de reorganizare.

Membrii inofensivi: d. Strat, care vecinie lipseşte, deşi e mai puţin lipsit decât colegii d-lui; şi d. Zalomit cu socotinţa pre- şi postopinanţilor.

Membri ofensivi: d. Costafor, d. Aron şi d. Laurian cari merită un par ... un paragraf special.

6. D. Costaforu poartă trebile politice: destituie pe d. Hâjdeu de la Iaşi fiindcă dovedeşte că ipoconsiliul de acolo se compune din licenţiaţi de la Maroco; destituie pe d. Poroianu de la Giurgiu fiindcă divulgă necapacitatea administrativă a supraconsiliului din Bucureşti; reprimendează pe d. Cobolcescu fiindcă demonstra necompetinţa juriului de examinare; şi altele.

D. Florian Aron, în înţelesul cel mai pozitiv cu originea numelui său de la bastonul înflorit al lui Aron, se ocupă cu partea duhovnicească a trebilor, având şi cualitatea de vicepreşedinte, egală cu aceea de protopresbiter, şi fumând sutimi de ţigări, fără rehaz, însă cu haz, întocmai precum şi Aron fuma odineoară cu tămâia. Dumnealui preface programul seminariilor şi ţine concursurile seminariceşti, de la cari respinge în consiliu pe toţi candidaţiii sub cuvânt de neajuns de pregătire; până ce ei se dumeresc a-l vizita acasă... şi atunci d-lui îi trimite să-şi rennoiască cererile la ministeriu, unde d. Aron, în una din şedinţile mistice ale Consiliului, îi găseşte astă dată că au devenit apţi etc, etc.

D. Laurian poartă trebile economice ale instrucţiune!; adecă, emite autorizaţiuni de profesiune, adoptă cărţi pentru vânzare la şcolari, face alegerile la concursuri şi, când unul din concurinţi se încăpăţânează a avea o notă mai bună decât altul oarecare^. Laurian nu crede a fi materialiceşte cu neputinţă de a strica nota, precum a stricat pe a drei despre care a vorbit „Buciumul".

Vă întreb acuma, drept încheiere, oare ce este Consiliul Superior? un lucru neapărat? ba din contra, şi ceea ce mă minunează, este un lucru foarte apărat până astăzi, nu ştiu de ce, nu ştiu de cine şi nu ştiu până când!!

O CURIOZITATE BOTANICĂ

Bucureştenii, ca toţi capitaliştii lumii, adecă locuitorii tuturor capitalelor, deprinşi a vedea necontenit tot lucruri mari, persoane mari, adunări mari, menagerii mari, teatruri mari, circuri mari, afişe mari, boieri mari, table mari, şi toate celelalte lucruri mari, afară numai de fete mari, înnebunesc de mulţumire de câte ori li se prezintă ocaziunea de vedea neşte lucruri mici.

Faimosul d. Heliade s e n i o r (voim a-l distinge de onorabilul d. Heliade j u n i o r cel cu „Convenţiunea") vine a satisface fireasca poftă a bucureştenilor noştri prin noua sa broşură politică cu titlul ...de b e i ? de b a r o n ? de c n e a z ? ba nu, ci simplu: *Votul-răsvotul universal,* preţul 60 parale.

Scrierea dlui Heliade e, precum am zis, o broşură, adecă o carte mică; şi deci, oricare să-i fie titlul, ba chiar dacă ea ar fi tot de fără titlu, şi tot încă noi nu ne-am sfii a-i recunoaşte un titlu la curiozitatea concetăţenilor: ea este mică, foarte mică, mai puţin decât mică. Oare tăgăduieşti, domnule Heliade, că scrierea d-tale e m i c ă ? Atunci eşti silit a mărturi că ea este n e - m i c ă ? Ne unim din toată inima cu părerea d-tale!

Producerea dlui Heliade are o formă, un miros şi o culoare, ceea ce adeseori posedă nu numai florile, ci şi buruienile. Analiza de faţă e menită a caracteriza acest vegetal necunoscut până • acuma, de vreme ce abia în zilele noastre s-a scos la lumină (Tipografia Heliade şi asociaţii, preţul 60 parale); şi a arăta în care anume clase de ierburi trebuieşte ea coprinsă, ierburi rele, ierburi veninoase, ierburi medicale etc, etc, etc. D. Sion numea o dată pe d. Heliade, în răposata „Revista Carpaţilor" (de pre

înălţimea munţilor se putea discerne mai bine situaţiunea de jos a individului), îl numea „babă". Dacă d. Heliade e în adevăr „babă", apoi ne este permis a presupune de mai-nainte că vegetalele d-lui sau ale d-neaei nu pot fi decât doară o iarbă de fermecătoare:

„Şade baba pe călcâie
In tufariul cel uscat etc."

Mai întâi să vorbim despre forma buruienei dlui Heliade.

Un exemplu:

„Votul fiind manifestarea liberului arbitru, votul este ca şi libertatea; emană de la D-zeu şi amândouă au aceeaşi natură divină: pot cum poate şi D-zeu şi nu pot ceea ce nici D-zeu nu poate" (pagina 9).

Iată o definiţiune sublimă, o definiţiune mitologică sau i a - b u l o a s ă , o definiţiune pe temeiul cărei noi ne rădicăm drept în cer şi aflăm prin viziune, ca autoriul Apoclipsului, că „votul este ceea ce poate şi ceea ce nu poate, precum e D-zeu". Această definiţiune e cu atât mai profundă că defineşte totodată două obiecte cu deopotrivă chiaritate. întrebaţi-vă: ce e D-zeu? D. Heliade va răspunde: „D-zeu este ceea ce poate şi ceea nu poate, precum e votul".

Alt exemplu:

„Popoarele sunt popoli decăzuţi sau stricaţi; şi voi popoarele le chemaţi la vot, ca să le puteţi arma sau rima în poezia voastră stropiată şi frenetică cu topoare" (pagina 36).

Am gândit pân-acum că cuvântul „popol" nu e decât o modificare neologistă din cuvântul „popor"; ba încă o modificare de rău-gust, ca şi „rezbel" în loc de „război"; fiindcă nu e chip a forma verburi din aceste două substantive fără a cădea în obscenitate. D. Heliade se grăbeşte a ne dovedi că „popolii" şi „popoarele" sunt lucruri diametralminte opuse, şi că popoarele nu sunt bune decât pentru a rima cu topoarele, pe când popolii au privilegiul de a nu rima cu nemic. O mare descoperire lexicologică şi, mai cu seamă, r î m ă t o a r e !

Din aceste două exemple vă puteţi încredinţa că forma ierbei dlui Heliade e o formă diformă sau o formă lipsită de formă.

Mirosul buruienei supuse cercetării noastre e atât de greu, încât ne vom sili a-1 descrie pre cât se va putea mai pe scurt, fiind deprinşi a trăi într-o altă sferă decât aceea a dlui Heliade.

„Păcală află pe vodă făcând cu iertăciune... ceea ce fac toţi oamenii, fie împăraţi, fie magnaţi, fie ţigani.

Dacă nu ştiţi ce făcea Răzvan sau Ştefan Ţiganul, ghiciţi încai:

«Ce e mic mititel,
Descăleca vodă pentru el?»

Dcscălicase în adevăr vodă, şi Păcală îl salută şi-i făcu urări d n fundul inimei:

«Să-1 mănânci sănătos, Măria ta!»

Măria sa bamon, bine vedeţi d-voastră, că nu putea înghiţi a „eraeriea vot universal.

Să-1 aleagă de domn calea-valea; da să mănânce sănătos c . ? a ce nu p u t e a a nas de om...!" (pagina 21).

Iată în ce chip d. Heliade parfumează doctrinele sale pentru a le prezenta apoi poporului sau p o p o 1 u 1 u i românesc.

Să fugim mai departe de la „mirosul" unei astfel de buruieni!

Culoarea ierbei dlui Heliade e nărămzie, alcătuită din elemente stacoşii şi din g a l b e n i (cer iertare pentru această greşeală gramaticală). Botaniştii o numesc cu un termen tecnic: cui ore c o a l i ţ i o n i s t ă .

D-lui vorbeşte aşa despre votul universal:

„Spre a realiza o asemenea dorinţă sau alta şi mai progresivă şi mai salutarie (bre!), nu este decât un singur (bre! bre!) drum, care, cu atâta e mai drept şi mai facil (bre! bre! bre!), cu cât este de legal. Avem un corp legislativ compus de reprezentanţii naţiunii (bre! bre! bre! bre!)..." (pagina 55).

Ne oprim aci pentru a nu fi constrânşi de a împle o colană întreagă cu exclamaţiunea: bre!

D. Heliade nu se mulţumeşte a ne adresa la d-lor boierii deputaţi, ci ne mai dăscăleşte asupra modului în care trebuie să le închinăm petiţiunile noastre, urmând cu cea mai mare scrupulozitate prescriptelor etichetei chineze: dentăi o plecăciune directă până la brâu, apoi o plecăciune în stânga până la glezne, pe urmă o plecăciune în dreapta până la tureatca cizmei, după aceea o îngenunchere directă pe genunchiul drept, şi aşa mai departe, şi aşa mai departe.

In suplica noastră cată să fie precizat votul universal întocmai ca pe pagina 45 a scrierii dlui Heliade, adică:

„Cartea este un remediu, un exorcism ce alungă dracii din cei înfuriaţi sau îndrăciţi. Să punem cartea drept principiu, iară nu averea şi vom vedea cu toţii că amuţesc îndrăciţii etc."

Dupre ideea autoriului, cartea e garanţia independinţii morale, intelectuale, politice. D. Heliade ştie multă carte; uită-se dară d-lui, ca în oglindă, în trecutul său şi vază dacă ştiinţa a fost în stare a scoate pe dracul mai întâi din însuşi d-lui? dacă însuşi d-lui nu e cel mai bun antidot contra veninului propriei sale teorii? Ţăranul fără carte e superior unui cărturar ca d. Heliade: vină ţăranul cum el este în Adunare!

*

Aşadară, buruiana domnişorului nostru e din cele băbeşti, diformă, de culoarea coaliţionistă, veninoasă, cu miros greu. Lăsăm lui Jussieu sau de Candolle sarcina de a o clasifica sub numele, bunăoară, d e n u - m ă - a t i n g e . . .

URMAREA NE-LEGIUIRILOR CAMEREI

în nr-ul trecut am țesut *Cronica Adunării nelegiuitoare.* Fiindcă studiul de față nu e decât continuarea acelei țesături, suntem dară în tot dreptul de a-l intitula „Urmarea *nelegiuirilor* Camerei".

Cuvântul *nelegiuire* are două înțelesuri, o știm bine; el înseamnă o faptă criminală și acțiunea de a nu face legi, adică ne-acțiunea în facerea legilor. Suntem siguri că Adunarea, plină de simțimântul demnității și conștiinței sale, își va apleca ea singură înțelesul cel mai bun din cele două înțelesuri deopotrivă rele.

Ședința de la 9 noiembre s-a început prin o propunere a dlui Otetcleșanu: vă puteți închipui sfârșitul unui lucru început într-un mod atât de nefast! Vechii romani ar fi suspendat pe loc ședința, numai pentru că a vorbit cel întâi un d. Oteteleșanu. *Sunt fata nominum!*

Dar Camera nu se supără câtuși de puțin pentru așa rău ogur; căci propriile sale lucrări sunt ele oare altceva decât un *te-te,* o repetițiune fără sens, de prisos și monotonă?

Ședința întreagă de la 9 noiembre, ședința care se poate numi „a dlui Oteteleșanu", a fost o lungă batramiomachie contra și pentru generalul Tell; căci piticilor Camerei nu putea să le placă ca să vază înaintea lor pe acest uriaș al patriotismului, în a cărui singură cizmă lesne ar încăpea celebra majoritate pigmeică a Adunărei; dacă numai d. Tell s-ar învoi a-și sacrifica încălțămintea pentru un asemenea uz.

D. *Mitică* Ghica, prin însuși numele său și, prin urmare, reprezentantele cel mai demn al nanilor cu porecle eterogene, s-a destins mai cu deosebire în fruntea celorlalți. Ceea ce a vorbit dumnealui s-ar numi, după părerea unora, „cu-vânt". Ce-i dreptul *vântul* cam sufla, însă un vânt foarte slab. Modul în care d. Mitică Ghica s-a scremut a șterge pe d. Tell de pre fața pământului nu se poate caracteriza decât numai prin unirea ultimelor silabe din numele și familia oratorului.

în jurul acestui Achile al Myrmidonilor se grupară o mulțime de a... a... a... a... (citiți: amici strâmbi) politici, strigând și țipând pe toate tonurile diapazonnului: jos Tell! afară Tell! ceea ce exprima pitoreasca lor dorință de a privi pe generalul Tell dentâi *jos* și apoi târât *afară.* Se aștepta cu nerăbdare numai atâta, ca neșcine din *înalta* nobilime *(onorabilitatea* e însușită numai publicului mărunt) să arate prin un amandament dacă adversarul trebuiește întins pe față sau pe spate și dacă trebuiește târât de cap sau de picioare.

Discusiunea ajunse la notele cele mai *basse,* mai basse decât ale dlui nu știu cum se cheamă de la Opera, când deodată d. Vernescu, om de gust mai-nainte de toate, s-a decis a-și rădica armonioasa voce pentru a curma această urâtă imitație a reprezentațiunilor lui Papa Nicola.

D. Vernescu e un adevărat *muzic;* înșiși boierii îi recunosc această cualitate, numindu-l „mușic" sau „majic": litera s se preface în ș în gura ciocoilor, fiindcă le plac sonurile *șuierătoare,* precum au dovedit-o ei chiar în cea dintâi ședință.

D. Vernescu a dezbătut una câte una toate argumentele antagonistelor, prubându-le matimaticește că generalul Tell nu poate fi deputat „numai când nu se fac *prune".* Domnii deputați din majoritate știind bine că și d-lor sunt în Cameră simplu din cauza belșugului *bostanilor,* au fost siliți să tacă; cestiunea s-a pus la vot: și d. Tell a rămas *bun,* cu toată părerea de rău a celor *ne-buni.*

Ședința de la 12 noiembre a fost *de urgință:* nu s-a vorbit decât despre pensiunile acordate și de acordat; însă g u r i l e deputaților a[u] ostenit astfeli, încât le trebuiește acuma o săptămână întreagă de ne-guri pentru ca să poată reîncepe. Deci, ședința viitoare s-a amânat pe șase zile, iară în ziua a șaptea, precum se știe, nu se face nemica!

D.PANU ÎN BUCUREŞTI

Shakespeare zice în *Hamlet* că sunt lucruri misterioase chiar •pentru mintea filosofilor.

Una din asemenea taine e gloria dlui Panu ca om de stat.

Dd. Zalomit şi Laurian sunt mari filosofi, sunt filosofi *ex qfficio,* au scris pagini întregi asupra filosofiei; şi cu toate astea, d-lor nu vor fi în stare a arunca o cât de slabă lumină asupra acestei grele cestiuni.

Până la instalarea caimacaniei de trei, d. Panu era cunoscut numai în Moldova sau, mai bine zicând, numai la Iaşi, şi era cunoscut ca tot ce vă place, afară numai ca om politic.

în însuşirefa] de nepot al mitropolitului, d-lui lesne căpătase supt Ghica Vodă directoratul Ministeriului de Justiţie; însă numai ca ne-pot, căci în adevăr nici că şi-ar fi *putut* justifica numirea prin alte merite.

Nu tăgăduiesc că d. Panu devenise deja de mult celebru în saloanele laşului; totuşi celebritatea d-lui era departe şi prea departe de a prevesti pe marele diplomat, politic, oratoriu etc, etc. cum îl numesc amatorii de epitete.

Se povestea, că d-lui ţine atât de mult la albeaţa şi puritatea peliţei sale, încât i s-ar fi întâmplat a petrece mai multe nopţi cu capul scufundat într-o oală cu smântână: un mijloc cosmetic, pentru a cărui eficacitate nu putem garanta.

Se spunea că d-lui ar avea obicei de a vorbi singur cu sine, uitându-se în oglindă şi gesticulând ca un Talma, ba poate chiar ca o Talmă pe spate.

Unii jurau de a fi auzit din gura d-lui următoarea dechiaraţiune: „Sunt acum câţiva ani, eu şi Mitică Rosetti eram doi cei

mai frumoşi tineri în Moldova; de atunci însă rivalul meu a îmbătrânit şi a perdut foarte mult din frumuseţea sa!"

Mai pe scurt, d. Panu îşi crease un renume de Don Juan, un Don Juan românesc, adecă mai mult în vorbe decât în fapte.

Ei bine! ca directore al Justiţiei şi ministru ad-interim la retragerea din Moldova a lui Ghica Vodă, d. Panu devine deodată unul din cei tri membri ai guvernului interimar, numit după depărtarea faimosului caimacan bulgaro-turco-grec Vogorides, al cărui fes roşu ar trebui să se păstreze la Muzeul Naţional, ca un martur al epocei.

Mai mulţi ştiu şi mai mulţi îşi mai aduc aminte că tot ce s-a făcut atunci de către d. Panu până la ziua alegerii s-a premeditat în salonul şi supt direcţiunea imediată a lui Metternich moldovenesc: d. Petre Mavrogheni.

Două căi duceaju] la acel salon, una prin anticameră la odaia musafirilor, alta prin odăiţa răposatului d. Mavrogheni bătrânul la cabinetul stăpânului casei. Cea dentăi cale era pentru toţi, cea [de] a doua numai pentru cei aleşi!

Bieţii aleşi! ei aveau nenorocirea de a vedea necontenit pe tatăl dlui Mavrogheni, carele, ca şi unchiul dlui Rosetti, nu ştia un singur cuvânt româneşte! Ş-apoi fiul său pretindea a fi cap al Partitului Naţional, tot ca d. Rosetti.

Intrând în camera dlui Petre Mavrogheni vedeai acolo aşezaţi în consiliu pe dd. Panu, Vasilică Sturza, Mitică Sturza, Manolache Epureanu etc

Iată în ce chip şi-a început d. Panu cariera sa de mare om de stat!

După aceea d-lui a fost ministru şi deputat şi a vorbit mult, foarte mult, de pre feli de feli de tribune! Discursurile d-lui au fost toate, ca şi figura d-sale, linse, spălate în smântână, costumate şi sulemenite înaintea oglinzei! în altă ţară, le-ar fi admirat doară frizorul d-lui.

Să se fi publicat veriodată cuvintele dlui Panu, precum s-au publicat, de pildă, ale dlui Kogălniceanu, sau precum se publică, în străinătate, toate producerile parlamentare şi ministeriale ceva mai însemnate, atunci nu mă îndoiesc că am fi siliţi a admira geniul d-lui pentru a face cuvinte!

Mulţi încredinţează cum că pentru celelalte „vise de aur", d. Panu ar fi visând, măcar o dată pe săptămână, chiar tronul

României. Ce-i dreptul, d-lui ar fi şi mai frumos într-o uniformă de lăncier sau de husard!

Cele zise mai sus sunt neapărate pentru a înţelege modul în care Coaliţiunea a întâmpinat sosirea dlui Panu la Bucureşti.

Abia coborât din trăsură, la 10 noiembre, înaintea otelului „Fieschi", d-lui s-a văzut între beizadea Sturdza şi beizadea Ştirbei, întocmai ca Hristos între cei doi... iertaţi, în împărăţia ceriului.

— Ţi-am pregătit o odaie, striga beizadea Sturdza, o odaie cu două lavoaruri şi patru oglinzi!

_ Ţi-am pregătit un salon, striga beizadea Ştirbei, un salon cu patru lavoaruri şi opt oglinzi!

Unul trăgea pe d. Panu în dreapta, altul în stânga, încât nu era mult ca marele om să rămână cu manile sclintite pe toată viaţa.

D. directore al „Românului" a ajuns tocmai la timp pentru a scăpa zielele bietului d. Panu şi pentru a conserva astfeli României pe unicul bărbat frumos ce i-a mai rămas, de când s-a sluţit d. Mitică Rosetti!

— Dior! lăsaţi-mă să vă împac! Am găsit pentru d. Panu neşte apartaminte foarte convenabili pe Podul Mogoşoaii, deasupra lui Resch, unde a şezut beizadea Costachi!

D. Sturdza şi d. Ştirbei s-au învoit pe loc în favoarea locuinţei unui al treilea beizadea.

BULETINUL AMORULUI

„Gazeta tribunalelor", redijată de d. Aristide Pascal, este fără îndoială cea mai neserioasă din foile noastre serioase, şi cea mai serioasă din foile noastre neserioase.

In ea aflaţi dezbaterile cele mai importante ale tuturor *Curţilor* din România şi chiar teoria completă de a *se face curte.*

în acest chip, ziarul dlui Pascal e nu numai „Gazeta tribunalelor", ci încă, şi mai cu seamă, un „Buletin al amorului".

„Aghiuţă" este un drac foarte sentimentale (dovadă laudele ce-i acordă însuşi „Amicul familiei" al dşoarei Dunca); deci, tot ce e dragoste şi chiar tot ce se trage... dar tot ce se trage din dragoste posedă titluri la atenţiunea noastră.

Foaia dlui Pascal ne vorbeşte mai cu deosebire despre amoruri nenorocite; ei bine! cu atât mai vârtos ele merită simpatia „Aghiuţei", carele, ca drac, e cornorat, şi, prin urmare, este şi el un amante nenorocit!

Nu cel dentâi şi nu cel de pe urmă, mulţumită lui D-zeu! d. Pascal ne arată de aste fiinţi urgisite de soartă până şi în fundul Americei; adecă tocmai supt călcâiele noastre, de pildă.

Statele Unite (unite prin dezunire, ca şi principatele noastre) — Se scrie de la Chicago din 16 august 1863.

D. Hali, bărbat tânăr, plăcut şi *dulce,* venit la Chicago nu se ştie de unde pentru a-şi face un venit în Chicago; a început a practica aci medicina cu un astfel de succes încât, zice d. Aristide Pascal, şi-a făcut „o adevărată *popularitate* pe lângă sexul frumos".

O fată jună, frumoasă şi bogată (jună frumoasă şi bogată! concursul acestor trei calităţi e cam puţin probabil chiar în Statele Unite!) „a căzut, zice d. Aristide Pascal, într-o pasiune

extremă de amor pentru el", adecă pentru d. Hali, iară nu pentru redactorele „Gazetei tribunalelor".

A căzut? ba încă nu; ci cât p-aci era să cază. Fericitul medic o fura şi iată-i înaintea unui preot gata a-i însoţi în taină prin legătură sau, mai bine zicând, dezlegatura cununiei.

Să se fi întâmplat una ca asta, biata fată din Statele Unite era în adevăr căzută! dar lucrul început aşa de poetic, se sfârşea atunci într-un mod prea prozaic: cununiile nu sunt de gustul „Aghiuţei", nici al „Gazetei tribunalelor".

Deci, „pe când preotul, zice d. Aristide Pascal, era să pronunţe cuvintele sacramentale, o femeie cu mici copii se precipită pe neaşteptate în acea cameră..."

Ce tablou!

Acuma se descopere că d. Hali e un şarlatan numit Cooper, fugit de la nevasta sa, care până atunci n-a putut să-1 găsească din cauză că... nevestele nu se prea grăbesc a-şi găsi pe bărbaţii perduţi! *Le jeu ne vaut pas la chandelle!*

Fata cea jună, frumoasă şi bogată apucă „un cuţit ce se afla pe masa preotului", zice d. Aristide Pascal, şi în furia desperării... vrea să se ucidă? ba nu! ci simplu zgârie cu ascuţişul armei pe înşelătorul său.

Cuţitul în cestiune de acele cu cari se taie azimă: vă închipuiţi dară că rănile n-au putut fi grele!

Apoi amăgită jertfă înnebuneşte. Ce s-a făcut cu d. Hali şi femeia cea cu mici copii? „Gazeta tribunalelor" tace... în aşteptarea unei mai proaspete scrisori de la Chicago.

D. Aristide Pascal se pare a fi într-o corespondinţă erotică foarte regulată cu nordul Americei; precum puteţi judeca... a judeca? nu, ci a crede, dacă vă place, după următoarea istorie:

Statele Unite — se scrie de la New York cu data din 26 august 1863: „Nu trebuie a se juca cineva cu gelozia".

„Gazeta tribunalelor" nu cunoaşte numele logodnicului; totuşi ea s-a interesat foarte mult ca să afle că fata se chema „Sarah Mac-Gormick".

într-o zi logodnici noştri se ceartă...

Să însemnaţi bine că logodnicii se ceartă totdeauna într-o zi, ceea ce-i deosebeşte de cei însoţiţi, care se ceartă totdeauna într-o seară.

Tânărul, voind a-şi răzbuna, se plimbă cu o frumoasă cunoscută a sa şi necunoscută a noastră supt ferestrele logodnicei, pentru ca să arate:

Că-i voinic, voinicel,
îmbla fete după el...

Tânăra, înnebunită din gelozie, se înecă... în lacrimi? nu! catastrofa ar fi fost prea vulgară; aşadară, sărmana Sarah Mac-Gormick se îneacă nici mai mult nici mai puţin decât în apa Ohio, o apă fatală prin însuşi numele său, care se-ncepe cu silaba Oh!

Ei bine! ce o să facă acum logodnicul, rămas cu inelul şi fără fată, pe când cei mai mulţi, din contra, se mulţumesc a fi cu fete şi fără inele?

Logodnicul se împuşcă în iatacul celei înecate: o moarte de foc, o moarte de apă, şi toate astea pentru ce? din cauza unei nevinovate plimbări pe sub fereşti!

„Nu trebuie a se juca cineva cu gelozia!"

Aşa se scrie de la New York...

CERCULAREA DLUI D'A-VITA CĂTRE TOȚI MEDICII DIN ROMâNIA

Se /] **O** / **Î** e *vero,* e *ben trovuto*

Domnilor,

A venit la ştirea noastră, cum că unii din D[omniile] voas-tre, şi mai cu seamă acei ce n-au avut fericirea de a face studiile lor în şcoală (nu facultate; căci tocmai despre *facultăți* nu ne-am îngrijit niciodată), în şcoala medicală din Bucureşti, ar avea necalificabila cutezanță a se deda artei aşa-numitului vânat, adecă uciderii dobitoacelor sălbatice.

O asemenea purtare din parte-vă, ca una ce înjoseşte ştiința noastră, aplicând-o la neşte animale atât de inferioare precum sunt becaşii, iepurii, graurii, prepelițe etc, s-ar putea şi chiar ar trebui să se numească criminală, dacă legislațiunea noastră, oricât de perfectă în celelalte privind, ar fi prevăzut şi specificat suprema gravitate a cazului.

Până ce înțeleaptă şi patriotica noastră Cameră va legifera în curând într-un mod definitiv asupra necompatibilității mandatului de doftor cu brevetul de vânător, am crezut de cuviință şi încă de sacră datorie a mea; am crezut-o, domnilor, în însuşirea mea de cap al serviciului numit sanitar şi însărcinat cu înflorirea cimitirelor, a vă adresa următoarea instrucțiune provizorie:

Nobila țintă a medicinei, precum o ştiți mai cu seamă din practică, fiind uciderea oamenilor, vreu să zic şi a vitelor celor mai superioare, vânatul devine naturalmente şi logiceşte o pedică foarte periculoasă contra propăşirii filantropicei noastre ştiinți; şi anume din patru cauze:

1. El destrage pe medici de la specialitatea lor;
2. El scapă pe bolnavi de îngrijirea medicilor;
3. Ei deprinde pe medici cu o sferă josnică de activitate;
4. El echivalează oarecum civilizațiunea cu sălbătecimea.

Aşadară, domnilor, viu a vă recomanda cu cea mai vie stăruință a conteni de acum înainte cu asemenea abateri, întorcându-vă la calea în care vă poate servi ca un frumos model şi exemplu domnul nostru elev, doctorul de la Oltenița, ajuns la o aşa perfecțiune în împlinirea grelei sale misiuni, încât în oraşul d-lui copiii au început a muri cu sutimi de vărsat şi oamenii vârsnici cu zecimi de corac, crescând încă numărul celor *căutați* pe zi ce merge!

încheiem această circulară a noastră reamintindu-vă principiul general, care cată să fie săpat adânc în mintea şi în inima Domniilor voastre: medicina şi vânatul nu se pot împăca nici într-un fel pentru că, medicina fiind vânatul oamenilor şi vânatul fiind medicina dobitoacelor sălbatice, câmpurile respective de lucrare sunt cu totul diferite!

Inspector-general: D 'a-vita

Pentru conformitate,

... n ... o... îi...

MODELURI DE FELICITĂRI CU ANUL NOU

1. *Tatăl şi copiii*

Iubite tătucă! Te felicităm cu Anul Nou... pentru că o să ne dai un cârd de toabe, trompete, fluiere şi altele, cu care nu vom lipsi a-ţi rumpe urechile, ceea ce este cea mai sublimă din toate plăcerile!

2. *Unchiul şi nepotul*

Scumpule uncheşe! Te urez cu Anul Nou... sperând că ţi-a fi cel de pe urmă, căci demult aştept moştenirea ta, ca să-mi pot plăti datoriile trecute şi să-mi aştern calea celor viitoare.

3. *Curtezanul şi o doamnă*

Madame! Permettez-moi de vous offrir quelques bonbons... qui me coutent diablement cher, mais que je me crois force de vous offrir par vanite et pour paraitre plus riche que je ne suis.

4. *Grizeta şi un amploaiat de la Culte*

Mititelul meu! Ia dă-mi mai degrabă haina ce mi-ai promis-o... pentru ca să am raţiuni de a nu te mai revedea până la finitul carnavalului, dacă numai până atunci nu mă voi încurca cu vreun amploaiat de la Finanţe!

5. *Mitocan ui şi... una*

Nepreţuite Stanică! îţi doresc un An Nou fericit şi cu alişveriş... pentru ca să urmezi a-mi da ceea ce refuzi la nevasta şi copiii tăi, încât să pot urma şi eu a-mi bate joc de tine cu junimea *locotenentă!*

6. *O tânără şi o bătrână*

Cară amică! Ştii singură ce-ţi doresc... adecă să te văd bătrână, slută şi rea ca mine, pentru că-mi desplac de moarte toate femeile tinere, frumoase şi bune.

7. *Ministrul şi biurocraţii*

Excelenţă! Amploiaţii Domniei voastre vă prezintă respectuoasele lor felicitări... şi roagă Ceriul de a vă primi mai curând în împărăţia sa, fiindcă sunteţi prea aspru şi prea iute şi fiindcă urmaşul Domniei voastre poate fi o mămăliguţă... ca d. Panu!

8. *Boierul şi feciorul*

Doresc Luminării,voastre să ajungeţi la domnie... pentru ca să renvieţi arcontologia şi să mă văz şi eu măcar un conţepist ca o credincioasă slugă ce sum şi ca unul ce n-am lăsat să treacă o singură zi, fără a fura după împregiurări!

9. *Doftorul şi un om sănătos*

Te felicitez cu Anul Nou şi cei mulţi înainte... cu condiţiunea însă ca să nu fii niciodată sănătos, ceea ce-ţi doreşte, fără îndoială, şi spiţeriul din colţul stradei.

10. *Portariul şi chiriaşul*

îţi doresc un An Nou cu noroc şi mie un bacşiş bun... şi îţi promit că de acum înainte, întocmai ca şi pană acuma, o să urmez a te ţinea în toate nopţile câte trei oare pe ger mai-nainte de a-ţi deschide poarta; căci numai astfeli un portariu poate să-şi susţină demnitatea.

11. *D. Kogălniceanu şi unul din majoritate*

Fii ministru şi pentru anul ăsta... însă nu cumva să-ţi schimbi politica, încercându-te a ni impune votul universal sau împroprietărirea ţăranilor şi împiedicându-ne a îmbogăţi ţara prin pensiuni, căci atunci... dar ce să vorbim despre lucruri cu neputinţă!

12. *Aghiuţă şi lectorii*

Vă felicitez cu Anul Nou... fiindcă aştept cu nerăbdare rennoirea abonamentelor pe un an întreg, pentru ca mai pe urmă să vă pot critica, satiriza, ridiculiza şi din când în când chiar a vă pune în caricatură pentru petrecerea... tot a d-voastră!

POLITICĂ ÎN VERSURI

După ce d. Rosetti s-a încredinţat că românii nu mai cred oracolelor prozaice ale foii de la Caimata, d-lui şi-a adus aminte, cam târziu, în adevăr, că sibilele antice vorbeau în versuri.

Se zice că Cicerone a păţit viceversa: dentâi scrise la poezii şi apoi, simţindu-se slab pentru a purta lira sau poate temându-se de moartea lui Orfeu, sc apucase de proză.

Intre d. Rosetti şi Cicerone c o prea mica deosebire: poezia d-lui Rosetti e tot atât de rea precât dc buna e proza lui Cicerone.

Revista politică a „Românului" de la 9 genariu este:

„Sună bine-n cobză, sună;
Să nu-ţi fac spatele strună..."

vreau să zic, ea este în totul poetică.

D. PvOsetti începe prin a se tângui că nu voieşte astă dată a vorbi despre politica interioară fiindcă nemine nu-l ascultă:

„Un mare poet a zis: «Să nu deştepţi niciodată pe sclavul care doarme, căci cine ştie de nu visa în acel moment că este liber». — Ne-am adus aminte şi noi de acest învăţământ şi nu mai cutezăm să strigăm."

Aşa zice d. Rosetti, fiindcă aşa a zis un mare poet.

Eu crez că motivul cel adevărat, pentru care d. Rosetti ne declară adormiţi şi se face că se sfieşte a ne deştepta, se poate explica mult mai bine prin cuvintele unui alt mare poet, ba încă românesc, banul Alecu Beldiman:

„D-a lui planuri n-am știință, nici pot a zice ceva,
Dar lucrarea nici de frică nu poate plăcea cuiva
Proastă și temei nici unul, *mai la urmă să vedeți*
Mişcările și urmarea grecilor celor isteți,
Din nenorocirea noastră..."

Aşa zic eu, fiindcă aşa a zis banul Alecu Beldiman.

Urmez în politică, precum vedeți, pe aceeași cale lirică pe care şi-a ales-o de curând „Românul"!

D. Rosetti zice că mai este o altă cauză ce-l împiedică a scrie asupra afacerilor interioare ale României; și anume pentru că un nu ştiu ce fel de *vârtej:*

„... a luat pe d. Kogălniceanu şi-1 duce, îl duce, cum zice poetul Alecsandri în *Baba Cloanța:*

„Fuge baba despletită
Ca vârtejul fioros
Sus pe malul lunecos,
Și-n tăcerea adâncită
Satan urlă furios... "

Ce tablou măreț! Ce colorit *â la Caravaggio!*

D. Kogălniceanu lunecându-se cu părul vâlvoi şi d. Rosetti, adecă Satan, urlând furios în tăcerea adâncită, adecă fără a fi ascultat!

D. Rosetti a fost prea franc, poate pentru cea dentăi dată în viața sa, dându-și el singur numele de Satan!

în favoarea acestei nepilduite franchețe, noi admitem poezia întreagă; o admitem măcar că d. Kogălniceanu, departe de a semăna cu o babă despletită, ni se pare mai degrabă a avea aerul cochetei către care scria bătrânul poet Conac Iii:

„De-ți arăt că la pierire ai supus sufletul meu,
îmi răspunzi cu răutate: ba nu! că nu-s Dumnezeu!
Uneori cu o zâmbire îmi dai suflet să înviu,
Alteori cu o clipeală vreai să mă omori de viu!
De la milă la mânie pe tot ceasul te-nvârteşti..."

încheiem, mulțumind dlui Rosetti pentru că ne-a procurat o fericită ocaziune de a face politică în versuri.

I

LIMBA ROMÂNĂ

Suntem siguri că d.Circa şi d. Laurian nu se aşteaptă la onoarea de fi combătuți de un chinez!

D. Laurian probează într-o carte de 300 pagini că nu e cu cale de a se zice „copil peptenat", ci trebuie neapărat: *popillu pectinatu',* schimbându-se *c* în *p* și *p* în c.

D. Circa, pe de altă parte, încredințează în numeroşii săi articoli din felurite ziare necitite dencoace și dencolo de Carpați, că cuvântul „găină" cată a se seri cel puțin cu atâția y, câți pui poate scoate o cloşcă: *gayyyyyyyyyyyyna.*

Denaintea unei analize aşa de profunde, bieții români plecau frunțile, crezând, cu tot dreptul, că *nemine nu poate merge mai departe.*

Era necesariu să apară un Puang-hon-ki, pentru a cuteza să atace, în fine, aceste teorii simetrice ca un *circ* și triumfale ca un *laur.*

Noi chinezii, fiind în toate prea economi, ne silim a reprezintă un cuvânt întreg, oricât de lung, prin o singură literă: prin urmare, tocmai noi nu putem aproba întrebuințarea unei duzine de litere pentru a reprezintă o singură silabă.

Ceea ce mi s-a părut şi mai curios, este că filologia locală, în culmea căriia se află d. Circa și d. Laurian, își închipuiește că a seri *popillu pectinatu* sau *gayyyyyyyyyyyyna* este a cunoaşte spiritul limbei române.

Spiritul limbei chineze, în adevăr, se poate cunoaşte din litere: de pildă, litera, prin care se exprimă cuvântul *femeie,* e zugrăvit

Tentamen criticam, p. 213.

cu *două guri,* ceea ce vrea să zică, dupe ideea noastră chinezească, că limbuția e facultatea esențială a sexului frumos.

Insă, singură limba chineză e atât de fericită! Domnii Circa şi Laurian ar fi trebuit să se nască la Peking, căci numai acolo d-lor ar fi putut aduce servicii umanității prin studiul finețelor alfabetului!

In România, din contră, literele fiind un simplu semn convențional, fără nici o însemnătate logică, meritul lor nu este de a fi raționale, ci de a fi pre cât se poate mai puțin complicate, pentru ca să le înțeleagă fără greutate, tot într-un fel, toți acei cc ştiu carte.

înainte, românii scriau cu slove moscovite şi abia de vro douăzeci de ani încoace se apucară a introduce alfabetul latin; dar nici până astăzi cei mai mulți nu s-au deprins încă bine cu această reformă, ceea ce dă naştere adeseori unor încurcături foarte comice.

Ni s-a spus, de pildă, că un bucureştean scrisese la un amic al său de la țară, rugându-1 să-i trimită *200 ouă de găină.* Litera *u* era scrisă cu un cursiv ce se putea lua drept *cc,* iară litera *g* semăna foarte mult cu un/. Aşadară, naivul arendaş se grăbea a expedui la Bucureşti *200 ocea de făină.*

închipuiți-vă acum ce confuziune şi mai sublimă ar fi urmat să fi fost scrisă epistola de d. Crica sau de d. Laurian!

în acest mod, văzând că ortografia nu-mi va explica niciodată caracterul limbei române, recursei la o altă cale care e tot atât de nouă în România, unde ea este de trebuință ca şi în China, unde ea este de prisos: începui a analiza nu literele, ci cuvintele.

Acest studiu, întreprins din întâmplare, mă aduse pe neaşteptate la neşte rezultate atât de frumoase, încât... zău! îmi pare rău că iubiții mei compatrioți din imperiul celest nu ştiu româneşte măcar pe jumătate aşa de bine, precum românii ştiu franțuzeşte.

Limba română este fără comparațiune cea mai filosofică din toate câte se vorbesc pe fața globului: divinul Khung-tseu şi marele Meng-tseu ar fi rămas uimiți denaintea verităților ce țâşnesc la tot momentul din gura fiecărui țăran românesc, fără ca să le priceapă chiar acela ce le spune.

Voi prezintă aci numai vro duo-trei exemple, extrase dintr-o operă în 33 tomuri, ce o voi publica în curând... însă în limba chineză, căci românii nu citesc niciodată o carte ce întrece numărul de 16 pagini.

Popoarele civilizate din Occidentul Europei se fălesc cu filosoful englez Bentham, carele descoperi că a fi bun este a fi cuminte: omul ce-şi înțelege interesele sale, ce voieşte a se bucura de respect, a avea credit, a se folosi dc ajutorul celorlalți oameni, a fi liniştit şi mulțumit, trebuie să fie *bun.*

Ei bine! Românii au în gură teoria lui Bentham în toate zilele, de când există limba românească: *ne-bun,* adecă rău, însemnează româneşte un om lipsit de minte şi, prin urmare, *bun* vrea să zică om cu mine.

Occidentul Europei se mai laudă cu filantropii Saint-Simon, Fourier, Augustin Comte, Richard Owen şi alții, cărora le venise în cap să combată egoismul societăților, arătând că oamenii trebuie să împărțească frățeşte averile lor unii cu alții.

Ei bine! şi aceasta există de secoli în limba română. Românul în loc de „n-am încotro", zice *n-am parte.* De pildă: n-am parte de câmpul meu, de calul meu, de casa mea, de munca mea... Deci, el nu consideră nici un lucru ca o proprietate individuală absolută; nu! el crede că are drept numai la o *parte,* şi, când i se întâmplă a pierde până şi acest mic drept comunist, el strigă cu durere „n-am parte!"

Economia politică, o ştiință europec de tot nouă, învață că patria şi averea sunt două idei nedespărțite.

Ei bine! Limba română o ştie de mult şi aceasta. în cărțile vechi româneşti, patria se numeşte *moşie,* şi moşie se mai numeşte totodată şi proprietatea teritorială, adecă averea cea mai principală, *fondu/...*

Din aceste câteva exemple puteți judeca despre miraculoasa înțelepciune a limbei române, fără păreche în lume: d. Circa şi d. Laurian în zadar îşi bat capul cu abecedarul!

Să nu vă grăbiți însă a vă închipui că înțelepciunea românilor ar avea a face cu înțelepciunea limbei lor! Ce rătăcire! Limba zice câ a fi bun este a fi cuminte; iar oamenii urmează a se răsfăța în răutăți! Limba zice că individul are drept numai ia o parte din îndestulările acestei lumi, fiind dator a ie împărți cu alții; iar oamenii se desfătează în răpiri şi în jafuri! Limba zice că moşia e patrie, iar oamenii îşi vând moşiile la străini...

Insă intențiunea noastră era de a vorbi de limba română, nu dc români...

PROVERBURILE ROMÂNE EXPLICATE PENTRU ÎNȚELEGEREA CHINEZILOR

Când țara se stinge sub abuzuri, sub concesiuni, sub dări, iar mandarinii cei puşi în capul administrațiunii se mulțumesc a răspunde la geametul poporului, îndemnându-1 să mai aştepte, românul repetă dialogul proverbial între țiganul tată şi copilul cel bolnav de moarte:

„- Ce-ai mânca? Spune!
— Of! Aş mânca căpşune!
— Lungeşte~i, Doamne, zilele
Păn' să crească căpşunele!"

Când vreun partizan al dinastiei străine, precum era, bunăoară, La-ho-vang din timpul împăratului Hoi-Tsong-Min-ti, se apucă a număra pe degete toate inconvenientele mari, mici, mejlocii, colorate, necolorate, directe, indirecte, perpetue, timporarie, certe, probabile, locale şi universale, câte vor decurge din alegerea unui domn pământean, românul murmură cu ironie:

*„Dacă vei socoti câte foi intră în plăcintă, niciodată **nu vei mânca!"***

Când cineva reuşeşte a răsturna un regim vicios şi nepopnLir, ia în mână frânele puterii, anume pentru a reforma trecutul, şi apoi deodată începe a amâna speranțele țărei, românul îi strigă de departe până a nu se supăra de aproape:

„Cumperi cu toptanul
Şi-mi făgăduieşti banul
La anul!"

Când un jurnalist, încredințandu-se, în urma tutulor celorlalți oameni cum că țara va putea căpăta un principe strein numai doară din Madagascar, propune deodată poporului, decât să-şi aleagă un domn pământean, mai bine să formeze o republică românul observă cu maliție:

,£>e dorul fragelor, mănâncă frunzele".

Când un guvern nou aruncă cu mândrie o pompoasa profesiune de credință şi de aci se opreşte, ne făcând nemica, ceea ce se întâmpla de cele mai multe ori la noi în China, românul îşi aduce aminte de acel neobosit călător, pe care îl descrie proverbial:

„Ca să scurteze din cale,
De cu seara a plecat
Şi... în tindă s-a culcat!"

Când un partit mai slab, voind a se uni cu un partit mai tare, se arată gata a acorda orice concesiuni, bunăoară concesiunea de a mânca numai două din zece pâni, românul face din cap, zicând cu un aer profetic:

„Nu da ciomag
Cui nu eşti drag,
Să nu ti-1 întoarcă în cap!"

Când un mandarin patriot şi cu multă autoritate morală capătă prin azard şi pierde prin nesocotință ocaziunea de a da poporului fericirea, ce țara era în drept să aştepte de la dânsul, românul îi şopteşte la ureche cu un ton de aleluia:

„O ***dată vede naşul buricul finului!"***

Când, în urma unei revoluțiuni providențiale, căzând despotismul, toți somnoroşii se grăbesc a-şi atribui fiecare meritul victoriei, bunăoară ca la noi în China după alegerea împăratului Jn-ti, românul observă cu despreț, privind la numerosele cocarde tricolore:

,Mulți viteji după război!"

Când cineva se sileşte a convinge că rătăcita alegere a mandarinilor districtuali numiţi de prefecţi şi subprefect!, nu este de vreo importanţă, de vreme ce toată puterea se află în manele unui guvern central, ce se pretinde a fi bun, românul răspunde cu neîncredere:

„Şi coada securii
Face rău pădurii!"

Când un jurnalist cunoscut prin propriile sale virtuţi, temându-se a combate verde viciurile societăţii, se mărgineşte a face din când în când numai câte o mustrare ascunsă şi umbrită, zicând, bunăoară, că deşi o bancă ovreiască e periculoasă, totuşi e cu anevoie a nu avea o bancă ovreiască, românul îi răspunde:

„Nu se poate cu burete
Să baţi piron în perete!"

*

Când jugul tiraniei începe a fi prea simţit, prevăzând apropierea unei revoluţiuni, românul gândeşte în cugetul său:

„Dac-ar vrea, ciobani-n strungă,
Şi pe ţapii pot să-i mulgă;
Dar în loc de lapte, sânge
De la dânşii ei vor strânge!"

*

Când tâlharii fiind mulţi, guvernul dă în judecată numai pe unul singurel ce vai de el, lăsând pe ceilalţi mai semandicoşi să petreacă în linişte pe la *neamuri,* românul oftează zicând:

„Cu un rac,
Tot sărac!"

*

Când poporul, crezându-se scăpat de mizerie, face zgomotoase manifestaţiuni cu chiote şi torţe, şi apoi începe a înţelege, cam târziu, că de mizerie au scăpat numai acei ce n-au fost în mizerie, românul zice oftând:

„Cu lăutari şi cu masă,
Aduci pe dracul în casă!"

Când ţara merge tot rău şi nu se mai îndreaptă, fie vericine la putere, Ion-sin-Pctru sau Petru-sin-Ion, românul repetă cu desperare vorba ţiganului:

„Tot la noi în şatră
Bate vânt şi piatră!"

Când cineva pretinde ca toată lumea sa fie negreşit de parerea lui, iar pe aceia ce cutează a vedea lucrurile altfel, îi numeşte „trădători", românul răspunde fără a se supăra:

„Unuia îi place popa, altuia - preoteasa şi altuia - fata p'opei".

*

Când vreun diplomat propune concesiunea unei bănci străine ruinoase pentru ţară, sau aducerea coloniilor nemţeşti, sau un împrumut de o sută la sută la alegerea unui principe şvab sau mai câte altele, sub cuvânt că prin acestea se va atrage favoarea puterilor celor mari ale Europei, românul întâmpină cu naivitate:

„Decât mămăligă cu unt
Şi să mă uit în pământ,
Mai bine pâine cu sare
Şi să mă uit la soare!"

în fine, când un ziar în feliul „Satyrului", păcălind în dreapta şi în stânga, ar cuteza a crede cum că numai readelorii săi n-ar fi având păcate, românul îi spune în faţă:

„Noi râdem de unul-doi
Şi patruzeci râd de noi"'.

O NOUĂ RELIGIUNE

In Capitala României predomneşte o religiune, necunoscută până acum în istoria cultelor, şi care s-ar putea numi bud... nu buddism, ci *budgetarism.*

Cartea cea sacră a acestei curioase religiuni, ca *Evangeliul* la creştini, ca *Talmudul* la evrei, ca *Vedele* la indieni sau cărţile lui Khung-tseu la noi în China, este *Budgetul.*

Nu numai toţi funcţionarii şi toţi pensionarii, ci aproape toţi negustorii şi toţi săracii studiază *Budgetul,* se închină *Budgetului,* jură cu mâna pe *Budget.*

Un bucureştean nebudgetarist devine, pe zi ce merge, un fenomen mai rar: propaganda e atât de activă, încât peste puţin orice altă religiune cată să dispară cu desăvârşire.

Români, francezi, nemţi, unguri, greci, bulgari, poloni, evrei, în fine, oricine se stabileşte în Bucureşti, se simte molipsit, mai de a doua zi, de influinţa aerului local şi tinde a se *budgetariza.*

Ca sistem teologic, budgetarismul seamănă prea mult cu mahomedanismul, afară numai că, în loc de a pune pe Dumnezeu mai sus de proorocul său, el pune pe prooroc mai sus de Dumnezeu.

Proorocul budgetarismului, Mahomet al religiunii bucureştene, este Casierul General, a căruia reşedinţă oficială se află, nu la Mecca, ci...la Visterie.

Fiecare budgetarist e dator a întreprinde, cel puţin o dată pe lună, o călătorie sacră, cu scopul de a căpăta de la Preasânţia sa Casierul General absoluţia diferitelor păcate, numite: bonuri, mandate, bilete, declaraţiuni, recipise etc...

Dar partea cea mai caracteristică a budgetarismului, ceea ce-l deosebeşte de toate celelalte religiuni, este greutatea de a dobândi absoluţia pentru păcate mici, pe când păcatele cele mari se iartă foarte lesne.

Adeseori se întâmplă că un budgetarist, ale căruia pecadile nu întrec suma de 100 lei, execută regulat, în toate zilele, în curs de trei sau patru luni, un trist pelerinagiu pedestru, începând din mahalaua Izvorului şi până la Visterie, fără ca să poată primi dorita absoluţie; pe când un alt budgetarist, încărcat de neşte păcate de mii de lei, se dă jos din trăsură, zice proorocului: „*mon ami...* — şi absoluţia e gata!

Nouă ne este peste putinţă a explica această particularitate a budgetarismului: fiecare religiune are, neapărat, *misterele*-sale!

CARACTERUL POPORULUI ROMÂN DIN PUNCTUL DE VEDERE CHINEZESC

Ilustrul nostru filosof Meng-tseu a spus, sunt acum două mii de ani, că popoarele Nordului se disting prin caracterul lor războinic, activ, energic, căutând numai dezvoltarea forțelor fizice; pe când popoarele Sudului, din contră, sunt pacinice, pasive, meditative, desfătându-se mai mult în sfera intelectuală.

Francezul Michelet, furând, fără a o recunoaște, ideea marelui chinez, adause că popoarele Răsăritului sunt plecate a suferi sclavia, pe când simțul independinței este proprietatea caracteristică a popoarelor Apusului.

Aşadară, cosând la un loc elementele acestei teorii chinezo-franceze, putem zice că cei de la Crivăț sunt viteji, cei de la Miazăzi sunt înțelepți; cei din Orient sunt servili şi cei din Occident sunt liberali.

Acum, având intenția de a studia caracterul românilor, ca o consecuență a pozițiunii lor geografice, luai mai întâi de toate o hartă în mână şi constatai, cu cea mai mare mirare, că România sc afla ia o depărtare aproape egală de nord, de sud, de apus şi de răsărit.

Ei bine, cum oare şi în ce mod să putem aplica acestui ciudat popor principiile cele simetrice ale lui Meng-tseu şi Michelet?

Românii sunt ei viteji? Nu, căci nu sunt o nație nordică.

Românii sunt ei înțelepți? Nu, căci nu sunt o nație sudică.

Românii sunt ei servili? Nu, căci nu sunt o nație răsăriteană.

Românii sunt ei liberali? Nu, căci nu sunt o nație apuseană.

Turburat de această nedomerire, îmi adusei aminte că unde nu ajută teoria, acolo, vrând-nevrând, cată să alergi la pedestra practică.

Începui, dară, a îmbla pe poduri, căscând gura la toți trecătorii, frecventai birturile şi cafenelele, făcui cunoştință cu şeasesprezece miniştri, opt senatori şi patru deputați, vizitai cazernele şi asistai ca secundant la şeasezeci şi patru dueluri, figurai ca membru în mai multe comitete revoluționarii, fui față la numeroase manifestațiuni naționale, *la două* mai cu deosebire, în fine, n-am lipsit nicăiri, unde mi se putea prezintă ocazia de a descoperi dacă românii seamănă mai mult cu popoarele nordice sau cu cele sudice, cu occidentalii sau cu orientalii.

Pentru ca cercetările, în care mă cufundasem, să mă aducă la rezultatele cele mai pozitive, procedam într-un mod sistematic, înregistrând într-o voluminoasă condică, în ordinea alfabetică a numilor, cu arătarea anului, lunei şi zilei, pe toate persoanele, cu câte mă ciocneam în desele mele excursiuni.

După verio câțiva ani de această muncă cotidiană, văzând că condica mea cuprindea deja patru mii de rubrici, mă hotărâi a face un rezumat statistic, pentru a mă încredința, prin cifre, dacă românii sunt mai mult viteji sau mai mult înțelepți, mai mult servili sau mai mult liberali.

După o socoteală foarte exactă, verificată în mai multe rânduri, potrivit cu regulele aritmeticii lui Ming-uang-ti, aflai că, din 4000 de români:

2100 sunt viteji,
2100 sunt înțelepți,
2100 sunt servili,
2100 sunt liberali...

Conchizând, dară, că nația română se divide în patru părți egale: o pătrime viteji, o pătrime înțelepți, o pătrime servili şi o pătrime liberali, trimisei în această priivință un raport oficial detaliat la Consiliul Mandarinilor din Peking.

Insă, vai! primii drept răspuns o reprimandă, pe care o reproduc aci textualmente.

„Su Puang-hon-ki ming huan ong pe sa pi uen liang kin vang!"

Ceea ce însemnează în româneşte:

„Domnule Puang-hon-ki! ai greşit în calculele d-tale, bagă seamă pentru altă dată!"

Adus în disperațiunc prin acest ponos, ce-l credeam nemeritat, recitii bruionul raportului meu și mă încredințai, în adevăr, cu lacrime în ochi, că cifrele sunt greșite.

Peste tot era în condica mea numai 4000 de români, pe când în fiecare din cele patru rubrice se arăta câte 2100, adecă în sumă totală 8400!

4000 = 8400!!!

Eu, Puang-hon-ki, elevul Academiei Astronomice de la Peking, să fac o asemenea eroare!

Confuz și rușinat, luai condica în mână și începui a reface din nou socoteala.

Nu mai știam ce să zic! în condică era lămurit că 4000 de români sunt egali cu 8400 de români.

După multă bătaie de cap, reușii, în fine, a da peste origina acestei încurcături, foarte ordinarie în toate statisticile lumii.

Aproape fiecare român reprezintă în condica mea cel puțin patru persoane morale sau imorale, adecă patru diferite caractere; bunăoară:

„1864, februariu 11, am vorbit cu d. O... și l-am găsi liberal peste măsură;

1865, februariu 11, am auzit vorbind pe d. O... și l-am găsit servil peste măsură;

1866, februariu 11, am trecut lângă d. O... și l-am găsit liberal peste măsură;

1864, martiu 10, am mai vorbit cu d. O... e foarte viteaz, așteaptă cu nerăbdare să se deschiză un rezbel cu Turcia;

1865, martiu 10, am mai auzit vorbind pe d. O... e foarte înțelept: temându-se ca țara să nu se compromită prin un rezbel cu Turcia: pleacă fruntea în jos și cugetă;

1866, martiu 10, am mai trecut lângă d. O... e foarte viteaz: se pregătește a se înscri în legiunea de voluntari ce va merge la Giurgiu contra turcilor; ochii săi aruncă scântei, fiind în stare a incendia murii Constantinopolii..."

Și așa înainte.

Vedeți, dară, că dacă toții românii ar fi ca d. O..., atunci 4000 de români ar reprezintă nu 8400, ci 24000 de persoane!

în condica mea găsii însă pe mulți numai cu cinci sau patru caractere, o seamă cu trei sau două caractere, dar d-abia vro câțiva cu câte un singur caracter!

Un român, ce nu se abate niciodată de la principiile sale, este o așa raritate, încât, adunând la un loc pe toți asemenea, este imposibil de a forma măcar un ministeriu... de șapte!

Așadară, românii nu au nici un caracter special, nu numai ca nație, ci nici chiar ca indivizi!

Aci consistă greșeala mea, când credeam că o pătrime din poporul român e vitează, o pătrime înțeleaptă, o pătrime servilă și o pătrime liberală!

Nu! Fiecare pătrime este totodată și vitează, și înțeleaptă, și servilă, și liberală; sau, cu alte cuvinte, nu este nici una din acestea, după împrejurări.

Participând deopotrivă de nord, de sud, de apus și de răsărit, românii sunt *de toate!*

Mare e teoria lui Meng-tseu!

Mare e teoria lui Michelet!

Practica le justifică!

Vă veți mira, însă, cum de mă poci împăca eu, crescut în principiile rigurosului staționarism chinezesc, cu această nestatornicie a caracterului român.

Mă veți întreba: de ce nu mă întorc la Peking?

Ei bine! îmi mai rămâne de a mai face aci un experiment.

Am observat că românii își modifică totdauna caracterul după imaginea oamenilor de stat ce-i conduc: viteji sub guverne viteze, înțelepți sub guverne înțelepte, servili sub despoți și liberali când nemine nu-i apasă.

Aș dori, dară, să mă încredințez dacă nația română ar putea să devină statornică în bine, sub un guvern ce ar fi și el statornic în bine.

MORILE

An, pe când inundația cea mare se plimba pe podurile Bucureștiuiui, guvernul lui Cuza Vodă înțelesese, cu obicinuita sa pătrundere, că origina răului sunt morile dupe Dâmbovița.

Și *națiunea o* știa aceasta; dar în cunoscuta sa parțialitate se mărginea a atribui calamitatea unei singure din acele mori, anume moarei de la Boteni, a dlui general Florescu.

Guvernul, plin de respect pentru glasul opiniunii publice, trimise în cea mai mare grabă să se taie zăgazurile de la două mori.

între cele două mori cată să fi fost, neapărat, și moara cea cu pricina a dlui general Florescu? — Nu!

vS-a tăiat moara de la Brăiloiu și moara de la Buzoeanu, cari se afla drept la mijloc între menționata moară de la Boteni a dlui general Florescu și între moara de la Trestieni a dlui Nicu Lahovary.

D. general Florescu era ministru de Interne, iar d. Nicu Lahovary era secretar-general al Ministeriului de Interne: morile d-lor nu puteau fi bănuite.

Lângă moara de la Trestieni mai era moara de la Cosoba: ea rămasă de asemenea neatinsă, proprietarul sau fiind d. beizadea Scarlat Ghica, atunci general-procuror la înalta Curte de Casațiune.

Ale cui, dară, să fi fost cele două nenorocite mori, aduse ca sacrificiu pe altarul patriei pentru a amuți strigătul națiunii?

Moara de la Brăiloiu, proprietatea principelui Obrenoviei, și moara de la Buzoeanu, proprietatea contelui Lariseh.

Principele Obrenovici șeade la Bieligrad, iar contele Lariseh — la Viena: d-lor nu puteau a se înțelege de aproape cu Ministeriul de Interne.

Principele Obrenovici e sârb, iar contele Lariseh — neamț; d-lor trebuiau jertfiți mai cu preferință, nefiind români ca d. ministru general Florescu, d. secretar-general Nicu Lahovary sau d. procuror-general beizadea Scarlat Ghica.

Admirați înțelepciunea și patriotismul guvernului!

Dar veți zice, poate, că morile de la Brăiloiu și de la Buzoeanu nu aveau a face cu potopul? Ce ne pasă! Erau la mijloc alte considerațiuni mai grave: considerațiunea de distanță și considerațiunea internațională!

în acest mod, morile celor trei generali Florescu-Lahovary-Ghica funcționează în liniște până astăzi, pe când morile Obrenovici-Larisch sunt închise pentru eternitate!

REVISTA POLITICA

Cestiunea principelui s-a sfârşit, deşi „Românul" până mai deunăzi tot mai sta oarecum la nedomerire, dacă va veni Carol I sau dacă nu va veni.

Zicând „Românul", noi înţelegem ziarul ce poartă acest nume; căci românul cellalt, adecă naţiunea, de la prima zi a plebiscitului nu putea a se mai îndoi de venirea noului suveran, ales şi aclamat cu atâta bucurie şi cu atâta entuziasm mai în a nan imitate de voturi.

Pentru noi, unii, nici cea mai mică bănuială nu mai are loc. Carol I nu va întârzia de a sosi în Capitala noastră: adecă în Capitala Alteţei sale regale, şi cei cincisprezece readactori ai „Satyrului", având în locuinţele lor respective fiecare la dispoziţie câte patru fenestre, s-au grăbit a se aproviziona mai ieften de pe acum, din economia chinezească, cu şeasezeci de lumânări de spermanţet: iluminaţia va fi splendidă.

Această pro viziune de lumânări, pentru a nu se cheltui banii în deşert, ne-am cumpărat-o însă nu înainte de a ne convinge într-un mod oficial, că factul sosirii lui Carol I este un fact pozitiv până întru atâta, încât d. loan Brătianu a şi plecat deja la Berlin, în numele naţiunii, pentru a întâmpina acolo pe Alteţea sa regală, întovărăşit de ci. Davila, în calitate de *general,* adecă de un om întrebuinţat în *genere:* totdauna şi-n toate.

Aşadară, venirea lui Carol I, ca un fact deja ca şi împlinit, nu mai prezintă nimănui fermecul noutăţii, şi toate spiritele — zicem „spirite", căci aşa se zice — şi-au întors privirile într-o altă parte, întrebându-se unii pe alţii: „De cine oare va fi compusă Constituanta? Pe cine să alegem mandatari ai naţiunii? Cui să

încredinţăm sarcina de a pune bazile libertăţilor noastre publice?"

Auzind la tot pasul aceste întrebări de preocupaţiune patriotică, se găsesc mulţi — şi cum să nu se găsească într-o ţară ca România! — inimi nobile şi devotate, inteligenţe culte şi prevăzătoare, bărbaţi cunoscuţi prin splendoarea trecutului lor, bucurându-se de încrederea cea mai absolută a concetăţenilor, aducând în sacrificiu pe altarul patriei nu ceea ce au — acesta ar fi prea puţin! —, ci chiar aceea ce n-au avut niciodată, şi, din înălţimea gloriei lor, strigă cătră naţiune, pe toate tonurile diapazonului: „Nu vă mai bateţi capul pe cine să alegeţi! Alegeţi-mă pe mine! Şi pe mine! Şi pe mine!"

D. Pantazi Ghica merită lauda de a fi luat iniţiativa pe această cale de a linişti îngrijirile publicului. Apoi urmă d. Bolliac. După aceea d. Heliade. De aci cu grămadă cei şeptesprezeci membri ai Comitetului Electoral Central. în fine... dar la fine n-am ajuns încă!

Oriunde îţi întorci ochii nu vezi decât profesiuni de credinţă ale domnilor candidaţi la deputăţie: d. Pantazi Ghica promite ţărei ca o va face să petreacă întocmai precum petrecuse însăşi Domnia sa la Târgovişte; d. Bolliac se obligă a da gratis alegătorilor săi abonamente la „Trompeta Carpaţilor"; d. Heliade îi va adormi cu un milon de anecdote; cei şeptesprezeci făgăduiesc, fireşte, de şeptesprezeci ori atâta... Ce viitor sigur şi strălucit pentru scumpa noastră Românie!

Pompa profesiunilor de credinţă avu o imensă influenţă nu atât asupra alegerilor, cât asupra comerciului: neguţitorii, aruncându-se în imitaţie, începură a face neşte anunţuri, ce întrec şi lasă departe în urmă frazele cele mai sonore ale dlor Pantazi Ghica, Bolliac, Heliade sau cei şeptesprezeci!

De pildă, d. lipscan Ovesa, locuitor la Hanul Grecei, sub firma de „Cânele Negru" şi d. băcan Ştefan Becu, locuitor pe Strada Mogoşoaii, *vis-â-vis* de „Monitor", scoaseră la lumină un anunţ intitulat „O minunată unsoare pentru hamuri, teletinuri, burdufe de trăsuri şi cizme de vânat, în sfârşit, *pentru orice fel de piele care este expusă elementului!!* s-a inventat şi s-a aprobat de cei mai celebri oameni de capacitate în Englitera..."

Tot atunci, d. cârciumar Costache Ioan publică o înaltă profesiune de credință, atât de remarcabilă prin *profunditatea fondului și veritatea culorii* încât o reproducem în totul:

„Facem cunoscut tutulor meselor celor frumoase, că, de astăzi înainte, sunt mândru.

Am luat în vânzare vinurile dlui Balasidi.

Cine, în adevăr, a băut din acele vinuri și n-a rămas încântat?!

Aceia numai cunosc ce poate produce pământul Țărei Românești!

în toate zilele, dar, de la 7 ore dimineața până la 9 ore seara, veniți să vă răcoriți, viață să dobândiți, la «Pivnița Raiului», Strada Stavropoleos, Hanu Poticilă, no. 11, coloarea Roșie."

Ei bine! de ce oare profesiunile de credință ale dlor Pantazi Ghica, Bolliac, Heliade și cei șeptesprezeci să nu fie cel puțin tot atât de sincere precum sunt ale dlor Ovesa, Ștefan Becu și Costache Ioan, cari se bucură de mult *credit în piață?*

Așadară, opiniunea noastră este și va fi, ca să bem din vinurile dlui Balasidi în *„Pivnița Raiului",* să cumpărăm unsoarea cea inventată de toți oamenii cei mai celebri din Anglia pentru a ne feri de umezeala ce amenință chiar propriele noastre piei, cari sunt și ele *expuse elementului,* și de aci, fără a ne mai gândi câtuși de puțin, să alegem deputați la Constituantă pe oricine va face o profesie de credință.

Ș-apoi de ce, oare, să ne mai batem capul alegându-i prin alegători direcți și indirecți, când ar fi mult mai nemerit de a procede d-adreptul prin plebiscit, propunând votului națiunii o listă complectă: aranjată după ordinea alfabetică a districtelor și a persoanelor cam în felul următor:

Pentru districtul Argeș:
Atanasiu Michail,
Arghiropol Grigorie,
Arion Anton...
Pentru districtul Brăila:
Blaramberg Nicolae,
Boerescu Costache,
Bolliac Cezar...
Pentru districtul Cahul:
Cosmescu Crăciun,
Cernătescu Petre,
Crețulescu Emanuel...

Noi propunem acest mod de alegere cu atât mai vârtos, că deputații votați astfel după sistema noastră vor reprezintă districtele lor măcar prin literele inițiale: o perfecție reprezentativă, la care n-a ajuns până acum nici chiar Statele Unite din America!

CORESPONDENȚA PARTICULARĂ A „SATYRULUI"

în numărul 8 al ziarului nostru chemarăm atenția opiniunii publice, cum se zice în stil nou, sau simplu atenția guvernului, după stilul vechi, asupra morii de la Boteni a dlui general Florescu, care, — moara, iar nu d. general Florescu —, funcționează până astăzi, privind cu mândrie la picioarele sale alte două mori, sacrificate fără știrea lui Dumnezeu: moara de la Brăiloiu și moara de la Buzoeanu.

Nu mică a fost mirarea noastră primind deodată o epistolă, scrisă pe o hârtie foarte elegantă și subsemnată de un oarecare *Moș Ion din Boteni,* cerând cu naivitate să ne retractăm cele zise în privința morei dlui general Florescu, sub cuvânt că acea moară a fost și ea sacrificată.

Declarăm că scrisoarea lui *Moș-Ion-din-Boteni*, oricât de sentimentală, totuși nu o putem publica, nerecunoscând nimănui dreptul de a se amesteca nepoftit în afacerile dlui general Florescu, fără ca să aibe vreo autorizație autentică din partea dumnealui, care singur ne-ar putea sili de a-i da loc în coloanele acestui ziar.

Cu toate astea, pentru a tăia lui *Moș-Ion-din-Boteni* orice poftă de a se mai arunca de acum înainte pe calea corespondinței, îi facem cunoscut că cei cincisprezece redactori ai „Satyrului" au avut plăcerea de a mânca nu mai departe decât aseară o excelentă mămăliguță, confecționată din făina, măcinată la moara de la Boteni a dlui general Florescu.

PROVERBURILE ROMÂNE

I. FATA MAMEI

împregiurul oamenilor mai remarcabili, mai popolari sau mai abili se grupează totdauna un cerc de guri căscate, ce-i ascultă în toate zilele, îi întovărășesc în toate locurile, îi admiră în toate împrejurările, se fac sateliți benevoli și câteodată sinceri ai unei planete morale, care, de cele mai multe ori, ca și planetele cele fizice, este un corp lipsit de lumină.

Ca toți oamenii, ei vorbesc, strigă, declamă și dispută: dar cuvintele lor nu sunt decât un ecou desfigurat sau o față întoarsă pe dos a vorbelor ce auziseră de la idolul lor; și dacă acel idol avusese cumva nenorocirea de a spune o absurditate sau de a cădea în vreo contradicție, adoratorii săi se văd osândiți a se contrazice și a aiura cu o duzină de graduri mai mult.

în genere, această specie de oameni nu au nici cea mai mică valoare proprie sau sunt atât de mediocri, încât n-ar putea niciodată să joace vreun rol în vreun fel de societate; de aceea unica lor resursă, care reușește mai ales în cafenelele și pe piețe, este de a se acoperi cu faptele patronului, repetând necontenit cu o mândrie bufonă: „Iată ce am făcut noi!"

Se întâmplă însă câteodată că cineva îi atrage, pe nesimțite și pe neașteptate, într-o discuție asupra unui subiect despre care ei n-au auzit nemic de la dascălul lor; atunci îi vezi îngălbenind, zăpăciți, pierzând șirul vorbei, căutând cu stăruință la tavan ca și când ar voi să găsească acolo răspunsul dorit, și murmurând, în fine, cu naivitate:

Știam să cos eu odată,
Când eram la mama fată,
Că mama acu-mpungea
Și mâna mea îl trăgea...".

PANORAMA IMPRESIUNILOR

Sosirea domnitorului, pe lângă impresia națională cea mare și uniformă, a produs feliurite impresiuni individuale, din cari vom înregistra aci numai vro duo-trei mai curioase.

D. Bolliac se miră foarte mult că principele Carol nu *s-a întors la regimentul său la Berlin,* după cum ne asigura „Trompeta Carpaților" tocmai în ziua sosirii Alteței sale la Turnu Severin.

D. Heliade, dindată ce i s-a spus că domnitorul a venit, răspunse că d-lui știa c-o să vină, dar nu putea s-o spună de frica *d-lui prefect de poliție care l-a vizitat acasă și i-a zis: nene...*

D. Tacu a oftat, repetând cu durere proverbul străbun: „si tacuissem"

D. Pascaly s-a apucat a reprezenta din nou faimoasa declamație patriotică pe care o reprezintase de atâtea ori în onoarea lui vodă Cuza.

D. maior Papazoglu a făcut, cu o oară înainte, tabloul intrării Alteței sale în capitală, prezintând-o la barieră domnitorului, ca din partea unui *veteran... în facerea tablourilor.*

D. Hugues visase că nu va mai fi bucătar domnesc și chiar a doua zi avu satisfacțiunea de a vedea realizarea visului: de atunci încoa' dumnealui nu mai doarme deloc, de frică să nu viseze că nu va mai face nici banchetele municipale!

D. Pantazi Ghica sacrifică, din entuziasm, propria sa persoană, scriind o nouă piesă, intitulată *Dorință împlinită,* deși se știe că *dorințele* autorului *Pățitului nu s-au împlinit niciodată!*

JUSTIFICARE

Cei trei sute optzeci și trei de abonați ai „Satyrului" și cei peste cinci sute cumpărători cu numărul se întreabă cu nedomerire: de ce, oare, n-am apărut săptămâna trecută?

Ne vom sili a explica motivul acestei neregularitați, care se află în cea mai strânsă legătură cu istoria Asiei Centrale din timpuri fabuloase.

In antichitatea cea mai depărtată, turcii erau așezați, sub numele de Hoei, în partea occidentală a imperiului chinez, plătind tribut Curții imperiale de la Peking și supuși unor guvernori ereditari din ilustra familie chineză Ki. Sub împăratul Lieu-Pang, în anul 203 înainte de nașterea lui Christos, acești nelegiuți s-au revoltat contra dominațiunii chineze, au ucis pe guvernatorul Sing-tschu-ki, au măcelărit pe fiii săi Wei-hi-ki și Lao-te-ki, și au alungat din țară pe toți ceilalți membri ai familiei Ki, a căror posteritate legitimă și directă suntem noi, cei cincisprezeci redactori ai „Satyrului".

Vă puteți însă închipui că, strămutându-ne în România, noi n-am uitat deloc tradiționala urră, ce am moștenit-o de la străbuni contra a orice e turc. Prin aceasta se explică lupta la care am provocat chiar de la primii numeri ai ziarului pe d. Pantazi Ghica, ex-voluntar în armatele otomane, și pe d. Ion Ionescu, ex-amploaiat al lui Reșid Pașa, căci misiunea noastră era, între altele, de a dezrădăcina toate resturile turcismului în România.

Săptămâna trecută se lăți deodată vorba de invazia otomană. Toată România se sculă în picioare. Garda orășenească rivaliza cu armata regulată, voluntarii rivalizau cu garda orășenească. în această stare de lucruri, cei cincisprezece redactori ai „Satyrului" își aduseră aminte de jalnica moarte a lui Sing-tschu-ki, Wei-hi-ki

şi Lao-te-ki din mâna turcilor. Setea răzbunării ne aprinse inimile. Opt redactori, anume mandarinii San-huang-ki, Tschao-wna-ki, Ta-tun-ki, Gang-liang-ki, Se-ma-ki, lo-fong-ki, Ma-mu-ki şi Hiang-tsen-ki, au declarat în şedinţa plenară a cornitelului redacţiunii că locul lor este, nu la Bucureşti, ci la Dunăre, unde săbiile lor sunt chemate a se scălda în sângele otomanilor. Iată cauza pentru care ziarul n-a putut apare săptămâna trecută, şi dacă apare acuma, cată să mulţumiţi turcilor, carii, speriându-se de atitudinea ţărei în urma alianţei româno-chineze, n-au mai crezut de cuviinţă a ieşi din cafenelele Ruşciucului.

Dacă convulsiunile agoniei politice, în care căzuse Imperiul Otoman, vor face cumva ca turcii să revină din nou asupra planului de a măsura distanţa de la Dunăre până la Călugăreni, atunci „Satyrul" va fi forţat de a se mai întrerupe o dată, promiţând însă abonaţilor, după finitul rezbelului, câte un cap de turc drept dezdăunare, iar abonaţii pe un an vor mai căpăta ca premiu un fes, o narghelea, un borcan de şerbet, două dramuri de haşiş şi o pereche de papuci.

PRELECȚIUNI FILOSOFICE POPULARE, RELATIVE LA FAMILIE ŞI EDUCAȚIUNE

„Sub acest titlu se începe *duminică în 10 fevruarie 1863 la 12 oare* şi se va continua în duminicele viitoare de la 12-1 de amiazi, în *sala* de la *bancă,* un curs public, unde se vor dezvolta în mod popular un şir de idei asupra educațiunei în familie, luminate prin principii psihologice şi mai ales estetice. între altele se vor trata următoarele materii:

1. Familia în stat şi în societate; educațiunea în familie.

2. Educațiunea fundată pe principii ştiințifice; estetica şi psihologia ca părți ale filosofiei.

3. Principii estetice. Frumosul, sublimul şi plăcutul. Aplicări la muzică (opera clasică şi opera italiană) şi la literatură (clasică şi romantică).

4. Importanța esteticei pentru educațiune. Principii psihologice. Idealismul şi materialismul în psihologie.

5 .Temperamintele.

6.Viața de zi şi viața de noapte a sufletului, vis, viziuni, stahii.

7. Memoria şi fantazia.

8. Voința şi caracterul.

9. Voința şi inteligența, talentul şi geniul.

10. Recapitulare. Mijlocul justifică scopul.

Cu introducerea acestui curs public sper că am atins o coardă ce-şi va afla răsunetul ei în inimele societății din Ieşi. Dacă Ieşii nu mai sînt acum centrul administrațiunei, trebuie să devie centrul unei alte activități, *centrul mişcarei literare şi ştiințifice.* O mică parte a unei asemene mişcări sînt şi cursurile publice. însă pentru ca ele să aibă un efect în societate, trebuie să fie susținute prin dame, adevăratul elemânt social în timpul modern.

Către dame dar mă adresez în specie şi mai ales către mamele de familie, rugându-le să asiste la această încercare. Eu din parte-mi mă voi sili ca oara pe săptămână, în care mă vor încuraja cu prezintă d-lor, să nu fie o oară perdută.

Iaşi, 6 fevruar 1863. *Tit-Livie Maior eseu"*

Amicul şi colegul nostru, d. Maiorescu, e unul din acei doi-trei juni români, cari n-au adus din străinătate numai câte un lustru de studiu, o ştiinţă jumătăţită. Noi am avut plăcere a as[is]ta la câteva din prelegerile d-sale de istorie universală la Facultatea de Litere şi, dacă nu ne-am putut învoi cu toate ideile tânărului profesor, încai am rămas încântaţi de elocinţa şi limpeditatea de expunere, cu ajutorul căror d-lui ştie a se furişa, aşa-zicând, în inimile ascultătorilor. înzestrat fiind cu unele atari daruri, d. Maiorescu e chiar menit a fi profesorul *damelorl* Ieşencele noastre trebuie să se bucure cu atât mai mult, cât pân-acum ele n-au avut *en propre* decât pe *doftori,* cari le făceau nu cursuri publice, ci doară curse private, pe când noul lor profesor nu le va aduce decât lumini, învăţându-le a se feri de orice *negură.* în adevăr, însăşi forţa de atracţie a dlui Maiorescu, elocinţa sau *gura* (puteţi adăugi „de aur" ca în porecla Sf-lui Ioan) e în contrazicere cu *ne-gura!*

TUTTI FRUTTI

1

Bibliografia:

Citit-aţi cartea intitulată: *De Venseignement public et des reformes sociales en Roumanie, par un ami des roumains;* Iassy, Bermann, 1862, in 8°, pag. 36? Autorul vra să dovedească că în şcoalele noastre trebui a se preda toate cele în limba fraceză, că d. Kogălniceanu e ultra-neologist, că în Suceava răşede astăzi un mitropolit în formă, că lumea morală se poate descompune în atome: că *Regulamântul organic* stipulează rentrunirea Ardealului, Bucovinei şi Basarabiei cu Principatele Dunărene; că Ieşul e în centrul României ca Olimpul grecilor în centrul pământului; că ruşii sînt rumânofili (pesemne din recunoştinţă pentru rusofilia dlui Pretorian), şi aşa mai departe. Numele autorului nu se ştie; se zice că ar fi „Henri Mathieu"; din cuprinsul cărţei se vede, ce-i dreptul, că opul e *Galli-Mathiae.*

Confrate „Nichiperce": Dupre propunerea ce-mi faci, îţi trămit foaia mea *în schimb,* rugându-te a răspândi gustul ei în sfera ta drăcească, fiindcă încep a despera de a putea face ceva cu *berecheţii* de oameni.

TOATE-VRUTELE

1

D.Vaillant răstălmăceşte în cursul său de *Epoptică* numile proprii prin cifre. Rugăm pe eruditul profesor a desluşi *publicului* în ce chip cifra 1.000 galb. se cuprinde în numele propriu „Bassaraba", precum se poate încredinţa orişicine din mărturia dlui Rosetti în registrurile Tribunalelui de comerţ şi în foaia „Românul"?

2

D. Rosetti are ochi mari şi urechi mici; d. Brătianu are ochi mici şi urechi mari; d. Rosetti aude cu urechile dlui Brătianu şi d.Brătianu vede cu ochii dlui Rosetti. De ce oare ambii nu se pot ajuta unul de la altul pentru a *judeca sănătos?*

3

In numărul de la 27 octobre „Nichipercea" scoate din întuneric, ca articol de fond, „Biografia cânelui meu scrisă de el însuşi". Ne grăbim a-l încredinţa că-l găsim foarte *natural* de câte ori vorbeşte în *numele cânilor.* Păşească înainte pe această cale adevărat *reprezentativă!*

4

De la un timp încoace nu mai apare un singur număr al „Nichipercei", în care să nu vă-ntâmpine cuvântul „măgar". La ce scop servesc atâtea „măgării"? Oare pentru a sprijini Coaliţiunea care să fi ajuns a avea nevoie de „măgari"? Nu cumva coconita se plimbă pe nişte munţi atât de primejdioşi încât nu e chip a recurge la ajutorul unor animali mai nobili!

5

Un iubitor de *curiozităţi* a plătit cu 10.000 de lei un *scaun* al dlui Rosetti. De ce oare ilustrul direptore al „Românului" n-a scos la vânzare o *pălărie* a sa? Alăturându-se destinaţiunea ăstui obiect cu destinaţiunea mobilului vândut, valoarea scaunului, *chiar* în privinţa dlui Rosetti, trebui să fie mult mai mică decât valoarea pălăriei!

6

Nu putem pricepe de ce d. Millo n-a reprezintat şi nu reprezintă pe *Zgârcitul risipitor* al lui Alecsandri, o sublimă satiră asupra societăţii boiereşti şi caimatiste, o spirituală icoană a stării noastre de astăzi. Nu cumva d. Millo se teme de Coaliţiunea? Noi ştim că strălucitul nostru comic e de minune când tremură, de pildă, în *Lipitoarele satului...,* dară nu ne vine a crede că a tremura înaintea Coaliţiunii ar fi cât de puţin în rolul *directorelui Teatrului Naţional!*

1

„Românul" publică necontenit articulii unui oarecare Radion. Rugăm pe onorabila direpţiune a ziarului de la Caimata sau să contenească cu un aşa „înşiră-te mărgărite", sau cel puţin să reînceapă totodată publicaţiunea anunţurilor despre *caşcavalul de Penteleu,* pe lângă care şi opurile domnului de mai sus se vor face, prin contact, mai puţin *insipide.*

8

Nimene nu voia să crează că d.Rosetti-Bălănescu e în adevăr ministru al *trebilor din afară;* pentru a dezminţi opiniunea generală, aflăm că d-lui a plecat ca să-şi facă *trebile din afară...* peste Milcov.

9

„Românul" sufere de o bucată de timp de o boală foarte tristă, cunoscută în medicină sub numele de *reumatism.*

10

Administrațiunea „Românului" s-a muat *vis-ă-vis* de redacțiunea „Buciumului": oare ce să însemne acest început de *apropiare?*

11

Ce este Coaliţiunea? Un mare bine, o sublimă fericire, o ancoră de mântuire, un dar ceresc, un liman de scăpare, chivotul lui Noe *cu două stagiuri* şi aşa mai departe, şi aşa mai departe, şi aşa mai departe. Bre! Bre! dară căutaţi din a cui dulce gură iese acest pomelnic de miere? Din gura Coaliţiunii, care e destul de modestă şi nepărtinitorie pentru ca să admire pe Coaliţiunea! întocmai aşa în celebra comedie a lui Goldoni, // *Bugiardo* sau *Minciunosul* (să nu vă scandalizeze acest titlu, domnilor coaliţionişti), Lelio admiră pe Lelio; cu acea numai mică deosebire că cuconiţa Coaliţiune este de genere femeiesc (alţii încrdinţează cum că ar fi *sui generis* şi, prin urmare, ca domnişoară, ea fireşte nu poate fi *Lelio,* ci doară „Lelea"!).

12

Ciocoismul se poate cunoaşte nu de pre ce el vrea, ci din contra despre ceea ce el nu vrea. Fiinţa sa este un *minus,* o *negaţiune,* un *ba-eu.*

El nu vrea Unirea nu pentru că i-ar zâmbi înmulţirea domniilor, directoratelor etc; nu! ci simplu numai pentru că-i plac cifrele *cu soţ:* 2 în loc de 1; 14 în loc de 7 etc. Un gust matematic !

El nu vrea Instrucţiunea obligatorie nu pentru ca ţăranul să nu ştie carte boiereşte; nu! ci simplu numai din ura *obligaţiunilor* de tot felul. Un simţământ liberale.

El nu vrea Armarea ţărei nu pentru ca puşca ţăranului să nu răspunză cumva la biciuşca proprietarului; nu! ci simplu numai pentru că armele sunt scumpe şi finanţele dezorganizate. O economie patriotică!

El nu vrea împroprietărirea săteanului nu pentru că ar socoti proprietatea ca hrisovul din cer al boierului; nu! ci pentru că bietul sătean nu va şti ce să facă cu proprietatea sa. Un exces de filantropie!

El nu vrea Votul Universal nu pentru că acesta ar nimici orice deosebire de clase sociali şi politice; nu! ci pentru că el cuprinde în sine toate principiile de mai sus, şi Unirea, şi Instrucţiunea obligatorie, şi Armarea ţării, şi împroprietărirea sătenilor, adică pentru că el contrazice *gustul matematic, simţimântul liberal, economia patriotică şi excesul de filantropie.*

El nu vrea, el nu vrea, el nu vrea!

13

Ţelebi Iacovache, unchiul dlui Rosetti, a sosit de curând la Bucureşti împins de dorinţa de a vedea pe nepoţelul în toată gloria lui, devenit cap al unei opoziţiuni, care se laudă ea însăşi a fi colosală.

Ţelebi Iacovache pe lângă limba sa de *patridă* ştie mai multe limbi străine; însă româneşte — ba! Cu toate astea, aflând că nepotul său e „Românul", bietul bătrân a făcut o adevărată violinţă a limbei sale pentru a începe aşa:

— Ţe mai faţe? ţe mai drega, anepse?

— Mă rog, mai încet, dragă moşule, că te vor auzi oamenii! întâmpină d. Rosetti, îngălbenindu-se la faţă...

— Ma ţe daca auzi oameni?

— Vor gândi, ferească-ne D-zeu, că nu suntem români; căci doară eşti frate bun cu tată-meu!

— Sinto rumano si sinto greco; si rumano si greco.

— D-apoi şi eu tot aşa, moşule! sum şi român şi grec; dovadă — cestiunea monastirilor închinate! Dară meşteşugul este de a fi grec în întru şi român dinafară!

— Te priţepo, te priţepo!

14

Colaboratorii dlui Rosetti au început a se retrage unul câte unul de la *lumina şi voinţa* Caimatei. D. Aricescu, d. V. Alexandrescu, d. Misail, d. Vericeanu etc. în parte au amuţit, în parte au îmbrăţişat ideile „Buciumului". Sunt semne că în curând însuşi d. Rosetti va părăsi pe d. Rosetti, subt cuvânt că „Misiunea ziaristicei se sfârşeşte când se deschide Adunarea". Vezi „Românul" din 29 octobre. Noi vom felicita din toată inima pe d. Rosetti când îl vom vedea scăpat de un colaborator atât de neconsecinte ca d. Rosetti.

15

Patriotismul în gura ciocoiului este ca o floare naturală aninată la o coadă falsă a unei bătrâne cochete.

16

în redacţia „Convenţiunei" s-a găsit o poezie, care se începe aşa:

Vino, dragă, te deşteaptă:
Vinul dulce te aşteaptă;
Vinerea-i o zi d-amor:
Vine le-mi tresar de dor,
Vindecă-mă de-a mea boală:
Vina e a ta, Marghioală;
etc, etc, etc.

Toate versurile se încep cu silaba *vin,* ceea ce este într-o minunată armonie cu *spirtul şi litra,* vreau să zic cu spiritul şi litera acestui ziar pururea fericit, adică, latineşte, *beat.*

17

D. F. ... , profund cunoscătoriu al muzicei şi om de spirit, dă cu ochii de d. Pantazi Ghica.

— Mă bucur că te văd, dle redactor al „Independinţei"; voiam cu tot dinadinsul să te întâlneasc pentru ca să-ţi fac o mică întrebare. Cu ce drept te apuci d-ta de critice muzicali mai-nainte de a învăţa ceea ce este muzica?

— Cu dreptul unui *„homme de gout",* domnul meu, răspunde d. Pantazi Ghica, clipind din ochi şi ridicând în sus cu mândrie ţuguiul capului.

— Poznaş drept, domnule redactor! vrea să zică, după ideea d-tale, pe care sum sigur că am înţeles-o, e muzic fiecare *homme d'egout...?*

18

Aflând despre istoria *poliţei,* un burtă-verde zise unui ziarist anticoaliţionist.

— Nu-mi vine a crede, ca d. Rosetti să poată face una ca asta, d-lui are principii! are principii! mă înţelegi?

— Nu voi tăgădui niciodată, domnule, că d. Rosetti are principii, precum zici d-ta; sum şi mai generos; recunosc că d-lui îşi *preţuieşte* principiile mai mult decât oricine altul; însă, tocmai pentru că principiile d-lui sunt atât de *scumpe,* d-lui le ascunde sub zece *plapome!*

19

— Coaliţiunea e ca şi *Sparta!* striga în „Cafe Francais" un caimatist, lăudând tăria şi puterea partidului său.

— Zici, dle, că este ca şi *spartă?* întâmpină Aghiuţă, care se afla din întâmplare alăturea. O crezi d-ta ca şi *spartă?* eu sum mult mai modest: o văd numai la începutul *spargerii,* dară momentul va veni când voi putea să strig şi eu ca d-ta: Coaliţiunea e nu ca şi *spartă,* ci chiar *spartă.*

20

— Un amic al d-lui Papa Nicola îl numeşte diminutiv în mângâiere Papa Nicolaco: ceea româneşte se face *papă-ne-colacul.* Ce e drept, d. impresar al Operei *ni-l papă* cam de mult, fără ca măcar să ne *mulţumească.*

21

„Nichipercea" încredinţează că titlul de-ntru-ntâi destinat pentru „Aghiuţă" ar fi fost „Sarsailă". Brevetul ce-l căpătasem

de la Ministeriul de Interne dovedeşte că acel titlu era să fie „Berlicoco". Astfeli, mulţumită „Nichipercii", aflăm că „Sarsailă" şi „Berlicoco" sunt sinonime, ceea ce n-am ştiut pân-acuma.

22

Redacţiunea „Aghiuţei" vine de a primi următoarea epistolă:

„în contra obiceiului ce se pare că l-ai fi având, te-ai arătat nedrept şi nedelicat în privinţa mea, domnule directore, puindu-mă pe mine, care sum una din gloriile României, alăturea cu aşa-numitul Radion. Crezi, domnule, că, prin contactul meu, acest domn va putea deveni mai puţin insipid; ai uitat, însă, că totodată un asemenea contact mă va lipsi pe mine de gustul meu cel pur şi nemolipsit. Aşadară, cer retractarea cuvintelor d-tale, înştiinţându-te că, la din contra, voi fi silit a recurge la calea armelor; sperând că vom rămâne sănătoşi chiar după 18 împuşcaturi, dupre exemplul dlui Orăşeanu. Al d-tale serv

Caşcaval de la Penteleu "

23

Coaliţiunea trage... de moarte? ba numai de nas pe Caimata; însă diferinţa între aceste două moduri de a trage nu e tocmai mare.

24

— Orice şi oricât să vorbească partizanii tronului, trecutul dlui Rosetti *seduce...* zicea un burtă-verde.

— Nu numai că *se duce,* ci *s-a şi dus,* domnule, răspunse Aghiuţă.

Unii se miră văzând ambele noastre teatruri totdauna pline. Adevărul este că Bucureştiul ar putea împle două sute de teatruri câte cu o mie de locuri fiecare împărţindu-se biletele de intrare *gratis* la toţi locuitorii Capitalei.

26

Dacă nescine ar traduce literaleminte franţuzeşte piesa *Chiriţa în provinţie,* oare ar putea s-o înţeleagă şi s-o guste publicul Parisului? Cu toate astea, sunt unii cari ne încredinţează că bucureştenii înţeleg şi gustă în Teatrul „Bossel" piesele franceze, locali, traduse literaleminte româneşte: „Jeanne qui rit" etc.

27

Se zice că italianii se nasc muzici. Baritonul dlui Papa Nicola de la Operă face tot ce-i stă în putinţă pentru a proba nu numai că toţi italianii se nasc muzici, ci că unii din ei nu sunt capabili nici chiar de a deveni muzici. Perseverinţa d-lui în demonstrarea acestui adevăr e foarte lăudabilă; decât am fi de părere că acest curs n-ar trebui să răsune tocmai de pre scena Operei.

28

Toţi articulii dlui Rosetti sunt subsemnaţi: C.A.R. — Legătura acestor litere e simbolul Coaliţiunei. Ca zeul Ianus de la Roma, iscălitura directorelui „Românului" are două feţe. Liberalii o citesc din stânga în dreapta şi admiră în cuvântul „CAR" ideea mergerii înainte sau progresului; ciocoii o citesc din dreapta în stânga, şi adoră în cuvântul „RAC" ideea mergerii înapoi sau retrogradării. Iată de ce d. Rosetti, prin însuşi numele său, e nodul Coaliţiunei.

29

D. de Marsillac celebrează paveaua Bucureştilor ca pe cea mai frumoasă în lume. Vă miraţi? D-lui găseşete aci curat degeaba câte 800 de galbeni pe an, ceea ce în zadar s-ar căuta pe toate pavelele din câteşicinci continenţi ale globului. Paveaua Bucureştilor e unică... pentru d. de Marsillac.

30

Oare de ce „Românul" nu *desbate* argumentele „Buciumului"? Pentru că „Buciumul" *des-bate* argumentele „Românului".

31

„Românul" şi ministeriul actual au ajuns a fi parodiate în numărul de pe urmă a lui „Figaro" franceze.

„Românul" e un stăpân pururea nemulţumit cu purtarea lacheului său; dorind, de pildă, ca uşa să fie închisă când e deschisă şi viceversa.

Ministeriul, vreau să zic lacheul, cutează a răspunde într-o zi la marafeturile stăpânului: ei bine, domnule, e cu neputinţă ca uşa să nu fie sau închisă, sau deschisă; una din două!

_ Nu mă pricepi, nerodule! îmi place ca ea să fie *dubioasă.*

Şi lacheul a reuşit a împlini pofta stăpânului.

32

„Le petit journal" descrie o familie pariziană, Passage la Boule-Rouge, compusă din următorii membri: tatăl — francez; muma — engleză; fiiul mai mare născut pe insulele Sandwich, fiiul al 2-lea maltez, fiiul mai mic — spaniol; lacheul — suiţerez; slujnica — olandeză; papagalul — din colonii; cânele — din Ţara Noua; pisica — din Persia... în România fiecare familie boierească ar fi o mină de studii pentru „Le petit journal", care ar descoperi la tot pasul, pe lângă elementele de mai sus, picături şi volumuri de sânge turc, grec, arnăut, bulgar, sârb, rus, austriac etc, etc; dară „Le petit journal", în faţa unei atari aburdinţe de materie, ar fi silit să devină un *Grand journal.*

33

D. Tit-Livie Maiorescu, membrul Comitetului şcolariu din Iaşi, a fost însărcinat cu vizitarea mai multor scoale primare dencolo de Milcov.

Sfârşind excursiunile sale, d-lui a venit la Bucureşti pentru a dechiara ministeriului că:

1. Toate şcoalele vizitate sunt rele;

2. Să i se acorde o sumă pentru a merge la Berlin ca să studieze condiţiunile unor scoale primare bune.

Ministeriul s-a grăbit a elibera dlui Maiorescu veri o câteva sute de galbini şi d-lui a plecat în misiune.

„Aghiuţă" admiră aci şi simplitatea ministeriului şi naivitatea dlui Maiorescu.

Dacă d.Maiorescu nu cunoaşte pân-acum condiţiunile unor scoale primare bune, apoi cu ce temei putut-a d-lui să dechiare ca rele pe cele vizitate?

Dacă raportul unui aşa inspector nu dovedeşte nicidecum răutatea şcoalelor vizitate, apoi ce nevoie avut-a ministerul de a cheltui o sumă de bani pentru plimbarea dlui Maiorescu?

34

O tablă pe Podul Mogoşoaii zice:

„Fabrique *des jalousies".* Iată o fabrică curat de prisos în Bucureşti, unde gelozia nu e de modă.

35

Un datornic intră în cabinetul unui creditoriu.

— Am *venit...* începe el.

— Cum? întreabă creditorul cu mirare.

— Pe jos.

— O Doamne! *ai venit pe jos* şi nu-1 rădici pentru ca să-mi plăteşti datoria!

36

Dna L., în etate de 50 de ani, iubea pe d. P. în etate de 25 de ani.

Dna L. e bogată, d. P. e un june cumsecade, adecă fără bani.

D.P. a mers la Paris să se plimbe şi a făcut datorii ca de 500 galbeni, adecă vârsta amantei sale înmulţită pe 10.

Dna L. îi trimite 1000 de galbini pentru ca să iasă din Clichy şi să revină la Bucureşti.

D.P. angajază o jună franceză şi iată-1 pe Podul Mogoşoaii frecând înaintea ferestrilor dnei L.

Dna L. se îmbolnăveşte: singur remediul cu putinţă e un doftor de 25 de ani.

37

Foaia franceză umoristică „Tintamarre" ne înştiinţează despre invenţiunea ce s-ar fi făcut de curând în Statele Unite de

a înălbi pe cei negri. Camera noastră ar trebui să-şi procure reţeta acestei minunate descoperiri fără care ea se face de o culoare mai *închisă* pe zi ce merge.

38

O domnişoară a venit la stabilimentul fotografic al dlui Szathmâry pentru a poza în *miniatură.*

— Vreţi să vi scot portretul cu o carte în mână, *mademoiselle?*

— Fireşte, domnule, mai poate fi îndoială!

D. Szathmâry îi prezintă un volum românesc ce se afla din întâmplare pe masă.

— Fi, domnule! dă-mi în mână o carte franceză...

39

Ţarul moscovit e cel mai bun muzic în Europa întreagă, ba chiar în câteşicinci părţi ale globului. Se zice că toate academiile muzicali se pregătesc a-i trimite diplome de *„maestro assolutissimo ".*

40

Camera noastră nu se învoieşte nici într-un mod cu constrângerea corporală pentru datorii. De ce oare? Simplu, pentru că nu poate să-i placă *cucon-strângerea* corporală pentru datorii!

41

Silogismul întâi:
Boierii sunt retrograzi;
Retrograzii sunt raci;
Ergo: boierii sunt raci.
Silogismul al doilea:
Liberalii sunt stacojii;
Stacojii sunt racii fierţi.
Ergo: liberalii sunt raci fierţi.

Din aceste două silogismuri urmează logiceşte următorul sigur medicament:

Voiţi ca boierii să se facă liberali? botezaţi-i într-un *licuid* fierbinte care să-i *roşească!*

42

Se zice că Comitetul teatral, compus din boieri, nu învoieşte dlui Millo ca să reprezinte pe scenă pe *Zgârcitul răsipitor* al lui Alecsandri. De ce oare să fie asta? De ce? pentru că Comitetul teatral, compus din boieri, nu învoieşte dlui Millo ca *să-l* reprezinte pe scenă!

43

„Reforma" şi-a emis opiniunea sa asupra sau, mai bine zicând, contra „Aghiuţăi", după ce s-a văzut spânzurat cu capul în jos în nr.2 al foii noastre: opiniunea „Reformei" se resimte vederat de acesta poziţiune anapodică a crierilor!

44

„Românul" publică între „Felurimi" următoarele:

„Deunăzi s-a condamnat la Miunich un ţăran la o amendă de 25 fiorini, fiindcă vânduse lapte falsificat. Acuzatul se apără zicând că nu ştie cum va fi intrat apă în lapte; el crede că vara trecută fiind atât de călduroasă vacile sale au băut negreşit foarte multă apă şi presupune că aceasta va fi poate cauza că laptele coprinde şi apă."

Am dori să aflăm cauza falsităţii teoriilor politice ale dlui Rosetti de când cu Coaliţiunea? Oare şi Domnia sa ar fi papat vro materie conrumpătoare într-o cătăţime prea mare?

în Franţa s-au făcut de proverb cei ce vorbesc franţuzeşte „ca vaca spaniolă"; în România ar trebui să se arate cu degetul acei ce ne înşeală „ca vaca de la Miunich".

45

„Monitoriul comunelor", redigeat de d. P.S.Aurelian (post-scriptum Aurelian?), descrie în n-rul său 47 obiceiele orang-utangilor:

„Maimuțele numite orang-utan, crescute și cam domestice, mănâncă la masă cu stăpânul lor, se plimbă după dânsul, fumează tutun, *beau lapte, dar vin nu beau.* Femeile lor *sunt liniștite și trăiesc bine cu bărbații".*

Așadară, deosebirea dentre oameni și orang-utangi, dupre „Monitoriul comunelor", este că:

1. Bărbații noștri beau vin; ai lor nu;
2. Femeile lor sunt liniștite și trăiesc bine cu bărbații; ale noastre nu!

46

„Independința" tinde ,dm ce în ce mai mult a deveni un ziar *secular,* care va apărea de acum înainte din *secul* în *secul* sau, cel puțin, din *sec* în *sec.*

Neregularitatea perioadelor aparițiunei sale aseamănă foarte mult foaia dlui Pantazi Ghica cu natura cometelor, însă ceea ce ne face a pune o importanță și mai mare în această înrudire astronomică este caracterul *vaporaș* al „Independinței"!

N-rul de la 27 noiembre prezintă un fenomen unic în ziaristica europee și chiar în acea română. Imaginați-vă o coloană și jumătate de text, după care urmează două coloane și jumătate de anunțuri!

Ș-apoi ce fel de anunțuri! Pe coloana a patra vedeți întinsă numai și numai pe *„M-lle Lucie".* Dacă nu respectul pentru lectori, apoi cel puțin politeța cea binecunoscută a dlui Pantazi Ghica ar fi trebuit să nu-i permită a lăsa o domnișoară fără societate... ba încă tocmai într-o duminică!

47

Cestiunea țăranilor e mai *umană* decât orișicare altă; și tocmai de aceea nici a putut să se gândească la ea Camera noastră, ocupată numai cu cestiuni *vitale.*

48

„Nichipercea" se laudă că sunt oameni care îl *prețuiesc,* firește, și încă îl prețuiesc nu o dată, nu de două ori, ci îl *des-prețuiesc!*

49

„Reforma" ne dorește, „mai mult spirit". Este o neauzită imparțialitate din partea „Reformei" de a ne dori nouă o mai mare câtime de aceea ce-i lipsește ei cu desăvârșire.

50

Colonelul D'Ecquivilley, redactorul „Reformei" franceze, numește totdauna pe colegul său de la „Reforma" română *„le fougueux* Valentineano". D.Valentineanu, ce-i dreptul, a dovedit în mai multe ocaziuni că e foarte *fugos!*

51

în cestiunea neviolabilității domiciliului ș-a libertății individuale, d. Boerescu, susținând în Cameră teoria ciocoilor, pentru cea dintâi oară în viața sa a voit să-și justifice cu orice preț porecla. D-lui fu în adevăr „Boerescu"!

52

O damă cu ochii albaștri întreabă pe un fotograf dacă nu se va putea face ca portretul să fie cu ochi negri. Norocul fotografului a fost că nici o damă cu ochi negri n-a cerut vreodată a fi cu ochi albaștri!

53

Fiia unui oarecare patriot bucureștean cu diploma de la Caimata, foarte renumit pentre precupeți, lipscani și tabaci, poartă numele fantastic de „Patria". Până acum fetița e mică; dar o să crească fără îndoială, se va mărita firește, și atunci... atunci Patria va fi periculoasă și în pericol, căci:

1. Dacă ea nu va fi credincioasă bărbatului său, bietul om se va vedea *trădat de Patria sa!*
2. Dacă bărbatul nu-i va fi credincios ei, ei bine, el se va numi *trădător al Patriei sale!*

3. Dacă ambii vor călca credința Unirei, sărmana *Patrie o să fie trădătoare și trădată* totodată!

Scăparea noastră este că Patria e până acum *mică!*

54

Se zice că dd. Panu, Gr. M. Sturza, Brătianu, Brăiloiu, Rosetti, Brancoveanu etc, etc. ar fi comandat pentru Anul Nou câte o budincă în forma *coroanei.*

Cine ar fi visat măcar că d. Fialkovski, ungând la domnie pe boierii de mai sus, va juca vreodată rolul de mitropolit... *in partibus infidelium!*

55

Fața unei femei urâte este ca o cetate: artileria așezată pe partea de sus nu lasă a se pune mâna pe partea de jos!

56

Hippolyte Briollet, unul din redactorii foii umoristice „Tintamarre" face următorul joc de cuvinte:

„Un proverbe dit: Tel briile au second rang etc; moi je trouve că Tell briile au premier ".

Oare despre care Tell vorbește aci calamburistul francez? Despre Wilhelm sau despre Christian? actualitatea se preferă!

57

Ceea ce ne rămâne ca suvenire de la amantele noastre este, pentru cea mai mare parte, câte o ... *blagă!*

58

D. Caragiale e unul din comicii noștri cei mai buni, d. Millo îi plătește câte treizeci și cinci de galbini pe lună; d. Caragiale nu apare mai niciodată pe scenă... așadară, d. Millo a cumpărat nu altceva decât *tăcerea* dlui Caragiale!

59

D. Iancu Strat e numit membru la Comitetul Teatrului Național. De acum înainte scena noastră va pierde caracterul său îndoielnic, căci *a se îndoi* e cu neputință pentru ... volumul dlui Iancu Strat!

60

Se știe că Regina Victoria dete un aspru ordin ca să nu se fumeze în saloanele palatului; de atunce numai sobele Curții regale au privilegiul de a face ceea ce nu este iertat chiar pentru cei mai mari lorzi ai Angliei!

61

Un poet făcea curte.

— Aș dori să cunosc pozițiunea d-tale, întreabă frumoasa.

— Cea mai brilantă, îngerul meu!

— Ești avut!

— Toată starea mea este *o liră,* din care...

— O *liră!* o singură *liră!* ha, ha, ha! îmi pare rău de cunoștința d-tale! Bucătăreasa mea are *doi napoleoni* pe lună!

62

O propozițiune matematică:

D. Rosetti *minus* d.Brătianu *egal* zero;

D. Brătianu *minus* d. Rosetti *egal* zero.

Aceste două ecuațiuni prezintă o evidență axiomatică,

înșiși dd. Rosetti și Brătianu recunosc, în gura mare, că unul fără sau *minus* altul nu plătește nemică, adecă e *egal* zero.

Se cere acuma a se arăta valoarea dlui Rosetti și a dlui Brătianu luați fiecare în parte, bazându-se pe ecuațiunile de mai sus?

63

Un doritoriu de slujbă se prezintă la d. Papiu.

— Nu am posturi vacante, domnule, răspunde ministrul de Justiție.

— O ştiu bine, totuşi sunt mai multe funcţiuni aproape ca şi vacante; de pildă la Comisia Epitropicească...

— La Comisia Epitropicească?

— Este un membru care rămâne în post de un an, domnule ministru.

— Şi, prin urmare, trebui scos afară? nu-i aşa?

— Mai este un alt membru care se ţine neclintit de doi ani şi jumătate, vă-ncredinţez pe onoarea mea!

— Aveţi neşte raţiuni prea puternice... pentru a mă lăsa în pace.

64

— De ce ţi-ai lăsat amanta? mă întreabă cineva.

— Pentru că foştii săi adoratori îmi cântau la fereastră cântece contra moldovenilor.

— Ş-apoi?

— Nu puteam suferi neşte asemenea manifestaţiuni *separatiste!*

65

Camera având trebuinţă de a-şi *lega* cărţile, bibliotecariul cheamă un meseriaş pentru a se învoi asupra condiţiunilor.

— Cu ce material voiţi să le leg? cu hârtie colorată?

— Ba *cupele de viţel.*

— Atunci vă pot lăsa cu un preţ mult mai mic, fiindcă materialul se află chiar în *Cameră!*

66

D. Tit-Livie Maiorescu, aflând că ministerul voieşte să-l strămute de la postul de director al Gimnaziului ieşean la acel de director al Şcoalei Preparandale ieşene, aleargă la Bucureşti.

Dar lucrul era deja făcut şi nu se mai putea schimba.

_ y r e a sa* z i c a, zise desperatul d. Maiorescu către fostul director al Cultelor; vrea să zică după ce n-am isprăvit nemica, trebuie să mai cheltuiesc din pungă pentru a mă-ntoarce la Iaşi?

— în privinţa asta te putem ajuta, întâmpină bunaticul d. Lupaşcu. îţi vom da patru cai de poştă pe conta statului.

Pe dată s-a făcut o adresă din partea ministeriului către Direcţiunea Poştilor, pentru ca să se dea dlui Tit-Livie Maiorescu patru telegari, fiind strămutat dumnealui de la Gimnaziul ieşean la Şcoala Preparandală ieşeană.

Oare câţi cai de poştă datu-s-au dlui Lupaşcu când fu strămutat de la Culte la Curtea de Apel?

67

Pagina I-a tutor numerilor „Amicului familiei" cuprinde regulat prea cunoscuta poezie a lui Mureşeanu, *Deşteaptă-te...;* după care urmează avizul că „poeziile lui Mureşeanu se vând la redacţiunea «Amicului familiei»".

Dacă zece poeţi ar însărcina, din întâmplare, pe „Amicul familiei" cu vânzarea operei lor, putem crede că foaia dşoarei Dunca n-ar mai cuprinde în sine alta decât zece poezii şi zece avizuri, cari s-ar reproduce nesmintit şi unicaminte în toţi numerii „Amicului familiei"!

Vom zice şi noi cu această, însă numai cu această ocaziune, către redacţiunea „Amicului familiei": „Deşteaptă-te"!

68

In fruntea „Reformei" franceze vedem înşirate numile personalului foii în următorul chip:

„Redacteur en chef Le colonel V. D'Equivilley.

Proprietaire: J. G. Valentineano.

Administrateur et secretaire general: Mr. Th.A. Paschides"...

Oare de ce numai d. Paschides e *Mr.* sau *Monsieur?*

69

în şedinţa Camerei de la 13 decembre, principele Dimitrie Ghica a zis că e „român de secole".

Luăm act de această declaraţiune, care *des-minte* cu desăvârşire zisele de pe acum ale tuturor istoricilor cum că neamul Ghicilor ar fi... *ghici?*

i

70

Tot principele Dimitrie Ghica şi tot în şedinţa de la 13 decembre zise:

„Nu permit nimănui să mă numească meschin".

De acum înainte, principele Dimitrie Ghica poate fi încredinţat că nimene nu-i va zice *pe nume!*

71

Iarăşi în şedinţa de la 13 decembre şi iarăşi principele Dimitrie Ghica anunţă spre obşteasca cunoştinţă că „inima d-lui e simţitoare şi entuziastă".

Creditorilor Luminării sale! De ce nu cereţi cuvânt în cestiunea *de fond şi personale?*

72

Un metod sigur şi lesnicios de a trece la nemurire:

Sapă cu diamantul numele tău pe geamurile otelurilor, în care mâni măcar o noapte.

Oare aş fi ştiut eu că există pe faţa pământului un d. *A. Mardar,* să nu fiu silit a citi acest nume în toate dimineţile pe geamu[l] apartamentului meu?

Ş-apoi mai este ceva; fire-aş ştiut eu că acel domn posedă un inel cu diamant?

Să nu se supere onorabilul d. *A.Mardar,* pe care nu avem plăcerea a-l cunoaşte: singur d-lui s-a dat *publicităţii* prin mij-1 ocul *geamografiei.*

73

Se *zice* sau mai bine se *pre-zice* că Curtea de Casaţiune, unul din cele mai frumoase *monumente mute* ale Bucureştilor, o să fie *mutată* la Iaşi.

După părerea „Aghiuţei", Capitala României n-ar trebui sa aibe inimă rea chiar dacă s-ar realiza această proorocie, scăpată nu ştiu cum din vederea celebrului Cazanii a. în adevăr, perdem Curtea de Casaţi une... dar în schimb Iaşul nu va lipsi a ne trimite pe toţi ovreii cu toate *cassele* lor menite a se preface în *curţi.* Aşadară, Bucureştiul o să câştige!

74

In opera *Rigoletto* îmi place mai cu seamă *duo* între d. Mari şi dna di-Ruda. Baritonul rage, primadona miaună... ţi se pare curat că eşti la ţară, ceea ce închipuieşte nu o mică plăcere pentru un locuitorii! de Capitală!

75

Afişa Operei pentru duminica trecută se încheie aşa:

„Scena se petrece în Mantua. Epoca *secolul 1600."* Oare unde [a] găsit de Papa Nicola un secol 1600, care nu-şi are păreche nici în mitologia indiană?

Pesemne tot acolo de unde a adus şi pe artiştii săi.

Adecă:

Nu se stie de unde!

76

Aţi luat seamă.

Toţi coriştii de la Operă sunt şchiopi.

D. Papa Nicola compătimeşte pentru umanitatea infirmă. Nu cumva şi aci voiţi a vedea o trăsătură de egoism.

77

La noi, când iubeşti o femeie, de multe ori obiectul cel adevărat, deşi ascuns, al amoriului e bietul parfumar cu ale lui pomăzi, esenţe, code, pudre, cremuri etc. Câteodată, totuşi, se întâmplă ca el să aibe un rival periculos în persoana dentistului.

78

Dd. Boerescu şi Costafor vorbesc ca avocaţi, vorbesc ca profesori, vorbesc ca deputaţi: să nu vă miraţi dară că pentru d-lor vorbele sunt fapte şi faptele sunt vorbe!

79

Aghiuță" a avut prilej de a ținea următoarea conversațiune foarte instructivă cu un eco politic:

„Aghiuță"

Care să fie boala ce face de tot țipă mereu d. Rosetti?

Eco

Sete!

„Aghiuță"

Crezi că e bolnav de sete; dar spune-mi anume ce fel de sete îl îndeamnă așa la strigat?

Eco

Rigat!

„Aghiuță"

Oho! Nu e lucru de glumă! Atunci ar trebui să credem că, celebrând liberalismul, el gândește una și vorbește altminte.

Eco

Minte

„Aghiuță"

O să te mai întreb un lucru. Nu știi oare cumva dacă boala cea grea a dlui Rosetti poate s-aibă leac?

Eco

Bolliac!

80

Am auzit cu urechile noastre, într-una din ședințele Camerei, cum dPanu, în loc de *congediu,* a zis de vro patru ori *congediune.*

Pe cât știm noi, în limba latină nu există cuvântul *congedio* din al cărui abaltiv *congendione* românii ar putea forma o *congediune.*

Blăstămatul de ablativ *o ne* încurcă prea multă lume, care, ca d. Panu bunăoară, îl confundă cu vocativul grecesc: oVd

!1

„Gazeta Transilvaniei" zice că n-a citit pe „Aghiuță" și apoi îndată adaugă că e brutal.

Conchidem cu logica în mână că e brutal în „Aghiuță" numai ceea ce nu se poate citi în el, adecă ceea ce lipsește.

82

De acum înainte, „Aghiuță" va vorbi în toată joia, fiindcă un adevărat drac, care-și simte demnitatea, nu se poate împăca cu ziua duminicale.

Lăsăm duminica cretinului, vreau să zic creștinului de „Nichipercea".

83

Sunt oameni cu cari e cu neputință a vorbi *în patru ochi.*

Bunăoară d. Papa Niccola.

84

Pe afișele Teatrului român de la Bossel figurează regulat:

„Prețul cu seara..."

Oare să mai fie prețuri *cu ziua* sau poate și *cu noaptea?*

85

La 12 a lunei, părintele Ghenadie a fost fluierat în Biserica Sf.-ului George, fiindcă vorbea asupra schimbării calendarului.

Precum vedeți, locul Sfinției sale era nu pe amvona bisericei, ci pe scena Operei, unde, mulțumită dlui Papa Nicola, se grămădesc toți *artiștii fluierați.*

86

Oarecine zicea într-o cafenea că Adunarea va lua în curând în dezbatere *legea înmormântărilor.*

— Vrei să zici, întâmpina „Aghiuţă", că ea va continua cu această dezbatere care s-a început încă de la convocarea Camerei: până acum suntem pe jumătate *înmormântaţi!*

87

La balurile mascate de la Operă, n-am văzut nici un bărbat cu mască... Iertare! câţiva *bărbaţi* purtau coarne, dar nu-i prindea bine!

88

Toate ştiinţele se împart în morale şi fizice.

Au nu urmează din aceasta că ştiinţele fizice sunt *nemorale?*

89

în toate ţările podurile sunt deasupra apelor, numai în Bucureşti apele sunt deasupra *podurilor.*

90

Uliţa în care locuieşte d. Kogălniceanu se numeşte: *Strada Poetului.*

Uliţa în care locuieşte d. Rosetti se numeşte: *Furtuna.*

Când d. Rosetti ne tulbură cu vijeliile sale, d. Kogălniceanu ne adoarme cu poveşti frumoase.

91

Strige, ţipe, maşineze, comploteze, încurce, întortocheze, zbiere ciocoii noştri cât le va lua gura şi mintea; poporul priveşte cu despreţ convulsiunile neputinţei lor, ştiindu-se nevulnerabil în cât timp va fi *cu za!*

Am primit o invitaţiune, care se începe aşa:

„N.N.Păclianu vă roagă să binevoiţi duminecă la 2 februarie a onora cu prezenţa dv. celebrarea *cununiilor sale..."*

D. Păciianu introduce la noi poligamia: o singură cununie nu-i ajunge.

într-un izvod de catagrafie am citit: „...Trei cai proprietatea dl or fraţi Ionescu, Dimitru şi Teodor Brăteni, *câteşitrei de nici o treabă".*

94

O coconită s-a supărat pentru că cineva a numit-o ca pe o ţărancă: „fată". Coconitele nu sunt fete!

Părintele duhovnic Isaia de la Iaşi are un ceasornic la care se uită necontenit în cursul predicei pentru a nu trece cumva peste ora fixă. îndată ce minutariul îi arată sosirea termenului, Sfinţia sa încheie discursul zicând: „Aşa să ne milostivească D-zeu şi pe noi păcătoşii, amin".

într-o zi s-a întâmplat părintelui duhovnic Isaia de la Iaşi a face o frumoasă predică despre Aman, în care, după ce a descris faptele acestui personagiu biblic, apoi îşi adresă întrebarea: „ei bine! ce fel de răsplată primit-a el? Spânzurătoareaî..." Tocmai atunci Sfinţia sa se uită la ceasornic şi, văzând sosirea orei fixe, încheie: „Aşa să ne milostivească D-zeu şi pe noi păcătoşii, amin!"

96

Aţi observat oare că d. Rosetti s-a deprins a repeta în vorbă aproape fiecare cuvânt câte de două ori?

într-o zi un corespondinte din judeţ, aducându-i o scrisoare din partea orăşenilor, zise: „v-am adus, adus, o epistolă, epistolă, din partea concetăţenilor mei, concetăţenilor mei..."

După ce corespondintele ieşi, d. Rosetti se întoarse către un amic ce era faţă, desigur d. Mihăilescu, şi-i zise: „ce gugoman, gugoman, să repete, repete, toate câte de două ori, două ori".

97

Părintele catihet de la Sf. Sava întreba pe un şcolariu:

— Care e porunca a şaptea?

— Să nu preacurviţi.

— Nu trebuie numărul înmulţit, ci simplu: să nu preacurveşti.

— Am crezut că nu va fi delicat din parte-mi a întrebuinţa numărul singurit adresându-mă tocmai către Sfinţia voastră.

98

Un amic care s-a însurat de curând mă întâlneşte în uliţă, mă strânge de mână, mă sărută şi strigă cu ochii plini de lacrimile entuziasmului:

— De-ai şti cât sum de fericit!

— Iubeşti aşa de mult pe nevasta ta?

— Aş mânca-o de dragoste!

— Mănânc-o, iubite, căci peste câteva săptămâni desigur îţi va părea rău...

99

în *Jianul* şi în *Vicontele de Letorier,* dna Constantinescu joacă de minune rolurile bărbăteşti.

Iluziunea e atât de perfectă încât minoritatea publicului crede că d-ei este în adevăr bărbat...

... Dar nu e aşa de lesne a face ca majoritatea să uite ceea ce ştie foarte bine: că d-ei este femeie!

100

D. de Marsillac e un model de delicateţă.

Am auzit că i s-a întâmplat a încheia o scrisoare în următorul chip:

„Scuzaţi-mă că, din cauza prea marei călduri, am cutezat a vă seri aceste rânduri şezând numai în cămaşă".

Au nu este vederat că d. de Marsillac e un model de delicateţă?

101

Un june moldovean, pregătindu-se a face curte unei bucureştence, crezu cu cale a-i vorbi în dialectul Capitalei. Aşadară, în loc de *gutunariu* el a început a întrebuinţa *guturalii;* şi apoi, luându-şi acest model de bază, s-a pus a povesti frumoasei sale, cum că în luna lui *geraiu* (genariu) îi va prezenta un *caraiu* (canariu), cum că de dragoste desperată ce l-a cuprins el poartă cu sine în *huzuraiu* (buzunariu) un *pumraiu* (pumnariu); cum că inima lui este un *amraiu* (amnariu)! şi aşa mai departe!

102

Foaia părintelui Grigorie Musceleanu e intitulată:

„Biserica"

„Foaia religioasă morale"...

Precum se vede sunt cu putinţă şi foi religioase *imorali.*

103

De ce oare d. Bălănescu-Rosetti s-a ţinut, se ţine şi se va ţine cu toate ministeriile, ieri cu Creţulescu, astăzi cu Kogălniceanu, mâini cu Iepureanu sau Ion Ghica?

De ce?

Pentru că d. Bălănescu-Rosetti este o câtime care nu adaugă şi nu scade nemic la un minister.

104

Săptămâna trecută Opera ne-a regalat de două ori în şir cu *Măria di Rohan.*

Dna Gianfreddi şi d. Collini au fost *superlativi.*

D.Sarti şi dna Cash Pollini au fost *comparativi.*

Ceilalţi au fost *pozitivi.*

Nici o piesă în astă iarnă nu s-a executat aşa de bine, cel puţin după părerea lui „Aghiuţă" şi a amicului său d. Fiiemon,dm cari cel dentâi n-a găsit nemic de satirizat, şi cel de-al doilea — nemic de criticat; lucru ce li se întâmplă foarte rar la amândoi.

105

De câte ori mă pui la fereastră (Piaţa Episcopiei, Otel Trăsnea, n.18, — să n-o uitaţi, dacă voiţi a vă abona), ochii mei se lovesc neapărat de blana sau tabla dasupra prăvăliei de peste drum:

Magazin de meubles
Ganz e Stop han

Ganz însemnează nemţeşte *tot,* ar fi dar foarte de-ajuns de a se pune numai *Ganz,* ba încă şi aceasta ar fi prea mult!

106

în poezia sa, *Inima-ntristată...,* d. Bolintineanu încheie aşa:

„Durerea ce port este amară şi tăcută,
Căci *îmi răspund prin ură acei ce eu iubesc!"*

„Aghiuţă" urăşte pe d. Bolintineanu numai ca să aibă plăcerea de a fi iubit!

107

D. Oteteleşeanu se laudă că are un camerdiner foarte deştept.

De ce oare camerdinerul dlui Oteteleşeanu nu se laudă că are un stăpân foarte deştept?

Amândoi au dreptate!

108

Celebrul Raicewich, în călătoria sa pen ţările noastre, intitulată *Osservazioni intomo la Valachia e Moldavia* şi publicată la Neapole în 1788, face următoarele trei observaţiuni umoristice:

1. Sărbătoarele la români sunt nenumărate: muntenii serbează până şi ziua Dracului în a doua miercuri după Paşti;

2. Boierii români se ceartă regulat la timpul împărţirii funcţiunilor publice, şi se împacă regulat după aceea!

3. Prefacerea unor morţi în strigoi e obşteşte crezută; însă această nenorocire se întâmplă mai ales cu răposaţii poliţai şi băcani!

109

La Brăila prosperează un casin, pe a cărui tablă se citeşte cu litere încheiete:

CASINUL RALLI

Noi ne mirăm cum de nu se teme antreprenorul că, dezlipindu-se şi căzând litera C, va rămânea într-o zi numai

ASINUL RALLI

110

Numărul de marţi al „Românului" zice, vorbind despre şedinţa Camerei:

„Ministrul a declarat că aderă la legea comunelor, astfel precum s-a votat; că mulţumeşte Adunării d-această lege ce o consideră ca temelia statului; şi astfel deputaţii au ieşit fericiţi din această şedinţă ţinută astăzi *în ziua celor 40 de mucenici..}'*

E adevărat că, în urma atâtor congedii şi demisii, deputaţii au rămas cam în număr de 40; şi bucuros ne-am uni cu d.Rosetti pentru a-i face *mucenici,* dacă numai ar fi în puterea noastră!

111

D.G.Căliman e strămutat la prefectura de la Dolj şi în locul d-lui s-a numit prefect al Ilfovului d. Beldiman, fosta agă de la Iaşi.

Pe lângă onestitatea, delicateţa, activitatea şi patriotismul său, d. Căiiman a avut un merit excepţional de a fi totdauna amic sincer al ziaristicei.

între d. Călima/z şi succesoriul său d. Beldimc//* nu este nici cea mai mică asemănare, afară de coada numelui!

Citim în „Monitoriui" că vlădica de la Buzău, Dionisie, poreclit *Făt* (porecla nu se menţionează în „Monitoriu" fiindcă nu e oficială) se destituie şi aşa mai departe, şi aşa mai departe.

Se zice că cauza destituțiunii ar fi fost o conversație intimă, foarte intimă, între Preasfinția sa *Făt* şi d. ministru primar, în cestiunea îndreptării Calendariului.

Vlădica ar fi declarat că nu gustă proiectul guvernului pentru că acest proiect e eres, iar nu reformă, pe când Preasânția sa iubeşte reforma iar nu eresul. D. Kogălniceanu ar fi răspus la aceasta că eresul fiind bărbat şi reforma fiind femeie, dlui înțelege foarte bine preferința acordată de către Preasânția sa genului femeiesc. D-aci a urmat o ceartă, şi aşa mai departe, şi aşa mai departe.

Aşadar, femeia a fost cauza căderii Troiei! Femeia e cauza destituțiunii vlădicăi de la Buzău!

113

Eu n-am putut înțelege diferența dentre boier şi țăran până ce întâmplarea nu mi-a pus în mână o istorie naturală, politică şi serială a albinelor de Huber, din care, între altele, învățai că o albină se face regină (matcă) nu de alta, ci pentru că din copilărie se hrăneşte mai bine şi mai mult decât celelalte albine. Totul atârnă de la mâncare! zice Huber. Astfel pricep acuma că şi boierii sunt boieri numai pentru că mănâncă mai bine şi mai mult decât țăranii. Diferența fiind imensă, clasa cea nobilă are tot dreptul de a se mândri de origina sa budinco-anghemahto-cotleto-bulionică!

114

Aflăm că ziarul „Reforma" al dlui Valentineanu, care nu conteneşte de a se *reforma* în toate zilele, ar avea intențiunea de a *reformula* în următorul chip condițiunile abonamentului:

„Pe un an — 12 bătăi;
Pe 6 luni — 7 bătăi şi un ghiont;
Pe 3 luni — 4 bătăi şi doi băbârnaci;
Un număr — 10 ghiodonaci".

Noi declarăm de pe acum că simțim o mare dorință de a ne abona *cel puțin* pe un an la ziarul dlui Valentineanu.

115

Doftoria pentru boalele deputaților: *legea rurală;* dovada prezența în Cameră a dlui Iancu Brătianu, carele a fost bolnav în tot cursul sesiunii, şi s-a însănătoşit ca prin minune primind depeşa telegrafică despre ce ştiți.

116

Ne-a plăcut foarte mult articolul „Românului" de la 6 aprilie, intitulat *Societatea dramtică,* onorată acum de patronajul dnei Elena Oteteleşeanu, şi care se începe aşa:

„Când femeile pun mâna pe ceva, acel ceva trebui să prospere, trebui să meargă înainte, trebui să ajungă la port, chiar când acel ceva e micul etc."

Articolul ne-a plăcut foarte mult, o mai repetăm o dată.

117

D.Rosetti zice că a scos „Românul de duminică" pentru țărani. Prin urmare, însuşi d-lui recunoaşte că „Românul de toate zilele" este pentru boieri!

Cu toate astea, noi avem o mare bănuială, cum că nici „Românul de duminică" nu este pentru țărani; căci până acuma el nu ne-a spus nemica, dară nemica, despre cestiunea rurală.

O curioasă foaie țărănească, în care nu se spune tocmai aceea ce ar dori să auză țăranii! Ba iertare! D.Rosetti promite regulat în fiecare număr că va vorbi despre cestiunea rurală în numărul viitor.

Dovadă că cestiunea rurală se amână nu din zi în zi, ci din duminică în duminică!

118

în Italia înfloreşte republica *San-Marino;* în Bucureşti s-a înființat de curând republica *loan-Marinică,* aşa-numită de pe numele lăutarului care o înființa prin antrepriză în grădina de la Băneasa.

Locuitorii acestei republice sunt țigani, o națiune foarte muzicală, care cântă toată ziua şi toată noaptea cu plată, iar când nu e cine să-i plătească cântă simplu pentru artă.

Toți străinii, ca într-o adevărată republică, sunt primiți şi îmbrățişați fără pasport... însă nu fără bani.

Unt, bere, feluriți pești, icre, diferite mâncări și băuturi sunt producțiunile naturali ale acestei minunate republice și se consumă cu răpeziune pe fața locului, fără a se exporta.

Preşedintele republicei este de o afabilitate exemplară, deşi cam şchiopătează de un picior. Soția d-lui se află în ajunul de a scoate la lumină un moştenitor.

Instituțiunea maritajului bisericesc e necunoscută în toată întinderea republicei: un bărbat şi o femeie se socotesc căsătoriți îndată ce arborii au aruncat o umbră asupra lor.

Republica va renaşte regulat în toate verile şi va muri în toate iernile, pentru a dovedi lumei că regimul republican poate ființa numai atunci când e frumos afară.

119

Domnul Botez-Forescu, poreclit *Tololoi,* s-a întors în Bucureşti şi şi-a reluat locul pe bancele Camerei, cari astfel de azi înainte nu-i mai lipseşte un cap cu atât mai potrivit cu rămăşița că nu are... păr.

120

Propunem domnilor cari vor voi să deschiză un otel în spiritul Convențiunii de a publica mai-nainte următorul anunț:

„Onorabila nobilime va găsi camere de lux şi serviciu în livrea. *Caii vor fi aşezați în grajduri spațioase, luminoase şi foarte proprii; şi chiar persoane de o mai mică importanță* vor avea apartamente comode..."

121

Dd. Radu Ionescu, Valentineanu şi Ion Ionescu, cunoscuți într-o vreme ca *roşi* de la cap până la picioare, s-au desflorat acuma astfel încât cel dentâi a rămas numai cu lanțul roşu de la ceasornic, cel al doilea cu zgardul roşu de la gât, şi cel al treilea cu nasul roşu!

122

în vechime, când sânții vindecau pe cei bolnavi, lumea striga: miracol!

Astăzi, când un bolnav iese sănătos din manile doftorilor, îmi vine a striga: miracol!

Precum vedeți, vindecarea boalelor a fost un miracol şi în vechime şi astăzi.

123

Marcheza de Boufflеurs zicea: „Credința e ca şi chivotul lui Noe; după ce oamenii ies din ea, rămân dobitoacele".

124

Boierii auzeau din toate părțile că sunt nepotriviți cu posturile ce ocupă.

Camera, înființând Curtea de Compturi, Consiliul de Stat etc, a creat funcțiuni pentru a nu face nemica.

Boierii sunt chiar zămisliți pentru aceste posturi, în cari vor putea arăta lumii admirabila lor capacitate.

125

Pentru fiecare bărbat primul timp al căsătoriei este o lună de miere, care apoi scade pe toată ziua şi se reduce în fine la coarnele semi Junei!

126

Legea înmormântărilor, votată de către Camera noastră si prin care cimitirele s-au depărtat de biserici, are să aibe de efect că nici chiar morții n-or mai asculta litunrhia!

127

Dnii frați Dimitrie, Ion şi Teodor Brătienii simt o trinitate în care nu se găseşte nici tată, nici fiu, nici... spirit!

128

Am petrecut sărbătorile Paştilor la monăstirea femeiască de la Ciorogâiia, în speranță că acolo îmi voi putea linişti cugetele după *Săptămâna Patimilor.*

Ara fost de trei ori în biserică, şi de trei ori am văzut pe maica stareţă dormind, ceea ce mă face a crede că, dacă d-ei doarme totdauna în biserică, apoi desigur *nu doarme niciodată acasă!*

129

„Românul" nu conteneşte de a publica de o bucată de timp următorul anunţ:

„Cestia proprietăţii funciare, tratată din punct de vedere practic, social şi naţional, împreună cu soluţia ei, este a se pune în curând sub presă prin subscripţie, *cu preţ de un galbân broşura* plătit înainte".

Un galbân broşura plătit înainte!

Văzutu-s-a până acuma un asemenea preţ?

Aceasta ne arată cari sunt principiile „Românului" cu *Cestia proprietăţii fondare:* el o vinde scump, vrea să primească banii înainte, iar marfa o va elibera *în curând...* când îi va plăcea.

130

„Românul" vorbeşte foarte mult despre schimbarea ministeriului, dar din modestie se preface că n-o crede.

Noua combinaţiune ministerială nu ne este cunoscută cu deplinătate, afară numai de trei personagiuri, şi anume:

D. Rosetti este numit ministru de Război, pentru a apăra ţara contra invaziunilor, despre care d-lui află totdauna cel întâi.

D. Heliade, fost neguţitoriu de vinaţe şi actual proprietar al „Convenţiunii", este numit ministru de Interne, fiindcă nemine nu va fi mai capabil de a mănţinea ţara într-o stare pururea veselă şi, prin urmare, mulţumită, ştiind cum şi când s-o îmbete.

D. Valentineanu, faimosul redactor al „Reformei", e numit ministru de Lucrările Publice, în consideraţiune că însăşi figura d-lui este ca o şosea pe care s-a plimbat tot publicul Bucureştilor!

131

Şedinţa Camerei de ieri este un. act de naştere pentru poporul nostru: românii s-au născut de ieri.

Când primul-ministru a declarat că nu va permite boierilor de a face altceva decât de a vota Votul universal, Camera a început a turba, dd. Manolachi Epureanu şi Dimitrie Ghica

resimţind mai cu seamă atacurile idrofobiei, şi cu toţii au strigat că nu vor pe Kogălniceanu!

Tribunele, mulţumită bilelor împărţite de către d. d. deputaţi, erau pline de ovrei şi de curierii Caimatei: ovreii aplaudau când vorbea Costaforu şi Boerescu, curierii Caimatei admirau pe Brătianu; d. Kogălniceanu n-a fost nici aplaudat, nici admirat în Cameră: îl va aplauda şi-1 va admira ţara.

Mesajul Domnesc de dizolvarea ciocoismului va fi ca *Tatăl nostru,* pe care toţi românii îl vor repeta cu veneraţi une în toate dimineţele şi serile!

132

De la 2 mai a început a apărea în Bucureşti o foaie germană, intitulată: „Bukarester Allgemeine Deutsche Zeitung".

Deocamdată am văzut numai numărul 1 al acestui ziar şi nu ne vom rosti asupra principiilor şi meritelor ce poate să le aibă.

Ne mărginim a constata că titlul „Ziar bucureştan universal german" ni se pare a fi absurd, ca unul care confundă la un loc *Universul, Germania şi Bucureştii!*

133

Ziarul „Nico-Pârcea", în programul ce-1 publică în urma formării comitetului său patru virale din dd. Radu Rosetti, Pantazi Ghica, Gianoglu şi Orăşeanu, „promite că va face spirit".

Fiindcă-1 *va face,* prin urmare *nu-l are.*

134

Aflăm că ziarul „Românul", prin un al treilea avertisment ministerial, s-a suspens pe *zece* zile.

Ştim bine că numărul *zece* este un număr mistic sau cabalistic, după cum arată foarte bine d. Vaillant în *Epoptica* sa; dar aceasta nu ne explică încă suspensiunea unei foi pe *zece* zile, când ordinanţa presei în vigoare prevede în aşa cazuri numai termenul de una *lună.*

Facem această observaţiune pentru a dovedi cât de strict ne ţinem, noi în specie, de sensul şi litera legilor.

D. Rosetti — nu conteneşte de a repeta „voieşte şi vei putea, luminează-te şi vei fi".

Cu toate astea, d-lui a voit să nu se primească acele guvernului de la 2 mai, a voit să nu i se închiză foaia, „a voit şi n-a putut".

Rămâne acuma ca d-lui „să nu se lumineze", căci altfel „nu va fi", adecă va fi nemica.

APENDICE

Se zice că piesa cea originală a dlui Pantazi ar semăna cu o piesă franceză oarecare, numită *Les gageurs.*

Calomnie! Calomnie! Calomnie!

Mai originală piesă decât a dlui Pantazi nici că se poate!

Noi provocăm pe oricine de a găsi o piesă franceză intitulată *Les gageurs,* în care să figureze un căţel.

Aşadar, piesa dlui Pantazi e nu numai originală, ci încă ni se pare a fi inspirată prin sublima lectură a dlui Esarcu, în care acest ilustru membru al Ateneului Român probă cu atâta succes rolul căţeilor în civilizaţiunea popoarelor.

ÎNTREBĂRI ŞI RĂSPUNSURI

— De ce, oare, d. Alexandru Lahovari citi cu atâta repeziciune lectura sa despre Mirabeau? întrebă unul din admiratorii conferinţelor Ateneului Român.

— De ce? pentru ca să se pară că e compusă de dumnealui, răspunse un altul.

— Ba nu; din contra, pentru ca să nu se cunoască de cine e compusă, zise un al treilea.

*

— De ce oare d. Emanoil Creţulescu, suindu-se pe tribuna Ateneului Român, tăcu un cuart de oră mai nainte de a-şi începe lectura?

— Pentru ca lectura să fie *originală* măcar un cuart de oră.

*

— Am asistat la piesa d-tale, *Iade şui,* zise cineva, întâinindu-1 pe d. Pantazi Ghica.

— O bagatelă! murmură autorul cu modestie.

— Asta vream să zic şi eu, dar mi-ai luat cuvântul din gură.

— Ştiţi, oare, că d. Millo, aflând de succesul teatral al căţelului dlui Pantazi Ghica, îi făcu propunerea de a se angaja? zise un glumeţ.

— Imposibil! răspunse un altul, de vreme ce căţeii se plătesc nu cu bani, ci numai cu fărâmături.

— Cu atât mai vârtos, căci tot aşa plăteşte d. Millo la toată trupa.

CUGETĂRI CHINEZE

Junimea cea desfrânată trece obicinuit pin trei metamorfoze succesive:

Dentăi, ea se aseamănă cu lăcustele, adecă mănâncă moşiile;

Al doilea, ea se preface în molie, adecă nemaiavând moşii, îşi mănâncă hainele;

Al treilea, ea devine vierme intestinal: nemai având nici moşii, nici haine, ea se apucă a mânca pe alţi oameni.

Orbul nu vede, paraliticul nu îmbla.

Un orb luă pe spatele său pe un paralitic şi amândoi au îmbiat şi au văzut astfel tot imperiul chinez, începând de la Ta şi până la Ti.

— înţelegi acuma folosul unirii? întrebă filosoful Tchao-hang-tse pe elevul său Iao-tsong.

Mandarinul Veng-san avea o preţioasă colecţiune de pietre scumpe.

Mandarinul Tsin-hoang-ti veni să le vază, le privi cu atenţiune şi apoi zise cu un aer de recunoştinţă:

— îţi mulţumesc prea mult pentru aceste scule!

— Cum aşa? Eu nu ţi le-am dăruit!

— Nu, dar m-ai lăsat să le văz... şi nici d-ta însuşi nu poţi trage din ele vrun alt folos, fără numai de a le vedea.

— A vedea şi a poseda, este o diferinţă!

— O mică diferinţă în dezavantagiul d-tale: eu le văz şi sum liniştit: d-ta le vezi şi mai ai încă bătaia de cap de a le păzi, ca să nu ţi se fure.

Hai-tsu-y trăia ca boier mare în speranţa de a deveni vreodată boier mare: Hai-tsu-y nu deveni niciodată boier mare.

Uang-ming gusta din copilărie plăcerile permise unui om în vârstă: Uang-ming nu deveni niciodată om în vârstă.

Diamantul are defecte.

O simplă piatră poate să n-aibe defecte.

Cu toate astea, diamantul e preferit, pe când piatra cea simplă nu e băgată în seamă.

Pe acest principiu se bazează guvernele la numirea mandarinilor.

*

împăratul Vang-ti întrebă o dată pe Şu-hiang: care lucru să fie mai trainic? cel vârtos sau cel moale?

— Ca om bătrân, îţi pot răspunde prin experienţă, zise filosoful. Am pierdut toţi dinţii, dar n-am pierdut nemic din limbă.

MYTHOLOGIA

Cum are naş copilaşul,
Aşa are naş şi naşul!
(PROVERB)

La popoarele civilizate din vechime se aduceau în sacrificiu diferite animale necuvântătoare.

Numai la sălbateci se sacrificau până şi oamenii.

Jurnalul „Dezbaterile", de la prima sa apariţiune, vine de bunăvoie a oferi în sacrificiu pe altarul „Satyrului" pe câteşicinci directorii săi: dd.N. Blaramberg, I. A. Cantacuzin, P. Carp, Pantazi Ghica şi A. Lahovary.

Primim cu desplăcere aceste jertfe... dar calitatea de sacerdoţi ne impune datoria de a le junghia.

Numărul I-i se începe prin o profesiune de credinţă, în care d. Lahovary declară că d-lui cu cei patru colegi ai săi *reprezintă pe numeroşii juni,* că acei numeroşi juni *reprezintă forţa şi speranţa ţărei;* şi, în fine, *că a sosit timpul ca d-lor să ia în mână destinele patriei.*

Ce sublimă generozitate! ce măreaţă dezinteresare! ce grandioasă abnegaţiune! D. Lahovary e jungheat.

*

Dar o singură jertfă nu mulţumeşte o divinitate atât de capricioasă ca „Satyrul".

Un om nu-i ajunge.

Să mai sacrificăm, dară şi... pe d. Pantazi, pentru care însă aceasta nu va fi o noutate, fiind autorul *Păţitului.*

în cronica interioară, tot în numărul I-i al „Dezbaterilor", d-lui sună: „Este de o nespusă mică însemnătate dacă guvernul a scos pe cutare şi l-a înlocuit cu cutare".

Vra să zică, oamenii sunt nişte zero, faţă cu instituţiuni!

Aşa crede d. Pantazi; şi tot d. Pantazi răsună cu câteva rânduri mai jos.

„Oamenii răi pot să dea o direcţiune fatală instituţiunilor celor mai bune!"

Ce splendidă consecvenţă! Ce divină armonie! Ce lipsă absolută de contradicţiuni!

D. Pantazi e jungheat!

în numărul al 2-lea, „Dezbaterile" ne ofer un lung articol, în care aflăm următoarele cuvinte:

„De câte ori, necerând povaţă decât inimei mele, am emis câte un adevăr ce desplăcea, am văzut ridicându-se împrejurul meu o clamoare şi o reprobaţiune, ca să zic aşa, unanimă. Sub sarcina unei sentenţe, ce părea irevocabilă, reintram în mine însumi şi la umbra singurătăţii mele. Dar faptele şi ştiinţa veneau şi întăreau zisele mele şi mă mângâiau cu prisos."

Citind aceste majestoase rânduri, mai nainte de a fi văzut iscălitura, eram sigur că scrie un Napoleon III, ori un Victor Hugo sau cel puţin un Garibaldi.

Văzui subscris pe... d. Blaramberg.

D. Blaramberg e jungheat.

*

Tot în numărul al 2-lea, d. Cantacuzin se întreabă pe sine însuşi: ce va fi de făcut la caz, dacă principele Filipp va refuza coroana României?

„O! — răspunde d-lui — un lucru foarte simplu, simplu ca şi oul lui Columb!"

Ei bine! care să fie acest *ou* al dlui Cantacuzin?

Este de a alege îndată un alt principe străin.

însă dacă va refuza şi acesta?

Să ne alegem un al treilea principe străin.

Refuzându-se iarăşi, să urmăm înainte, mai alegând un al patrulea, ala cincilea, al şaselea şi aşa mai departe, până la nefinit.

Precum vedeţi, teoria e matematiceşte justă, echivalând cu semnul alegebric oo.

D. Cantacuzin e jungheat.

*

Mai rămâne d. Carp.

Dar d-lui formează cavaleria *cea grea,* rezervată din dosul armatei până la momentul cel mai decisiv.

în numărul 1, al 2-lea, al 3-lea şi al 4-lea, l-am căutat în zadar.

Şi cu toate astea, tocmai d-lui va fi sacrificiul cel mai plăcut „Satyrului", căci, în raţiunea inversă a greutăţii sale, va fi cel mai uşor de jungheat!

Sfârşind această *Mythologie,* rugăm pe confraţii noştri de la „Dezbaterile" de a nu-şi închipui că noi am voi câtuşi de puţin de a le face vreo opoziţiune; căci n-am fost până acum destul de fericiţi, pentru a putea pătrunde, în ce anume se cuprinde politica acestui ziar: în sistemul juneţei reprezentative a dlui Lahovary? în rigurozitatea logică a d-lui Pantazi? în buletinurile imperiale de la Austerlitz ale d-lui Blaramberg? [în] simplitatea ovală a dlui Cantacuzin? sau doară în greutatea de rezervă a dlui Carp?

ALEGĂTORII MUNICIPALI

Ziarul „Dezbaterile", nr. 6, publică cele mai călduroase mulțumiri din partea dlui Nicolae Blaramberg, adresate către cei 1238 de alegători, cărora le datorește a fi și d-lui unul din membrii municipalității.

D. Blaramberg se arată, mai întâi de toate, de o modestie exemplarie, zicând că „sufragiele *au căzut* asupra d-lui", pe când noi, cunoscându-i superioritatea, am crede, din contra, că d-lui a căzut *asupra lor.*

Apoi, d. Blaramberg urmează că avea nevoie de acele sufragii: „nu ca să persever în principiele mele, ci *ca să nu caz la mizantropie ".*

Iată, dară, că alegătorii municipali, cari tămăduiesc pe d. Blaramberg de o boală foarte periculoasă, sunt reduși la rolul de medici!

Ca mâini veți vedea pe un altul mulțumindu-le că l-au scăpat de tifus, iar la caz de vreo epidemie, Doamne ferește, nu va trebui altă doftorie mai puternică decât ca toți bolnavii să fie aleși membri la municipalitate.

DUPLICITATEA ECOULUI

După dizolvarea Camerei și a Senatului, doi oameni politici treceau pe Dealul Mitropoliei.

Unul zicea:

— Păcat, mare păcat că s-a închis Camera!

Ecoul sălei adunărilor, rămasă goală, repetă cu jeale ultimele două silabe: *era! era!*

— Ba din contra, răspunse cellalt trecător, eu crez că guvernul n-a putut face nemic mai bun, decât a închide Camerele.

Ecoul răsunând din nou pentre băncele deșerte, repetă iarăși cu simpatie ultimele două silabe: *rele! rele!*

Cine mai poate înțelege politica acestui curios ecou, ce se schimbă la tot momentul: acum plânge că corpurile legislative nu mai sunt, și mai puțin decât peste un minut le defăima!

Așa sunt toate ecourile în țara românească!

BIBLIOGRAFIA

D. Iorgu Caragiali scoase zilele trecute o broşurică cu versuri, intitulată *Unde nu e cap, vai de picioare.*

întrucât se poate judeca după această broşurică, d. Iorgu Caragiali se pare că sufere de picioare.

în revista interioară din numărul 12 al „Dezbaterilor", d. Blaramberg mustră celelalte ziare, câte nu sunt de principiele d-lui, zicându-le că în zadar „cheltuiesc la spirit".

Am observat că, pentru a nu cădea însuşi d-lui în acest mare păcat, d. N. Blaramberg face totdauna în articolii săi „multă economie de spirit".

Am putea chiar zice că d-lui nu păcătuieşte niciodată!

CRONICA

Trei lucruri au preocupat pe bucureşteni în cursul acestei săptămâne: Garda naţională, Constituanta şi Sântul Gheorghe.

Garda naţională a fost deşteaptă toată săptămâna, începând de luni: consecuenta banchetului de duminecă.

Se zice că la acel banchet, gardiştii cei simpli mâncau carne de miel, pe când fruntea guvernului se desfăta cu paseri, iar d. Hugues gusta ceva şi mai bun: galbeni!

Preţul mâncărilor corespundea cu meritul mâncătorilor.

Alegerile la Constituantă s-au complectat.

Cu toate stăruinţele alegătorilor de la Târgovişte, d. Pantazi Ghica a refuzat de a primi mandatul de deputat.

Cauza refuzului se pare a fi că dlui e ocupat cu a doua ediţie a comediei *Păţitul.*

Noi nu ne îndoim că această operă a d-lui Pantazi Ghica este menită a mai avea încă multe editiuni.

„Trompeta Carpaţilor" începe numărul său de joi prin întrebarea: „în ce oare diferă alegerile actuali de alegerile făcute sub ministrul Kogălniceanu?"

Fireşte că nu diferă în nemica — răspundem noi — de vreme ce d. Bolliac n-a reuşit a fi nici atunci, nici acuma.

D. Heliade s-a ales la Câmpulung.

Nu ştim însă dacă câmpulungenii, imitând pe mandatarul lor, nu vor declara mai departe că deşi l-au ales, totuşi nu l-au ales, precum însuşi d-lui a declarat că deşi a iscălit „da", totuşi n-a iscălit „da".

*

Cu ocazia Sfântului Gheorghe, toţi acei ce nu s-au ales ofiţeri de gardă în Culoarea Roşie se mută în Culoarea Albastră, sperând că vor fi aleşi acolo, şi fiind gata, la caz de nereuşită, a se muta în celelalte culori.

Aceasta se cheamă a se face „curcubeul Gardei naţionale".

Teatrul a fost închis toată săptămâna.

Pascaly şi Velescu nu mai pot interesa publicul român.

Vedem la tot pasul alte spectacole mult mai amuzante şi alţi actori mult mai abili.

PROZĂ ISTORIOGRAFICĂ

DESȚĂRAREA LUI PETRU VODĂ RAREȘ

1538-1541

Sed tibi vexatae per multa pericula vitae
Extremo veniet mollior hora die.

PROPERT.;LIB.II,EL XXVIII

I

ZVOANA

în a doua săptămână a lui iulie 1538 o tristă noutate a ajuns la Buda şi la Cracovia, scaunurile regilor maghiar Ioane Zapoly şi polon Sigismund Iagelo.

Ca toţi principii, învecinaţi cu stăpânirile turce, aceşti regi întreţineau în Constantinopole un cert număr de emisari bine aleşi şi bine plătiţi, însărcinaţi cu misiunea destăinuirei planurilor şi mişcărilor Porţii Otomane; un fel de ceea ce se numea la străbunii noştri „îmblători de Ţarigrad"[1],

Trimisul unguresc aduse hotărâta veste despre neîntârziata păşire a sultanului Suleiman spre nord.

Ieşit din capitala turcă mai-nainte de purcederea armatei, el se afla în necertetudine asupra adevăratului itinerar. Moldova şi Muntenia, Ardealul şi Ungaria i se păreau deopotrivă ameninţate, deopotrivă de jelit. Totuşi, din oarecari vorbe, într-auzite ici-colo în cale, el presupunea prima lovire a fi menită anume

1. Cantemir, *Beschreibung cler Moldau;* Leipz., 1771, in 8, p.213.

Transilvaniei, ca unui centru, de la a cărui cuprindere ar atârna subjugarea regiunilor limitrofe[2].

Călăraşul polon veni cu câteva zile mai în urmă. Padişahul, zicea el, voind a pune capăt nedependinţei politice a principatelor române, le va preface în paşalâcuri; apoi el va trece la iernat în Ungaria, de unde nu~i va fi greu ca să împingă tătărimea la prădarea ţărei leşeşti[3].

Aşadar, dupre însăşi natura lucrurilor omeneşti, nunţiul ungar şi acel polon măreau, fiecare aparte, atât din patriotică îngrijire, cum şi din o specie de datorie oficială, primejdia propriei sale vetre; lăsând a crede, cu toate astea, că evenemântul nu va fi nepăsăcios pentru întregimea marginilor criveţiene ale imperiului turc, d-a lungul Nistrului, Dunărei şi Carpaţilor.

Cu siguranţă se ştia numai atâta că înfricoşiatul Suleiman va conduce personăminte o oştire destul de numeroasă, pentru a putea insufla grele temeri Europei creştine; temeri, difereminte întemeiate, în proporţiunea depărtărei locurilor.

Dupre datina osmanlâilor, steagul cel verde al lui Mahomed, *sangiachişeriful,* păstrat de obşte în giamia S-tei Sofii, apărea în fruntea armatei, ca „Labarum" al lui Constantin cel Mare sau ca „L'Oriflamme" a francilor, numai o dată cu suveranul[4], dar atunci, îmbrăcând fanaticul carapter al epocei califilor, lupta devenea „gaza", adecă obligatoare şi sacră pentru toţi musulmanii, de moarte — pentru toţi neamicii proorocului[5]. Acest omneputinte stindard se înălţa deja, gata a se îndruma, în poarta seraiului împerial: cum dară să nu fi fost frică Europei?!

[2]- Verancsics Antal, *Osszes munkai,* Kozli Szalay L., Pest, 1857, in — 8, p.68: „Quum de Solimani caesaris expeditione circiter nonas Julias 1538 allatus esset ad Joannem regem nuncius, alfirmare turque Transilvaniam primum, dein Moldaviam ocupatum venire etc."

[3] *Aktî zapadnoi Roşii,* t. 2 (1506-1544); p.346; i pervia est viadomo; ij tiagnet so mnojstvomi liudei...na zemli voevodsvi Voloskogo i Multinoskogo, hotiaci ihi nociasiti i svoih sandciakov v nihi saditi, i zasia do Vengrovi tiagnuti i tuiu korunu posiasiti i. v. nei zimoroti...i togo cia vîsteregani abî on tîi fanstvî posiadşi, ţaria Nerekopskogo na panstva paşi ne napravil etc.

[4] Guer, *Moeurs et usages des Turcs,* Paris, 1747, in 4, t.2, p.253 sqq.

[5] Hammer, *Des Osmanischen Reichs Staatsverfassung,* Wien 1815, in 8; t.2, p.17-19.

Era vederat, că întreprinderea unui Suleiman, celui netăgăduit mai celebru din monarhii otomani, nu putea avea o însemnare mică şi secundară, nepotrivită cu vastul lui geniu şi gigantica sete de cuceriri. Aceasta căta să fie a opta expediţiune a sultanului. Din celelalte şepte, asiezul Vienei a fost sângura neispravă pentru cuprinzătorul Belgradului, Rodului, Budei. în aşteptarea oarei plecărei, anunţânde prin zgomotoasa armonie a *tabulhanalei,* el revedea acum, ca şi în ajunul precezinţilor sale războaie cu Ungaria şi Germania, mormintele stâlpilor puterei otomane: Selim, Baiezid, Mohamed..., căutând în amintirea strălucitelor lor fapte întărirea propriei energii[6]. Cine, dar, fost-a acel duşman, împotriva cărui se preparau ostile turce?

Toate cercustările, capitale şi accesoare, mai răstălmăcite fiind prin comântarul nedumerirei; raporturile emisarilor polono-maghiari, scoaterea fatalelui sangiachişerif, vizitarea ţintirimului etc; toate se întruneau spre înspăimarea Curţilor Europei, cu atât mai posomorâte, că o îndelungată experiinţă, — măcar că papa Paul III tot încă nu pierdea speranţa, şi nici cruţa cerneala[7], — li demunstrase utopia unei generale confederaţiuni antimohamedane, şi deşertăciunea opuzeciunilor partnice în contra unei împărăţii, ce-şi restaura, în aceeaşi clipeală, orice pierderi în bani sau în soldaţi, averile şi persoanele tuturor fiind . proprietatea cârmuitorului[8]!

[6] Ferdi: *Tarihi Sultan Suleiman, dass ist die Geschichte S. Suleiman's, vom Beginne seiner Regierung bis zum Jahre 949 (1542); MS in-4; p.284; ap. Hammer; Gesch. des Osmanischen Reiches (Pest, 1827-31, in-8);* t.3, p. 202: „auch hatte er (Suleiman) vor dem auszuge von Constantinopel die Grăber seiner Ahnen, des Vaters (Selim's I), Grossvaters (Bejezid's II), Urgrossvaters (Mohammed's II), îiber welchen hinauf kein Sultan zu Constantinopel ruht, andăchtig besucht".

[7] Dara; *Histoire de la republiaue de Venise;* 4 ed. , t.4, p.8.

[8] Uberto Foglieta, *De caussis magnitudinis Imperii Turciei,* Lipsiae, 1594, in-8; p.6-7: „Ego enim cum res Turcarum Christianis provinciis formidolosas semper existimavi, turn vero hoc tempore in maximam illarum admirationem versus sum, qui ingenti classe deleta, irrxmanique rostratarum navium numero partim depresso, partim o nostris capto, ad hoc magna armamentorum el bellicorum apparatuum et navalium instrumentorum vi undis hausta, praeterea haud exigua fortium bellatorum ac non obscuri nominis dacum, virorumque navalis rei peritorum, quorum ubique magna penuria est, praelio absumta, quibus rebus amissio haud facile mutorumque annorum spatio vires

înaintea unei atari perspective, oamenii de stat, medicii şi chirurgii boalelor politice, — cuvântul „bărbier" e prea trivial —, care de care îşi băteau capul, pentru a descoperi şi a cântări, mai de cu vreme, problematica mărime a periclului. Din nenorocire, calculile lor erau prea perfecte, prea simetrice, prea silogistice, şi deci, ceea ce păţesc totdauna unele asemene, „o nemică toată, dar o nemică practică, s-a pus la mijloc spre a dezminţi concluziunile teoretice, şi acea nemică a produs, în fine, un evenemânt, foarte deosebit de cel magistrăminte proorocit[9]".

Mişcarea turcă coincidea cu pacea ungaro-germană. După bătălia de la Mohaci, pierirea junelui rege Ludovic Iagelo, şi cuprinderea Ungariei, Suleiman a simţit provizoarea necesetate de a înlătura nemulţămirile şi răscoalele, îngăduind maghiarilor o umbră de neatârnare. Ioane Zapoly, conte al Scepusiului şi banul Ardealului, reuşise de a căpăta amicia vizirului de atunci, Ibrahim, şi fu învestit, în 1527, ca vasal tributar, cu crăia, dobândită prin armele otomane. Dar drepturile juridice ale lui Zapoly la coroana St-lui Ştefan erau nule, faţă cu ale austriacului Ferdinand, fiiu al răposatului împărat Maximilian şi frate cu Carol V. Tatăl ucisului Ludovic, regele Vladislau, a fost juruit moştenirea Ungariei familiei habsburgiane, la caz de stingerea propriei sale dinastii. Crai al Boemiei şi arhiduce al Austriei, cu titlul de „rex Romanorum", mai având în favoarea sa, în persoana cezarului, jumătatea Europei, Ferdinand protestă în contra întronării lui Zapoly. Maghiarii se dezbinară în două pâlcuri: la Buda domnea, *de facto,* regele ungaro-turc; la Viena, *de jure,* acel ungaro-neamţ[10].

Suleiman privea cu satisfacţiunea unui adânc politic luptele principilor „ghiauri", văzând în ele siguritatea şi viitorul statului său. Iată, însă că peste vro zece ani de necontenită întretăiare,

recuperaturi viderentur, tantas tamen Turcarum esse facultates, ut nihil illi tanta clade infracti etc."

[9]. Hume, apud Dugald-Stewart, *Elements ofthe philosophie ofthe human mind,i.* 1, cap.IV, sept. VIII, § 1.

[10] Amănunţimile se pot ceti în Bethlen, Sambucus, Rewa, Isthuanffi, Zermegh, Miles etc., ale căror pagini sunt citate în Felmer, *Primae lineae historiae Transilvania?,* Cibinii, 1803, in-8, p. 133-143.

Zapoly şi Ferdinand, deşteptaţi prin sfaturile lui Carol V, au înţeles, în fine, falsitatea respectivei lor poziţiuni. De la 1536 încoace se trăgănară neguciaţiunile, al căror rezultat a fost încheiarea tractatului de la Urbea Mare, din 24 fevruarie 1538. R.egele Ungariei şi acel al Boemiei se legau spre năvălire şi spre apărare[11]. Articolul XXXV avea în vedere anume Poarta Otomană: „Dacă duşmanul comun, încă mai-nainte de publicarea acestei păci, va intra în război, general sau special, cu ambii domni, sau.cu unul din ei; apoi dupre cererea timpului, ei cată să se ajute împrumutat, ca nescari fraţi şi prietini"[12]. Până şi putincioasa mânie a padişahului era prevăzută!

Diplomaţii cei mai isteţi[13] şi, totodată, cei mai apropiaţi de teatrul evenimentelor, numeau actul de la Urbea-Mare, iscălit de comisarii lui Carol V, lui Ferdinand şi ai lui Zapoly, — *casus belii,* sau, în stilul lui Ureche, „zădărirea locului de price".

Până a nu se publica, ziceau ei, el a fost deja reportat sultanului, care pretinde, în gura mare, de a cunoaşte toate tainele Curţilor creştine, lăudându-se cum că „ştie valoarea lui Ferdinand, greutatea lui Zapoly, şi puterea tuturor principilor apuseni". Suleiman nu avea el deplin cuvântul de a se înfuria la vestea unei astfel de legături? Zapoly, zidire turcă, nu se scula el împotriva suzeranului şi binefăcătorului său? nu se înfrăţea,

[11] Tractatul întreg se află în Wolffgangi de Bethlen, *Historia de rebus Transsylvanicis,* ed.2 (Cibinii, 1782-93, în -8); t.1, p.237-263.

[12] Bethlen, p. 258: „Si hostis communis contra ambos Principes vel alterum eorum, priusquam pax ista publicetur, expeditionem generalem vel particularem fecerit, extunc juxta temporis exigentiam, tanquam iratres et amici, mutuo se juvabunt".

[13] Verancsics, p. 68-69.- Paulus Jovius, *Historiarum sui temporis ab a. 1494 ad a. 1547,* libri XLV; t. 2 pars 2. (Fior., 1552, in -f), p. 321. - Bethlen; t. 1, p.265. - Ulloa, *Vita del Imperator Cario V,* Veneţia, 1566, in -4; p.160 verso: „Quasi in questo medesimo tempo il Re Giovanni Voivoda di Transilvania s'accordo col Re de 'Romani sopra il Regno d'Ungaria con alcuni capitoli honesti, e il principale fu, che il Re Giovanni havesse veramente titolo di Re , che per inanzi Ferdinando lo chiamava Voivoda, con questo pero, che morendo il Re Giovanni dovesse queî regno ricader'a Ferdinando, il qual patto fu tennto secreto per tema dello sdegno di Solimano, a cui s'era Giovanni fatto tributario. Et di questo modo vennero a pacificarsi insieme questi duo Principi, stanchi hormai di tanto guerregiare. Di che non poca allegrezza n'hebbe ITmperadore... Del qual accordo Solimano hebbe gran dispiacere."

oare, cu Carol V, vrăjmaşiul cel mai înverşunat al Stambulului? nu clocea o nouă cruciată?

Tratatul de la Urbea-Mare implicând în sine toate stăpânirile germano-spaniole şi austriaco-ungare, de la Carpaţi până la Gibraltar[14], apoi vă puteţi dar închipui cât de universală fu spaima princiară în aşteptarea groaznicei apăreri a lui Suleiman! Noutăţile foarte încurcate, venite cu curierii poloni şi maghiari; comântarele foarte hotărâtoare ale diplomaţilor la ordinea zilei: toate acestea şi mai câte alte, un întocmai calendar kazamian, o amalgamă de adevăruri şi de neadivăruri, se răspândeau cu răpegiunea fulgerului.

Ioachim, margraful Brandenburgului — bărbat altminte brav —, încuscrit fiind cu Zapoly şi, prin urmare, temându-se de a nu ocurge cumva nenorocirile, vrăjite, neamoteniei sale, nu înceta de a striga în dreapta şi în stânga: „Rele veşti îmi sosesc de la Buda şi de la Cracovie! Săracul de mine! Nici o cetate, nici un oraş întărit, nici un fluviu, nici un munte, nici o strâmtoare nu mă despart de Ungaria, pentru ca să împiedece pe păgâni de a cuprinde, fără multă trudă, mănoasa mea ţară. Numai Vratislavia şi Lignitzul s-ar putea opune... totuşi socotiţi cu ce fel de duşmani avem a face!"[15]

Auzind atari văietări, străbătute, în călătoria lor, prin mii de întremeze prizmatice şi minciunoase, un „Jon Bull" ar fi fost în tot dreptul de a se plânge, că adecă ţărmii Prusiei au chiar încăput în manile osmanlâiloj-, şi corăbiile sultanului, aliat cu blăstimaţii „Frenchmen", vor să apară azi-mâni în faţa Londrei, spumând „apa dulce" a Tamizei[16].

[14] Lelewel, *Wyklad dziejow powszechnych,* Wroclaw, 1850, in-8; t.3, p.40.

[15] Io.Sleidani, *Comentariorum de stătu Religionis et Rei-publicae, Carolo V Caesare,* libri XXVI, Argentor. 1612, in-8; p. 334, „Ioachimus Brandeburgicus princeps elector, Junii mensis initio legatum mittit Eustachium Schlebium, ad Saxonem electorem, cum his mandatis. Poloniae regem Sigismundum, et Ioannem Voyvodariţpjngariae regem sibi nunciasse, quemadmodum Turca maximos faciat apparatus, ut occupata Buda, praesidioque et opere munita Germaniam rursus invadat: et ipsum adeo Turcarum Caesareum hoc significasse Voyvodae... Q.uod si jam illius impetus nou tardetur, dubium non esse quin ipsi, quit sint plane finitimi etc."

[16] Poţi confrunta, drept curiozitate, scrisoarea regelui anglu Enric VIII, publicată în *Acta Tomiciana,* ed. Dzialynski, t, 8, p.288.

Vai mie! nu este alta decât o palmă de sus:
Se tem fără a fi frică...[17]

II

PORNIREA LA TABĂRĂ

Pe când curierii ungaro-leşeşti alergau de la Constantinopole la Buda şi la Cracovia, şi de aci la Berlin, la Dresda, la Ratisbona, la Roma şi aşa mai departe: pe când marcgraful Ioachim să spăria pentru oraşele sale şi „aldermanul" englezesc pentru flegmaticul său „confort"; pe când tuturor staturilor Europei li se părea a vedea acum sangiachişeriful înălţându-se în aer, ca turnul de la Saragosa; pe când capetele diplomatice citeau şi reciteau şi iarăşi citeau tractatul de la Urbea-Mare, căutând în el cauza viitorului război; pe când numele lui Suleiman trecea, întocmai căscarea, din gură în gură, îmbrăcând fel de fel de forme şi devenind; bunăoară, „Schelm-mann" în pronunţia unui neamţ; pe când, în sfârşit,

„încep toţi să se gătească, încep mulţi a încărca;
Din prepusul lor a-i scoate, nici mai era a cerca..."[18]

peatunci, „în anul egirei 945, într-o marţi, în a lunei safer a 1 l-ce zi", mai moldoveneşte, „în 9 a lui iulie", padişahul ieşea cu „alai" din Ţarigrad[19].

Armata otomană înfăţoşa spectacolul unui mândru corp de două sute cincizeci mii de ostaşi[20], al căror strălucit port oriental întrecea prin varietatea culorilor pe cel mai frumos smoc de flori.

[17] Beldiman,£terw, p.21

[18] Beldiman, *Loco cit.*

[19] *Tagebuch des ac chăm Feldzuges Suleiman 's wider die Moldau i JŞ45* (1538); *ap.* Hammer, *GeWf* t. 3, p.698: Dinstags 11 Safer, Padischah brach mit gutem Glucke von Constantinopel auf, und lagerte zu Halcaii binar (Ringbrunn)".

[20] *Aktî zapadnoi Rossii, loco laudato:* „liudei iakobî dviastia i piatdesiati tîsiaci. — Cantemir, *Geschichte des Osmanichen Reichs,* Hamb. 1745, in-4; p.304; „Ziehet er selbst mit einer grossen Anzahl Truppen". — Ureche, *Letop.,* t..1, p.16, „Puterea turcului mare mulţime".

Dentâi priveai pedeastra ienicerime, în lungi haine verzi de postav, rivalizând cu covorul câmpului; o preurmau cincizeci de ceauşi, în mantale de catifea, blănite cu samur; apoi se vedea ceata „muhzaragească", într-armată cu lănci şi îmbrăcată cu piei de tigri; de aci apărea însuşi ienicer-aga, întovărăşit de căpitanii şi icioglanii săi; steagurile, trâmbiţele, ţimbalele şi cimpoaiele încheiau mersul.

Dar iată că ochiul se deströgea de la pâlcul ienicerilor, între-văzând o nouă splendoare. Floarea călărimei, spahiii, înaintau acum parecă un tablon, în care nu ştiai sau să admiri frumuseţea cailor, sau să te uimeşti la felurimea praporelor, mohorâte, roşii, galbine, fâlfâinde dasupra lăncilor[21].

După spahii se arătau trupele vizirilor; pedestrimea, învestită de la cap pân' la picioare cu postav purpuriu; călărimea şi dragunii, învăliţi, cai şi oameni, în piei de tigri, de leoparzi, de samuri, pentre cari, ici-colo, ţi se păreau măiestreşte presărate împodobiri de aur, de argint, de pietre scumpe[22].

Putea-voi descrie excorta însului sultan? Reproducerea unei atari mărefăcinţi ar cere penelul pictorului, sau inspiraţiunea poetului; nu sunt nici una, nici alta. Ştiu numai atâta că, precum armata trebuia să fi admirat pe stăpânul său, tot aşa stăpânul nu putea a nu-şi fi admirat armata; adecă, dupre zisa cântecului:

„Iar sultanul, stând pe cal,
Sub un verde cort de şal,
Barba neagră-şi netezea,
Si cu ochi-i urmărea...[23]"

[21] Ca un exemplu de lux turc milităresc, aduc următorul text: „Entro Ibrahim [vizirul lui Suleiman] con inestimabile pompa. Li Cerchessi, Janizari, Sipahi da 5000, vestiţi d'oro e gioje fornimento dato dai Sr. costa 170 miile ducati veneziani, per il suo campo di cavalli 1000 ben vestiţi, bandiera azur e bianca, poi li garzoni del Sr. vestiţi d'oro con sercola d'oro..." Sanuto; ap. Hammer, *Gesch.,* t.3, p.634. X

[22] Ricaut: *Histoire de Vetat present de l'Empire Ottoman,* trad. par Briot, Paris, 1670, in 4; vinieta titlului. — Guer, *op.cit.,* t.2, p.284-293; De la sortie du Grand Seigneur pour la guerre: „... Ainsi finit cette Cavalcade, qui attire l'admiration des spectateurs, par les richesse immenses qu'elle etale â leurs yeux".

[23] Alecsandri, *Balade,* t.1, p. 50.

Halcali-binarul, primul „conac" în mai multe din anterioarele expediţiuni nordice ale padişahului, în 1521,1526,1529,1532[24], n-au mai zărit până atunci, în cuprinsul său, o tabără mai grandioasă.

Ce e dreptul, nici în bătăliile de la Belgrad şi de la Monaci, în contra unui rege al Ungariei, Boemiei, Dalmaţiei, Croaţiei etc; nici în războiul cu cruciaţii Rodului, vechii învingători ai lui Mohamed II, tari şi prin cavalerescul lor spirit, şi prin perfecţiunea artei militare, şi prin renumele marelui magistru Villiers de ITsle-Adam, şi prin interesele şi simpatiile tuturor staturilor catolice; nici sub murii Vienei şi la asediul Gunsului, două lupte, cunoscute în cronicele turce sub caracteristica de-numire de „războaie *germane* cu craiul Spaniei"[25]; nici în in-vadarea persiană, împotriva şahului Tahmasp, celui mai putinţe din principii Aziei; nici în curânda răzmeriţă cu cosmopolita Veneţie, mai pe scurt, nici într-una din cele şapte „porniri la tabără", prin care s-a deschis gloriosul remn al lui Suleiman, forţa oastei musulmane, nu s-a fost urcat la o asemene mărime!

Pe lângă cei peste două sute mii de voinici armata număra trei sute de tunuri[26]. Pentru ca să apreţuim deplin însemnătatea acestei câtimi, ajunge de a lua-aminte că, pe acea vreme, nu era artilerie în Europa, care să se fi putut alătura cu a otomanilor[27]. „Nici o cetate — suna opiniunea generală — nu li stă împotrivă[28]. Cuprinderea Belgradului şi a Rodului, socotite

[24] Hammer, *Gesch., passim.*

[25] *Ib.,* t.3,p.664.

[26] *Aktî Zapadnoi Rossii;* 1000 laud.: trista dialia sî nim.

[27] Burbon, vorbind despre asediul Rodului, descrie artileria turcă aşa, ap. Hammer, *Gesch.,* t. 3, p.627: „6 metallene Kanonen, deren steinerne Kugeln 5-6 Spannen massen; 15 eiseme, deren steinerne Kugeln 5-6 Spannen im Umfange; 12 Bombarden, mit Kugeln von 9-10, und zwey mit Kugeln von 11 Spannen Umfang; 12 Basilisken; 15 Doppelkanonen, welche, wie die Basilisken eiseme Kugeln schossen; 12 metallene Morser von verschiedenem Kaliber, die grossten 7-8 Spannen im Umfange. La moyenne artillerie comme sacres, passevolans estoient en grand nombre l'espingarderie innumerable et increable."

[28] M. Bielski, *Sprawa Rycerska,* Kracow, 1569, in-4; p. 74; „ta sama (artileria) turki wyniosla ku gorze, tak bardzo iz sie im zadny zamek ani miasto oprzec nie moze niniejszego czasu" Wojcicki, Archiwum domowe, Warsz., 1856,p.340.

până atunci ca tării nespumnabili, dederă cea mai pipăită probă a acestei superiorități.

Numai „Allâhul", proorocul sau Mohamed şi califul proorocului padişah, ştiau în tainicul lor gând pentru cine anume era menită această gigântească furtună. Numai ei o ştiau şi nici că voiau s-o descopere!

De la Halcali-binar, grăbind mersul armatei, sultanul a ajuns la a doua noapte la satul Ograş, cale altminte de trei zile, şi-şi tinse corturile chiar pe acea câmpie, unde s-a fost prilejit bătălia între ai săi părinte Selim I şi bunic Baiezid II, şi unde, mai în urmă, s-a curmat viața celui dentâi[29].

Sufletele mari, în genere, iubesc a înota în strălucoarea trecutului; geniile politice, în specie, caută în prestigiul suveniriior nu numai o proprie hrană, ci încă o puternică unealtă spre mişcarea spiritelor, un opiu de fanatism cetățenesc sau religios, „haşişiul" cel mai trainic, cel mai nobil şi cel mai eficace[30].

Entuziasmată prin o stațiune, ce o consânțiră neuitabili eveniminte istorice, proaspete şi vii în memorie, oastea turcă a păşit veselă înainte şi, la 18 a lunei, ea stete în prejmetele Adrianopolei, turceşte „Ederneh", în graiul strămoşilor noştri „Udriu", aşezată în sânul rediurilor de „ciparise" şi livezilor de trandafiri[31], prima Capitală a otomanilor în Europa, anterioară luărei Constantinopolei.

Aice ajunse pe Suleiman feciorul unui oarecare Rasid-emir, principe arab nedepindinte.de la Basra, aducându-i, de bunăvoie, spre omagiu, cheile reşedinței tătâni-său. Acest act fu privit ca prevestirea viitoarelor succese, ca un preludiu de victorie, şi încântatul sultan, priimindu-1 cu cea mai dulce mulțămire, recunoscu neatârnarea complăcintelui domnişor şi-şi rezervă sie numai caracterul exterior de suzerânătate[32].

în 24, şase zile după intrarea oştirei în Udriu, s-a ținut un divan[33] asupra scopului şi greutăților întreprinderei, asupra

[29] *Soliman's Tagebuch,* p. 699.

[30] Veget., *Instit. rei militaris,* lib.îlî, cap.26; „Paucos viros fortes natura procreat, bona institutione plures reddit industria"... „Ocasio in bello amplius solet juvare, quam virtus."

[31] Malte-Brun, *Geographie,* ed. Huot., t.4, p.321.

[32] Aali Mustafa Ben Ahmed, *Heft dasitan,* d. i. die sieben Erzahlungen; *ap.* Hamm., *Gesch,* t. 3, p.202.

[33] *Ib.,* p.699.

timpului şi drumurilor; în fine, asupra tuturor detaiurilor, încăpând în cercul dezbaterei unui consiliu militar, fie turcesc, fie ghiaur.

Abia la această ocaziune planurile lui Suleiman au început a se desemna; gândul Porții Otomane deveni mai chiar; a doua zi, în 25, mişcarea armatei destăinui cu desăvârşire misterul.

De la Adrianopole cătră crivăț, două căi, deopotrivă prubabile, se prezintau sultanului pentru alegere. Toate cabinetele Europei pândeau cu nerăbdare şi cu sfială[34], asemene unui jucător „â la banque" sau unui acționar la loterie, simptomele duplei ursite.

în stânga, spre nord-apus, se lungea calea Filipopolei, firescul drum la Austria şi la Ungaria, tristâminte cunoscut din precesele rezbele, cele încheiate prin asieziul Vienei şi prin izbânda, de la Mohaci[35]. Raporturile, prevenirile, avizurile, chibzuințele, proorociile etc, etc. se păreau unanime, precum am văzut, întru asemnarea acestei direcțiuni. Aşa credeau Carol V, Sigismund I, Zapoly, Ferdinand, Ioachim, Radul Vodă Călugărul[36], Antoniu Veranzio, Ioane Schleiden, şi cine mai ştie câți alți, împărați, regi, principi, vlădici, învățați; dar iată...

Iată că, pe neaşteptate, în loc de a înainta spre râul Marița — se-nțelege în hatărul mult citatului tractat de la Urbea-Mare — sultanul apucă calea răsăriteană, spre aromatica vale a apei Tungea, vale renumită în Turcia prin cultura rozelor de Damasc[37], d-a lungul Mărei Negre, în linia Basarabiei şi a ustiilor Dunărei.

Astfel, Germania, Ungaria, apusul Europei au. prins puțintel la inimă, văzând în primejdie numai Moldova! O atare armată, neşte aşa stratageme şi ceremonii, atâte pregătiri, pentru a supune o mână de români! o mână de români de atunce:

„Nu e nici mândrie, nu e nici mulțimea,
Care în bătălii încunun oştimea;

[34] Simțimânt ce numai Propertiu a ştiut să-1 exprime, lib. II.el. 22: „Et rursus puerum quaerendo audita îatigat. Quem, quae scire timet, quaerere plura jubet."

[35] Hammer, *Gesch.,* passim.

[36] Veraiicsics, *op. cit.,* p.69: ...legatorum Transalpinensium testimonio, et multorum exploratorum relatu... constitit etc. Pasagiul întreg va fi citai mai departe.

[37] Bone: *La Turquie d'Europe,* t. I, p. 94.

Nu e nici noroc
Cela ce se bate pentru neatârnare
Are zece brațe, zece inimi are;
Inime de foc!"[38]

III

TRACTATUL DE LA URBEA-MARE

Dezmințirea unei teorii, de orice fel, e lovire de moarte pentru părintescul simț al creatorilor ei. Astfel, se zice că astrologii priveau cu nespusă părere de rău la ironica sănătate a acelor, a căror viață, dupre oroscopurile lor, ar fi trebuit de mult întreruptă.

Aproape într-o așa pusetură cam mizantropică se vedeau aruncați năzdrăvanii diplomați, ce au fost spăriat Europa prin lugubrele lor comântare asupra tractatului de la Urbea-Mare aflând că Suleiman lăsă în stânga calea Filipopolei și apucă drumul Basarabiei; o direcțiune, pe care niciodată n-a venit în capul unui turc, mai-nainte și mai pe urmă, ca s-o aleagă spre invadarea Germaniei.

Nemulțămirea și nătângia unor din ei au fost atât de mari, încât chiar după finitul războiului, când cauzele se răsfrânseră deja în efectele lor; când evinământul a demu[n]strat că mânia Porții Otomane privea excepțiunâminte către persoana lui Petru Vodă Rareș; „chiar atunci Antonio Veranzio, unul din oamenii de stat cei mai deștepți ai epocei[39], nu s-a sfiit de a-și intitula opul: *Despre expedițiunea împăratului Suleiman în Moldova și (?) în Ardeal*[40], măcar că padișahului nici nu i-a trecut prin gând de a se apropia de hotarele vreunui comitat maghiar și măcar că acel pretins „rezbel transilvan" figurează numai în titlul, iar nu și în textul cărții; chiar atunci Veranzio încredința că, spre cuprinderea Ungariei, sultanul trebuia să pășească prin Bugeac![41]

Astăzi, un studiu mai aprofundat al izvoarelor și progresiva publicare a documentelor, descoperite în arhive publice și private ne pun în stare de a afirma că, în 1538, sultanul nu știa absolutâminte nemic despre ființarea tractatului de la Urbea-Mare; și încă să și fi știut despre împregiurările încheiarei acestui tractat, apoi, departe de a-și revărsa furia pe biata Moldovă, el ar fi fost nevoit de a îmbrățoșa pe domnul nostru ca pe aliatul său cel mai credincios, cel mai isteț, cel mai folositor!

Unirea dentre Ferdinand și Zapoly n-a fost niciodată publicată până la moartea acestuia din urmă. Cea întâie știre despre existința lui a fost dată sultanului deja după întumarea-i din Moldova, adecă după aprilie 1539[42], la începutul anului 1540, când polonul Ieronim Laski, ambasadorul lui Ferdinand la Constantinopole, amărât fiind în contra lui Zapoly, destăinui sultanului cuprinderea, scopul și minările tractatului de la Urbea-Mare[43]. Se povestește că Suleiman, primind această neașteptată pentru el veste, ar fi strigat cu aprindere: „Ferdinand și Zapoly nu mai merită de a domni: ei nu cred nici în D-zeu, nici în oameni!"[44]

E numai puțin sigur că tractatul de la Urbea-Mare desplăcea lui Petru Rareș și Cabinetului sucevean; li displăcea, zic, în același grad, ca și insului padișah.

[38] Bolintineanu, *Poezii vechi,* p. 52.

[39] *Biographie universelle Michaud,* t. 48, p. 155: „Antonio Veranzio, archeveque de Gran, en Strigonie, primat et vice-roi de Hongrie, celebre par Ies missions diplomatique qu'il a remplies preş des premieres cours de 1'Europe, naquitetc."

[40] Verantius, *ap.* Kovachich, *Scriptores rerum Hungaricarum minores,* Budae, 1798, in 8, t. 2, p. 83: „...quum et ipse expeditionem Solymani Turcarum Caesaris anni XXXVIII supra MD in Moldaviam, et Transylvaniam contra Petrum Vaivodam, et Joannem Regem superioribus duobus libris fuissem complexus..."

[41] Verancsics; p. 69: „Tandem adveniente jam caesare, et omissa Transilvania ac Transalpina, recta in moldavian pergente, liquido constitit... sola Joannis et Ferdinandi regum concordia, quae licet nondum erat publicata, vehementer tamen ea angi ferebatur, quam suspectam habuerat propter Caroîi imperatoris oratorem ... et adio Petri vai'vodae... inductum vernire(!?)".

[42] Hammer, *Gesch.,* t. 3, p. 700: „Suleiman Aufangs April 1539 zu Constantinopel eintraff".

[43] Fessler, *Die Geschichten der Ungem,* Leipzig, 1823, in. 8, t. 6, p. 546, Inzwischen hatte Hieronymus Laszki, als Ferdinands — Gesandter an den Grossherrn, ohne Auftrag von dem Sender, • bloss von Nachbegierde gegen seinen ehemahligen Freund Zapolya, den Grosswardeiner Vertrag ausfiihrlich, mit gehässigen Bemerkungen iiber dessen Inhalt, Zweck und Folgen den Paschen, der Grossvezier seinem hohen Beherrscher, mitgetheilt".

[44] *Jh.* — Hammer, t. 3, p. 223: „Wie unwiirdig tragen diese beyden Konige die Krone auf treulosem Haupte! da sie als schändlichste Betrieger weder durch Scham vor den Menschen, noch durch Furcht vor Gott zuriickgehalten werden beschwornen Vertrag zu brechen".

în 1536, când s-au început negociaţiunile preliminare pentru încheiarea păcei maghiaro-austriace, Petru Vodă s-a grăbit de a trimite sol la curtea de la Varadin pe vel-visternic Mătieş, unul din cei mai mari diplomaţi moldoveni, crescut în şcoala lui Tăutu[45], Cârje[46] etc.

Solia avea două scopuri, unul deschis, de a rechema de la regele loan înapoirea unui teritor din Ardeal, apucat de către ungari[47]; cellalt tainic — de a împiedeca concluderea tractatului.

Diplomatul român a găsit în Urbea-Mare pe arhiepiscopul loan de Lunden, însărcinat din partea lui Carol V cu misiunea compunerei şi grăbirii păcei. Manierele, tactul, cunoştinţele lui Mătieş âu răpit pe prelatul german, astfel încât el adeverea cu uimire că „ungurii nu posedă un asemenea bărbat"[48], puind pe boierul nostru mai pe sus de Veranzio, Olah, Martinusi, Werboczi.

Sâlinţile lui Mătieş cât pe ce erau să reaprindă războiul dintre Zapoly şi Ferdinand. Petru Vodă făgăduia regelui austriac de a năvăli personâminte în Transilvania, în fruntea unei oşti de 30 sau 40 mii de armaşi, reducând-o sub ascultarea Vienei. Mai apoi, la caz de vreo expediţiune terestră generală în contra turcilor, el se lega de a se uni cu steagul lui Carol V, în capul unei armate de 80 mii de ostaşi aleşi[49]. „Ştiu bine, adăugea de

[45] Cantemir, *Geschichte des Osmanischen Reichs,* Hamburg, 1745, in-4, p. 279: „Er verstunde die griechisehe, lateinische, polnische und andere Sprachen der benachbarten Volker vollkommen, hatte eine grosse Erfahrung in der Statskunst, und befass viele Klugheit".

[46] *Acta Tomiciana,* î. 6, p. 226-233.

[47] *Monumenta Hungariae historica diplomataria,* Pest, 1857, in-8, t. 1, p. 367: „Praeterea hic adest thessaurarius Vayvodae Moldaviae venerat enim pro recuperatione cujusdam Castri, quod unus ex subditis istius vayvodae hijs diebus proximis a domino suo interceperat".

[48] *îb.:* ... „sibi similem in hic regno non iuvenerim". Numele lui Mătieş, pe care loan de Lunden îl numeşte numai „visternic" se descopere din subsemnaturile uricelor lui Petru Vodă. *Zapiski Odesskago Obşcestva istorii i drevnostei,* t. 2, p. 563.

[49] *Monum, loco cit.,* „Hic idem thesaurarius secreto me sepius convenit et rogat, ne pacem cum isto Joanne vayvoda concludam. Dominum suum ad quamcunque meam requisitionem venturum cum X X X aut XL millibus militum optimorum et Transylvaniam dabit in manus Romanorum regis et quando Majestas vestra contra Turcarum (caesarem?) terrestri itinere aliquid

la sine arhiepiscopul de Lunden în scrisoarea-i către împărat, ştiu bine, că domnul Moldovei e un principe foarte puternic."[50]

Promiterile lui Mătieş aveau caracterul tuturor uneltirilor române politice din acea epocă. Să fi cucerit R.areş Ardealul, el l-ar fi anexat către Moldova, satisfăcând pe Ferdinand prin vro umbră de vasalagiu; să se fi urnit Carol V împotriva osmanlâilor, domnul nostru i-ar fi trărnis un ajutor de oaste „pe hârtie", în orice întâmplare, el nu s-ar fi compromis nici dentr-o parte.

Cu toate acestea, solul lui Rareş, crescut, fără îndoială, în academia cracoviană[51], vorbea şi scria atât de bine latineşte[52]; se arăta atât de prietenos; îşi însuşea un aer atât de modest; raţiona cu atâta înţelepciune; descria forţele Moldovei cu atâta entuziasm; părea atât de franc şi chiar naiv; încât arhiepiscopul loan, deşi cel mai renumit şi cel mai întrebuinţat din diplomaţii lui Carol V[53]; totuşi cu mare greu a scăpat din laţul prestigiosului Mătieş, cu care el imagina de a fi legat cea mai strânsă amicie şi despre care, în scrisorile sale către împărat, el se exprimă în terminile cele mai emfatice[54]. „Poţi zice, că nasc şi în Moldova oameni!"[55]

Să nu fi făcut Zapoly, strâmtorit prin împortunitatea circumstanţelor, oarecari concesiuni mai pe jos de demnitatea unui cap încununat, precum, de pildă, recunoaşterea drepturilor iui

incipere velit, obtulit dominum suum Majestati vestrae inservitarum cum LX aut LXXX millibus militum optime instructorum."

[50] *Ib.,* „... Vayvodae Moldaviae, principies certe potentissimi".

[51] Kromer, *Polonia sive de origine ei rebus gestis Polonorum* libri XXX; Colon. Agr., 1584, in-f., p. 491: „Habct (Cracovia) Acaderniam, quoque omnium disciplinarum atque doctrinae studiis et professione florentem; olim tamen... florentiorem, cum principes viri ornamentis patriae magis faverent ac studerent, needum vel lutheranismo infaecte, vel ferro turcico divexatae et ferme subactae essent gentes finitimae".

[52] *Monum: 1 .c:* „Contraxi cum homine isto magnam amicitiam, et dedi ordinem ut unus alteri continuo scribere possit".

[53] Ranke; *Deutsche Geschichte,* Berlin, 1852, in-8, t. 4, p. 60, 62, 97, 102 etc.

[54] *Loco cit.:* „Est in veritate homo modestissimus, optimus, praeterea prudens et satis circumspectus in rebus gerendis..." E de însemnat, că Mătieş încredinţa pe Lunden, cum că religiunea greacă a moldovenilor datează de la Apostol[ul] Paul: „fidei sancti Paulii".

[55] M. Costin, *Letop.,* t. 1, p. 336.

Ferdinand la moştenirea Ungariei, apoi toate machinaţiunile lui Petru Vodă, secundat prin minunata abilitate a visternicului Mătieş, lesne ar fi reuşit; şi articlele de la Urbea-Mare s-ar fi metamorfozat, necesarâminte, în reînceperea răzmeriţi ei.

ÎV

MOLDOVA SI ARDEALUL

După ce am schiţat, în tablonul întâi, starea spiritelor Europei în ajunul rezbelului din 1538, şi mai cu seamă spaima staturilor, legate sau învecinate cu Ungaria; după ce am arătat, în secundul tabion că Moldova a fost singura ţintă a întreprinderei lui Suleiman, a unei întreprinderi ale cărei colosali proporţiuni se păreau măsurate pentru sfârşiarea doară a întregei creştinătăţi; după ce am demustrat, în tablonul al treile, cum că padişahului erau completaminte necunoscute, până mult mai târziu, uneltirile antiturce de la Urbea-Mare dentre Carol V, Ferdinand şi Zapoly, ba încă am dezvălit şi rolul quasi-turcofil al politicei moldovene în acele uneltiri; apoi vine acum rândul de a dezbrobodi adevăratele cauze ale evinemântului, cauze din cari cea de căpitenie e diametrâlminte opusă cu ceea ce se năzărea, în starea proaspătă şi fierbinte a lucrurilor, diplomaţilor de atunci: sultanul păşea nu pentru dărmarea Ungariei, cum se credea de obşte; nu; departe de aceasta, el înainta pentru ca s-o apere de sistematicul plan de cucerire al lui Petru Rareş, voievodul şi domnul ţărei Moldovei.

Bătălia de la Mohaci şi moartea craiului Ludovic lagelo au creat în Ungaria proprie, precum am mai spus o dată, doi partizi politice: partida austriacă sau ferdinandiană şi partida maghiară sau zapoliană; dar tot această catastrofă a dezbinat Ardealul, mai eterogen prin împoporarea sa, în trei facţiuni: saşii, germani de origine şi de limbă, au rădicat steagul casei habsburgice; secuii, unguri prin grai, s-au dechiarat pentru validitatea întronare! lui Zapoly; românii, aborigenii Transilvaniei, cari nu erau nici saşi, nici secui, — vrau să zic nici germani, nici unguri —, cu cine oare erau ei a se uni? trebuia ei să tacă şi să zacă în giulgiul nepăsărei? trebuia, oare, să ajute pe fireştii lor

duşmani? să-şi abnege însuşi numele? Ba! pentru astă dată, ei şi-au ales un pretindinte român, d-un neam şi d-un cuvânt: pe viteazul principe al moldovenilor.[56]

Politica lui Petru Vodă Rareş, în respectul Transilvaniei, a fost mai mult decât numai a unui mare om de stat, deşi scriitorii maghiari şi maghiarizaţi, germani şi germanizaţi[57] o defăima prin epitetele de viclenie, barbarism, lăcomie etc: termini cu două sau mai multe înţelesuri, când e vorba de două sau mai multe naţiunălităţi în luptă: un patriot leşesc, un Kosciuszko sau Mickiewicz, bunăoară, e viclean, lacom, barbar, pentru ruşi, austriaci şi prusieni!

Ardealul era o regiune cucerită. Năbuşind în suta IX de sub poalele munţilor Urali, din prejmetele Chinei, ungurii au supraprins lăcuind şi cârmuindu-se în el sămânţa română: au robit-o, în semnificaţiunea oriintale a expresiunei[58] şi fiind ei sânguri prea puţini, au mai chemat la mănoasa parte o viţă de germani şi pe rămăşiţele [h]unilor, dosite în umbra Carpaţilor. In aşa chip, maghiarii, secuii şi saşii deveniră stăpâni uzurpatori ai românescului Ardeal. Nepoţii coloniştilor lui Traian, vechii „cives romani", s-au prefăcut în automaţi din autonomi. Cu toate acestea, împrăştiaţi prin colibe, lipsiţi de voce, reduşi la treapta dobitoacelor, dezarmaţi, lipiţi pământului, biciuiţi, — românii tot au rămas, mai numeroşi, decât neamul cel predomnitor, cele trei caste întovărăşite. Departe de a se contopi cu biruitorii, spre a forma o unică naţionalitate, asemene, de pildă, amalgamei normando-saxone din Anglia, ei şi-au păstrat cu sânţenie limba, datinele, credinţele. Mai pe scurt, ei se aflau taman în aceeaşi poziţiune socială şi politică, în care am văzut pe greci mai-nainte de 1821; elinii şi romanii, dascălii lumei, trăgeau jugul unor oarde azi atice, al unor turci, al unor maghiari!!

[56] Despre simpatia româno-ardelenilor pentru Petru Rareş poţi judeca de pre cela ce povesteşte Lazius: *ap.* Fabretti, *...De Columna Trajana syntagma,* Romae, 1699, in-f., p. 235-236.

[57] Engel, *Gesch. d. Mold.,* t. 2, p. 169: „Peter Raresch, nach Raub begierig..." — Wolf, *Beschreib. d. Mold.,* t. 2, p. 66: „răuberisch... raubsuchtig... der Barbar..." — Felmer, *Hist. Trans.,* p. 138: „praedator" etc.

[58] Nestor, în *Polnoe sobranie Russkih litopisei,* t. 1 (Peterb., 1846, in 4); p. 10: „prişedi(Ongri) ot Ustoka i ustremuşacia cerezi gori velikiia i pociaşa voevati na jivuţaia tu Volohî i Sloveanî".

Politica lui Rareş, în privirea românilor din Ardeal, a fost identică cu a cabinetelor europene în cestiunea renaşterei Eladei. Anglia, Franţia, Germania fost-au ele viclene, lacome, barbare, răpind un popor din lanţurile serbiei otomane? Putut-au ele a călca legile omeneşti, lucrând în interesul omenimei, care e însăşi temelia unor asemeni? Argumântul lor, ca şi al lui Petru Vodă, era energica exclamaţiune a Fericitului Augustin: „Non aluisti, ergo occidisti" (nu i-ai dat de hrană, deci, însuţi l-ai omorât). Când Europa se va răzgândi de a întinde, în fine, o mână de ajutor cătră împilaţii poloni, fi-va ea criminală?

Dar politica lui Rareş în reportul ardelenilor a fost încă mai legiuită, mai necesară, mai omenoasă, de cum acea trecută a staturilor moderne în afacerea elină, şi acea viitoare în dezrobirea Poloniei. Românii din Moldova şi acei din Ardeal sunt copii d-un tată şi d-o mamă. Fratele cel slobod debui el să dea uitărei pe acel picat în sclavie?

în adevăr, scopul domnitorului nostru era nu numai emanciparea poporaţiunei române, ci însăşi cuprinderea Transilvaniei. Ei bine! eliberarea grecilor n-a fost ea însoţită de impunerea unui principe bavarez? Conlucrarea Roşiei şi Angliei în restăverirea Eladei n-a fost ea bazată pe interese materiale, fie mediate sau imediate? încalţe, pentru majoritatea ardelenilor, domnitorul moldovean era să fie un cap tot d-un sânge, un principe, din a cărui gură ea ar fi auzit un „ce mai faci?" iar nu un „wie befinden sie?" sau un „hogy vagy meg?" Pe lângă aceasta, de nu se unea Ardealul cu Moldova, înlăturându^se astfel stăpânirea ungaro-germană, apoi mântuirea românilor de acolo era cu neputinţă: în ochii maghiarilor, ai saşilor, ai secuilor, ea ar fi fost atunci, precum e până acum, o călcare a drepturilor proprietăţii. Turcul fire-ar voit pricepe vreodată, de bunăvoie, cum că Grecia are cuvânt de a nu fi turcă? Cum că serbia e raţiunâminte contrară ideei proprietăţei? cum că proprietatea se neagă şi se nimiceşte pe sine însăşi dendată ce ea se întinde asupra fiinţilor, înzestrate cu darul plăsmuirei proprietăţilor? şi celelalte principii juridico-economice, reduse astăzi în forma de axiomate?

Aşadar, rămâne o singură bănuială. Slobozirea româno-ardelenilor şi apucarea Transilvaniei necesitat-au din partea lui Petru Rareş acele machiavelice sucituri, prin cari el amăgea confedinţia lui Zapoly şi a lui Ferdinand, bătându-şi joc de bunomia

curţilor de la Pesta şi de la Viena? Dezlegarea acestei întrebări aparteneşte strategiei militare. Surparea murilor, fără ştirea celor din cetate, ar fi oare nelegiuită şi ruşinoasă? Nu; şi pentru ce nu? pentru că sînt fortăreţe cari nu s-ar putea lua altminte, mai făţiş, mai d-a dreptul. E vederat că, în alăturare cu micuţa Moldovă, Ungaro-Austria figura anume o aşa cetate: deci, înşelăciunea era aci milităreşte iertată.

Transilvania, şi ca o ţară frumoasă şi bogată, şi ca un unghi vecin şi românesc, mai nainte de a fi plăcut iroului muntean Mihai cel Viteaz, mult mai plăcea moldoveanului Petru Rareş! El voia numaidecât s-o aibe[59]; el visa şi gândea zi şi noapte la dânsa; el „sughiţa" după ea, întrebuinţându-se o verde expresiune străbună[60]. Am văzut că românii din Ardeal erau prea bucuroşi de a se renfrăţi cu acei din Moldova; am văzut şi aceea că secuii şi saşii preferau sceptrul ungaro-nemţesc. Domnitorul nostru se hotărî de a da o aşa groază răuvoitorilor venetici, vrăjmaşilor săi şi ai româno-ardelenilor, încât să-1 pomenească în vecii vecilor.

„Alelei, tâlhari păgâni!
Cum o să vă dau la câni
Ca d-atâta sînteti buni...![61]

Norocul ajuta pe Rareş. Din doi regi învrăjbiţi, Ferdinand şi Zapoly, fiecare făcea toate chipurile pentru a ademeni în partea sa pe puternicul voievod al Moldovei. Ferdinand îl ruga să smerească îndărătnicia zapolistă a secuilor. Zapoly îl ruga să stingă spiritul ferdinandist al saşilor. Petru Vodă iubea deopotrivă şi pe Ferdinand şi pe Zapoly. Câte un om ambasador moldovenesc, de soiul visternicului Mătieş, reşedea nesmintit la Buda sau aiure[a], şi la Viena. Tot într-o vreme, şi aproape în

[59] Jovius; *Historiarum sui temporis,* torni 2; Florentiae, 1550-52, in f., t. 2, pars 2, p. 313: „Transilvaniae quoque animum adjecit, quum Ioanne et Ferdinando dimicantibus in contrariaque studia diductis proceribus Pannoniae regnum alternante fortuna jactaretur..."

[60] Mitrop. Varlaam, *Carte românească de învăţătură, dumenecele...,* în Iaşi, 1643, in f., p. 279: „purure ca un prunc dupe maica, aşa şi el sughiţa dupe Domnezeul său..."

[61] Alecsandri, *Balade,* t. 1, p. 14-15.

aceleaşi termeni, Rareş încredinţa pe ambii crai, aparte, de a fi cea mai plecată şi supusă slugă a fiecărui din ei şi cel mai înverşunat neamic al celuilalt[62]. Acest duplice rol i permitea de a năvăli în Ardeal la tot minutul, pustiind cu foc şi cu sabie vetrele secuilor şi ale saşilor, şi scriind apoi în două părţi, către Ferdinand: „am pedepsit pe părtaşii lui Zapoly"; către Zapoly: „am înfrânat clica lui Ferdinand". Deşi Curtea vieneză şi acea pestină privea contrazicătoarele servicii ale Moldovei cu o[ar]ecare suspiciune; deşi folosurile nemijlocite ale principelui nostru din năcăjirea saso-secuimei erau mult mai pipăite, decât idealile câştiguri ce le-ar fi căpătat respectivii regi din pretinsa nemicire a antagoniştilor; deşi duplicitatea cabinetului sucevean nu mai era ceva nou şi prea misterios; totuşi, orbiţi prin propria lor întretăiare, Ferdinand şi Zapoly nu-şi simţeau o îndestulă putere pentru a respinge pe un Rareş, şi, astfel, în aşteptarea unui momânt mai propice, şi austriacul şi maghiarul îl măguleau, îi mulţămeau, îl lăudau, îi făgăduiau... Aşa-i lumea!

în 1527, când Ferdinand izbutise de a cuprinde Buda, alungând pe Zapoly în Polonia, iată că Petru Vodă, abia suit pe scaun, înştiinţează pe învingător, că adecă Moldova aşteaptă să-i dea porunci, şi totodată, previne pe cel învins, cum că va face orişice pentru a-l restabili în crăie. Credincios acestor promiteri opuse, Rareş înrumpe în 1528 în ţinuturile secuilor, pradă Sepsi, Kezdi, Orbai, Csik şi Gyergye; şi apoi se rentoarce la Suceava, aducând cu sine prăzi nenumărate, aurul, argintul, mulţi robi buni de lucrat la câmp şi de tins arcul în bătaie, multe roabe maghiarce, din cari una, reapărând prin vălul seclurilor, a împodobit unul din cele mai frumoase visuri poetice d-ale marelui nostru Alecsandri. Depunând în ţară dobânditele odoare, Petru Vodă îşi rendreaptă oastea spre plaiuri şi se iveşte busta în apropiarile Braşăului, decis de a învăţa astă dată pe saşi, amicii lui Ferdinand, precum învăţase mai dinooară pe secui,

[62] Verancsics, p. 70: „Iis ambobus (Joanni et Ferdinando'se se fide, more majorum, quum Moldavia in ditione regum Hungariae censeatur, obstrinxerat, ac modo Ioanni, modo Ferdinandi, pro cujusque prosperioris fortunae momentis, alterutro tamen quod ipse putabat, ignorante, studium, favorem, atque operam pollicebatur. Legatos apud utrumque continuos habebat, et utrique arbitrabatur verba se daturum posse..." — Iovius, *op. cit.,* p. 311: „...nemini unquam certus hostis, sed improvisus semper..."

amicii lui Zapoly. în câmpul Bârsei 12 000 de moldoveni au întâmpinat 20 000 de unguri, sub povăţuirea lui Valentin Torok, cel mai renumit hatman maghiar de arunce. 13 000 de unguri au căzut în bătălie; ceilalţi au fugit cu ruşine pe obraz[63].

în curs de zece ani, de la 1527 până la 1538, politica lui Rareş, în faţa cabinetelor de la Buda şi de la Viena, era o consecinţe urmare a planului din anul dentâi. „Domnul Moldovei, strigau ferdinandiştii saşi, e vândut lui Zapoly."[64] „Ba nu, răspundeau zapoliştii secui, el preferеşte amicia lui Ferdinand[65]." Şi unii şi alţii aveau dreptate[66]. Pustiind scaunurile secuilor, Petru Vodă „prefera pe Ferdinand", nimicind armata lui Torok, el „era vândut lui Zapoly"!

In 1552,14 ani în urma expediţiunei moldovene a sultanului Suleiman, 8 ani după moartea lui Rareş, 12 ani după moartea lui Zapoly, Ferdinand, devenit acum stăpân deplin al Ungariei, scria către Ştefan Vodă următoarele rânduri: „îmi aduc aminte, cum că şi părintele tău, dupre obiceiul strămoşilor săi, priindu-mi mie şi creştinătăţei, trimitea la mine soli şi scrisori; şi că regele loan, supraprinzându-ni corespundinţa, o împărtăşi sultanului, care apoi năvăli în Moldova, ocupă domnia" etc.[67]

[63] Szeremi Gyorgy, *Emlekirata Magyarorsyăg romlăsarol 1484-1542;* kozl Wenzel G., Pest, 1857, in -8; p. 250-51. „Quomodo percussus erat Valentinus in Transilvania... post unam horam perfecta confliccio absoluta esset. Turcus (Torok) Valentinus affaugerat, Petrus voivoda permanserat. Et sic referebant in Lippa Regi Ioanni, cum Valentinus Turcus fuisset cum XX milia Chrisîianorum et Petrus voivoda XII milia Valakorum. Atamen dicebant, quod numeravissent corpora cladis XIII milia de parte Valentini Therek..."

[64] Eder,ap. Engel,t. 2,p. 170.

[65] Verancsics, p. 70.

[66] Agintele anglu in Ungaria, Iohn Wallop, arată, într-o scrisoare din 1527, ca ce fel vorbea Rareş către Ferdinand mai-nainte de a-l bate în câmpul Bârsei: „here is an embassadour frome the Waywoda of Muldavia... And, as he hymself tolde me by an interpreter, his Lorde offerith the king of Beeme all service and pleasure tothe *uttermostee of his power." Monum. Ungariae historica,* t. 5, Pest, 1859, in-8, p. 304.

[67] Ferdinandi I *Epistolae:* ex. Mstis Bibliothecae Mediolanensis Ambrosianae: copie scoasă de amicul meu V. Alexandrescu, p. 49-50: „Constat autem Sacrae Regiae Majestati, quod etiam pater ipsius waywodae cupiens Majestati Regiae, et Christianitati more majorum suorum inservire, superioribus

Să mai fi trăit Zapoly, el ar fi obiectat, fără îndoială, cum că nu numai el, ci şi regele Ferdinand ar fi pârât pe Petru Rareş la Poarta Otomană!

V

FIREŞUL MOLDOVEAN ŞI BASTARDUL VENEŢIAN

Din istoria rezbelelor lui Petru Rareş în Ungaria, fie pentru unguri, fie împotriva ungurilor; rezbele abia atinse în §-ful precendent şi cari lesne ar prezânta materia unui lung şi frumos studiu, — epizodul lui Gritti e partea de nu cea mai importantă încai netăgăduit cea mai atrăgătoare pentru un poet sau un istoric; şi apoi, prin norocire, el este anume partea cea mai strâns legată cu şirul evenemintelor, ce voi să le desfăşur în panorama scrierei mele.

în natura omului e un ce, care face ca el purure să fie nemulţumit cu ceea ce are, purere să dorească ceea ce n-are; ca să fie rece pentru cele poşezute şi sigure, înfocat pentru cele străine şi-ndoielnice. Această misterioasă impulsiune, fiind [comună tuturor indivizilor umani, e] comună omenităţei întregi. în istoria universală ea produce sau regresul, adecă amoarea trecutului ce nu mai este; sau progresul, adecă amoarea viitorului ce nu este încă. în istoria biografică ea este ţâţâna tuturor mişcărilor noastre, oricât de variate: precum, bunăoară, în acea specie a activităţei individuali, cari priveşte către reporturile dentre femeie şi bărbat, ea căşunează, între altele, un fapt demult remarcat, deşi, poate, numai cu jumătate de gură: ordinara superioritate a capacităţei bastarzilor!

Să nu credeţi pe cine vă spune că-şi iubeşte nevasta a doua zi după cununie cu aceeaşi văpaie, cu care îşi iubea mireasa cu o zi mai-nainte. Să nu credeţi femeiei care va zice că a fost mai desfătată în braţele bărbatului său, a ei înaintea lui D[umne]zeu ş-a oamenilor, decât pe sânul unui amant, furând în adâncul tainei, cu sfială, cu grăbire, cu frică, rodurile oprite ale edenului! O sângură sărutare ascunsă preţuieşte mai mult decât zece sărutări iertate[68].

„Unde-i acea vreme, dragă, ah!...?
Potica acea vestită ce-o treceam cu grabă mare, —
Dar ni înlesnea prilejul d-o furişă sărutare?
Râpile întunecoase ce fereau cu tăinuire
A desfătărilor noastre înfocată întâlnire?
Apele acele-n care, pe furiş în scăldătoare
Te prindeam... ochilor, spuneţi! ce priveam atunci în zare?
Comorile firei toate de ochii mei dezvălite,
De mii de ori sărutate; de mii de ori pipăite. —
Le răpeam cu lăcomie, şi într-acea fericire,
Aş fi dat orice pe lume pentr-un ceas de prelungire!!"[69]

Dacă e adevărat că dragostea *soit-disant* nelegiuită, însoţită de nedeplinătatea poşederei şi de nesiguranţă, e mai aprinsă, mai sânceră, mai concentrată în tărie, decât dragostea *soit-disant* legiuită, asigurată în drepturile poşederei şi care mai curând sau mai târziu degenerează în deprindere; apoi nu e oare lucru firesc, ca respectivul caracter al acestor două feluri să se răsfrângă în rezultatul tuturor dragostilor putincioase; vreu să zic: în copii? Amoarea înflăcărată a iubovnicilor va scoate la lumină, ca soarele din luna lui mai, flori mândre, încântătoare, pline de viaţă şi de putere;'amoarea cel mult călduţă a soţilor încătuşaţi — semimortul muşchi şi flegmaticele licheni! Sînt excepţiuni, nu-i vorbă, dar...[70] să trecem la materia noastră.

annis, et Nuntium et literas ad Majestatem Suam miserat, quae literae per quondam Regem Ioannem interceptae, et ad Thurcam missae fuissent qua de re commotus Thuracarum Princeps in Moldaviam personaliter irrupisset, *Regnumque* illius occupasset, ipseque Woywoda pate.r in Hungariam aufugiens in captivitatem Thurcicam traditus fuisset". Legaţi Woyvodae Moldavi, die 20 marţi 1552.

[68] Ovidiu nu cânta degeaba:

„Saepe mihi dominaeque meae properata voluptas
Veste subinjecta dulce peregit opus..."

Amor., II, *el.* 5.

[69] Conachi, *Poezii,* p. 43-44.

[70] Vezi ceea ce am spus în această privire în *Tribuna română* 1861 nr. 112, p. 4.

Aproape în acelaşi timp sau în timpuri destul de învecinate, doi iluştri fireşti, întrebuinţându-se expresiunea vulgară, doi fireşi, ale căror sorţi să pregătea să le ciocnească capriciosul viitor, au văzut lumina zilei: unul — în splendida Bizanţă, altul — într-un bordeieş al încungiuratului de codri Hârlău; unul — bastard al veneţianului Andrei Gritti, devenit mai în urmă duce ale republicei; altul — fecior de după gard al principelui Ştefan cel Mare; unul — conceput în sânul unei şerbe grece[71], altul — „păcatul" unei pescărite... unul Luigi Gritti, altul Petru Rareş! Unul şi altul născuţi pentru lucruri mari, şi prin mlădietatea moralităţei, şi prin tăria braţului, şi prin vastitatea planurilor, şi prin neobosirea activi tăţei!

Nu vom urmări întâmplările vieţei lui Gritti până la acel momânt, când îl vedem bucurându-se de oarba încredere a marelui vizir Ibrahim; a norocosului ministru, care, după obiceiul sadea turcesc, a sărit de la treapta unui simplu scripcar la suprema demnitate a Imperiului Otoman şi deveni ginere lui Suleiman[72]. Ibrahim zicea obicinuit: „robul meu Gritti..."; dar în faptă Gritti era stăpânul vizirului al cărui rob se părea a fi mai degrab padişahul, deşi acesta şi el zicea obicinuit: „robul meu Ibrahim"[73]. Astfel, nominalminte „robul robului", Gritti se afla în realitate „stăpânul stăpânului". Numele sta în contrazicere cu lucrul, ceea ce nu e rar în lume.

înrâurirea bastardului veneţian asupra trebilor publice ale Turciei ajunse la un aşa grad, încât nu se mai petrecea nemic fără ştirea sa, fără amestecul şi folosul său. Curţile europene îl

[71] Sleidanus, *op. cit.,* p. 245: „Erat hoc tempore Venetae reipublicae dux, Andreas Grittus, maximae vir dignitatis, ob eximiam prudentiam usumque rerura. Huic, quo tempore Byzantii vixit, natus est filius nothus, Ludovicus etc." — Cf. articolul *Gritti* în *Biographie Michaud* t. 18, p. 516. — Note mai precise vei afla în Dalia Valle, citat mai jos.

[72] A i i , *ap.* Hammer, *Gesch,* t. 3, p.162.

[73] Documentul *ap.* Hammer, p. 137, nota c: „Quod ad regnum Hungariae attinet, ego (Ibrahim) ordinabo ut Ferdinando regi bene consulatur nam Aloysius Gritti sclavus meus eo proficiscitur". — Un alt documânt, p. 130, nota a: „Quum hoc diceret Ibraimus bassa nihil respondere Hieronymus et Cornelius, sed se mutuo intuentes, quia dixerat quod ad Gritti deberent se conferre, tacite sedebant.

linguşeau şi tractau cu el[74], musulmanii se temeau de dâns şi-l blăstemau, ca pe un fărmecător, care amăgea lumea cu vrajurile sale, mai cu seamă după ce se lăţise vorba, cum că însuşi sultanul s-ar fi înjosit până întru a face vizite unui „câne de creştin[75]!" Zapoly datorise,în 1529,întrevenirei lui Gritti tronul Ungariei şi fu constrâns, în 1534, nu tocmai de bunăvoie, a suferi intrarea mândrului bastard în părţile Ungariei, în fruntea unei armate otomane sub mincinosul chip de a fi tremis de la Suleiman spre apărarea regelui contra lui Ferdinand, dar cu gânduri mult mai întinse şi de tot neamice[76].

încă mai-nainte de a ieşi din Constantinopole, prietenii lui Gritti arătau oarecari temeri, ca nu cumva scopul lor să întâmpine greutăţi, între altele, şi din cauza principelui moldovean[77], în adevăr, Petru Rareş nu putea a nu fi aflat deja de la iscoadele sale în Ţarigrad despre proiectul bastardului veneţian de a răsturna de pe tron pe domolul Zapoly, de a pune pe fratele său domn în Ardeal şi de a aşeza apoi pe doi fii ai săi, unul în scaunul Moldovei, cellalt în al Munteniei[78]. Aşadar, o luptă între Gritti şi Rareş, o luptă de moarte era neînlăturată: nu se ştia

[74] Hammer, p. 73, „Ludwig Gritti schmeichelnd und verschlagen, geld-und ehrstichtig hatte Ibrahim's und durch dessen den Sultan beherrschenden Einfluss auch die Gunst des letzten gewonnen, so dass; er, in der Verhandlungs auwärtiger, besonders aber ungarischer Geschăfte als Mittelsmann betraut, die Leitung derselben an sich riss etc."

[75] Hammer, p. 136: „Am Abende dasselben Tages begab sich nicht nur Ibrahim, sondern auch Suliman selbst in Gritti's Wohnung, und verweilte drey Stunden mit ihm etc." — *Ibid.,* extrasul unui documânt, în nota a: „De quo ipsius adventu postea plurima mala Turcae dicebant, appellantes magnum Caesarem insensatum, stultum, malefici atu m etc."

[76] Bethlen, *op. cit.,* t. 1, p. 267-8, „... quasi praesidii causa, prout vero fama ferebat, regi potius insidiaturum..." — Felmer, *op. cit.,* 140, rezumă texturile istoricilor, Zermegh, Reva, Giovio. Miles, Isthuanffy etc, astfel: „Infensus et Ioanni regi et Hungaris, Grittius an. 1534 cum 7000 Turcis a Solymanno ad componendas Ioannis et Ferdinandi disceptationes missus in Transilvaniam ad Coronam urbem, *mala animo consilia agitans,* advenîavit".

[77] Musei Tarvisini, *De expugnatione Megghes;* scris in 1535 şi reprodus dupre ms-l Bibliotecei Marciane de la Veneţia în *Magyar Tortenelmi tar,* t. 3, p. 65: „timebant enim et a Moldavo".

[78] în *Tortenelmi târ,.p.* 98, o scrisoare de la Francisc Contarini din 5 fevr. 1534: „Che era (Gritti) per far uno delii sui figlioli Sr. della Moldavia, el lassar il Lascp voyvoda de Transylvania, et qualchuno dice suo fratello..."

numai care anume din aceşti doi atleţi deopotrivă vicleni, deopotrivă viteji şi deopotrivă tari prin ajutorul cercustanţelor, va ieşi din amfiteatru aplaudat de către privitori, cari uită pe cei învinşi şi nu văd decât pe învingători.

Trecând Dunărea, Gritti păşi spre Târgovişte: Vlad Radul, „Domnul Ţărei Munteneşti şi ducele ţărilor de peste plaiuri Făgăraşi şi Amlaş"[79] îi ieşi în câmp spre întâmpinare cu toată boierimea[80] şi-i propuse locuinţi în oraş. De aci, peste puţine zile, veneţianul se-ndrumă spre Moldova, cu scop de a avea o întâlnire şi cu cellalt principe român, cu Petru Vodă Rareş. Domnul nostru îl aştepta, în adevăr, într-o strâmtoare, lângă hotarele Munteniei, cu 15 000 de moldoveni, fiind bine hotărât a tăia în bucăţi ceata păgânilor o dată cu capul lor[81]. însă Gritti află de cu vreme despre planul lui Petru Vodă şi luă tălpăşiţa înapoi spre Târgovişte, nu fără frică de a păţi ceva rău şi de la domnul muntenesc, a cărui prietenie nu i se părea a fi tocmai curată[82]. Astfel, de la cel întâi pas al său între români, Gritti ar fi putut să priceapă cu ce fel de duşmani are el a face: cu

[79] Dupre două urice din 1533 şi 1534, în *Vlaho-bolgars kiia gramatî,* Spb., 1840, in -8, p. 155 sqq; „6 Vlad Voevode, sîn velikago i dobrago Radula Voevoda..."

[80] Francesco dalia Valle; una breve narracione della grandezza, virtu, valore, et della infelice morte dell'Ilmo Sigr Conte Alouise Gritti, etc; reprodus dupre ms-tul Bibliotecii Marciane in *Tortenelmi tar,* t. 3, p. 22; „passo Gritti con tutto il suo esercito il Danubio, et arrivo nel paese di Valacchi, s'allogio in compagna sotto Ii padiglioni per quella notte, et la mattina seguente cavalco verso Tragovista etc". Această povestire se repoartă către cea dentâi călătorie a lui Gritti în Ungaria în 1532, din care el reveni fără zăbavă la Constantinopole; noi însă am legat într-una ambele sale treceri prin ţările române pentru a arăta începutul duşmăniei lui cu Rareş.

[81] *Ibid.,* p. 23: „Egli faceva questo viaggio per esser a parlamento con esso Pietro, et cavalcato per due giornate, fu avisato dalie sue guardie, che sempre cavalcavano inanzi assicurando la strada, che non dovesse passar piu ultra, perche esso Pietro haveve preparato una imboscata di X V M cavalli con animo di tagliarne tuti a pezzi etc."

[82] *Ib.,* „il suo mal animo..." — Despre sfezile lui Gritti cu Vlad Radul în 1534 vorbeşte anonimul autor al broşurelei tipărite chiar atunci şi împărtăşite mie de către amicul meu Papiu Ilarian, *Warhafte Geschicht wie herr Ludovico Gritti von Constantinopel in die Walachey ankommen, und in Sybenburgen erschlagen ist den 28 Septembris 1534;* absque nota, in -4, patru pagine.

duşmanii ce-ţi zâmbesc şi te-mbrăţişează, pe când mâna lor, misterioasă ca ursita, e gata a-ţi da lovitura de moarte.

Pentru astă dată, văzând că n-a putut să prinză în laţ pe vrăjmaşul său, Rareş, întorcând pe altă foaie, trimite către Gritti la Târgovişte, în luna lui mai, când florile acopereau întinsele câmpii ale României, ascunzându-se veninoasa cucută sub tufele nevinovatului trandafir, şi când verdeaţa codrilor noştri ademenea ochiul călătorului, neştiutor de ceea ce-i frunza română; trămite, zic, o mândră solie, cu multe daruri şi cu făgăduinţi şi mai multe: „Domnul Moldovei nu se va sfii a jerfi pentru folosul tău banii săi, poporul său, chiar propria sa viaţă; porunceşte numai!"[83] Gritti se simţi nebun de bucurie; el îmbrăcă pe soli în scumpe haine; li înfăţişă pentru principele lor patru armăsari arăbeşti de cel mai mare preţ, felurite stofe de aur şi de mătasă, ş-altele[84]. Petru Rareş se căieşte de ceea ce voia să-mi facă, e cam prostuţ Petru Rareş; lesne îl vom pune în coafa, gândea italianul în gândul său. Ce-i dreptul, el, Luigi Gritti, jumătate grec şi jumătate veneţian, odrasla duor viţe celor mai viclene în cursul istoriei; el, diplomat cunoscut în toate Curţile Europei; el nu putea presupune, în simţul său de demnitate, ca să-1 amăgească, cine? barbarul stăpân al moldovenilor!

Ştiinţa istorică, bazată pe studiul comparativ al faptelor, ar trebui să cerceteze între altele, pare-mi-se, dacă nu cumva popoarele cele mai puţin culte sunt totodată şi cele mai şirete, mai sucite, mai machiavellice. Un Mitridate, regele sălbaticilor părţi, sau un Clodovic, hatmanul necioplitilor franci, înşelau la tot pasul pe luminaţii romani. Romanii, ei înşişi, mai-nainte de a fi ieşit din barbarie, îşi băteau joc de înflorită naţiune etruscă. Atilla, capul hunilor, din pustietăţile Asiei, ni apare ca un Talleyrand sau un Metternich în alăturare cu goţii, grecii şi romanii, cele trei mai civilizate neamuri din acel timp. Germanul Arminie sau Hermann e însăşi înţelepciunea faţă cu

[83] Dalia Valle, sub anul 1534, p. 37: „Vennero gli oratori di Pietro Moldavo a trovar il mio Sigre el gli portarono molti presenti, offerendogli per nome suo la persona, dan ari, genţi, et quanto gli faceva bisogno".

[84] *Ibid.,* „Ringratio infinitamente sua Sigra essi oratori, et per loro mando a donare il Moldavo 4 bellissimi cavalli Turchi, richissimi vestimenti d'oro et di seta, et mulţi zachari lini etc."

antagonistul său romanul Var... Eu nu mă grăbesc până acum a formula aceste exemple într-o lege istorică, mai-nainte de a i se fi descoperit fundamentul logic; totuşi, nu mă pot opri a atrage atinderea istoricilor filosofi asupra acestui însemnat fenomen, pân' azi trecut cu vederea[85], cu al cărui ajutor, pe lângă altele, ne-ar fi lesne a expleca, pentru ce Gritti n-a fost în stare să amăgească pe Rareş, şi pentru ce Rareş, fără mult necaz, izbuti s-amăgească pe Gritti.

Scopul sultanului în trâmiterea lui Gritti în Ungaria nu era altul, fără numai acela de a reţine în supunerea otomană, prin o priveghere de aproape, pe nestatornicul Zapoly, în cât timp înşişi turcii vor fi ocupaţi cu războiul persian[86]. O aşa însărcinare, oricât de dreaptă din partea lui Suleiman, uşor putea să devină în manile lui Gritti cea mai puternică unealtă pentru a reuşi în propriile lui tinderi. Nimicind în numele Portei Otomane pe acei ce l-ar fi împiedecând sau îngreuind în personala sa cale de mărire, Gritti putea să strige în gura mare: „ei au fost duşmanii padişahului". Aşa s-a şi întâmplat. Chiar la intrarea sa în Ardeal, veneţianul măcelă, sub atare pretest, pe Emeric Csibak, vlădica de Urbea-Mare şi voievodul Transilvaniei, carele se bucura în toată ţara de cea mai mare poporaritate. Ardealul a izbucnit în blăsteme. Saşii, secuii, maghiarii, românii s-au tulburat cu toţii. „Dacă au adus capul lui Csibak la Gritti, văzând ceilalţi boieri fapta tiranească a lui Gritti s-au apucat de arme şi strângându-se cu toţii la Sibii s-au sfătuit să răscumpere nevinovata moarte a lui Csibak despre Gritti, alergând cu săbiile crunte prin sate şi prin oraşe, strigând şi arătând moartea lui Csibak făcută de Gritti"[87]. Ameninţat din toate părţile, Gritti se

[85] Guizot, *Essais sur Vhistoire de France,* ed. 5, p. 47 sq., ar fi trebuit să însemne aceasta în privirea lui Clodovic.

[86] Ulloa, t>/?.rif., p. 133: „Fra la morte di Clemente et la creatione di Papa Paolo, Luigi Gritti figliuolo del principe Andrea Gritti Doge di Veneţia, fu da una gran congiura di molte nationi assediato et morto in Transilvania, il quale fu huomo din gran credito... et era venuto da Constantinopoli mandato dai Turco con grande autorită al Re Giovanni d'Ungheria, per fermasi in Buda, et per mantenere in quei paesi il nome Ottomano, et intervenire a tutti i consigli del la pace et della guerra, conservando quel Re come confederato et tributario nella sua fede. Percioche havendo Solimano da ire a una guerra lontana contra i Perşi non voleva etc."

[87] Nicolai Costin, în *Letop.,* t. 1, apend; p. 41.

închise în cetatea Megyes, „până i-ar veni ajutor de la craiul Ioane Zapoly şi de la Mehmet-paşa, seraschirul de Belgrad, şi Bali-bei, căpitanul Semendriei"[88], şi mai cu seamă, de la amicul său, moldoveanul Petru Rareş[89].

N-au trecut multe zile, cum iată o numeroasă oaste moldoveana apare sub murii cetăţei şi... alungă ea oare pe unguri cu generalul lor Ştefan Mailat? ba se uneşte cu ei. Pentru bietul Gritti nu mai rămânea nici o cale de scăpare. Un om îi aduce o scrisoare latinească de la hatmanul oastei moldovene: „Domnule Gritti! ieşiţi din cetate cu fiii voştri, cu averea voastră, cu slugile voastre şi cu oricine vi place; căci vă făgăduim în numele lui D-zeu, ş-al Fecioarei Măriei, ş-al celor patru eleminte, ş-al pânei, ş-al vinului, ş-al paloşului nostru, că veţi fi neatins şi vă vom întovărăşi în siguranţă până unde veţi dori înşivă. Spre credinţa acestei făgăduind vi trâmitem această scrisoare a noastră cu tiparul peceţei lui Petru Vodă."[90] Prietenii lui Gritti i strigau: nu crede! au nu-ţi aduci aminte trădările trecute ale lui Rareş? au nu-ţi aminteşti strimtoarea, în care te aştepta an cu o ceată ascunsă? „AH'hora era altro tempo", alt timp a fost atunce, răspunse bastardul şi se dede, de bunăvoie, cu toate ale sale, în despuzăţiunea moldovenilor, al căror hatman, junele Ioan Movilă, mai în urmă vel-logofăt sub Lăpuşneanul şi trupina dinastiei movilene, dezminţind părerea cum că sinceritatea ar fi însuşită juniei, îl trăda, fără cruţare de cuget, în puterea maghiarilor[91]. Antonie şi Petru, fiii lui Luigi, s-au trâmis la Rareş în Moldova, unde cel întâi fu descăpăţânat

[88] *ibid.*

[89] Dalia Valle, p. 42: „Fu avisato il mio Sigre che Pietro Vaivoda di Moldavia gli mandava dodici milla cavalli in suo soccorso..."

[90] *Ib.,* p. 47: „era scritta in latino, et era di questo tenore: Signor Gritti venite fuori sicruamente con li voştri figlivoli, con la vostra robba, et con li voştri servitori, et con cui vi piace; perche vi promettiamo per Dio, per la vergine Măria, per li quattro elementi, per il panne, per il vino, per la nostra scimittara, che voi venirete sicuro, et sicuramente şarete accompagnato dove volete voi. In fede della qual promessa vi mandiamo questa nostra littera sigillata del Sigillo di Pietro Moldavo"...

[91] Dalia Valle, Tarvisino, anonimul neamţ, Isthuanffy etc. lasă în tăcere numele generalului moldovean; dar el se descopere fără greutate prin alăturarea celor ce se ştiu despre legătura lui Mailat cu Movila (ap. Engel, *Gesch. der Walachen,* p. 214), cu zisele lui Okolski, *Orbis Polonus.*

şi cellalt înecat din porunca domnitorului[92]. în fine, e cu neputinţă a descrie torturile în care au pierit turcii prinşi în Megyes, din manile moldovenilor[93].

Bogăţiile lui Gritti, adunate în timpul omneputinţei sale la Curtea Constantinopolitană, când numai prin a sa mijlocire se puteau căpăta privirile sultanului ş-ale vizirilor, se urcau la o mărime ce s-ar părea fabuloasă, de nu s-ar şti cât de lesne se grămădesc unele asemeni în ţările despotice, unde milioane de oameni pier de foame în favoarea a doi-trei aleşi, care şi ei pier, însă de saţ. „Pietrele scumpe ale lui Gritti, zice călugărul Museo Tarvisino, costau 350 000 de galbini; argintăriile iui — peste 1 000 000!"[94] Pe lângă propria sa avere, Gritti avea lângă sine mulţime de bancheri, greci, jidovi, itali, ale căror colosali stări, dupre mărturisirea contimpurenilor, scapă de orice apreţuire[95]. în cea mai mare parte, aceste odoare, cari dupre legile turceşti, erau să fie proprietatea padişahului, încăpură în stăpânirea moldovenilor. Vom vedea tocmai la sfârşitul acestei scrieri ce mare rol au jucat în viaţa lui Petru Rareş un cal ş-o piatră scumpă, moştenite după măcelul lui Gritti, ş-aduse în Moldova o dată cu capul acestui neferice, al cărui trunchi fu îngropat în biserica Sf-ului Francisc în Megyes[96].

„înturnându-se din Persia ş-aflând de cele petrecute cu Gritti, Suleiman se hotărî fără zăbavă a pedepsi pe Moldovea-

[92] Dalia Valle, p. 52: „Li figlivoli del mio Sigre furono condotti dalii Moldavi in mano di Pietro loro Sigre il quale (corni'io intessi dalii oratori di esso Pietro Moldavo, quali erano venuti alia corte del Re Giovanni, dove mi trovava) gli haveva fatti morire, l'uno annegare che fu il Sigr Pietro, et ad Antonio tagliar il capo".

[93] Dalia Valle, p. 51-52; — Tarvisino, p. 72, — etc.

[94] P. 70: „Tamen gemmas habuit D. Gubernator pretii aureorum trecentorum et quinquaginta millium, auri vero, argenti, ornamentorum gemmatorum, vasorum etc. habuit in summa unius millioni, et ultra communi estimant".

[95] Szeremi-Gyorgy, *op. cit.,* p. 339 sq. : „Erat exceptis Hungaris cum gubernatore tria gens, videlicet Indei, Greci, Itali. Ista tria gens, erant *fucari,* tot thezaurum habebant secum ac alia preciosa, variisque modis res mercimonialia precipue..."

[96] Dalia Valle, p. 49: „Cosi fu il fine della vita del mio Sigre Luigi Gritti, il cui capo fu mandato a Pietro Moldavo, et il corpo sepellito nella chiesa di S. Francesco in Megieş".

nul."[97] A ucide pe un favorit al său, a căsăpi mii de musulmani şi a-şi însuşi visteriile împărăteşti; nu era o vină mică, cel puţin în ochii sultanului; cărui mai erau cunoscute, pe deasupra, spre îngreuierea cazului, legăturile domnului nostru cu regele Ferdinand, suciturile sale cu Zapoly, şi mai multe alte împregiurări tot atât de neiertate, precum vom vedea în §-ii următori.

[97] *Ib.,* p. 52: „L'anno secuente essendo ritornato Solimano di Persia, et inteso il caso del mio Sigre corn era passato subito cavalco..." Veranzio, Giovio, Isthuanfty, Bethlen etc. se unesc, mai mult sau mai puţin,întru a atribui moartei lui Gritti expediţiunea lui Suleiman în Moldova.

DOMNITA ELENA

„Ainsi perit cette jeune femme, qu'une sorte de revelation interieure semblait avertir d'avance du sort qui lui etait reserve; figure melancolique et douce, qui traversa la barbarie comine une apparition d'un autre siecle."

THIERRY, *Recits Merovinglens*

Doamna Dora d'Istria, în voluminoasele-i scrieri despre femeile orientale, consacră cinci capituli descrepţiunii caracterului romăncelor.[1]

Acolo sunt caracterizate numai aristocratele din Bucureşti şi ţăranele din Transilvania.

Nimic mai mult!

Oare aceasta să fie femeia română?

Istoria noastră ni prezintă imagini femeieşti mari şi sublime, cari ni dau o înaltă şi adevărată idee despre caracterul romăncei, şi cari am dori din toată inima să se poată descoperi astăzi în saloanele Capitalei sau în cotunele de peste Carpaţi.

Doamna Elena, nevasta lui Petru Rareş, care singură susţine curajul soţului în neagra străinătate; doamna Chiajna, pe care a zugrăvit-o cu atâta arte romanţul dlui Odobescu; doamna Elisabeta Movilă; doamna Elena a lui Matei Vodă; domniţa Roxanda a lui Vasiliu Vodă... acestea sunt femei române!

Cu ocaziunea de faţă, noi ne vom încerca a îndrepta, măcar în parte, eroarea d-nei Dora d'Istria: ni va lipsi, fireşte, acel prestigiu de peana, care dă atâta preţ scrierilor ilustrei noastre

[1] *Les femmes en Orient,* Zurich, 1859, in -8°, t. 1, p. 1-110.

compatrioate, dară această lipsă curat verbală o vom putea supleni prin abundinţa şi veracitatea faptelor!

Secolul al 15-lea ne este cunoscut numai prin rezbelele sale acolo ne întâmpină colosalele figuri ale lui Mircea, Ţepeş, Ştefan acolo ne înspăimântă păraiele de sânge duşmănesc, cu cari eroicii noştri străbuni îngrăşară pământul României; acolo se hrăneşte patrioticul nostru entuziasm, privind fuga turcilor, tătarilor, polonilor, maghiarilor, zdrobiţi sub arma română; în fine, acolo totul ni se pare a fi un rezultat al forţei, al elementului bărbătesc, şi nimic a nu fi lăsat pentru graţie, pentru simţimânt, pentru femeie.

Tocmai în sânul acelei crude şi sângeroase epoci noi vom căuta un portret femeiesc, femeiesc fără nici un amestec, femeiesc cu toate slăbiciunile şi virtuţile însuşite femeilor, şi de cari suntem dezbrăcaţi noi, bărbaţii: dureri suferite fără răscoală şi fără murmur, o frumoasă inteligenţă, supusă capriciului închipuirii, o conştiinţă plină de gingăşia datoriei...

Desfăşurând viaţa domniţei Elena, noi ne vom baza totdauna, de la început până la fine, nu pe ghiciture sau naraţiuni suspecte, ci numai şi numai pe documentele cele mai autentice, adunate şi grupate din toate părţile, precum modesta prismă adună şi grupează razele soarelui: nu vom pronunţa nici un cuvânt, pentru care să nu fim gata a da seamă denaintea criticei istorice celei mai aspre.

„în al şaptelea an al domnirii sale, în anul 1463, iuliu în 5 şi-a luat Ştefan Vodă doamna sie pe Eudokia de la Kiev, sora lui Simeon împărat", zice cronica cea veche a Moldovei.[1]

Simeon, pe care analistul îl numeşte împărat, era un simplu principe feudal de Kiev, despre care o cronică rusească se rosteste astfeli sub anul 1471: „toamna a reposat Simeon, principele Kievului, după ce ştiuse a-şi apăra patrimoniul cu atâta vitejie, încât numele său răsuna prin toată Rusia, rivalizând cu gloria principilor antici".

Aceste cuvinte explică îngâmfarea cronicarului moldovenesc, când numeşte pe Simeon „împărat".

[1] *Letopiseţele,* t. 1, p. 118.

Afară de Simeon, principesa Eudosia mai avea o soră, Teodora, şi un alt frate Mihail, cunoscuţi toţi în analele polone şi ruse sub porecla patronimică de Olelkowiczi şi descinşi din tulpina celebrului duce litvan Qlgerd.[1]

Aicea este locul de a desfiinţa o eroare, în care cade opiniunea generală, numărând pe litvani între popoarele slavice: deşi aşezaţi prin poziţiunea geografică a ţărei lor între germani şi între slavi, totuşi ei au ştiut a respinge totdauna orice înrudire cu unii şi cu alţii, pretinzând a fi un neam de tot aparte, venit de la răsărit în timpii imemoriali şi fără nici o legătură cu celelalte neamuri.[2]

Luând în însoţire pe Eudosia Olelkowicz, Ştefan cel Mare, atât erou înfocat pre cât şi diplomat cu sânge rece, ajungea deodată la două scopuri politice: pe de o parte, prin căsătoria cu o principesă de cea mai ilustră origine, înrudită de aproape cu dinastiele regale de la Moscva şi de la Cracovia, el câştiga mult în veneraţiunea supuşilor săi, asupra cărora nu avuse încă destule zile pentru a-şi întări prestigiul militar; pe de altă parte, în persoana noilor cumnaţi, principii Simeon şi Mihail, el căpăta activi şi puternici aliaţi, gata a servi interesele Moldovei contra tătarilor din Crâm şi chiar contra Poloniei.

Din nenorocire, principesa de la Kiev trăi numai trei ani în palatul domnesc din Suceava.

„In 1466, în 25 a lui noiembrie — zice cronicarul ţărei[3] — s-a săvârşit Eudokia, doamna lui Ştefan Vodă."

Rezultatul acestei scurte căsătorii fu un fiiu, Alexandru, şi o fiie, Elena[4], amândoi rămaşi orfani din leagăn.

După tată, ei descindeau de la acel Roman Vodă, carele, în uricele sale, se scria: „domn autocrat de la Carpaţi până la Marea Neagră"; după mumă, ei se trăgeau din acel mare duce Olgerad, ale cărui izbânde înspăimântaseră tot într-o vreme pe cruciaţii din Prusia, pe tătarii din Crâm, pe poloni şi pe muscali;

[1] Genealogia documentală şi destul de completă a acestei familie, vezi în *Acty zapadnoi Rossi,* t. 1, note, p. 11.

[2] Kraszewski, *Litwa,* Warszawa, 1847, in -8.

[3] *Letop.,* t. 1, p. 121.

[4] Aceasta, precum şi anii de naştere ai fiecărui din ei se probă prin documentul pe care l-am publicat în „Arhiva istorică a României", t. 1, nr. 161.

după tată şi după mumă, ei purtau în vinele lor cel mai ilustru sânge românesc, amalgamat cu cel mai ilustru sânge litvan.

Născută în 1465 — sunt acum peste patru secoli —, domniţa Elena se pierde pe scena istoriei până la 1479.

Ceea ce ştim despre acest lung interval de timp — şi o ştim mai mult după studiul inimelor decât după textul documentelor — este că toată copilăria eroinei noastre trebuia să fi fost un necurmat lanţ de suferinţe.

Abia trecură trei ani de la moartea principesei Eudosia, şi deja Ştefan Vodă îşi aduse o altă doamnă; o greacă din familia imperială a Comnenilor, refugiaţi în Crâm după căderea Trapezontului; pe Măria de la Mangop.[1]

Peste cinci ani muri şi această nouă doamnă; dar o altă, mai proaspătă, era de mult gata să-i ia locul: voluptosul Ştefan se cunună cu fiia domnului muntenesc Radu, Măria, răpită cu doi ani înainte din palatul părintesc, în timpul invaziunii moldovene în Valahia, şi care, de atunci, petrecea ca oaspe şi ca prizonieră, la Curtea din Suceava.[2]

Astfeli, domniţa Elena schimba vitrigă peste vitrigă, şi toată lumea ştie ce înseamnează cuvântul „vitrigă"!

Căsătoria lui Ştefan cu Eudosia fuse, precum văzurăm, consecinţa unei combinaţiuni politice.

O altă combinaţiune politică de acelaşi gen va decide acum de viitorul fiicei răposatei Eudosie.

încă în 1479, pe când domniţa nu avea decât patrusprezece ani, Ştefan scrise către principele Michail Olelkowicz, unchiul Elenei, carele se afla atunci în cele mai intime relaţiuni cu Curtea de la Moscva: „roagă pe ţarina, muma ţarului, ca să îndemne pe fiiu-său a se încuscri cu mine".

Michail şi soră-sa, principesa Teodora, despre care am vorbit mai sus, se grăbiră a pune pe tapet proiectul domnului moldovenesc, ca unii ce erau interesaţi ei înşii a vedea pe nepoata lor figurând pe tronul moscovit.

[1] *Letop.,* t. 1, p. 132 — Cf. Broniovius, *Tartariae descriptio,* Coloniae, 1595, in-folio, p. 7.

[2] *Letop.,* t.[2], p. 129, unde, din greşeală, ea este numită Voichiţa, iar mumă-sa — Măria, pe când documentele probează tocmai viceversa. — Cf. Kogălniceanu, „Arhiva românească", ed. 2, t. 2, p. 305.

Ţarul aprobă propunerea însoţirii, şi Michail scrise la Suceava, cerând trămiterea unui ambasador special.

în 1480, principesa Teodora, văzând întârzierea aşteptatei ambasade, mai repeţi cererea, scriind către Ştefan aşa: „acum petrece în Crâm un sol al ţarului; trămite un ambasador al tău ca să se întâlnească cu dânsul şi să-1 întovărăşească până la Moscva."[1]

Sau că vodă începea deja a se cam îndoi de utilitatea politică a unei alianţe cu Moscovia, ori că însăşi domniţa se opunea din presimţimânt a fi expusă la o climă aspră şi la nişte oameni şi mai aspri, nu ştim; oricum să fie, cu toată părerea de bine a ţarului şi a mumei sale, negociaţiunile se trăgănau, se întrerumpeau şi, într-un moment, erau cât p-aci să cază, căci, în 1481 fu descapitat în Polonia principalul mijlocitor, unchiul domniţei Elena, Michail Olelkowicz: pieri din cauza Moscovitului, carele-1 îndemnase a revolta Litvania contra regelui Cazimir.[2]

însă tot atunci murind sultanul Mahomet, urmaşul său Baiezid declară că prima-i izbândă va fi cucerirea Moldovei.[3]

Poziţiunea lui Ştefan Vodă era critică.

îi trebuia un aliat, care să împiedice pe tătari a lovi Moldova despre Nistru, pe când turcii o vor izbi din partea Dunării.

Nu era timp a se mai gândi.

Trebuia a alege în clipă una din două: sau fericirea ţărei, ori fericirea unei fiice.

Domniţa fu sacrificată călăilor unchiului său!

Aşadară, în 1482, vine la Suceava, ca reprezintante al moştenitorului Rusiei, unul din primii boieri moscoviţi, însoţit de o strălucită suită.

Mitropolitul săvârşi logodna şi... dar mai nainte de a lăsa să plece sărmana domniţă, Ştefan cel Mare se îngriji a lua măsuri patriotice, pentru ca ea să fie româncă chiar din fundul neguroasei Moscovie.

El trămise s-o întovărăşească şi să stea acolo pe lângă dânsa câteva case de boieri, cu femei, copii şi tot neamul lor; prima şi cea mai nenorocită colonie românească într-o capitală străină!

[1] Documentul publicat în Karamziii, t. 6, nota 278.
[2] Kranz, *Wandalia,* Francofurti, 1580, in folio, p. 304.
[3] Cambini, *Della origini de Turchi,* Firenze, 1537, in -8, p. 49.

Cronicele moscovite numesc pe cei desţăraţi cu domniţa Elena: Lancu, Sincu şi Gherasim.

Unul din ei, cu mulţi ani mai în urmă, aducându-şi aminte depărtata patrie, se apucă în Moscva a seri o istorie moldovenească în limba slavonă; o istorie care se începe cu originea noastră din sângele vechilor romani şi se sfârşeşte cu moartea lui Ştefan cel Mare.[1]

Celebrul istoric moscovit Karamzin, rezumând pe analiştii ruseşti, schiţează în câteva cuvinte trecerea domniţei Elena din Moldova la Moscva, arătând cât de bine fu primită pe drum de marele duce litvan Dazimir, fratele regelui polon, devenit peste puţin rege el însuşi, şi cum trase în capitala Rusiei la Monastirea înălţării, unde petrecea atunci în călugărie muma ţarului şi unde o vizită câtva timp viitorul său soţ în aşteptarea momentului solemn.

Cununia fu celebrată chiar în ziua Crăciunului.[2]

A descri pe larg societatea, în mijlocul căreia nemeri acum domniţa Elena, ar fi a împresura asupra urmării acestui studiu, care este tocmai imaginea pusă în acţiune.

Ne vom mărgini, dară, nu de a caracteriza, ci mai mult numai a enumera pe membrii familiei princiare.

Ţarul loan III, faimosul mântuitor al Rusiei de sub jugul mongolilor, se născuse şi crescuse în robia tătară, care întipărise profunde urme asupra întregei sale activităţi, chiar după ce scăpase printr-un simplu joc al norocului, fără a scoate sabia din teacă, de sub groaznicul bici al hanului.

Era fricos ca toţi sclavii.

Era crud, iarăşi, ca toţi sclavii.

Un scriitor occidental îl aseamănă cu Petru cel Mare.[3]

Comparaţiunea este mai mult decât azardoasă.

Unul a civilizat Rusia, fiindcă-i plăcea lumina culturei; cellalt a desfiinţat feudalismul, unind toate provincioarele sub un singur sceptru, fiindcă-i zâmbea întunerecul despotismului.

Era inteliginte în simţul vulgar al cuvântului.

[1] Această cronică stă publicată ca supliment în *Lietopis şi Voskresenskaga spiska,* Peters., 1793-4.
[2] Karamzin, ed. Einerling, t. 6, 180.
[3] Filon, *Hist. de VEurope au XVI-e siecle,* Paris, 1839, 1, p. 451.

Un concurs fericit al împrejurărilor l-a ajutat în toate.

Cuscrul său, marele Ştefan, care-l cunoştea, negreşit, mai bine ca oricine, l-a zugrăvit printr-o trăsură: „şezând şi dormind, îşi măreşte puterea".[1]

Voiţi o caracteristică mai vie?

Din fatalitate, sărmana romăncă avu o soacră şi mai rea.

îmbrâncită din Moldova de către numeroasele sale vitrige, ea găsi la Moscva, în loc de mumă, pe vitrega bărbatului său.

După moartea primei sale soţii, care era fiia unui principe feudal rus, ţarul îşi aduse doamnă, în 1472, din Roma, pe Sofia, nepoata ultimului împărat bizantin Constantin Paleologu.

Crescută în Italia, sub tutela şi prin generozitatea lui papa Paul II, frumoasa greacă se arăta zeloasă catolică în Vatican şi deveni cea mai aprinsă ortodoxă în Kremlin.

Toţi contimpuranii săi, cari au cunoscut-o în persoană ori din renume, o numesc „muiere vicleană".[2]

în 1478, neavând încă nici un fiu, Sofia întreprinse o superstiţioasă călătorie la Monastirea Sântei Treimi şi văzu acolo pe martirul Sergiu, unul dintre cei mai poporari la muscali, care-i [a]păru în vis cu un copil în braţe.

Aşa povestea ea însăşi.

Putea, oare, cineva s-o dezmintă?

Peste nouă luni după această miraculoasă viziune, care depinge atât de bine spiritul timpului, ţarina născu un prunc, numit din botez Basiliu.

Sfântul Sergiu n-a amăgit-o, întocmai precum nici dânsa n-a amăgit pe bărbatu-său.

Din acest moment, toate silinţele, toate aspiraţiunile, toate cugetările Sofiei se concentrează asupra mijloacelor de a asicura fiiului său tronul Moscovei, depărtând cu orice preţ pe legitimul moştenitor, soţul domniţei Elena.

[1] Herberstein, *Rerum moscoviticarum commentarii,* Francofurti, 1600, p. 8: „Stephanus, crebro in conviviis ejus mentionem faciens, diceret: illum domi sedendo et dormitando imperium suum augere, se vero pugrando quotidie vix limites defendere posse". Autorul, ambasador al împăratului Maximilian I la Curtea moscovită, cunoştea personaJmente pe actorii evenimentelor.

[2] Kranz, *op. cit.,* p. 297.

Grecii au fost totdauna funeşti românilor, zicea în secolul trecut italianul Del Chiaro.[1]

în acelaşi timp, suferind jugul fanarioţilor, cronicarul moldovenesc Ioniţă Neculcea striga cu desperare: „la grec milă sau omenie, dreptate sau vicleşug, nici unele din acestea nu sunt, numai când nu poate să facă rău, se arată cu blândeţe..."[2]

Trebuie, oare, să mai amintim vorba străbună: „graeca fides, nulla fides"?...

închipuiţi-vă poziţiunea fiicei marelui Ştefan faţă cu teribila-i soacră vitrigă, greaca Sofia Paleologina!

Singura fiinţă, care i se arăta sinceraminte simpatică, era bărbatul său Ivan, supranumit cel Tânăr, spre a-l distinge de omonimul său tată.

El avea 24 de ani când se căsători cu principesa română.

Era frumos şi se deosebea prin o amabilitate nemoscovită..

în privinţa vitejiei, semăna tot atât de puţin cu timorosul său părinte.

Un exemplu.

în 1480, când ţarul,.speriat de o neaşteptată invaziune tătară şi temându-se pentru viaţa fiiului său, care se afla în capul armatei, îi scrie a lăsa tot şi a reveni în Moscva, junele principe îi răspunde cu mândrie: '„voi adăsta dentâi pe inamici, preferind mai bine a muri bărbăteşte din mâna păgânilor, decât a căuta scăpare în fugă".

într-un cuvânt, se cunoştea că el nu văzuse lumina zilei, ca tată-său, în cătuşa mongolului.

Fraţii şi ceilalţi fii ai ţarului nu jucau nici un rol politic.

Mumă-sea — precum am spus-o — trăia retrasă într-o monastire, fără a lua vreo parte activă la afacerile lumeşti.

Astfeli, barbarul Ivan III, răutăcioasa Sofia şi tânărul erede al tronului erau singurii actori cari puteau să inspire domniţei Elena puţine speranţe şrinulte temeri.

Prima-i apariţiune în palatul princiar din Moscva se pare totuşi a-i promite zile dulci şi senine.

Cu toate intrigile Sofiei, ţarul iubea foarte mult pe primogenitul său şi acea iubire se răsfrângea şi asupra nurorii sale.

[1] *Revoluzioni della* Ma/ttc/z/d, Venezia, 1718, p. 123.

[2] *Letopiseţe,* t. 2, p. 253.

Grația autocratului moscovit pentru drăgălașa domniță ajunse la apogeu mai cu seamă de la 10 octombre 1483, când ea îi dede un nepoțel, botezat cu numele de Demetriu.[1]

Cu acea ocaziune cronicele moscovite povestesc un fapt care ni poate da o idee chiară, atât despre influința domniței Elena, precum și despre caracterul sălbatec al țarului.

Iată-1:

Țarina Sofia avea o rudă, greacă ca și dânsa, pe care o măritase după principele feudal al orașului Vereia.

în ziua nașterii pruncului Demetriu, țarul voi să dăruiască domniței Elena o sculă rămasă de la răposata țarină și o ceru de la Sofia.

Urmă o crâncenă ceartă între soții încoronați și se descoperi, în fine, că giuvaerul în cestiune a fost dat principesei de Vereia.

Purtarea lui Ivan III în astă împrejurare fu ridicolă și monstruoasă totdodată.

Uitând că o piatră, fie cât de prețioasă, nu este decât o jucărie, uitând că toată vina era numai a Sofiei care oferi darul, iar nu a aceleia ce-1 primise, uitând dreptatea și pierzând bunul-simț, țarul sili pe principele de Vereia, dempreună cu greaca-i, a fugi de frică în Litvania, confiscându-i apoi zestrea și apanagiul.[2]

Motivul cel adevărat să fi fost, oare, lăcomia?

Rațiunea de stat?

Un spirit mare ar fi știut a crea o cauză mare pentru a-și completa autocrația prin secuestrarea principatului feudal de Vereia, fără a se acăța de bagatele.

Așa făcea Ludovic XI în Francia.

Oricum să fie, această catastrofă fu în aparință o lovitură de fulger pentru țarina Sofia, un triumf manifest pentru domnița Elena.

Tocmai de atunci ura înveninatei grece contra bietei românce, contra bărbatului ei și contra fiului lor, deveni o urgie fără îndurare.

[1] Toate detaiurile, pentru cari noi nu cităm nici o autoritate, se pot vedea în Karamzin, unde fontânele sunt indicate cu multă scrupolozitate.

[2] *Cronica* lui Lwow, *ap.* Karamzin, t. 6, nota 288.

Era o luptă de viață și de moarte, însă muierească, mai ales când femeia posedă spiritul cel fin al grecului: un pumnar ascuns sub dulceața zâmbetului și sub căldura îmbrățișărilor.

Răzbunarea Sofiei fu atroce.

în flacăra acelei infernale vendete se mistui unul după altul: tată, mumă, fiu.

Țarina dormea deja în criptă, când se stingea ultima-i victimă, a căreia pieire fusese preparată cu mult de mai nainte.

Nici un istoric n-a limpezit până acum această oribilă dramă.

Romanii n-o cunoșteau, muscalii se prefăceau că n-o cunosc.

însuși Karamzin, atât de imparțial cele mai de multe ori, n-a avut curajul de a pronunța sentința, deși avea la dispozițiune toate elementele unei judecăți drepte și severe.

în 1490,în noaptea de 7 martiu, muri bărbatul domniței Elena, în vârstă d-abia de 32 de ani.

Doctorul, maestro Leone, evreu din Italia, adus la Moscva — observați bine — de către grecii frați Rally, confidinți intimi ai țarinei Sofia, grăbi prin rețetele sale finea nefericitului principe.[1]

Crima medicului fu descoperită.

Toată lumea recunoscu prezintă otravei și totuși nemine nu cuteza a bănui pe puternica Sofia sau cel puțin pe vreunul din grecii săi.

Medicina legală nu era încă, nici Ministeriul Public, cari însă chiar astăzi, când există, amețesc adesea denaintea prestigiului...

După moartea lui Ion cel Tânăr, văduva domniță se bucura deocamdată de favoarea țarului.

în 1495, plecând în preîmblare la Novgorod, el luă cu sine și pe drăgălașul copil Demetriu, ajuns atunci la vârsta de 12 ani.

Starea sănătății țarului mergea scăzând și, la caz de vacanță, mândrul nepoțel al lui Ștefan cel Mare se urca pe tron, ca unul ce moștenise de la răposatul său tată drepturile de erede.

Toată nobleță moscovită privea la el ca la viitorul stăpân.

Simpatiele lor erau cu atât mai vii, cu cât domnița Elena, vorbind rusește și adoptând toate manierele noii sale patrii, se

[1] Acest eveniment este descris cu amănunte într-o cronică, publicată în *Cztenia Moskovskogo Obsczestva,* 1847, nr. 4, secț. 1, p. 180.

înconjura totdauna de pământeni, pe când ţarina Sofia trăia în mijlocul veneticilor din Grecia, Tracanioţi, Ralli, Lascari şi alţii.[1]

Aşadară, ţarul şi poporul moscovit iubeau deopotrivă pe domniţa Elena şi pe gingaşul Demetriu; perfidele scopuri ale Sofiei de a procura coroana fiiului său Baziliu se păreau a fi departe de realizare.

Atunci grecii începură a răspândi în jurul ţarului ideea cum că nu e nici drept, nici logic, ca nepotul să fie superior fiiului, trecând tronul la Demetriu în dauna lui Basiliu; pe de altă parte, ţarina, superstiţioasă ca toate sufletele criminale, aduna în apartamentele sale pe cele mai vestite babe fermecătorese din Moscva şi din provincie: descânta, vrăjea, fierbea ierburi, studia puterea ostravelor[2]

Dar când acestea nu reuşiră, atunci aducându-şi aminte din istoria grecească [de] pilda unui străbun al său, răsculat contra părintelui, pentru că-i preferise pe nepotul rămas de la un mai mare fiiu[3], ţarina Sofia se hotărî a fi o adevărată Paleologină: a ucide pe Demetriu, a surprinde fiscul, a strânge o armată, a destrona pe însuşi tarul."[4]

La 27 decembre 1498, teribilul complot fu descoperit, Basiliu încarcerat, fermecătoresele înecate, capii conspiraţiunii descapitaţi; însăşi ţarina, căzută în dizgraţie, fu confinată în camerele sale, fără nici o comunicaţiune cu rămăşiţa Curţii; şi pentru a se precurma odată calea viitoarelor neorânduieli, fiiul domniţei Elena fu dechiarat mare principe şi erede al tronului moscovit, coronându-se cu o pompă neobicinuită, descrisă cu cele mai mici amănunte în cronicele ruseşti.[5]

Astfel nepotul lui Ştefan cel Mare se aşeză pe tronul puternicei Moscovie.

[1] Acest alineat este literal din Karamzin, t. 6, p. 170-171.
[2] *Ibid.*
[3] Villani, *La prima parte delle historie universale,* Veneţia, 1557, in -4, p. 388: „Nel dette anno (1321) lTmperadore di Constantinopoli fui in grande discordia col figliuolo, perche lTmperadore a sua vita havea fatto inperadore succedinte a lui il figliuolo del suo maggiore figliuolo ch'era morto etc". Era Andronic Paleolog.
[4] *Rostavskaia Lietopis, ap.* Karamzin, t. 6, nota 444.
[5] Cztenla, *loco cit.,* p. 130.

Cu această ocaziune, aristocraţia rusească cea mai de frunte, prin energica-i acţiune contra pârlitului grec al ţarinei Sofia, dovedi cât de plăcută ştiuse a deveni domniţa Elena chiar în cea mai barbară streinătate.

Veştile de la Moscva produseră, fireşte, o mare bucurie în toată Moldova.

Prin triumful lui Demetriu crescu deodată până la culme influinţa lui Ştefan cel Mare la Curtea moscovită, precum probează atât desele ambasade, preschimbate tocmai atunci între Moscva şi Suceava, precum şi aceea că ducele litvan Alexandru îşi alese anume acel moment, spre a se împăca cu muscalii prin intervenţiunea Moldovei, fiind încredinţat că recurge la un mijlocitor a cărui stăruinţă nu va fi respinsă.[1]

în acest mod, mulţumirea domniţei Elena era duplă: ea vedea de aproape fericirea fiiului său şi auzea totdodată despre fericirea tătâni-său din gura unor oameni cari îi vorbeau în limba românească, ambasadori ai lui Ştefan Vodă, *diaci* din cancelaria diplomatică de la Suceava: Şandru, Toader Isăcescu, Constantin şi alţii.[2]

Acele zile fură cele mai senine şi mai luminoase din toată viaţa sărmanei principese române, înstrăinate în gheţurile Moscviei, dară scurtă îi fu bucuria.

Nu trecu bine un an şi Ivan III se aruncă iar orbeşte în braţele ţarinei Sofia, care, folosindu-se de prima furie a rennodatei iubiri, ceru de la el, în pripă, ca temelia reconciliaţiunii, moartea amicilor domniţei Elena, moartea acelora ce cutezaseră a susţine drepturile ereditare ale lui Demetriu, moartea duşmanilor elementului grec...

Principele Patrikeev, văr primar al ţarului, şi ginere-său, principele Riapolowski, prin origine, legături, averi şi servicii, se aflau în capul aristocraţiei moscovite.

Principele Patrikeev se distinse în curs de o jumătate de secol ca mâna dreaptă a ţarilor în rezbel şi-n pace: deja cu 40 de ani mai-nainte el era celebru în toată Rusia prin victoria sa de lângă Colomna asupra urdielor mongole.

[1] Vezi a mea „Arhivă istorică a României", t. 1, nr. 103. — *Akty Zapadnoi Rossii,* Petersb., 1846, t. 1, p. 182-183.
[2] *Ibid.*

Principele Riapolowski, afară de merite personale, mai avea dreptul de a se mândri că tată-său scăpase în junie viața țarului.

Amândoi aceşti boieri, în cari poporul moscovit privea doi stâlpi ai țărei, deosebindu-se totdauna cu devotamentul lor către domnița Elena, prin înalta pozițiune socială se păreau mult mai presus de loviturile țarinei Sofia.

Ei bine, ei fură primele victime ale împăcării țarului cu perfida greacă.

Riapolowski fu descapitat, Patrikeev — călugărit.

Niciodată până atunci un țar moscovit nu cutezase a da o asemenea înfruntare aristocrației naționale.

Pe loc după catastrofa lui Patrikeev şi Riapolowski, tiranul începu a se arăta cu răceală către domnița Elena, deşi se sfia încă până la un timp a izbucni în fața lumii.

Conservând lui Demetriu, deocamdată, titlul de moştenitor al tronului moscovit, el acordă fiiului Sofiei, Basiliu, titlul de mare principe de Novgorod şi Pscov, jumătățind astfel titulatura Rusiei între fiiu şi nepot.

Locuitorii Pscovului se grăbiră a trămite o ambasadă, rugând de a le rămânea domn Demetriu, pentru a nu călca prin divizi-une unitatea Moscoviei. „Unitatea nu voi călca-o, răspunse cu mânie țarul; Moscovia întreagă o voi da cui voi vrea eu; voi acuma supuneți-vă lui Basiliu".

Acest diplomatic răspuns proba de pe atunci intențiunea țarului de a lăsa tot fiiului greacăi, de a nu lăsa nemic fiiului Elenei.

Dacă deplina cădere a lui Demetriu era încă amânată, cauza este că Moscovia avea tocmai atunci o vegheată trebuință politică de amicia lui Ştefan cel Mare.

Țara era în luptă înverşunată cu ducele litvan Alexandru, în curând după aceea ales la regatul Poloniei, şi carele făcuse o strânsă alianță cu Prusia şi hanul transvolgian, întărise toate cetățile de la fruntarii, adunase o puternică armată mercenară din Polonia, Ungaria şi Germania.

In această împrejurare o invaziune moldovenească în provinciile litvane ajuta foarte mult intereselor moscovite.

Un expres trămis al țarului, venit la Suceava în 1500, în-demna pe vodă a se folosi de starea Litvaniei, al căriia principe, pe de altă parte, cuprins de frică, solicita cu stăruință sprijinul sau neutralitatea Moldovei.

Ştefan cel Mare, din diplomație, nu se pronunța, el mângâia şi Litvania, promițându-i de a o reconcilia cu hanul Gramului, cel mai credincios aliat al Moscovei; mângâia şi pe țarul, cuscru-său, asicurându-i concursul Moldovei, dindată ce armata rusească va fi intrat în sânul Litvaniei.[1]

în acest mod, cât timp dură războiul muscalilor cu Litvania, cu Plettenberg, magistrul cruciaților din Prusia, şi cu Şig-Ahmet, hanul tătarilor transvolgieni, hatârul pentru Ştefan Vodă mân-ținea pe nepotul său Demetriu în demnitatea de erede al Moscoviei.

Dară în curs de doi ani, toate se liniştiră în favoarea țarului: Litvania fu bătută şi umilită, Prusia respinsă, tătărimea zdrobită; amicia Moldovei nu mai era trebuincioasă, şi sună fatala oară, în care țarina Sofia putea, în fine, să-şi mulțumească îndelungata sete de răzbunare.

„în 1502, aprilie 11 — zice cronica rusească — înfuriindu-se pe nepotul său şi pe noră-sea Elena, țarul îi închise în cetate, puse pe Demetriu în fiare, porunci a nu-i mai pomeni în biserici, nici a le mai da titlul princiar, şi la a treia zi dechiară moştenitor al tronului pe Basiliu, fiiul țarinei Sofia."

Elena în fundul temniței, copilul în obezi... şi pentru ce crimă? Cronica rusească nu răspunde la această atât de simplă cestiune, iar însuşi țarul, fiind întrebat de către hanul Craniului, mai puțin sălbatec decât monarcul Moscovei, scrise în ioc de răspuns: „Ce-ți pasă"?

Tocmai peste un an după această catastrofă, în aprilie 1503, muri țarina Sofia... mulțumită!

Ca să ni putem închipui impresiunea produsă asupra lui Ştefan cel Mare, aflând nenorocirea fiie-sea şi a nepotului său, trebuie să nu uităm că domnița Elena era acum pentru eroul Moldovei ultima suvenire de la prima-i consoartă Eudosia Olelkowicz.

Precum am arătat la început, această principesă, răposată după trei ani de căsătorie, lăsase soțului său pe Elena şi pe un

[1] *Acte diplomatice, ap.* Karamzin, t. 6, nota 497, 500 etc.

fiiu, numit Alexandru, carele era menit a moşteni tronul moldovenesc.

în 1476, în vârstă abia de 13 ani, acest Alexandru Vodă se distinse deja în fruntea armatei moldovene, luptând contra turcilor în famoasa bătălie de la Valea Albă.

Până astăzi, o inscripţiune a bisericei de la Războieni sună: „în zilele binecredinciosului şi de Crist iubitorului domn Io Ştefan Vodă, fiiul lui Bogdan Vodă, cu mila lui Dumnezeu domn ţărei Moldovei, de la zidirea lumii în anul 6984 (1476), iară al domnirii noastre în anul 20-lea, rădicându-se puternicul Mahomet, împărat turcesc, cu toate ostile sale, noi Ştefan Vodă şi cu fiiul nostru Alexandru, am ieşit înaintea lui aice şi am făcut cu dânşii mare război în luna lui iuliu în 26 de zile..."[1]

Astfeli, fratele domniţei Elena promitea încă din anii copilăriei a ilustra odată numele român, justificând sângele părintelui său şi al celebrilor viteji litvani, din cari îi descindea muma.

Tovarăş al lui Ştefan în toate bătăliile şi în toate consiliile, el concentra în sine speranţele ţărei, cu atât mai mult, că al doilea fiiu legitim al lui vodă, Bogdan cel Orb, născut din Măria, fiia domnului muntenesc Radu, era desfigurat şi, prin urmare, după vechile legi româneşti, necapabil de a succede pe tron.[2]

Ei bine, acest viteaz şi iubit erede al României muri în vârsta de 33 de ani, a doua zi după aniversarea bătăliei de la Valea Albă, în care, tocmai cu 20 de ani înainte, culesese primele sale laure.

„în 1496, iuliu în 25, zice cronica ţărei, răposat-a Alexandru Vodă, feciorul lui Ştefan Vodă, şi l-au îngropat în Monastirea Bistriţei, lângă strămoşul său Alexandru cel Bun".[3]

Acest principe lăsă orfan în faşă un fiiu, numit Ştefan.

Moartea bravului Alexandru, nenorocirile domniţei Elena, fiarele lui Demetriu, toate astea, ocurse într-un interval atât de scurt, fură loviri mortale pentru îmbătrânitul domn al Moldovei.

[1] Traducţiunea dlui Kogălniceanu, în „Arhiva românească", t. 1, p. 87. Cf. Codrescu, *Uricaru,* t. 3, p. 281, unde nu e exact.

[2] Gratiani, *De Despota Vallachorum Principe,* Varsaviae, 1759, p. 23.

[3] *Letop.,* t. 1, p. 135.

Depărtarea Moscoviei de ia hotarele moldovene nu-i permitea o răzbunare cu arma în mână, pentru a proba tiranului moscovit că braţul eroului român, care smerise pe Baiezid şi pe Corvin, nu semăna cu picioarele pusilanimilor duşmani, cu cari avusese a face până atunci ostile ţarului.

în amărârea sa, vodă încercă o vendetă indirectă, care să-i liniştească cât de puţin indignaţiunea.

Atunci se întorcea din Italia neşte trămişi ai ţarului, aducând cu sine mai mulţi meşteri, arhitecţi, ingeniari, medici etc. tocmiţi pentru a se aşeza în Moscovia.

Starea de rezbel a Litvaniei îi sili a-şi alege o altă cale mai lungă, dară mai sicură, prin Moldova şi de aci prin dominiile hanului de Crâm.

Ştefan îi opri pe toţi în Suceava.

în zadar ţarul expedia în Moldova scrisoare peste scrisoare, în zadar îşi revărsa necazul în tânguiri către Mengli-Ghirai şi chiar către Poarta Otomană;[1] artiştii italieni, între cari şi celebrul arhitect Alevisi, petrecură doi ani nentrerupţi la Curtea din Suceava, până la oara morţii vindicativului domn.

„în anul 1504, marţi, în 2 iuliu, peste un ceas după răsăritul soarelui, se săvârşi gloriosul Ştefan, domnul Moldovei, surpat prin răzbele, vârstă şi podagrie", scrie cronicarul polon contimpurean Matei Miechowski[2], uitând a înşira între celelalte cauze ale morţii eroului izbirile primite în sânul familiei, căci suveranii sunt şi ei oameni!

Printr-un azard curios, moartea lui Ştefan cel Mare produse în Moldova cestiunea de ereditate, agitată în Moscovia prin moartea bărbatului domniţei Elena.

O analogie perfectă!

Vodă lăsă un nepot de fiiu, copilul lui Ştefan, fiiul răposatului Alexandru, care trebuia să moştenească de la tată-său dreptul primogenital de erede; mai lăsa şi un fiiu, Bogdan, născut dintr-o altă femeie .[3]

[1] Vezi seria de documente, traduse de episcopul Melchisedek în *Uricaru,* t. 3, p. 88 şi corespundinţa diplomatică publicată în *Zapiski Odeskaga Obsczestva,* t. 5, p. 178 etc.

[2] *Chronica Polonorum,* Cracoviae, 1525, in i\, p. 375.

[3] Genealogia lui Bogdan vezi-o în a mea „Arhivă istorică a României", t. 1, nr. 248.

Legalitatea fu călcată în picioare; Bogdan se urcă pe tron; nepotul lui Ştefan, respins din Moldova, fu constrâns a rătăci prin lume, până ce, mult mai în urmă, peste 36 de ani, sultanul Suleiman îl aduse prin forţă domn în locul lui Petru Rareş, boierii îl uciseră, poporul îi dede porecla de Lăcustă![1]

Cât timp trăia Ştefan cel Mare, domniţa Elena putea spera vro îndreptare a soartei sale pe calea negociaţiunilor diplomatice; de la noul domn, Bogdan cel Orb, ea nu aştepta nemica.

Deşi frate de pe tată, el era născut dintr-o altă căsătorie şi uzurpase tronul în prejudeţul nepotului bun al domniţei Elena, încât toată posteritatea principesei Eudosia Olelkowicz îi era urâtă şi suspectă, atât în privinţa invidiilor casnice, precum şi-n acea a convenienţelor politice.

Nu există nici un act, prin care Bogdan Vodă să-şi fi espres durerea asupra nefericirii domniţei Elena sau a lui Demetriu.

Astfel, lăsată şi prigonită de către toţi, lipsită de lumina libertăţii, străjuită într-o întunecoasă temniţă, fără nici o rază în viitor, cu puţine suveniri frumoase în trecut, nenorocita fiie, nenorocita soţie, nenorocita mumă, domniţa Elena, tocmai în momentul când primea vestea despre moartea lui Ştefan cel Mare, pentru culmea fatalităţii, se mai afla în pericol de a fi arsă de vie împreună cu cei de pe urmă amici ce-i mai rămăsese.

O mare mişcare religioaso-filosofică cutremură Moscovia în ultima decadă a secolului XV.

Caracterul acelei mişcări se rudeşte în unele punturi cu reforma lui Luther, deşi luteranismul nu se născuse încă.

în 1470, unchiul domniţei Elena, principele Mihail Olelkowicz, adusese din Kiev la Novgorod pe un evreu numit

[1] Pe acest Ştefan Lăcustă, atât cronica moldovenească-1 numeşte feciorul lui Alexandru Vodă (Ureche, *Letop.*, t. 1, p. 164), cât şi analistul polon Bielski, care trăia tocmai atunci, îi zice lămurit „Ştefan Alexandrowicz" *(Kronica polska,* ed. Galenziowski, Zbior Pisarzy polskich, t. XVII, an. 1538). Aceste două testimonii sunt foarte ponderoase. Cercetând istoria, e lesne a se încredinţa cum că Alexandru Vodă tatăl lui Lăcustă, fuse anume fiiul lui Ştefan cel Mare, de vreme ce nici a fost în Moldova vreun alt Alexandru Vodă încoace de la 1454 şi, de vreme ce, însăşi cronica moldovenească, zicând simplu: feciorul lui Alexandru Vodă, fără altă lămurire, arată prin aceasta că vorbeşte despre ultimul menţionat în ea principe de acest nume.

Zacaria, carele, judecând după teoriile sale, se părea a fi fost din secta cârâiţilor, răspândiţi atunci în Crâm şi în Polonia.

Se ştie că religiunea mozaică sau ebraică se divide în două rituri de tot diferite.

Rabiniştii sau evreii occidentali, pogorâţi din vechii israeliţi, se disting prin înjosire, neştiinţă, mârşăvie şi superstiţiune.

Cârâiţii sau evreii orientali nu sunt nici măcar din viţa semitică, ci se trag din cazări, ginte turcomană, care forma în evul mediu un puternic imperiu pe ţărmii de la răsărit ai Mării Negre şi fu convertit la judaism în secolul IX.

Cârâiţii întrebuinţează carne de porc, se ţin strict de *Testamentul Vechi,* despreţuiesc cu desăvârşire *Talmudul,* sunt laborioşi şi oneşti în toate tranzacţiunile lor.[1]

Evreul Zacaria, după însăşi mărturia cronicelor ruseşti, „avea minte ascuţită, vorbă dulce, viaţă pură, maniere blânde şi cunoştea pe dinafară toată *Biblia".*

Nu suntem în stare a preciza doctrina acestui reformator; tot ce se ştie despre învăţăturile sale se află într-un libel fanatic, scris de către un vrăjmaş de moarte, egumenul Iosif Volokolamski.

Istoricul protestantismului slavon, corniţele Krasinski, probează într-un mod foarte logic cum că religiunea lui Zacaria nu putea fi decât un creştinism mai rafinat, scutit de adoraţiunea sânţilor şi a icoanelor, bazat numai pe *Scriptură,* lipsit de adaosuri curat sacerdotale şi modificat în ceea ce priveşte nemurirea sufletului.[2]

Duşmanii reformatorului îl numeau astronom: aşadară, însăşi teoria lui asupra vieţei postume poate să fi fost vreun poetic sistem de metempsicose, împrumutat de la Pitagora sau, mai bine, de la neoplatonicii din Egipt.

Oricum să fie, e cunoscut că moartea lui Zacaria n-a oprit zborul învăţăturilor sale, cari se lăţiră cu răpeziciunea fulgerului în tot coprinsul Moscoviei, robind tocmai capetele cele mai nobile din cler şi din popor, între cari şi pe domniţa Elena.

[1] Wolf, *Notiti Karaeorum ex Mardochaeo,* Lipsiae, 1611, in -4.

[2] *Essai sur l'histoire religieuse des nations slaves,* Paris, 1853, in -4, p. 362. — Despre evreii semi-creştini din Polonia, cf. Martini Ruari, *Epistolae,* centuira II, Amstelod, 1681, in -8, p. 74.

După ce am vorbit cu o nepartialitate extremă despre natura doctrinei lui Zacaria, să ni fie permis a adăoga în treacăt o fatală coincidință.

Un evreu fusese cauza morții bărbatului domniței Elena.

Un evreu o va omorî pe dânsa!...

Intre prozeliții novg[o]rodeni ai lui Zacaria fusese doi cei mai de frunte preuți, Dionisiu şi Alessiu, ale căror merite erau atât de cunoscute, încât țarul îi chemă în 1480 la Moscva pentru a-i pune acolo în capul clerului secolar.

Aci protopopul Alessiu ştiu a căpăta până la un aşa grad încrederea şi stima țarului, încât uşile palatului îi erau totdauna deschise.

între adepții noii doctrine în Moscva, cei mai remarcabili au fost egumenul Zosima, devenit mitropolit în 1490, şi secretarul țarului Teodor Kuritzyn, cel mai învățat muscal din acea epocă, care îşi petrecuse viața în călătorii şi în ambasade prin Europa şi care, în timpul şederii sale în Ungaria, avusese ocaziunea de a cunoaşte personalmente toată familia lui vodă Țepeş.[1]

Deşi partizanii lui Zacaria ajunseseră a fi atât de numeroşi, încât furiosul lor duşman, egumenul Iosif Volokolamski striga cu desperare: „ortodoxia piere în toate oraşele!" — totuşi sunt destule două-trei numi ca acele de mai sus, pentru a putea crede că astă religiune, oricât de rătăcită, se adresa anume către înțelegințele cele mai culte şi către inimile cele mai alese.

Domnița Elena nu se sfii a se pune în fruntea acestei semețe filosofii teologice.

în adevăr, în toată Curtea moscovită ea singură se simțea incapabilă de fanatism, fiind născută în România, unde toleranța religioasă era înflorită ca nici într-o altă parte de pe fața pământului.

în Moldova, episcopul catolic de la Bacău şedea în adunări ecleziastice la dreapta metropolitului țărei şi mai sus de ceilalți vlădici ortodocşi.[2]

[1] Lui i se atribuie o istorioară manuscriptă despre *Dracu Vodă,* în privința căreia, vezi Vostokov, *O pisanie Rumiantzovskogo Muzeuma* Petersb 1842 nr.CCCLVIII.

[2] Vezi a mea „Arhivă istorică", t. 1, partea I, p. 169.

Protegând catolicismul, Ştefan cel Mare întindea totdodată o frățească mână de ajutor nenorociților eretici, arşi de focul inchizițiunii papale şi persecutați în toata Europa: astfel, chiar la începutul domnirii sale, el primise în țară numeroase gloate de husiți.[1]

Româncă şi fiia lui Ştefan cel Mare, domnița Elena privea cu dulceață orice curajoasă aspirațiune către libertate religioasă.

Caracterul mistic al doctrinei lui Zacaria făcea să vibreze coarda cea mai gingaşă a unui suflet poetic.

Tot ce era înțelegință, tot ce era inimă în barbara Moscovie îmbrățişa noua credință.

Aşadară, punându-se cu mândrie în capul reformei, domnița Elena se arăta o femeie adevărat superioară.

Ceea ce e şi mai sublim, este că principesa nu-şi dede osteneala de a se ascunde: toată Moscovia, toată Curtea, însuşi țarul o ştiau şi o numeau „eretică".[2]

Până la finea anului 1503, goana contra ucenicilor lui Zacaria mergea moale şi se mărginea mai mult numai în măsuri preventive sau în pedepse canonice.

Protopopul Alessiu şi Teodor Kuritzyn s-au bucurat până la oara morții de grațiile țarului.

Dar după ce amicul lor Zosima lăsă scaunul metropolitan şi se retrase la o monastire, noul metropolit, ațâțat de fanaticele strigăte ale egumenului Iosif Volokolamski şi sprijinit de uzurpatorul erede al tronului, crudul Basiliu, împinseră pe țarul a recurge la o exterminare sistematică a aşa-numiților eretici.

Se aşezară pe piețele publice cuşti de fier, în cari se ardeau de vii sărmanele jertfe ale bigotismului.

în acest mod pieriră diacul Ion Volcu, cel mai ager moscovit după moartea lui Teodor Kuritzyn, Ion Maximov şi mulți alți amici devotați ai domniței Elena.

Aceste sălbatece torturi se întâmplară în 27 decembre 1503, iar peste trei săptămâni, sâmbătă în 18 genariu 1504, nemaiputând purta povara atâtor suferințe, grămădite din toate părțile

[1] Timon, *Additamentum ad imagines Hungariae,* Cassoviae, 1735, in-16, pp. 27-29. Vezi mai multe în a mea *Istoria toleranței religioase în România,* Bucureşti, 1868, p. 28-29.

[2] Karamzin, t. 6, nota 320.

şi tot într-o vreme, muri însăşi domniţa Elena în vârstă de 40 ani.

„S-a săvârşit Elena Moldoveanca, nora ţarului, şi s-a înmormântat în Biserica Sântei înălţări", zice cronica rusească.[1]

La *înălţare* trăsese sosind în Moscva; la *înălţare* au îngropat-o muscalii. Ce ironie!

Cu moartea domniţei Elena nu se încheie încă tragica noastră povestire, din care un poet ar putea zidi o epopee naţională, nu mai puţin patetică şi cu mult mai adevărată decât *Eliada* grecilor.

Peste câteva luni, ţarul se văzu şi el pe patul morţii.

Terorile remuşcării îl făcură să cheme din închisoare pe Demetriu zicându-i în agonie: „Iubite nepoate, am greşit înaintea lui Dumnezeu şi înaintea ta, încarcerându-te şi lipsindu-te de legiuita ereditate; iartă-mi cruzimea, eşti liber, du-te şi domneşte!"

Ţarul muri pronunţând aceste cuvinte; Curtea era compusă din creaturile răposatei ţarine Sofia; abia Demetriu trecu pragul uşei, în clipă sateliţii lui Basiliu îl opriră şi-l duseră într-o temniţă şi mai umedă, şi mai întunecoasă, şi mai strâmtă de cum fusese aceea în care petrecuse trei ani până atunci![2]

Aici, ascuns de oameni şi de razele soarelui, putrezi peste patru ani infernali, [până] în 1509, februariu 14, în etatea de

[1] *Cztenia,* 1847, nr. 4, secţ. 2, p. 146.

[2] Herberstein, p. XI: „Under anderen solie sy zu wegen gebracht haben, dass Ioannes seinen enckel Demetrium von der Monarchey obgesetzet, und gran sum Gabriel on desselbigen stadt verordnat, dan als der fuerst dermassen von seiner frauwen beredt, hat er den Demetrium in gefencknuss geworfen und lang darinen beholten, wie er aber zu lets sterben wollen, hat er disen befolhen fuer sich zu fechren, und in also angesprochen: „Mein lieber enckel, ich hab wider Gott und dir gesuendet, weil ich dich dermassen in gefencknus gelegt, und deines billichen erb beraubet, deshalben will ich dich gebetten haben, dass du mir alle schmaach und unbillichkeit, so ich dir bewisen, verzeyhen woellest. Darumb biss frey, gang hin, und gebrauch dich deines rechtens. Durch dise red ist Demetrius dermassen bewegt, dass er seinem grossvatter leichtlich alle missethat verzigen. Wie er aber hinausgangen, ist er aus Gabriel, seines vatters bruders befelch wider gefangen und in thun gelegt worden". Ţarul Basiliu purta până la încoronare numele de Gavrilă, precum observă ceva mai jos însuşi Herberstein. Cu cuvintele de mai sus mai conferează pe Kojalovicz, *Histria Lithuana,* t. 2, Antrerpiae, 1669, in -4, p. 298.

25 ani, nepotul lui Ştefan cel Mare şi legitimul erede al tronului moscovit.

Văzându-l deja mort, Basiliu îi recunoscu, cu o amară deriziune, întârziatul titlu de ţar al Moscoviei şi-l înmormânta cu o pompă exagerată în catedrala St. Mihail, alături cu tarul Ivan III.

Poporul moscovit nu voia să crează că sărmanul Demetriu a murit de moarte firească.

Karamzin, încercându-se a îmbrobodi scârbosul adevăr, citează un testament al lui Demetriu, conservat în arhivele imperiale şi din care ar urma cum că răposatul martir s-ar fi bucurat în fundul închisoarei sale de toate comodităţile şi chiar superfluităţile traiului.

O asemenea coliv[ie] daurită ar fi fost o curioasă mângâiare pentru nefericitul prizonier, lipsit de tron şi de aer; dar până şi această poleitură este o simplă invenţiune a istoriografului celui salariat.

Un alt rus, mai critic şi neplătit, Nicolau Polevoi[1], probează prin argumente irecuzabile cum că testamentul în cestiune nu este şi nu poate fi al. fiiului domniţei Elena, ci al unui alt principe de acelaşi nume...

Astfeli pieri principesa română cu toţi cei mai scumpi ai săi; pieri în acea ţară în care fusese chemată să domnească; în acea ţară în care petrecu cu o angelică răbdare ani lungi de suferinţe, întrerupte prin scurte minute de fericire; în acea ţară, în care amicii o susţineau cu abnegaţiunea vieţei, iar duşmanii cei mai înverşunaţi nu cutezau să arunce o singură pată asupra virtuţilor junei văduve şi mume; în fine, în acea ţară în care ea fuse prima femeie capabilă a se pune în fruntea unei revoluţiuni intelectuale!

Sfârşind acest martirologiu, noi rezumăm toată viaţa domniţei Elena printr-o sublimă strofă din Victor Hugo:

„Le Seigneur veut parfois le triomphe du vice;
II veut aussi, dans sa justice,

[1] *Istoria Rostiskago naroda,* t. 6, nota 50.

Que l'innocent verse des pleures;
Souvent dans ses desseins,
Dieu suit d'etranges voies,
Lui qui livre Satan aux infernales joies
Et Mărie aux saintes douleurs!"

*

P.S. în anii trecuţi, răposatul patriot bucovinean Alexandru Hurmuzache descoperi într-o biserică un vechi portret al domniţei Elena, făcut înainte de plecarea-i la Moscva.

Este o copilă de patrusprezece sau cincisprezece ani, cu ochi căprui mari, cu o faţă rumenă, cu o gură zâmbitoare, cu o frunte bine conformată, cu nasul puţin acuilin; mai pe scurt, o figură plină de energie, sănătate şi înţeleginţă.

MEMORIALISTICĂ

CUGETĂRI TESTAMENTARE

Doresc a fi înmormântat întocmai după regulele bisericei ortodoxe române, ca cestiune națională, deşi nu sunt nici ortodox, nici catolic sau luteran, nici mahometan sau mozaist, având o religiune a mea proprie, care se apropie foarte mult de spiritismul lui Allan Kardec. Sunt sigur că mor mai bun de cum m-am născut; sunt sigur că prin suferințele traiului meu pe pământ am răscumpărat multe din greşelele existențelor mele anterioare; sunt sigur că plec într-o lume mai bună; sunt sigur că voi revedea pe dânsa; sunt sigur că Dumnezeu e drept totdeauna şi-n toate!

Nu permit nimănui să mă ciuntească după moarte, să mă disece, să îmi scoată crierul şi să-1 cântărească şi alte secături de această natură. Nu în volumul şi în greutatea unui creier reşede puterea lui, ci într-un element nemăsurabil şi neponderabil, cărui puțin îi pasă de mărimea căpățânei. Mai bine să credeți că am fost un dobitoc, mai dobitoc decât cel mai dobitoc dintre doftori, dar lăsați cadavrul meu în pace. Negreşit soarta acestui corp nu mă va interesa dindată ce voi scăpa de dânsul; însă, în ajunul scăpării, ca ultimă condescendență pentru acest corp ticălos, vreau să-1 scap şi eu de judecata măgarilor. După cum n-am permis nimănui să se atingă de crierul fiicei mele, care era un geniu colosal în alăturea cu mine, tot aşa doresc şi cer ca să fiu lăsat şi eu intact, fără nici o tăietură, fără nici o zgârietură.

Sicriul meu să fie aşezat în boaită, în spațiul dasupra sicriului fiicei mele. Nu mă îndoiesc că soția mea, care va mai trăi douăzeci şi şapte ani după moartea mea, va îngriji de mormântul meu, întocmai după cum îngrijeşte de mormântul copilului nostru; [n]e va pune flori la amândoi, nu va lăsa să se

stingă candela, va ţine boaita curată şi luminoasă, poate să facă şi parastasuri. Spiritul meu îi va fi recunoscător pentru această memorie conjugală şi maternă.

Dacă vreodată va veni cuiva în minte de a-mi rădica o statuie, să nu se facă decât numai la un loc, pe acelaşi piedestal, cu statuia fiicei mele, singura care merită o asemenea onoare. Dacă se vor publica scrierile mele într-o ediţiune completă, să se publice în aceeaşi ediţiune cu scrierile fiicei mele. Dacă se va scrie biografia mea, să coprindă în acelaşi timp biografia fiicei mele. Pe statuia noastră, pe opera noastră, pe biografia noastră, să se pună ca epitaf acest vers:

„Din două aripi un avânt,
Din două sonuri un cuvânt,
Din rapsodii o epopee!
Oriunde-aş fi, oriunde-i ea,
Noi pururea vom scânteia
Ca una singură idee!"

Pe monumentul funebru de la cimitir, acolo unde se lasă locul gol pentru epitaful meu, să se scrie:

1838-1892
Bogdan Petriceieu Hasdeu,
fiiul lui Alexandru, nepotul lui Tadeu,
tatăl Juliei,
ca fie-sa, ca tatăl său, ca bunicul său,
credea cu tărie
în solia omenirii, în dreptatea lui D-zeu, în nemurirea
sufletului,
a muncit,
a suferit,
a iubit
trecut prin încercare şi călit prin ispită,
se ridică zâmbind de unde se pogorâse plângând:
' la ai săi.

24 august 1889

O scânteie pentru cine va vrea să sufle şi s-o aprinză la înmormântarea mea:

în ziua morţii Iuliei Hasdeu, a murit şi tată-său. El nu putea să mai trăiască. Din părinţi şi din moşi, el moştenise trei iubiri: patrie, ştiinţă, femeie. Tot ce e mai pur în aceste trei iubiri, quintesenţa lor, el o concentrase în fie-sa. Mare patriotă, mare geniu, mare femeie, dânsa devenise pentru el prisma tuturor iubirilor sale. Murind ea, patrie-ştiinţă-femeie — totul a murit pentru el... Putea oare să mai trăiască?

*

Nemic nu mă doare mai grozav decât consolaţiunile acelora cari îmi zic: „Şi eu am pierdut un copil... ba încă doi sau trei..."

Idioţi! Eu aş putea consola astfel numai doară pe cineva care a pierdut un căţel.

Cei mai mulţi oameni nu sunt în stare de a iubi o altă fiinţă mai mult decât pe sine însuşi, de a iubi pe sine însuşi numai în acea fiinţă, de a deveni o părticică din acea fiinţă devenită tot... şi când acel tot dispare, părticica se întreabă: ce mai sunt eu?

Nu ştiu ce ar fi fost să fi avut eu mai mulţi copii, dar ştiu ce este acum, când am avut numai unui, şi când acel unul era Julia mea!

. ...

Şi dacă nu poci să mai trăiesc, este oare o sinucidere?

Nu.

Prin gura lui Crist, Dumnezeu iartă pe acei cari au iubit mult.

Eu am iubit până la moarte, pentru ca să poci mai curând a iubi după moarte.

*

Partea brută a testamentului meu am scris-o deosebit, pe un petec de hârtie, care se va găsi după moartea mea, căci existenţa lui e cunoscută câtorva amici.

Aci voiesc să arunc câteva cugetări de ordin mai înalt, în legătură cu eventualitatea morţii mele.

Deşi am fost şi sunt deist pur; deşi recunosc că toate religiunile şi toate riturile sunt egale.denanuea Divinităţii, care se manifestă în fiecare din ele, şi s-ar putea zice chiar că, cu cât o religiune e mai rea, cu atât mai mare este meritul aceluia ce-i urmează, şi totuşi este bun;»-deşi nu înţeleg pentru ce numai creştinismului i-ar fi gătite fericirile cereşti; cu toate acestea,

recunoscând pe de o parte că doctrina lui Crist, aşa cum se află în *Evanghelii,* e mai sublimă decât oricare altă doctrină religioasă, iar pe de altă parte fiind ortodox prin tradiţiunile neamului românesc, doresc să fiu înmormântat după toate formalităţile bisericei ortodoxe, după cum înmormântasem şi pe fiica mea.

La înmormântare să fiu scutit de etalagiul decoraţiunilor mele, la cari n-am ţinut niciodată.

După moartea mea să nu mi se facă nici o autopsie, ci, a patra zi, să fiu dus şi îngropat într-un sicriu cu capac de sticlă, întocmai după cum fusese înmormântată fiica mea.

într-un testament modestia nu încape.

*

La intrarea în bolta unde este înmormântat corpul fiicei mele, aspectul scării este:

Puncturile *A* şi *B* reprezintă intervalurile între scară şi perete, intervaluri suficiente fiecare pentru a cuprinde câte un sicriu. Deci, dorinţa mea este ca resturile mele pământeşti să fie înmormântate în intervalul *B,* adecă d-a stânga scării, zidindu-se intervalul întreg. D-a dreapta, intervalul *A,* se rezervă pentru corpul soţiei mele. în acest mod, bolta va rămânea tot aşa de spaţioasă ca şi astăzi, şi în firida dasupra sicriului fiicei mele nu se va mai pune niciodată nemic, decât numai flori, lumină, cărţi d-ale ei sau despre dânsa, portrete, mai în scurt tot ce se atinge de memoria copilului meu, iar noi doi, eu şi nevasta mea, nedemni de a fi avut un asemenea înger, vom [fi] ca două sfinxuri, păzitori ai boitei, de cele două laturi ale scării.

*

Dacă am primit, din punctul de vedere naţional, ca să fiu înmormântat după obiceiul bisericei greco-orientale, de aci nu

urmează să se perpetue asupra mormântului meu neşte secături fără nici un înţeles. Aşadară, opresc cu desăvârşire de a mi se face obicinuitele parastasuri cu popi, arhierei, diaconi etc, o adunătură de trântori, incapabili de a concepe ideea lui Dumnezeu. Câţiva amici, câteva suflete alese, cercetând din când în când mormântul meu, îmi vor face o adevărată plăcere, pentru care spiritul meu va şti să le mulţumească, dar aşa-numitul cler să mă lase în pace.

Păcatele mele cele mari, de cari niciodată n-am putut scăpa pe deplin, au fost vanitatea şi lipsa de caritate. Trebuie să adaug însă că m-am luptat contra lor. Dacă am făcut vreodată cuiva bine, îl rog ca, după moartea mea, să se roage, din când în când lui Dumnezeu pentru sufletul meu. Un suspin din suflet, fără popă, uşurează deopotrivă pe acela care suspină şi pe acela pentru care suspină, apropiindu-i pe amândoi de Dumnezeu.

*

După moartea fiicei mele, eu trebuia să mă-mpuşc sau să nebunesc, una din două.

De ce nu m-am împuşcat?

Dintăi, până-n ultima zi a vieţei, ea mi-a vorbit de poeziile şi scrierile sale care trebuiau publicate. Cine putea să le publice mai bine decât mine? Eram, dară, dator să mai trăiesc.

Al doilea, dispariţiunea copilului meu mi-a adus aminte pe ceilalţi doi dispăruţi, pe tatăl şi pe bunicul meu, şi astfel, dintr-o singură datorie[1], s-au născut trei, căci tatăl meu şi bunicul au fost şi ei spirite superioare, au rămas şi ei necunoscuţi, asupra mea zăcea sarcina de a-i dezmormânta în ochii lumii.

Al treilea, poate tocmai pedeapsa cea mai puternică, m-am temut că împuşcându-mă, curmând într-un mod violent solia de suferinţă ce-mi mai rămâne de împlinit pe [acest] pământ, dându-mi moartea pentru a revedea mai curând pe îngerul meu, Dumnezeu mă va pedesi de a nu-l mai vedea niciodată pe acest înger şi, îngrozit de ideea unei asemenea separaţiuni, am aruncat arma din mână şi am şoptit: fie voia Lui!

De ce n-am înnebunit?

Dintăi, nebunia are şi o parte a sa fiziologică, fiind ca un fel de ceartă între corp şi suflet, şi se vede că la unii oameni, ambele

elemente, cel corporal şi cel sufletesc, se echilibrează astfel, încât lupta între ele nu poate să ajungă la nebunie.

Al doilea, sub raportul psihologic, nebunia este totdauna rezultatul desperării, iar eu n-am desperat niciodată, pururea sperând în dreptatea lui Dumnezeu, pururea sperând într-o viaţă viitoare mai bună, pururea sperând — chiar în momentul când fiică-mea îşi da ultima suflare — că aceasta nu este decât o despărţire vremelnică, urmată de o unire în veşnicie.

Al treilea, poate tocmai piedeca cea mai puternică, puteam, oare, să-nnebunesc eu, când citeam zi şi noapte numai scrierile ei, în cari o angelică răbdare îmi vorbea mereu despre credinţă şi speranţă? Puteam, oare, să-nnebunesc când corpul ei, zăcând în groapă, spiritul ei — mai viu ca oricând — era necontenit cu mine?

Iată de ce nu m-am împuşcat şi n-am înnebunit.

Dar cât mai trăieşte omul, trebuie să mănânce, trebuie să bea, trebuie să vorbească cu lumea: aceasta-i tortura cea mai grozavă!

Doamne, scurteaz-o!

B.P. Hasdeu

1 septembre 1889

UN COPIL, O BUCURIE

Multe rele sunt în mine, dar e şi câte ceva bun, numai binele...

Mă uit la brazi în faţă... va trăi.

Mă uit la cer, e senin; numai un nouraş şi acela trece... va trăi.

Peste streaşină — o ciocârlie... va trăi...

Jos în vale — părăiaşul... va trăi...

Natura, nu — Dumnezeu îmi zice va trăi, şi sufletul meu zboară la Dumnezeu, mulţămindu-i...

3

TRADUCERI

„CÂND PRIVESC O FEMEIE FRUMOASĂ..."

... lor, mâni, firmamentului; el a dat-o asemenea femeii, şi întocmai precum, după o furtună, când privesc măreţul curcubeu şi pe soarele aurind şi-mpurpurând norii, încărcaţi încă de ploaie, cu razele sale cele de pe urmă, ce-s gata a apune, omul se simţeşte renăscut la o viaţă nouă, vede zâmbetul lui Dumnezeu dasupra naturei; fără a se gândi la ţărâna cea noro-ioasă şi umedă, întocmai astfel când eu privesc o femeie fru-moasă, sufletul meu, fără a se pogorî la neşte cugetări josnice pe care această privire le deşteaptă numai în sufletele nătărăilor, se urcă către ideal şi zăreşte, pe acea faţă, în acei ochi, în acel corp, mâna lui Dumnezeu, raza lui Dumnezeu, fapta în care sufletul meu respectă şi adoră pe însuşi Dumnezeu!

Iancu, foarte mişcat, vorbise repede cu o pornire întreruptă şi obrajii săi mai totdeauna sarbezi s-au acoperit cu o viuă roşeaţă. Căutătura sa capătă...

VLAD DRACUVv

Despre voievodul românesc Dracul, care a stăpânit țara moldovenească cea de desub (sic).

Dracul cel Bătrân, având doi feciori, i-au dat la curtea sultanului Mahomet, şi în curând după aceea se săvârşi din viață. Deci auzind sultanul despre moartea voievodului românesc, înzestra pe feciorul cel mai mare cu bani, cai, haine şi corturi, precum se cuvenea unui stăpân, şi-1 trimise cu cinste în Țara Românească, spre a domni în locul tatălui său, cu tocmeala numai ca în tot anul să vină însuşi la înfățişarea sultanului, plătind şi darea ce se plătea de mai înainte; iar fiiul cel al doilea rămase ostatec la Țarigrad. Astfeli, în curgerea de doi ani, Dracul cel Tânăr, feciorul Dracului celui Bătrân, venea la Curtea sultanului şi-i aducea tocmitul haraci, dar mai în urmă n-a vrut să mai vină, încât sultanul trimise înadins după el pe un boieri numit Halhabek, mai mare peste vânătorii împărăteşti. Acesta sosind la un oraş numit Brăilova, Dracul, fără a i se înfățişa, porunci curtenilor (curtianom) săi să-1 tot zăbovească, iar singur își strânse oastea şi, aflând Dunărea înghețată foarte, trecu în stăpânirile sultanului, mai jos de Nicopole, şi dete drumul oamenilor săi să prinză şi să ucigă pe oricâți se vor prileji, fie creştini sau turci, prin târguri şi sate fără pază, încât pricinui o mare pagubă; apoi făcând de s-au tăiat nasurile la toți cei ucişi, precum şi la alți vii, fără deosebire de partea bărbătească sau femeiască, le trimise la craiul unguresc Matia, îngâmfându-se de a fi înfrânt şi ucis în bătălie atâția turci. După aceea se înturnă la Brăilova, unde-1 aştepta solul sultanului, neştiutori de cele întâmplate, şi prinzându-1 cu câți oameni se aflau pe lângă dânsul, şi anume 30 slujitori, îi aruncă

deocamdată în un turn, iar la a treia zi porunci de s-au înțepat dentâi solu cel Alizabek, şi apoi chiar împrejur slugile lui. Viind ştire la sultanul turcesc despre câte s-au făcut, trimise dindată după fratele mai mic al lui Dracul să vie la Curtea împărătească, menindu-i spre întâmpinare şi pe doi paşi, mai mari peste tot sfatul domnesc, şi anume Mahmud-paşa şi Isak-paşa, de-l aduseră înaintea sultanului. Atunci sultanul plecându-se, îl luă de mână de-l puse în un alt scaun, ceva mai jos, şi poruncind să i se dea o mândră cucă, un steag roşiu, bani, cai şi alte multe, dupre cum se cade unui stăpân, îl îndreptă cu 4 000 călăreți la Nicopole, unde avea să aştepte. Deci apoi strângându-şi sultanul fără zăbavă toată oastea, am ajuns cu toții la Nicopole, pe țărmul Dunărei; pe celalt țărm sta Dracul Vodă cu oastea sa şi ne oprea de a trece. Aci sultanul Mahomet cuvântă astfeli către ienicerii săi: „Dragilor mei mieluşei! Totul ce-i al meu e şi al vostru, şi mai ales odoarele mele. Vă rog dar să hotărâți, căci aceasta stă în voia voastră, dacă veți putea trece pe ceea parte a râului, măcar că ne împiedică duşmanul." Ienicerii răspunseră: „Norocite stăpâne! Porunceşte să fie gata luntrele căci noi chiar în astă-noapte voim să punem viețile noastre în cumpănă trecând Dunărea." Sultanul slobozi dindată 70 luntre bune, şi alte lucruri de trebuință, puşti, flinți, tunuri. După ce înnopta bine, ne-am pus în luntrele, şi, urmând cursul apei, am descălecat mai la deal de la oastea lui Dracul, aşezându-ne tunurile şi făcând şanțurile, pentru a ne feri de năvala călărimei române. După aceea, ne înturnarăm iarăşi, şi în acest chip am trecut în sfârşit pe ienicerii câți au mai fost rămas.

Acum, înorânduindu-ne, am tras cu încet asupra cetelor lui Dracul, având cu noi tunurile şi cele alte unelte ostăşeşti; însă, până a le înnădi, românii au început harța şi ne-au ucis vro 300 de ieniceri, care bătălie văzând-o sultanul de pe celalt țărm şi, neputând a ne da ajutori, se mâhni tare, temându-se să nu-şi pearză toți ienicerii. Deci ne-am grăbit a aşeza cât mai iute şanțurile şi, îndreptând în oastea română 120 tunuri, am slobozit un aşa foc încât duşmanul trebuia să dea dos, lăsându-ne câmpul bătăliei. într-aceea, au trecut Dunărea şi s-au împreunat cu noi şi ceea altă pedestrime, numită Azanei, precumu-s la Ieşi drabanții, încât Dracul, neputând a mai opri trecătoarea, se văzu silit a se trage îndărăpt. în sfârşit, se arată şi însuşi sultanul cu toată oastea turcească, şi nu numai că ne-a hărăzit 30 000 galbeni, ci pe deasupra a dizrobit şi pe acei din ieniceri ce nu erau încă slobozi, căpătând ei astfeli dreptul de a-şi alege înşii pe moştenitori. De acolo am înaintat mai înîntru Țărei Româneşti, urmărind pe Dracul Vodă, şi având în fruntea noastră pe fratele său cel mai mic. Deşi oastea română era puțină şi deşi ne purtam cu mare băgare de seamă, totuşi Dracul, năvălind noaptea şi mulcomiş asupra taberei noastre, a ştiut să ne insufle cea mai mare frică. Mai ales, în o noapte, românii au lovit atât de tare, încât au omorât dentâi caii şi cămilele, iar apoi dând peste 100 000 de turci şi înfrângându-i cumplit, i-au gonit până la noi, ienicerii; ci noi, spre a nu perde înşine cumpăna, eram siliți să-i alungăm, ba să-i şi ucidem: în acest chip s-a pricinuit sultanului o grozavă perdere. A doua zi, turcii au prins câteva sute de români, ^pe cari sultanul porunci a se tăia în două. în urmă, văzând românii că turcii nu se lasă, au părăsit pe Dracul Vodă şi s-au dat cu capul plecat fratelui său, ce era pe lângă sultanul turcesc. Dracul Vodă pribegi în Ungaria, la craiul Matia de slăvită aducere-aminte; însă acesta, pedepsindu-l pentru necuviincioasele sale fapte, îl aruncă în o temniță. Deci lăsând în scaunul românesc pe fratele voievodului Dracul, sultanul se înturnă din România. în această împrejurare, turcii îl îndemnau a lua nişte măsuri mai hotărâte, arătându-i că românii, fiind dedați la răzvrătiri, cu toate că în mai multe rânduri au fost înfrânți, însă şi turcilor pricinuiră mari perderi. La aceasta sultanul răspunse: „cât timp ungurii țin Bălgradul, iar românii Chilia şi Cetatea Albă, nu putem fi siguri de a-i înfrâna vreodată".

PETRU VERON

CROITORUL

O istorie tragică
Extras din „Almanach pour rire"

I

Tibul Rupano nu era nici mare nici mic, nici frumos nici urât, nici bun nici rău. El era ca toți tinerii între 25-30 ani, când nu li se întâmplă a fi almintrelea; adecă ordinar, foarte ordinar, nu se poate mai ordinar!

Oh! nemine nu era în stare a prevedea de pe atunci dramele viitorului acestui nenorocit!

în epoca despre care vorbim, Tibul Rupano locuia într-un al cincilea rând, ajutându-se cu un mic venit și dedându-se ocupațiunilor ce el avea slăbiciunea d-a le numi literare. Altfeli, era un băiat liniștit și plătea datoriile.

Plătea datoriile, afară numai de una!

Bietul Rupano, precum am spus, era banalitatea personificată. De aceea el avu nenorocirea a se supune la o mulțime de prejudecăți sociale.

între altele, el credea că un croitor e un biped menit a procura haine și a nu fi plătit.

A plăti unui croitor! Rupano s-ar fi socotit dezonorat în ochii celor 12 amici, pe care nu-i cunoștea pe nume și cu cari juca în biliard în toate serile de la 9 până la 11 ceasuri.

Astfeli s-a întâmplat că Rupano se trezi într-o dimineață dator unui croitor neamț suma de 322 franci, 50 centime.

O, Doamne! ce fatalitate!

Croitorul, care era țeapăn din fire, s-a deprins a veni în toate diminețile pentru a înjura pe neascultătorul datornic.

Cu timpul, acest obicei s-a regulat ca soarele, și servea de un feli de ornic pentru Tibul Rupano, care s-a decis a nu mai deschide ușa când bătea croitorul. Dialogul urma prin gaura locației.

în acest chip, într-o zi, la oara cunoscută, se aude bătaia la ușă.

— Știu, știu! murmură Tibul Rupano întinzându-se pe perine.

— Sum eu!

— Firește că ești tu.

— Mă recunoști?

— Hoț bătrân!... vechi cămătar!... bate până mâni că nu-ți deschid... știu ce vrei!

— Așadară, nu mă primești?

— Se-nțelege! Crede-te fericit, mișelule, că nu am gust a te arunca pe fereastră.

în seara Tibul Rupano primește o scrisoare, din care se încredințează că vizitatorul de dimineață, luat drept croitorul, era un unchi al său din provincie, care îl dezmoștenea acuma pentru a nu-i fi deschis ușa.

O sută mii de scude perdute... din cauza croitorului.

III

„Ei bine! își zise Tibul Rupano. Mă voi muta la otel, pentru a scăpa mai lesne de infamul meu persecutor cu 322 franci, 50 centime."

Iată-1 la otel.

într-o casă vecină, locuia o jună femeie. Tibul Rupano a văzut-o pe fereastră. El avea trebuință de a fi iubit și consolat.

IV

Am uitat să vă spui că eroul nostru dase de curând o piesă la teatru și, așa vru destinul!, piesa fu șuierată de o turbată cabală, în fruntea carii se afla croitorul!

V

Prin urmare, tot din cauza croitorului, Tibul Rupano, precum am zis, avea trebuință de a fi iubit și consolat.

Juna femeie se părea despusă a se însărcina cu acest rol. Dentâi prin telegrafia aeriană, apoi prin scrisori înfocate, lucrul a ajuns la căsătorie.

E trist când nenorocirile încep a se grămădi asupra bietului om!

VI

Cu toate acestea, şase luni de zile Tibul Rupano şi soţia sa au trăit ca doi hulubaşi.

Amenaida fu aproape a deveni mamă.

Copilul era pentru amândoi subiectul tuturor conversaţiilor, tuturor viselor de aur.

Pentru adaosul fericirii, Tibul Rupano nu mai ştia demult ce s-a făcut croitorul cel cu 322 franci, 50 centime.

Se părea un paradis!

Dar vai! într-o zi, Tibul Rupano ieşise de acasă pentru a cumpăra cele trebuincioase viitorului său copil.

Când se întoarce, Amenaida, furioasă, îi remite o scrisoare.

— O, Tibul! nu m-am aşteptat să-mi faci una ca asta! De ce nu mi-ai spus c-ai iubit o altă femeie?

Bărbatul nu înţelege nimic. Ei ia şi citeşte scrisoarea:

„Monstrule!

Prin căsătoria ta ai reuşit să-mi scapi din mână. Dar nu aşa lesne se înşeală oamenii!

Am drepturi, şi-ţi voi dovedi chiar la tine acasă. Fereşte-te de scandal!

Femeia ta nu ştie nimica. O să-i deschid ochii

Măria "

Măria era prenumele croitorului: Măria Schlagmann.

Totul s-a explicat, dar prea târziu!

Lovitura fu atât de teribilă încât junele Rupano a [fost] avortat a doua zi şi muma cât p-aci era să peară.

Iată ce fac croitorii!

VII

— La finitul lunii, zise Tibui Rupano jumătăţii sale, la finitul lunii vom pleca la ţară.

—- Ce idee! Eu nu mă voi duce.

Menajul devine un iad. Totuşi călătoria fu decisă şi la timpul hotărât soţii noştri se suiră în vagon, pentru a merge în provincie.

La a şaptea staţiune vagonul se strică.

Tibul Rupano rămâne cu braţul frânt.

Când el se trezeşte, cucoana nicăirea!

A dispărut... şi tot din pricina blăstematului de croitor!

VIII

îndreptându-se din boală peste câtva timp, Tibul Rupano se puse a-şi căuta nevasta, pe care o credea moartă.

Mai bine să fi murit, decât ceea ce a făcut!

Amenaida, care detesta viaţa provincială, s-a folosit de vălmăşagul urmat după stricarea vagonului şi s-a lăsat s-o răpească un domn bărbos, ce se afla în acelaşi compartiment.

După mai multe cercetări, nenorocitul bărbat descopere că domnul cel bărbos era un căpitan marinar mergând la Marsilia.

Se răpede la Marsilia şi află că individul şi doamna Rupano s-au îmbarcat pentru Statele Unite.

Tibul Rupano nu se sfieşte a-i urmări pân şi în America: onorul i-o ordonă.

Corabia se navefrânge şi eroul rămâne în curs de două zile plutind călare pe o catargă.

Din norocire, o altă corabie îl scapă şi-1 depune pe ţărmul american... dar cu friguri galbine, de care era să dea pelea popei.

O, croitorule! croitorule!

IX

Insă Tibul Rupano nu se lasă a urmări pe răpitorul nevestei sale.

II întâlneşte la Filadelfia, se bate cu. el şi cade străpuns cu sabia.

Totuşi, constituţiunea sa cea robustă îl scapă şi de astă dată. El se decide a uita pe necredincioasa muiere, a trăi singur... dar cu ce să trăiască? cum să-şi câştige pânea.

O afişă, placardată pe zidurile Filadelfiei, înştiinţează că un colonist, aşezat în puţină depărtare, are trebuinţă de un vechil.

Tibul Rupano pleacă pe dată şi se prezentează la colonistul în cestiune.

— Domnule! am venit...

Nu putu să vorbească mai departe. Uimirea i-a pironit limba. Colonistul era... afurisitul de croitor!

X

Mă vezi cine sum? Iohan-Maria Schlagmann. Eu, pe care au ruinat datornicii alde tine şi care m-am refugiat aci în urma failitei... Eu care nu voi conteni a te persecuta!

Dar sărmanul Tibul Rupano nu mai auzea nimica: el înnebunise!

XI

Feriţi-vă de croitori!

ALMANAHIADA

Scena se petrece la Teatrul „Bowery" în Anglia. Se joacă o melodramă. Eroul piesei, un hoţ vestit, e descăpăţânat şi capu-i aşezat pe o masă în faţa spectatorilor. Iluziunea e perfectă: actorul şedea supt masă, cu capul scos afară pintr-o gaură, cu ochii închişi, cu gâtul sângerând... Dar masa, din maliţia unui *gamin* de culise, era presărată cu tabac. Deodată capul tăiat începe a strănuta, publicul a râde, actorii de asemene... încât drama se prefăcu în farsă, dar toţi au rămas mulţumiţi.

(„Almanach de la litterature et des beaux-arts")

#

Un irlandez, împins la desperare prin raritatea banilor şi scumpetea panii, luă un pistol şi se ascunse supt umbra unui zid.

Trece un călător.

— Punga sau viaţa! strigă irlandezul.

Călătorul pricepe că hoţul nu e tocmai hoţ, şi începe următoarea oraţiune:

— Amice! eşti un băiat cinstit, pe care nenorocirea [îl] îndeamnă la crimă. O să te căieşti mai în urmă tu singur. Pentru a-ţi cruţa un asemine viitor, îţi dau punga mea, cu condiţiunea ca să-mi dai pistolul tău, care ar putea să te mai îmboldească la fapte rele.

— Bucuros.

Schimbul se face.

— Acuma a venit şi rândul meu, zice călătorul, crezând că a înşelat pe antagonistul său. Dă-mi înapoi punga, sau te împuşc!

— Nu te grăbi, tovarăşe; pistolul n-a fost încărcat; cearcă-1!

(„Almanach lunatique pour 1864")

Un june cam fricos fu provocat la duel.

— Ce să fac? întrebă el pe un amic.

— Totul atârnă de la marturi. Voieşti a te bate sau nu? Iţi ilace pericolul sau ba! Vrei marturi ţapini sau pacinici?

— Pacinici, frate, pacinici!

— Alege dară din creditorii tăi şi atunci ai scăpat de moarte.

(„Almanach du Charivari pour 1864")

IULIA HASDEU

DOMNIŞOARA URSUZA

De Paula ş-Elisa, cetiţi astă poveste:
Pentru copii a scris-o o fragedă copilă,
Şi slava ce-o aşteaptă cu-atât mai mare este
Că dânsa chiar pe sine-şi loveşte fără milă!

AUTOAREA

I. MICUL ODOR

D. Livat, bătrân bogătaş, intră la un amic, d. Dube, tocmai când acesta prânzea cu nevasta.

— Te-ai mai gândit, oare, amice? zise el, după ce se aşezase în faţa dlui Duhe.

~~ Da, răspunse acesta, m-am gândit mult; şi eu însumi voi pleca poimâne la Paris pentru a căuta în toate librăriile.

— Foarte bine, tocmai asta, zise burtosul individ, umplându-şi nasul cu tabac.

Această convorbire, nu prea de petrecere, ne arată că cei doi prieteni erau neşte învăţaţi. D. Duhe, un proprietar foarte avut, era chimist. Tovarăşul său, d. Livat, îi era totodată şi rival.

D. Duhe era un om de o fire aspră. Deşi mare de ani, totuşi, ca cela care nu-şi bate capul cu nemic, el părea a fi mai puţin bătrân de cum era în faptă. Perii cei albi nu-i dădeau deloc o înfăţişare venerabilă.

Dna Duhe, cu şapte ani mai tânără decât bărbatul ei, era de şasezeci de ani, se asemăna cu dânsul aidoma. Inimă nemiloasă,

femeie egoistă, în sfârşit amândoi închipuiau prin răutate o pereche cât de potrivită.

Totuşi, dna Dune era mai puţin egoistă. In adevăr, ea nu iubea nici un om, dar aceasta n-o împiedeca de a se închina, aşa-zicând, la unicul său copil, o fetişcană numită Elisa.

Elisa nu era adevărata fiică a dlui Duhe. Cu zece ani înainte, dna Duhe fusese căsătorită cu un vestit avocat, d. d'Atole.

Acesta însă, murind după doi ani de căsătorie, a lăsat-o văduvă şi cu o copiliţă de un an pe braţe: acea copiliţă era Elisa. Singură, dară, şi fără mijloace de a da copilului o bună creştere, văduva s-a însoţit apoi cu d. Duhe. în acest chip, Elisa nu cunoştea alt tată decât numai pe acesta pe care-1 vedea totdauna, şi ea credea chiar până atunci că dânsul îi era adevăratul tată.

D. Duhe, pentru hatârul nevestei, pe care o iubea întrucâtva, fiindcă dânsa i se supunea, era către fiica sa vitregă nepăsător, da, însă, fără obicinuita sa asprime.

Deşi frumuşică şi deşteaptă, Elisa avea cusururi: era molatecă şi năzuroasă, dar nu se poate zice că era proastă. La unsprezece ani, ea vroia să-şi dea ifos de o cucoană mare, liniştită, posacă, cu mişcări mărunte, egale, măsurate; cu vorbe rare, rostite cu un fel de nesimţire ciudată, mai ales pentru o mică fetiţă.

Câteva amice din vecinătate veneau la dânsa, negreşit pentru a petrece. Cucoana cea mare se aşeza pe o canapea, le aşeza pe ele alăturea şi începea cu obicinuita sa trăgănare:

— Spune-mi, dară, scumpa mea, primit-ai oare frumoasa rochie pe care părintele d-tale avea să ţi-o trimită din Paris?

O uimire din partea tuturora!

Şi toate amicele plecau şi nu se mai întorceau.

Şi Elisa o vedea aceasta!

Atunci dna Duhe, nebună după micul său odor, o mângâia cu mii de sărutări.

II. NU VROI !

într-o zi — era duminecă — Elisa şedea bosumflată într-un colţ de salon. Dna Duhe, aşezată lângă fereastră, avea aerul de a se uita cu nelinişte şi de a aştepta pe cineva.

— Ce faci acolo, Eliso?

— Mi-e urât, mormăi Elisa cu nemulţumire.

— Joacă-te, odorul meu, dacă ţi-e urât, răspunse bătrâna mumă cu dragoste.

— Nu vroi! Nu poci! Cu cine? Cu ce?

— Pentru Dumnezeu, odoraşule, joacă-te cu păpuşa ta, cu cânele tău, cu pisica ta...

— Cu canarul meu, cu viţelul meu, cu şoarecii... întâmpină repede obraznica fetiţă.

— Ei! Ştiu eu ce să-ţi mai spun?!... zise dna Duhe, începând a pierde răbdarea. Lasă-mă! Eu am altă treabă...

Elisa tăcu şi rămase bosumflată un sfert de ceas.

— Ei bine, Eliso, tot îţi e urât? întrebă din nou dna Duhe.

— Ce întrebare! Doară vezi bine cum petrec! răspunse rânjind Elisa.

— Atunci, odorul meu, vrei să facem o preumblare la pădure? Vremea e de minune...

— Nu vroi deloc! Pădurea mi-e urâtă. Eu sînt singură, eu nu petrec deloc...

— Atunci vrei poate să mergem Ia familia Bertrand. Ei sînt arendaşi ai noştri, au copii, te vei juca cu dânşii.

— Irra! rosti Elisa cu dezgust; neşte ţărani murdari! Ş-apoi ce fel de copii: mormoloci de la şapte până la nouă ani!

— Ai dreptate; să vedem, dară, ce-i de făcut?...

— Nemic, nemic, nu vroi nemic!

— O-o! Eşti capricioasă, începi a mă supăra.

— Eu te las în pace, eu; d-ta nu mă laşi pe mine...

Elisa tăcu apoi. A trecut iarăşi un sfert de ceas.

— Ei, ce mai zici, Eliso? Vrei să mergem la pădure?

— Aoleo, ce urâcioasă mai eşti! Eu plec...

Şi Elisa se sculă şi ieşi.

Din acea zi, până şi mumă-sa a poreclit-o: Domnişoară-nu-vroi. Si Elisa turba de necaz.

III. TOT URSUZA !

A trecut un an; Elisa era tot ursuză,

într-o zi ea zise mumei sale:

— Mamă, când oare va fi prima mea împărtăşanie?

— în septemvrie, copila mea; acum e mai.

— Foarte bine; atunci până la septemvrie mai este multă vreme, nu-i aşa?

— O, da, mai sunt trei luni şi jumătate.

— Prin urmare, până la septemvrie, haide să trăim la Paris. Cum ţi se pare aceasta, a?

— Nu, odoraşule; aceasta este peste putinţă.

— De ce?

— Pentru că, până la semptevrie, tu trebuie să înveţi catehismul la preut.

— Numai atâta? Asta nu-i nimica! Noi cunoaştem pe bunul părinte Iacov, cu care eu voi învăţa catehismul la Paris.

— Fie şi aşa; eu n-aş zice ba, dacă numai s-ar învoi tată-tău. Du-te de-l întreabă.

Elisa s-a posomorât, s-a bosumflat şi, fără a mai vorbi, s-a aşezat în faţa mumei sale, care o privea.

— Ei bine, iarăşi te-ai supărat? Nu faci, draga mamei, cum ţi-am spus eu?

— Nu; aşa nu vroi; mi-e urât a ruga pe cineva.

— Totdauna ursuză, Eliso, totdauna! Ce să fac eu ca să te mai înveselesc puţin, îngeraşule?

— Fă atâta: să mă duci la Paris.

— Du-te, dară, de-ntreabă pe tată-tău, ştii bine că eu din parte-mi o primesc bucuros.

— Ţi-ai găsit! A întreba e ceva grozav!

— Vrei să-l rog eu însămi?

— O, da, da! Du-te...

Dna Duhe s-a sculat şi a ieşit. Elisa o aştepta cu nerăbdare. în sfârşit, după zece minute, ea se-ntoarse.

— Bucură-te, odorul meu; eşti fericită! Peste patru zile noi plecăm la Paris.

— Da? Cu atât mai bine, rosti cu o rece nesimţire mica damuţă; îmi pare bine.

— Nu vei mai fi ursuză, sufletul meu?

— Voi fi mereu cât vom sta aice, răspunse Elisa cu obicinuita sa răceală.

— Tot ursuză! şopti biata mumă, ascunzându-şi capul în mâini.

IV. PESTE PUTINŢĂ !

Cine nu ştie că Parisul este oraşul cel mai vesel din lume? Petreceri, teatruri, grădini, muzee, jocuri: nemic nu lipseşte acolo. Este, aşa-zicând, o cămară cu plăceri. Omul cel mai posac, cel mai serios, nu se poate stăpâni de a nu râde, de a nu petrece.

Mutată în acest oraş de veselie, Elisa n-a simţit nici o schimbare. Ea a rămas tot aşa de ursuză, mormăind mereu şi cârtind. Când se întâmpla să râză, apoi numai doară din vârful buzelor. Şi totuşi, lumea credea că dânsa-i fericită. Şi era fericită, în adevăr, de vreme ce nu-i lipsea nemic. Mumă-sa, nepăsătoare pentru ceilalţi, era bună numai cu dânsa: tot ce vrea ea se făcea; tot ce dorea se împlinea. Dar ce folos!? Ca s-o mai înveselească, dna Duhe în zadar o ducea la adunări de copii, la grădini, la teatruri — nemic nu-i intra în voie!

într-o zi, mumă-sa o chemă şi-i zise:

— Ascultă, Eliso; vreau să-ţi vorbesc foarte serios. De ce eşti tu aşa de ursuză, aşa de uricioasă, cum să-ţi mai zic?

— Pentru că nemic nu-mi place, mi-e urât pretutindenea.

— Doamne! Doamne! Dar ce trebuie să fac eu ca să petreci şi tu, sărmană copilă?

— O! Nu ştiu nici eu; mi-e urât oriunde, ori cu ce, ori cu cine.

— Ce n-aş da eu să te văd mai veselă! Ce-ţi trebuie? Ce-ţi lipseşte? Vorbeşte şi-ţi voi face tot ce vei cere, numai vorbeşte!

— Ce să vorbesc? Nu ştiu. Mi-e urât!

— Nu-i nici un mijloc ca să-ţi treacă urâtul? Nici un mijloc?

— E peste putinţă!

V. O SORA

— Ştii, mamă că eu rugasem pe tata să-mi fac prima împărtăşanie aice; am făcut-o şi acum voiesc să-ţi descopăr un mic secret.

Astfel vorbea Elisa a doua zi după ce se împărtăşise în Paris.

— Să vedem secretul tău, mititico, zise dna Duhe.

— Iată-l; mi-e urât si ascultă: vreau să am o soră.

— O soră? O soră, îngerul meu! De unde să-ţi dau eu acest lucru neprevăzut şi... şi peste putinţă.

— A ! De ce peste putinţă?

— Fiindcă, draga mea, e peste putinţă.

Vorbă să fie! D-ta totdauna îmi spui aşa. Peste putinţă, peste putinţă, peste putinţă! Ciudată mai eşti, zău!

— Eu ciudată? Dec!

—• Da, da, eşti răutăcioasă, şi eu îţi cer să-mi dai o soră.

— Unde să ţi-o găsesc, drăguţă? Unde să ţi-o găsesc?

— Aşa. Asta se găseşte. Caută şi vei găsi.

— Voi vorbi chiar acum cu bărbatul meu; aşteaptă-mă, mă voi întoarce îndată.

Dna Duhe ieşi, intrând la bărbatul ei.

— Dragă Alfred, ascultă-mă, te rog. Tu nu te vei supăra?

— Nu, deloc; ştii că eu nu mă supăr niciodată.

— Atunci, Alfred, ascultă. Ştii cât iubesc eu pe Elisa, unicul meu copil. Te rog, dară, pentru ca s-o mai bucurăm*puţin, trebui să-i găsim o mică tovarăşă, de bună familie, cu maniere cuviincioase, şi să-i fie ei ca o soră.

VI. ISTORIA UNEI NENOROCITE

După o căutare oarecare, s-a găsit o copiliță numita Paula Grisol. Această fetică, mare deja de treisprezece ani, era nenorocită, foarte nenorocită. Tată-său murise de patru ani. Mumă-sa, rămasă săracă şi zdrobită prin moartea soţului, a murit şi ea după un an, lăsând pe Paula singură cu fratele său Leon, băiat de unsprezece ani, ucenic la un lăcătuş numit Roch.

Aşadară, Paula, orfană şi sărmană, a fost cercetată de dna Duhe:

— Şi cine a fost tată-tău, mititico?

— Doamnă, tata era conductor la drumul-de-fier care duce de la Paris la Rouen.

— Dar mumă-ta?

— Mama şedea acasă, ne îngrijea pe mine şi pe frate-meu, şi era bună cu toată lumea; o iubeau toţi vecinii şi toţi cunoscuţii noştri.

— Dar voi, orfani, ce y-aţi făcut apoi?

— Fratele meu mergea la şcoală, şi eu de asemenea, căci aceasta fusese dorinţa mamei. Trăiam la naşă-mea. Acum două luni, naşa a murit...

Fetica jncepu a plânge. Dna Duhe păru înduioşată.

—- Ia lasă, nu mai boci. De aci înainte vei fi fericită, vei fi fiică a noastră, vei fi soră a Elisei mele.

— O, doamnă, sînteţi prea bună! îngână biata Paula. Prea, prea multă bunătate!

— Ei, ei! Ce multă!... mormăi dna Duhe, oarecum tulburată, căci ea simţea că nu merită lauda prea binevoitoare pe care i-o repezea cu atâta recunoştinţă sărmana orfană.

În sfârşit, Paula a fost adusă dinaintea Elisei, care, ca totdeauna, era singură cuc în odaia ei, şezând într-un jeţ şi cugetând... la ce? N-o ştia nici ea însăşi!

— Iată, odoraşule, zise dna Duhe înaintând cătră fie-sa şi ţinând de mână pe Paula, iată soru-ta!

în loc de a îmbrăţişa pe mumă-sa şi de a-i mulţumi, Elisa nu s-a mişcat măcar şi zise cu linişte:

— Bună ziua, domnişoară; cum te cheamă?

— Paula Grisol.

— Bine; şezi şi să vorbim.

Paula, crezând că Elisa e bolnavă, îi păru rău din suflet. Ea şezu. Dna Duhe se cunoştea a fi supărată, dar nu scoase nici o vorbă şi ieşi în tăcere. Elisa, fără a se tulbura, urmă mai departe:

— Te rog, vrâsta d-tale?

— Treisprezece ani, dşoară.

— Bun; du-te, ia păpuşa mea care este colea în lădiţă, îmbrac-o cu rochia cea albastră şi spune-mi vreo poveste frumoasă.

— Vai mie, dşoară! Eu nu ştiu nici o poveste, decât numai *Biblia* şi povestea mea, dar a mea e aşa de jalnică!...

— Cu atât mai bine; mie-mi plac poveştile jalnice. Vorbeşte.

— Fie. Iat-o dară. Tată-meu ştii deja că se cheamă Grisol. El era foarte bun. Fiind conductor la drumu-de-fier, noi îl vedeam prea puţin, numai atunci când el cerea şi căpăta concediu, sau atunci când noi, eu şi mama, mergeam la gară ca să-1 adăstăm; şi când trenul sosea, tata ne îmbrăţişa, şi eu îi dădeam flori din grădiniţa mea sau mânuşi de lână făcute chiar de mine; iar

mama plângea şi zicea totdauna când gătea acasă o supă bună: „Ce păcat că tată-tău n-o mănâncă cu noi!" Şi iată că într-o zi, sînt acum patru ani, tata soseşte. Era palid, obosit. Mama îl aşează şi îl întreabă:

„Ce ai, dragă? Eşti bolnav?" „Da, sînt bolnav... sînt foarte rău." „Dumnezeule! strigă mama. Să fie cu putinţă! Ce ai mâncat?" „Aproape nemic: o friptură cu sos; era de minune." „Iute, Paulo, adă-i un păhăruţ cu metisă."

Eu i l-am adus, el a băut: a băut două păhăruţe, degeaba! I s-a făcut şi mai rău. Alergai după doftor: el sosi şi ne spuse că boala e foarte primejdioasă. I-a scris reţete, şi a revenit a doua zi; aflând însă pe tata şi mai rău, a rostit: „E holeră!" Mama scoase un ţipăt şi căzu leşinată. Tata a zis: „Cu atât mai bine, eu voi muri şi atunci..." Nu putu să mai vorbească. Adusei un preut; tata abia a fost în stare să se împărtăşească şi a murit.

O, dşoară! Cugetă numai ce durere! Apoi sărmana mamă, care zicea plângând: „A! Prea mult! Prea mult pentru bătrâneţele mele!" Şi-n adevăr, cât n-a mai suferit ea în viaţă! A trecut un an de grijă, de lacrimi, de mâhnire. Mama se stingea văzând cu ochii, şi, în sfârşit, în luna lui martie, sînt acum trei ani, într-o seară pe la şapte ceasuri, ea s-a aşezat pe un scaun dinaintea ferestrei; eu şezui lângă dânsa şi admiram frumuseţea soarelui care asfinţea. Mama se uita de asemenea şi suspina. Apoi cu degetele-i uscate ea îmi dezmierdă părul şi bărbia şi, privindu-mă cu drag, îmi zise: „Vezi tu, Paulo, acest soare-apune?" „Da, mamă, îl văz." „Ca şi acest soare, voi apune şi eu într-o zi, şi acea zi e aproape, aproape de tot." „O, mamă, nu mai vorbi astfel"! „De ce să nu vorbesc fie-mea? Aşa va fi; şi, ca şi acest soare, voi lăsa şi eu după mine o roşeaţă de foc; vei fi tu, tu care nu mă vei uita, nu-i aşa"? „O, da, nu te voi uita niciodată!"

Paula se opri, ştergându-şi ochii plini de lacrimi.

— Tu plângi? întrebă Elisa mişcată.

— O, vezi bine că plâng! Dar răbdare! De ce atâta jale? Noi toţi ne vom revedea într-o zi. Ne vom revedea colo sus, în cer! Şi atunci nu ne vom mai despărţi niciodată!

Paula îşi şterse lacrimile şi urmă iar:

— în sfârşit, noaptea, după ce ne-a îmbrăţişat pe frate-meu, Leon, şi pe mine, după ce ne-a binecuvântat şi ne-a vorbit de lumea cealaltă, mama ceru pe preut. Leon alergă să-1 cheme. Preutul sosi, mama se împărtăşi, apoi îşi dete sufletul în mâna lui Dumnezeu. De atunci, naşa mea, d-na Purion, ne luă şi ne ţinu la dânsa, cât mai trăi şi ea, biata femeie. Murind naşa, noi am rămas singuri, lipiţi pământului. Trebuia să găsim un servici. Leon se băgă la Roch, iar eu sînt aice.

Iată istoria, pe care buna mititică Paula o povesti Elisei.

VII. E AŞA DE VESELĂ!

Elisa rămase uimită. Văzându-se faţă-n faţă cu o fiinţă de o mie de ori mai nenorocită decât dânsa, ea, pentru întâia oară în viaţă, şi-a făcut sieşi întrebarea: „Oare eu nu sunt fericită?" Negreşit, ea era fericită, având buni părinţi, bogată, nobilă, frumoasă; ce-i mai trebuia? Toate poftele ei se îndeplineau, toate dorinţele se îndestulau, pe când această oropsită făptură, orfană, singură, săracă, nenorocită într-un cuvânt, părea totuşi împăcată cu soarta sa şi mulţumea lui Dumnezeu.

Ea nu putea, ea nu voia să înţeleagă. De ce oare omul se naşte în această lume? Pentru a suferi toate loviturile pe cari ni le trimite bunul Dumnezeu; trebui să suferim, trebui să ne plecăm capul dinaintea poruncilor Proniei, nu trebuie să cârtim, ci să ne supunem. Dar Elisa nu avusese niciodată vreo nenorocire, niciodată vreo mâhnire. De ce, dară, era totdauna posacă, totdauna ursuză? De ce nu se folosea de vrâsta copilăriei pentru a râde şi a se juca? Căci mai târziu anii curg iute, omul se coace, bătrâneţea soseşte, şi atunci... adio plăceri, veselie zglobie, neastâmpăr! Totul piere. Atunci e vremea ca să fim serioşi, supuşi, liniştiţi; ba şi chiar atunci un caracter vesel dă omului, şi mai ales femeii, un fel de farmec.

Să ne întoarcem la cele două fetiţe. Le vom găsi acuma şezând amândouă pe iarbă în grădiniţă. Scena s-a schimbat, nu mai sîntem la Paris. Da, priviţi bine, ne aflăm la ţară, în grădina Elisei.

Paula stropeşte florile. Sînt multe flori: trandafiri, lilieci, micşunele, bărbănoci, românite, crini, lalele, dalii, rezede, viorele,

multe flori, multe şi drăgălaşe. Apoi totul e bine aşezat, totul curat, totul, în sfârşit, frumos.

Urzitoarea acestui mic rai pământesc a fost Paula. Un frunziş numai răcoare şi numai verdeaţă ascunde sub umbra sa o mescioară rotundă, o bancă, pe Elisa şi pe însăşi Paula. Elisei îi place a şedea pe iarbă, foarte bine; Paulei îi place a stropi florile, şi mai bine. Muncitoarea grădinăreasa toarnă la apă, stropind în giur până ce uneori se stropeşte fără voie pe sine însăşi, şi atunci zice râzând: „Ia să mai cresc şi eu, şi să nu mai invidiez aceste frumoase flori".

Elisa nu s-a putut stăpâni de a nu zâmbi.

— Vai, ce cald! mormăi ea apoi, făcându-şi vânt cu batista.

— Cald! Şi totuşi eu muncesc.

— Fiindcă te stropeşti cu apă rece.

_ A! a! Vrei, dşoară, să te stropesc şi pe d-ta? zise râzând vesela Paula, rădicând în glumă stropitoarea.

— O, nu, nu! Nu vreau! strigă Elisa, ferindu-se.

Ea alergă apoi la mumă-sa. Dna Duhe o întrebă:

— Ce? Ce este? Ce ai, odoraşule?

— Nemic. Vreau să-ţi spun ceva. Sînt foarte uimită, foarte mirată.

— De ce, drăguţă?

— Ea e aşa de veselă, această Paulă! Şi totuşi ea a fost atât de nenorocită. Iată ce mă miră.

_ Vezi, dară, Lisico, cât de frumos este de a fi cineva vesel, voios. Prin aceasta noi facem să petreacă toată lumea şi petrecem noi înşine.

— Bravo! Tocmai d-ta o spui, d-ta care nu eşti niciodată veselă. D-ta eşti ca şi mine.

Dna Duhe îşi muşcă buzele; apoi zise cam încurcată:

— Eu, eu sînt bătrână, pe când tu eşti tânără. Petrecerea e pentru tine.

Elisa n-a mai spus nemic şi a ieşit. Ea se întoarse în grădină, unde găsi pe Paula, care se strâmba de râs.

— Ce mai este şi asta, Paulo? întrebă Elisa cu posăcie.

— Ha, ha, ha! dşoară Eliso! închipuieşte-ţi, ha, ha, grădinarul mi-a spus: „Dşoară, d-ta eşti un drăcuşor!" Ha, ha! Ce poznaş, nu-i aşa?

-- Nu, răspunse Elisa cu răceală; nicidecum. Eu nu văd nemic poznaş în asta. Acest grădinar e un obraznic. Şi tu, ţi-o spun eu, tu eşti cam proastă că nu te-ai supărat când elte-a făcut drac.

— A, d-şoară! A fost o glumă.

— Glumă! Pentru tine toate sînt glume. Tu nu. te gândeşti decât la petrecere. Eu sînt cu totul altfel.

— Dar ce să fac? Ce e glumă e glumă. Cum să mă supăr eu pentru o glumă? Nu cumva d-ta vrei să mă vezi plângând?

— Ba nu; dar lasă-mă în pace.

D-şoara Ursuza se aşeză pe iarbă; ea căscă, se bosumflă, se-ntinse, mormăi un sfert de oră. Se auzi clopoţelul care chema la masă. Paula veni iute:

— Haide, dşoară; auzi clopoţelul?

— Se-nţelege că-1 aud, zise Elisa sculându-se.

Prânzul, ca după obicei, a fost tăcut şi trist. După-prânz, sculându-se dna Duhe cu Elisa şi cu Paula s-au pogorât în grădină.

Aerul era curat, îmbălsămat; cerul senin; păsările cântau întrecându-se pe capete; în fine, era o seară minunată.

— Ce frumoasă seară! zise Paula, privind cerul cu un fel de răpire.

— Este o seară ca toate serile, zise Elisa.

— Cum ţi se pare? întrebă mumă-sa.

— Cum vrei să mi se pară? Aşa e firea mea; nemic nu mi se pare frumos, nemic vesel, nemic plăcut. Fericită e Paula, dânsa e atât de veselă!

— Şi cum vrei, d-ta, dşoară, să fiu eu? Sînt prea veselă e adevărat, dar acesta e caracterul meu. Să nu crezi că eu sînt nesimţitoare; dimpotrivă. însă ce pot face eu? Să simţesc fericită, nu am pentru ce să mustru pe bunul D-zeu, care e aşa de bun, aşa de prevenitor!

Dna Duhe asculta şi admira. Niciodată ea n-a auzit vorbindu-se astfel. Ea se mira în sine însăşi şi amorul ei propriu era atins.

„Cum? se gândea dânsa. Acest copil, această străină, singură în lume, tânără, săracă, e mai înţeleaptă decât mine, ştie mai mult decât mine!"

Apoi amorul matern, luptându-se cu amorul-propriu, îl birui pe acesta din urmă, şi dna Duhe îşi zise: „Nu, nu, eu trebuie să

ascult cuvintele acestei sărmane copile; ele sînt înțelepte! Ea are dreptate. D-zeu e bun; cată să-1 rugăm; şi eu, care nu m-am închinat niciodată! Da, eu voi lăsa pe Elisa mea totdeauna lângă Paula; poate se va schimba şi ea; mă voi face şi eu veselă, zâmbitoare; ea va petrece mai bine, biata mitititică!"

Aceste bune cugetări au fost puse în lucru. De atunci, dna Duhe începu a se închina lui D-zeu, ea deveni veselă, voioasă. Elisa nu ştia ce să crează despre această schimbare, însuşi d. Duhe se mira.

„Ce dracu! se gândea el. Asta e ciudat! De când această fetişcană a intrat la noi, şi mai ales de când sîntem la țară, mi se pare că nevasta mea este cu totul alta! Ea râde, ea glumeşte; ciudat, poznaş de tot! Nu înțeleg nimic. Cu toate astea ea mi se pare a fi bună, această Paulă; e aşa de veselă!"

VIII. D. VILLIERS

Trece un an. în Elisa se observa o schimbare. Ea era liniştită, rece ca totdauna; totuşi zâmbea, vorbea, era mai vioaie. Veselia Paulei o îmboldea; apoi schimbarea ce s-a petrecut în mumă-sa o mira şi o încânta.

într-o zi ea era singură. Pe Paula o trimisese să-i caute păpuşa. Ca de obicei, ea şedea pe iarbă şi căuta în gând o pricină ca să se supere...

„Doamne, Doamne! îşi zise ea căscând. Această Paulă nu mai vine odată!"

în acea clipă Paula sosea în fugă, gâfâind şi abia putând să ia răsuflul.

— Vezi ce vrea să zică a alerga nebuneşte, zise Elisa cu mustrare. Ai asudat; ce nerozie!

— Nicidecum! Alergând, dintâi eu îmi pun sângele în mişcare, apoi sosesc mai curând şi nu te las să mă aştepți.

— Ba m-ai făcut să te aştept. Dar să vedem, unde-i păpuşa? Te-ai întors cu mâinile goale.

— Se-nțelege! D-ta ai uitat ieri păpuşa în salon pe canapea; eu vream s-o iau de acolo, dar în salon erau musafiri.

— A, ce lucru anost! Du-te iute de cere păpuşa de la mama.

— Tocmai asta nu e uşor de făcut. Muma d-tale e în salon; ea vorbeşte cu cineva.

— Ce spui tu? Mama în salon singură vorbind cu cineva! Eşti o proastă, mă-nțelegi!

— De! Du-te d-ta să vezi şi atunci nu vei zice că sînt o proastă.

— Nu, eu nu vreau să mă duc.

Elisa se posomori şi mormăi. Paula începu să sape grădina, întocmi răzoarele, curăți, mătură. Elisa sta tot supărată. îi era urât, dar nu vrea s-o spună. Paula o ghicise, însă avea aerul de a n-o băga în samă. în sfârşit, după un ceas întreg, s-a auzit că se deschide uşa cea mare a casei. Paula alergă la scară. Un domn, nalt, uscat, palid, slab, de vro şasezeci de ani, a ieşit cu dna Duhe.

— Ne-am înțeles, zise ea.

— Da, ne-am înțeles. La revedere.

— La revedere. Pe mâine.

Cine era acel domn? Ce vrea el? Nu se ştia.

Paula ceru de la dna Duhe cheia salonului ca să ia păpuşa pentru Elisa.

-- Nu, zise dna Duhe; ea. nu trebuie să se mai joace.

— De ce, doamnă?

— Pentru că s-a isprăvit; ea este de treisprezece ani; trebuie să se apuce de învățătură.

— A, da, zise Paula şi alergă la grădină ca s-o spună Elisei.

— Dragă Eliso! Vei avea un frumos profesor, zise Paula râzând cu hohot! Ha! ha! ha! poznaş mai era! Bătrân, slab, uscat, mi se pare că-i ofticos, bietul om. Să nu-i laşi să strige prea tare, căci va muri pe loc.

— Ia nu-mi mai vorbi de astea! A învăța! Să-nvăț eu, care sunt bogată şi frumoasă?

— O! Eliso, nu te supăra; din contra...

— Să nu mă supăr!? Eşti o smintită, dragă!

— Iartă-mă, Eliso; iartă-mă; dar gândeşte-te şi d-ta; ce frumos e de a şti lucruri frumoase...

—• E frumos! E plicticos, e grozav!

—• Grozav? Nicidecum; eu te asigur că este o petrecere de a învăța; vei vedea...

~- Voi vedea! Nu voi vedea deloc; eu nu vreau să-nvăț.

— E peste putinţă, dragă Eliso, căci muma d-tale s-a înţeles deja...

— înţeles, nenţeles, puţin îmi pasă! N-am început încă a învăţa şi nu voi începe, iată aşa!

—6,0! Să nu te superi, dar lasă-mă să-ţi spui că d-tale ţi se urăşte cu toate. Nu vrei să te joci, nici să vorbeşti, nici să citeşti, nici şă scrii, nici să înveţi, şi nu vrei totuşi să-ţi fie urât. Atunci ce să faci?

— Cine ţi-a spus că eu nu vreau să-mi fie urât?

Nemaiavând încotro, Paula s-a sculat şi s-a apucat din nou a lucra grădina.

Dna Duhe, stând din dosul copacilor cari formau boschetul, auzise tot şi când Elisa abia sfârşise vorba ea apăru dodată. Paula scoase un ţipăt, apoi răsună printr-o veselă izbucnire de râs:

— Ha, ha, ha, ce mai spaimă! D-ta eşti o zână, doamnă, căci numai zânele se arată aşa dodată.

— Eu nu sînt o zână, răspunse dna Duhe zâmbind, ci sînt o femeie bătrână, mumă a acestei domnişoare; şi ca mumă, am o putere asupră-i; nu-i aşa, Paulo?

— O! Cum să nu fie aşa, doamnă! Negreşit că este aşa...

— Ai auzit, Eliso? Ei bine, află că eu îmi voi întrebuinţa puterea, fără a trece măsura. Eu sînt bună pentru tine, prea bună, dar văz că prin bunătatea mea te fac urâtă tuturora; da, bietul meu giuvaer, tu ai devenit nesuferită. Am făcut tot ce mi-a stat în putinţă ca să-ţi dau veselia cea firească pentru vrâsta ta; erai ascultată în toate şi pretutindenea; dorinţele tale, poftele tale se împlineau; totul a fost degeaba; n-am izbutit! încerc acum cel de pe urmă mijloc; fac o ultimă încercare. La rândul tău, trebui să mă asculţi. Paula zicea foarte bine că jocul, munca, vorba, tăcerea, totul ţi se urăşte. Ce te vei face dară? Trebui să mă asculţi, o voiesc. Am vorbit cu d. Villiers, vechi amic al familiei noastre şi foarte bun profesor. El te va învăţa istoria, geografia şi matematica. Dşoară Alban îţi va da lecţii de englezeşte, iar dna Perois de piano. Du-te acum, pregăteşte-te. D. Villiers vine mâine. Tu, Paulo, sfârşeşte cu stropitul grădinii şi du-te în odaia ta de coase.

Porunca a fost ascultată. Paula se apucă iarăşi, cântând, a stropi grădina; Elisa, cu paşi leneşi, cu capul plecat, cu braţele în jos, se duse în odaia sa; era furioasă.

închipuiţi-vă o mare cameră; în mijloc o masă rotundă; la dreapta un piano; la stânga un birou; în fund o bibliotecă şi câteva hărţi geografice pe păreţi.

Aceasta este odaia de studii a domnişoarei Ursuza.

A sosit a doua zi.

In faţa biroului vedeţi un domn de vro şasczeci de ani, nalt, cu barba sură, cu capul alb. Este d. Villiers. Elisa stă dinaintea unei hărţi geografice, anume harta Franţei.

— Care este Capitala Franţei? întrebă d. Villiers.

Elisa tăcea; ea întoarse capul, fără a răspunde.

— Nu m-ai auzit, dşoară? Eu te-ntreb: care este Capitala Franţei?

— Nu ştiu, zise Elisa ridicând din umeri cu obicinuita sa nepăsare.

— O, o! E cu putinţă? Gândeşte-te puţin, şi vei şti.

— Eu nu vreau să ştiu nimic; eu n-am nevoie de a şti. Lecţiile mă supără.

— Lecţiile mele te supără? Foarte bine, voi spune mumei d-tale că nu vrei să înveţi cu mine; îţi va lua un alt profesor,

— NIL nu vreau. Mă supără toate lecţiile, nu numai ale d-tale,

— Oricum, să isprăvim lecţia noastră. Să vedem. Unde ne-am oprit? A! Aşa, spune-mi, dară, care este Capitala Franţei?

Văzând că profesorul tot n-o lasă în pace, Elisa răspunde încetişor:

— Ştiu eu care! Mi se pare că e Parisul!

— Uf! în sfârşit, slavă Domnului! Da, e Parisul. Acuma, spune-mi câţi locuitori are Parisul?

— Parcă eu i-am numărat!

— Zău, dşoară Eliso, eşti teribilă! Spune-mi dară: învăţat-ai d-ta ceva? Nu mă voi supăra, spune drept.

— Lasă-mă, dle! M-ai anostit!

— Voi căuta pe muma d-tale, zise d. Villiers; nu mai e chip cu d-ta!

— O, nu, nu, dle, nu vă duceţi, zise Paula, care auzise tot din odaia de alăturea. Doamna iubeşte atât de mult pe Elisa! O să se întristeze.

— Eşti o neroadă, o proastă! strigă Elisa, împingând pe Paula. De ce să-1 rogi? Ce nebunie [e] asta? A ruga! A ruga tu

pentru mine! Ducă-se să spună, răutăciosul! Du-te, dle, du-te de-i spune; vei vedea...

Mă duc, dşoară; mă duc, n-ai nevoie să mi-o spui.

— Cu atât mai bine! Crezi că eu mă tem? A! Nici atâtica!

D. Villiers ieşi, lăsând pe Elisa care ocăra pe Paula.

IX. URĂSC PIANUL !

Dna Perois a venit să dea lecţia de piano. Elisa nu învăţase nemic.

— Bună ziua, mititico! Haide, deschide pianul, aşază-ţi notele. Ei bine, d-ta nu te mişti?

Nici un răspuns. Elisa mormăi posomorâtă.

— Eliso, d-ta nu mă auzi! Haide, haide...

— Daţi-mi pace!

— Cum aşa! Ţi-ai pierdut mintea? Vino la lecţie şi nu mai face nebunii.

— Eu nu fac nebunii deloc. Mi-e urât.

— Ţi-e urât! Dar ce ai? O să chem pe muma d-tale. Te-ai prea întrecut!

Dna Perois s-a sculat şi a ieşit. Peste zece minute, ea se-ntoarse cu dna Duhe, care, apropiindu-se de Elisa, îi zise cu sânge rece:

— Ce însemnează toate acestea, dşoară?

— Nu mă mai necăjiţi, vă rog!

— O-o! Când ai să isprăveşti odată, Eliso?! Eşti ciudată, zău! Scoală şi fă-ţi lecţia cu dna Perois.

— Nu vreau. Eu urăsc pianul.

— Se poate aceasta, mititico? zise dna Perois, şi întorcându-se către dna Duhe, adause: Doamnă, de vreme ce ea n-are gust pentru piano, s-o scutim dară de acest studiu.

— Nicidecum, iubită doamnă, nicidecum. Eu vreau ca ea să ştie şi piano. O domnişoară să nu cunoască muzica!? E ceva scârbos, e absurd...

— O, cât despre aceasta, zise dna Perois, aşa este, mititico; muma d-tale are dreptate; o domnişoară fără piano e chiar ridicolă.

— Şi eu vă spun: îmi lipseşte talentul pentru muzică, nu voi învăţa niciodată pianul.

— Eliso! zise cu un ton de mustrare dna Duhe, tu nu eşti cuminte, copila mea; gândeşte-te...

— Nu vreau să mă gândesc la nimic; eu urăsc pianul, nu-l poci suferi!

Dna Duhe era încă prea slabă, pentru a putea lupta contra acestui copil stricat, capricios şi rău. Ea tăcu şi ieşi, urmată de dna Perois, pe care această scenă o tulburase foarte mult.

— Doamnă, zise pianista cam încurcată, vă rog concediaţi-mă; înţelegeţi...

— înţeleg, dragă doamnă, zise suspinând dna Duhe. Sînt disperată, în adevăr, dar ce să fac? Sînt slabă, prea slabă...

— E rău, foarte rău, doamnă; ar trebui s-o stăpâniţi...

— S-o stăpânesc, nu poci; eu sufăr văzând-o totdeauna bosumflată; dar s-o stăpânesc, nu poci!

— De ce, doamnă? Haide, curaj!

— O! Sfaturile d-tale sînt de minune; o ştiu, dar... dar...

— Nu poţi! Poţi, doamnă, numai să vrei. Haide, haide, curaj! S-o sileşti, să-i porunceşti; cugetă... o vei face nenorocită, crede-mă, prin bunătatea d-tale prea mare.

— Ai dreptate; m-am hotărât. Vino cu mine. O s-o silesc să mă asculte, cu toate rugăminţile, cu toate plânsurile ei. Mă duc; voi avea curaj, vei vedea.

Dna Duhe, urmată de pianistă, întră în odaia Elisei. Ele au găsit-o nemişcată denaintea pianului, aşezată într-un jeţ.

— Eliso, zise cu severitate dna Duhe, ascultă-mă; eu sînt muma ta şi te îndatorez a te supune. Fă lecţia cu dna Perois şi fii cuminte. Haide, hotărăşte-te iute.

— A! Ştiu; d-ta, buna mea doamnă Perois, eşti aceea care ai zis mamei să-mi po-run-ceas-că. O! Cu atât mai rău pentru d-ta, doamnă; să nu crezi că eu sînt un înger, după cum arată chipul; deloc, urâtul mă face rea, furioasă; aşa sînt eu totdauna, s-o ştii bine. Ş-apoi îmi place mie să-mi fie urât, şi aşa va fi. Orice vei face, e în zadar; ţi-o spui d-tale eu însămi.

Elisa reîncepu cu bosumflarea. Dna Perois, pierzând răbdarea, a salutat-o şi a plecat.

Peste câteva zile, profesoara fu concediată, pianul închis, notele strânse.

X. SCRISORILE ELISEI

1868, iulie 8

Paulo,

lată-mă în Paris. Ca totdauna, îți voi zice şi acum: mor de urât. Mama, tata, grădini, teatre, sărbători, jocuri, toate îmi sunt grozav de urâte. Eu, însămi, crede-mă, nu mă mai înțeleg pe mine. Voiam să merg la Paris, şi sunt la Paris; nici aice, însă, urâtul nu mă părăseşte, şi urăsc Parisul. Vezi aşa! Ce fericită eşti tu, Paulo! Tu râzi, tu sai, tu joci, tu eşti veselă! Eu, ce deosebire! In loc de a râde, eu gem, eu plâng; în loc de a sări, eu mă bosumflu! în loc de a juca... mi-e urât numai când mă gândesc la una ca asta! Uf! Ce cald e aice! Mă-năbuş. Crezi tu oare, că Parisul e frumos? Nicidecum!

Ah! Apropo! Uit să-ți povestesc ceea ce s-a întâmplat. D.Villiers, bătrânul ofticos, a venit la Paris. El a vorbit cu mama, şi ea vrea ca eu să-mi urmez şi aice lecțiile. Eu una nu vreau, hotărât; nu vreau şi nu va fi.

Ah, Dumnezeule! Dragă Paulo, cât sunt de supărată! Chiar acum trebuie să fac o plimbare la Câmpii Elisei. O, Câmpii Elisei! Mama pretinde că-i un rai pe pământ. Fiind vorba de rai, parcă te văd cetind scrisoarea mea în grădină. Ce mai face grădina, acea urâcioasă grădină? Uf, în adevăr, Paulo, nu-ți mai scriu mai departe: condeiul cade din mâna mea... mi-e urât!

A ta soră,
Elisa Duhe

1868, iulie 29

Dragă Paulo,

Iată două săptămâni de când nu ți-am scris. Vei fi crezând că n-am vreme? Nu; îți voi spune verde: nu-mi place a scrie. Dacă ai şti cât de urât mi-e a scrie! Slavă Domnului, eu părăsesc Parisul: noi plecăm la Londra. Mama se teme de boala de mare; o! de boala de mare mie nu-mi pasă! Boala de mare nu-i nemica.

Ştii ce fac eu toată ziua? Alerg, dusă de mama, pe la grădini şi pe strade ca o vagaboandă. Ce fel de plăcere! Uf, când se va sfârşi şi aceasta? Mă-ntreb şi mă cutremur. închipuieşte-ți, draga mea, că nu mai departe decât ieri, mama m-a silit a sări pe frânghie, la Tuilerii. Nu-i grozav, oare? Eu, o domnişoară de patrusprezece ani şi jumătate, să sar pe frânghie! Şi încă dinaintea lumii! îmi venea să mor. Mi-era ruşine ca la un copil de trei ani. Mama a devenit teribilă: nu-i mai poci veni de hac. în fiecare zi ea mă cheamă în odaia ei de-mi face morală. Oare nu-i dureros aceasta?

Cât despre onorabilul nostru oftigos d. Villiers, aş vrea să-i sar în cap! Mi-e nesuferit. Aş vrea să-1 văz şi mai slab, ceea ce-i peste putință. în sfârşit, draga mea, nu mai poci! Mă mai liniş-teşte puțin că ne ducem la Londra; dar dacă şi dlui Villiers îi va trăsni să meargă cu noi? îl voi trimite la ocne!

Adio, a ta soră,
Elisa Duhe

XI. RĂSPUNSURILE PAULEI

1868, iulie 10

Draga mea Eliso,

Ca totdauna, tu nu poți petrece. Deschizând scrisoarea ta, eu nu aveam trebuință de a mai căuta la iscălitură; dindată ce am văzut cuvintele: „mi-e urât", am ghicit că scrisoarea vine de la tine. Cât despre mine, cată să-ți mărturisesc că eu petrec toată ziua. Florile din grădina ta merg de minune. Păpuşa ta e îmbrăcată ca o bretonă; costumul i l-am cusut eu însumi. Te plâng, sărmană Eliso! Tu nu simțeşti plăcerile acestei lumi. Şi totuşi, vezi bine, tu eşti mai fericită decât mulți alții. A! *apropo,* draga mea, am să-ți spun ceva trist, foarte trist. Ieri, după obicei, mă dusei să cercetez pe săracii mei; ei bine, ghici ce am văzut? O biată copilă, vai! Sta de plângea pe drumul cel mare pe lângă micul ei frățior, care murea de foame. Le-am dat amândurora un codru de pâine, brânză şi ouă, le-am mai dat la fiecare să bea un

păhărel de vin. Ei plângeau de bucurie şi-mi mulţumeau. Sărmanii copii!

Adio; ca totdauna, eu sunt foarte veselă.

A ta credincioasa,
Paula Grisol

1868, iulie 30

Draga mea Eliso,

Vezi-mă între doi mari saci: unul plin de ovăz, cellalt de grâu. Ah, scumpa mea, ce am mai râs cetind scrisoarea ta, cetind-o şi recitind-o de zece ori! Poznaşă mai e! Eu sunt sigură că tu erai furioasă scriind-o, măcar că la drept nu era pentru ce.

A! uit să-ţi vorbesc despre cei doi saci ai mei. Ţi-am spus deja că amândoi sunt plini. Dindată ce voi isprăvi această scrisoare, voi duce un sac la brutar şi pe cellalt la vizitiu. îmi vine a râde mai dinainte de jalnica mutră ce o voi avea pe drum, ducând pe spatele meu acest sac îndesat cu grâu. Sudoarea va curge şiroaie pe fruntea mea; cu atât mai bine! Nu va mai fi nevoie de a stropi strada; cum ţi se pare?

O! Parcă te văz cum citeşti scrisoarea mea cu ochii holbaţi şi cu gura deschisă. Tu te întrebi astăzi, ca şi altădată aice: „Cum poate dânsa să fie aşa de veselă!" Dec! Nemic mai uşor; eu mă simţesc atât de fericită!

Apropo, văzut-ai pe bietul meu Leon? Cât de mult aş dori să-1 văd şi eu! Iată vro doi ani de când nu l-am văzut. Cât despre mine, eu petrec ca o nebună. Nu mi se urăşte niciodată. Cetesc, cos, împletesc la ciorapi, port grijă de cei săraci, îngrijesc cânii, pisica, păsările, păpuşa, apoi grădina şi florile. O, grădina, asta-i lucrul de căpetenie! Ce păcat că tu nu poţi să-ţi vezi şi să-ţi admiri florile! Ele sunt strălucite, superbe!

Nu cumva iarăşi şi iarăşi îţi e tot urât, sărmana mea Eliso? Când mă gândesc la tine — mare minune! — îmi vine să plâng. Da, amica mea, gândindu-mă la tine, mă apucă adevărata poftă de a plânge, ceea ce pentru mine este o raritate. Eu n-am plâns decât de trei ori în viaţă, dar atunci ştiu că am plâns! Şi de atunci adio lacrimile, suspinele, întristarea! M-am săturat de ele, nu-mi mai trebuie!

Îţi doresc petrecere bună la. Londra, si te las pentru a ma-ntoarce la sacii mei, cari mă privesc uimiţi si mă aşteaptă cu nerăbdare.

A ta credincioasă,
Paula Grisol

XII. NENOROCIREA

Şederea la Londra a fost şi mai urâcioasă pentru Elisa. N-a trecut nici o lună, şi ea a cerut de la mumă-sa să plece şi să meargă la Roma.

Muma nu s-a opus, sperând mereu că prin călătorie fie-sa se va mai înveseli. Dna Duhe o ducea pretutindeni unde-i place. Sosind la Roma, Elisa păru schimbată întrucâtva din cauza cerului senin, a antichităţilor etc. Dar după două săptămâni, ea începu din nou a căsca, a se plânge, a asigura că-i e urât, că e prea cald peste măsură, şi alte marafeturi care speriau pe lesne crezătoarea dnă Duhe.

Trebuia, dară, să plece din Roma, şi după dorinţa micei ursuze, să meargă la Veneţia. Dna Duhe începu a se ofili şi a obosi, prin vârstă şi prin suferinţele ce i le pricinuia mereu nerecunoscătoarea sa copilă.

La Veneţia ele sosiră în timpul carnavalului. Elisa, care de o săptămână împlinise cincisprezece ani, ceru să fie dusă la un bal de domnişoare. Dna Duhe îi împlini pofta pe dată. Acolo Elisa danţă cadril, apoi se aşeză pe o canapea şi n-a mai vrut să danţeze deloc. La zece ore şi jumătate ea căută pe mumă-sa ş-o rugă să plece.

Aşadară, şi această mică plăcere a fost părăsită, fiindcă i se urase *Domnişoarei.* într-o zi, ea propuse o plimbare foarte lungă, într-o gondolă. Mumă-sa, deşi suferea de boala de mare, totuşi nu se opuse; speranţa zadarnică, vai! îi dedea un curaj peste fire.

Prin urmare, ele au plecat. Dna Duhe, bolnavă, avu ameţeli; dar aceasta nu tulbură pe Elisa. Din contra, îi era ruşine şi ea porunci gondolierului să se întoarcă şi să se oprească la Piaţa San Marco. Gondolierul se supuse. Dna Duhe cu mare anevoie

putu fi scoasă din gondolă. Gondolierul fu plătit, şi amândouă merseră încetişor spre casă. Elisa era furioasă.

Astfel, în sfârşit, după o călătorie de doi ani, Elisa propuse întoarcerea la ţară, căci îi era urât pretutindenea.

Fiind înştiinţată despre aceasta, Paula făcu tot ce-i sta în putinţă pentru a înveseli pe mica sa soră. Fată acum de şase-sprezcce ani împliniţi, ea nu încetă de a fi veselă, râzătoare, glumeaţă. Ea puse la rânduială salonul, odaia Elisei, păpuşa., grădina, toate celelalte; apoi, isprăvind, Ic mai examina o dată, ca să vază dacă totul e bine. La două ceasuri după-ariiiazi, ea auzi durduiala trăsurei şi alergă la scară; da, trăsura se opri şi Elisa se pogorî încetişor ca totdauna. Paula se aruncă la gâtu-i; Elisa, cu aer de mirare, o respinse şi-i zise cu o insolentă ironie:

— Parcă ai fi o fată de şase ani! Un copilaş, o broască! Ce-i asta? Ciudată mai eşti!

Aceste cuvinte, azvârlite în faţa bietei Paule, o amuţiră de uimire şi de... indignaţiune. Totuşi ea nu zise nemic şi ajută a da jos din trăsură pe dna Duhe, care era palidă, slabă, prăpădită. Ea se rezimă în neştire pe Paula, care o susţinu cu îndemânare şi cu dragoste.,

Intrând în casă, Paula aşeză cu grijă pe dna Duhe pe o canapea, o dezbrăcă încetişor, strânse lucrurile, apoi se îngenunche lângă dânsa.

— Ce ai, scumpa mea doamnă? întrebă ea cu blândeţe.

Sunt bolnavă, Paulo, abia putu răspunde nenorocita mumă; foarte bolnavă, nu mai poci! Unde e domnul?

— Aice, doamnă, iată-1 că vine.

D. Duhe intră şi strânse mâna nevestei sale.

— Bună ziua! zise el. De ce eşti aşa de palidă? Ţi-e rău?

— O, da, da; îmi vine să mor. Unde-i Elisa mea? Ea a ieşit; ea nu stă lângă mine!

— Lasă, linişteşte-te, şi la revedere; eu te las, am treabă.

D. Duhe ieşi. Gingaşa Paula, tot îngenuncheată lângă canapea, întrebă:

— Buna mea doamnă, nu vrei să te culci?

—- Da. Capul îmi atârnă; o! draga mea copilă, sunt bătrână, iată cincizeci şi şase de ani, ş-apoi călătoria...

Ea nu adause: „Elisa m-a supărat!"

Dar Paulei nu-i trebuia aceasta; ea înţelese tot. Da, boala dnei Duhe se trăgea de la Elisa; Elisa îmbătrânise pe mumă-sa care o iubea atâta. Şi cel puţin să-i fi părut rău Elisei, aş! Ea se duse în grădină şi se plimba acolo cu paşi mărunţi, cu capul plecat, jucându-se fără să ştie cu umbreluţa închisă.

Oare la ce se gândea dânsa?

Dna Duhe se culcă; lângă ea, şezând pe un scaun şi citind *Biblia,* era Paula. Obicinuita veselie îi trecuse pentru o clipă, căci îngrija o bolnavă, o bolnavă iubită, şi nu mai încăpea râsul.

Era în luna lui noiembre. Geruia; vântul sufla năprasnic; zăpada cădea [cu] fulgi groşi şi deşi. Era seara; o lampă agăţată de tavan arunca, prin razele sale tremurânde, o lumină argintie pe un mare pat, în care zăcea o bolnavă. Lângă pat sta îngenuncheată o copilă de cincisprezece-şasesprezece ani, era frumoasă, şi trăsurile-i schimbate arătau suferinţa. Câteva lacrimi îi curgeau d-a lungul obrajilor. O alt copilă, mai mare cu un an, tot atât de frumoasă, se îneca în plâns. Un mare foc ardea în cămin. Uşa se deschise încetinel; un domn intră.

— Cine-i acolo? întrebă muribunda cu un glas aproape stins, râdicându-se pe jumătate în pat.

— Sunt eu, dragă, eu, Alfred, răspunse domnul. Eşti mai bine, a?

— O, nu ştiu nimic, Alfred, răspunse cu o voce slabă dna Duhe, sunt ca totdauna. O, eu ştiu că mor. Unde-i Paula? Dă-mi un pahar cu limonada.

Paula se sculă, merse spre masă, luă un pahar şi-1 dete dnei Duhe, care bău cu sete.

— Mulţumesc, zise ea şi căzu fără putere pe perină.

D. Duhe ieşi. închizând uşa, el murmură: „Ar fi o nenorocire!"

Chiar în noaptea aceea, la unsprezece ceasuri şi jumătate, muma cea devotată îşi dete sufletul, după ce s-a spovedit şi s-a împărtăşit cu evlavie şi cu mintea senină. Ea muri, binecuvântând şi iubind mai mult ca oricând pe copila sa, pe aceea care, fără voie, îi pricinuise moartea.

Paula, amărâtă în sufletul său cel iubitor, nu se putu stăpâni totuşi de a plânge mai mult pe Elisa decât pe dna Duhe. Ea înţelese îndată că moartea bunei mume se datora aceleia pe care o numea soră a sa, şi plângea pe nenorocita orfană, în care urma să se deştepte mustrarea de cuget. în adevăr, Elisa începea a pricepe şi începea a se speria de sine însăşi. Ea se întreba dintâi

dacă dânsa putea să fi fost pricina acestei morţi şi cugeta apoi că... da.

Acest *da* costă scump Elisei. De la moartea mumei sale, ea nu mai putea dormi; ea mai că nu mânca, nu mai vorbea.

Iată, au trecut o lună, două luni. Elisa se linişti puţin câte puţin; prin cuvinte prietenoase şi dulci, Paula izbuti s-o mai înveselească. într-o zi, Paula îi zise:

— Elisa mea, ascultă-mă; tu ai fost mâhnit pe sărmana ta mumă în viaţă; de ce, oare, nu vrei s-o faci fericită cel puţin în mormânt?

— O, Paulo, cum să nu vreau! Eu simţesc căinţa, dar — ce să fac!? astfel era *caracterul* meu.

— Să nu te gândeşti aşa, buna mea Eliso. Eu am fost mult mai nenorocită decât tine, de mii şi mii de ori mai mult! Dar mă supusei totdauna la voia lui D-zeu. Ş-apoi când mă vedea lumea, eu îmi ascundeam lacrimele, îmi făceam silă a râde, căci mă gândeam: dacă sunt tristă eu, de ce să întristez şi pe ceilalţi?

— Crezi tu că dacă noi suntem trişti, dacă părem nenorociţi, aceasta întristează şi pe ceilalţi?

— O, negreşit! Şi mai ales nenorocim prin aceasta pe acei care ne iubesc, bunăoară pe... sărmana ta mumă.

— Nu-mi mai aduce aminte. Aceasta îmi sfâşie inima!

— Vezi acuma? Ei bine, vrei să te căieşti?

— Cum nu!

__ Roagă pe Dumnezeu, fă-te mai veselă, mai însufleţită, mai vioaie, mai petrece tu, făcând să petreacă alţii, şi vei vedea.

—• Mă voi sili; Dumnezeu să mă ajute!

— Bravo, mica mea Eliso! îţi mulţumesc. Curaj! Eu sunt cu tine şi vei reuşi!

Elisa nu mai răspunse nemic. Ea surâse un surâs amar şi-şi făgădui sie însăşi de a asculta pe Paula. „Paula mă iubeşte — se gândi în sine. O văz, o pricep acuma. A! De ce n-am înţeles-o înainte!"

XIII. CEEA CE SE VEDE ÎN CĂRŢI

Bătrânul ofticos, d. Villiers, mai trăia încă; orice şi oricum, tot mai trăia. El slăbise şi mai mult ca altădată; apoi tuşea, tuşea,

nu mai isprăvea tuşind. De la întoarcerea dnei Duhe şi a Elisei, el revenea rar, şi-n sfârşit n-a mai revenit de opt luni. De şase luni murise dna Duhe. Elisa, care, altădată, îl ura, acum, pentru prima oară, simţi o dorinţă aprinsă de a-l revedea.

într-o zi, el sosi, ca o umbrelă plouată.

— Bună ziua, dşoară Eliso, zise el.

— A! D. Villiers! Ce fericire! strigă Elisa, sărind din scaun şi alergând la bietul bătrân uimit. Ce bine-mi pare!

— Bine-ţi pare d-tale? O, o! Asta-i peste putinţă.

Ofticosul zise aceste cuvinte cu un aer de siguranţă atât de comic, încât Elisa era cât p-aci să pufnească în râs. D. Villiers îşi puse ochelarii.

— Nu cumva am orbul găinilor? înnebunit-am? se întreba el cu glas pe sine însuşi.

— Nu de tot, răspunse Elisa, râzând mai tare.

— Nu de tot, dar pe jumătate, zise bătrânul zâmbind. De câţi ani eşti acuma?

— De o lună am împlinit şasesprezece. Dar ce fel de întrebare!

— Cânţi din piano?

— Prea puţin; nu-mi prea place.

— A, da! îmi aduc aminte. Când erai mică, nu-ţi plăcea nici atunci. Iar cu geografia cum merge?

— Puţin; dar, mă rog...

— Cu desemnul?

— A! desemnul? Iarăşi puţin, foarte puţin, dar...

— Italieneşte?

— Am învăţat la Roma, la Florenţa, la Neapole şi la Veneţia.

— Englezeşte?

— Vorbesc puţin; am fost la Londra şi la Brighton.

— Bine... bine... puţin din toate, adică nimic; nu-i aşa?

— Mă rog, dle...

— Da; muma d-tale a murit. Eu voiesc să-ţi dau lecţii; dna Perois va reveni cu muzica.

— E oare cu putinţă, dle? Eu sînt deja mare...

— Nicidecum; ascultă-mă. Eu o voiesc, căci, peste doi ani, eu vreau să te mărit. Şi trebui să ştii mai mult.

— Iţi mulţumesc, dar eu cred că e greu, e urâcios...

— A! Iarăşi vorbele de acum trei ani...

— Nu, nu; eu doresc ca muma mea să mă vază studioasă şi silitoare. Da; voi învăţa.

— Bravo! Prea bine! Vei vedea; dentâi va fi cam greu, îţi va fi cam urât, dar pe urmă...

_ Nu crez c-o să-mi placă vreodată. Ce-i aceea ce se găseşte în cărţi? Mie nu-mi place a citi.

— îţi va plăcea; în cărţi se văd lucruri atât de interesante şi atât de folositoare!

— Interesante! Nu-mi vine a crede.

— Vei crede, când vei citi.

— Eu n-am citit mai nimica.

— Foarte rău, foarte rău! Eu îţi voi aduce frumoase cărţi de citit şi, după ce le vei citi...

— Voi vedea! Dar ce să văz în aceste blestemate cărţi... Şi când aceasta?

— Mâine. La revedere.

— Te aştept. Pe mâine.

Când bărbatul pogora treptele scării, l-a văzut Paula şi cât p-aci era să cază de spaimă. Ea îl credea mort şi, văzându-1 acum, crezu că-i un strigoi.

— Dle... zise ea speriată; dle...

— A! Eşti d-ta, Paulo? Iată-te mare!

— Şaptesprezece ani, dle...

— Hm... Hm... încă un an! Voi aştepta; murmură poznaşul ofticos. Ştii d-ta matematica, geografia, istoria?

— O, da; am învăţat patru clase.

— Bravo! Iar lucrul de mână?

— Perfect, fără a mă lăuda, d-le; dar unde vrei d-ta să ajungi? La aceste întrebări?

— Fiindcă peste un an vreau să te mărit. îţi place a citi?

— Foarte mult; mă desfătează citirea cărţilor celor frumoase.

— Contrariul dşoarei Elisa; dânsa nu s-a metamorfozat încă, dar lasă-mă pe mine c-o s-o schimb eu... La revedere, dşoară.

— La revedere, dle.

D. Villiers avea mania măritişului. El îşi puse în gând să mărite pe Elisa cu nepotul său Marc, iar pe Paula cu arendaşul Toma.

Deci, ei reveni a doua zi, cu braţele încărcate de cărţi. Paula era să se prăpădească de râs: Elisa, cu toată posăcia ei, nu se putu stăpâni de a nu râde şi ea. Bietul bătrân era asudat! Mai multe cărţi căzură pe drum, dar eroul nu se opri, ci-şi urmă calea purtând triumfător restul trofeelor sale.

Ajungând în odaia de studiu a Elisei, le aruncă toate cărţile pe masă şi, înecat de sudoare, zdrobit de oboseală, căzu într-un fotoliu.

— Pentru mila lui D-zeu! Dar de ce n-ai venit în trăsură? întreabă Elisa.

— Uf! Nu mai poci! Vizitiul meu era beat; mă temeam să nu ne răstoarne, pe mine şi pe cele douăzeci de volume.

—• Ha, ha, ha! Ce comedii! zise Paula râzând.

— Răutăcioasă mititică! Râzi de mine, ha?

—-Nu, nu; te plâng; dar întâmplarea, orişicum, e atât de poznaşă, nu-i aşa, Eliso?

Deşi nemulţumită, Elisa totuşi se hotărî a examina cărţile cele aduse. Era Boileau, *Fabulele* lui La Fontaine, Corneiile, Fenelon, Victor Hugo, Bossuet, toţi aceşti autori împrăştiaţi, aruncaţi pe masă unul peste altul. Văzâncîu-i, ar fi zis cineva că ei s-au certat.

Elisa simţi născându-se într-însa o curiozitate oarecare. Ea luă dintâi pe *Telemacul* lui Fenelon, îl deschise nu fără un fel de groază şi, aşezându-se pe scaun, începu a citi cu glas tare. M. Villiers asculta cu o atenţie crescândă. După ce citise câtva, Elisa se opri.

— Nu e tocmai urât, zise ea.

— Nu ţi-am spus eu? izbucni d. Villiers radios. Ei, vezi? Citeşte, citeşte mai departe!

Elisa urmă a citi încă o jumătate de oră; după aceea, d. Villiers îi dictă, apoi se începu lecţiunea de istorie, de geografie, de matematică, şi-n sfârşit el plecă, lăsând pe Elisa mai bine dispusă decât altădată. Dna Perois a venit de asemenea. După dorinţa răposatei, d Duhe vorbise cu dânşii; ei trebuiau să vină amândoi pentru a instrui pe dşoară Elisa, care tot încă credea că Duhe este adevăratul ei nume.

înainte de moarte, dna Duhe descoperise Paulei secretul, dar i-a recomandat ei, ca şi bărbatului său, de a nu zice nimic Elisei până la timpul când va fi să se căsătorească. Paula avea grijă de

a n-o spune nimărui. Spiritul ei viu, zglobiu, puțin zburdalnic, era totuşi destul de supus şi înțelept pentru a pricepe că un secret este ceva serios şi trebui păzit.

Puțin câte puțin, tânăra elevă, dându-şi o silință dureroasă câteodată, izbuti ca să nu i se mai urască lecțiunile.

într-o zi, Paula şi Elisa şedeau în grădinița lor. Paula, ca şi altădată, stropea florile şi cânta. Elisa, şezând pe o laviță în foişor, cu capul rezemat pe mână, cu cotul pe masă, se gândea.

— La ce te gândeşti, dragă? o întrebă Paula.

— Mă gândesc la ceea ce nu pot înțelege: oare ce este, ce se găseşte în cărți?

— Scumpa mea amică, acolo se găseşte ceea ce tu ai pierdut de mult; plăcerea de a cugeta, şi apoi mulțumirea.

XIV. LEON

Au trecut doi ani de când Paula nu văzuse pe fratele ei; el trebuia să fie de şasesprezece ani, şi ieşea atunci de la lăcătuş. Paula i-a trimis o scrisoare; dânsul a răspuns că Roch îi dete un foarte bun certificat, dar nu putea să-1 mai țină ca ucenic, isprăvindu-se timpul de învățătură, şi astfel el nu ştia încotro să apuce.

Paula a spus aceasta Elisei, care s-a şi hotărât a cere de la tatăl său voie de a duce pe Leon la țară.

D. Duhe răspunse cu nepăsare:

— îmi ceri un lucru foarte cu putință; să stea aice cât îi va plăcea; mie puțin îmi pasă.

— O, mulțumesc, tată, mulțumesc! Eşti atât de bun! Mulțumesc.

Elisa a împărtăşit vestea cea bună Paulei, care, recunoscătoare, a şi alergat a răspunde lui Leon. Acesta n-a zăbovit a sosi cu un cufăr pe spate.

Era un băietan cu păr blond, cu o față smeadă, cu ochi albaştri, mari şi strălucitori, cu o talie subțire şi grațioasă, prea tare şi prea înalt pentru vrâsta sa.

El a sosit cântând. Paula îi sări la gât fără nici o ceremonie, dar domnişorul s-a cam supărat, fiindcă această săritură i-a dat jos şapca, o şapcă albastră, nouă şi atât de nostimă! Elisa îi strânse mâna. El rădică asupră-i ochii săi cei zglobii şi zise:

— Fi-vom prieteni? Poate!

Paula pufni de râs.

— Poznaş mai eşti! Ar crede cineva că vii din China, cu aceşti ochi rotunzi şi cu şapca pe ceafă!

— Cuconiță soră, te rog a înceta cu observațiunile d-tale cele atingătoare; mă atingi şi mă plectiseşti.

— A! a! Tocmai tu nu te plectiseşti niciodată!

— Iată ce vrea să zică a fi cineva totdauna vesel; nimeni nu te mai crede chiar când eşti plectisit, zise Elisa.

— Da, răspunse Leon cu un aer mucalit. Vezi că la vrâsta noastră nu se ştie ce-i plectiseala.

— Şi totuşi d-ta ziceai acuş că te plectiseşti?

— A! Vezi că soru-mea e atât de meşteră, când îi vine aşa ceva în cap, încât plectiseşte toată lumea.

Toți au izbucnit într-un râs.

Aşa a fost sosirea *Domnului Leon.* Era un băiat drăcos, zglobiu, deştept. Elisa s-a bucurat mult; ea admira vioiciunea lui, veselia şi tragerea de inimă la muncă.

D. Villiers rencepu a vorbi Paulei despre măritiş.

Ea se opuse, căci, zicea dânsa, Elisa rămânând singură ar putea să se-ntoarcă a fi ca mai-nainte: *Domnişoara Ursuză.*

— Ea este încă atât de slabă, die, crede-mă; dacă eu voi părăsi-o, ea va rencepe a se bosumfla, a se plictisi; nu, nu, eu nu voi părăsi-o niciodată.

— Cum? Nu te vei mărita niciodată?

— Poate, die; sper.

— Ce speri d-ta?

— Că nu mă voi mărita niciodată. Nu vreau să părăsesc pe săraca mea soră; şi chiar dacă ea se va mărita, eu o voi ajuta a-şi creşte copiii şi a fi o bună gospodină.

— Dar, sărmană copilă, îți vei pierde tinerețile!

— O, nu, die! Nu mă plânge! Leon se va însura; îl voi ajuta şi pe dânsul; eu sunt atât de veselă, atât de fericită! Nu, s-a hotărât! Eu nu mă voi mărita niciodată!

— Fiindcă nu vrei, eu te las în pace, însă e ciudat! O voi spune Elisei.

El s-a dus spre uşa Elisei, dar a întâlnit pe Leon, care întâmpină pe bătrân cu întrebarea:

— Când dară nunta Paulei?

— Taci, amice, d-ta...

— Ce d-ta! Eu întreb...

— Taci şi ascultă-mă; Paula nu vrea să se mărite...

— A! Asta-i o prostie! Paula vrea, eu ştiu bine...

— Dar ascultă-mă, lasă-mă să sfârşesc...

— Sfârşeşte dară odată !

— Cum vrei să sfârşesc, dacă-mi tai mereu vorba? Ascultă: eu am vorbit chiar acum cu Paula; ea mi-a spus hotărârea că nu vrea să se mărite; da, mi-a spus-o limpede: nu, nu şi nu pe toate tonurile!

— Ei bine, eu, aşa cum mă vezi, o să pui lucrurile la cale; ea se va mărita şi s-a isprăvit socoteala!

— Ascultă, dle; Paula poate să se mărite; ea este încă tânără, timpul nu-i pierdut; să măritâm dentâi pe Elisa; odată măritată, e sigur că ea nu se va mai face iarăşi posacă, dar până atunci să-i lăsăm pe Paula...

— Bine judecat! Bravo! Să trăiască d. Villiers! strigă Leon aplaudând. Bravo!

D. Villiers intră la Elisa, care era singură; ea îi zâmbi, bătrânul i-a vorbit şi, la plecare, părea a fi mulţumit.

în acest interval, ce se face oare cu d. Duhe? El şedea în laboratorul său de chimie, foarte ocupat a scoate aer dintr-un vas oarecare. Fără a se gândi la fie-sa, nici la nevastă, el îşi isprăvea operaţiunea, când se auzi o bătaie la uşă. Mirat de aceasta, căci obicinuit nimene nu-l vizita în ascunzătoarea sa, el totuşi deschise uşa. Intră Leon.

— Ce vrei, băiete?

— Dle, aş vrea să-ţi cer o favoare...

— Hm! Bunăoară?

— Dă-mi voie să plec de aice; soru-mea va rămânea cât îţi place.

— Du-te dară, du-te; te-am oprit eu?

— Nu, dar...

- Ce dar? Spune!

— Mi-e teamă că... că... domnişoara Elisa nu vrea să mă lase să plec, şi eu vreau să mă bag la lăcătuşul Pinet.

— Dec! Elisa nu vrea? Vom vedea.

El se sculă, ieşi foarte iute, intră la Elisa şi-i zise brusc:

— Cum? Tu nu laşi pe Leon să plece?

— Eu, tată? Da, în adevăr, mi-ar părea rău, căci numai el a izbutit să mă mai înveselească; însă...

— Taci! El trebuie să plece îndată; du-te, Leon, du-te; iar d-ta, dşoară, şterge-ţi lacrimele; auzitu-m-ai?

— Da, tată...

D. Duhe ieşi, urmat de Leon.

Caracterul Elisei se schimbase, foarte mult, dacă nu de tot. Ea nu mai vedea numai negru împrejurul său, dar adesea se gândea la mumă-sa şi plângea. Tocmai atunci Leon şi Paula o încurajiau, o înveseleau, o făceau să râdă. Mulţumită lor, ea începu a înţelege că omul e dator să petreacă el însuşi ca să petreacă şi alţii, afară numai când îl împiedică o adevărată întristare.

Elisa regreta dară pe zglobiul Leon. Paula intră la dânsa.

— Ce văz, dragă Eliso? Tu plângi?

— Da, plâng din cauza lui Leon, care vrea să plece.

— Ha, ha! Ştii că eşti poznaşă!

— Ai dreptate; nu voi mai plânge, e o nebunie! Haide în curte, ca să-i zic cale bună; nu-i aşa?

— Da, haide!

Elisa şi-a şters lacrimele şi începu a zâmbi.

Ele ieşiră şi întâlniră pe Leon, care era gata să plece.

— Să vezi ceva, Leon, zise Paula cu surâsul ei; ştii tu că Elisa a plâns pentru tine?

— O, dşoară Eliso, este cu putinţă? Ha, ha, acuma să râzi dară...

— Paulo, râde-i tu, zise Elisa.

— Râde, Eliso! răspunse Paula.

— De, de! Eu văd că d-voastră nu aveţi poftă de a râde. Aşadară, la revedere, şi atunci noi vom râde bine!

Elisa, fără a răspunde, îi strânse mâna. Paula îl îmbrăţişa zâmbind şi întorcându-se apoi către Elisa:

— Soro dragă, ţie ţi-o fi urât; vrei să ne jucăm?

— Nu, haide cu mine; mă duc în odaie.

XV. SACRIFICIUL PAULEI

Paula avea deja optsprezece ani, Elisa şaptesprezece; amândouă erau frumuşele, dar una era nobilă, cealaltă nu; una era bogată, cealaltă săracă.

Elisa urma să se mărite. Nepotul dlui Villiers, baronul de Forlis, un tânăr magistrat, o ceru în căsătorie, după dorința dlui Villiers, care-i fusese epitrop. Elisa, care era sfiicioasă, roşi la această vorbă: *cerere în căsătorie;* tată-său, care îi adusese vestea, îi porunci să primească.

— Bine, tată, eu primesc, dar... eu nu l-am văzut, nu-l cunosc, aşa că...

— Să taci, îți zic, şi primeşte.

— O, Doamne! Primesc, dară! însă arătați-mi-l...

— Să taci; îl vei vedea mâine.

— Bine, bine, mă-nvoiesc; voi vedea.

Tatăl a ieşit, lăsând pe fiica-sa uluită.

„Ce să fie asta? se gândea dânsa; tata e ciudat! Eu nu înțeleg deloc acest chip de a lucra. Tata nu prea mă iubeşte, dar..."

Se auzi bătaia la uşă.

— Intră!

Paula îşi scoase capul prin crăpătura uşei.

— Aş vrea să-ți vorbesc ceva serios. Eliso...

— Intră; sunt singură.

Paula intră, închizând şi întorcând de două ori cheia.

— Ce însemnează aceasta? întrebă Elisa mirată.

— Ts, zise Paula, punându-i un deget pe gură, ts! Oare nu ne aude nimenea? Eşti sigură? adaose ea, uitându-se de giur-împregiur cu îngrijire.

— Nu, nimenea. Dar ce e? Ce vrei să-mi spui?

Paula se aşeză lângă Elisa, îi luă mâinele şi îi zise:

— Nu te speria, draga mea, soru-mea; ascultă-mă dar cu linişte, cu sânge rece; tu ai să te măriți?

— Da; e hotărât.

— Ei bine; pregăteşte-te a afla... un secret.

Paula zise aceasta cu un ton aşa de misterios, încât Elisa simți fiori.

— Ce-i, Dumnezeule! exclamă ea.

— Ts! Nici o groază, nici o frică! Ascultă... Tu nu eşti adevărata fiică a dlui Duhe.

— Ah! strigă Elisa şi ca fulgerată căzu leşinată pe pământ.

Paula, speriată, nu cuteza să strige sau să cheme pe cineva; ea se uită în toate părțile; pe sobă ea zări un borcănaş cu apă de colonie, îl luă şi-l puse la nasul bietei copile, care, puțin câte

puțin, şi-a venit în fire şi, aruncându-se la gâtul amicei sale, începu a boci.

— Linişteşte-te, Eliso dragă, căci altfel eu nu-ți voi mai spune nimic; linişteşte-te.

— Cum? Ai să mai spui ceva? O, Paulo, e grozav ceea ce tu mi-ai spus! Eu, care port numele lui, eu care trăiesc în casa lui, care îi ziceam „tată", eu nu sunt fiica sa! O, dânsul e prea bun pentru mine, prea bun! El ar fi trebuit să mă alunge, să mă gonească; ce sunt eu pentru dânsul? Nimic, decât o sarcină nefolositoare, o grea povară! Nu-i aşa, dragă Paulo?

— Nu, Eliso, să nu vorbeşti astfel. El a fost bun, în adevăr, dar aceasta era datoria sa, a te adăposti, a te nutri, a te iubi, în sfârşit, şi d-ta trebuie să-i fii recunoscătoare, în loc de a-l ține de rău...

— Eu nu-l țin de rău, dar nu poci... cum să-i arăt recunoştința mea? îmi va fi ruşine în fața lui. Crez că nu voi îndrăzni să-l văz, să-l privesc...

— De ce, scumpa mea?

— O! E atât de greu pentru mine, Paulo!

— Da, ai dreptate, e trist; dar ce vrei! Trebuie să ne supunem voinței lui Dumnezeu.

— Aşa e; spune-mi însă cine a fost adevăratul meu tată?

— D. d'Atole, celebrul avocat. El a murit, lăsând pe mama ta văduvă când erai abia de un an.

— A! Avocatul! D. d'Atole! Da, îmi aduc aminte; mama mergea în fiecare duminică a depune o cunună şi a plânge pe mormântul unui avocat, d. d'Atole, la cimitirul satului. Când eu o întrebam de ce plânge, ea îmi răspundea: „E mormântul unui amic". A! E mormântul tatălui meu.

— Da, tocmai aşa, şi în fiecare duminică vei merge şi d-ta cu mine a depune o cunună şi a vărsa o lacrimă pe mormântul tatălui d-tale.

— O, da, da, vom începe chiar duminica viitoare. Dar, tu, Paulo? Să vorbim de tine, tu te măriți?

— Nu, răspunse Paula, plecând capul.

— Cum nu? Eu ştiu că da, cu Toma, cu acest bun arendaş, nu-i aşa, dragă?

— Nu, te înşeli; nu, deloc.

— Deloc? A! Tu vrei să-mi faci o surpriză! Dar nu, eu vreau să fiu druşca ta.

— O, nu, Eliso; fii încredinţată că eu nu mă mărit; nu vreau şi nu poci.

— Nu vrei! Nu poţi! Şi de ce, oare?

— De! Cât eşti de curioasă, domnişoară! Ţi-am spus că nu poci, şi dacă mă mai întrebi, mă supăr şi nu-ţi voi mai spune nimic.

— Răutăcioaso! Tu mai ai încă un secret; eu te las, adică, mă duc în grădină; vii şi tu?

— Negreşit; ei! eşti mulţumită?

— Nu, sunt supărată.

Astfel, în nedomerire, s-a strecurat o lună. Paula, în loc de a fi veselă şi râzătoare ca altădată, deveni serioasă şi gravă. Elisa nu ştia ce să crează; ea n-o mai întreba nimic, dar aştepta, sperând că într-o zi Paula îi va destăinui singură secretul.

Peste două luni, trebuia să se facă nunta Elisei. D. Duhe vorbise lui Marc de Forlis despre numele cel adevărat al miresei. Auzind acest ilustru nume d'Atole, simpaticul tânăr strânse mâna viitorului său socru, şi-i zise cu emoţiune:

— Scumpul meu domn, crede-mă, nu pentru numele, nici pentru averea dşoarei Elisa o voiesc eu, ci pentru inima, pentru bunătatea, pentru spiritul, pentru frumuseţea ei.

— O! O! N-o lăuda aşa de tare; ea nu întruneşte atâtea calităţi; mai întâi dânsa e posacă.

— Posacă!? Dşoară Elisa! Iartă-mă, domnule, eu am văzut-o veselă, zglobie, râzătoare, într-un cuvânt drăguţă. Posacă!? Ce idee! D-ta, scumpul meu domn, nu-ţi cunoşti pe fiica d-tale. Ieri venind aci, eu găsii pe dşoară Elisa în grădină cu dşoară Paula; ea zicea: „Vezi tu, Paulo, cât de frumoasă e lumea! Eu nu poci să mă mai stăpânesc de a o admira şi de a zice: D-zeu e aşa de bun!"

— Ce-mi tot spui d-ta!? Se vede că ea nu mai este aceeaşi! In copilărie, era nesuferită, avea un caracter odios.

— Ce mă priveşte trecutul, iubite dle! Numai prezentul mă interesează.

— Şi viitorul. Prea bine; atunci lucrul s-a hotărât?

— Negreşit, e isprăvit.

Trecea zi după zi, şi Elisa tot aştepta ca amica sa să-i dezvăluiască enigma de ce nu vrea să se mărite. Paula însă, care îşi avea cuvintele sale, nu-i zicea nimic, până după nunta Elisei, a surorii căreia i se devotase cu totul.

Nunta, dară, se făcu, fără multă pompă. Paula, care era druşca miresei, o îmbrăcă elegant şi, după ce a îmbrăţişat-o, îi zise:

— Te felicit, dragă Eliso! Fii norocită, trăieşte norocită, şi — adaose ea suspinând — fă-mi o graţie.

— Cel fel de graţie, Paulo? Vorbeşte; vreau să-ţi împlinesc dorinţa, căci dacă sînt norocită, norocirea mea ţi-o datoresc numai ţie.

— Ei bine, dă-mi voie de a nu te părăsi niciodată, lasă-mă să trăiesc şi să mor lângă tine! Eu voi purta grijă de copiii tăi, de casa ta, şi voi fi aşa de fericită!

— Eu aş dori-o cu dragă inimă, sărmană Paulo, dar tu trebuie să te măriţi, şi atunci vei avea gospodăria ta.

— Nu, ascultă-mă; fiindcă eu te iubesc, cată să-ţi descopăr taina mea. Da, eu vreau să-ţi urmez pretutindeni, să nu te părăsesc; nu mă voi mărita niciodată; te voi ajuta, te voi asculta. O! rogu-te, dă-mi voie! Dă-mi voie, dacă mă iubeşti!

— Bună, generoasă Paulo! Nu, nu, nu mă poci hotărî la aceasta; nu voiesc ca tu să te jertfeşti pentru mine.

— O! Eliso! Te asigur că... că eu... nu mă jertfesc; da, aceasta nu mă costă nimic, căci eu iubeam pe Toma, dar pe tine te iubesc de zece, de o sută de ori mai mult.

Şi Paula începu a plânge.

— Ei, vezi? zise Elisa. Da, aceasta te costă mult, scumpa mea, iubita mea Paulo; şi eu n-o voiesc, nu, n-o voiesc!

— Mă respingi? Faci rău! O, tu nu mă iubeşti...

— Te iubesc, dragă Paulo, şi tocmai de aceea...

— Da! Şi tocmai de aceea, dşoară, îmi faci rău?

— O, acum tu râzi, tu nu te mai superi; dar, în adevăr, eu mă tem... eu... o, Doamne!

-- Lasă, mititica mea, ascultă-mă. Te rog arată-mi că mă iubeşti! Fă-mi această plăcere, dragă Eliso! A! Iată soseşte d. Marc; vorbeşte-i de mine şi... roagă-1, roagă-1 să mă primească!

Paula ieşi în fugă; Marc intră şi, ridicând frumoşii săi ochi căprui şi pătrunzători asupra miresei sale, îi zise:

— Eşti gata, dr... doamnă?

— Da, domnule, sînt gata să-ți urmez; numai...

— Ce-i! Ai vreo trebuință? Vorbeşte, Eliso, vorbeşte.

— Amicul meu, eu aş vrea... dar nu! Această sărmană Paula, când mă gândesc numai... nu, nu, nu vreau!

Elisa îşi ascunsese capul în mâini; câteva lacrimi îi curseră printre degete. Marc înainta spre ea, îi luă amândouă mâinele, le strânse, şi-i zise:

— Eliso! Aibi încredere în mine, vorbeşte deschis, eu te iubesc, Eliso, şi lacrimile d-tale mă întristează.

— Iți mulțumesc, Marc; mâhnirea mea e mare. Şezi şi ascultă-mă. Eram copil; căci cum astfel să zic. N-avem decât 12 ani. Din nenorocire, de când mă cunosc, aveam un caracter detestabil, ți-o mărturisesc d-tale, adevăratului meu amic. Da, răzgâiată de către sărmana şi scumpa mamă, care mi se supunea ca o roabă şi mă lăsa să-mi fac toate gusturile, inima mea se împietri astfel, încât eu nu puteam înțelege nici amorul filial, nici amorul de studii, nici bunătatea lui Dumnezeu, nici nimic, nimic; eram ca un corp fără suflet. Nu iubeam nimic, dar doream tot, şi mi s-a dat tot, am fost dusă pretutindeni unde voiam. Vai! Caracterul meu nu se schimba. Mama a murit; această lovire fatală, străpungându-mă ca o săgeată înveninată, mă făcu că simț că eu fusei cauza morții sale. Şi aşa a fost, ah, aşa a fost în adevăr!

— Cine dară te-a transformat astfel?

— Tocmai la asta voiam să ajung; dânsa, Paula.

— Paula? Această copilă orfană, lipsită de tot în lume?

— Da, dânsa. Ei îi datoresc eu norocul meu, veselia mea, inima mea, viața mea. O! şi cum oare s-o răsplătesc? Căci, închipuieşte-ți, după ce ea m-a făcut fericită, acuma vrea să se sacrifice pentru mine!

— Cum aşa? Explică-te; a se sacrifica? Dar în ce chip? Să fie cu putință? Cum?

— Ea vrea să nu se mărite niciodată, pentru a fi totdauna lângă mine, pentru a purta grijă de menajul meu, pentru a se devota nouă. Ce zici despre aceasta. Trebuie, oare, s-o permit?

— Da, fireşte, da!

— Insă, Marc, cugetă; aceasta mă cam întristează; da, este cam egoist; dar ce-i de făcut? Sărmana Paula. Ea se sacrifică

pentru mine! Ea plângea, am văzut-o bine, plângea adineaori vorbind de Toma, pe care-l iubeşte mult, şi...

— Ce să facem, dară, Eliso? Ce să facem?

— în sfârşit, fiindcă ea vrea...

— Da; ea nu ne va părăsi niciodată.

— Mulțumesc, Marc, zise Elisa; mulțumesc; aceasta mă face si mai fericită.

XVI. CĂSĂTORIA LUI LEON

— Lasă-mă-n pace; tu faci mereu morală!

— Dar nu te supăra; n-ai încă decât 20 de ani, e prea timpuriu pentru însurătoare. Ş-apoi, eu voi întreba mai întâi pe cucoana.

— A! Tu-i zici acum „cucoană"?

— îmi pare rău, dar aşa e. Bărbatul ei este baron; în fața lui mi-e ruşine s-o mai tutuiesc; ea nu mai e soru-mea!

— Nu mai e soru-ta! Şi eu credeam că ea te iubeşte mai mult ca oricând.

— O, da, ea mă iubeşte, însă orişicum eu nu mai poci fi familiară cu dânsa — ea doamna baroneasă, eu o biată fiică de conductor.

— Bine faci; cât pentru mine, eu sînt fără nici o ceremonie la Pireti; el este bun, eu îl iubesc şi muncesc. Ş-apoi muncesc, nu glumă! Aş putea să rămâi lat! Dar ce vrei? Trebuie. Trebuie să lucrez, şi eu lucrez.

— Bine, frățică, bine; ceea ce-mi spui îmi face mare plăcere. Să ne-ntoarcem însă la vorba cealaltă...

— Aha, ai dreptate. Aşadară, ce zici tu despre Miculina!

— De! Este o bună fată, o fată cinstită, dar prea sfiicioasă. Pe lângă altele, e şi stângace.

— Cât e de frumoasă! Frumoasă ca un înger! Ochi albaştri, păr castaniu, grasă, groasă, roşie, ce mai vrei?

— Ha! Ha! Ce fel de portret! D-zeu[le], tu ți-ai pierdut capul. Unde oare văzut-ai tu îngeri groşi şi graşi ca Miculina ta?

— Ei, pe tine cine poate să te-mpace? Tu eşti cum fusese Elisa în copilărie. Eu nu vreau să fiu aşa: eu mă mulţumesc cu puţin.

— Cu puţin! Aceasta se cheamă puţin! Dar, amice...

— Cară-te! Tu-ţi baţi joc de mine! Eşti o răutăcioasă!

Şi Leon, ascunzându-şi râsul, s-a strecurat cu dibăcie. El era furios că soru-sa, ca mai mare, avea dreptul de a-l dojeni.

Paula, care nu voia să aprobe ridicolul proiect al fratelui său, îi întoarse spatele zicând:

— Nu-mi mai eşti frate, dacă vei lua pe Miculina.

Apoi ea alergă spre cerdac. Elisa, şezând pe un scaun şi încungiurată de trei copilaşi, broda un canavas. Din când în când, ea împingea leagănul celui mai mic, un drăguţ prunculeţ de cinci luni, pe când o fetică de un an şi opt luni se juca pe jos, alăturea cu copilul cel mare, un *coconaş* de trei ani.

Eugenia — aşa se numea fetica — se juca, ce-i dreptul, dar fără tragere de inimă, fără veselie. Era prea serioasă. Paula, râzându-i totdauna, s-a hotărât s-o îndrepteze. De aceea Eugenia o iubea mult şi începea deja a bâigui: „Ţa-ţa Pol". Paula o îmbrăţişa şi se gândea uneori: „O! De ce n-am putut să am şi eu o aşa fetică! Dar nu, oare ea nu-i a mea?" Şi o acoperea pe copilă cu neşte sărutări curat de mumă.

Cel mai mare, băiatul numit Ludovic, era un mic drăcuşor, deşi încă o broască. Tată-său, Marc, îl adora. Elisa prefera pe v Eugenia şi zicea câteodată bărbatului:

— Ea îmi seamănă, dar eu voi îndrepta-o şi Paula mă va ajuta în aceasta. Nu-i aşa, Paulo?

— Da, doamnă, ţi-o făgăduiesc, răspundea Paula zâmbind.

Să revenim însă la Leon. Dânsul îşi puse în cap a se însura cu orice preţ. El nu iubea pe Miculina, dar Miculina îl asigura că el o iubeşte; ş-apoi, copil încă, copil neastâmpărat, el îşi închipuia că, odată însurat, va deveni un personagiu mai important în ochii lumii. Totuşi, văzând împotrivirea Paulei, el s-a supus, dar s-a supus cârtind.

„Când mă gândesc, îşi zicea el în sine, că trebuie s-o ascult! Şi de ce? Fiindcă e mai mare! O, aceasta e grozav!"

Doi ani au trecut astfel la mijloc, fără nici un eveniment decât numai doară că d. Villiers a murit, bietul ofticos, iar

d. Duhe întreprinse o călătorie ştiinţifică în America, de unde nu s-a întors încă docamdată.

Leon era de 22 ani. El şi-a cumpărat o mică prăvălie de lăcătuş, cu o căsuţă încungiurată de o frumoasă grădiniţă.

Mândru de avutul său, el veni într-o zi la soru-sa, declarându-i cu gravitate că voieşte să ia de nevastă pe Linuca, fiica dulgherului din vecinătate.

— Despre aceasta n-ai ce să zici! E de 17 ani, e frumoasă, oacheşă, bună gospodină, foarte delicată, foarte...

— 0, o, sărmane Leon! Iată, iarăşi, idei de-ale tale!

— Nu, nu; aceasta nu mai este o idee; eu nu mai sînt aşa tânăr! Am împlinit 22 ani, sînt proprietar, sînt lăcătuş în toată regula, căci am ieşit de la Pireti; ce vrei mai mult?

— Cam ai puţină dreptate; lasă-mă să vărbesc cu Elisa.

— Du-te, dragă surioară, du-te mai iute!

Paula alergă la grădini^, unde Elisa, încungiurată de copii, vorbea cu Marc.

— Dragă Eliso, zise Paula; ştii ceva? Leon vrea să se însoare.

— Iarăşi? Şi cu cine?

— Cu Linuca Bonard; eu cred că-i o fată cumsecade; ş-apoi dânsul fiind deja stăpân pe sine...

— Foarte bine; e lucrul hotărât, dacă o voieşte şi Marc.

— Eu, cu dragă inimă; şi mă prind a fi naşul celui dentâi născut.

— Şi eu naşă, zise Elisa.

— O! Mulţumesc, mulţumesc; sînteţi prea buni pentru noi, bieţi orfani! zise Paula suspinând.

— Cum, Paulo? Tu eşti tristă? o întrebă Elisa.

— Ba nu, nicidecum, răspunse cu vioiciune Paula, zâmbind cu veselie. Eu? Eu sînt fericită, şi numai vouă, scumpii, mult scumpii mei amici, vă datoresc fericirea mea în astă lume.

— Nu, Paulo, zise Marc mişcat, nu! D-ta, d-ta singură eşti aceea care ne-ai dat fericirea mie şi Elisei, căci fără d-ta...

El se opri; Elisa roşi, plecând capul. Paula se folosi de această pauză pentru a fugi râzând.

Deci, peste o lună, biserica satului era împodobită; lumea se grămădea pentru a pătrunde în casa lui Dumnezeu. Era o strălucită zi din luna lui iunie. Se serba cununia lui Leon cu Linuca Bonard.

Elisa examina pe tânăra mireasă şi, văzând-o cam tristă, îi luă amândouă mâinile şi-i zise cu blândeţe:

— Spune-mi, Linuco, nu cumva îţi vine a plânge?

— Un pic, răspunse Linuca.

— De ce? într-o zi de sărbătoare, când toată lumea se veseleşte?

— Ei bine, voi fi şi eu veselă, veselă ca d-ta!

XVII. O A DOUA URSUZĂ

Anii se strecoară încet şi liniştit, bună pace în castel şi în sat. Copiii Elisei se făceau măricei; cel mai mare, Ludovic, un copilandru de şase ani, scânteia de inteligenţă; Eugenia, de cinci ani, era portretul mă-sei. Văzând-o totdeauna posacă, Elisa râdea, dar Marc îi observa cu multă seriozitate:

— Copilul trebuie să se îndrepteze, căci altfel eu nu-l voi iubi.

— O! Nu vorbi aşa, dragul meu. Dacă m-ai fi cunoscut pe mine în copilărie! Eram mai rea decât dânsa.

— Dacă ai fi şi acuma ca Eugenia, negreşit că n-ai fi nevasta mea, Eliso.

— A! Tu ai dreptate; da, ea trebui să se îndrepteze... Paulo, Paulo, te rog, ajută-mă a îndrepta pe sărmana Eugenia! Aşa e! Tu m-ai îndreptat pe mine. îndrepteaz-o şi pe dânsa.

— Sper că o voi putea îndrepta, scumpa mea amică, dacă tu nu te vei amesteca deloc; vrei aşa?

— O, nu; nu poci; şi eu vreu să te ajut; nu vreu să-ţi dau pe fiica mea de tot, eu o iubesc mai bine decât oricine.

—- Nu fi îndărătnică, Eliso, zise Marc. Lasă pe Paula, căci ea ştie ce face. Tu n-ai decât să [o] răzgâi, ca mumă-ta...

— Nu, nu; eu una nu voi face ca mama.

— Aşadară?

— Ei bine, ia-o, Paulo, dar n-o prea năcăji, biata mititică! Du-te, giuvaerul meu, du-te cu ţaţa Paula.

— Eu du-te cu tine, nu du-te cu Paula, Paula nu bună.

— Adecă... vezi, Paulo? Eugenia nu vrea să meargă cu tine, ea zice că tu eşti rea.

— Rău face dacă o zice, amica mea, foarte rău. Oare ce ţi-am făcut eu, mititico? adaose Paula zâmbind şi ridicând pe copil în braţe. De ce zici că eu sunt rea?

— Pentru că vrei să mă iei; ai! Lasă-mă, eu nu vreau să stau cu d-ta!

— Şi totuşi vei sta cu mine; o vreau eu, zise Paula cu un aer sever; o vreau! Să nu plângi, să nu te zbaţi, să nu strigi; eu vreau să stai aice cu mine.

— Urato! Răutăcioaso! Eu te urăsc!

— Taci, mititico, zise acum Paula cu o voce mai blândă, apoi, luând pe copil de mână şi atrăgându-l la sine, l-a aşezat pe genuchi. Nu vorbi aşa, nu e frumos. Vrei tu să mă iubeşti? Vezi că eu te iubesc pe tine şi, dacă ai fi cuminte, te-aş iubi şi mai mult.

— Eu nu vreau cuminte; eu vreau rea; eu rea şi mama zice că eu drăguţă.

— Nu trebui s-o crezi, puiule.

— Mama nu minte, tu minie, nu mama.

— Tss! ascultă-mă; mama îţi vorbeşte aşa pentru că nu vede...

— Nu, nu! Mama nu oarbă; poate tu oarbă; mama nu; eu nu, tu da.

— De-de-de! dar ascultă-mă!

— Eu nu surdă, tu poate surdă, eu...

— Ia taci odată! Eu mincinoasă, eu oarbă, eu rea, ce vrea să zică aceasta? Ce spirit de contradicţie!

— Eu nu spirit, tu poate...

— Taci, palavragioaică, ha, ha, ha! Poznaş copil!

— Mă duc la mama, vreau pe mama, hi! hi! să văz pe mama!

Eugenia începu a plânge; Paula o lovi uşurel peste gură.

— Să văz pe mama! Să văz pe mama!

— Ba n-ai s-o vezi, d-şoară Ursuză! Ai merita să vezi carcera şi să mănânci pâne seacă în loc de prânz.

— Nu, nu vreau; vreau struguri.

— Deloc; nu vei avea nici struguri, nici prăjitură.

— Hi! hi! vreau struguri! Hi, hi! dă-mi struguri!

Eugenia bocea într-un colţ; Paula se hotărî să iasă şi să-ncuie pe mititica în odaie. Aşa a şi făcut-o. După ce întoarse de două ori cheia în broască, rămase câteva minute să asculte la uşă.

Eugenia striga, ţipa, se zbuciuma... Se zbuciumă şi ţipă vrun pătrar de oră; după aceea Paula îi strigă din afară:

— Să ceri iertare şi-ţi voi da drumul.

— Nu, nu vreau!

— Nu vrei? Cu atâta mai rău pentru tine; stăi dară acolo; vei sta închisă până la prânz; şi ce prânz! Numai supă, pâine şi apă, nici struguri, nici prăjituri. Dacă ceri iertare, vei fi liberă, vei mânca ce vei vrea, şi toţi te vor iubi.

O tăcere *solemnă* urmă după aceste cuvinte. Eugenia sta pe gânduri ce să facă. în sfârşit, cu sila, ea s-a hotărât şi strigă: „Iertare! Iertare!"

Paula deschise puţin uşa şi, uitându-se în odaie, văzu pe Eugenia îngenuncheată. Ea o ridică, o sărută şi-i zise cu bunătate:

— Bine, puiule, foarte bine; acuma tu eşti în adevăr drăguţă. Vezi cât de bine este a fi cuminte, ascultător, vesel: toţi te iubesc, te sărută, de adoră; dar când plângi, când strigi, când ţipi, toţi te urăsc; nu-i aşa?

— Da, aşa. Dă-mi struguri; mi-ai făgăduit.

— Nu se zice „dă-mi"; se zice „te rog".

— Da, dar dă-mi!

— Zi: te rog.

—- Zi te rog, repetă Eugenia.

— Nu „zi", ci numai „te rog".

— Nu zi, dar dă-mi odată, te rog; zi te rog, nu zi numai te rog!

— Mică maimuţă! Haide! Tu nu vei învăţa niciodată nimic.

— Dar eu nu vreau să-nvăţ, nu-mi place.

— Ts! Să nu zici aşa; e rău!

— Dar eu vreau să zic.

— Nu trebuie, mititico.

— Eu vreau, eu zic...

Pierzând răbdarea, Paula nu mai răspunse nimic; ea se lăsă într-un jeţ, luă o carte şi începu a citi, fără a se mai gândi la eles-î. Profitând de ocaziune, Eugenia se furişă până la uşă, se înălţă pe vârful picioarelor până la broască, deschise uşa şi alergă fuga afară.

A trecut o oră. Paula, cufundată în lectura sa, n-a băgat de samă lipsa neastâmpăratului copil. Dar când sună clopoţelul pentru prânz, ea se sculă, puse cartea pe masă şi voi să cheme pe Eugenia... o, groază.

Eugenia nu era nicăieri. Ea dispăruse, dispăruse întocmai ca fantoma care speriase atât de mult pe viteazul cavaler de Segur!

Unde, dară, era Eugenia! Nedomerită, Paula se repezi la sufragerie. Eugenia era acolo în pesoană cu coatele pe masă, cu capul plecat pe piept, busumflată şi murmurând ca totdauna.

Aşadară, Paula vroia să îndrepteze pe Eugenia şi a şi îndreptat-o. în doi ani mititica s-a schimbat cu totul. Atunci Paula o îmbrăţişa cu o dragoste de mumă şi îi zise:

— Acuma adio, scumpul meu copil, adio şi voi, Ludovic, Enric, adio, eu am să vă las; v-aţi făcut mari, nu mai aveţi trebuinţă de mine.

— O, da! da, Paulo! strigară copiii împrejur.

— Nu, dragii mei, zise Paula; eu trebui, eu sunt datoare să plec; şi ştiţi încotro?

— Nu; spune încotro? întrebară copiii în cor.

— La mănăstire.

— La mănăstire? strigară copiii speriaţi. O, nu, Paulo! Nu la mănăstire! Ce ai să faci tu acolo?

— Mă fac maică, copiii mei.

— Maică! Paulo, dragă Paulo, noi nu te-om mai vedea niciodată?

— Ba da; când veţi veni să mă vedeţi.

XVIII. SĂRBĂTOAREA DE ADIO

Nimene în sat nu rămăsese pe acasă. Se pare că în castel se pregăteşte o sărbătoare. Da, este o sărbătoare, sărbătoare veselă pentru săteni, dar tristă pentru cei din castel. Dna de Forlis ieşi dinaintea gloatei şi-i anunţă, cu lacrimi în ochi, plecarea stăpânilor şi aceea a Paulei.

— Noi plecăm, amicii mei, zise ea, şi cine ştie când ne vom vedea! în lumea asta omul nu e sigur de nemic, şi mai ales de viaţă. Dar nu vă descuragiaţi; moşia noastră nu e vândută, şi noi unii suntem fericiţi; dar Paula! o! această bună şi credincioasă Paulă, acest înger... da, în adevăr, ea este un înger... ştiţi, oare, ce vrea să facă? Ea vrea să intre... în mănăstire.

O voce strigă:

— Nu, zău, nu! Ea n-o va face! Nu vreau eu, şi aceasta nu se va întâmpa!

— Cine vorbeşte? întrebă Elisa zâmbind; a! eşti d-ta, Leone; eram sigură... d-ta eşti totdeauna gata...

— Gata, dna mea, să împiedec pe acel înger de soru-mea de a face prostii.

— N-ai dreptate, amice, nu; ceea ce ea face e bine, foarte bine, dar e trist.

— Trist? Atunci de ce s-o facă?

— Pentru că... ţi-o va spune ea însăşi.

— Un înger să se închiză de bunăvoie într-o mănăstire ca un şoarece într-o gaură! N-are nici un înţeles!

Toată lumea pufni de râs la această comparaţiune între un înger şi un şoarece. După ce pusese la cale a se da sătenilor de mâncat şi de băut, Elisa se apropie de Paula, o atrase într-un frunzar, o aşeză pe o laviţă şi se aşeză lângă dânsa.

Ele fură urmate de Leon, tăcut şi nebăgat în seamă.

— Scumpa mea Paulo, ţii tu minte acest frunzar?

— O, da! Aceşti arbori sînt săddiţi de mine însămi.

— Dar această laviţă^ Această masă?

— Le-am cioplit chiar eu cu bătrânul grădinar Iosif.

— Şi tu le părăseşti toate acestea?

— O! Le părăseşti şi tu, Eliso...

— De ce nu vii cu noi?

— Ascultă-mă, Eliso; eu ţin la tine, şi voi să-ţi vorbesc pe faţă. Eu iubisem pe Toma, o, da, îl iubeam mult, şi, vai, îl mai iubesc încă!... Dar nu, nu mă sfătui, eu nu mă voi mărita, căci am jurat dinaintea lui D-zeu, şi nu vreu, nu vreu... Toma s-a dus la Paris, el este intendent la voi, eu l-aş vedea, ba încă în toate zilele, şi cât de mult aş suferi! El este însurat, el are copii, el m-a uitat; văzându-1, eu l-aş urî, aş fi furioasă contra lui, şi n-o voiesc!... De ce? El nu mi-a făcut nici un rău, eu l-am refuzat, el a găsit o alta, e fericit, D-zeu să-1 binecuvinteze!... Mai este ceva; eu sunt religioasă prin natură; de ani întregi visez viaţa de mănăstire; pentru hatârul tău eu alungasem aceste vise, îmi năbuşisem dorinţa, dar acum, când tu eşti fericită, eu îţi zic adio şi plec să-mi isprăvesc zilele în rugă şi în virtute...

Elisa nu mai zise nimic; dar, adânc mişcată, ea izbucni în lacrămi.

Leon, care iubea frăţeşte pe soră-sa din toată curăţenia inimii, se apucă la rândul său a o sfătui de a nu face un pas atât de trist pentru dânsa şi pentru alţii. Ea îi răspunse:

— Leone, această lume e gătită celor răi. Fiindcă D-zeu nu vrea să mă ia la dânsul, eu voi trăi liniştită în mănăstire, închinându-mă lui D-zeu pentru toţi; crede-mă, voi fi fericită.

— Paulo, tu eşti o martiră a generozităţii, a virtuţii...

— O, Leone! Mai toţi oamenii virtuoşi au fost martiri! D-zeu îi lasă să sufere în lumea asta pentru a le da apoi fericirea în ceialaltă. Eu vreau să sufăr, Leone.

— Dar de ce n-ai vrut să fii fericită, când o puteai? Drumul îţi era deschis, nu aveai decât a păşi.

— Devotamentul, iubirea mea pentru Elisa, apoi mumă-sa pe patul morţii rugându-mă a nu părăsi pe Elisa până ce se va mărita şi va avea copii, acestea mă-mpiedecară a apuca drumul fericirii pe pământ; dar în lumea cealaltă, Leon, eu voi fi atât de fericită! închipuieşte-ţi un suflet fără pată, un suflet nevinovat zburând în sferele cereşti!

— Eşti nebună, Paulo; tu mă sperii!

— O, nu! Dar zău, în adevăr, cred că voi nebuni dacă nu mă voi duce la mănăstire.

— Atunci du-te, du-te, murmură Leon printre dinţi; dar e o prostie, pe cinste, e o prostie! N-are nici un chichirez! Dacă nu vrei să pleci la Paris, vino dară, vino la mine, eu te primesc cu braţele deschise, şi nevasta mea de asemenea; vino, dară!

— Nu, nu, nu vreau; refuz, nu, nu, nu!

Paula se depărta de frate-său. Toţi sătenii veniseră să-i zică adio; ei îi sărutau mâinile, fetele o îmbrăţişau; nevasta lui Leon o strânse în braţe, apoi rădică sus pe Mihai şi-i porunci să îmbrăţişeze pe mătuşa sa.

— Haide, Mihai! Sărut-o! zicea ea. Cine ştie dacă vei mai revedea-o. Adio, sărmana mea Paulo!

La ora plecării, trăsura care trebuia să ducă pe Paula la mănăstire, unde să-şi încheie viaţa, era gata şi aştepta lângă cerdac. Elisa plângea; copiii erau trişti şi tăcuţi. Toţi iubeau şi toţi plângeau pe biata Paula sacrificată pentru *doamna baroneasă.*

Când se urcă în trăsură, urmată de dna de Forlis şi de copii, Paula îmbrăţişa tare pe frate-său şi-i zise:

— Adio, fratele meu; adio, Lenuco; adio voi toți, pe cari v-am iubit şi vă iubesc! vă făgăduiesc a mă ruga pentru voi; nu vă voi uita niciodată!

— Adio, strigară sătenii în cor, adio! Fii fericită!

— Şi voi de asemenea, scumpii mei amici, să trăiți în fericire! Să nu uitați însă niciodată că numai aceia sunt adevărat fericiți, cari lucrează pentru fericirea altora. Eu una sunt fericită!

Paula, cu o adâncă melancolie arătă cerul, ridicându-şi ochii către sferele de sus; apoi, când caii alergau deja pe drumul cel mare, ea suspină zicând:

— O, locuri scumpe, unde eu mi-am petrecut copilăria şi tinerețea! Eu n-o să vă mai revăz. Drum, pe care eu am umblat atâta, adio! Adio şi tu, castel unde am trăit atâția ani fericiți! Adio! Paula pleacă şi nu se va mai întoarce!

Şi ea se îneca în lacrimi.

— Nu plânge, draga mea Paulo! zise Enric; eu nu vreau ca tu să plângi; trebui să fii veselă, cum ai fost totdauna.

— O, da! Voi fi veselă; D-zeu îmi va reda veselia.

XIX. FINEA PAULEI ŞI A CĂRȚII

Poate oare să fie cineva fericit, când priveşte nefericirea altora?

Dar iarăşi, poate el, oare, a face fericiți pe alții a se jertfi pe sine însuşi?

A se jertfi este a deveni fericit.

Să ştim a ne jertfi, copiii mei!

(în româneşte de *Bogdan Pcthceicu Hasdeu)*

3ANMCKH K)1IKHPA

„Un journal qu'on fait de sa vie est encore une sorte de miroir"

SMNTii-Bnuvii *Causeries du Lundi,* t II

21 - ro *Mmi* (1854) a Bbiexa.u H3 Kwiini-ieBa B IloBO-Mwpropoii, conpo-BO/oaeMbiH OTUOM, Ma'iexoPi, 6a6yinK0H H 6paroM Hwcojiae.M, KOTopbie xoTejiw nenpeMeimo npoBO>KaTb Mena ;io /lySoccap, T. e. *w* ipaHMUbi **Beccapa6uM.** MM exa.nn ivio.n'ia: KaKaa-ro neBbipa3MMaa rpycrb TaroTcna *imjx* Ka>K^biM *m* i-iac; a paccraBa/ica c rxwibiMn, c 6JIH3KHMH cep^uy; B oco6enHocTw Tep3a.na Mena pa3JiyKa c MCTMHHOJIIO6MMLIM OTUOM, *emn-*CTBciiiibiM cymecTBOM, KOTopoe npnBa3biBa.no Meu a K 5KM3HM, c Toro BpeMeiiM K R K y^acnoe pa30'iapoBanMe nocTnr.no iviena, eme HeonbiTnoro M ^OBep'iMBoro **pe6enKa.** Po;uibie **npoBoaeanH** iviena, ne 3nafl, B03Bpaujycb JIH a Koriia-HPm6yiib B HX Kpy^coK, *wm* na/iy >KepTBOH .nio6BM K **noBOMy** Moeiviy OTenecTBy. **Ba6ymKa** Bce BpeM a ruiaona, Manexa M 6paT To^ce; OTen ne luiaKaji, no MOJiiaime ero 5biJio caMbiM KpacnopeTOBbiM T0.nK0BanneM Tex rxviMTeJibCKHx nyBCTB, KaKMMM npewaioJiHeno 6buio B TO BpeM a ero cep^ne. -H CTapajica cKonbKo Mor, KaaaTbca cnoKOHiibiM, HO Macro cjieaa, npoTMB BOTIM, opoi.Lia.na meicy M ne pa3 Taae&nbiH B340X BOJiHOBan rpy^b MOIO. HaKoneii, MM ;ioexa.nn iio /lyftoccap. Haorajia caMaa MyMMTejibnaa iviMiiyTa pa3JiyKM: a 3an.1aKa.r1, oren npocrie3mica TO^KC Mbi coujJiM na craHnwio. fl cran nepe;i OTUOM, noTOM nepe/i 5a6yniK0H Ha KOJieiiM, npoca OjiarocnoBeuna. Co cne3aMM na r.na3ax 6jiarocjiOBMJin OHH Mena, nanyTCTBya coBeraMn, OK criyacMTb napio H 0Te'iecTBy. fl npocTHJica c Manexoki, nouejiOBajica c 6paroM H npi4Ka3aJi nepenecTM M O M Benin H3 KOJiacKM, B KOTopoM a npnexa.n, na nepeK.nainiyio. Mnuia, JiaKen, KOTopbiPi iiojmen 6MJI **npoBoacaTb** Mena *jxo* Mkipropoyra, y.no>KM.n Benin B TCJiery, H, eme pa3 npocTHBiiiHCb c poiiiibiMin, a yexaji, ace.nafl cicorib MO>KIIO coKparMTb TaacoiiMe MM-IVTM pa3.nyKH.

MMMOXO^OVI cxaxy iiecKOJibKO CJIOB O rioSyiiMTeJibi-ibix npn'iMiax, 3ac:TaBMBi.uMx Mena nocrryriMTb na Boennyio cjiyacfty.

Ilanny paccKa3 CBOH ab ovo.

B KOime 1852 ro;ia a 11031 laKOMMJica c m-me Jla3apeB0H, B/IOBOPI KMLUM-neBCKoro nojiMiiMeHCTepa inTa6-|X)Tivinc;repa JkwapeBa, KOTOPMM ne3aiiojiro

;io Tom **BpeMeiiH** OTnpaBH.ucî в Ijinc:oPi(:KMe. Y iiee a necKOJibKO pa3 Bcrpenaji M-lle A.imiy MepweeBCKyio, yieuyniKy .nex 17, neGoraryio, no o;ia|)oiiiiyio 3a\i(ˆiax<vibm>i.\i \\IOM iu IMVIKOM icpacoron. CnaMa.ua oua ne npiuB.ueK.ua ocoGcmioro \ioero BiiHMainua, no «iovi uame a MMCJI ouyuaiu ce BH/ieXb, TCM oo. ICC IKVMIUHÎIUCI BUMÎIIHUO 3 T O H jIUBHOU KpaCOXbl... **OyiHHM** (JIOIJOM, a 6i)iJ[B.iio6.neH. I lo o K ui>ic:Ka3cvih MOIO JIIO6OBI>? CKO|X) npivicraBMJicH K 'roviy ciyiaM. A.iiuiia iipocn.ua vieiiÎI cuaftaoixb KimraMiu Alîl «FICIMH M B OCOGcilllOCM CIUUXOXBOpaIIUÎIMIU. II ClipOCIUJI CC, MMIdJId ;in oua 1 lyniKiuna, н na oipniiaiuvibiibiH OXBCX iipiucnaji CM uepe3 lieCKO.UbKO BpOMCIIU *.JUJICNHH OIICmiia"*, B KOTODOM BCC MCCXa, eooiuîexcxByiomiue \IOHM TOIVUIIIUIHM MyBCTBavi, a iio;iuepHy.u Kapaii/iamoM. Ikxope н iiojiyin.**ii o6paxno** *Oiiernita* iu, o Bocxopr! - nepe.uiucxbiBaîi ero a iiameji JIOKOII CBex.uo-pycbix BOJIOC - iioiiaxno, OXO *6bum* ee BOJIOCIU. LllecTiia;marMJieTiiMH **pe6enoK**, ÎI 6bin yBepeii, ÎI cxapajiajic.a yBcpnxb **ce6a**, uxo AjiMiia vieiiîi JIIO6IUX! *W* в caviоM iiejie, в iioBOJibiio KopoxKoe BPCMH nocjie 3xoro **co6bixiuîi** ÎI ycne.i c6jin3HTbCîi c: iieio. Ileo>KHiiaiiiibiH oxbC3;i ee в Oiieccy pa3pymn.i **6.necxHLnne** luiaiibi JIIO6BH MOCH. A.nwia yexa.ua c. OXUOM, MaTCpbK) м **McUlCHbKOM** CCCXpOM B O^eCCy Iia 2KMXCJIbCXBO, KaK yBepaji iipyr Mw-ia BjiauiKO, **Koxopbiiu** oipvieJiRuca **xenepb**, KaK Ka>Kexcfl, в **Konnyio** apxiujuiepiuio. MaBecTMe **0 6** OTOM y6iu.uo Menii, a xoryia xo.**ubKO** nocTMr Bcio **ciujuy** JIIOSBM Moeiu; pa30uapoi3aniue MOC Gbuio yacaciio: oua ne JIIO6MT iVienîi! oua noKiunyjia Meiia! B OTO BPCMH npiuexajua в Kmiiw-ieB н3 ;iepei3iin MOH 6a6yuiKa iu no3iiaKOMiujia MCIIH c **ceivieiucxBOM** XO^KOBCKMX, COCXOHIHMM H3 BiioBbi, >KemnMiibi eiue MO.UO./K)H м KpaouBotu, н npejuecxtioH înecTiiaiiuaTMJieTneM ee ;iouepw. ripeJiecxH ee в /ipyroe BPCMH, Bepoaxno, no/iePiCTBOBajiM **6 w** na MCIIH, HO xorvia a**.uio6iu.u** AjUHiry, .UIO6H.U ee, xaic CKa3arb MHVO BO.UH " a JIK)6l4Xb HCXHIIHO M05KHO XOJIbKO pa3 в >KH3IIH.

KaK **6biTO HH 6buio, iiecMOTpn** na TO, MTO H Bceryia **6bui** ;roBO.ribiio cyx c PcrMiioM XO^KOBCKOM, **neonbinibiHfx^6eii0K,** ona noJiio6njia MCIIH M |)e.mmiacb orKpbrrb **Miie** CBOC uyBCFBO. MoyKiio JIU ocnapHBarb nocjie OTOFO ClipaBCVUIHBOCTb CIIOB **iIyin** KMIia:

> Me\i Meiibine >Ke.iminny Mbi JIIO6MM,
> 1 VM Gojibine iipaBMMCH MI,I CM!

IlojiOAeiiiue **Moe** CTaiiOBM.nocb crpamibiM м c:\ioiiiiihiM: ÎI JIIO6MJI Axiwny, no MO>KIIO JIU **CKa**-jaTb Permie: "Cyviapbiiiîi, a **ne M017** jiio6nTb Bac; в **nacTOHinee** BDCMA cepyine MOC **ne** CBO6O/UIO OT IIOCTOÎI; noyKa.nyPicTa, rio.iio6nre **Koro-nn6y;ib** iipyroro'? Ho iieB03\io>KHOCTn oGbiciiMTb *ov*

* „llcpCJiMCTbiBaH cix)"· — adăugat ulterior pe câmpul filei (n. ed.)

iianpîiMMK, MTO ÎI **ne** JIIOGJIIO ee, ÎI... Oueiib IIOIIHTIIO, MTO H cviejian. Mon **OTiiorueiiMîi** к PeiHiie CTaiioBMjiMCb BCC **5o**.uee м **6o**.nee 6.UM3KM. Oua Jiio6MJia Meiîîi luiaMeiiiio, a ÎI inyrnji, raK (:Ka3aib, c **nefi** *pourpasserle temps.* Biipyr coBepiiieimo **neo**>KM;iaiiiio B03BpainaercH *m* OACCCI.I Ajiwia, м, к neciMacibio **MoeMy,** 0Ka3biBaeTCîi, MTO **011a; iai3iioy**>Ke **yipyawT** c PeiMiion. *Sang bleu! Ventre bleu! Morbleu! Parbleu! Tete bleu!* fjiOBOM, Bce nix)K.nîrrnîi, 3a KOTopbie TaK c:T|X)ro **11aKa3bi13a.iiKO|X).rn,** Kapji X, iipHxoiurr **Miie 11a** yvi iipn O;BIOM BociiOMniiaiinn о **Moeiu** ToniaiuneH no3Mmun MOKyiy /tByx OIIICH! AJIMUCI **3aivicTM**.na iiepaBiioiiyiiiwe KO MUC co **oropoiibi** CBoen **no**/ipyi^ **w,** j3a3yMeeTCH, **co**M.na ivieim **n3**\iennnKovi; Perwia y3iia.!ia, MTO ÎI itaBiio JIIOGJIIO AjiMiiy *n* |XM.un.na ri03a6biTb MCIIH. TaKM.vi o6pa3OM, ÎI ocrrajicH **na** .ui..;ry, ynpeKaeMbiw в M.JMCIK^ oituofl м iipyroPi.

Ile y;iMB.MHHTecb, MTO, M3o5pa>Kaa MOIO **nepByio iu** BMCCTC C TCM 1IOCIKVU **11010**.rtioGoBb, ay**r10Tpe6.11**mo Bbipa>KeiuiioTMacTHnecooTBer-CTByiomne oriucanwo co6biTMîi, **Koropoe** MMCJIO 3iiaiMTejibiioe B **.iManne** **na 1300** cyiibOy MOIO; **a** riumy oro, H|)05KMBILIM C .UMIUKOM rpu **Mecaua** в rycapcKOM no.riKy, ycncBiuM 3ar.iiyuiMTb npoKiiwe rpycTiibie Bne'**iaTJiennfl** 6.uaroiieTejibnbiMMKaiuiaMMmaivinaneKoro,uuMrenepbonc ocTaBUJMC boiiMH,anj^eitaiocbMe MraM n|30iiieyruieio, M,C Tbiitn oCKa3aTb, H wnoriia nnauy.

H necKOJibKo pa3 **ribiTajica** pa3yi3epnTb Ajimiy nacMeT MIIUMOM JIIOGBM **Moeiu** к Permie, **no** Bcervia BcrpeMa/i c ee cropoiibi в OTBCT **na** MOM onpaB4anna **xo**.no;inocTb M pai3iio;iyinMe. 3TO y6wi3a.no i\iena. *H* crapajica ciKViMTb 3a **neio,** M **3aMe'MJi,** MTO ona nepaBiio/**tyiLiiia** K oyinoviy **MOJiOiiOMy** ()paMHMKy lliiyuieBCKOMy.

B 3TO **BpeMa** ri|X)xo;**in.u** *nepe3* KMiiiMiieB в MOJI^BMIO 0.**ubBwono.ub**CKMH **yjiancKMH** IIOJIK, MKOMUC 3aexaji loiiKep I enpMx EJIOBMUKMH, TOBapwm MOM 1 1 0 PobCrCKOM rHMIia3HH.

1 IpMBeiieriiibiM в**oTMaanue** M3Mei0M AJIMIIH, **apeiunjica** 3arjiyujMTb crpacTb pa3JiyK0fi c neio, a e **; iMiic:rBeiiiibiMK**roMy **cpeiiCTBOM6bm** nocTynjieiiMe 1 3 Boeimyio aiy>K6y. II o6paTHJic:îi к OTU> c npoaGow onpe^ejiMTb iviena в **yjiancKMH** OjibBMonojibCKMM IIOJIK, riie a XOTCU **6bi** CJiy^**KMTb** BMeCTC C EriOBHIjKMM, **CTapbIM MOHM TOBapHLIICM.** B TO BpeMa Miie ne **iviMi**-iyjio eme 16 .ner. Bcpoînno, OTO **6w.noivia Biioiu** IIPHMMIIOH **0TKa3a** co cropoiibi orna. IIn cjie3bi, HM M0.ub6bi ne MOIJIM **cK**.uoiiMTb ero к onpeiiejieuMio iviena B Boeuiiyio criyacGy (indesc) *Pousse a tout,* **TaK CKa3arb, 0TKci3aMw** oină, a ne pa3 MMCJI Majioiiyiniioe naMepeiuue **.nuiiiHTb ce6ayKM3iiM.. Hpoi3Miienne** cnac.no Mena. IICCMOTPÎI **11 a** OTO, a peiriiu.rica MCKyujaTb B0.1110 BceBbiînnero.

Ha **.nwBa**/iax, **Ka** Kiia3biBaiorc:H *cmm,* **pa36pocamibie** B OKpecTiiocTu KMiiiHiieBa, AMJI BopoyKe.M OaiiaMOTM Yc:Ty|)oPi, **poyiOM 6o.**[rap, ripMo6peTei3niMH CBOMMM ra;iaiinaMM *un renomme y* KMiiii/ineBCKMx iiaM **w** liTHMeTDOB, na/teaBHJMxcîi в CKOPOM **BpeMeiiH** BCTyiiMTb в **3aKoniibiH** 6paK.

II o6paTM.iica K IICM.V C BonpocoM: c.Kopo JIU nocrrynjiio a B Boennyio cjiyA'Gy?

IIHKOIVUI ne .*a6y;iy OTOPO xyjiomaBoro ne.noBeKa c BWCOKMM .I5O\I M Biiajn.iviM r.ia.iaMM. Ou \mm B P>KM KO.io;iy Kapr w craji ra^arh \ine.

BOT ero cjioBa (29 wojia 1853):

'Tbi xo'ieiiib rKKrryiiMTb B Boennyio ciyacoy; oren refac ne no3BOJiaeT, ou xopoiiio ;ie.iaeT; c.Kopo npn^icr TBOC B|X\\JÎI. TO6OM pyKOBO/icTByeT ;IIO5OBI): no oua oeciuioiuia; ra, Koropyio Tbi Jiio6nu]b, cicopo BbiPîyier 3a\iyA- 3a TBOIYO conepiiMKa. Ckopo Tbi (Jteiiaenibca BOHIIOM, H cmacrbe 5yyier reoe coiiyixrrBOBarb. Cyjibfta TBOH 3aBncwr or npex HOXOZIOB, Koropbie i}()3Bbi(;ar Teo"a 'ipe3Bbi<iaMno B \inennM .IKWM, H B Mo;io;ibie voim Tbl AOCTHIieillb BblCOMaPiniMX IIOMCCTCM."

OII roBopn.i eme vinoroe, 'iero a ne BCIIOMIIIO. BMecre co vinoio 6bui ii|)M)T().M raiiaiiMM y YcTypoa juvm MOM BojiecnaB.

(ViOBa IlanaHorM i-iac'ier nocrrynjieuMii Moero B BoeHnyio CiiyxSy c6bijiMCb: c rom BpeMeiiM, KaK a peiunnca nocerMTb ero, ne npouiJio M nojinwt.

OjibBMono.ibCKHH IIOJIK yniari 3a rpaimuy, a n ocrajica, npecne/iyeMbiH rpycrbio. ycMJieniibiMM JTMTepaTypiibiMM 3anarMaiviM pemujica a 3arjiyiunTb jiio6oBb MOIO; no ncoviorpa na Bce MOM crapaiiba, AO caMoro onpeiiejienMa MOCFO B rycapbi a ne >KMJI, a ropeBan. J'ai tire le diable par la queue.

27 4>eBpajia 1854 r. Mwnyjio ivine LnecTnaimarb jieT, 28 wcjia Toro >KC Mccaua oren nocriaji na BbicoMaHiiiee MMa npomemie o no3BOJieiiMM ivine onpe^eJiMTbca na cnyacSy npaMO B BOMCKa B TypuHH B apMMio, B rycapcKMM renepaji-(j)eJib;iMapeujajia rpa(t)a PaiieuKoro HOJIK*.

IIponieiiiHe 3TO nanucano B raKOM MCTnnno-naTpMOTH'iecK'OM ziyxe w raicuvi npcKpaciibiM CJIOFOM, MTO a ne Mory yiiep>KaTbca, 'no6bi ne coo6mMTi» 3;iecb iiorjiOBiibiM c nero cnucoK.

IIocryiuieHMio MoeMy B rycapbi B oco6ennocTH cnocneiiiecTOBOBaji Kini3b AHTOH KcaBepwM J IIO6~OMMPCKMM, no/inojiKOBiiMK Pa/ieiiKoro noma, KO'ropwM Bcrynmi B KwiimieB na noxo^e 3a rpanwuy 20 <i>eBpajia 1854K. 21 ()eBpa.fia Kiia3b JIIO5OMMPCKMM nocermi orna Moero, O KOTOPOM ou \1110ro cjibiLiiaji, naxoyiacb eme aabio'raiiTOM npw reiiepajiTy6epHaTope 6n6wKOBe B KMCBC. Oren 6bui o'iapoBan o6pamenweM n o6pa30BanweM Kiia.ui, n iiouie ero yxoyia 3a\K'rM.i, o6pamaacb KO Mne, MTO ecjiM 6 no>K("pTBOBaji Mena na c:.uy>K6y napio w OTewecrBy, TO ne peniHJica 6bi OTOTb B MHOM IIOJIK, KpoMe rpac[)a Pa;ieuKoro. "X\oj\ pyKOBO^CTBOM 'iejiOBCKa, no;io5noro Kiiasio, CKa3aji 011, MOAMO BHHTM B imnyT. X\ nai10MiiM.ii OTny, «rro 'iepe3 iie;ie.;iio MIIO MMIICT mecTnaymaTb JIPT, M rioroMy a ne BM>Ky iiMKaKMx npenaTCTBMH K MoeMy nocrynjieHMio na

'*În manuscris este spațiu liber, destinat - probabil - textului petiției (n.ed.).

Boennyio c.:iy>K6y. 11a 3TOT pas a BcrpeiMii coiMiacMe 00 cropoiibi orna. CKa3ano - ciiejiano.

28 (t)CBpa.!ia, KaK a yxe 3aMCTM.ii, iiocnano 6bi.no npoineiiMe na BbicoMaMmee MMa.

22 anjxMiii nojiy'ieno 6bi.no ar (;ra'rc-ceK:|x'rapH KH.A. lojiMiibina OTHOiiienne OT 29 Mapra 3a 1826*, MTO iipouienue nperi|30BOAiieno K r. BOaUIOMy MMHMCTpy.

C JIMLLIKOM Mecan a oxMyiaji OKOH'iaTejibuoro paspemeiiMa, naKonen neTepneHwe Moe nocicopee paccrarbca e nenaBMcrnibiivi KMIIIMHCBOM 3acTaBM.n0 Mena onpezteJiHTbca iioKaMecr (KaK a iiyMaxi) B pe.3epB, M C 3TOH ncnbio a OTiipaBMJica B Mnpro|X);i, 1 vie naxoAMJica B TO BpeM a urra6 ixsepBHOM .nerKOKaBajiepMMCKOH itMBM3MM. i:krr AO|X)>KHMK Moero liyTM OT /(y6occap iio H. IVlMpropoiia: /lySoccapbi, EiopjibiK, BajiecKaa, JlnneuKaa, BajiTa, ÎIo3nanKa, Bo6pMK, 6epe3KM, 0.ribBMoiiojib, Jîbicaa ropa, Hec'iaiibiM Bpo^, 3jibiiiKa, Majiaa BMCKa M H. MMPI opoii. B. EropjibCKe M Bo6pMKe a HO'ieBaji, M na TPCTMM iienb nocne Bbie3iia M3 KwLUMHeBa npMSbui B H. MMpropoii. /lopora M3 riec'ianorx) 6poiiy B 3jibinKy ocTaiierca ;i.na Meim naMHTHOM B oiinoM OTHOiiienMM. IlpoexaBLUH Bepcr 8 OT IIec'ianoro 6poiiy, a 6bui 3acTMrnyT cmibUbiM /IOMeM M npMnyAiien 3aexarb na Bpevm B TpaKTMp, KOTopbiM, K c'iacTbio MoeMy, nonajica na iiopore. Tpaicrup STOT, M3BecTiibiM (KaK y3iiaji a OT aMiiiMKa) no A MMeneM A;ia6auieBCKoro, 3aMe'iare.rien ^ByMii 'ipe3Bbi'iaMno npwBJieKaTejibUbiMH BemaMM: 1 - oTJiMMHbiM IIMBOM M 2 - 40'iepbio c»iiep>KaTejifl, TMMÎIOM, 16-jieTuew AMiiOBOMKOM peiiKOM Kpacorbi, KOTopoM a, KaK yBMiiMM nocjie, nonaji Ha rjia3.

24 Mau n npMexaji B H. MMpmpoyi M ocTaHOBMJica B TpaKTMpe repa ÎJJruiMTa, npoBopuoro neMna-npoHiioxM. HepBbie iiBa MJIM TPM JIHR a npoBeJi B H. MMpropo^e B coBepuieniiOM 6e3yreMCTBMM, KOTopoe npoMCxoiiMJio OT BecbMa ecTecTBeiiHOM npnqnHbi: a ne 3na.n, MTO 4e.naTb? JlaKeM MOM, MMma, ynTep-o4)Muep ;ieM6-yjian, cJiy^MBiriMM npoA/ie B HoBOMMpropcwcKOM yjiancKOM nojiKy M IIOTOM iiepeBeiieniibiM B PBapyiMio, coBeTOBan MHe nocjiaTb 3a crapuiMM iiMcapeM M pacnpocMTb ero, K KOMy eiie^yeT ivine npe>K/ie Bcero o6paTMTbca naoier onpeiie.neiiMji Mena B rycapbi. Ho a npeneSper ero coBeTOM, peuiMB nocoBeTOBarbca c KeM-HM6yiib yivinee crapmero nwcapfl.

B coce^nen MoeMy uoMepy KovmaTe ocranoBMJiai 3a iieziejiio ito Moero npMe.3/na MO^O;40M «dejiOBOK, iipMexaBiiiMM onpe/iejijrrbai B ByrcKMH yjiaiiCKMM IIOJIK, ILA.lOieoHMn, pxMOM M3 KPWMCKMX Tarap. i I c HMM H03naK0MMJica HeivieiiJienno nocne npwe34a B 6M.nt>apiinoM: M3Bec.TH0, KaK 3naK0MfI'rca B MOJiojibie, M05KU0 r.Ka;%iTb, ;iercKMe ro;ibi; 3a 3iiaK0MCTB0M cnc^yer 4py>K6a. SCneoriMii nocoBCTOBaji ivine oStaBMTi) o MOCM AeiiauMM

'Textul „OT 29 Mapra 3a 1826" este adăugat ulterior (n.ed.).

nocTyiMTb B Boeniiyio cjiyAoy aiitioTaiiTy naMa.nbiMKa ;IMBM.3MM [xyr.MMcrrpy liFJ.I laBpo-By.

Ha yipyroM /iciib a ornpaBM.ica B KaimarmpMio JIMIM.3MM, ryte, KaK vine ciaua.nM, a viory 3acTa'ii> NlanpoBa OT 9 nacoB y'rpa ;io 12. /lcHCTBMT(Mbiio, KOivia H 3ciiiie.li B yiamnnyio vme KOMitary, nie Bceiyia 3aiiMvia(vrca ayitiOTairr, ou iipocMarpuBaji KaKyio-xo 6"yviary. .^LVICTHBIIM MPIM, ou cnpocn.il, MTO MUC iivAHO. 11 oStbacimJi CMV iipwmny Moero iioccineiina. "Bbi 11pMBe3.iiM 3a.nor, neooxo/iMvibiM ;i.na nocTyn.neisria B rycapbiT - cnpocM.;i oii, BbCJiyinaBiiiMM viena. "On co MIIOIO." "7IOK.VMCHTI>I y Bac ecTb?" "Bec, 3a MCKJHOMeiiMevi CBM/iCTe.nbcrBa npeiiBoyiM'nvia yiBopancTBa o HCMVICUMM npenaTcrBMM c: vioeM cropoiibi K iiocrrynjieiiMio B Boeiniyio cnyAfty" "OyinaKo \m ne MOACTC ObiTb noyiBcpAenbi 3K3avieny 3;iecb, noTOiviy MTO B M.Mwpmpoyie IIOT IIOJIKOBI,IX KOvian;iripoB, Koropbie ;io.nAlibi npMcyTCTBOBaTb npM BaiueM 3K3aviene. BnpoMCM, na ;max nrra6 Bbicrrynacvr B yvianb, M Bbi vioAere ry;ui exari,".

Deconcerta, TăK c.Ka3aTb, cJiOBaviw 111aepoBa, a craji eviy roBopwTb o ney;io6cTBax, KaK MO conpaAeiibi c vioeă IIOCWKOM B YMaiib, M iipoc.MJi ero c/ianaTb vine, COJIM VIOAIIO, ciiMCxoAVieiiMe, iioyiBeprnyB Mena 3K3aMeny B II. MMpix)|X)iie. "II BI 10. ine nocraraio Baine iioJioAeiiMe, a nocrapaiocb nocoorrrb Bameiviy ropio CKOJibKO oro OT viena 6y;iCT 3aBMCMrb. IIpiijiMTC KO vine 3aBTpa".

Ha (JieyiyioiHMM ;iew> a cnoBa amuica K a,i-bi()rairry. Ha 3TOT pa3 on BcrpeTM.ii Mena, KaK crapMimoro 3iiaKOMoro. *"Crymmc,* CKa3a.11 011, K iicvuioJiKOBHMKy renepajibiioro nrra6a Hlierirejiio M CKaAMre eviy OT *Macro* MMCIIM, MTo6bi on iioyiBeprnyji Bac 3K3aMeny". OT 11 laupona a OTiipaBM.nca npaMO K UJjicMreJiio.

ECJIM Bbi iiMKorvra ne BM^ICJIM HljiePirejia, TO no MoeMy onMcaiiMio jieiKO ero ysnarb, BCTperMBII I MCb c IIMM cny Marino. 3TO viajieiibKMM, iviajienbKMM, MajienbKMM noAriojiKOBMMK renepajibiioro niTa6a c /lOBOJibno yviiibivi jiMiiOM, Bcer/ia B 3acajienii0M ciopTyice M B BbiMapannoM <j)ypaAKe OII XO;IMT "C MyBCTBOvi, c TOJIKOM, C paccranoBKOM' npMvienaio K ero iioxoAKe cjiOBa PpMSociOBa, M, BcrpeTMBiuMCb c BaviM, npMCTa.ribiio Bac ocMarpMBaer, KaK 6bi crapaacb no napyAiiocTM y3iiaTb o Baiiievi xapakTcpe.

K 3'roviy Ma.neiibK0My noiinojiKOBiiMKy aBMJica a no iipMKa3aiiMio M-lanpoim. IIJjieMPeJii) BCTpem.n viena 'ipe3BbiiaMno IIPMBCTJIMBO, noKJioiiMJica vme nec.KOJibKO pa3 cpa/iy, cjicnai mapKaa, M cnajienbKO nporoBopMJi: TIoAajiyrrre saurpa B Aceari. uacoB ynpa".

Ha /ipyrori *jxcub* B nasna'ieiinoe BpeMa a cnoBa aBM.nca K LHjieMrejno, cnoBa 6i.1.11 BcrpeMcn MM 'ipe3Bbi'iaMiio IIPMBCTJIMBO, c IIM3KMMM noKJionaMM, c TOM .pa3iiMueM, "iro na 3T0T pa3 on CKa3a.n vine cjia/ieiibKMvi roJiocoM: "M'iciK, ceroiuia a iKviBepniy Bac viajieiibKOMy MCiibiTaiiMio". *H* nocneiiOBaji *M* IIMIVI B ytpyryio KOMiiaTy, no-BM;iMvioMy Ka5Miier, rvie on, yceBiriMCb B

Kpecno *ala Voltaire* - no BCTXOCTM, Bepoariio, coBpevieimoe Bo.ibTepy, - npcAfiaraji vme pa.i'iM'iiibie Bonpoci.i M3 MCTOPMM pyccxow, M3 MCTOJ)MM Bceo6nieM, ri3 reorpac|)MM pyccKOH M BCCOGIIICM, roBopMji co MIIOM qeTBeprb 'iaca no-(|)paiiny3CKM, cnpocMJi o 'ICM-TO *m* Mare.MaiMKM M c/rejia.n 3aKJiio'ieiiMe, MTO a BCC 3iiaio iipeKpacno. "Ho3;piB.iiaio Bac, iifxviOJiAaji on; CKaAMre a^tioTairry, MTO Bbi iiOABeprajiMCb MciibiraiiMio".

Foiiopa 3TO, on iiec.KOJibKO pa3 noK.noiiM.nca, conpoBOAviaa c.ioBa CBOM CJia;iKMMM y.ribi6KaviM, M a yiiieji c iiaiviepeimeM IIOMTM K IllaBpoBy.

- Bbi 6buiM y [UjiePinvia? ciipocM.n on, XIMCTMB Mena.

- H iipavio or iKVinojiKOBiiMKa. On iioABepriy/i Mena MciibiraiiMio M ocrajica yiOBO.nen MOMVIM CBeyieiiMaviM.

- 'reiiepb Bani 3K3aMeiianMoniibiM JIMCT, KaK c.Kopo 6yiieT npeiiCTaB.nen LHjieMrejiCM B KanirejiapMio, vibi riocrieiiiMvi ornpaBMTb B Bo3iieceiiCK *mn* iioiinMcaiiMa onoro no.nKOBiiMKOvi MMf)6axovi, a Bbi vie.Ajiy Țevi iipeiicraiibre vme 3a.nor M /lOKyvieiiTbi; npw 3TOM AC ne 3a6yiibTe nanMcaTb Banie.My OTny, M'ro6bi on 11pMCLr1a11 viiie CBMiiere.nbCTBo npe;iBOiiMTe.ria iiBopaiiCTBa. Be;3 nero a ne Mory ornpaBMTb bonux B MMnepaTopcKMM /ienapTaviem\

}1 oc'raBM.n lllaBpoBa, iiOBoiibiibiM Biiojine nenoM BcejiennoM, M, BO3B par MBUJM Cb 40MOM, 3aKa3aji iiopriioviy ix^rrrepbi M c()ypaAKy, a MMUje BCJien KyiiMrb necKOJibKO nap iieM3M.nb6epiibix ruiiop.

lloKa 3K3aMCiianM0iiiibiM JIMCT Bepnyjica M3 Bo3iiecencKa, a npoBOiiM.n 3TO BpeMa AOBOJibno Bece.no, *IBMC* pa3ry.nbiio, B TpaKTMpc LLlniiMTa. H3 ;iOMy *n* B3a;i c COSOM na nepBoe o53aBCAenMe 200 p.c. M y Mena oc:TaBa.nocb npw Bbic3;ic MOCM M3 H. MMpro|X);ra B HoByio Oiicccy, *rjie* naxoiiMJica BTOPOM CBoynibiM |)e3epBiibiM IIOJIK, eiiBa 16 p. c. 3TO H0Ka3biBaeT, MTO a AMJI B II. IVlMpropo/ic *â la grande*. M.B caviOM iieJie, y Mena CAeiniCBiio na o6e^bi, na Mari, na nonoMKy co6Mpa.noc.b MHOACCTBO *JMdUOKcLJlMOepimX** 0(l)MHCp0B. M3 HMX IIOMIIIO: imaG-poTMMCTpa H.

*Pe câmpul filei, adăugat: MOH 3KCKaiipoiHibiM KOMaiiitnp porvincrp AnTponOB |)accKa3aji M H C npnMMiiy no5y/inBLuyio CMMOiiOBCikoro, cjiyAamcro B naujCM nouKy BHHIM B oTeraBKy. Hoc/ie 1 lor^n/iOMilOFI nonoHKn 011 uo3B])aiuaJic:fl o^naAitbi no3imo BCMcpoM ;tOiMOH. FUpyr CJIMIJIMT ACIICKUH IX)JI0C- tiiiacriTe! cnacnrci CMMOHOBCKMH 6bic.Tpo niier na noviomb nen3BCc:nion; n B caviOM /tejic na 6ajiK0ne Oituoro AByxTraAiioro /lovia ero UT Aemnniia M Jiovian pykn 30BCT na noviomb. Okiia iiovia apKo ocBeineiibi. CnMOiiOBCKnn Spocaercii, KaK chevalier 3aumTHTb ACHCKMH IIOJI, B iiovic, ivie ero BcrpcMaior UOBCC îiepaBnoyiymiio: iiajiKaiviM. lycap ne npnBbiK cpaAaTbCH noitoSiibiivi opyAnevi, ou xpa5po ixyi'Mpyercfl, KaK *JX* ApTaubfiu "Tpn-viyniKeiaf)" B Moiiua. 3roro iviajio: na irpyrori ;i,eiib B IIOJIUUMIO nocTynaeT AaJio5a, MTO "rycapc.KMH IIOPTIIMK CMMOIIOBCKMH BO|Duajiea B Takon-TO /iovi [index] BO npeMH Şaua H xore.i 3a^an. rocTHivi. McTMiiiibiii CTI.W. C-HMOIIOBCROPO BiiKJiajiM n 011 noiiaji B OTcraBKy. 3ro nojiynjiocb, kaAerai B CnoiiMvibi (n. ed.).

Mwproixwxoro yjiancKoro nojiKa K.)pbCBa, AoGporo Majioro, KOTOPMH, Biipo'ie.M, npwoGpeji ce6e *renomme* iiHryxH iiepBOM creneiiH; OTcraBiioro iiopyiHKa Pa;teiiKoro noma CHMonoBCKoro, MCJiOBeKa, no-BMiinivio\iy, nopa/tOMiioro; nopy'MKa KHcapncKoro ilerpa Q.ribjten6yprcKoro nojiKa AyiaMOBHMa, 'ie.riOBeKa, Kaic H ^avicIHJI, BCMIIO ue/iOBO.iibiioro CO6OH H c:y;ib6oM; loiiKepa IGieoiiHiia, o KOTOPOM a yace [OBopn.ii; Kopiiexa y.riaiiCKoro rpa^a IlHKHTHiia nojiKa /jeceimopa; OTcraBiioro luraG-IxynviHcrpa Pa;ieiiKoro nojiKa, TepnoBCKoro; loiiKepa rycapcKoro QjibFH HwKOJiaeBiibi nojiKa, Ha3HM0Ba n. T. *II*

IIo(Liie;jnei\iy a **o6a3an** 3iiaK0MCTB0M MOHM C mile Ara(|)Hnen 3opn'i, MOCH 3eivuia'iK0M, MOJiiiaBaiiKOH, Koropaa ocTaiMua BO MUC cnaiiocrnoe BCx:noMniiaiiHe, **3** **r** **o** iteByiuKa Jier 27, eciin n e oo.iee roro, H , necMOTpa n a **POilbl**, KdKOH CBOKeCTblO, KdKOM **06B0**|30^MTe.]lI>I10H rpMBJieKaTeJlbllOCTblO iibiuiHT KpacoTa ee! i1 IIJX)IKM y nee c Ha3HM0BbM oiinii rojibKO Be'iep, M necKOJibKO 'iacoB ri|X)H3Be,nH na Meu a r.ny6oKoe Biie'iaTJieiine!

/leiib a nix)B0iiwji oobiKiioBemio nrpaa B 6H.njiHap^ c KjieonnnbiM H co **crapwKOM** IJJJIJTMTOM, MJIM npMBO JiaK uşa a 3a **iipejiecrnoH** ConeMKOH, CJiyxaiiKOH m-me LLlnJIMT, Koropaa BiipoMeM ca\ia eine OMenb Heflypna COGOH. POTMMCTP Baudouin de Courtenay yBM/ieB ee c neBbjpa3MM0H /tocaiiOM ocasaji, oGpamaacb K CnMonoBCKOMy: *„Morbleu! c'est dom mage, mon cher, que je ne parle Vallemand, sinon..." H* ne c.ribixa.n /laiibneHUJMX CJIOB Goiiyoiia. KaK 5bi TO HM 6biJio, ConeMKa iiaJie.KO npeBOCxoiiHJia B Kpaco're CBOIO Gapbiwo, npn TOM *me* 17 jicr... icaKoe MarwiecKoe ciiOBoL Mnonia m-me LUII/IMT npocHJia MCIIH, Kiieonnna M Manopa rycapcKoro E.M.B. nacjie/iHMKa nojiKa, Hop^viana **na** JIOTO. K nen coGHpajiacb Ma.rienbKaa neMeuKaa KOMiiaiiMH, COCTOHBLH aa *m* necKOJibKHx HCMOK, M MM ca;iMJii4Cb nrpaTb B .110TO; ne roBopa no-ncvieuKM, a Mpe3BbiiaHH0 KpacHojx^'iMBO 06-MIOIHJICH B .TOOBM MOHM napniepinaM. BeMCpOM Mbl oGbiKHOBeiiiio **OTnpa**!iJia.)iHCb c KjieoHHiibiM KyiiaTbca B KynaJibue, ycTpoennoH iuia KairrosiHCTOB, H B03B[)aTHBinHCb, c neonHcainibiM aniierMTOM nporjiarbiBaiiH necKOJibKO cxaKanoB qaio. Mo KaK yGuTb BCMep? *Pom passer Ie ternps* MH exajin na H3B03MHKe B 3.rio'rono.nb, ropoiiOK B 3-x Bepcrax OT H.Mnpropo/ia, r;ie .nerKO MO^KTIO no3a6orHTbca na CMCT KJiy5llH'IKH.

HaKonen **OKsaMciiamiOHHbifi** JIMCT MOH ripncjian 6WJI H3 **Bo3necencKa,** H LllaBpoB, iiOTpe6oBaBi_HHH Mena K ce6e, oGtHBH.n, MTO a viory exaTb B HoByio Oiieccy. "Il|)oe;3>Kaa **'iepe3 Bo3necenc**:K, Bbi oiviaiînre Gapony **$011** IVlMp6axy 3TH 6yMara" (0 1 1 BpyiM.n MHC necKOJibKO naiceTOB H necKOJibKO accHniaiiHH) H 68 p.c.

MraK, c 16 p. B KapMane, H3 200 p.c, HCTpaMeniibix B leMeune iisyx neyieJib, a Mean na no'rroBbix B II. Oiieccy. Ko Miie CMC/IO MO>KHO **6buio** ipHMCHHTb 3TM CJlOBa:

"..............KopneT rycapcxMM,

PIrpa cy;ib6bi **1la** cny>K6e napcKon,
PI 6e3 rponia H 6(3 3a6oT
C^Hpajica BbicryiiMTb B **110x0/1"**

Bor MOH MapinpyT *j\o* IIOBOH 0;UX:CI.I: II. Mwpropoii, Majiaa BncKa, 3jibiHKa, IleaiaiibiH 6po;i, Jlbicaa ropa, lijiaicviainoe, KoiiCTaiiTHHOBKa, A.iieKcaiuipoBKa, Bo3iiecencK, Be.noycoBKa, II. O/iecca. Mß 3Toro BH;IHO, MTO OT II. Mnpropoiia *JIO* I).uaro;iaTiioro a cneyiOBaji no TOM >Ke ;iopore, no KOTOPOM npHexa.n H3 **KMiiiMneBa.** II npoBe.n IIOML B **A;ia6aineBCK0M** TpaKTMpe, xo3HioniKa **KO'**roporo npejiecTiiaa **TMvma** 3aiia.na MecTeMKO B MOOM Cepillie, Mpe3BblMaMIIO **IIOMCCTMTeJlbirOM** c Toro BpeMeiiH, KaK eiiHHCTBenno-HCTHnnaa xo3HMKa ero nepeMeiiMJia KBapTnpy. TnMna BcrpeTMJia MCIIH (MVTI>) ne co cnraaMM na rjiasax, TaK BOCXHineiia 6biJia ona MOHM npMC340M. FI 3aMeTHn ee BOJineiine H nocneniHii yBecTH ee a l'ecart, Tpe6yn 6y^ro 6bi CTaKan nMBa.

B Bo3iiecencKe *n* noMesaji M B 11 qacoB yrpa npnexa.n B H. 04eccy. OcTanoBMTbCH H npMiiy^;ien 6bi.ri B e^HiiCTBennoH nopHiiOMHOH rocTHHMue, 3anaBiiiM noMep no 75 KOII. B cyTKM... ne 3a6yiu/re, MTO Mß 16 p. c. y Meu H ocTajiocb ejie 2! '

OpMiiH B ce6n nocne npMe3iia B II. Oiieccy, H CMCT ny^KHbiM OTnpa-BMTbCH K nOJIKOBIIMKy C OTIIOIIeiiHeM H3 IIITa6a iIHBH3HM 06 onβejiejieHHM Mena B 3anacnoM 3CKa/rpon rycapcKoro renepaji-(|)e.nb^Mapiiia.na PaiieuKoro no.nKa. KpoMe Toro, IIIaBpoB iiopyMM.n MUC nepe^iaTb eMy 68 p. c MKOH-KaKHe 6yMarn. 3 T O 6bi.no, ecrin ne oniH6aiocb, B MCTBepr.

rioriKOBHHK iipniiaji MCIIH Mpe3BbiMaHiio npHBeTJiMBO M o6i,acnMJi, MfO on BcriHT aiit**.iOTaiiTy,** nopyMHicy **PociiOBCKOMy,** 3aMHCnHTb Mena na naeK. /lOBOJIblIM 3THM OTBCTOM, H B03BpaTHFlCH B rOCTHIIHIjy. B IlfTHMUy yTDOM B MOM noMep **BOLucji** TrxiKTMpmMK c 3ariHC0MK0H, yjccKaTb, OT nopyMHKa Xn^c^ey* cjieiiycT:

3a noMep .... 75 K.
3a Man ..... 15 K
3a o6e;i .... 60 K
3a napy enrap ... 10 K
3a y>KMii 30K
I3cero 1 p. 90 K

fi c nenpMTBopiibiM iieroyiOBanHCM iwrjiHiiyji na 3aiiHCKy M **3aMeTH.11** Civiy, MTO **3a** no;io6noH **iipfii**-ibio ne CTOMT xoyiHTb H MTO OII **ropa3iio**

* în manuscris este „rn>KJicy", şters apoi cu creionul (n. ed.)

6,iamrxMiiee ciejiaeT, сојім в B0CK|xx:eiibe npniiecer Miie смст 3a iiecKOJib-Ko /IIICH (в cy56oTy a iia/ieajica nojiyinTb jicubm). «Iler-c, o-menaji iiacroHMMBbiH apviaiiMii, y nae у>к **3aBe/iefiMa raKaa**-c, мто **imaTaT** 3a cyTKM». II 5|xx:n.i eviy *jwe* pyfxneBbie 6yMa>KKM, CKa3aB, мто ciiany on моаст ne npnnocMTb; na xoaawna oro IIOACHCIBOBa.no, м оп Bbiiiici *m* KovniaTbi Mpo3BbiMaMiio iio;io6oc;ipacriio y.nbi6aaci>. "Da! BOCKJiMKiiyji a, ii|X)**To6cc**:Tna, **no/iM**-iai cicvia" xo;ianii, SbiBinw **3a** /iBepbviH, Bepnyjica. "Her JIU y re6a MCJioMM, мто6і>і pa3\ionaTb ,vine crropySjieBicy *V (Y* viena ne oeraBajioc.b нм коiicтiкм). Ilpn отмх cnoBax xo3ann noK.noiiM.nca Miie в noac "KavKMCb IICT-C\ 0TBeMaM on. 'Tio ixvu> y .viena ner IIM **KoneiiKM** мсјіомм.' "'/la кто-с Bavi ne noBepMT-c'. Xo.rann yuie.ii м a iipna'ino y.ibi6ny.iic:a, nepoBO/ia cnoBa ero no-CBoe.My: a Bavi іотов iioBepriTb-c.

Ha (..KViyioiiuiri yieiib X03ann no3a6bui, iio-BMiiMMOviy, npnnecrrM vme CMeren, м, BcrpeTMBinMCb c ІІмм в 6MJUinap;.ui0M, a мз'мівмјі моіо 6.naro-yiapnocTb **y.ibi6K0M 6jiaroBOJienna.** 05e/i n yawn **a** nporviOTMJi /ІОВОЈІМІО luioTiio M eme pa3 iiaMeKny.ii xo3anny, MTO a eme ne ycneji pa3MenaTb eropyO.iieBOH.

BocK[xx:enne. зтот yreiib rx:a noiiiiynnaa npoBOiiMT no o6biKnoBennio, T. **e.** o;uioo6pa3iio. Bernnxn MOJiarca, iiaSoacHbie crapMMKM, OTCJiyAMBILIne в ncpKBM o6e;uno, Mnraior ra3CTKy; Kyrmbi, ІІОМОЈІМВЫЈНСЬ Bory, возо-**6ii0B.nai0T** naTypajibiiyio **cwcreMy; 6.na**;iM pacxa^MBaiOT c yrpa ;io ПОММ no 6yjibBapy *endimanchees,* в ПОЈІНОМ cvibicne OToro criOBa; *le beau monde* 3anaT BM3MTaMn; MO.no/ibie *mo AM* 6poiiar Ky/ia r.na3a *riuum.* K MMCJiy **iiocneiuiMX** iipnnaii.ne>Kaji n a.

ЛОА BeMep a **Bbinieji** na **nporyjiKy. 3ByKM KaBa**.nepMHCKoro **M a p u i a** npmBJieKJin Mena na 6y.nbBap. Tо/іна poT03eeB co6paJiacb B KpyAOK B03Jie naniwx viy3biKairroB; ziaMbi nporyjiMBajiMCb no/r ceiibio /rpeBec, a namw rycapw pacxa>KMBaJiM, riOKpyMMBaa ycw. H npMcoe/imnMJica K TOJine, **T e o i M B i J i e M C i aB o i c p y r** My3biKairroB. B/rpyr nocjibima**.nca** rojioc no3a/m **M e** **B** TnvK/iey! IViAviey" II orjiany**.nca,** w KaKOBO 5bi.no Moe yiiMB.nenme, Kor/ia в rpyiirie yjianc.KMX **loiiKepoB** a y3iia**.n** MHxneBMMa. "Ho, воскјімкііст тот, KOMy ciiyMMTca MMTarb M O M 3arincKM: M T O S T O 3a ne|x:ona>K? rVlMxneBMM, НЈІН **K a K** 6mmb ero? On **n a M n e n 3 B e c T e n ' .** TeM **x y x e** *A.nn* **B a c !** ммхііcвмм, O T O nix^iiopa/iOMiibiPi **Ma**.nbiPi, cbin **o**/uioro KinînmiieBCKoro a/iBOKara, ОКОІІММВІimn O/ieccKyio iTIMIia3inio n ilOJiyMMBIJIHM a-nrecraT. Biij)0Me\i, **n a y K M** ne fipMBn**.nncb** к neiviy, м оп, ocraBiiiriCb ;io6pbiM, хоті, ne ynenbiM **M a . n b i M , iiocTynm.il** в у **. n a n c K M M** Bo3necencKMH ПОЈІК.

MI,I o6iia**.nnci>** c MinxiieBriMeM KaK crapbie 3iiaK0MUbi, *w* a iipw\jiacnn **ero** na Main. BMecre c H M M **ii|)nme**.ri KO vine lOiiKep **0.ribBM0ii0JibCK0io** yjiaiiCKOii) **no.riKa** BeJiorpyiib. сјіово 3a сјіово, MHXiieBmM **o6"baBM.n,** мто 3CKa;ipon, в кото|х)м **on** naxoyrnrca, стомт в новон 0;iecce, **m** ПОЈІКОВІІМК **raKAe** ІUVUM ocrarbca eviy npri **Lirra6(** Ho3TO\iy Mbi **ycjiOBMJimcb** nanaib o6myio KBaprnpy m cro.ii, mviea B Bm;iy, MTO iio;io6noe >KHJibe BbiroAno Ana o5omx.

fî MnxiieBriMy OTKpoBeiiiio CKa3.ri, MTO y viena ner ;ienei\ no MTO a OAMiiaio nmcbvia *vu* yioviy. il 3ana.n y iiero ;iecaib py5.neri, PaccMUTaBLiiHCb c xo3aMiiovi, a nepeexa.n na o;uiy KBapTM|)y c MMxnfBMMe**vi,** a xo3awKa, xopoiiieiibKaa MapmriKa, c:orjiacm.nacb cipanaTb navi *OC)VA* 3a l p. в neiiejiio. Xo3amii, viy>K Maj^PiKm, iiocejiaiinn, ne.nbie ;UIH npoBOiiMJi B crrenw - M iioooviy ne y^MBMTejibiio, мто MHJieiibKaa xo3ariKa 6w.iia ко мuc ciiмсхо-**yrriTejibiia** m... BripoMeM, oro iipe**/ryiCT Kacaiominrica eyiMiiciBeinio** viena **w** *wn* iipyrmx, 6biTb моаст, ne 3aiMMar<\iibiibiM.

yJ.Be iKViejin a iipo>KHJi c MmxiieBMMevi. 1la rperbio iie/ie.nio on Bbi(;rynn.ri B rioxo;i no;i OMaicoB c 3CKa;ipoiiovi, a a ocrajica na T O H >KO KBapTM[x?.. y Mena ne Gbuio IIH KoneriKK 13 3ro Bpevia a vior Biiojine oneiiMTb Jiio6oBb Mai)MHKn. McrMiiiibie ;ipy3ba ysiiaio-rca B mpe, roBoprrr crapMiinaa ripwTMa. MapriMKa Kopvin.na viena *pour amour,* /locTaiuiaa vme BceB03M0AHbie y;i0B0.iibc:rBMa (Kaicme тојі>ко от nee 3aBMC,e.nn).... сјіовом, a KaTanca KaK **c** **w** **p** B Macne.

13 (DeiiopoBKe co6pana Gwjia naKonen loiiKepcKaa Koviaiua, raK KaK ммсјю loiiKepoB 3naMMrejibno yBejiriMnjiocb. H|)nexaB в niTaG, a 3acra/i TOJibKO iiByx loiiKepoB: KomejieBa м 3Barnna, a в o;unn 4enb co мпон npwexa.n НІНІІОВ. }I no3naKOMM.rica nevxwienno c ІІнмн; no oiimn TOJibKO UIМІІОВ Biiojine Miie rionpaBMjica. Kome.neB *vi* в oco6ennocTn, 3Barnn npoM3BCJiM na viena yrypnoe BneMaT.nenne, Koropoe namn OTHomeuna ne miibKO ne n3rjiaiin.nn, no eme 6ojibiue pacrpaBHJim.

Ha KaMoro a 6yiiy *vjinuvrh* c Moeri roMKin 3peiima; 6biTb vio^eT, M O M B3r.naii neBeperi, no juo/ieri raK Try;mo iiomrrb, TaK Tryimo npoiiMKnyTb B r.ny6b MX iiymn m no BneiunwM npM3iiaKaM cy;iMTb o ziyxoBiibix, MTO *K-dMAbM cyAm* o ІІнх iio-CBoeMy м Ka>K;ibiH /lyiviaeT, мто noroviCTBO 6yiieT 3ad;uio c ІІмм.

IComeJieB, 6pocwBuiriM московс:кмн ynmBepcrrreT, eme pe6enoK, BerpeiibiM M neoribinibiH MajibMMK, npMnaynjieAMT K MMCJiy rex cymecTB, KorophiM neo5xo4MM pyKOBO^M'rejib. On ne nvieer co6cTBennoro Miieiima M Bcervia pyKOBO/iCTiryeTca My>Knvi ainopriTeTovi. BbicoKoe MiieiiMe o CBoeH KpacoTC w своих Ta.nairrax iiejiacT ero iiaAMeniibiM *w* necnociibivi. On oorar, no ero OAruaer в 6y;iyme.M yMacrb 6orarbix мотов: он, ccјім cavi ne \viper в 5e/uioerM, то, naiiepiioe ^стнм ocraisnr rojibKo peBepc, no KOTopaviy, онм 6yiiyr cyiiwrb o ммсіім мх 6ariouiKM. HapyAiiocTb ero BOBce ne iipMBJieKaTejibiia; ro.noc всајімв, no on, necviorpa na зто, cnMinKOM noJiaracTca na BiieMar.neiiMe, **K O T o p o e** nix)M3B04Mr na iipeKpaciibiH поЈІ ero iipeKpacnaa napyxnocTb. Cnanajia a 6bi.n c ІІмм в Jiayiy, no зто neiicnro iipo^ojiAcUiocib; iiecxo^crBO xapaiv'repoB м rijX)IMB0[X3MMe *V\ACM* cxopo pa3t>e4MiiMJiM nae, M B3aMivmaa xo.no/uiocrb nojiOAMJia vie^/iy naviM npe-

ipa;iy nci ipeoiiojiMiviyio. M B caMOM *mne,* ecrb Bpaacaa Hf.npwMnpn\iaH: ;IBC Bpa>K7hI " M/CM *W* IiaKifOIIHOCTCH.

3BÎIFMH, Koroporo iipoMCxoaoieiiMe H neBemeciBO iionaaio 6bi, KcmeTCH, OTiiaJiHTi) ero OT o6mecTBa .nioyiePi 6o.nee MJIM Menee **o6pa30Baniibix,** ycneji, necviOTpa **na** oro, c6riM3MTbca c Koine.neBbiM H npMoGpecm *ivăj* HMM ascendent 3ro eme >7iMBMTejibiiee noKaxeTCfl, CCJIM a oiiMiny iiojioyKeiiMe ^BarMiia no OTHOUICHMIO K oGinecTBy 0()MHepoB M TOBapMIHeM. IloJKPKMM, VipaK rilX)MCXO>K^eiIMfl M05K.CT 6bITb B03Harpa5K7ieiI KaïecTBaviM cepyuia; IIOJIO?KMM, MTO iie/iocraTOK o6pa30BaiiMa MO/KCT SbiTb nonojiiieii M3O5MJIMCM OjiarojxwrrBa, iiycri. TaK. II TOTOB na BpeMa **M3MCHMTb** y6e**>K7ieilMK), MTO, KaK BbICKa3aJO** TypeUKMM MCTOPMK Bac(:bi()-3()()eii;i.M, M O H CKOJibKO xoMeuib nerpa, on ne craneT 6e.nee. Ho MTO BU coacere o McnoBeKe, KOTopbin npMoGpeji **penyTaiiHio** yionocMMKa, KoropbiM criOBa, iiocryiiKM, ;ia>Ke MCMTM CBOMX TOBapninen MCTOJIKOBbiBaer BKpMBb M BKOCb iiaMa.ribCTBy, crapaacb B03BbiCMTb *w* TaKOM creneim B pjia3ax MX oiu-ioro c:e6îi, *JIO* KaKOM creneim on ycneji ynM3MTb? TaKOB 3BHIMII! JIOJIKOBIIMK K)>K*aKOB, MCrOBCK CJiaGbIM M iOBepMMBbIM, eiviy noKpoBMTCJibCTByeT. 5Kcna no.riKOBiiMKa, ^enuuMna orpaiiMneimoro yrvia, na/iMcnnaa, no BJia/ieiomaa Bnojine BOJieio M nocTynKaMM CBoero cynpyra, nasbiBaeT 3Barai-ia CBOMM PO/JCTBCIinMKOM M 3aMenaeT MM B cjiyMae **Heo6xoiiMMOCTM** JiaKea. HyacHO JIM B3aTb GMJICTH B **rearp** - '3BarMii, roBopMT oua, CXO/IMTC K Kaccnpy". Hy/Kno JIM Bbiexarb na ry.nanMe - "3BÎIFMH, BCJiMie 3anpa«ib jiouia^eM B (paaron" Hyacno JIM... M 3BHFMH noBMiiyeTca Ka>K/iOMy ManoBeiiHio nojiKOBHHHbi, xejiaa yro/jMTb B ee JiMiie nojiKOBiiMKy. On 6eiien - M noroMy yroMaer SoraTbiM. KomejieB 6oraT, M 3BÎIFMH JIbCTMT eMy.

MraK, a M3o6pa3MJi BaM B xapaKTepMCTMMec.KMx qeprax KoniejieBa M 3BîiFMiia. Ocraerai LIInnoB.

UIMTIOB, CTyiienT IIpocjiaBCKoro unuea, ManwM yMOM neaaJieKMM, no BOCiiMTamibiM B crporax npaBMJiax. I lyAHO npM3HaTbca, c nepBoro pasy iipoM3Be.i na Mena iipnarnoe BneMaTJieuMe. II c HMM C6JIM3MJICA, MOAIIO CKasaTb, c H M M o/riiMM 6bi.ri xopoui, noTOMy M T O pa3pbiB M O M C KomejieBbiM 6bui BMecre c TOM M **pa3pbiB0M** co BCCMH Bnocjie/rcTBMM IIPM6I.IBHIMMM loiiKepaMM, TOBapMinaMM MJIM CTapbiMM 3naKOMbiMM KoiueJieBa. ILIMHOB HMCJI CBOM **CTpaHHOCTM,** KOTOpbie, BnpOMCM, yBCJIMMMBaIM TOJIbKO yBaaceuMe K neMy co fTO|X)Hbi TOBapMmeM. OH npMiiepAMBajica npaBHJia, M T O c.ne/jyer Gojiee cnyinaTb, MCM roBopMTb, MTO y nac: noaroMy ^Ba yxa M oiiMH **a3biK.** OH ne HMJI HMMCFO KpoMe npeciiOM *BOAU* M Maa, ne MrpaJi B KapTbi, Kpa>Heji **npM** naMCKe o KaKOM-iiM6yiib JIIO5OBHOM MHTPMAKC ne icypM.ri 'ra5aKy, OTOFO «yibaBOJIbCKOFO 3ejiba», CFIOBOM, OH MM(\I MIIOIMC cipannoorM - no KTO M3 nac MX ne MMCCT? *H* Bnoune yMCJi nonaTb ;io6pory, GiiaropoiiCTBO, ;ipy>K6y IllMnoBa, XOTÎI OH ne yMeu nonaTb MCHÎI. 'ITO ;ie.uaeTb! Eme HMKTO ne rionaji MCHÎI BIIOJIIIC. fi caM ejie ce6a

riOHMiViaio. II **3a6bui ynovianyTb** B MMCJIC ;IOCTOMHCTB IllMnoBa - iieoGbiMaMHoe **yvieiiMe** JIOUMTIJ **.viyx;** îi **naxo;iM.fi ero** HOMTM Bcei^a **OKpyAennbiM** MHOACCIBOM **pa3AaBJieimbix .viyx.** liiipo'ieivi, M B OTOM 3ai-**niTMM,** Koropoe on na3biBa.n *massacrer des mouches,* nporjia/aajiacb Mepra eFO iioSpoiierejiM: on iiMicoivia ne **y6MBa.ii** caMHOB, a TOJibKo OIMOK, **FOBOpil,** MIO TO-**lbKO OIMKM** pa3**VIHO**>KaiOTC**:a,** M MTO, CCJIM OII yilMMTOAMT C|X7IM 3TMX naccKOMbix *le beau* sexe, TO MOAHO naiicaTbca, MTO caMiibi caviM yMpyr OT TOCKM.

B nojiKy IIIMIIOB craji O6IHMM JIIO6M.VIHCM. IllMnoBa O/JHM 3BanM /770735ieurl.I.lM, yipyFMe Hanojieono**.vi,** TaK KaK e\iy npaBM.fiocb cxpeuiMBarb **pyKM** na ipyviM, ipeTbM - HaBJioM HijanoBMMevi 'IMMMKOBWM, MerBepTbie - «6ecneiiHbiM» IlaBJiOM MBaiiOBMMCM; M BCC B IICM ;ryniM ne MaaiiM.

LIIMHOB - **MCJIOBCK** ne6oJibinoFO pocrra M iieyKJiioAMM; qeprw ero JiMua ;iOBOJibHO rpy6bi, no B HMX CBCTMTCÎI neo6biKHOBennaa iio6po'ra, a raK^e caMOiOBO-Mbcn^**BMc, KO'**ropoe BOTiia B03HMKaeT OT co3iianMa CBoero npaBCTBeiiHoro npcîBoexoAcrBa na;i ;ipyrMMM. *K* MCCTM IllMnoBa **3aMeMy** eme, MTO ero ;io6po4erejib HMKonia ne ;ioxoiiMJia iio **xanacecTBa,** crpaiinocTb *AO* rjiynocTM, pacMe**r**JIMBocrb *w* **cicynocTM -** BO BCCM OH 6i>in **yMepen** M, TaK CKa3arb, ripMMepen.

BOT jnoiiM, KOTopbie iio.n>Kiibi ObuiM GbiTb MOMMM TOBapMmaMM M B **MMCJie KOTOpblX** 0;iMH TOJIbKO ILIMHOB **3a**(JiyvKHBaJI 3TOFO iia3Ban**'Ma.**

BcKope nocjie MOCFO npMea^a B HoByio Oyieccy MMCJIO loiiKepoB yBejiMMM.nocb, npMexajiM: 6a|X)n IVIeMenyiopcl), HapbinjKMii, CaMapMH, 6apon PeMTepn, CTaxypcKMM, HMimpoBMM, MyxanoB, rpac^ M^ycMH-IlyiIIKMH, IlaniKOB M iip., o KOTopbix îi BHOCJIC/ICTBMM isoFOBopio o6cToaTejibnee.

IIoccopMBiuMCb c KoLiiejieBbiM, a nepecraji 6biBaTb y nero, M *MU* BTpeMariMCb TOJibKo na **yMeiiMax.** MaMaubn-MKOM loiiKepcKOM KOMan/ibi 6bi.n **HOpyMMK** ./ţBOpaMH, **MCJIOBCK** H **M3K0IIOK ЛOHI**I **bl M** MIM **FOpilbIM, CMOTpa HO** TOMy, C KCM npMXOAMJIOCb CiViy MMeTb *AeilO*. **yMCHMa** HaMMIiaJIMCb yIDOM B 9 MacoB M OKaiiMMBajiMCb B 11, a nocjie o6e;ia - OT 4 MacoB iio 6. II |3eiiKO xoiiMJi na y^eiiMii, Majio 3aiiMMajica cjiyacSoM, **KOTopaa** Mena BOBCC ne MiiTepecoBajia. /(BopaMii 6bi.n OMerb ne^oBOJien MHOIO, cep/iMJica, BopMaji M o6ema.M nocnarb Mena na **rayiiTBcixry.** II cvieajica na;i H M M M npoyiojixaji npene6peraTb c;iy**>K6oM.**

He MMOI **3**«iaK0Mbix, noccopMBiiiMCb c: **iOHKCj**)aMM, a ySMBaji **BpeMa** naii KMHyKKaMM; K CO^aJICIIMIO, M KHMF B (DeilOpOBKC IICF. IIIMIIOB iia.îl Mlie MMTarb Le *commandeur de Mal te,* KoropbiM a Mi-rraji necKOJibKO pa3 B 0«:ce. YcraB KaBajiepMMCKOM cjiyacGbi MHC ori]X)TMBeji eme npe>Kiie, HOKCriM *H* ycneji npoMMTaTb BTopyio crpanMuy... C.MOBOM, CKyKa **y6MBa**.na Mena: CKyqaTb, M ne MMerb B KapMane HM KOHCMKM - KQKOBO!

B O T O BpeMa a no3naKOMMJica c IOHKcpoM OraxypcKMM. On rjiyn KaK npo6Ka, - no 4o6|XViymen, M nooTOMy a noyipy>KMJica c H M M . MTO ;ie.naTb! Ha 6e3pbi6i>M M paK pi,i6a, na 6e3Jno;ibM M (DoMa MCJIOBCK! OraxypcKMM

>K*nji 6e;mo, no *(yyjxym n* PCMCTBC c a/itiOTaiiTOM nojiKOBbivi, iiopyMMKOvi POCIIOBCKMM, vioi' ;iop>KciTh c:e6a IIPMJIMMHO M iiMKOMy no Jibciwb. (.TcixypcKMH pac:c;Ka3biBciji MUC, MTO B xiKpajione ecn> pajiOBOH H3 iiBopan liO;lb<.KMX, B3HTBIX B BOCHIiyiO CJiywGy 110 I10BMIIII0CTH, **40Viapa**/|3KHM. •l/iecb ou TaK paciiixxrrpaiia.nca 06 yvie M o5pa30BaimocTM /loviapayuKoi o, KOTopwPi, 110 ciOBavi GraxypcKoro, OKOHMMJI BCPJIMIICKHM yiHBcpcMTCT H ronopwT na ix:eB03M0>Kiibix a3biKax, MTO a ncBO.ibiio o6pa;i()Ba.nca, MTO B ciynae, ce. 111 IOHKC|X>B pa30iiiJii0T 110 3CKa/ipona\i, TO a 6yiiy Mvierb TOBapmua, c KOTopbivi MO>KHO 6y;iCT BCCTM yMciibie *jxvicuym.* Hyacno CKa3aTb, MTO oren ;uui vine nanpaBJieiMe rep\iaiio-(l)MJioco(|x:Koe M iioo'ro.viy AoiVitipa^iKHM SbiJi ;uia viena KJKUICJM.

IlecKOjibKO *mim* cirycra IIOCJIC vioero pa3roBopa 00 GraxypcKMM yl,ovia|)a/i3KMM ii|)Mexa.:i B nnaG. II iiocneiuMJi c HMM no3iiaKOMHTbca. 3TOT MCJIOBCK Jier 27, viajioro pocra, neyKJiiOAMM M C: OMerb o6biKiioBeniibiMM MepraviM jiMna. II /iyvia.n nariTM B nevi Kopw$efl. yMenocTM - a nam an MeJiOBeKa c; nocpeiicTBeniibiM yviOM, ne roBopamero HM na oiinovi a3biKC nopayiOMiio, Kpoivie CBoero o'reMecKoro noJibCKoro a3biKa. Ho on TaK vmoio roBopM.il o c.eoe, o CBOMX nyTeiuecTBMax, npMKJUOMenMax, necMacrbax, yiyiiax M T. n., MTO BCC, OTM paccKa3bi ncBOJibno Mne BCKpyAMJiM rojiOBy. Il iKMpyiKMJiai c /i,OMapaiPKMvi. On pac.CKa3a.**r1** vine, MTO y nero orpoMiioe MvieiiMe, B XyaBÎM, no MTO no KaKMM-TO npMMMiiavi on ne nojiyMaeT c nero 40XOAOB.

B 3TO BpeMa 6bui nojiyMen npMKa3 pa3-bC33KaTbca loiiKepavi no acKaiiponaM. TaK KaK a 6bui B O^IIOM saca^pone c /(oMapa^KMM, TO MM noexajiM BMCCTC, 3cKa;ipon nani croajt B C. LUep6aKax, B 20 Bepcrax OT (DeiiopoBKM. Mbi ripMexajiM *rym* B MacoB 9 Benepa. 3c.Ka/iponHbiM BaxMMcrj) OTBCJI navi KBapTMpy, vibi peniMJiM AMTb BMCCTC. BaxMMCTp 0Ka3a.ii, MTO poTMMcrp AHTPOIIOB, sciaupomibiM **K0viaH4Mp,** yexaii B IlMKOJiaeiî *uoKHTh* M eme ne npMexa.n. KcraTM, B pacc:Ka3ax o CBOMX necMacrbax /loMapa;i3KMM 6ecnpecranno rieiia.ii na HM30CTb AinponoBa M M3o6)a3M.ii MUC ero MC.aoBe.KOM cavibiM noAibivi, npoiibipjiMBbiM KapbepMcrovi, MrpoKOM M T. **11.** II noBepMJi M co5Ka.fic.Ji, MT0 6or nocjiaji Mena B acKaiipon 3aiiaciibiM.

Ha ;i|)yroM ;iciib vibi IIMJIM Mari *WOA* cenrio pa3BCCMCT0M aKauMM, pocii ICM IKM OKiiaviM nauiCM KBapiMpbi; pa3roBop nam Kpy^KMiica OKOJIO CaMbIX >KMICMCKMX IipCAVICTOB; /(0Viapa/13KMM IIC 6bUI B COCTOaiIMM BCCTM yiciibix iiMCiiyTOB, M MM no KpamieM viepc Morjiw roBopMTb CBCTCKM O nycraKax. B;ipyr K navi iio;ii>cxaJia noMTOBaa TpoMKa, a M3 KM6MTKM BbICKOMMil I0HKCP Pai|Cl|KOIO IlOJlKa, K0T0[X)F0 a MC BMilCJl llMKOFiia B K()vian;ic.

On rio/ioine.ii K navi M, iioiiojibiio .ÎIOBKO pacKJianaBLUMCb, o6taBM.a, MTO OII oripc;icjiM.nca B nam IIOJIK, MTO MMCCT CMacrbc 6biTb c naMM B O/IHOM 3CKayi[X)IIC M T. II. Mbl IlOIipOCMJIIM CIO BbIIIMTb c naMM c il0JX)rM MaMKy,

M pa3r0B0p BCKOpC 0>KMBM.ICa. Oii 06taBM.fl, MIO 0K0IIMM.H A.ilCKCailiipOBCKMM JIMIICM, MIO CIO MMCIIMC IiaXOilMTCa B IsKaTcpMiiocjiaBCKOM ry6cpiiMM, MTO 6paT ero iijX)Ky|x>poM B Tarai-iporc, MTO 0II onpciicjicii B nam HOJIK II0 BbicoMaMiiiCMy IIOBCJICHMIO, MTO 0II roBopMT rio-(|)paimy3CKM M ncvinoro IIO-IICMCHKM, MTO OII... CJIOBOVI, iiaroBopMJi navi c rpM K0|X)6a. I IpM3iiaiocb, c ca.vioro iiaMajia vine ne iioiipaBM.nac.b ero iiapyAiiocTb M npwcMbi... Ho B MO.ÎIO;IOCTM iipyAaT c.Kopo: iio.riMaca nocne ero ripMC3iia vibi ycnoBM.riMCb AMib en trois M, iio-BMAMMOviy, 6buiM 3aiiymcBiibiMM ;ipy3baMM. Ho nopa Bavi y.juiaTb cro (J)aviM.nMio: Boinna. On II|)MBC3 MIIC OMCIII» npwaTiiyio BCCTB, MTO B iiiTa6c no.nyMeiibi Ana Mena iiciibiM: c:ro |)y6.ncM copoopoM. MraK, a na cnc;iyiomMM iiciib yTpovi oiiipaBM.nca B (Dc;i0|X)BKy ;uia noJiyMciiMa MX. B KaimciiapMM o6-baBM.riM, MTO iicnbPM naxo^iarca y viainopa HCKJIO. 'Icrbi|X3 pa3a 6WJI a y viainopa, Ka>KiibiM pa3 /leiibiiiMK 06-baBJia.n MIIC, MTO ero BbicoKo6.naropo/aibiM riOMMBacT. B riarbiin pa3 a 6i>in iionymcii K Mawopy, KoropbiM ncroiioBaji, iiOMeMy ero ne pa36y/wiM M Bbi/ia.n vme ;iciibrM. 3TO vianenbKMM My^ecnbiM 'icjnoBeK c 6jiaropo^nbiM JIMUOM M iipMambiMM npMBbiMKaviM: on npoM3BeJi na Mena xoporмce BiieMaTJiciiMe. FoBopaT 6yirro on iic3aKOiiopo>KiieHiibiM CbIII KaKOM-TO BCribMOAM, MTO 3a6bI.)IM, KT0 0II TaKOM: MaCTO 3aK0HHbie iieTM ^erba - 6e33aKoniibie, a 6e33aKoniibic 6biBaior Macro 6jiaropoiinbiMM juoiibMM. B (De;iopoBKe a npo6bi.n ;io 5 nacoB noiio.riyiuiM, Bbicxan na noMTOBbix M npMCxaji B LHcp6aKM B 7 nacoB BCMcpa. BoMiibi M /loMapaii3Koro a ne 3acraji iiovia: MaubMMK c.Ka3a.n MIIC, MTO OHM riomjiM npe^CTaBMTbca poTMMcrpy, KOTopbiM Mac mviy na3a4 iipMexaJi M3 HMKOJiacBa.

H fianajiM.il na cc6a yiojivian M raKAe oTnpaBMJica K AiiTponoBy. HpM3iiaiocb, STOT MenoBeK ne iioupaBMJica MIIC c: ncpBoro B3rjia/ia: on OMeiib BbicoKoro pocra, 6.noii2iMii, xoporno CJIOACII, HC ;iypen JIMUOM, HO B napyAHocTM M ripMCiviax ecrb MTO-TO Koiiia'ibc. Bbirb MOACT, vine TaK iiOKa3ajiocb: a 6bui iirxviyGeticii IIPOTMB nero yi,oviapaii3KMM. POTMMCTP iipeKpacno npMnajn viena M npocM.n BCCX nae npMxoiiMTb K ncMy Bceriia na o6e;r M y^Mii. 3TO iipMiviameiiMC 6buio Mpc3BbiMaMno KCTarM: B IUep6aKax nejib3a 5biJio HMI^C nopriiiOMiio iiOKymaTb.

Ha cjieiiyiomce yrpo POTMMCTP ripMLiicri K navi na Man. H 3aivieTMJi, MTO Boinna CMnbno K iicviy iioiiriM3biBacTt:a, nbCTMT eviy na Ka^/iovi mary, M 3T0 MIIC MC IIOIipaBMJIOCb.

TaK npoiruio iiccKOJibKO invicjib. YMCiiMa 6biBa.**riM** pc/iKO. O^na^Tibi a cjicreji c .nomaiiM, M porviMcrp c TCX nop 6ccnpccTanno 3aMCMaji vine, MTO a ne poneii KaBajicpMcroM, MTO a ;IO.II>KCH 6bi.n nocryiiMTb B ncxoTy M T. n. /loviapaiPCKMM o6i>aBMji vme, MTO Airr|X)noB HC JII06MT nojiaKOB, M coBCTOBaji MIIC ne roBopMTb B cro npMcyrcTBMM iio-nojibCKM, Tevi 6ojice, MIO a BJiailCJl 3tMM a3bIK0VI KaK iipMpoiuibivi.

HecMorpa na 3T0, ii Macro 3ar0BapHBai no-nojibCKM c Airrix)iioBbiM, KOTOpbIH nopayiOMiio POBOpHJI no-nojibCKn

On aipaiiiMBaji MCIIH, ryie H TaK xopomo nayMHJica 3T0My a3biKy, na MTO a orBCMa.ii, MTO n3>Ma/i ero icaSmicmo, a IIOTOM ye:oBepiJiei-iCTBOBa.rie:a BO BpeMa iipefibiBaiina vioero na BOJIMIIH w na IIO;IO;IHH. Oyuia>Kyibi AirrponoB H Botina 3acraBH.iH MCIIH npoMecTi, MM oii.uo H3 MOHX CTMXOrBOpCHMM. fl B3H.II «.illoG.'llO TC6H», o6l>HBMBinM MM BllCpCil, MTO 3T0 CTMxoTBopaMe naiiMcano K oiinon iiojibKe. Koryia a npoMCf TPCTHH Kyn;ieT:

"JIIOGJIIO TCGH, Konia iienajibiio,
CKJlOHHCb rOJlOBKOlO na rpyyib,
Ha neGocKjioii B3npaeiub yiajibiiHH,
Orapancb ziyviOM noMHiiyrb
T O T *Kpafi pojwofi îmi...*"

AHTPOHOB npepBa.n MCHH, noKpacneBniM: «HoneMy Bbi yBepaJiH Mena, 6y;rro Bbi MO.n;ioi3an, a 3;iec.b CHMM npn3iiacTec:b, MTO Bbi nojiHK» - «II riMiny K nojibKe - OTBeMaji H, ne 3annnaac.b, - M OTO MCCTO MOHIO rioiicrpeKiiyTb ee narpM0TM3M». - «fjiynbiH naT[)M0TM3M».

0;uiMM BeMepoM B ocKa/ipon npnexaji niTa6-poTMMcrp Pycco. Mne Mnoro pac.CKa3biBa.riM 06 ero /tyojinx, 06 ero GnaropoiCTBC M T. n. no npoMCxoK/ieiiMio on <j>anuy3, no BOcnuTannio HOJIHK, no MyBCTBaM - 6j'iampo;uibiM MCJIOBCK. Ero (JHMHJUHH - Rousseau de Livonne. II, BoMiia M ^0Mapaii3KMM HMJIM nan y poTMMCTpa, Kor/ia Pycco ncoAMiianiio B6e)Ka.u B KOMiiaTy: on 6bifi iiban KaK crejibKa. POTMMCTP npeiicrai3H.n e.viy nac no OMCpCilM M lipM 3T0M CKa3aJl: BoHIia M ^OMapaiRKMH 0TJ1MMH0 C3iiHT BepxoM, o;iMH PMmviey nnox na cny:*:6e, 3aro on no3T, yMeiibiH, jimirBucr, narypaJiMCT, CJIOBOM, MTO re6e yroyuio. Bropi.iM 3aMeManMCM on MUC iiMMyrb ne nojibCM.ii, ncpBbiM aceerimo Mena o6niieji. Benep npouieji nc3aMCTiio: Rousseau 6o.iiTaji emana nycraKH, Mbi cjiyiuajiM.

B oyiMii M3 noeuieiiiiMx yuiCM K naM npuBCUH M3 pe3epBnoro 3CKa/ipona KcmyxoBCKoro I.I.lwiOBa, Moero craporo 3iiaK0Miia. BcKope nocne ero iepcBoyia Mbi noB3;i,opH.uH e: BOMIIOM, M OH peniMJiCH nanarb OTiiemnyio KOMiiary e: I.l.lnnoBbiM, a a ocrraBajica c /I,0Mapa;r3KHM. Hyaeno 3naTb, MTO BoMiia MMCJI BbicoKoe noiiHTMe o CBoew yMOiiocTM; H iiOKa3a.n eMy, MTO on ne 3iiaeT a3a B .laTMiiexovi H3biKe, FIOTOM H iiOKa3a.11 eMy, MTO OH ne 3naer MCTOPMM, - M Mbl HOCnOpMJIM. II MC JTIoSjIIO JlIOilCH, J1I06HLHMX nyCKdlb nbuib B r.na3a: BoMiia npMnaiuieAa.ri K MMGy raKOBbix. II y/iMBJiniocb KaK on comejica e: lllMnoiibiM. Mbi npoiioJiacajiM BCC o6e;iaTb y poTMMcrpa, K KOTopoviy co6Mpa.iiMCi> na o6eyi Bcenzia: a, Botina, IIInnoB, /IpMapayoKMti, Rousseau. 3a o6e;iaMM a 6ee:npecTanno cnopn.n c BOMIIOM, KOTopwti BbIBOilMJI MCIIH M3 TCpilCIIMfl HC TOJIbKO CBOMM CHM0XBaiibCTBOM, HO (MUC

6o.iee .iiecrbio poTMMcrpy, Pycco M T. II. B HCM OIKpbuiab eme Mepra yionoci 1 MMceiTBa. Meini on llc MOC HM B MCM OKJieBeraTb iiepe/i AirrponoBbiM; on lxMiM11 BbiMce:.TMTb CB010 3no6y na 7loMapa;i3KOM. PorMMerrp npocMJi AoMapaii3Koro yBO.iiMTb ero or CBOMX iiocenieiniM. II iipeyiMyBCTByio, MTO Mi BcriXTMMC.a K0ivia-HM6y;ib c BOMIIOM *les armes a la main* M Oiinoviy M3 nac nee:iio6|X)BaTb. II IIOAICUOB TCPIICTI, ne \10ry. Pae:cepiiMBiiiMCb na /loMapaiPKoro, iwrMMonp craii M na MCIIH Civiorix-rb necKOJibKO KOC:O; BiipoMCM, 0ll Bceriia 6wn Mpe3BbiMawno BCV>K;IMB. CKaxy no npaBiie, npe/iy6c^KiienMH npoiMB ncro BO MUC pa3BeHJiMCb: a BMiicn B HCM OTKpoBennoro, 6jiaropo/inoro, o6pa30Baniioro MCfiOBCKa, miibKO - ecnw on ne 6bi11 raKOBbiM, a AQ raKOM CTCIICIIM IIPMTBOPLHMKOM.

CKyMaa or .iiMTcpaTypiioix) 6e3iie.iiba, a peniMJiCH nepecMOTpeTb Bce riMCbMa, iiojiyMeniibic MIIOIO M3 iiOMy co BJX^MCIIM nocrynjieiiMH Moero B Boennyso cjiyacfty. Ile pas a 1u1aKa.fi, KaK 6a6a, na/r STMMM HMCbiviaMM... PocnoiiM! KaK JIIO6MT Mena MOM 6ecuennbiM nana! llo M a JIIO6JHO ero ne Menee.

nepBoe iiMCbMO a nojiyMMJi OT 5 MIOHH (1854); B neM OTCU yBCiiOMJiaji Mena, MTO "BoeiinbiM MMHMCTP OT3I>IBOM K BoeiiHOMy ry6epnaropy OT 16 Maa 3a N°. 7798 iia.n eMy 3iiarb, MTO a iiojiAcu oiipeiicriMTi, re6a B pesepB M MTO 3aTCM nepcBo;i re6a B iieMerrByiomyio apviMio saBwceTb 6yiier OT ycnexoB TBOMX B M3yMeiMM BCCX Macrefl BOMHCKOM e:.ny>K6bi." /(ajiee oren iiaer Mi-ie COBCTIU, KaK BCCTM ce6a B nojiKy: "By/ib oeTopoyKen B 3aBe;i,eiiMM 3iiaK0MCTB M ^py^KecTB; 6epeiM BCHIM; npwoSixrraTb rpyyuio, a pacTOMarb JierKO; 6eperM KoneMKy: a c KamvibiM ;uieM crarx-^o, M c re.M BMeerre cfia6eio na CM.nax, a Bce Moe 6oraTcri30 - B03M05Kiioenb TpyiiMTbca. Byiib nopaiiOMen B XO3>MCTBC, MTo6bi BnocJieiierrBMM ne COMJIM re6a ac)epMCTOM, KOTopbin BiiaMane 11ycIM11 ribuib B r.na3a, a IIOTOM - oceKca; jiyMuie iuia Kaxvioro inia Mivierb py6.iib, HCAejiM B 04M11 yreiib, KaK POBOPMT nocnoBMua, rycTO, a noroM nyerro. Y'iMCb AM3HM! !^MTb - BCJIMKOC MCKyccTBO. By4b ilJia iipyrMx TCM, MCM yipyrae 6yyiyr yuia Te6n: AOJW luia-reacoM Kpacen; xyyio 6biTb CKyiibiM ;uia meiix3ro, no eme xy^e 6om> mevipbiM ARH CKynoro. Bor BCH Ţarina ciiomenMM e: .uoyibMM: KaK ayKiierca, TaK M OTKJiMKHCTca". K 3T0My HMCbMy MaMdibKa npMOaBMJia, MTO Boo6pa>KaeT, KaKOM a iiojiAcn GbiTb xopomenbKMM B ro.iiy6oM MyiuiMpc M roMy no4o6noe.

Liviecre c OTMM iiMCbvioM noMiajibon nf)Miiec MUC iipyroe, raK^e OT orna, OT 28 Maa, Koropoe OKaiiMuiiaerca cnoBaMM: "Ha nepBbix nopax *CKRMy* Te6e rojibKo: 6y;ib ;IOCTOMH iiainero rep6a, npMoSpeTennoro npeyiKaMM *:m iiepy 11 onvieam.* Bepa B Bora M jiioGoBb K oreMecray - Ciie.iiaiOT re6a MerMiinbiM BOMIIOM BO Xpiierre M MciMinibiM pyccKMM cojiiiaroM! Jlio6oi3b K OTeiecTBy BooyiyineBMT re6a na BC.IMKMC iie.na, a

Bepa ii Bora coxpaurrr re6a iiCBpeyiHMbiM na no.ie 6MTBW. 4a 6yiier mj\ T06010 G.narocjiOBeiiMc BO^KHC H m coi ipnn HC.FI HT Tc6a OTCMCCTBO K /loG.îiecnibiM cbinavi CBOHM!"

13 rpcTbCM MMCbivie (OT 12 Hiona, c ;KMB»iaMn) oren IIMIUCT: Tic OClclBJMM '.Vdll HIMM JIMTCpaTypOK). MMTclM, MMTaH M1I0IX), IIHI.UH TdKTKC Miioro; no o6;iyvibiBaH, o6pa6aTbiBan TO, MIO iiHinenib, o6pa3yw /m.nee cavi cc6a, AU a Mero n.ryMan iienpeMeiiiio a3biK neMeHKHH'.

B MePBeproM iiHCbvie (OT 28 Hiona, C yrenbraviH) yioGpbin nana iiMiiiei: "IIMIIIH H K 6a6yuiKe Ba.nepHM, MTOGM Bbicna.ia reoe neiipcMeimo na o6Myii;in|X)BKy 75 p. c, riHiun, MTO a ye re6e npMeia.i CTOJIBKO, no MTO eme nyaaio crrojibKO xe.

H H 'raK nncaji en; MTO ;ie.naTb? II eo.ua.i, MTO6 YBO.IHMHTI> TBOH KoiiieJieK. YMHCb no-iievieuKM. Oro 5y;ier Aia vieiia HCTHHIINH ciopnpn3 npn namevi CBHiiaiiHH. Ynpa>KiiHMCH B coMniieimn; a XOTCJI 6I>I MwraTb xoTb B «OyieccKOVi BecniHKe» TBOH CTHXH B A/xe casiATra, B /lyxe rycapa, ^buuamero JIIOSOBMO K Bepe, Uapio H OTCMecrBy. Mnian H yjxyyMHBan cavi ce6a!"

y KpHcre nai H e.n a Terpa/iKy IIO-MOJIAIBCKH: "COBCT H/iymeviy na BOHiiy". 3TO, ;IOJDKIIO 6biTb, coMHiieiiHe craiX)ro BpeMenn, Koriia MOJiyiaBane, XO;IHJIH na BOHiiy. BOT npHivieMaTejibnoe Mecro: "ecrin xonenib, M'ro6bi iienpMaTeJibCKaa nyna noma/anua AH3iib B caviOM pa3rape 6nTBbi, TO 6epern MHCTory IUIOTH, 6y^b nejioviyiipeii, ne ocKBepnan CBoero rana H H/OH na BOHiiy c raKHivi ace 5jiaroroBeiiHeivi, KaK iipHCTyiiaenib K npHiiaTHio C:B. Tann, K npHMacTMio IUIOTH H KPOBH Xpucra CnacMTejia etc..." HpHMH K CBe^eiiHio 3TOT COBCT onbiTiiocTH naruHx npe/rKOB!"

M3 lIţep6aneH nae nepeBejin na KOvinavieiiT B TpoHUKoe, ocroamee OT (DeyrojxDBKH na 3 Bepcrbi. Mne OTBCJI KBaprapMeHCTep KBaprnpy, no TaK KaK c Kona a iipavio nomeii na OIAVI K poTMncrpy, TO Bemn MOH /lenmHK 0TBC3 na KBapTHpy, a a cn/ran y AiirponoBa MacoB no 10 BCMepa H iipniuan cnarb yioBOJibiio no3^no.

HayTjx) a iiporapaji rna3a H nepe/io MIIOIO vie.nbKny.no MTO-TO O6BO-lx)yKHTe.ribiioe, .nerKoe, no;io6no <JFeaM IIOOTOB. OTKpbuiocb, MTO 3TO iiOMb iviocH xo3aHKH, CoJioiiHa. BOT, 6aTiomKa KpacaBHua nepBOK.naccnaa, VIO>KIIO CKa3aT.b! BbicoKaa, crpoHiiaa, KaK ropnciii e/ib; ycra, H3FH6 K0T0|)bix cancKpHTCKHH H03T cpaBiiHJi 6bi c paMnymeniibiM jiyKOvi; HOCHK KaK y MnnepBbi; 30JiOTMCTbie BOJIOCM... H KO Bceiviy 3Toviy npuSaBb're iviarHMecKoe CJIOBO: cevinayriraTb! 13 TpormKOvi 3CKa;ipon nam croaji OKOJIO viecaua, H B TaKoe KO|X)TKoe Bpevia a ycne.ii nonpaBHTbcii ripejiecTiiOH COJIOIIHH, coBcpmenno 3a neio ne yxa^KHBaa. Π, npaBO, ne 3iiaio, MTO npaBHTca yKenmHnaivi B Moein napyacnocTH! Mne ne cnyMa.nocb BcrpeTHTb >KenmHiibi, Koropaa, paccraBaacb co VIIIOH, ne co3na.iiacb H vme H cavioH ce6e, MTO a en npaBJiiocb, a ivie>K7iy Te.M a ne viory noxBacTaTb KpacoTOio, B ivioen napyxnocTH ecrb MTO-TO a la IleMopHii. 13 TponiiKOM a npoBO/iH.11

«f'XiiVia /lOBO.nbiio CKyMiio, eyiHiiCTBeiiiibivi |)a3B.neMeiiHeM VIOHM 6bi.na iipory.fiKa no pocKomiiOH iuuiw, Koropaa BC^ICT B (DeyiopoBKy; B 'IpOHUKOM Mbl lIOVIHpHJIHCb C BoHHOM, 110 3T0 Gbl. 10 IIC 00.\iV K'dK iiepeviHpHo na iieH3BecTin,iH. cpoK.

BaKonen 5 ceirraGpa B *4 naca iionoJiyyiiiH K AiiTpoiiOBy IIPHXO;IHT npHKa.i BbicoiiHTb nexKVi.ieimo B IInKo.naeB. B nepBbie xiniiyrw 3a.\ie-maTe.nbCTBa MI,I yiyviajiH, MTO na llmcojiae» naiia.ii iHnipware.ib. PoTMMcrp ii03Ba.îi viena K cr6e H CKa3a.ii, MTO OII ne VIOACT B3arb viena c 3CKaiiponovi H MTO a ;io.n>Keii oerarbca B Kayipax, KaK ne 3iiaiomHH BoemiOH cJiy>K6bi.

- Mne BCC paimo, |)0TVIHCT[), OTBenaji a x.na;iiioKpoBiio, Meviy GbiTb, Toro ne vînnoBarb, BH;IHO, vine cy>K;ieiio ocrarbea B Ka;ipax, BI,I 3iiaeTe, MTO a (|)aTajiHCT. I3II|X)MCVI, CCJIH MIIC cnyMHTca BCT|x'iwbc:a c iieiipnaTcneM, necviorpa na iieyivieiiHe vioe e3AMTb Bepxo.vi H /lencTBOBaTb caGjien, a y10Ka3a.11 5bi H Bavi H rypKa.vi MOIO xpaGpocrb. I3o.na cy/ibSbi Ad CBepniHTca! }J ocranycb B i)C3epBax. - 14 ciamBixiH 3TO, a yiueji, ocTaBHBixiM AirrporiOBa, y^MBJiennoro MOHM (J)aTa.nH3M0vi. 'lepe3 riojinaca 011 cnoBa npncjia.il 3a MIIOIO.

- *Preparez vous â la campagne,* CKa3a.11 011, *nous irons a Nicolacff.*

- *La volonte du ciel suit faite!* OTBena.n a yjibi6aacb H yme,n CJIO^KHTb BC:C MOH IIOyKHTKH.

'Ie]x^3 nat: Becb 3CKaiipoii 6bi.n ro'rou K BbicTyn.neiiHio. Mne IIO^BCJIM Kona, a o6epiiy.nca, MToGbi npocrnTi,ca e COJIOIIHOH, H 3avleTH.11 na r.na3ax y nee cjie3bi.

- Tbi JIIOGHIIII) Mena, (x).noiiHa? CIIJXX.HJI a Biio.nro.noca.

Oua yjibi6ny.nacb CKB03b amu H cipx:Hjia viena B3BOJinoBannbivi ro.nocoM:

- Bbi iiHKOJibi cioiia ne Bcpnerecb?

- Cicopo, iiyma, oMeiib CKOJX), 0TBCMa.ii a >KC.fiaa y ren I HTb cejibCKyio KpacaBHiry, H nocxaji BIIC[)C;I C 3CKa;rix)iiovi.

OT (DeyirjpoBKH AO llwKwiaeBa OKOJIO 50 neper; MU IIIJIH BCIO iiOMb H 6 ccirraGpa B 7 Macois yipa npn 3ByKC /ryxoBoro opKcerpa BCTyiiHJiH B ropoyi,. 3aMcrHBLiiH BOJIIICIIHC CJIC ii|X)6y;iHBincroca ro|X);ra, a BCIIOMHHJI cnoBa Moero .FIIOGHMOFO no3ra-rycapa:

"CupaBa 110 mccTH
BcryiiHJiH B ropoyu My3biKairrbi,
yipcM.11 a na .noma;iax CBOMX,
Mrpa.iiH viapm M3 "yi,Byx C,nciibix".

ycjibimaB .nacKOBoc pAaiibc
'>K'c.naniibîx Bopom.ix KOIKMÎ,

'lbe cepyiue, iiojinoe BiiMvianba,
Tyr ne aanpbira.io cmibiieM?
3a6biTa acapKaa nepwia...
Ma.r laniKa, yiypa, KaTepwi ia,
Ckopee ry(|)Jin H FuiaTOKÎ
4a ivie Miîan? KaKOM vieinoK?
J\tt'd VOm CTaBHM OTBOpflIOT.-
BOT eram IM nacTOKb. liejibiM *AOM*
Tpcr crcKjia TycKJibie cyKiiovi -
M jiioGoFibiTiio ii|X)6eiai0T
l **jia3a** oiiyxiiine *nemn*
Pivihi c:y|X)Bbix, ribuibiibix ;IMU."

BcryîneiiMC B ropoii, noJiKa, B ocofteiuiocra rycapacoro, Bceryja npon3B04HT Mex/iy >KHTCJIHMM i.uyM M BOJineiiMC; в HwKOJiaeBe iiHKor/ia ne cToajiw rycapbi, *w* TO.nbKO no viojiBe iiHKOJiaeBCKHe /iavibi *cymm o* 3iiaviciiMTbix /lenMCOBuax. IleiipevienibiviM a'rpn6yTaMM Ka:ac/ioro rycapa cjiyacMJiH: 5oraTCTBO, yyrajib, pacTOMMTcnnocTb, a 4eBH30M ucex ero nocryriKOB *6b\nv* cnoBa: *patrie, honneur, amour*. PrraK, Bcryn.rieHMe nam ero nojiKa B IlMKOJiacB **6i**>uio conpoBo:*;/aaeMO cavibiviM **6**.riaix3ripnaTHbiMM o6CTO arej i bCT Ba VI M: BOCTOPIOM npeKpaciioro nojia, yiocayiOM My>K'iHn M jno6oribrrcTBOM BCCFO Boooine Hapo^oiiaceneiMa: MTO 3a rycii O T M XBaJieiibie rycapw?

*

OiiMcanwe llMKOJiaeBa, ByjibBap, Mnryji w Byr, SOJIOTOH aKopb *w* IIe'rep6ypiCKaa rocTMimua. MOIITC. HpoxoporoBCKMM M TMXOBCKMM. KaTa M Po3a.nna. KoiuiwrepcKaa Banca. Ccopa c BOMIIOIO. Bcrpe'ia vioa c Avi- Avi-BjiaroBemeiiCKMM. **Or3biB** ero **06** y **II** MBepcMTeTCKOH >KM3HM OTua. 3awrraa ero M yqeiibie 'rpyyjbi. MccJie^0BaFine 0 KapKM-iHTG. ripo/xojmeime "[VlepTBbix AyuiKoivieiiwa TIo>KepTBOBaHHa." Orara ero *O* MOMX craxax. B.iaroBeinencKMH 3naK0MMT viena c CopaGanjiM. CKaparjejuiw KaK yMeiibiw oi)wenTa.ni4CT, jiaTMiiMCT, rcjiJienMCT M **apa6o**-Man. Mneime o cnoBe **"60c-(|K)|)'.** Mneime o tojioxax. GrpannocTH ero. OStaciieime Fepo/iOTOBOH CKM(|)MM. Ero o6pa.3 5KM3IIM M napyacnocTb. KyviaiiM. Grapuinn cbin ero H ero CbinoBba. Qnbra Hmcojiaeiuia *w* Coc|>Ha HwKOJiacBna. Tpw ^CByinKM CoTMpw: Mpnna IlMKOJiaeBiia, Jitwa HwcojiaeBHa w Anre;inna llMKOJiaeBiia. Tapojib/i Faixjarap." MOM **6ece**/ibi y COTMPM. FpHropbCB w ero iio'ib.

Moa TpaKTripnaa >KH3iib: KnpmTeMii, Bw^opii, (DJIODOB M qopyme. TMXOBCKMM. Q:opa c MeMCiiyiopqooM M BH30B. IlpMroTOBJieiiMa. Ccopa c **4oMapa;i3KMiVi** M BM30B. IIM.XXTB AoMapa^**Korx). K**|xn-**i6eprep.** IIj)Me3;i CenaBMiia, 3naK0MCTB0 c IIMM. MneiiMe o nevi KponGeprepa. Ye3^ KponGeprejxi M vioa yipyxGa c CenaBMiibivi. **II** cbC3>Kaio c: **"3o**;iOToro aKopa'. **lJ**|)o;ia>Ka xpronoMerpa.IlpoxoBCKMM. Oierbi c CenaBMiiuvi M naiua **>KM3IIb. II** 3IiaK0MJII() CcMiaBMIia C COTMPM, KyviaiIM M *AD.* ElX) CTpaiIIlOCTM. BojioiOBCKOM. BejiM'**iKOBCKMM.** BbicTyiuienMC M3 llMKOJiaeBa.

llpwe3A B HMKOJiacB. EiireiiMa M.**ribMiiM**'iiia. Ccopa c BepnaACKMvi, Bbi30B M ero M3BMiieiiMe. M O M *ycm* M3 llMKOJiaeBa.

fl B rociiMTajie, li c ManiKOBbiM. Mipa c CenaBMHbivi, BbiMipbiuiM M II|X)MrpbIIIIM. II()JIM>KK0BCKMM. K|)MBUOB.

MOM ye3A **M3** IKMOPBOB, MJIM npaBMJibiiee OercTBo. **l"|pMe3;r** в KMUJMneB. AiieKcaiupa AjieKcee.Biia. - 25 p. c. - Mep^eeBCKa. BcTpewa M ccopa c BejiaKOBCKMM no aiyiaio CTaj)yxM Mep>KCCBCK0M. EB^MIIOB. M3niaiiMe vioe **M3** KMUJMiieBa. llpMe.yi. в IIOJIK. lOionvian. **4y5e**.ni)T. IloiuyjxiKMM. KMpnanoB. KO|X)BHH. HaB.rienKO. KaMiiavieirnibie yMeiiMa. BbiCTyiuieiiMe M3 KOJIOIIMM Kaiwe.na. 4o.ribnMKM. Oyiecca. I loxo/i *AO* **Ko6**.ueBa. BM3MPOB. 'IMPMKOB. BbiciyiijieiiMe no;i O'iaivOB. *J\m* cyrKii na IIO3MUMM,, **Ka6apra,** IlajiaTKa. BeMKyin. KaSapra. Aii>KHro.rib. Kan;iayi)OB. **3y6aT0B.** K'a.nbi'ieB M 0eona. **4py**>K6a c KajibiqeBbiM M ccopa c KMpuanoBbivi. MycTa^a. floxo/j, no^ **4y6occapbi.** Bbie34 в KMînMiieB. MMxaMJiOBa M MO^I Bpaacyia c neio. Mauexa.

fJumpb 1856.

Mepr viena no6cpM, (X:IIM >I **cnoco6en** BCCTM iineniiMK! PIpaB/ja, npaBMJibiioviy ero BC/ICIIMIO rtpenaTtrrByioT OT'iacTM MOM sau HTM a, в ocoSeunocTM OTM roxioBOJiOMiibie cnaBancKMe /IPCBIIOCTM, Suaro^apa KoropbiM *n pewo* CKy'ia.M B Kpyry niyimoB M naxo4MJi yiiOBOJibCTBMe B o5nrecTBe **o6pa30Bamibix** JIIO^CM.

Hepr Mena **no6epM,** COJIM a noiiMviaio, M3 qero MMCIIIIO yiojmen cocTOUTb ;IHCBHMK! IleyxejiM 3anMCbiBarb в nevi ziaace MMCJIO **6:1104** 3a **o6e40M** MJIM MMCJTO POCTOM na Beuepe? A vioKviy TOM ny>Kiio MTO-JFM6O naiiMcaTb, в ocoSeunocTM crapaacb BCCPM /UICBFFMK aKKypa'rno. l1a ceiwia nanMuiy, MTO iiMcaTb eM Bory ne'iero!

„L'armee est un bon livre â ouvrir pour connaître l'humanite. On y apprend â mettre la main â tout, aux choses les plus basses comme aux plus elevees. Les plus delicats et les plus riches sont forces de voir vivre de pres la Pauvrete; et de vivre avec elle; de lui mesurer son gros pain et de lui peser sa viande.

Sans l'armee le fils de grand seigneur ne souponnerait pas comment un soldat vit, grandit, engraisse toute l'annee avec neuf sous par jour et une cruche d'eau fraîche, portant sur le dos un sac dont le contenant et le contenu coutent quarante francs â sa patrie".

(A. DE VIGNY)

PaccKa3biBaTb M oriMCbiBaxb, neMajiMTbca *w* cviearbca... 3TO smerea Baivi necoBMecTiibiM c ;IOCTOMIICTBOM HCTOPHM? HO pa3BC oua ne MMeer в Bn;iy 'ie.noBeKa м pa3Be riMiiieTca ne *imn* JiioiieM? A MCJIOB6KOM pa3Be ne iuiaiieex necKOJibKO pa3 na ;uno nonepeMeinio TO rpycrb, TO Beceube, TO 3aiiyM4MBOCTb, TO FOBOpJlMBOCTb? ToJUbKO MOHOTOIIHOCTb IieCOBMeCTlia C 40CTOMiicrBOM wcTopMM, a pa3iioo6pa3Me jie^KMT в npnpo/ie Bemefi. В OTOM-TO Bbi co MIIOH, iiaBepnoe, comacMTecb!

PIoBecTBOBaTb Тру/inee, 'iervi npocro onncbiBaTb, noroMy MTO nepBOC nptvtnojiaracT *w* rrropoe, no ne nao6opoT. BOT rioneMy 60l11xl1 MIICTBO nani MX yqeiibix npeiuiOMMTaiOT paccKa3y - MMCTOC oiiMcaiiMe.

*

H Bceryra c y/ioBOJibcriMeM BcnoviMiiaio xo BPCMH, Koriia 6bi;i ioiiKepovi; co.ruiaxcKaa înMiicnb BOCKpeiuaex BO MUC riavurrb STMX Трех .nex IIOXO;IOB M MapuicM, 6ecMMCJieiiHbix npwBajiOB, xpaniiicM, iiiieM riepeiibiuiKM, CXOHHOK M Miiororo-Miiororo /ipyroro.

PacTHiiyBUjMCb na MHFKOM KymexKe, a ribixaiocb npeiicraBMTb ce6e 110Mb *wojx* OTKpwTbiM ne6oM MriM na jiaBKe в npoKonMeiinoM iqxxxbancKOM M36c; npoiyjiMBaacb nocne BK.yc.Horo o6eiia, cmiiocb Boo6pa3MXb Mapin в 30 Bepcx, no Moposy, Konaa KOMeniox noFM, Bcynyxbie в cxpcMena, м pyKM, ;tep>KainMe noBO/rba, a caM xbi e/rernb BepxoM, CBCCMB roiiOBy в KMBepe 11a rpyiib, м ecxb XOMCTCH *110* xoro, MTO xaK 6bi м crjioiiaji Jionia/tMiioe yxo. rifx^xaiMBaH pyKy xopouieiibKOM KOKCXKC, H BcnoMMiiaio ^epe.BCiiCKMx 6a6, nojinoxejibix, c naMBiioM yjibi6KOM: "yMMMCb xbi, BOU Myae MOM Mirex!" Mcpaa uiaraMM ripoTonjierinyio KOMiiaxy, iiyMaio o6 or/rbixe nocne Mapma, Koryia м cbipan naJiaTKa Kaacerca re6e TCIIJIOM, a npMCCB, Tbi yace ne MOyKeiiib meBejibiiyTb noron.

Bce 3TO, na caviOM ;KMC, ncMajibiibie npcvivieTbi, no в BaiOMMnaMHX nex IIMMCIO II|)MHXIICC MX! MeBOilbnoc ynoeiiMC coiipoBoauiaeT vibicnb: CKOJibKO H BbicTpayian! M ne 3a60iie.11, ne 3a\iep3, ia>Ke ne riepeMGiMnoH!

K noA()6ibiM MycTBaM iro6aBjiaiorai eme м BOCiiOMMiaiiMH /tpyroro po;ia. MOACT cxarbca, MIIC iMKorvia y>Ke ne cuyMMrai npoMIMCb в HOMIIOM narpyjie 110 Sepery Mepnoro viopa noii paccKa3i>i MOMX xpa6pbix rycap, 3a6biBa.a м iienoroyiy м ro.no;i, iio;ixBaTMTi> nviecre с HMMM r;ie-iiM6yiib в noxoiie 6pairyio neciiio npo (DabKy MJIM npo >Keiiy cepacaiiTa, nocnymaTb pasyiiaiibie nancBbi rycap, BcyrymMx jnoma;.rcH с BO;IOIIOH, BCKOMMTb no 3ByKy 3CKa;„i|X)iinoM rpy6i>>i, MyrKO KapayjiMib iipoii3M'rejibiibiM CMniari ropna M;IM ;ro ynaiiy CMCHITCH nar ie6»iiiMnaMM xpa6poro cepyKaiira MMiiaeBa.. H 3TM coKpoBennbie iiponBJieiiMH pyccKoro xapaKTepa Bcenia 6r,uiM Miie 6ojibine no ;iy 1.11c; MCM riMpyiiKM м c:6opMina c MX nomjibMM ocxporaMM, с npM'roj)iibiM iioii,o6ocrpacTMeM nopyMMKOB, 6e3paccyiinoM 6paBayiOM KariMTanoB м 6ccnpev'rivieTiibiM MBancTBOM MarîopoB.

BnemniMe O6CTOHTCJIr>CTBa 6bicrpee c6aM>KaOT JIIO;ICM, MCM /iyxoBiiaa CMMnaMa, MTO 6bi raM HM roBopMnM MCMTaeiM, MTO 6bi HM menTa.no Bj<'MenaMM cep/nne, Konra TI>I croMirib y oKiia O;IMH M CMorpMmb na 3Be3;rnoe ne6o... м y coji/rara, м y loiiKepa - ra AC Boenmaa $opMa, re *e o6ii3annocTM.

KoneMiio, ioiiKep MO^CT 6pejMTb cnaBHbMM npaiKaMM м ropiiMTbca iipeBiieM poyioqjOBHOM, no oro ne McuiaeT co.nyiaTy cMMnaTb ero "CBOMM", iio rex nop noKa 0()MupoKMe no3yMCHTbi ne OTOJIHT ero OT coniiaTa, BbnarMBaioureoca B cxpyi-iKy nepivi "ero 6nanx]X)iiMeM". I] с pa/rocrbio nojib30Ba.nca STMMM npMBMnenMMM loiiKcpcKoro riojiOAcriMa, na MTO cyiib6oM Miie 6bino OTixvreno rpM roiia (1098 ^IICH). CKOJIbKO ace pa3 BnMTbiBa11 a MbiiiM M MyixxBa co.nyiax, na6.nioiiau 6ecco3naTe.nbiibie npoarmeiiMa MX B3riraiiOB na *\mim,* nponMKa.u Biiyrpb MX MCTMHHO pyccKOin naTypbi!

OTcyrcTBMe no3yMCHTOB c6riiM>Kano Mena с coJuiaxaMH, a BMia Moe 6jiaroacejiaTe.Jibnoe Biinivianne, OHM OXOTHO pacKpbiBaiiM nepe/ro MHOIO ^ymy, M TOTO MOC na6.nK>;ienMe cTaiOBMnocb в IIOJIHOM iviepe nno/10-TBOpHbIM, JIMLIJeHHbIM TOPO MOHOKJia, MepC3 KOTOpbIM 06bIMIIO pacciMarpMBaiOT cojurara.

3TM /io6pbie nOiM 6biBa.iiM BO MHOFMX Mecrax м Miiorоe noBMiranM; no MX BOCHpMHTMC HC IIOXOAMJIO I IR BHCMaTJICHMa liyTCLU eCTBCHHMKOB, KOTOpbIX roiiMT JIM6O CKyKa, JIM6O neTcpncnMc pa36a3apMTi, iieiibra м 3iiopoi3be, JIM6O accnaiiMe M3yMMTb 6O>KMH MMP C nayMiioM TOMKM 3peiiMH. TaKMe iyTauecxBemMKM nycKaiorcH в nyTb, 3apanee 3iiax<, 3aMeM. COBCCM /tpyroe iie.no - cojurar. oii M/ier, Ky;ia e^o Be;iyr, ne npecueyiyH riMKaKOM co6cTBennoM UCJIM, - on oTiipaBJiaerai в yropory ne 3a yionibiM Kyne в noe3iie, ne 3a MccraMM, r;ie MOAIIO BCCCJIO ripoBecTM BJX?.MH, ne 3a

JMCTEHMM 3K30IMMCCKMX paCTCHMM M IIC 3a CTapHIIIIbIMM 32iaiIHHMM... a 3a BCCM TOM, «no no;i Gorovi *XOMT VI* ipecTca na ero COJIMbimKC.

Ilpocro y;iMRMTO.!n»iio, *w* MOTO MCTK0 COJ lyiurcKoe CJIOBO! Co.nyiar nu 3a MTO HO CKUACT, IiaiipMMCp, TaK: "Hy M pa303JIMJIH >KC MClia y !Ipccc6ypra! JIoinayiM auriu, B03iinna 5w.ii iiban, M a 6bi.n Bbinyaoneii npoBCCTM IIOMB B ;IMJIM>KUIK:C...' OII ne erancT oiiHCbiBaib BaM iipejieem KaK0Pj-iin6y;ib HCCKOM ftapbiim, KOTO|X)M npaBMica BOCTM c.BCTCKyio acM3m>, ne Bbixoym H3 cnajibim; on ne naSpocwTca na Bac c M3BCCTMCM 06 OIKpwIMM noBoro BHiia oymoccMayjojibnoro paerei-ma B Kpbiviy MJIM o5 y;i.MBMTe.nbiioH Gainiie B repMannrra;rre. Ho CCJIM y>K 011 B03b.vierai pac.Ka3biBaTb, oro! TyT yac BI>I, KOiieMiio, ysiiacre xapaicrep Kpaa, KaK nu 110 oynnoH KIIHIT! Bor iiOMeviy a Bceryia c yyiOBOJibeiBMevi BiiMKaJi B MBICJIM coJiyiur 06 yBnyiennoM M ycjibiriiaiinovi. Hccriemno pacc:Ka3biBa.n MHC Kaivori-\\v\6yj\h M3 IIHX, noMMCTMB .nomayib, nyroBMUbi, ca5.nio, 3KMnnpoBKy n Bce ocrajibiioe AIIH 3ainpaninnx yMCiniM, TO o CBOMX po/rnbix Kpaax, TO O flojibine, BenrpMM, TpancM.ni>BaiiMM, Ba.naxMM, BoJirapMM... M acnee, MCM B JIIO6OM yMe6iiMKe, necKo.iibKMiViM ()pa3aviM o6pMCOBbiBa.n cocToaiiMe crpaiibi.

Bce /KC oro ne 1v1eu1a.no eviy SbiTb cjiOBOOxoTJTMBbivi; pyccxMM MCJIOBCK JIIOGMT noroBopMib ~ KTO M3 nae ne yGemyjajica B 3TOM KaMbifî pa3 npM 06meilMM C MBB0BMMKLMM, fliMIUMKaMM, HpMKa3MMKaVlM M T. *II.* BbICKa3aB B *ABух* cnoBax CBoe vineiiMe o KaMOH M3 CTpan, Mepe3 KOTopbie on npoxo/iMJi, VIOM coj'waT naMMuaJi paccy>KyraTb: yranaji Bbraoyibi, cpaBneiiMa, 6jieerame pernaa Bonpoc CBOMX Becbvia ornocMTeJibnbix reorpacjMMCCKMX ii03nanMM...

KaK-TO pa3 xo.no;uiOM M c.bipoM ocenbio vibi naxoiiMJiMCb na (fpoirre B6JIM3M OMaKOBa, na Sepery Mepnoro viopa. MnorMe lonicepa 3apanee 3anacjiMCb najiancaviM, a AC, >BI>I! *R* Bceryia 0T.nMMaJica ne6jiaropa3yvinoM 6ecrieMnocTbio 110 oTiioirieiiMio K CBoeviy KomejibKy M K 3aBTpamiicviy yuno M BC.rıey4c.TBMe 3'roro TepiianMBO nepenocMJi .riMuieiiMa c co3naiiMeM coGciBennoM BMHW. Bnpo'ievi, yreneK Bbiyra.nca neyjypnoM, cojinue TO M yiejio nporjiayibiBajio M3-3a ryn. fi yioeiuri M3-noyi KMBepa viMHMaTiopHoe M3yjaime lopauMa, crraji JipoiyjiMBarbca, MMraa M npMXoyra B Bocropr, M 3TO corpcBa.no viena ne vieiibiuc, MCM neBcpiibie JiyMM coJinua, MCM canyiaTCKaa IIIMIICJIb M MCM TO BapCBO " CpOHHCe MCHOiy KaUlCM M KMCCJieM, - KOTOpOC l'OTOBMJIOCb B 3CKayip0nil()M K0TJ1C.

3a TaKMMM-TO 3aiiHTMaMM M cavibiM KOpOTKMM ilCIIb HOKayKCTCa 6ccKoncMiibivi, no KaK 6bi yiojior on HM 6WJI - xora 6bi yja>Ke yuiMimeM Gopoyibi Mcpiioviopa, Koropyio OKMviacT vioryMaa pyKa Pycjiana, nacTynacT BCMCP, nc6o Bce 6o.ribiuc rcMiicer, vio[X)cauiMM yio^Kyib npoGMBacTca cKB03b ryvian, a na viopc noyuiMviacrca raKaa 6ypa, MTO IIMMCIO ne ooracrca, KaK CCCTB MJIM .ncMb, MiiaMC pMCKyenib, npocrro-

naiipocro iioTcparb |)aBiiOBCCMC. II Bbi6pa.n cavioc yyio5noc: nocTc.nMJi oxariKy coJiovibi M yjicrca, HOJIOAMB noyi ro.noBy CCAIIO M CBcpnyBiiiMCb TaK, MTO B3i7iayi iipoxo^cio Mor Gri npMfinrrb vicna 3a o6py5oK yicpcBa, 3aKyTamibiM B niMiiejib. Tcncpb MOC re.no, CbOKMBiiicсca B K.nyGoK .ncrKO MO>KIIO 6bi.no 5bi iicpccjiaTb 110 IIOMTC BMCCTC C nocbi.nKaviM. B TaKovi nojio^KCiiMM a M 3acbina.n, Bcpncc, Biiayia.n B yijx^viy c vibicjibio o MCM-TO noyioGnoM MJIM O IOVI, MTO .nyMiric - rciuiaa cnajibiia M naTon.rieiinaa neMb MJIM Cbipaa 3CM.na M OCCIIIIMM ixwiyx, - M O TOM, KaK iia.ry6no BJinaKyr na 3yiopoBi,c Cbrnibic yAMiibi, M T. yi. Bc.Kopc, oyuiaKo, vine CTanoBMJiocb ne yio paccy>KyicnMH, xora MX ripcpbiBa.n BOBC:C IIC con, KaK Miioryia c.nyMaeTca Tcncpb, Koryia, pacTanyBiiiMci. na viarKOM KyiiiCTKC, a cvibiKaio BCKM c Mbienio: KaK 3TO vme IIM jxi3y ne yyiajiocb BbiriycTMTb nanMpociibiH yibivi KOJiCMKaviM M noMCiviy a na Kaacyiovi inary BerpcMaio CMacT.nMBiiCB, yiMCioiuMx BOciiojinaTb orcyrcTBMe 3anaTMM pocKouiiibiviM Ko.nbnaviM yrbivia, GoJIbIIIMMM M ViaJICIIbKMMM, KpyFJIbIMM M OBcUbHbIVIM?

TIonpoGoBajiM 61,1 Bbi, MMJioerMBbic rocyyiapM, ycnyrb na nainevi OMaKOBCKOM (I)poirrc! Nojiaiaio, MTO OTO 5bi.n 6bi 6ojiec TH^KMM Tpyyj, MCM ycMJiMe ne 3acnyTb 3a MTCIIMCM MCCJicyiOBaiiM>i r-na ©CTa 0 "fOcyjiOBMMbix KpacoTax naTypbi" MJIM carw r-na MopouiKMna o erpancTBMax "POCCMM" 110 BCCM K|xicoTavi 3cvmoro mapa.

IJJMiiejib naGyxacT BJiaroM, cbipoerb yioxoyiMT yio pyGaniKM, njx)-vioKaemb MyTb JIM ne nacKB03b; yio>Kyib cyie.na.n CBoe 4e.n0 - TCGH GpocaeT B 4po>Kb, 110 mny npo6craiOT iviypaniKM... BOT nc3ayiaMa! BcKaKMBaemb, iiJiioembca M xo|X)uio, CCJIM yTcuiMmb ccGa MMCTO pyccKOM Gpaiibio, Koropaa noKaMCCT acyicT, M ne 5c3 ocnoBaiiMa, CBoero TpMyM$ajibiioro BBoyia B npoM3BcyrenMa 'naTypajibiiOM ijiKOJibi". TaKOB GbiJi xoyj omymeHMH, McnbiTamibix MIIOIO na OnaKOBCKOM 4>poirre B pe3y.ribraTe vioero 5e3-paccyymoro OTiiomcsiMa K KomcnbKy M .wrpamneMy ymio.

BCKOMMB M ri|X)6opMOTaB pyccKMc pyiciTe.nbCTBa, *n* 0TKpbi.n rjia3a M OCMOT[X]ICa, MyMMMBM MbICJIHO O TOM, npMBJICKyT MCIia K OTBCTCTBeHIIOCTM MJIM neT 3a Bpcyi, npMMMnenbiM MOMMM ynoivianyTbiMM Bbime nanayrKaMM na 3pyynMLiMio erojib BJiMaTcnbiibix nepcon.

C oynnoM eropoiibi or Mena B03yiyx iianojriiH.no p>KaiiMe namMx cepwx JiomayieM, a necKOJibKO IIO6JIM>KC BMymcjiMCb erpoMiibic pjiyibi caGejib, py>KeM M ccy^cn, pacnojiOyKcnnbix c raKMvi o6Bopo>KMTCJibiibiM oyuioo6pa3Mcvi, MTO ncBOJibiio *nvpcji* yMerBCinibiM B3opovi B03iiMKa.riM TO KpbimM Bociinbix nocancHMM, TO yMcnbic Tpyyibi nauiMx ri|xx|xx:copoB. C cyrpyroM eroponbi ropcriM Koerpbi, jiaioe yic.no, a 5bui BOBCC IIC npoMb norpeTbca, TCM GOJICC, MTO K occimeiviy xo.noyiy yio6aBM.riMCi» cmc BOcnoiviMiiaiimi o Kpbimax KOJioiiMM M o npo(|)cccopcKMx yiMCcprauMax. II iioynomcn K oymoviy M3 KOCTOOB, y KOToporo CMyicriM M JiOKajiM necKOJibKO rycapoB KaK pa3 vioero B3Boyia; OHM ne pa3 3a Bpcvia noxoyiOB iio.nyMajiM OT MCIIB BoyiKy MJIM "na BoyiKy".

- 0.3a6, 6apnii? cnpocMJi 04MII *vu* IIMX.

- /I,a, na xopouiyio norxMKy iiejib3a noAajioBaTbca, OTBCTHJI 3a Mena ApyroH.

II COJI. MOM rycapbi AFJIM cojiOMy. HorpcTb pyicn w pa3MHTb. rmcMH noKaaajiocb MIIC crrojib Ae BocxMTMrejibiibiM, KaK npoB04MTb Kpe4M'ropa, coniacMBiueroca na orcpoMKy, MJIM nojiyuMTb KapTObiibiH BbiMipbiLu , MJIM ;io6MTbc:H npMHTiioro CBM4aiiMa. K y;iOBO.nbCTBMio BbiMrpbiuia B no4o6iibix cnyMaax npMiVieLiiMBacTca eme omymeiiMe Toro, MTO Tbi M caM ne JIMKOM uiMT, omymeiiMe, M3biCKannee KOToporo iiMMcro 6brrb ne MOACT M ncBOJibiio y 're6a M3 rpyiiM BbipbiBaerca: "Ax! 1 laKOiien-To!"

K coAciJienMio, cojiOiVia racncr CKopee, MCM HecaKaeT BeJiMKOiiymMe KpeyiMTopoB, jno6oBb AeiiuiMiibi, KapTOMiibiM BbiMrpbim MJIM ionomecKMM 3cUiop! OmiTb îuioxo! 1io croMT no;i6pocMTb B Kocrep ee oxariKy, M naMniiaerai iioBaa Mepe4a 031106a M corpeBaiiMa!

- 3x, MTO 3a iipoKJiarbiM KpaM ara XepconmMna! BOCKJiMuaer IIOAM.ROM ycaTbiM rycap, c neri04paAaeMbiM CTOMUM3MOM 3anyacaa pyKM B oronb M 6pocaa npe3pMTejibiibiM B3nia4 na CBOMX coce^CM, KaK 6bi oro A4eerB JI a a MX c "xepcoumMiioM". - Fyie a TOJIIAO ne 6biJi, - M B Benrpwn, M B TypnMii, M B IloJibine, no raKyio naKOCTb OTix>4acb ne IIOMIIIO!

- A Te6e MOTO na40, *AGA?* MOACT, B Moji40By noTfmyjio?

II naBoerpMJi yuiM: OTM cjiOBa 3a4e.nM caMyio uyBCTBMTejibuyio crpynKy B MOCM cep4ue.

- A re6a 6y/xro ne raner? c /loca/iOM B03pa3Mn crapMK.

- MTO M roBopMTb! CBoa 3CMJiw KaK-iiMKaK... He cpaBUMTb c KaKOM-TO TaM BenrpMe.M, MJIM c Typriein, MJIM c IlojibmeM...

- KaKMe TaM KpacaBMUbi, a? CXaua Jiymue Apyroft, rocnoyjM npocro! BPOBM yiyroM, rxia3a coKOJiiibie...

- My M rpexoBoyniMK! TojibKO 6a6bi na yivie! /Ta, onn xopomM, riMMero ne cica^em b; 4a TOJIBKO BMIIO eme JiyMiie!

- ECJIM *yx* Tbi npo BMIIO, TaK M ripo BCIO 36MJIIO COAM: Kpame ee ner, OCO6JIMBO Konaa KOJiocba riojiaryT na nojie...

- A BOiia KaKaa! Gcorai-ia riber OTopBaTbca ne MOACT!

- A OpyKT TaM KaKOM, 6paTMiuKa! FpyruM, BMnorpaii, JI6JIOKM! A opexwL

II IIP. B CMJiax nepeiiarb BCC MTO TOBOPMJIM STM JUO4M, rioroMy MTO 6oioc:b, î>: :-.epcbîx, KaK 6bi ne MCKa3MTb MX o6biMiiyio Manepy peMM, a BO-BTopux, KaK 6bi ne i.o6aBMTb Mero-im6y4b OT ce5a, TCM 6ojiee, MTO M3 pa3roiiopoB, 3arparMBaiomMx nauiM cepaeMUbie ripMBa3aiinocTM, MM 3auoMMiiaeM Bceiyța JIMUJB KOCTUK, a ocTajibiioe 3anojinaeM co6cTBeniibiMM MyBCTBaMM-

Cojinue yAe npoGMJiocb cKB03b yTpeniiMM TyMan, a Mbi Bce eme roBopMJiM o MoJUiOBe. BpaBbie rycapbi noyuiajiMCb, MTO6M IIOMMCTMTB jiomajieM M 3KMiiMpoBKy, a a... a 3a6bi.ri o TopaiiMM, 3anpaTaiiiiOM y Mena B KMBepe. MbicjiM MOM Bce BqpTOJiMCb BOKpyr noMiioro pa3roBopa. Xojioii, ix'rep M 40AVIb 34eci>, na (])poiiTe, 3ac:TaB.ua;iM Mena iipxvicraBMTb ce6e Mo.ii40By eme AMBCC M cnaiioeniee; erarb 6bi MIIC COJIIICMUMM JiyMOM, KOTOpbIM B 3TOP MMP KacaCTCa IIO.IICM MOCM JIIOGMMOM MoJUOBbl. MblCFIb, KoneMiio, erpannaa, 110 TaK MC (])aiiTa3MM Macro iipMxoynrr B ro.iiOBy; cojnme, 3B03;ibi, Jiyna CMOTpaT na nae TaK yMMJibiio, MTO II|X)TMB BOJIM poAiiaerca AX^JiailMC COMFMCb C IIMMM IIOKOpOMe, OCTaiIMB 30MJ110, *FAC* BCC CJIMIIKOM 3iiaKOMO. (x) MIIOM 3T0 MacTenbKO ciiyMaeTca, KaK cjie4CTBMe Moero 6e3paccy4iioro oriiomeriMa K 4,eiibraM M K 3aB'ipamneMy 41110!

Q)Ji;U1T, rOBOpMBUIMM O MOJI4OB0 CJIOBaiMM, 4afieKMMM OT ManepnocTM, M IpCVUIOMeBUIMM CC BC(*M\, MIO CMy HpMIUJIOCb yBM4CTb, IIC 3Iia.Fl, KaK CMJibiio 011 rponyji c:ep;uie 6e/uioro OKOMeiieBuiero loiiKepa, nepe-Gpomeimoro c]X)4IIOM 3CMJIM B 4ajieKM0 Kpaa.

Koryța AenaiiMe erarb cojincMiibiM riyMOM necKOJibKO ocnaSeno no4 nano|X)M AejiaiiMa MTO-iiM6y4b noeerb M r4e-iiM6y4b norperbca, a naMan o64yMbiBarb, MTO MOAIIO M3BJIeMb M3 BiieMaTJieiiMM 3TOM IIOMM, 3naa, MIO 4Jia nojib3bi MOMX 3anarMM B pa3iOBopax - 6ojibme mnKy, MCM B TOM, MTO MOAHO noTporarb. IIoKa Mena ne ri03Ba.nM na Kamy, a oaejiaji TPM BOCKMX BbiixMa M3 iiojiyMeniiOM Mii(])opManMM. 13 T O T Ae MOMeiiT 3a3ByMaji CMmaji K BbieryiuieiiMio, M MW OTiipaBMJiMCb pacKBapiM|X)BbiBaTbca B ce.no BefiKym. HaM r1pe4eroa.no iipoMTM TPM Bepeibi; Jiouia4b Moa OT.nMMajiacb neo6biKii0BeiinoM KpoToeibio, M na KaAiioM Bepere a o64yMbiBa.Fi no BbiB04y oriiocMTejibiio BaAiibix cixvieiiMM, iio.uyMeniibix naKaiiyne. BbiB04bi 6bi.riM nacTOJibKO cymeerBennbiMM, MTO a peniMJica 3ariMcaTb MX ryT Ae 110 npM6biTMii B Be.MKym...

II OTino4b ne npeTeii4yio na pyccKoe ri|X)McxoAeiiMe, M 4aAe $aMMJiMa MOH 3ByMMT raK MyA40 ATIa pycc.Koro yxa, MTO cojuiarbi npe4riOMJiM nepe4e.naTb ee B *TAC* AMBy". Ho CKOJibKMx Mbi BerpenaoM JIIO4CM c <J)aMMJiMeM na "-OB" MJIM na "-MII", Koropbie, ripM BCCM MX pyexoM np0MCX0A4eiiMM, na caMOM 4e.ne, ne 6o.nee pyccKMc, MCM a. C yiercTBa OHM pocjiM 1104 KpbiJibiLUKOM KaKoro-iiM6y4i» Mcc.be >Kiojra MJIM MMcrepa YaMTona; 04M11 pacc.Ka3biBa.Fi MM O Moiiiibcrie, 4pyi'0M - o napjiaMeirre; OHM .nyMuie me6eTa.iiM rio-(I)paimy3CKM MJIM CBMPMCTCJIM no-anrjiMMCKM, MCM M3baciia.nMCb, no-pyccKw! TaKOBbi Kpyniibie 4Bopane, 110 M MCJIKMe ne cyMeriM coxpaiiMTb i^yccKMe B033peiiMa, co riiKOJibiioH CKaMbM ii04Bepraacb MiioerpaniibiiM BJiM}iiiMaM. JIMUIB cpe4M Majibix MMpa cero, CIXVIM npoerbix JIIOACM, eme oerajiMCb pyccKMe, 4a M TO: CKOJibKO ry6epiiMM - cxojibKO napo40B, c.K0.nbK0 ye340B - erojiiAO OTJIMMMM!

Bbi ocTanajiMBaerecb na IIOMTOBOM eraniiMM: B 4Bepax CT0.niiM.nMCb HMIUMKM. Baiu aMiiiMK B36Mpaerca na K03.iibi M oOpamaerca K KOMy-To B TOJIIie:

- 3M, 3eM.naK, Tbi KaKOfi ry6epiiMM?

- KypcKOfi!

C npe3pe.11 MCM noiiepiiyBiiiHCh K ncMy CIIMHOM, HMLHHK oGpamaeTCH K /rpyroMy:

- A TM, 3ervi.iiHK?

- MOCKOBCKOM!

- A KciKOix) ye.3/ra?

- Ko.rioMenc.Koro!

- A H /IviwTpoBCxoro, BMeuiMBaerca eme KTO-TO.

- MnTpoBCKoro? /Ia Be/i,b M H orry/ia! BOCKJiMiiaeT Bam HMLUMK.

BOT iipHMep pycx.Koro naiinoiiaJin3Ma BO BCCX ero orreiiKax!

XnTe.iii> KojioMeiiCKoro M acMTcnb AviMTpoBCKoro ye.3/roi3 - 06a iviocKBMTHiie H ace ace... ne B paBHon Mepe. XwTejib MOCKOBCKOM n >KMTeJib Kypc.KOM ryGepiwH - ooa pyccKwe H BCC a<e ... ne COBCCM o;iMiiaKOBO.

3TM pa3.nnMMH no ryGepriMaM cr.naacMBaiOTCH TOJibKO cpe/iM COJI/UIT. B O/IHOM M TOM)KC 3CKa/4p0Iie M03CII0 BCTpeTMTb JIIOil M3 Cn6wpM M Xepcona, MocKBbi w AorpaxaiiM, *m* ApxanrejibCKa M C HO/IOJIMH; M KaaC/lblM lipWieC M3 CBOMX pO/UlblX MCCT H3bIK, BepOBaiIMH, lipe/ICTaBJieHMn, no B y3KOM Kpyry HOBOH acM3iM OHM nepeMeuiaJincb, cJwiMCb BO MTO-TO e/iMiioe - pyccKoe B caMOM mwpoKOM nonMMaiiHR ECJIM 6bi BaM nprimjiocb BcrpeTMTb oraporo coji/rara, BepnyBmeroca B ce.Mbio nocne ;u3a2maTMiiHTM.rieTneM cnyacGbi, Bbi MOPJIM Gbi yjioBMTb na ero BepoBaimHX, npeiiCTaBJieiiMHX w a3biKe ocoGyio neMarb, B KOTOPOM ysnaroTca Miioroo6pa3iibie ojieMeirm McriOBeMecrBa. PbyMaTb coJi/iara 03na'iaer M3y'iaTb BCIO POCCMIO; ero ivineiiMe - OTO MneriMe Bcefr POCCMM. K raKOMy BbiBO/iy a ripnincji na nepBOM Bejxrre no ziopore B BeMKym.

Bropan Bepcra /razia noByio iiMmy MOMM pa3Mbin i JieiiMHM. MnorMe nyTeuiecTBennMKM JIIOGHT nocMTb OMKM, a y neKoropbix crojibKO pasnbix OMKOB, MTO OHM yace ne 6epe.ryT 3pei-iMe, a Bpe/raT eMy. Mo OTO eme noJiGe/ibi; GbiBaror ny'reiuCCTBCHHMKM BOBOC 6e3 OMKOB MJIM TaicMe, y Koropbix OMKOB - B Mepy. Ho na 3peiiMe OTMX jiioaeM ropasyjo 6o.nbme BJIMHIOT o6croHTe,ribCTBa, npoMCxoMCHMe, BoaiMTaHMe M o6pa30BaHMe KOTopbie M30 BCCX CMn ribiTaiOTca c/rejiarb MX M.MM 6jiM3opyKMMM MJIM iiani>no3opKMMM: o/u io iipyroro CTOMT.

B cpe/iiiMC BCKa MejioBeK, naxo/iamMMca na BepniMne 3py/iMUMM, 3naiomMM KaK nejib3.a Jiybine BCC Boccvib MCKyccrB M BbicoKonapno MMenyeMbiM CBOMMM KOJineraMM "iioKTopMCCMMyc", BCC ace 6bui cnocoGen BOo6pa3MTb ceoe JIIO/ICM C co5a'u>MMM rojroeaMM, c 'iepr 31-iaeT KaKMMM xBOcraMM, c ymaMM, B KOTopwe, yjieniiMCb, Moacno 3aBepnyTbC.a jrymue, MCM B o/ieajio, B KOiine no/roGnbix c.Ka30K OGMMHO iio6aB.naiOT, XOTH M B pa3iibix BbipaaceiiMHX; "F3ce npe/miecTBeniiMKM JirajiM; a O/IMH Mory naiiMcarb MMcryio npaB/ry - a BMiieji 3TO coSorBemibiMM rvia3aMM".

B name BSX^VIH crrporx)e pasrpaiiMMCHMe OTpacjiCM iiayKM M o6mecTBeniioro no.ioactMiMa, T|x>6yiomee IIOMTM HOJIIIOIO orpeMeiiMa OT ce6a, M, KPOMC TOPO, M3/iep>KKM nMBMJiM3anMM TOJiKaioT HyreiiiecTBeniiMKOB B iipyryio KTXiMiiocTb. 13 caMbix cypoBbix MecrmocTax nyTemecTBeiiiiMK nepe/iKO BCT|x^iaer TJXIKTMP C xopoiiiMM BMIIOM, nopa^OMiiOM C/IOM M MMCTbiM GcibCM M, CM/UI y KaMMiia c MaiiiKOM Maa B pyKax, OH TOTOB no.iiio6MTb cejibCKyio >KM3iib, XOTH BOKpyT TjxiKTMpa ii|xx;rM|)aerca rojiaa crenb, nacej,icjiHaa cymccnmiM, MopaJibiio M Mareî)Ma.nbiio ymepOnbiMM, ÎIOITWI xMypMTca, i3i»iora 3ai3biBa(T - Kopoue nponcxo/uiT BCC TO, MTO ne M05KCT 131)3l30l1. 130CX 1 tlllCII M H.

COBC:CM iipyryio yuacrb I'OTOBHT *cmvmy* oGcroarejibcrBa. Bo.ieM-neBOJieM on /IOJiacen acMFb TCM, MTO /laer rocno/ib. Mer *AQMS.* - *ou* Gjiaro/iapen 3a npocTyio naJiarKy, r/ie reGe i3|x^ia OT BpeMCHM npeiiCTaBJiacTca cny'iaM noBCTpeMari,ca c n,)i\viM.r[(MibKOM TapairryjiOM M.UM c neBMHHbiM MepBaMKOM; IICT xjicGa - on iioTMyeT ceGa cyxapevi, KOTOPWM na;io cnaMajia JUOGOBHO pa3MaMMBarr B *no,m,* a IIOTOM GMTHM Mac I)a3aceBbiKiTi>; ner BOAKM - noiiber BO^MUbi, /ia nnor/ta M3 TaKoio MCTOMiiMKa, MTO Ge3 ficHKoro aiia.iiM3a ncBoopy^ennbiM rvia30M ivioacno pa3JiMMMTb na /mc ero KOC-MTO îioxy^:c, MCM MHKPOGLL 'PaK KTO ace, 3iiaMMT, Gjinace K *u\mpoj\e?* KyjibTypnbiM MCJSOBCK MJIM neoGpa30BaHHbiM cojwr?

MepBbiM cxaaceT BaM: "Mne npaiiMTca XeixoncKaa lyGepnMii. Connoe MOJiMaiiMe ec CTCIIM iibanMT MUC ;iyiny".

BTODOH BOCXJIMKHCT: "'ITO .3a njX)K.fiHTbiM icpaM 3'ra XepcoiimMna!"

npaB cojwaî. Hejib3a 3aGbiBaTb, MTO îioMTennbiH naTypa.riMCT, cosepnaa npMpoiiy, no/iKpciuiHeT oiibaneiiMe ;i,ym M eme KOC-MCM, ne Menee iibaimmMM, M cneuiMT nacbiTMTb acejiyvroK KycxoM noBKycnee, M MTO 3a "COHUMM MOJiMaiiMCM crenM" cjie/iyeT connoe MOJiMaiiMe cnaribnM... He oy;iy FOBopMTb c 4pyrMX nix^MMymecTBax, KOTopwe enr oacM/iaior nani ero MeMTarejia, B TO BpeMa KaK coJiaary OHM Aocryniibi jiwnb M3|xvu\a, MTO B oGcraiiOBKe CaMOM OTTaJlKMBaiOmCH...

'Py'r co.n/iaT neriMKOM 3aBMCMT OT zioGporo pacnojioaceHMH /ryxa KBapTMpMCMCTepa, KoropbiM nocibuiacT ero B ry M.nM Miiyio xajiyny, CMMTaacb c cooGpaacesiMaviM naMajibcrBa M ero npnKa3aMM...

M cnoBa npMjX)ira! Ona /racT O/BIOM *cv\m\v* 'Vie/rbMoe peGpo" c /IJIMHHOH meJiKOBMcroM KOCOM, C: onieniibiM B3ivia;iOM, co BCCM ocrajibiibiM - cep/ury M B3opaM na y/iMBJieiiMc, a /i,|)yiOM cipmc - TO ace "peGpo" c nei3bipa3MTeju>nbiMM MOIII ojibCKMMM MepraMM. BnoBb M BHOBI. npnpo/ra, KOTopaa ncMCTca o cojiiiare JIMGO icaK 3;ian Mauexa, JIMGO KaK jnoGamaa ix>4iiaa Maib.

BeMKym 3acraji Mena Bpaciuiox, OTKpbiBiuMCb MOMM B3opaM, Kor/ra a pa3MbIHJIHJ] OG 3T0M COCTOHHMH, / { C I 13 HpMpO/lC, K MCMy npMCOBOKynJiaJÎMCb BocnoMMiiaHMH o /locKax BMccro K|X)i3aTM, oG M3ropo/rax, GapaKax, o... *H*

cmejia.il ycMJiMC, MTO6M ip^Baib IIOTOK MWCJIU, HO, BO3MOAIIO, 3TO ycw.rine ocrajioch 6bi nanpaciibiM, ecjiw 6bi B ry vmiiyry ne npo3By'ia.n ro.noc KariMTaiia: "3cKajipon, CTOM!" r.na3a iiawero rio'rreiiiioro nauajibiiMKa CMHJIM OT yyi,OBO.iii,CTBHH, MTO Bceivia criyMaeTCH B MOMCI-IT ocmnaima coftoTBCiinoro BCCCMJIMH. *W* B ca\io\i yiejie, KaK A C miaMe, CCJIM Byrpyr neiibiH OCKCU|X)II ciieiiiMJica, a H nc|xx:ra.i /iy,\iarb o COCTOHHMM /ren B iipMpoyie? K necMacTbio, M03r, npny'ieinibiH paccyAiiaTb, ne MOACT OTKa3aTi»cîi OT 3T0H iipMBbiMKH. Y A C caMa MM na Kaiiwraiia 3at:raBM.na MCHH noyiyMari) o 3iiaMeiiMM KOMaiuiMpa 3ci<:a;i|X)iia M cro IIO.IHOMOMMHX, KOTopbic npocrnpaiOTCH TaK ;iajie.KO, MTO OH MOACT 3acraiMn.> BCCX cneiiiMTbca, a ca.\i ripo;K).îiAarb exarb BCPXOM. CKODO, OAnaKO, OTOT MPCAMCT SLIJI ncMcpmian... Mbi BOLIIJIM B cano. IIo y.nnuaM pacxaAMBajiM AcnruMsibi, KO|X)BW, KpccrbBiic H co6aKM, riCTyxM n Kypnubi. llacryx rnaji cra/io n - o ;IHBO! Ha cro JIMHC a 3aMCTi4.ii TO A C BbipaACimc iiepAaBiioeTM, MTO I4 B rjiaxix Kaiinrauaî 3TQ MOHIO HPMBCCTM MCHH K Mbicnn o TOA/4CCTBC BCCX J1KW-H, COTIM 6bI I4MCHHO B 3Ty MMIiyTy KO MUC HC 110'40141 OTI KBaprwpMcricrcp, Mro6bi yBCCTM MCHH COBCCM B yipyroM nanpaiuiCHMM, na o(I)i4uepcKyio KBaprwpy, Koropan Gruia 3ape3epBwpoBana *w* Ana MCHH TOAC BOnpCKM MOCMy IH43K0My 3BaiB4IO ioiiKepa...

II snaio rpi4 BHiia HyrcuiCTBC.nHMKOB. IIcpBbic - c iiorpenaniiOH Biicuinocrbio, c MOHOK.neM, c npe3pMTejibH0M yjibiGKOH na ry6ax M C IICOM Myib na cropony, MTO iipM/raeT Jinny BbipaAeime ney/ioBOJibCTBMa M pa30'iapoBaiiMH. Bropbie - c BUCHI iiocrbio IXXCJIOM, C 6o/4pbiM *w* 6bicrpbiM B3i\na;iOM, c TcaTpajibHori a$nmKOM, iipMr.riaincnncM na 6a.n MJIM MCHIO B pyKax. IlocJieiBiMe - c BMCOKMM naMopmenubiM JI6OM, C 3a/4yMMMBbiM B30pOM, B CTOHMCM BOpOIHMMKC M MaiiIC BCCFO B OMKcTX C 30JI0T0M OIipaBOM, c MacaMM na UCIIOMKC M T. II.

y ncpBbix B rojiOBC - TOJibKO MX co6cTBCiinaH nepcona; BTOpbie coc:pc;ioroMcnbi jiMiiib na yyiOBOJIBCTBMHX, MMCIOIJTMX caMoe nenocpe/icT-BCHIIOe OTIIOUICUMC K MX HCpCOIIC; IIOCJICiUIMe 3aiIHTbI MCM-TO OTBJieMeiIHbIM.

ricpBbic - oro TMII ricMopMiia MJIM aiirjiMMCKMx rypMCTOB; Bropbie - Mo.no/ibie JHoyiM, cMMTaiourMC ceGn nocnc;iOBaTCJi}iMM 3riMKypa, a iipaBMJibiicc - 6e34yMiibie lonubi; noene/uiMe - OTO yMeiibie. Bce rpM KarcropMM cnoco6iibi iiMcarb iiyTeBbic 3aMCTKM, M MiiorMe M3 HMX cneiriar npoHBMTb ary CBOIO cnoco6nocTb. Ho BCC. COMMHCIIMH iiCM36eAiio IIOCJIT orncMaroK JIMMHOCPM arrropa. riyrcijJCCTBCHHMK nepBOM KaTeropMM cxaAeT: `Bo3.rie be.nropo;ia MCHH paccepjiMJiM ne na iriyrKy: Jioiriaiib crajia, B03iiMna 6bui ribîiii, M MIIC ripMLiuiocb cnaib B KOJIHCKC". nyTCHICCTBCIIIIMK BTOPOM KarcropMM BOCKJiMKiicr: 'Panicjib ceroiuiH Gbma OMapoBaTCJibiia! B I la. ic PoHJie nac yrocrMJiM npcBOCxoyuibiM cynoM a la tortue." TojibKO JIMMIIbIM OIIbIT MOACT JiaTb BaM IIOJI HOC ripC/lCTaBJieiIMe O IiapMACKMX rpM3CTKax! •TlyTCiiiccrBCiiiiMK rpeTbCM KareropMM no oTOiviy noBO^y HMMero ne CKaAcr M ne B0CK.îiMKiicr; ou npcjuiOMMTacT paccyAiiarb M ilCJiaTb

npe;iCKa3aiiMH .iiMirib no iipcyiMCTy CBOMX .«UIHTMM. O/IMII npMiicpcTCH K iiOBOMy BM/iy KaKoro-.riM6o pacTCHMH M, COJIM iiona;io6MTCH, 6yiieT na/icaAMBaTb ropjio, ne ynycKaa cnyMaH M3Ji0AMTb BCC CBOM ripMHUMnbi M MiieiiMii o JIMIIHCC, /IcKaiuiojic, IVIVIGOJIIVITC... ZlpyroM HPMBHACTCH K MCMByMCJIIII0M 6OMHMIIC **KaKOI4iIM5y/lb** FOTMMCCKOM Gaill IIM M, **MT06bI JiyMirie** OCBCTMTI) Bonpoc, iiaMiiCT c ropo/ia, nocrpociiiioio Jla.MCOiiOM, a MTOGM SjieciiyTb yMeiKXTbio, npMvicrcH GpaiiMTb MonOyKO, FpMMMa M BOoGiue BCCX Tex, KTO OCMCJIMJICa IIC 3aVICTMTb 3Ty IHCJI b. QIMOe 60JIbUI0C ilOCTOMIICTBO 3TMX liyTOLlieCTBeiIIIMKOB 3aKJIIOMaCTC4i B 6C3pa3JIMMMM, C KOMM OHM OTHOCHTCH K paiîIKVty III MI0 **MMTaTCJICM** M K HCCOMHCIIHOMy 3a6BCHMIO B GyyTyujCM.

B BcMKyiric AM3iib MOH iicpeMCHMJiacb. II iiOKMiiy.ii CBOMX rycap M 6biJi B03HarpaAy4en 3a TO, MTO \iep3, BecbiVia TCIIJIOM KBapTMpofi. *KA&JI* MCHH M naKCT c KiiMraMM M3 iiovia, B KOTOIXJM IIC nocjieiuiee MCCTO 3ai-niMajiM: "(3 KyjibTe 3cBca" JIcoiiTbeBa, «HCCIIM pa3iibix napojiOB" Bcpra M CTMXM TioTMCBa, ocrajibiibic ne npMnoMino, TaK KaK o5jia;raio, K coAajieHMio, naMHTbio 6o.nee c.na6oM, MCM y AyrnajiMCTOB. Ho ncpBbiM ;ieJi0M H peujMJi 3ariMcaTb ciicnaiiiibie MIIOIO BbiBoyibi M 1laMa11 yiyiviaTb na;i upeMMyirrecTBaMM $poiiTOBOM AM3HM, KOTopaa ripMyMacT o5xo;iMTbCH 6e3 Koii(|)opTa, 4aeT B03M0AH0CTb nacjiaAiiarbCH C03cpnaiiMCM npMpo;ibi BCC 24 Maca B cyTKM M, naKoneu, cnyAMT MCTOMHMKOM ;IJIH pa3iioro poiia yM03aK.ni0MeiiMi4. C imyMH nepBbiMM iipcMMy11icxrrBaMM H Bac yAe no3iiaKOMM.n; ocTaercE TpeTbe, MOHO nacTOJibKO BaAiio, MTO 6C3 nero ncpBbic ;iBa KanyjiM 6bi B 3a6Benbe, M.HM, no KpaMiiCM Mcpe, o IIMX IIMKTO ne y3iia.4 6bi *AO* noaB.neiiMH B CBCT "3aiiMC0K rycapcKoro ioiiKcpa".

M3 MOMX BbIBO/IOB CnCJiyCT, MTO MIIdlMfl pyCCKOrO COJIUaTa - 3T0 B CAaTOM BMite OM.aoco(|)Ma BC;CM POCCMM, a 6.nM30cib K npMpojic ^aeT *emy* 6ojibme BOCMOAiiocTeM cyyiMTb 060 BCCX ce H|X)aBJiciiMHX, MCM Jiio6oMy o6pa30BannoMy nyTcnjecTBcnnMKy.

Mne KaK MOJiyiaBaiiMiiy, 0Ka3aBii.ieMyca B POCCMM, 6bi.no OMCiib npMaTno ycnbiLuaTb CJIOBO MOCM IIOBOM]X)4Miibi o po/4Miie npcAiieM, o6napyAMTb, MTO nie-To B03.ne KaMMaTKM paccKa.3biBai0T My;icca o MOJMOBC, M 3naTb B TO Ae BpeMa, MTO OTM Myiicca - IIC MTO MIIOC, KaK CBHTaa npaB74a, iia, caMaa cBaTaa npaB^a!

KcraTM, MOAiio 6buio 6bi BOCIIPOM3BCC;IM npMBCiieniibic MIIOIO B03r.riac.bi cojwar o MOJ;IOBC B TOM nopayiKe, B KCIKOM OHM cjic^OBajiM 04M11 3a ;ipyrMM. Ho a ne MMCIO HM MajiCMuiero iiaiVie^iiMa «CMCTCiviaTM3Mix)BaTb» MOM oMcpKM, a iioroMy BiipaBc 3aiiMC,biBarb BocriOMiiaiiMa no Mcpe roro, KaK OHM npMxoiiar MUC B rojioiry. KTO BOO6IUC IIC iiMca.ri M.HM iiMca.ii, ne iia6jiio;iaa 3a CO6OM, TOT IIC MOAC.r ATAC CCOC npciicraBMTb, KaKMC y^MBMTejibiibie HOBopoTbi 4C.iiacr Mbiciib, npcA^ic MCM ocraiiOBMTbca na Me\i-HM6y4b KoiiKpcinoM; TOT Ae, KTO 11a6.1110Aa.r1, KaK 3a pocroM pe6eiiKa, 3a pa3BMTMeM CBOMX pa3Mbiiiijieiim, 3iiacT, MTO, naMaB c KypMiioro HMna,

MOaCIIO 40HTM 40 celmhlx CJIOaaiblX npoG.UeM M6.n0Be'I(?CK'oH My^pOCTM. HoMCAiy 5bi naivi Torvia ne ua'iaTb c afina, pa3 OHO Yioacer nocuyacMTb HCTOMHHKOM 4JIH H 0 4 0 6 n b I X BblCOKMX IipoG.UeM? HoBCpbTe, 3To IIC nopBCT HMTb noBecrBOBciMMfl, a, nanjxiTMB, cxpeiiMT ero, noKa3biBaa, KaK BOJinyeTca H KMIIMT MeJIOBO'ieOKafl MblCJIb.

()4iiaA-4bi, B B03pac:re 15 .ner a *y6m* na oxore copoKy; no oiaorbio, B poKOBOM vio.\ieirr copoKa CM4e.ua na KaMcnnoM cranGe, KOTopbiM na lore POCCMH na3biBai0T "KavieHiioH GaGon". JI iipniiajica ocMarpHBaTb 3TOT OG-LCKT H no B03BpanieiiiHH 40MOH B3a.nca 3a iianHcaiine MCCue40BanMa o neivi. CoGnpaa CBeyieima no oraviy npeiiMeTy, a oGnapyacMJi raKoe MX H3o6n.nMe, 'rro MUC ripninjia Mbicrib M3y«iMTb BCC «KaMCiuibio GaGbi» 6e3 HCKJiioMeiiHa; nociC40Baji noBbiM c:6op Mii(|)opiViauHH, noBbie pa3M!>iuuieHHa - H Toiyia a peninii nanncaTb IIH vmoro IIH via.no, KaK MCCJie^OBaiiMe o (|)paKHHCKHx MM(|)ax; coo6menMe o MOHX 3anaTHax B 3TOM o6.uacrM 6bIJI0 ony6jiMKOBano B 1852-OM roiiy B XeBepnoH n'ie.ne" M B 'MocKBMTaiiHiie" nocne 'iero HCTOMIIHKH Mii$opMauMM yvinoacMJiMCb 40 raKOH creneim, MTO a pemMJi narmcarb - Goiocb 4aace npoM3iiecTM - o npoHcxoauieiiMH, pa3BMrMM M 4yxe MMqxxnorHM BOoGme! A MTO Bceviy BMIÎOM? - CopoKaL

*

i riMIIiy 3TM CTJX)KM B o4IIoM M3 CaMbIX BblCOKMX 4oMoB XapbKOBa. Mo a KOMnara nanoMMuaeT o5MTe.Jib yqenoro: KIIMFM, Gyviarn, nepba, KapaiuiauiM, KMCTM, KpacKM pa36pocanbi na crone M no4 CTOJIOM, na cryjibax, na KpoBarM M no4 KpoBaTbio, B oGmecrBe c.KJianoK c no.via.aoM M 4yxaviM, LUCTOK, rpeGeniKOB, acM.neTOK, peB0.ribBeix)B, 40.nov!ana M T. n.

B OTOM Bopoxe Beinen Tpy4no OTbicxarb xo3HMiia. Mo CTOMT cocpe^oTOHMTb B3F.na4 na xajiaTe M (|)ecKe, MTOGM o6napy>KHTb no4 3TMMM npMKpacHMM ne TO cry4CHTa, ne TO rycapa: 3'ro M ecrb xosaMii. P-naBnoe ero 3anaTMe COCTOMT B TOM, MTOGM npoxaAMBaTbca no KOMnare, BO Becb FOJioc pacneBaa Gaudeamus igitur MJIM Brinkt mir Blut der edlen Reben M pa3Mbinjjiaa B TO a<e Bpevia o BeMiibix npoGjieviax HejioBCMecKOM My4pocra. B nacroauiMH MOMeirr on CM4MT y OKiia c nepoM B pyKax, c nariMpocKOH B 3y6ax M co meriKOM na KOJienax. no ero MHCIIMIO, 3TO caMaa y4o6naa I103a 4Jia BOcnoMMnanMM. TaK on MoaceT npoBecTM necKOJibKO MacoB cpa4y; naiiMpocKa cropacr 40TJia, coGaMoiiKa cnpbirHBaeT c KOJICII, nepo naiiaer M3 pyK, a on BCC CM4MT, norpyacennbiH B npouj.noe. By4yMM IICMIIOIO xy405KiiMKOM, no KpaHiieH viepe, no BiiemnocrM, on nepenocHTca B Mo.ii4oBy M Gpocaer na nee B3rjia4 «c BbicoTbi irrMMbero iiojiera». On BM4MT ee rpaiiMiibi: K ce-Bepy na 7000 qtyTOB Bbinie ypoBiia Mopa ri|X)CTMpaiOTca neriM M BepniMiibi Kapiiar; K lory ilynari, oGpaMJiennbiH GeperaMM, ne snaiomMMM 04nooбpa3Ha, TO KpyacMrca B040Bopomvi, TO iieBiiaTiio njyviMT, Bna;iaa B ycrbe, TO Kawroa ycMMpcnnoM jiaBMHOM. A OT rpaiiMiibi 40 rpaiiMiibi Bbiorca pyMbM M peKM, B03Bbinjaiorca xojivibi,

Tanyrca 40.1 ÎMIiw, .neca M nacrGMina; rojiy6M3iia B04 ciiMBaerca c M3yvipy4iiOM 3(M(Mii.io jiMcrbCii. B3iMia4 nepenocMTca na coce4iiMe crpaiibi: BenipMio, BojirapMio, BajiaxMio, POCCMIO, PajiMiiMio... MCT! ila.ne.KO MM 40 Mo.i40Bbi! 0;.uia ne TaK Gorara B04a\iM, 4pyiaa oivuia JiecaviM, B rperbCM ner rop, MeriicproM neyiocraer 3e.iieiiM...

B30[) cnoiîa o5o|)aMMBaeT(;a B cropony Mo.ii40Bbi. *C* Bbicorbi riTMMbero nojiera JIIO4CM ne BM4110, M TCVI jiymue; BCC GOIUTCTBO ripMpo4bi nepe.4 naviM!

A ne cnycTMTbca JIM noiiMxe? C Bbicorbi irrMMbero nojiera oiKpbiBaeTca 3axBa'rbiBaiomee 3pejiMine. MOTKCT Gbrrb, 0110 ne coo'iBcrcTByer MCTMHC? Mo>Ker Gbrrb, BOo5pa>KeiiMe Bac oGviaiibiBaeT? MTO >K! OiiycTMvica na 3eMJiio, 110 c yciOBMCM - c;MOT|xrrb na JH04CM CKB03I) i'iaj'ibiibi; ne 6y4evi 3aiVie'iaTb OMKM, jiopi ierbi MT.II., oGparMM BiiMviaiiMC .riMiiib naTO, MCM J1I04M nayMMJiMCb iioJib30BaTbca 40 OTKpbiTMa M04bi. '1TO6 ne noTeparb M3 BM4.y oGinyio KaprMiiy, B03bi\iy B noMonuiMiibi (|)airra3Mio; ona cocjiyAMT vine c.Jiy>K6y canoix:Kopoxo40B Merepa MI.neviM.ua, Koropbie nejxîHecjiM ero c CeBepnoro nojiioca B A(})pMKy. Pa3iiMna vie>K4y MIIOM M MeTepovi MJjICMMJieM COCTOMT B TOM, MTO OII MMCJI MCCMaCTbC IIOTepaTb CB0I0 Teilb M no3TOMy jieraji, ne 3aviCMaa paccroauMM: a >KC, nanpoTMB, o6jia4aa OMenb cjiaGoM, no Bce ace... reiibio, JIIOGJIIO oTGpacbiBarb ee na Bce, K Meviy npMKacaiocb, M CCJIM 6bi a vior crarb 04110M noroM na Geper KopeM, a 4pyroM - B Q"BC|)iioe Mope, naBepnoe, na4 BCCM 3TMM n|X)CTpancTB0M naBMCJia Gbi MO>I renb. 3TO MUC revi Gojiee Gbi.no Gbi iipnarno, eaiM yMecTb, MTO nairiM riMcarejiM npe4riOMMTaiOT acMTb Ge3 reiiM BOoGuie MJIM C renbio (|)ajibnjMBOM, Koropyio, irxo4a, ocraBJiaioT y npMBpaTiiMKa.

Boace MOM, KTO ne MMran ocrrpoyMIIOM iiOBecrM UJaviMCCO "MeTep MIjieviMJib'1 KTO ne GMJica na4 TCM, «rroGbi pasoGparbca B ee 3ara40Miio.M CMbicne, B cooTBercTBMM co CBOCM naTypoM M 4ynieBiibi.M j)acrio.noacenMeMÎ Mo vioeMy viiieiiMio, ora CKa3Ka XOMCT noixviarb, qro McnoBeKy, KpOMe 4ener, yvia M T. 4., neoGxo4MMa eme 0411a vicnoMb, Koropyio Macro ne 3avieMaiOT: renb. Merep HIjieMHjib no oGcroarcnbCTBavi iianoviMiiaeT ©aycra, no xapaKrepy 011 - ([)panny3; 110 KaK Gbi ravi MM Gbi.no, on - Bbipa3MTCJIb M04bl BCKa. 3T0T IOIIOIII a II|X)4aeT CBOIO TCIIb IICM3BeCTnOMy, iiojiyMaeT iieMcromMMbiM Kome.neK, crpoMT Kypbi, rpanacMpMT 4enbrM M naKOiien, ney40B.neTBopeniibiM BCCM 3TMM, BbiGpac:biBaer KOineJieK M OTiipaB.uaeTca neinKOvi B nyremecrBMe 110 Gcnoviy c.Bcry, no cnyMaMnocTM narbiKaeTca na canorM-CKopoxo4bi, M ryr naMMiiaiorca yiiMBMTejibiibie nepcneTbi: nanpMviep, c CeBepnoro IIOJIKXH - 0411MM npbiacKovi - B ueirrp A(|>pMKM, M3 iieMeiiKoro ropo4Ka - na KpyMM M^Gera...

1857

CBHTOM TEOPrUM nOBE/lOHOCEU B MOJI/IO-BAJIAXHH

(OTPLIBOK 143 yJH6BHI4Kcl)

из iViecHue ceirra6pe iiponinoi o ro/ia (ryc: [apcKHH] rp [acfca] IIOJIK) BbiCTynwji 'iacoB в ce.vih yipa 143 Ka5apri4, i4.ni4 AjieKcan/rpoBapa, XepcDi-iCKOH ry6epiiMw, a Maca 'iepe3 «ieTbipe TPCTMH ero ocxa^ipon, в том Mi4CJie 14 a, pacnojiOAi4.ncH na Teciibix KBapTwpax B cejie A/iAMrojie, pa3yMeercH, том >кс ryS epiiMM. хо3ммиом мосм xaTbi 6bui 6o.nrapcKMM KOJioiiMCT M3 KOJIOIIMM TepiioBKa, B03.ne llMKOJiaeBa, АНТОН Ma3apenKO, MejioBCK cpe;uiMx jicr, rpaMOTiibiri, т. е. y'iMBLiiMMCH rpaMore в KOJI0HMMCKOM IIIKOJie. Oii nOCe.flM.riai Iia ailyKMrOJ4bCKOM 3eMJie C ilByMH 6paTbHMn 110 'iacrnoMy ycjiOBMio c noMeLiiMueM ceiieiiME в *iwxexjxe* nojiy'iMTb KaKOM-JiM5o Sapbini.

PacnojiOAMBLUMCb 11a IIOBOM KBapTMpe, a no3Baji Aiirona м HanM.ri eMy ;io6pyio pioMKy 4>KMiia; IIOTOM, raKMM *MG* o6pa30M, yrocrmi ero 6paTbeB, ciipocmi OT ieMero cupocMTb.

- OrKyyra Tbi po/iOM?
- KojioiiMcr «SbiJirap» M3 TepiiOBKM.

Ilymiio 3iiaTb, MTO H MMrari Kon/ia-ro c Jiio6oBbio co'iMiieriMH iiamero M3Becrnoro 6ojirapo$MJia BeiieiiMiia м omajieji 'iac:TO, мто ne ммсji cjiyMan y3iiarb iio6.riM>Ke 6o.irap. GnyMaH npeiiCTaBMJica, м a nocneuiMJi мм B0cri0Jib30BaTbca. IlpeA/ie Bcero a npMKa.3aji момм 3iiaK0MiraM ne OTBCHaTb 1la MOM Bonpocbi MiiaMe KaK no-6o.nrapcKM. Biiaua/ie, necMOTpri na ociiOBaTCJibiioe 3iaiiMe cnaBaiiCKoro a3biKa, a ne noiiMMa.i момх 6o.nrap. Mjieiibi "ar" M "ra" cGMBajiM Mena coBepiiieiino. HaKoiien Koe-KaK 3TM 3aTpy/nieiiMa MC.Me3.riM, M /io6priKM y;i44BJ4H.rmc.b, c KaKOM .nerKocTbio a IIOIIMMaiO MX H3blK.

Bojirapbi cKopo Mena HOJIIOGMJIM; MTOGW rjryfixe BiiMKnyrb в мх npaBbi, a crapa/ica KaK моаiio 6biTb $aMMJibapnee c IIMMM м ziocTHr Moeri LICJIM. BnaMajie xo3aeBa FOBOPMJIM в мосм npMcy rc.TBMM Ma.no, м то JIMIIIB Me>Kiiy с:о6ом; Bc.Kope crajiM 6o.nrjiMBbi всс iia^Ke в OTiiomeriMM ко \me: naKonen Ix?iuM.riMCb ii[)M Miie rieib. ЗТО Miie м 6bi.no iiyAiio. MHOPMM necnaivi 1iac;nymajica a B TO BpeMa! }1 ri03iiaK0MMJica c, "MBanoM M Pa/ioio", crpacTiio JUO6MBLUMMM *jxoyr* yipyra; м с KapayrAOH, oe<xvioBaBiniiM c OBe.MKOM; м с yie.Boio (iviyMa), 3aBopo>KMBineM cojinue... 110 в oco6ennocTM

o6paTMJia мос BiiMMaiiMe KaK MOJi/iaBaimiia oyiiia poAiiecTBencKaa neciia (KOJiayia), OTiiocainaaca, noyi pyGpMKOio xpMCTbaiic.KMx BepoBaiiMM, к caMOM r.ny6oKOM yipeBiiocrM.

IIpMBO^y 3'ry *jxywy* в /IOCJIOBHOM nerx^Boyie:

3aro|x\nac.b 3opioiuKa
В JII06C3II0M BOJIOIIICKOM 30Mjie,
BOJIOIIJCKOM 3eM.ne м MOJuiaBCKOM,
'Po ne 6buia acnaa 3apa,
A 6bui 'ro CBHTOM Teopi^MH
C eepriM своmm koiicm,
M3 JII()6e3IIOM BOJIOIICKOM 3CMJIM,
BOJIOIIICKOM 3CMJIM м MOJIiaBCKOM
CBMry 110CMT na ce6e 011,
CMaer 01ia MTO Mecau;
KojinaK y nero na POJIOBO
CMHCT, 6y/rro COJIIIIIC.
ricpcTCiib y nero na iiaju.ne
смaer, CJIOBIIO 3Be34a,
CnoBiio 3BC3/ia lieMepiiaa.
Pa6oraer 011 na rope,
11a *VODC,* na BepiiiMiie,
11a BepniMiie, na CT^MIIMIIC.,
Berpeibaca *WXCT* cypa.naMa,
BcrpeTbaca *wxcr* м roBopMr:
Soti Tbi ecM, CB.a'roM PeoprMM,
'1TO raic paGoraeiiib na rope,
Ha *rope,* na BcpiiiMiie,
Ha BepiiiMiie, na cri^MiiMiie?"
OrBCMaeT CBHTOM Teopi^MM:
„ii pa6oraio na rope,
Ha rope, na BepiiiMiie,
Ha BepiriMiie, na crpeMiiMiie
JXnn c.MBoro CTayia.
C-MBOC crrayio м poraTbifi CKOT
M,VH'.IOT HM 01IM C JiMcroM rpaBy?
MMCIOT JIM OIIM iipecnyio Boyiy?"
OrBCMaeT cypajMaMa:
JOH Tbi OCM, CBaTOM 1eoprMri!
IIanpac.no 'rpyyiMHibca raic na rope,
Ha rope, na BepuiMiie,
Ha BepiriMiie, na crpeMiiMiie.
II cavia Bcrrpciajia era/ia;
OHM Ba>Kiio ni)03MM0BajiM

H ii 3i\)dBMM HOKd 5KMJIM,
H ммсют iiMCThH, Tpany,
jihctbh, Tpauy, iipecnyio BO/ty."
Pa3nieBa.ncH свнтом leoprMM,
M KMiiy.ii .iJiaroM 6y.iaB0M,
M yviapMJi cypa;ia.viio,
H yyuipMJi в 6o.rihiioc мссто,
B iievKiioe мссто, в caMoe ccpiinc.
H il0TCK.IM MB IIOe T|)M pCKH,
TpM pcKM iiparoueiiiibie:
IlepBaa pcKa – Gejioc амто,
Bropaa pe.Ka - iscimcpoc bmiio,
'1 pc.n>H pcKa – 6e,ioe M0.i0K0.
GrynaM, >кмто, no opanaM,
OryiiaM, вмпо, по BMiioiieJibua\i
W молоко no oii'iapaM.
B .:H()6C3H0M 3CMJIC BOJIOUCKOM,
3CMJIC BOJIOIICKOM M MOJIiaOCKOM,
/1a 3/ipaBCTByeT свнтом !'CO|)IMM!

3ia iicoib 3aMCMaTC.ribna тсм, мто iicjiaer poiioiia'ia.ribiiMKOM cciibCKoro xo3HMCPBa в !Vloji;u>13a.riaxMM свнтого Peoprwa Ho6e;ionocna. fi ne Mor 40iifX)CMTbCH, мто 3a cyniccTBO "cypajiaMH"? o/imii roBopMJi: bojik, /ipyrori: jicb, t|x»tmm: yipaKon, MnaMC. "crpanjiioc KaKoe-TO acuBOTiioe". свнтом I coprMM nopa3MLil cc 6yjiaB0M (6y34yranoM) B cep/mc, M M3 OToro cepaua MorcK.nM вес 6oraTCTBa naniero Kpan: амто, вмпо м молоко, ojim-ncTB0()cnMC Tpex OTpacvicM cejibCKoro xo3HMCTBa: 3eMJie>aejiMH, вмпо-rpayiapcTBa м cxoTOBO^CTBa. кто 6bi нм 6buia "cypajiaMH" – нсно, мто oua iipc/iCTaBiifieT cawyio noMBy MaiMaiMH, nepBonaMajibiio rpySyio, no Koropyio Biipyr o6orarMJi свнтом FeoprwH.

IlanpacHO мм craiiм 6bi yie.jiarb ото npe^aiiMe xpMCTMaiICKMM. Bepuce Bccro, оно 3ariCMaTJicno ;iyxoM H3biMCCTBa свнтом PeopraM нвлнстсн тсм >кс в OTiioiiicnMM к cypaJiaMe, мсм 6bm candKpMTCKMM Paneca в OIHIIICHVM K CxaiUIC. CjiaBHHC, 6p0CMBIJJM >T3bIMe(TB0, JII06MJIM 110/1 na3BaiMCM cBaTbix bocnCBaTb своих HBhMCKMX repOCB; BbICJiyUJ aMTC, nanpMMcp, oiiiiy cepficKyio nccnio:

Crajia мо.шмн iiapri /icJiMTb:
/iruia Bory iic6cciibie вwcm,
свнтому Ilerpy псторовскмс Bpara,
Mîany Jibyibi M cnera,
A ÎMKOJiaio ;iepA-aiiy na Bo/iax,
A MjlbC MOHMM м CipCJlbl.

(D. H. Bycjiae», O вливпмн xpHcraaiiCTBa na gjaBflCKMH H3bK. 1848, crp. 60)

'ii
!9

Hc aci ю jim, мто "Bor" 3aMciiHCT в отом paccKcue "мстмhiio BcpxoBiioe" cymecTBO; свнтом I!crp ncмто bjxw. pMMCKoro flnyca, свнтом Miiari - свнтом IlMKOnaM – HciiTyiia; свнтом мjibh - fOiiMTepa мjim, no nanjeMy, Ilcpyna.

KaKoro H3biMCCKom 6ora 3aMeiiMn в псспс cwitom Peoprwfi?

3т0т BOlipOC.TeCJIO OMKEUI C BOI|)OCOM O nXMCKO,ykMCHMM CJiaBHH. ecjim yiiпyciTMM пoмтм вcco6ihcc мhchmc, мто cmaiiane потомкм (jpikob, то внмкнсм B MM()0I0FMI0 3T0P0 IICKOIVia cJiaBHнcкoi O IiapOiia.

TepOilOT C MpC3BbMaMHIM aCMOCTbO rOBOpMT B OyllOM MCCTCV,7: ()paKM iiOKJioiiaiOTCii rviMHCTBCiino Apecy, ^MOiiMcy м /Inane, 7. омсвм4но, свнтом TeoprMM нс мор 6brrb ApecoM м, тсм 6ojkx\ ^Manoio. OcraeTca /(moiimc, зтот H|X)CBCTMTCJIb ^pCBIiePO MMpa, IliiTpOII BMIIOICJIMH, PJiaBHOC м BCpXOBHOe 605ксство (J)paK0B. Oii /ICMCTBMTCJIbIO >KMBO BOCI|)OMCBOIMTCH в свнтом FeoprMM naincM nccHM, npocBeTMTene Moji;io-F3a.naxMM, nanpone ce BMiioAejiMH: yiiMMTOAaH B PcpoyroTC r|)CMCCKoe na3BaiiMc /iMOiiMca, MU MMeM npaBO 3aMeiiMTb ero cnaBHiCKMM: свнтовмт, /(a>KAb6or, мм noiio-6nbiM. KaKOBO 6bi нм 6biJio na3BaiiMC, xa|)aKTcp свптоpo PcopiMa jiitko o6'LaaineTCH.

îlo6epeAbH /tynaa 6binM npoix)jiMiiOM GiiaBaiicKoro rueiMCiiM; MecTop acno roBopMr: cjiaBHiiM 6binM na /lynac, *rjie* urine BcurpMH м BonrapMH. OTc:io/ia pa30riiJiMCb онм no MMpy noji pa3biMM MMenaMM (с, H. crp. 3). Ho OTJiyMancb c 4ynan CnaBHiie ne moivim 3a6biTb oTorx) npcKpacnoro OTCMCCTBa; Ka>K4biM M3 MMX TOIOB 6bUI TIOBTOpiTb CIIOBa CBHTOCJiaBa: XOMy AMTb na 4ynae, OT;iaio вснкос ;io6po мто CTCicaercH: M3 pjx^hmm sojioto, HOBOJIOKM, BMIIO, 0B0IIIM [XBIMMHbIC; M3 BFCMMM M BoiiTpMM: CCf)e6jX) M K0HM, M3 PyCM KO,yKM M BOCK, *Mej[h* M "MCJIHib" (c.Tp. 28). B HapOJIHbIX npciiaiiMiix caMbix ceBcpiibix cnaBan coxpanajiMCb BocnoMMiiaiiMH o /Iynae, CBHincn iiyme мосм. омсвм4но, мто с /iynaa riepcuuiM c ©paKaMM-CjiaBanaMM napoiiiibie nptvianMa.

i

MiiTaa CKa3annfl pycc.Koro napo/ia a вcтjxîtmji ncoAMiiano ripeilaiiMe nopa3MTejibno nanoiviMiiaiomcc Miioro 6o.nra|x:Kyio necmo. HpMBCiiy 3TO ripeiiauMe aocjiobho. K ncMy, npaB^a, na3BaiiMC MOJi;ioB.naniCKoe 3aMCiieH0 na3BaiMCM свнтом PycM м npMiianMC necKOJibKO o6LupM.nocb, no зто caMoe MCKycTBenne o6cToaTCJibCTBO noKa3biBacT MTO OHO IIC TaK yipeBiie, M BCC yTBcpA^aeT MTO OHO o6pa30Ba.nocb na 6o.irapcKOM no6cpe>Kbe /Iynaa.

Bce napo^bi iipeBiiocrM iicnajiM poiionaMajibiiMKaMM ccnbCKoro xosiiMCTBa 6oroB; naKoneu M Mojiiio-BajiaxMa oibicKajia no4o6noe cyunecrBO, KOTope TCM Mirrepecnce, MTO coxpanaлocb B npciiaiiMM MykMx naM napo^oB: 6ojirapbi M pycebi.

;
!

/ța 3;ipaBCTByeT свнтом pcopfmm!

I C An'mKpaK, 1855.

ÎNSEMNĂRILE UNUI IUNCHER

„Un journal qu'on fait de sa vie est encore une sorte de miroir"

SAINTE-BEUVE, *Causeri.es du Luncii, t.II*

în ziua de 21 mai (1854) am plecat din Chişinău la Novai Mirgorod, însoţit de tata, de mama vitregă, de bunica şi de frate-meu, Nicolae, care vroiau să mă conducă neapărat până la Duboşari, adică până la graniţa Basarabiei. Am călătorit în tăcere: un fel de o tristeţe nemărturisită ne apăsa pe fiecare: mă despărţeam de ai mei, de cei dragi inimii mele; mă chinuia mai ales despărţirea de tatăl meu, pe care îl iubeam enorm, singura fiinţă care mă lega de viaţă, de când — copil încă, fără experienţă şi credul — suferisem o dezamăgire cumplită. Ai mei mă petreceau neştiind dacă voi mai reveni vreodată în mijlocul lor, sau voi cădea victimă iubirii pentru noua mea patrie. Bunica plângea tot timpul; mama şi frate-meu plângeau şi ei; tata nu a plâns, însă tăcerea lui era expresia cea mai grăitoare a simţămintelor părinteşti cari îi umpleau atunci inima. Eu mă străduiam pe cât puteam să par liniştit, dar, adesea, fără voia mea mi se prelingeau lacrimi pe obraz şi, nu o singură dată, suspine mi se zbăteau în piept. In sfârşit am ajuns la Duboşari. A sosit clipa cea mai grea, clipa despărţirii: eu am început să plâng, iar tata a lăcrimat. Ne-am coborât la staţia de poştă. Am îngenuncheat în faţa tatei, apoi a bunicii cerându-le binecuvântarea. M-au binecuvântat cu lacrimi în ochi, urându-mi noroc şi copleşindu-mă cu sfaturi cum să-mi slujesc patria şi ţarul. Mi-am luat rămas bun de la maică-mea vitregă, m-am sărutat cu frate-meu şi am poruncit să-mi fie duse lucrurile din trăsura cu care venisem în diligentă. Mişa, lacheul ce trebuia să mă însoţească până la Mirgorod, a aranjat lucrurile în diligentă, iar eu, luându-mi încă o dată rămas bun de la ai mei, am plecat, dorind să scurtez pe cât se poate clipele grele ale despărţirii.

Voi spune în treacăt câteva cuvinte despre motivele care m-au determinat să intru în armată,

îmi voi începe povestirea *ab ovo.*

Către sfârşitul anului 1852 am făcut cunoştinţă cu m-me Lazareva, văduva comisarului din Chişinău — a căpitanului Lazarev, care nu de mult trecuse în Câmpiile Elisee. La ea am întâlnit-o de câteva ori pe m-lle Alina Merjeevskaia, o fată de vreo 17 ani, nu prea bogată, dar înzestrată cu o inteligenţă deosebită şi de o frumuseţe rară. La început nu mi-a atras atenţia în mod deosebit, dar cu cât aveam prilejul să o văd mai des, cu atât mai tare mă simţeam robit de frumuseţea ei răpitoare, într-un cuvânt — mă îndrăgostisem! Dar cum să-i mărturisesc iubirea mea? în curând s-a ivit prilejul. Alina mă rugase să-i fac rost de cărţi de citit, mai ales de poezii. Am întrebat-o dacă l-a citit pe Puşkin, şi la răspunsul ei negativ i-am trimis, după câtva timp, *Evgheni Oneghin,* în care sublimasem cu creionul toate pasajele ce redau simţămintele mele de atunci. în curând mi-a înapoiat *Oneghin-ul* şi — ce bucurie extraordinară!* — răsfoind cartea, am găsit o şuviţă de păr blond-roşcat: se înţelege, era din părul ei! Puştan de 16 ani, eram sigur — încercam să mă conving că Alina mă iubeşte! Şi într-adevăr, într-un timp destul de scurt după această întâmplare am izbutit să mă apropii de ea. însă plecarea ei pe neaşteptate la Odessa a spulberat strălucitele planuri ale iubirii mele! Alina a plecat cu tatăl, mama şi sora ei mai mică la Odessa ca să se stabilească acolo, cum mă încredinţa pretinsul meu prieten Mina Ilaşco, care acum se pare că ar fi intrat la artilerie. Vestea asta m-a răpus; de-abia atunci am realizat cât de intensă era iubirea mea; dezamăgirea a fost cumplită: ea nu mă iubeşte! ea m-a părăsit! Cam tot pe-atunci a venit în Chişinău de la ţară bunică-mea şi mi-a făcut cunoştinţă cu familia Hodkovski — o văduvă, femeie încă tânără şi frumoasă, şi fiica ei — o splendoare de fată de 16 ani. în alte timpuri desigur că farmecele ei nu m-ar fi lăsat indiferent, dar eu o iubeam pe Alina, o iubeam — cum se zice — mai presus de orice, cum numai o dată în viaţă ţi-e dat să iubeşti cu adevărat.

V. nota de la p. 414 (n. ed.).

Cum s-a dres, cum s-a făcut, deşi am fost totdeauna destul de rece faţă de Reghina Hodkovskaia, iată că ea — copilă fără experienţă — s-a îndrăgostit de mine şi s-a hotărât să-mi dezvăluie sentimentele ei. Cum s-ar mai putea tăgădui adevărul cuvintelor lui Puşkin:

„Cu cât iubeşti mai puţin o femeie,
Cu atât mai mult ea te iubeşte!"

Situaţia mea devenise ciudată şi ridicolă: o iubeam pe Alina, dar puteam eu să-i spun Reghinei: „Domnişoară, nu pot să vă iubesc; acum inima mea nu mai e liberă; vă rog, îndrăgostiţi-vă de altcineva!" Fiindu-mi peste putiinţă să-i explic deschis că nu o iubesc, e foarte de înţeles ce s-a întâmplat... în relaţiile mele cu Reghina am devenit tot mai apropiaţi. Ea mă iubea cu înflăcărare, iar eu cochetam, cum se zice, cu ea *pour passer le temps!* Deodată, cu totul pe neaşteptate, se întoarce Alina de la Odessa şi, spre ghinionul meu, iese la iveală că ea este prietenă de multă vreme cu Reghina. *Sang bleu! Venire bleu! Morbleu! Parbleu! Tete bleu!* într-un cuvânt — toate înjurăturile, pentru care Carol al X-lea pedepsea atât de sever, îmi vin în minte numai ce mă gândesc că mă aflam atunci între două focuri. Alina a observat că nu-i sunt deloc indiferent prietenei ei şi, se înţelege, m-a socotit trădător. Reghina a aflat că de mult timp o iubeam pe Alina şi s-a hotărât să mă dea uitării. Aşa se face că am rămas de popa prostu' învinuit de trădare şi dintr-o parte şi din cealaltă.

Să nu vă mire faptul că, înfăţişându-vă prima şi totodată ultima mea iubire, folosesc expresii în parte nepotrivite evocării evenimentului ce a avut o influenţă decisivă asupra soartei mele: scriu asta după ce am trăit aproape trei luni într-un regiment de husari, izbutind să-mi înec amintirile dureroase de altădată în binefăcătoare picături de şampanie, deşi chiar şi acum, adesea, când rămân singur, mă las pradă visărilor din trecut, şi mi-e ruşine s-o spun — uneori plâng.

Am încercat de câteva ori să o conving pe Alina că nu a fost vorba decât de o iubire trecătoare pentru Reghina, însă totdeauna ca răspuns la dezvinovăţirile mele am fost întâmpinat

cu răceală şi indiferenţă din partea ei. Asta mă ucidea. M-am străduit să o urmăresc şi am observat că nu-i era indiferent un filfizon civil „franchist"', un anume Pnuşevski.

Tot pe atunci a trecut prin Chişinău spre Moldova un regiment de ulani din Olviopol şi a venit pe la mine iuncherul Henrich Eloviţki, cu care fusesem coleg la gimnaziul din Rovno.

Adus la disperare de trădarea Alinei, m-am hotărât să-mi înăbuş pasiunea şi să mă despart de ea, iar singurul mijloc de a reuşi era să intru în serviciu] militar. M-am adresat tatălui meu cu rugămintea de a mă înscrie în regimentul de ulani din Olviopol, unde aş fi vrut să fiu împreună cu Eloviţki, vechiul meu camarad.

Pe atunci nu împlinisem încă 16 ani. Probabil că acesta a fost principalul motiv al refuzului din partea tatălui meu. Nici lacrimi, nici rugăminţi nu l-au putut îndupleca să mă înscrie în armată. *Pousse ă tout* — cum se zice — de împotrivirea tatii, nu o dată am avut intenţia josnică de a-mi lua viaţa... Providenţa m-a salvat. Totuşi m-am hotărât să pun la încercare voia Celui de Sus.

In livezile — cum se numesc grădinile cu pomi împrăştiate în împrejurimile Chişinăului — locuia un ghicitor, Panaioti Usturoi, bulgar de origine, ce-şi dobândise faima, *renomme,* pentru prezicerile sale în cercurile de cucoane şi tineri *petits-maîtres* din Chişinău, care trăgeau speranţă să se căsătorească în curând. M-am dus la el să-1 întreb dacă voi intra curând în armată.

N-am să-1 uit niciodată pe omul acela slăbănog, cu fruntea înaltă, cu ochii adânciţi în orbite. A luat în mână teancul de cărţi de joc şi a început să-mi ghicească.

Iată cuvintele lui (29 iulie 1853):

„Vrei să intri în armată; tatăl dumitale nu te lasă, bine face; curând va veni şi timpul tău. Eşti sub semnul iubirii, dar dragostea ţi-e zadarnică; aceea pe care o iubeşti se va căsători în curând cu rivalul dumitale. Curând vei fi militar şi norocul te va însoţi. Soarta dumitale depinde de trei călătorii, care te vor

*Poreclă dată civililor (de la „frac") (n. ed.).

înălța peste măsură în ochii semenilor, şi încă din tinerețe dobândeşti cele mai înalte onoruri."

A mai spus el încă multe lucruri, dar nu le țin minte, împreună cu mine la Usturoi, la ghicit, a fost unchiul meu, Boleslav.

Ce-mi spusese Panaioti despre intrarea mea în armată s-a adeverit când nu se împlinise nici jumătate de an de când fusesem la el.

Regimentul din Olviopol a trecut granița, iar eu am rămas cu mâhnirea mea. Am hotărât să-mi înăbuş iubirea cu îndeletniciri literare asidue; dar, cu toate eforturile mele, până la înscrierea mea la husari, eu nu am trăit — ci am lâncezit. *J'ai tire le diable par la queue.*

La 27 februarie 1854 am împlinit 16 ani. Pe 28 ale aceleiaşi luni tatăl meu a trimis o petiție către înălțimea sa ca să mi se permită să intru direct în corpul de armată ce opera în Turcia, în regimentul de husari al generalului feldmareşal contele Radețki.

Această petiție era scrisă într-un spirit cu adevărat patriotic şi cu un stil atât de frumos, încât nu mă pot abține să nu redau aici copia ei fidelă*.

Intrarea mea la husari a fost urgentată mai ales de către cneazul Anton Ksarevici Liubomirski, maior în regimentul contelui Radețki, care în marşul său spre graniță a trecut prin Chişinău la 20 februarie [1854]. La 21 februarie, cneazul Liubomirski l-a vizitat pe tatăl meu, despre care auzise multe, ca aghiotant al generalului guvernator Bibikov la Kiev. Tata a fost încântat de felul de a fi şi de cultura cneazului, iar după plecarea acestuia mi s-a adresat, remarcând că, dacă ar fi să mă sacrifice în slujba țarului şi pentru patrie, nu s-ar hotărî să mă dea în alt regiment decât în cel al lui Radețki. „Sub comanda unui om cum e cneazul — a spus — poți ieşi om." I-am amintit tatei că peste o săptămână voi împlini 16 ani şi că de aceea nu văd nici un fel de piedică în legătură cu serviciul meu militar. De data aceasta am primit încuviințarea lui. Zis şi făcut.

Pe 28 februarie, după cum am mai arătat, a fost trimisă petiția către împărat.

* în manuscris - spațiu liber, rezervat - probabil - textului petiției (n.ed.).

I

La 22 aprilie s-a primit de la secretarul de stat cneazul A. Golițîn, referitor la adresa din 29 martie, la nr.1826', comunicarea că cererea a fost înaintată ministrului de Război.

Am aşteptat aproape o lună hotărârea definitivă şi în cele din urmă nerăbdarea mea de a mă despărți cât mai curând de nesuferitul de Chişinău m-a determinat să intru deocamdată (credeam eu) în rezervă şi în acest scop m-am dus la Mirgorod, unde se afla pe atunci Statul-Major al diviziei cavaleriei uşoare de rezervă. Iată traseul călătoriei mele de la Duboşari până la Novai Mirgorod: Duboşari, Egorlâk, Vamskaia, Lipețkaia, Balta, Poznanka, Bobric, Berezna, Olviopol, Lâsaia Gora, Pesceannâi Brod, Zlânka, Malaia Viska şi Mirgorod. Drumul de la Pesceannâi Brod la Zlânka îmi va rămânea în minte, într-o anumită privință: străbătusem vreo opt verste de la Pesceannâi Brod când m-a prins o ploaie torențială ce m-a silit să intru tocmai la timp într-o cârciumă care, spre norocul meu, mi-era în cale. Crâşma — am aflat de la surugiu — cunoscută sub numele de „La Adabaşev" este vestită prin două lucruri extrem de ispititoare: 1. o bere excelentă şi 2. fata cârciumarului, Timna, o evreicuță de 16 ani de o frumusețe rară, care — după cum se va vedea — şi-a pus ochii pe mine.

în ziua de 24 mai am sosit în Novai Mirgorod şi am tras la hanul lui Herr Split — un neamț descurcăreț şi pişicher. Primele două sau trei zile le-am petrecut în Novai Mirgorod într-o lenevealǎ absolută, ce mi se trăgea dintr-o pricină foarte firească: nu ştiam ce să fac! Mişa, valetul meu, sergent din ulanii de gardă, ce fusese înainte în regimentul de ulani din Novai Mirgorod şi apoi transferat în gardă, mă sfătuise să trimit după mai-marele furierilor şi să-l descos: cui trebuie să mă adresez mai întâi pentru ca să intru la husari. însă nu am ținut seama de sfatul lui, hotărât fiind să mă consult cu cineva mai deştept decât un furier.

în camera de alături stătea cam cu o săptămână înainte de sosirea mea un tânăr, venit să intre în regimentul de ulani de la Bug, un anume V. A. Kleopin, de origine tătar din Crimeea. Am făcut cunoştință cu el în sala de biliard îndată după ce am sosit,

* V. nota de la p. 417 (n. ed.)

căci se ştie cât de uşor se leagă cunoştinţe în anii tinereţii, ba chiar şi ai copilăriei; după cunoştinţă apare prietenia. Kleopin m-a sfătuit să-mi exprim dorinţa de-a-mi satisface stagiul militar în serviciul aghiotantului comandantului de divizie, căpitanul de cavalerie B. E.Şavrov.

A doua zi m-am dus la cancelaria diviziei, unde, cum mi se spusese, l-aş fi putut găsi pe Şavrov de la ora 9 dimineaţa până la 12. într-adevăr, când am intrat în camera respectivă în care de regulă este aghiotantul, acesta examina un act. Observându-mă, m-a întrebai ce doresc. I-am explicat motivul vizitei mele. „Aţi adus garanţia pentru intrarea la husari?" — m-a întrebat după ce m-a ascultat. „Este la mine." „Ce acte aveţi?" „Toate, în afară de atestatul de la mareşalul nobilimii că nu există obiecţii la intrarea mea în armată." „Totuşi, nu puteţi fi examinat aici, pentru că în Novai Mirgorod nu aveam comandanţi de regiment care trebuie să asiste la examenul dumneavoastră. De altfel, Statul-Major va pleca zilele astea la Umani şi vă veţi putea duce acolo."

Deconcerta — cum s-ar zice — de cuvintele lui Şavrov am început să-i vorbesc de inconvenientele legate de plecarea mea la Umani şi l-am rugat să-mi facă, dacă se poate, favoarea de a fi examinat în Novai Mirgorod. „înţeleg perfect situaţia dumneavoastră, voi încerca să vă fiu util făcând tot ce depinde de mine. Veniţi mâine la mine!"

A doua zi m-am prezentat din nou la aghiotant. De data asta m-a întâmpinat ca pe o veche cunoştinţă: „Duceţi-vă, îmi spuse, la locotenent-colonelul de Stat-Major Schleigel şi rugaţi-1 din partea mea să vă examineze". De la Şavrov m-am dus direct la Schleigel.

Dacă nu l-aţi văzut nicicând pe Schleigel şi v-aţi întâlni întâmplător cu el, l-aţi recunoaşte uşor după descrierea mea: e un locotenent-colonel de Stat-Major mărunţel, mărunţel de tot, cu o figură destul de inteligentă, întotdeauna într-un veston ponosit şi pătat, cu un chipiu veşnic slinos. El păşeşte „cu sentiment, chibzuit, oprindu-se din când în când" — cuvintele lui Griboedov despre mersul lui potrivindu-se'perfect; când te-a întâlnit te priveşte ţintă de parcă ar încerca să-ţi intuiască firea după înfăţişarea exterioară.

în faţa acestui locotenent-colonel mărunţel m-am prezentat din ordinul lui Şavrov. Schleigel m-a întâmpinat foarte, foarte amabil, s-a înclinat de câteva ori în şir lovindu-şi călcâiele şi mi-a spus mieros: „Poftiţi mâine la ora 10 dimineaţa".

A doua zi la ora fixată m-am prezentat din nou la Schleigel; din nou m-a întâmpinat din cale-afară de amabil, cu plecăciuni adânci, cu deosebirea că de data aceasta mi s-a adresat pe un ton dulceag: „Aşa... astăzi vă voi supune la o mică probă". L-am urmat în altă cameră — în biroul lui după cum se părea — unde el, aşezându-se în fotoliul *ă la Voltaire* — după vechime probabil chiar contemporan cu Voltaire — mi-a pus diferite întrebări din istoria Rusiei, de istorie universală, din geografia Rusiei şi geografia generală, a vorbit cu mine un sfert de oră pe franţuzeşte, m-a întrebat câte ceva din matematică şi a tras concluzia că ştiu totul foarte bine. „Vă felicit, a continuat el. Spuneţi-i aghiotantului că aţi trecut proba."

Zicând acestea s-a înclinat de câteva ori, însoţindu-şi vorbele cu zâmbetele lui mieroase, iar eu am plecat cu intenţia de a trece pe la Savrov.

— Aţi fost la Schleigel? m-a întrebat el văzându-mă.

— Vin direct de la colonel. M-a examinat şi a fost mulţumit de cunoştinţele mele.

— Acum, deîndată ce foaia matricolă va fi prezentată de Schleigel la cancelarie, ne vom grăbi să o trimitem la Voznesensk pentru a fi semnată de colonelul Mirbach, iar între timp dumneavoastră prezentaţi-mi garanţia şi actele; să nu uitaţi să-i scrieţi părintelui dumneavoastră să trimită atestatul din partea mareşalului nobilimii. Fără asta nu pot expedia actele mai departe la departamentul imperial.

L-am lăsat pe Savrov pe deplin împăcat cu toată lumea şi, întorcându-mă acasă, am comandat la croitor dolmanul, pantalonii de călărie şi chipiul, iar lui Mişa i-am poruncit să cumpere câteva perechi de pinteni argintaţi.

Până a venit înapoi de la Voznesensk foaia matricolă, mi-am petrecut timpul destul de plăcut, ba chiar în chefuri la cârciuma lui Split. De acasă luasem cu mine pentru primele cheltuieli 200 de ruble (de argint), din care abia mi-au rămas, când am plecat din Novai Mirgorod la Novaia Odessa, unde se afla regimentul al II-lea de rezervă, 16 ruble (de argint). Asta dovedeşte

că am dus-o la Novai Mirgorod *ă la grancle.* Şi într-adevăr, zilnic se adunau la mine la dejun, la ceai, la petreceri o mulţime de ofiţeri de toate calibrele." Dintre ei mi-1 amintesc pe Iurev, căpitan de cavalerie în regimenul de ulani din Novai Mirgorod, băiat de treabă, care, de altfel era *renomme* de beţiv de mâna-ntâi, pe Simonovski, locotenent în retragere din regimentul lui Radeţki, un om — după cât se vede — de treabă; pe Adamovici, locotenent în regimentul de cuirasieri, om — după cum am observat — veşnic nemulţumit de sine şi de soartă; pe iuncherul Kleopin, despre care am mai vorbit; pe Desenior, cornet în regimentul de ulani al contelui Nikitin; pe Pernovski, căpitan în retragere din regimentul lui Radeţki; pe Nazimov, iuncherul din regimentul de husari al cneaghinei Olga Nikolaevna ş.a.

Ultimului îi datorez cunoştinţa mea cu m-lle Agafia Zorici, compatrioată de-a mea, o moldoveancă ce mi-a lăsat amintiri duioase. Era o fată de vreo 27 de ani, dacă nu chiar mai mult, dar, neţinând seama de vârstă, ce prospeţime, ce atracţie învăluitoare respira frumuseţea ei! Am petrecut la ea, împreună cu Nazimov, numai o seară, însă acele câteva ore au produs o impresie profundă asupra mea!

De obicei îmi petreceam ziua jucând biliard cu Kleopin şi cu bătrânul Split, sau învârtindu-mă ca un titirez în jurul încântătoarei Sonecika, slujnica doamnei Split, care — în treacăt fie zis — nu era de lepădat nici ea. Văzând-o căpitanul Baudouin de Courtenay i-a spus lui Simonovski, înciudat peste

* în manuscris adăugat: Comandantul meu de escadron, căpitanul Antropov, mi-a povestit despre cauza ce-1 determinase pe Simonovski, din detaşamentul nostru, să demisioneze. Odată, după un chef zdravăn se întorcea seara târziu acasă. Deodată aude o voce de femeie: „Ajutor! Ajutor!" Simonovski se duce în grabă în ajutorul necunoscutei; şi, într-adevăr, în balconul unei case cu etaj stătea o femeie şi frângându-şi mâinile chema în ajutor. Ferestrele casei sunt viu luminate. Simonovski se aruncă, se azvârle ca un *chevalier,* să apere sexul frumos într-o casă unde este întâmpinat deloc primitor, cu... bastoane. Husarul nu-i obişnuit să lupte cu astfel de arme, aşa că se retrage vitejeşte ca D'Artagnan în *Trei muşchetari.* Dar asta nu-i tot: a doua zi la poliţie ajunge o reclamaţie cum că „Simonovski, cornetul de husari, s-a năpustit în cutare casă [indesc], în timpul balului, şi că a vrut să-i atace pe oaspeţi". Ruşine curată. Pe Simonovski l-au găsit şi el şi-a dat demisia. Mi se pare că aşa s-au petrecut lucrurile la Slomini (n. ed.).

poate: *„Morbleu ! c'est domage, mon cher, que je ne par le Vallemand, sinon..."* N-am auzit ce-a spus mai departe. Cum era, cum nu era, Sonecika o întrecea mult în frumuseţe pe stăpână-sa; şi apoi, cei 17 ani ... ce cuvânt magic! Uneori m-me Split ne invita pe mine, pe Kleopin şi pe maiorul Nordmann din regimentul de husari la loto. Se aduna la ea o mică societate germană, alcătuită din câteva nemţoaice şi ne aşezam la loto. Deşi nu ştiam nemţeşte, făceam totuşi declaraţii de dragoste elocvente partenerelor mele. Seara, de obicei, mă duceam cu Kleopin să ne spălăm la baia construită pentru cei de la canton. Şi întorcându-ne cu o poftă de mâncare de nedescris dădeam de-a duşca câteva pahare ceai. Dar cum să omori seara? *Pour passer le temps* mergeam cu birja la Zlatopol, un orăşel la vreo trei verste de Novai Mirgorod, unde lesne se puteau aranja ceva distracţii.

în sfârşit, foaia mea matricolă a fost trimisă de la Voznesensk şi Şavrov, chemându-mă la el, m-a anunţat că pot pleca la Novaia Odessa. „Trecând prin Voznesensk, daţi aceste documente baronului von Mirbach (mi-a înmânat câteva pachete şi nişte asignaţii) şi 68 de ruble de argint."

Şi astfel, cu 16 ruble în buzunar, ce-mi rămăseseră din cele 200 de ruble de argint cheltuite în două săptămâni, eu mergeam în goana cailor de poştă spre Odessa. Mi se potriveau de minune versurile:

„...cornet de husari
Jocul sorţii în slujba ţarului
Şi făr-un sfanţ, şi fără griji
Se pregătea de greul drumului."

Iată traseul meu până la Novaia Odessa: Novai Mirgorod, Malaia Viska, Zlânka, Pesceannâi Brod, Lâsaia Gora, Blagodatnoe, Konstantinovka, Aleksandrovka, Voznesensk, Belousovka, Novaia Odessa. Deci se vede că de la Novai Mirgorod la Blagodatnoe am urmat acelaşi drum pe care venisem de la Chişinău. Am înnoptat la hanul lui Adabaşev, a cărui hangiţă, frumoasa Timna şi-a ocupat un colţişor în inima mea, foarte încăpătoare pe atunci, după ce adevărata şi singura ei stăpână şi-a schimbat locşorul. Timna m-a întâmpinat aproape cu lacrimi în ochi, atât de încântată era de venirea mea. I-am

observat emoția și m-am grăbit luând-o a *Vecart,* ca și cum i-aș fi cerut o cană cu bere.

Am înnoptat la Voznesensk și la ora 11 dimineața am ajuns la Novaia Odessa. Am fost nevoit să trag la singurul hotel mai ca lumea, ocupând o cameră cu 75 de copeici pe zi. Nu uitați că din 16 ruble de argint de-abia de îmi mai rămăseseră două!

După sosirea în Novaia Odessa, am socotit că mai înainte de toate este necesar să merg la colonel cu referințele de la Statul-Major al diviziei, ca să intru în escadronul de rezervă al regimentului de husari al generalului feldmareșal Radețki. Afară de asta, Savrov îmi încredințase 68 de ruble și niște acte pe care să le predau. Asta a fost, dacă nu mă înșel, joi.

Colonelul m-a primit extraordinar de amabil și mi-a spus că va ordona aghiotantului, locotenentului Rosnovski, să mă ia în considerație la soldă. Satisfăcut de acest răspuns, m-am întors la hotel. Vineri dimineață în cameră la mine intră hangiul cu nota de plată, care zicea cam așa: iuncherul Hijdeu* datorează:

pentru cameră	75 copeici
pentru ceai	15 copeici
pentru masă	60
pentru 2 țigări	10
pentru cină	30
total	1 r.90 copeici

Mi-am azvârlit ochii pe foaie cu o indignare neprefăcută și i-am făcut remarca că pentru un asemenea fleac nu merită să vină și ar face cu mult mai bine, dacă duminică va trimite socoteala pe câteva zile o dată (speram ca sâmbătă să primesc banii).

„Nu, mi-a răspuns armeanul îndărătnic, se știe că la noi se plătește zilnic". I-am azvârlit cele două hârtii de câte o rublă, spunându-i că poate să nu-mi mai aducă restul. Asta a avut efect asupra hangiului, care a ieșit din cameră zâmbind servil.

* De-a lungul timpului numele Hasdeu a suferit transformări datorită faptului că era scris și pronunțat în limbi diferite și grafia era influențată ca atare: cu chirilice riDKZiey, cu caractere latine Hâzdeu, Hajdeu, Hasdeu (n.ed.).

— Bah! strigai eu, protobestie ce ești, vino-ncoace! Hangiul s-a întors din ușă.

— N-ai cumva mărunt, să-mi schimb hârtia de o sută? La aceste cuvinte (mie nu-mi rămăsese nici o copeică) hangiul s-a încovoiat până la pământ:

— Cred că nu, răspunse el.

— Dar nu mai am mărunțiș copeici...

— Vai, dar cine nu are încredere...!

Hei, și-a făcut efectul! I-am zâmbit amabil, interpretându-i vorbele în felul meu: Sunt gata să vă cred.

A doua zi, hangiul a uitat, pesemne, să-mi aducă nota și, întâlnindu-mă cu el la biliard, mi-am arătat recunoștința printr-un zâmbet binevoitor. Prânzul și cina le-am luat mai consistente, și din nou i-am făcut cu ochiul hangiului, în semn că încă nu am reușit să schimb hârtia de o sută.

A sosit duminica. Ziua asta toată suflarea de sub soare o petrece ca de obicei, adică monoton. Unii fac rugăciuni, bătrânii evlavioși, după ce au ascultat slujba la biserică, vin și citesc ziarul; negustorii încă rugându-se la Dumnezeu, își reiau metehnele; prostituatele bat de dimineață până seara bulevardul, *endimanchees* în înțelesul deplin al cuvântului; „le beau monde" este ocupată cu vizitele, tinerii cutreieră hai-hui. Printre ultimii mă număram și eu.

Spre seară am ieșit la plimbare. Sunetele marșului de cavalerie m-au atras pe bulevard. O mulțime de gură-cască se adunase în cerc în jurul muzicanților noștri; doamnele se plimbau pe sub copaci, iar husarii noștri pășeau țanțoși răsucindu-și mustățile. Deodată se aude o voce în spatele meu: „Ghijdău! Ghijdău!" M-am uitat înapoi și, nu mică mi-a fost mirarea când, într-un grup de iuncheri ulani, l-am găsit pe Mihnevici. „Ei! ar exclama cel care s-ar nimeri să-mi citească însemnările. Ce personaj e și ăsta, Mihnevici sau cum i-o zice? Nu-l cunoaștem!" Cu atât mai rău pentru dumneavoastră! Mihnevici este un băiat cumsecade, fiul unui avocat din Chișinău, care a absolvit gimnaziul din Odessa și a obținut diploma. De altfel, știința nu s-a prea prins de el, iar el, rămânând băiat de treabă deși nu savant, a intrat în regimentul de ulani din Voznesensk.

M-am îmbrățișat cu Mihnevici ca niște vechi cunoștințe și l-am invitat la ceai. împreună cu el a venit la mine Belogrud, un iuncher din detașamentul de ulani din Olviopol. Din vorbă în vorba, Mihnevici mi-a spus că escadronul lui se află în Novaia Odessa, iar lui comandantul îi ordonase să rămână pe lângă Statul-Major al diviziei. De aceea ne-am înțeles să închiriem împreună casă și masă, având în vedere că un asemenea trai e avantajos pentru amândoi.

I-am spus deschis lui Mihnevici că nu am bani, dar că aștept scrisoare de acasă și am luat de la el zece ruble. încheind socotelile cu hangiul, m-am mutat în aceeași locuință cu Mihnevici; iar gazda, Marica cea frumușică, s-a învoit să ne pregătească dejunul pentru o rublă pe săptămână. Găzdoiul, soțul Maricăi, rămânea zile întregi la câmp așa că nu e de mirare că micuța gospodină a fost îngăduitoare cu mine și de altfel asta mă privește, căci pentru alții poate că nici nu prezintă vreun interes.

Două săptămâni am locuit cu Mihnevici. în a treia săptămână el a plecat cu escadronul său în campanie la Ociakov, iar eu am rămas la aceeași gazdă. Nu aveam nici un ban. în răstimpul ăsta am putut să apreciez pe deplin dragostea Maricăi. Prietenii adevărați la nevoie se cunosc, spune o zicală veche, iar Marica s-a dovedit a fi adevărata mea prietenă: mă hrănea *pour l'amour,* oferindu-mi toate plăcerile posibile (cele care depindeau numai de ea)...într-un cuvânt, mă simțeam ca-n sânul lui Avram.

în fine, la Fedorovka fusese adunat tot corpul de iuncheri, căci numărul acestora se mărise mult. Ducându-mă la Statul-Major am găsit acolo numai doi iuncheri: pe Koșelev și pe Zveaghin, iar în aceeași zi cu mine sosise și Șipov; am făcut cunoștință deîndată cu ei; dar numai Șipov mi-a plăcut pe deplin, Koșelev și mai ales Zveaghin au produs asupra mea o impresie proastă, pe care relațiile noastre ulterioare nu numai că nu mi-au șters-o, dar au adâncit-o și mai mult.

Pe fiecare îi voi privi din punctul meu de vedere; poate mă înșel, dar este atât de greu să-i înțelegi pe oameni, atât de greu să pătrunzi în adâncul sufletelor lor și nu poți după manifestări exterioare să le judeci pe cele spirituale, căci fiecare îi apreciază pe alții după el, și fiecare crede că posteritatea va fi de partea sa.

Koșelev — cel care se lăsase de Universitatea din Moscova — e un puștan flușturatic și lipsit de experiență, face parte dintre acele ființe care au nevoie de o călăuză. Nu are nici o opinie proprie și totdeauna se conduce după autoritatea cuiva. Părerea bună despre frumusețea lui și despre talentele sale îl face trufaș și nesuferit. Este bogat, dar în viitor îl așteaptă soarta risipitorilor avuți: dacă el însuși nu va muri în sărăcie, copiilor lui, cu siguranță, le va lăsa numai reversul bogăției, după care ei or să-și dea seama de averea părintelui lor. Fizicul lui nu este deloc atrăgător, vocea e mieroasă, însă el se bazează cam prea mult pe impresia pe care înfățișarea lui plăcută o face asupra sexului frumos. La început m-am avut bine cu el, dar asta nu a durat mult; nepotrivirea de caracter și antagonismul în idei ne-au despărțit curând, și o răceală reciprocă a așezat între noi o barieră de netrecut: și într-adevăr, există dușmănii de neîmpăcat, și anume două: cea a ideilor și a aptitudinilor.

Zveaghin, ale cărui origine și incultură ar trebui, se pare, să-l îndepărteze de societatea oamenilor mai mult sau mai puțin culți, a reușit — cu toate acestea — să se apropie de Koșelev și să capete ascendent asupra lui. Aceasta va părea și mai de mirare, dacă voi arăta poziția lui Zveaghin în societatea ofițerilor și camarazilor lui. Să considerăm că originea obscură poate fi înfrumusețată prin calitățile inimii; presupun că instruirea insuficientă poate fi compensată prin generozitate, fie și așa! Sunt gata să-mi schimb convingerea pentru o vreme, așa cum a spus istoricul turc Vassâf-Effendi, n-ai decât să-l speli cât vrei pe un negru, el nu va deveni mai alb. Dar ce veți spune de un om care a căpătat reputația de turnător, care răstălmăcește cuvintele, faptele, chiar și intențiile tovarășilor săi în fața comandantului, și cum îi vine lui la socoteală, silindu-se să se înalțe în ochii acestuia numai pe sine, în timp ce pe ceilalți îi înjosește! Astfel de om e Zveaghin! Colonelul Iujakov, un om slab și credul, îl protejează acoperindu-l. Soția colonelului, femeie îngustă la minte și trufașă, dar care domină voința și faptele bărbatului ei, îl socotește pe Zveaghin „rudă", dar când e nevoie el ține loc de lacheu. „Zveaghin, îi zice ea, du-te până la casier!" Dacă trebuie să iasă la plimbare: „Zveaghin, ordonă să se

înhame caii la trăsură!", „Trebuie să..." şi Zveaghin se supune oricărui semn ai doamnei colonel, dorind ca astfel să intre în voie colonelului. E sărac şi de aceea este servil faţă de cei bogaţi. Koşelev e bogat şi Zveaghin îl linguşeşte.

Şi astfel, vi i-am prezentat pe Koşelev şi Zveaghin cu trăsăturile lor caracteristice. A mai rămas Şipov.

Şipov, student al Şcolii din Iaroslav, un băiat pe care mintea nu-1 duce prea departe, dar educat într-un spirit sever. Trebuie să recunosc că de prima dată a produs asupra mea o impresie plăcută. M-am apropiat de el şi, pot zice, numai cu el m-am avut bine pentru că ruptura mea cu Koşelev a însemnat totodată ruptura de toţi iuncherii sosiţi mai târziu, colegi sau cunoştinţe mai vechi ale lui Koşelev. Şipov îşi avea ciudăţeniile sale, care, de altfel sporeau admiraţia camarazilor faţă de el. El urma regula că e mai bine să asculţi decât să vorbeşti, că de aceea avem două urechi şi numai o gură. Nu bea niciodată nimic decât apă proaspătă şi ceai; nu juca cărţi, roşea când se făcea aluzie la vreo intrigă amoroasă, nu fuma tutun, acea „iarba diavolului", într-un cuvânt — avea multe ciudăţenii — dar cine dintre noi nu are?! Eu am ştiut perfect să înţeleg bunătatea şi sufletul nobil, prietenia lui Şipov, deşi el nu putea să mă înţeleagă. Ce să-i faci! Nimeni încă nu m-a înţeles pe deplin. Până şi eu de-abia mă înţeleg... Am uitat să amintesc printre meritele lui Şipov extraordinara lui dexteritate de a prinde muşte; aproape totdeauna îl găseam înconjurat de o mulţime de muşte doborâte. Chiar şi în îndeletnicirea asta, numită de el *„massacrer des mouches"* se vădea ceva din firea lui miloasă şi onestă; el niciodată nu ucidea muscoi, ci numai muşte, zicând că numai femelele se înmulţesc şi că dacă el distruge dintre aceste insecte *le beau sexe,* se poate spera că masculii vor muri de plictiseală,

în regiment toţi îl iubeau pe Şipov. Unii îi spuneau *monsieur*. Şi alţii, Napoleon, pentru că îi plăcea să ţină braţele încrucişate pe piept, alţii — Pavel Ivanovici Cicikov, ceilalţi — „nepreţuitul Pavel Ivanovici" şi toţi îl iubeau din suflet.

Şipov era un om scund şi greoi; trăsăturile feţei îi erau destul de grosolane, dar ele trădau o bunătate neobişnuită, compasiune şi totodată o mulţumire de sine, care totdeauna apare din conştiinţa propriei superiorităţi morale asupra celorlalţi. Spre cinstea lui Şipov voi releva că virtutea lui niciodată nu a ajuns

până la bigotism, ciudăţenia până la prostie, economia până la zgârcenie: în toate era cumpătat şi — ca să spun aşa — exemplar.

Iată oamenii care trebuiau să-mi fie camarazi, şi dintre toţi numai unul singur, Şipov, merita acest nume.

Curând după sosirea mea în Novaia Odessa, numărul iuncherilor s-a mărit; au venit: maiorul Meyendorf, Narâşkin, Samarin, baronul Reitern, Stahurski, Pivarovici, Muhanov, contele Musin-Puşkin, Paşkov şi alţii, despre care voi vorbi mai departe, amănunţit.

Certându-mă cu Koşelev, am încetat să mă mai duc pe la el, şi ne întâlneam numai la instrucţie. Comandantul trupei de iuncheri era locotenentul Dvoreain, un tip servil sau îngâmfat, după persoana cu care avea de-a face. Instrucţia începea dimineaţa la ora 9 şi se termina la 11, iar după-prânz — de la ora 4 până la 6. Mă duceam rar la instrucţie; mă preocupa prea puţin serviciul militar, de fapt nu mă interesa deloc. Dvoreain era foarte nemulţumit de mine, se supăra, bodogănea şi promitea că mă va trimite la arest. Eu râdeam de el şi continuam să iau peste picior milităria.

Neavând cunoscuţi, certându-mă cu iuncherii, îmi omoram timpul cu cititul; din păcate nici cărţi nu se găseau în Fedorovka. Şipov mi-a dat să citesc *Le commandeur de Malte,* pe care o citisem de câteva ori la Odessa. Regulamentul cavaleriei nu-mi plăcuse nici înainte, aşa că nu am reuşit să ajung cu cititul nici la pagina a doua... într-un cuvânt, plictiseala mă ucidea. Să te plictiseşti, şi — pe deasupra — să nu ai nici un ban în buzunar — zău că e ceva!

în timpul acesta am făcut cunoştinţă cu iuncherul Stahurski. Prost ca noaptea, era bun la suflet şi tocmai de aceea m-am împrietenit cu el. Ce să-i faci! în ţara orbilor chioru-i împărat, sau: „In lipsă de oameni şi nea Ion e om". Stahurski o ducea greu, dar fiind neam cu aghiotantul regimentului, locotenentul Rosnovski, putea să se ţină demn şi să nu linguşească pe nimeni. Stahurski mi-a povestit că în escadron se află un sergent dintre nobilii polonezi luaţi în armată pentru a-şi satisface serviciul militar, Domaradzki. Atât de multe a înşirat despre inteligenţa şi erudiţia lui Domaradzki, care, după spusele lui Stahurski, a terminat Universitatea din Berlin şi vorbeşte toate limbile posibile, încât eu, fără să vreau, m-am bucurat că, dacă iuncherii

vor fi repartizați prin escadroane, voi avea un camarad cu care să pot purta discuții științifice. Trebuie să spun că tatăl meu mi-a dat o orientare către filosofia germană și de aceea Domaradzki era pentru mine o comoară.

După câteva zile de la discuția mea cu Stahurski, Domaradzki a sosit la Statul-Major. M-am grăbit să fac cunoștință cu el. Era un om de vreo 27 de ani, scund, greoi și cu trăsăturile feții foarte obișnuite. Credeam că voi afla în el pe corifeul savanților — dar am găsit un om de o inteligență mediocră, ce nu vorbește perfect nici o limbă, în afară de limba lui maternă, polona. Dar vorbea atât de mult despre sine, despre călătoriile lui, peripețiile, ghinioanele și duelurile sale ș.a.m.d., încât toate aceste povestiri, fără voia mea, mi-au sucit capul. Mi-a povestit că are o moșie întinsă în Huiavi însă din anumite motive el nu primește venituri de acolo.

Pe atunci s-a primit ordinul ca iuncherii să plece la escadroane. Cum eram în același escadron cu Domaradzki, am plecat împreună. Escadronul nostru s-a oprit în satul Șcerbaki, la 20 de verste de Fedorovka. Am ajuns acolo pe la 9 seara. Sergentul escadronului ne-a repartizat locuința și am hotărât să stăm împreună. Sergentul ne-a spus că Antropov, comandantul escadronului, era plecat la Nicolaev și încă nu s-a întors. *A propos,* în relatările despre ghinioanele sale, Domaradzki se plângea fără încetare de nimicnicia lui Antropov și mi-l înfățișa ca pe omul cel mai ticălos, ipocrit, carierist mârșav, cartofor ș.a.m.d. L-am crezut și regretam că Domnul m-a trimis în escadronul de rezervă.

A doua zi, luam ceaiul la umbra unui salcâm înfrunzit ce se înălța sub ferestrele apartamentului nostru; conversația se învârtea în jurul subiectelor celor mai vitale; Domaradzki nu era în stare să poarte o dispută științifică, dar noi cel puțin puteam vorbi despre fleacurile cele lumești. Deodată s-a apropiat de noi troica de poștă, iar din trăsură a sărit un iuncher din regimentul contelui Radețki, pe care nu-l mai văzusem niciodată în trupă. A venit spre noi și, închinându-se ușor, a anunțat că este înscris în regimentul nostru, că are fericirea să fie cu noi în același escadron ș.a. L-am invitat ca, după drum, să ia cu noi ceaiul și, în curând, discuția s-a însuflețit. A spus că a terminat liceul din Aleksandrov, că moșia lui se află în gubernia Ecaterinoslav, că

fratele lui este procuror în Taganrog, că el e înscris în regimentul nostru din ordin imperial, că vorbește franceza, engleza și o ciupește pe nemțește, că el... — într-un cuvânt — ne-a făcut capul calendar. Recunosc, de la bun început — mie nu mi-a plăcut înfățișarea lui și nici felul lui de a fi... Dar în tinerețe prietenia se leagă ușor: peste jumătate de oră ne înțelesesem să locuim *en trois,* și după cum se pare, am fost prieteni sinceri. Dar e timpul să-i aflați numele: Voina. El mi-a adus vestea foarte plăcută că la Statul-Major s-au primit bani pe numele meu: 100 de ruble de argint... Și astfel, a doua zi dimineață m-am dus la Fedorovka să-i capăt. La cancelarie mi s-a spus că banii se află la maiorul Peklo. De patru ori m-am dus la maior, și de fiecare dată ordonanța mă anunța că Domnia sa doarme. A cincea oară m-a lăsat să intru la maior, care s-a indignat grozav că nu l-au trezit și mi-a dat banii. Este un om mic de stat și plăcut, cu o față distinsă și maniere frumoase; a produs asupra mea o impresie bună. Se spune că ar fi copilul din flori al unui mare demnitar, dar că asta s-a dat uitării: adesea copiii legitimi sunt nelegiuiți, iar cei nelegitimi sunt oameni cu adevărat nobili. La Fedorovka am stat până la ora 5 după-amiază, am plecat cu diligenta și am sosit în Șcerbaki la ora 7 seara. Nu i-am găsit acasă pe Voina și Domaradzki; băiatul mi-a spus că s-au dus să se prezinte căpitanului, care sosise de o oră de la Nikolaev.

Mi-am azvârlit dolmanul pe mine și m-am dus și eu la Antropov. Recunosc, acest om nu mi-a plăcut de la prima vedere: foarte înalt, blond, bine făcut, deloc urât la chip, dar în înfățișarea și felul lui de a fi era ceva de pisică. Poate așa mi s-a părut mie: eram avertizat împotriva lui de Domaradzki. Căpitanul m-a primit admirabil și ne-a invitat pe toți să venim la el totdeauna la prânz și la cină. Invitația asta era venită la țanc, căci la Șcerbaki nu se putea mânca cumsecade niciunde.

In dimineața următoare căpitanul a venit la noi la ceai. Am observat eu că Voina i se băga în suflet, îl lingușea la fiecare pas, și asta nu mi-a plăcut.

Așa au trecut câteva săptămâni. Se făcea rar instrucție. Odată am căzut de pe cal, și de atunci căpitanul îmi repeta fără încetare că eu nu am stofă de cavalerist, că trebuia să intru la

infanterie ş.a. Domaradzki mă avertizase că lui Antropov nu-i plac polonezii şi m-a sfătuit să nu vorbesc în prezenţa lui în polonă, mai ales că o foloseam de parcă mi-ar fi fost limbă maternă.

Cu toate acestea, adesea discutam în polonă cu Antropov, care vorbea destul de bine.

El mă tot întreba unde am învăţat polona atât de bine, la care eu îi răspundeam că am deprins-o la slujbă, şi apoi m-am perfecţionat în timpul şederii mele în Volânia şi Podolia. Odată, Antropov şi Voina m-au pus să le citesc una din poeziile mele. Am luat *Te iubesc,* prevenindu-i că poezia a fost dedicată unei poloneze. Când am ajuns la strofa a treia:

„Te iubesc nespus când trist
Capul în piept ţi-1 laşi plecat agale
Departe, dincolo de zare priveşti
Cu ochii minţii vrând să-ţi aminteşti
A1e noastre meleaguri natale."

Antropov, roşind, m-a întrerupt: „De ce mă convingeai că ai fi moldovean, iar aici singur recunoşti că eşti polonez?" „Ii scriu unei poloneze, i-am răspuns eu nepierzându-mă cu firea, şi acest pasaj i-ar fi putut stimula patriotismul." „Prostesc patriotism."

într-o seară a venit în escadron căpitanul Rousseau. Mi se povestiseră multe despre duelurile lui, despre generozitatea lui şi altele. De origine este francez, polonez — ca educaţie, iar ca sentimente — un om deosebit de ales. Numele său de familie este Rousseau de Pivonne. Eu, Voina şi Domaradzki luam ceaiul la căpitan când, pe neaşteptate, Rousseau a intrat alergând în cameră; era beat criţă. Căpitanul ne-a prezentat pe fiecare pe rând şi a adăugat: „Voina şi Domaradzki călăresc admirabil, numai Ghijdeu merge prost cu instrucţia, în schimb el e poet, savant, lingvist, naturalist,"într-un cuvânt, tot ce doreşti." Cu cea de-a doua remarcă nu m-a linguşit deloc, cu prima însă — m-a jignit cumplit. Seara a trecut pe neobservate: Rousseau trăncănea, beat fiind, tot felul de fleacuri, noi ascultam.

într-una din zilele următoare a fost transferat la noi, din escadronul de rezervă a lui Kojuhovski, Şipov, vechea mea

cunoştinţă. Curând, după mutarea lui, m-am certat cu Voina, şi el s-a hotărât să-şi închirieze locuinţă separat cu Şipov, iar eu am rămas cu Domaradzki. Trebuie să ştiţi că Voina avea o părere grozavă despre erudiţia lui; eu i-am dovedit că habar n-are de latină, apoi i-am demonstrat că nu cunoaşte istorie, şi ne-am certat. Nu-mi plac oamenii care obişnuiesc să arunce praf în ochi. Voina făcea parte dintre aceştia. Mă mir cum de s-a împrietenit cu Şipov! Continuam să luăm masa cu toţii la căpitan, unde ne strângeam la prânz: eu, Voina, Şipov, Domaradzki, Rousseau. în timpul mesei discutam fără încetare cu Voina, care mă scotea din răbdări nu numai prin faptul că se tot lăuda, ci mai mult pentru că îl linguşea pe căpitan, pe Rousseau ş.a. Şi-a descoperit şi vocaţia de turnător. Pe mine nu avea cu ce să mă ponegrească în faţa lui Antropov; a hotărât să-şi verse veninul asupra lui Domaradzki, până ce căpitanul 1-a rugat pe Domaradzki să-1 scutească de vizitele lui. Presimt că mă voi mai întâlni cândva cu Voina *Ies armes ă la main* şi unuia din noi nu-i va cădea bine deloc. Nu pot să-i sufăr pe ticăloşi! Supărându-se pe Domaradzki, căpitanul începu să se uite şi la mine cam chiorâş, totuşi a fost totdeauna extraordinar de politicos. La drept vorbind, din partea mea dispăruseră prejudecăţile împotriva lui; vedeam în el un om sincer, distins, cult — iar dacă nu ar fi fost astfel — înseamnă că era un prefăcut de înaltă clasă.

Sătul de trândăvie literară, am hotărât să revăd toate serisorile primite de acasă, de când intrasem în serviciul militar. Nu o dată am plâns ca o muiere deasupra acestor scrisori... Dumnezeule! Cât mă iubeşte nepreţuitul meu tată! Dar nici eu nu-1 iubesc mai puţin!

Prima scrisoare pe care am primit-o era din 5 iunie (1854): în ea tata mă anunţa că: „Ministrul de Război înştiinţa, prin ordinul nr.7998 din 16 mai către guvernatorul militar, că trebuie să te înscriu într-o unitate de rezevă şi că apoi trecerea ta în armata activă va depinde de succesele în studiul tuturor disciplinelor serviciului militar". Mai departe, tata îmi dă sfaturi cum să mă port în regiment: „Fii cu băgare de seamă când legi cunoştinţe şi prietenii; ai grijă de lucruri, căci anevoie le agoniseşti, să le risipeşti e lesne; păstrează banul: eu îmbătrânesc cu

fiecare zi şi o dată cu asta îmi slăbesc puterile, iar toată avuţia mea este puterea de muncă. Fii om de treabă în gospodărie, pentru ca să nu fii luat drept escroc, care la început a aruncat praf în ochi altora, iar apoi dă chix; este mai bine să ai în fiecare zi câte o rublă — cum zice proverbul — decât să ai o grămadă într-o singură zi şi apoi — deloc. învaţă să trăieşti. A trăi este o mare artă. Fii pentru alţii ceea ce alţii sunt pentru tine: plăteşte-le cu aceeaşi monedă; e rău să fii zgârcit cu cel darnic, dar şi mai rău este să fii darnic cu un zgârcit. Iată tot secretul în relaţiile cu oamenii: ce vei semăna, aceea vei culege." La scrisoarea asta maică-mea adăuga că îşi închipuie ce bine trebuie să-mi stea în uniformă albastră, şi altele de felul ăsta.

O dată cu această scrisoare poşta îmi adusese încă una, tot de la tata, din 28 mai, care se încheia cu următoarele cuvinte: „Deocamdată îţi spun doar atât: fii demn de blazonul nostru dobândit de strămoşi *pentru credinţă şi pentru patrie.* Credinţa în Dumnezeu şi dragostea de ţară te vor face un adevărat oştean întru Hristos şi un adevărat soldat rus! Dragostea de ţară să te însufleţească la lucruri mărețe, iar credinţa în Dumnezeu să te apere să rămâi teafăr pe câmpul de bătaie. Fie ca asupra ta să pogoare binecuvântarea Domnului şi patria să te aibe între fiii ei glorioşi."

în cea de-a treia scrisoare (din 12 iunie) tata îmi scrie: „Nu abandona preocupările literare. Citeşte, citeşte mult şi scrie mult; dar chibzuieşte, cizelează ce scrii, cultivă-te singur mai departe, şi pentru asta, învaţă neapărat limba germană."

în a patra scrisoare (din 28 iunie, cu bani) bunul meu tată scrie: „Scrie-i şi bunicăi Valeria, ca să-ţi trimită neapărat pentru echipament 75 de ruble de argint; scrie-i că eu ţi-am trimis deja atâta, dar că mai trebuie încă pe-atât. Şi eu i-am scris tot aşa, ce să fac?! Am minţit, ca să-mi mai umplu punga. învaţă germana. Asta va fi o adevărată surpriză pentru mine când ne-om revedea. Fă exerciţii de compunere; aş vrea să citesc măcar în «Vestnik Odessî» [NT. «Buletinul de Odessa»] versuri de-ale tale în spirit ostăşesc, în spiritul husarului însufleţit de credinţă, dragoste faţă de ţar şi pentru patrie. Citeşte şi desăvârşeşte-ţi singur învăţătura".

La Cristea am găsit un caiet scris moldoveneşte: „Sfat pentru cel ce pleacă la război". Trebuie să fie vreo scriere din vremuri de demult, când moldovenii se duceau la război. Iată un pasaj remarcabil: „Dacă vrei ca glonţul vrăjmaş să-ţi cruţe viaţa chiar în toiul luptei, păstrează-ţi curăţenia trupului, fii neprihănit, nu-ţi pângări trupul şi du-te la război cu aceeaşi evlavie cu care mergi la primirea Sfintei Taine, la împărtăşania din trupul şi sângele Mântuitorului Hristos etc..." Ia aminte la acest sfat din experienţa strămoşilor noştri.

De la Şcerbani ne-au transferat pentru campament în satul Troiţkoe, la trei verste de Fedorovka. Intendentul m-a încartiruit, iar eu de cum am descălecat m-am dus direct la masă la căpitan; ordonanţa mi-a dus lucrurile la gazdă, iar apoi am stat la Antropov până la zece seara şi am venit la culcare destul de târziu.

Dimineaţa, când m-am dezmeticit, prin faţa mea a trecut pentru o clipă ceva fermecător, diafan, asemeni muzelor poeţilor. S-a dovedit a fi fata gazdei, Solonia. Ia te uită, băiete, o frumuseţe a-ntâia, pot zice! înaltă, bine făcută, ca un brad de la munte; gura, a cărei linie poetul sanscrit ar fi asemuit-o unui arc destins; nasul mic ca al Minervei; păr auriu... şi la toate acestea adăugaţi cuvântul magic: şaptesprezece! Escadronul nostru a stat în Troiţkoe aproape o lună, şi în răstimpul acesta atât de scurt am izbutit să-i plac minunatei Solonia, nefăcându-i deloc curte. Zău că habar n-am ce le place femeilor în înfăţişarea mea Nu mi s-a întâmplat să întâlnesc vreo femeie care, despărţindu-se de mine, să nu-mi fi mărturisit nici mie, nici sieşi că îi plac, şi totuşi nu pot să mă laud cu frumuseţea mea: în înfăţişarea mea este ceva *ă la* Peciorin. în Troiţkoe mi-am petrecut timpul destul de plictisitor şi singura mea distracţie era plimbarea pe aleea splendidă ce ducea la Fedorovka, străjuită de o parte şi de cealaltă de copaci. La Troiţkoe m-am împăcat cu Voina, dar asta nu a fost decât un armistiţiu pentru câtva timp.

în sfârşit, pe 5 septembrie la ora 4 după-masă, la Antropov soseşte ordinul să plecăm deîndată la Nikolaev. în primele minute de derută am crezut că Nikolaevul a fost atacat de duşman. Căpitanul m-a chemat la el şi mi-a spus că nu mă poate lua cu escadronul şi că trebuie să rămân în rezervă, ca unul ce nu cunoaşte arta militară.

— Mi-e indiferent, căpitane, am răspuns cu sânge rece, de ce ţi-e dat, nu scapi; se vede că mi-e sortit să rămân în rezervă, ştiţi

că sunt fatalist. De altfel, dacă mi s-ar întâmpla să dau peste duşman, cu toată neştiinţa mea de a călări şi de a mânui sabia, v-aş dovedi şi dumneavoastră şi turcilor vitejia mea. Facă-se voia soartei! O să rămân în rezervă. Şi, spunând asta, am ieşit lăsându-1 pe Antropov uimit de fatalismul meu. Peste jumătate de oră a trimis din nou după mine:

— *Preparez vous ă la campagne,* a spus, *nous irons a Nicolaeff.*

— *La volonte du clei suit faite!* răspunsei zâmbind şi m-am dus să-mi împachetez toate lucrurile.

După o oră întregul escadron era gata de plecare. Mi s-a adus calul, m-am întors să-mi iau rămas bun de la Solonia şi am observat lacrimi în ochii ei.

— Mă iubeşti, Solonia? am întrebat-o cu jumătate de glas.

Ea a zâmbit printre lacrimi şi m-a întrebat cu voce emoţionată:

— Dumneavoastră nu o să vă întoarceţi niciodată aici?

— în curând, sufleţel, foarte curând, răspunsei vrând să o liniştesc pe acea frumuseţe rustică şi am pornit înainte cu escadronul.

De la Fedorovka la Nikolaev sunt cam 50 de verste; am mers toată noaptea şi pe 6 septembrie la ora 7 dimineaţa, în sunet de trompetă, am intrat în oraş. Văzând agitaţia oraşului abia trezit, mi-am amintit versurile poetului husar îndrăgit de mine:

„La dreapta câte şase
Am intrat în oraş; muzicanţii
Moţăind pe caii lor
Cântau marşul «Cei doi orbi»,
Auzind mângâietoarea nechezare
A dragilor cai negri.
—A cui inimă, de atenţie plină,
N-a bătut atunci mai tare?
Uitată e salteaua încinsă...
— Malaşko, proasto!... Katerino!...

Mai repede pantofii şi broboada!
Dar unde-i Ivan? Ce mototol!

în doi ani deschideţi obloanele!
Iată obloanele în lături date. Casa toată
Freacă geamurile mate cu postav.

Şi aleargă curioşi
Umflaţi de somn ochi dc fete
Pe chipuri aspre, prăfuite"[1].

Intrarea în oraş a unui regiment, mai ales de husari, stârneşte totdeauna agitaţie şi emoţie printre localnici; în Nikolaev niciodată nu au fost încartiruiţi husari, şi doamnele de acolo numai din auzite îşi făcuseră o părere despre renumiţii urmaşi ai lui Denisov"[2]. Atributele obligatorii ale fiecărui husar erau: bogăţia, vitejia, risipa, iar deviza tuturor faptelor sale erau cuvintele: *patrie, honneur, amour!* Aşadar, intrarea regimentului nostru în Nikolaev s-a făcut în circumstanţele cele mai propice: entuziasmul sexului frumos, invidia bărbaţilor şi curiozitatea întregii populaţii: „ce fel de şoimi sunt aceşti husari lăudaţi?"

*

Descrierea Nikolaevului, bulevardul, Ingul şi Rugul, „Ancora de aur" şi hotelul „Petersburg". Monte. Prohorovski şi Tihovski. Katia şi Rozalia. Cofetăria lui Weiss. Cearta cu Voina, întâlnirea mea cu D.D.B1agovesccnski. Părerea lui despre viaţa de student a tatălui meu,. Preocupările şi lucrările lui ştiinţifice. Cercetările asupra golfului Karkinit. Continuarea *Sufletelor moarte.* Comedia *Donaţiile.* Părerea lui despre poeziile mele. Blagovescenski îmi face cunoştinţă cu Scarabelli. Scarabelli ca savant orientalist, latinist, elenist şi filoarab. Părerea mea despre cuvântul „Bos-for". Părerea despre Volohi. Ciudăţeniile lui. Explicarea Sciţiei lui Herodot. Felul lui de a trăi şi înfăţişarea sa exterioară. Kumani. Fiul mai mare şi fiii săi. Cele trei fete ale lui Sotir: Irina Nikolaevna, Liza Nikolaevna şi Anghelina Nikolaevna. „Harold Harfagar". Discuţiile mele la Sotiri. Grigoriev şi fiica lui.

Mihail Iurevici Lermontov, *Soţia casierului,* cap. V. (n.ed.).

Denis Davâdov (1781-1839) poet-husar, cântăreţul vieţii husarilor, poreclit „Denisov" (n. ed.).

Viața mea de cârciumă: Kirstein, Vidford, Florov şi alții. Tihovski. Cearta cu Meyendorf şi provocarea la duel. Preparative. Cearta cu Domaradzki şi provocarea la duel. Josnicia lui Domaradzki. Kronberger. Sosirea lui Seniavin. Cunoştința cu el. Părerea lui Kronberger despre acesta. Plecarea lui Kronberger şi prietenia mea cu Seniavin. Plec de la „Ancora de aur". Vinderea cronometrului. Prohovski. Socotelile cu Seniavin şi traiul nostru. Ii fac cunoştinţă lui Seneavin cu Sotirii, Kumanii şi alţii. Ciudăţeniile sale. Bolohovskoi. Velicikovski. Plecarea din Nikolaev...

... întoarcerea în Nikolaev. Evghenia Ilinicina. Cearta cu Bernadski, provocarea la duel şi scuzele lui. Plecarea mea din Nikolaev...

Eu în spital. Eu cu Paşkov. Jocul cu Seniavin, când câştigând, când pierzând. Polijkovski. Krivţov.

Plecarea mea din rezervă, sau — mai corect spus — fuga. Sosirea la Chişinău. Alexandra Alexeevna. 25 ruble de argint. Merjeevskaia. Evreinov. Exilarea mea din Chişinău. Venirea la regiment. Klopman. Dubelt. Podgurski. Kirţanov. Korovin. Pavlenko. Instrucţie de campament. Plecarea din colonia Kandel din Dolniki. Odessa. Marşul la Koblev. Vizirev. Cirikov. Ieşirea sub Oceakov. Două zile şi nopţi pe front. Kabarga. Palatka. Beicuş. Kabarga. Agighiol. Kandaurov. Zubatov. Kalâcev şi Feona. Prietenia cu Kalâcev şi cearta cu Kirţanov. Mustafa. Expediţia la Duboşari. Plecarea din Chişinău. Mihailova şi duşmănia mea faţă de ea. Mama vitregă.

Ianuarie 1856

Dracu să mă ia, dacă sunt în stare să ţin un jurnal! Este adevărat că ţinerea lui corectă e împiedicată în parte de cursurile mele, mai ales aceste antichităţi slave ce dau bătaie de cap, datorită cărora rareori mă plictisesc eu în cercul de nătărăi şi găsesc satisfacţii în societatea oamenilor instruiţi.

Să mă ia dracu, dacă înţeleg ce trebuie să cuprindă un jurnal de însemnări zilnice! Oare trebuie să se noteze în el chiar şi numărul felurilor de mâncare de la prânz, sau numărul de musafiri la serată? Şi totuşi, trebuie scris ceva, mai ales dacă te strădui să scrii jurnalul conştiincios. Pentru astăzi voi scrie că, zău, nu este nimic de scris!

IMPRESII DIN ARMATĂ

„L'armee est un bon livre â ouvrir pour connaître l'humanite. On y apprend ă mettre la main â tout, aux choses Ies plus basses comme aux plus elevees. Les plus delicats et les pius riches sont forces de voir vivre de preş la Pauvrete et de vivre avec elle; de lui mesurer son gros pain et de lui peser sa viande.

Sans l'armee le fils de grand seigneur ne soupconnerait pas comment un soldat vit, grandit, engraisse toute l'annee avec neuf sous par jour et une cruche d'eau fraîche, portant sur le dos un sac dont le contenant et le contenii coutent quarante francs â sa patrie."

(A. DE VIGNY)

Să povesteşti şi să descrii, să te întristezi şi să te amuzi... Aceasta vi se pare nepotrivit cu menirea istoriei? însă, oare nu are ea în vedere omul şi nu e scrisă pentru oameni? Iar omul, nu-i el oare cuprins în aceeaşi zi ba de tristeţe, ba de veselie, de melancolie, sau nu are chef de vorbă? Numai monotonia este incompatibilă cu atributele istoriei, însă diversitatea este în firea lucrurilor. în privinţa asta, fireşte că sunteţi de acord cu mine.

Să povesteşti este mai greu decât să descrii pur şi simplu, pentru că povestirea presupune descriere, dar nu şi invers. Iată de ce majoritatea învăţaţilor noştri preferă simpla descriere, şi nu povestirea.

întotdeauna îmi amintesc cu plăcere de vremurile pe când eram iuncher; mantaua soldăţească îmi reînvie amintirea celor trei ani de expediţii şi marşuri, de opririle nenumărate, de tranşee şi zile de repaus, popasuri şi multe, multe altele.

Tolănit pe o canapea moale încerc să-mi imaginez o noapte sub cerul liber, sau pe o laviţă într-o casă ţărănească afumată; plimbându-mă după un prânz copios mă străduiesc să-mi închipui un marş de treizeci de verste pe ger când înţepenesc picioarele în scări şi mâinile pe frâu, iar tu călăreşti cu capul atârnând pe piept cu chivără cu tot, şi ţi-e atât de foame, încât ai ronţăi urechile calului. Pe când întind mâna unei cochete nostime îmi amintesc de femeile de la ţară, durdulii şi cu un zâmbet naiv: „Tii, astâmpără-te, că vine omul meu!"; măsurând

cu pasul odaia bine încălzită, mă gândesc la odihna de după marş, când chiar şi un cort umed ţi se pare călduros, iar odată aşezat jos nici nu-ţi mai poţi clinti piciorul.

Toate acestea sunt de fapt lucruri triste, dar în amintire nimic nu poate fi mai plăcut. O beatitudine fără voie îmi însoţeşte gândul: cât am suferit! Şi totuşi nu m-am îmbolnăvit, nu am îngheţat, nici măcar nu m-am schimbat.

La asemenea simţăminte se adaugă şi amintiri de alt fel. Poate că niciodată nu mi se va mai întâmpla ca, patrulând noaptea pe ţărmul Mării Negre, să ascult povestirile bravilor mei husari, uitând şi de vremea rea şi de foame, să reiau alături de ei în vreo expediţie cântecul de vitejie despre Fenca ori despre nevasta sergentului, să ascult cântecele de petrecere ale husarilor aducând caii de la adăpat, să sar când aud goarna, să stau cu urechea ciulită la semnalul strident al trâmbiţei sau să râd cu lacrimi de năstruşniciile bravului sergent Minaev... Şi aceste manifestări tăinuite ale firii ruseşti mi-au mers la inimă mai mult decât tot felul de chefuri şi petreceri cu glumele lor triviale, cu servilismul searbăd al locotenenţilor, cu bravada stupidă a căpitanilor şi cu orgoliul nejustificat al maiorilor.

Concursul de împrejurări îi apropie pe oameni mai mult decât afinitatea spirituală, chiar dacă ar susţine altfel visătorii, orice ţi-ar şopti din când în când inima, când stai singur la fereastră şi priveşti cerul înstelat. Şi soldatul, şi iuncherul — au aceeaşi haină militară, aceleaşi îndatoriri.

Desigur, iuncherul poate visa la strămoşii săi glorioşi şi se poate mândri cu arborele lui genealogic vechi, dar asta nu-1 împiedică pe soldat să-1 considere ca fiind de-al lui; numai galoanele ofiţereşti îl vor distanţa pe acesta de soldatul care va lua poziţia de drepţi înaintea „înălţimii sale". Profitam cu plăcere de acest privilegiu al poziţiei de iuncher, de care mi-a fost dat să mă bucur timp de trei ani (1098 de zile). De câte ori iscodeam gândurile şi simţămintele soldaţilor, observam manifestările inconştiente ale concepţiilor acestora despre lucruri, pătrundeam în însăşi firea lor rusească.

Lipsa galoanelor mă apropia de soldaţi, iar ei simţind atenţia mea binevoitoare îşi deschideau cu plăcere inima faţă de mine

şi atunci observaţia devenea pe deplin rodnică, fără acel monoclu, prin care este privit soldatul de obicei.

Aceşti oameni cumsecade fuseseră prin multe locuri, şi văzuseră multe, dar felul cum desluşiseră ei toate nu semăna cu observaţiile călătorilor pe care îi mână plictiseala sau nerăbdarea de a irosi banii şi sănătatea, ori dorinţa de a studia lumea lui Dumnezeu din punct de vedere ştiinţific. Călătorii aceia pornesc la drum ştiind dinainte de ce o fac. Cu soldatul — este cu totul altceva: el merge încotro e dus, fără a avea un scop al lui — el porneşte la drum nu în funcţie de compartimentul de tren dacă e confortabil, nu-1 interesează localurile unde s-ar putea petrece bine, nici frunzele plantelor exotice şi nici clădirile din vechime, ci priveşte la tot ce e dat de Dumnezeu şi se încălzeşte la soarele lui.

Este pur şi simplu de mirare cât de bine potrivită este vorba soldatului. De pildă, soldatul nu ţi-ar spune pentru nimic în lume aşa: „Ce m-am putut înfuria lângă Petersburg! Caii s-au oprit, vizitiul era beat şi am fost silit să-mi petrec noaptea în diligentă." El nu se va apuca să vă descrie farmecele vreunei boieroaice ieşence, căreia îi place să ducă o viaţă mondenă neieşind din budoar; el nu se va arunca asupra dumneavoastră cu noutăţi despre descoperirea unui nou soi de monocotiledonate în Crimeea, sau despre turnul extraordinar din Hermannstadt. Dacă însă totuşi se apucă de povestit, oho! atunci desigur veţi afla totul mai bine decât dintr-o carte despre natura ţinutului. Iată de ce iscodeam totdeauna cu plăcere părerile soldaţilor despre cele văzute şi auzite. Câte unul dintre ei îmi povestea pe îndelete, în timp ce curăţa calul, nasturii, sabia, echipamentul şi toate celelalte pentru a doua zi, ba despre meleagurile lui de baştină, ba despre Polonia, ba despre Ungaria, Transilvania, Valahia, Bulgaria şi în câteva fraze îmi înfăţişa situaţia ţării mai clar decât în orice manual.

Toate astea nu-1 împiedecau să fie palavragiu — rusului îi place să stea la taclale — cine dintre noi nu s-a convins de asta de fiecare dată când a avut de-a face cu surugii şi cu băieţii de prăvălie?! Spunându-şi în două cuvinte părerea despre fiecare din ţările prin care trecuse, soldatul meu a început să cântărească lucrurile, trăgea concluzii, făcea comparaţii, descurcându-se

strălucit în ceea ce priveşte cunoştinţele lui geografice foarte relative...

*

Odată, într-o toamnă rece şi umedă ne aflam pe front, pe ţărmul Mării Negre, în împrejurimile Oceakovului. Mulţi dintre iuncheri îşi amenajaseră din timp corturi, însă eu — din păcate — mă remarcasem totdeauna printr-o nepăsare teribilă pentru punga mea şi pentru ziua de mâine, şi, ca urmare, îmi înduram lipsurile cu stoicism, cu conştiinţa propriei vinovăţii. De altfel ziua nu fusese tocmai rea, soarele mai apărea din când în când de după nori. Eu scosesem din chipiu o ediţie liliput Horaţiu şi am început să mă plimb citind şi emoţionându-mă, şi asta m-a încălzit nu mai puţin decât razele înşelătoare ale soarelui, decât mantaua soldăţească sau decât zeama — ceva între caşa şi chisel — fiartă în cazanul escadronului.

Cu astfel de preocupări, cea mai scurtă zi pare interminabilă, dar oricât de lungă ar fi ea — chiar mai lungă ca barba lui Cernomor de te ţii de ea cu mâna puternică a lui Ruslan — se înserează, cerul se întunecă din ce în ce mai mult, o ploaie măruntă răzbate prin ceaţă şi dinspre mare se stârneşte o furtună atât de puternică, încât trebuie să te întinzi la pământ sau să te aşezi, căci altfel rişti pur şi simplu să-ţi pierzi echilibrul. Eu mi-am ales ce era mai comod: mi-am aşternut o mână de paie şi m-am culcat punându-mi şaua sub cap şi ghemuindu-mă aşa, încât ochiul trecătorului mă putea lua drept un trunchi de copac, înfăşurat în manta. Acum, corpul meu ghemuit ar fi putut fi trimis lesne prin poştă, laolaltă cu coletele. In poziţia asta chiar şi aţipeam, mai bine zis picoteam cu gândul la aşa ceva, sau la ce este mai bine — un dormitor călduros şi o sobă încinsă sau pământul umed şi văzduhul de toamnă — şi despre efectul dăunător al unei cine încărcate asupra sănătăţii ş.a. în curând însă nu-mi mai ardea de speculaţii, deşi nu somnul le tăia firul, cum se mai întâmplă câteodată acum când, stând întins pe canapeaua moale, închid ochii şi mă gândesc cum de n-am reuşit măcar o dată să fac rotocoale de fum, şi cum la fieştece pas întâlnesc fericiţi capabili să-şi umple lipsa de ocupaţie cu cele mai splendide rotocoale mari şi mici, rotunde şi ovale?

Dar ia să fi încercat şi dumneavoastră înşivă, stimaţi domni, să adormiţi pe linia frontului nostru de la Oceakovî Cred că asemenea efort ar fi mai greu decât efortul de a nu adormi citind studiul domnului Fet despre „Frumuseţile imperceptibile ale Naturii", ori saga domnului Moroşkin despre „Peregrinările Rusiei prin frumuseţile de pe globul pământesc".

Mantaua se îmbibă de apă, umezeala pătrunde până la cămaşă şi eşti aproape ciuciulete; ploaia şi-a făcut treaba, te-apucă tremuriciul şi tot corpul te furnică. Asta ghinion! Sari, scuipi, şi e bine dacă măcar te răcoreşti cu o înjurătură pur rusească, care deocamdată aşteaptă — nu fără temei — introducerea ei glorioasă în operele „şcolii naturaliste". Asta a fost ordinea senzaţiilor încercate de mine pe frontul de la Oceakov, ca urmare a nechibzuinţei mele pentru buzunar şi pentru ziua de mâine.

Sărind şi mormăind înjurături ruseşti am deschis ochii şi m-am uitat în jur, chinuit de gândul dacă mă vor trage la răspundere sau nu pentru răul pricinuit de atacurile mele de mai sus, împotriva erudiţiei atâtor oameni cu greutate.

Cum stăteam eu aşa, într-o parte văzduhul răsuna de nechezatul cailor noştri suri, şi ceva mai aproape se vedeau şiruri aliniate de săbii, puşti şi şei aranjate într-o uniformitate fascinantă, încât fără vrere parcă îţi veneau în minte ba acoperişurile din coloniile militare, ba dizertaţiile profesorilor noştri. în partea cealaltă ardeau focurile. Se înţelege că nu eram deloc împotriva încălzitului, cu atât mai mult cu cât frigului de toamnă i se mai adăugaseră amintirile despre acoperişurile cazone şi despre disertaţiile didactice. M-am apropiat de unul din focuri la care şedeau şi erau tolăniţi câţiva husari tocmai din plutonul meu, pe care în timpul marşurilor nu o dată îi cinstisem cu vodcă, sau le dădusem „de o vodcă".

— Strânge, boierule ? întrebă unul din ei.

— Cam aşa, că nu te poţi plânge de vreme frumoasă, răspunse altul pentru mine.

M-am aşezat. Husarii mei ardeau nişte paie. Să-mi încălzesc mâinile şi să-mi dezmorţesc umerii mi se părea atât de teribil de plăcut, de parcă aş fi condus un creditor ce mă păsuise cu plata, sau aş fi căpătat joly-jokerul, ori aş fi obţinut o întâlnire. în astfel de cazuri, la satisfacţia reuşitei se adaugă şi senzaţia că nu

ești chiar de lepădat, ori nimic nu poate fi mai delicat ca asta, și fără voie îți scapă din piept un: „Ah! în sfârșit!"

Din păcate, paiele se sting mai curând decât se epuizează mărinimia creditorilor, iubirea unei femei, câștigul la cărți sau entuziasmul tinereții. Din nou e rău! Trebuie aruncată în foc încă o legătură de paie și se pornește din nou șirul de fiori de frig și de căldură.

— Eh! Ce blestemat loc și Kersonșcina asta!... exclamă un husar mustăcios cam trecut, băgându-și cu un stoicism inimitabil mâinile în foc, și aruncând o privire disprețuitoare către vecini, ca și cum i-ar fi identificat cu Kersonșcina. Pe unde n-am fost, și în Ungaria, și în Turcia, și în Polonia, dar de așa pacoste nu-mi amintesc de când mama m-a făcut!

— Ce vrei, moșule? Ți s-a făcut de Moldova?

Am ciulit urechea: vorbele astea îmi atinseseră corzile cele mai sensibile ale inimii.

— Dar pe tine nu te trage inima? a ripostat înciudat bătrânul.

— Ce să mai vorbim? E țarina ta totuși. N-ai cum s-o asemeni cu nici o Ungarie, sau Turcie, ori cu Polonia.

— Ce mândrele de fete sunt acolo! Una mai frumoasă ca alta, Doamne iartă-mă. Sprâncenele ca un arc de curcubeu, ochii — de șoim.

— Ia te uită, păcătosul! Numai la muieri ți-e gândul! Da, sunt faine, nimic de zis, numai că vinul e și mai grozav:

— Dacă e vorba de vin, atunci spune și de ținutul întreg: nu-i altul mai frumos, mai cu seamă când spicele se culcă la pământ.

— Dar apa! Vitele beau și tot nu se mai satură.

— Dar ce fructe, măi frate! Pere, struguri, poame, mere! Dar nucile!

Nu sunt în stare să redau tot ce-au vorbit oamenii mei pentru că mă tem, mai întâi.că aș denatura felul lor obișnuit de a vorbi, și în al doilea rând ca nu cumva să adaug ceva de la mine, cu atât mai mult cu cât, din discuțiile despre un lucru pe care-l îndrăgim, totdeauna ne amintim numai esențialul, osatura, iar restul îl completăm cu propriile noastre simțăminte.

Soarele deja străpunsese pâcla dimineții, și noi tot mai vorbeam încă despre Moldova. Inimoșii husari s-au ridicat să țesale caii și să curețe echipamentul, iar eu... eu am uitat de Horațiu vârât sub cascheta mea. Gândurile mi se învârteau în jurul

discuției de peste noapte. Frigul, vântul și ploaia aici, pe front, m-au făcut să-mi imaginez Moldova mai vie și mai dragă; să mă fi prefăcut într-o rază de soare, care în această clipă atinge câmpiile mele moldovene...! Ideea, desigur, e ciudată, dar astfel de fantezii îți trec adesea prin minte; soarele, stelele, luna ne privesc atât de blând, încât fără voie se naște dorința să te înalți spre ele, cât mai aproape, părăsind pământul prea cunoscut. Cu mine asta se întâmplă destul de des, ca urmare a nechibzuinței mele în ceea ce privește atât banii, cât și ziua de mâine.

Soldatul ce vorbise de Moldova cu cuvinte care nici pe departe nu erau numai de complezență; și care o prefera tuturor celor văzute, nu știa cât de puternic a atins inima bietului iuncher azvârlit de pe pământul natal în ținuturi depărtate.

Când dorința de a mă preface în rază de soare a mai slăbit sub presiunea dorinței de a mânca ceva și de a mă încălzi, am început să mă gândesc la ce aș putea scoate din impresiile de as-noapte, în discuții știind mai bine rostul preocupărilor mele decât în altceva concret. Până să mă cheme la cașa, din informațiile primite am dedus trei concluzii importante. Atunci s-a dat semnalul de plecare și noi ne-am dus să ne incartiruim în satul Beicuș. Trebuia să facem trei verste: calul meu era deosebit de docil, și la fiecare verstă trăgeam concluzii asupra informațiilor interesante căpătate în ajun. Concluziile erau de prim ordin, așa încât m-am hotărât să le notez deîndată ce voi fi ajuns la Beicuș...

Nu am nicidecum pretenția că aș fi de origine rusă, ba chiar numele meu de familie sună atât de străin pentru urechea rusească, că soldații preferau să îl transforme în „Gde jivu"*. Dar câte persoane întâlnim cu numele în „ov" sau „in" și, cu toată originea lor rusească, de fapt nu sunt mai ruși decât mine. Aceștia au crescut din copilărie sub aripa unui monsieur Jules sau mister Weit; unul le povestea despre Montpellier, celălalt despre parlament; ei ciripeau mai bine franțuzește sau șuierau pe englezește, decât să vorbească rusește. Așa sunt marii moșieri, dar nici cei mici nu au fost în stare să păstreze tradițiile rusești, încă de pe băncile școlii lăsându-se sub influențe străine.

* Numele Hasdeu în secolul al XIX-lea se pronunța în limba rusă Ghijdeu, ceea ce părea apropiat de *gde* - unde *șijivu* - eu trăiesc, eu locuiesc (n. ed.).

Numai în lumea celor mici, printre oamenii simpli au mai rămas încă ruşi, dar şi aceştia: câte gubernii — atâtea popoare, câte judeţe — atâtea deosebiri!

Vă opriţi la staţia de poştă; în poartă stau ţintuiţi surugiii. Vizitiul dumneavoastră se dă jos de pe capră şi se adresează cuiva din mulţime:

— Ei, consătene, din ce gubernie eşti?

— Kursk.

întorcându-i spatele cu dispreţ, vizitiul se adresează altcuiva:

— Dar tu, consătene?

— Din Moscova.

— Din ce plasă?

— Kolomenskoe.

— Şi eu din Dmitrovskoe, se amestecă în vorbă încă unul.

— Dmitrovskoe? Că eu doar de acolo sunt! exclamă surugiul dumitale.

Iată o pildă de naţionalism rusesc cu toate nuanţele sale. Locuitorul din raionul Kolomenskoe şi cel din Dmitrovskoe — amândoi sunt moscoviţi, şi totuşi nu la fel.

Deosebirile acestea pe regiuni dispar numai printre soldaţi, în acelaşi escadron poţi întâlni inşi din Siberia şi din Kerson, din Moscova şi Astrahan, de la Arhanghelsk şi din Podolia; şi fiecare a adus cu sine graiul, credinţele, concepţiile din locurile natale, iar în cercul strâmt al noului lor fel de trai acestea s-au contopit într-un tot unitar rusesc — în sensul cel mai larg al cuvântului. Dacă vi s-ar întâmpla să întâlniţi un ţăran bătrân întors acasă după 25 de ani de serviciu militar, aţi putea sesiza în credinţele, concepţiile şi în felul lui de a vorbi o amprentă specifică, în care se recunoaşte diversitatea neamului omenesc. A studia soldatul înseamnă a studia întreaga Rusie, concepţia lui este concepţia întregii Rusii. La concluzia asta am ajuns pe prima verstă de drum spre Beicuş.

A doua verstă a oferit din nou hrană gândurilor mele. Multor călători le place să poarte ochelari, ba unii chiar au dioptrii atât de nepotrivite, încât nu le mai protejează vederea, ci le-o vatămă. Dar asta nu-i decât o parte de belea: sunt călători complet fără ochelari, sau alţii cari au ochelarii trebuincioşi. însă împrejurările, originea, educaţia şi instruirea influenţează cu mult mai mult vederile acestor inşi, tinzând puternic să facă

din ei prezbiţi sau miopi. Ori una, ori alta — sunt cam acelaşi lucru.

Pe la mijlocul secolului un om aflat pe culmea erudiţiei, cunoscător cum nu se poate mai bine al celor opt arte şi numit cu emfază de colegii săi „doctorissimus", a fost totuşi în stare să-şi imagineze nişte oameni cu capete de câini, cu dracu ştie ce fel de cozi, cu nişte urechi în care culcându-te te-ai putea răsuci mai bine decât sub plapumă. De obicei, la sfârşitul unei astfel de povestiri se adaugă ca încheiere, în diferite variante: „Cei dinaintea mea au minţit cu toţii; numai eu pot să vă redau adevărul curat, căci am văzut cu propriii mei ochi".

în vremea noastră, delimitarea strictă a ramurilor ştiinţei şi a poziţiei sociale, care aproape a impus dezicerea de sine, şi, mai cu seamă, excesul de civilizaţie împing pe călători în cealaltă extremă. în ţinuturile cele mai aspre călătorul dă adesea peste vreun han cu vin bun, mâncăruri acceptabile şi aşternuturi curate şi, stând lângă cămin cu ceaşca de ceai în mâini, e gata să îndrăgească viaţa rurală, deşi în jurul cârciumioarei se întinde stepa pustie, populată de fiinţe decăzute materialiceşte şi moralmente: cerul se posomorăşte, viforul şuieră — pe scurt: este tot ce numai admiraţie n-ar putea provoca.

împrejurările îi pregătesc cu totul altceva soldatului. De voie-de nevoie el trebuie să trăiască cu ce îi dă Domnul. Nu e casă — el se mulţumeşte cu un simplu cort, unde are din când în când prilejul să dea peste o tarantulă drăguţă sau peste vreun vierme nevinovat; nu e pâine — el se ospătează cu pesmeţi uscaţi ce trebuie muiaţi cu grijă în apă şi apoi mestecaţi un ceas întreg; nu e vodcă — o să bea apă chioară, ba încă uneori dintr-un izvor în care fără nici un fel de analiză poţi distinge cu ochiul liber pe fund ceva chiar mai rău decât microbii. Aşa că, cine este mai aproape de natură, omul cult ori soldatul neinstruit?

Primul vă va spune: „îmi place regiunea Kerson. Tăcerea de vis a stepei de acolo îmi îmbată sufletul!"

Cel de-al doilea va exclama: „Ce ţinut blestemat şi regiunea asta a Kersonului!"

Are dreptate soldatul: căci să nu uităm că stimatul naturalist, contemplând natura, amplifică beţia sufletului cu încă ceva, nu mai puţin îmbătător şi se grăbeşte să-şi îndestuleze stomacul cu ceva cât de cât gustos, şi că după „tăcerea de vis" a stepei

urmează „tăcerea de vis" a dormitorului. Nu voi vorbi de alte avantaje care-l aşteaptă pe visătorul nostru, în timp ce soldatului ele îi sunt accesibile numai rareori, şi atunci — în modul cel mai puţin îmbietor.

Aici soldatul depinde întru totul de starea de bună dispoziţie a cazarmarului care îl trimite într-o colibă sau alta, ţinând seama de consideraţia şefului şi de ordinele lui.

Şi din nou natura! Ea îi dă unei ţări „cea de-a şaptea coastă" cu cosiţe lungi, mătăsoase, cu priviri înflăcărate, cu tot ce are spre încântarea inimii şi a privirii, iar alteia — tot o „coastă" cu trăsături mongole inexpresive. Iarăşi şi iarăşi natura, care este pentru soldat sau ca o mumă vitregă rea, sau ca o bună mamă iubitoare.

Beicuşul mi-a apărut în faţa ochilor pe neaşteptate, pe când mă gândeam la această stare de lucruri din natură, la care se adăugaseră şi amintirile despre scândurile puse drept pat, despre garduri, barăci. Am făcut un efort să tai şuvoiul gândurilor, dar poate că acest efort ar fi fost zadarnic dacă în acelaşi minut n-ar fi răsunat vocea căpitanului: „Escadron, stai!" Ochii stimatului nostru comandant străluceau de satisfacţie, ceea se întâmplă totdeauna când eşti conştient de propria-ţi autoritate. într-adevăr, cum ar fi altfel, căci dintr-o dată întregul escadron s-a grăbit să execute ordinul, iar eu am încetat să mă mai gândesc la starea lucrurilor în natură?! Din nefericire, creierul învăţat să judece nu se poate lepăda de această deprindere. Era suficient să văd expresia căpitanului ca să mă gândesc cât de important era „comandantul" de escadron; puterea lui se întindea atât de departe, încât i-ar fi obligat pe toţi să se grăbească, pe când el însuşi ar fi continuat să meargă călare. Curând subiectul a fost totuşi epuizat. Am intrat în sat. Pe uliţe se plimbau încoace şi încolo femei, vaci, ţărani şi câini, cocoşi şi găini. Un cioban îşi mâna turma şi — o, minune! — pe faţa lui am observat aceeaşi expresie de suveranitate ca şi în ochii căpitanului. Asta m-ar fi putut conduce la ieea identităţii naturii omeneşti, dacă tocmai atunci cazarmarul n-ar fi venit către mine să mă conducă în cu totul altă direcţie, unde îmi fusese rezervată încartiruirea ofiţerească, în pofida rangului meu inferior de iuncher...

Cunosc trei tipuri de călători: unii cu o înfăţişare istovită, cu monoclu, cu un zâmbet dispreţuitor pe buze şi strâmbând puţin din nas, ceea ce dă figurii o expresie de nemulţumire şi dezamăgire. Alţii, cu o înfăţişare veselă, cu privirea deschisă şi ageră, cu un afiş de teatru, sau cu o invitaţie la bal, sau cu un meniu în mână. Ultimii, cu fruntea înaltă brăzdată de riduri, cu priviri îngândurate, cu guler tare şi adesea cu ochelari cu montură de aur, cu ceas cu lanţ ş.a.

Primii au în minte numai propria lor persoană; ceilalţi se gândesc numai la plăcerile legate strict de ei înşişi; ultimii sunt preocupaţi de lucruri abstracte.

Primii — sunt de tipul lui Peciorin sau al turiştilor englezi; cei de-ai doilea — tineri, ce se consideră discipolii lui Epicur, sau — mai corect — tineri fără pic de judecată; cei din urmă — sunt savanţi. Toţi din cele trei categorii sunt capabili să scrie note de călătorie, şi mulţi dintre ei se grăbesc să-şi manifeste această înclinare. Dar toate operele lor poartă inevitabil pecetea personalităţii autorului. Călătorul din prima categorie va spune: „Lângă Cetatea Albă m-am supărat de-a binelea: calul s-a oprit, surugiul era beat şi am fost nevoit să dorm în trăsură".

Călătorul din cea de-a doua categorie va exclama: „Raşel a fost astăzi fermecătoare. La palatul regal ni s-a servit o excelentă supă *ă la tortue*. Numai experienţa personală poate să vă dea o imagine completă despre midinetele Parisului!" Călătorul din cea de-a treia categorie nu va spune nimic despre asta şi nici nu se va entuziasma: el preferă să mediteze şi să ţină o disertaţie numai despre obiectul specialităţii lui. El se leagă de o varietate nouă de plantă şi, dacă e nevoie, îşi va usca gâtlejul, nescăpând prilejul să-şi expună principiile şi părerile despre Linne, de Candolle, Humboldt... Altul se va agăţa de vreun crenel nestudiat al unui turn gotic şi, ca să lămurească mai bine chestiunea, va începe de la oraşul construit de Lamaeon şi, ca să strălucească prin erudiţia sa, se va acupa să-i înjure pe Montfaucon, Grimm şi alţii, şi în general pe toţi care au îndrăznit să nu observe acest crenel. Meritul cel mai de seamă al unor astfel de călători constă în nepăsarea că şi cititorilor puţin le pasă de ei că în viitor vor fi categoric daţi uitării.

La Beicuş viaţa mi s-a schimbat. I-am părăsit pe husarii mei şi am fost răsplătit, pentru frigul îndurat, cu locuinţa cea mai călduroasă. Mă aştepta şi pachetul cu cărţi de acasă, în care nu pe ultimul loc erau: *Cultul lui Zeus* de Leontiev, *Cântecele*

diferitelor popoare de Berg şi stihurile lui Tiutcev; pe celelalte nu mi le mai amintesc căci am, din păcate, o memorie mai slabă decât a gazetarilor. Dar mai întâi de toate am hotărât să scriu ultimele concluzii la care ajunsesem şi am început să mă gândesc la avantajele vieţii de pe front, care te deprinde cu lipsa de confort, îţi dă posibilitatea să te desfeţi, contemplând natura toate cele 24 de ore din zi, şi — în sfârşit — îţi slujeşte de izvor pentru tot felul de deducţii. Primele două avantaje vi le-am arătat; rămâne cel de-al treilea; şi el este atât de important încât, fără acesta, primele două ar fi date uitării, sau cel puţin n-ar fi aflat nimeni de ele până la apariţia *însemnărilor unui iuncher de husari.*

Din concluziile mele reiese că părerile soldatului rus cuprind în rezumat filosofia întregii Rusii, iar apropierea de natură îi oferă mai multe posibilităţi să-i cunoască toate fenomenele decât oricărui călător instruit.

Mie, ca moldovean aflat în Rusia, mi-a făcut multă plăcere să aflu cuvântul noii mele patrii despre patria dinainte, să aflu că undeva lângă Kamciatka se povestesc minuni despre Moldova, şi totodată să ştiu că aceste minuni nu sunt altceva decât sfântul adevăr, da, cel mai pur adevăr!

De fapt, s-ar fi putut reproduce chiar părerile soldaţilor despre Moldova, pe care le-am dat, în ordinea în care au fost spuse. Dar cum nu am, nici cea mai mică intenţie să „sistematizez" eseurile mele, am dreptul să notez amintirile pe măsură ce îmi vin în minte. Cine, în general, nu a scris sau a scris nesupraveghindu-se el însuşi, nici nu-şi poate închipui ce întorsături ciudate face gândirea înainte de a se opri la ceva anume; cel care, aşa cum s-ar îngriji de creşterea unui copil, urmărind evoluţia raţionamentelor sale, ştie că pornind de la oul de găină se poate ajunge la problemele cele mai complexe ale inteligenţei umane. De ce să nu începem atunci cu oul, din moment ce poate sluji de punct de plecare pentru asemenea probleme atât de importante? Credeţi-mă, asta nu întrerupe şirul povestirii, ci îl cimentează, îl leagă, dovedind cum se frământă şi clocoteşte gândirea omenească.

Odată, pe când eram de 15 ani, am ucis la vânătoare o coţofană; din fericire, în clipa fatală coţofana şedea pe un stâlp de piatră, denumit în sudul Rusiei „babă de piatră". M-am

apucat să îl examinez, şi la întoarcerea acasă am început să scriu un studiu asupra lui. Adunând informaţii despre acest obiect am descoperit că sunt atât de multe, încât mi-a venit ideea să studiez toate „babele de piatră" fără nici o excepţie; a urmat o nouă culegere de informaţii şi noi meditaţii — şi atunci m-am hotărât să scriu nici mai mult nici mai puţin decât studiul asupra miturilor tracice, iar comunicarea despre preocupările mele în acest domeniu a fost publicată în anul 1852 în „Sevrnaja Piela" („Albina Nordului") şi în „Moskvitjane" („Moscoviţii"), după care sursele de informaţii s-au înmulţit în aşa măsură, încât am hotărât să scriu — deja mă tem să rostesc cuvântul: despre originea, dezvoltarea şi spiritul mitologiei în general! Şi cine poartă vina pentru toate astea? — Coţofana!

Scriu aceste rânduri într-una din cele mai înalte case din Harkov. Camera mea aminteşte lăcaşul unui savant: cărţi, hârtii, pene de scris, creioane, pensule, culori împrăştiate pe masă şi sub masă, pe scaune şi sub scaune, pe pat şi sub pat, alături de borcane cu creme, parfumuri, perii, piepteni, revolvere, dolman şi altele.

în harababura asta de lucruri e greu să găseşti stăpânul. Dar este suficient să-ţi opreşti privirea pe halat şi fes, ca să descoperi sub aceste găteli pe cineva, nici chiar student, nici chiar husar: este însuşi stăpânul. Preocuparea lui cea mai de seamă este să se plimbe prin cameră cântând în gura mare *Gaudeamus igitur* sau *Brinkt mir Blut der edlen Reben* şi meditând în acelaşi timp asupra eternelor probleme ale înţelepciunii omeneşti. Acum el stă la fereastră cu condeiul în mână, cu ţigara în dinţi şi cu un căţel pe genunchi. După părerea lui asta este poziţia cea mai comodă pentru amintiri. Poate petrece aşa ceasuri întregi de-a rândul; ţigara se face scrum, căţeluşul îi sare de pe genunchi, pana îi cade din mână, iar el tot mai stă adâncit în gânduri. Fiind puţin artist, măcar ca înfăţişare, gândul îl poartă în Moldova şi aruncă asupra ei o privire „din înălţimea zborului de pasăre". îi vede hotarele; la nord, la 7000 de picioare deasupra nivelului mării se întinde lanţul de munţi şi înălţimile Carpaţilor, la sud — Dunărea, cuprinsă între tot felul de maluri, ba se învolburează, ba face vârtejuri sau bolboroseşte azvârlindu-se spre gura de

vărsare, ori se rostogolește ca lava cea liniștită, ba se leagănă împăcată cu ea însăși. Iar din hotar până în hotar șerpuiesc pârâiașe și râuri, se înalță dealuri, se-ntind câmpii, păduri și pășuni, albastrul apelor se contopește cu verdele de smarald al frunzișului. Privirea se îndreaptă spre țările vecine: Ungaria, Bulgaria, Valahia, Rusia, Galiția... Nu! Nu ai cum să ie asemeni. Mai au mult până să fie ca Moldova: una nu-i așa de bogată în ape, alta este mai săracă în păduri, a treia nu are munți, a patra nu are verdeață de-ajuns.

Privirea se întoarce din nou spre Moldova. Din înălțimea zborului de pasărre nu se văd oamenii: cu atât mai bine: toată bogăția naturii este în fața noastră!

Oare să ne lăsăm mai jos? Din înălțimea zborului de pasăre se deschide o priveliște cuprinzătoare. Poate că nu corespunde realității? Poate vă amăgește imaginația? Fie! Să ne lăsăm pe pământ, însă cu condiția să privim oamenii printre degete; să nu observăm ochelarii, lornioanele ș.a., vom da atenție numai la ceea ce omul a știut să folosească până la descoperirea modei. Ca să nu pierdem din vedere tabloul general voi lua în ajutor imaginația: ea îmi va sluji drept cizmele fermecate de șapte coți ale lui Peter Schlemihl, care l-au purtat de la Pol în Africa. Deosebirea dintre mine și Peter Schlemihl este că el a avut nenorocirea să-și piardă umbra și de-aceea zbura neobservând distanțele; eu, dimpotrivă, având o umbră, foarte palidă, dar totuși umbră, îmi place să o arunc pe orice ating și, dacă aș putea să mă reazăm cu un picior pe țărmul Coreei și cu celălalt în Marea Nordului, probabil că deasupra întregului ținut s-ar așterne umbra mea. Asta mi-ar conveni cu atât mai mult, cu cât țineți seama că scriitorii noștri preferă să trăiască fără umbră, sau cu una falsă, pe care, ieșind, o lasă la portar.

Dumnezeule, cine nu a citit spirituala poveste a lui Chamisso *Peter Schlemihl!* Cine nu și-a bătut capul să dezlege sensul ei ascuns după firea și starea sa sufletească! După părerea mea, povestea asta vrea să dovedească că omului îi mai trebuie, în afară de bani, minte ș.a., încă un fleac: umbra. Ca situații, Peter Schlemihl îl amintește pe Faust; după fire — este francez; dar orice ar fi fost, el reprezintă moda secolului. Tânărul acesta își vinde umbra unui necunoscut, capătă în schimb o punguță fermecată veșnic plină cu bani, face curte, risipește bani și, în sfârșit, nemulțumit cu toate acestea aruncă punguța și pornește pe jos în lumea largă; din întâmplare dă peste cizmele zburătoare și aici încep peregrinările lui miraculoase, de pildă de la Polul Nord — într-un salt în mijlocul Africii; dintr-un orășel nemțesc la o răspântie în Tibet...

SFÂNTUL GHEORGHE ATOTBIRUITORUL ÎN MOLDO-VALAHIA

(Fragmente din Jurnal)

Acum un an, în luna septembrie, regimentul de husari al contelui Radeţki a pornit la ora 7 dimineaţa din Kabarga sau Alexandrovar, din gubernia Kerson şi, după vreo patru ore, escadronul III, din care făceam parte şi eu, era încartiruit în locuinţele neîncăpătoare din satul Agighiol, din aceeaşi gubernie — se înţelege. Gazda mea era un colonist bulgar, Anton Mazarenko, din Ternovka, de lângă Nikolaev. Era un om de vârstă mijlocie, instruit — adică învăţase carte la şcoala din colonie. El se stabilise aici împreună cu cei doi fraţi printr-o învoială făcută cu moşiereasa satului, în nădejdea unui câştig.

Instalându-mă în noua locuinţă, l-am chemat pe Anton şi i-am umplut un păhărel cu gin; apoi, i-am cinstit în acelaşi fel şi pe fraţii lui şi am întrebat într-o doară, neavând altceva de întrebat:

— De unde eşti de fel?

— Colonist bulgar din Ternovka.

Trebuie să ştiţi că citisem când\a cu plăcere operele cunoscutului nostru bulgarofil Venelin şi regretasem adesea că n-am avut ocazia să-i cunosc mai îndeaproape pe bulgari. Iată că s-a ivit ocazia şi m-am grăbit să o folosesc. înainte de toate le-am cerut cunoştinţelor mele să nu răspundă la întrebări decât bulgăreşte. La început, deşi ştiam bine slava veche nu-i înţelegeam defel pe bulgarii mei. Particulele „at" şi „ta" mă zăpăceau complet. în sfârşit, cum-necum aceste dificultăţi au dispărut; şi aceşti oameni cumsecade ca pâinea caldă se minunau cu ce uşurinţă le înţeleg limba.

Bulgarii m-au îndrăgit repede; ca să pătrund mai adânc în obiceiurile lor mă străduiam să fiu cât mai familiar cu ei şi să-mi

ating scopul. La început gazdele vorbeau puţin în prezenţa mea, şi numai între ei; curând au devenit vorbăreţi cu toţii, chiar şi faţă de mine; în sfârşit, s-au hotărât să cânte în prezenţa mea. Asta îmi şi trebuia! Multe cântece mi-a fost dat să ascult pe-atunci! Aşa am făcut cunoştinţă cu Ivan şi Rada cari se iubeau cu patimă, şi cu Caragea, ce ştia vorbi cu mioara lui, şi cu fata (muma) ce vrăjise soarele... însă mi-a atras atenţia mai cu seamă, ca moldovean ce sunt, un cântec de Crăciun (colind), care se încadrează în categoria credinţelor creştine din cele mai vechi timpuri.

Voi da colindul în traducere, cuvânt cu cuvânt:

S-a aprins zărişoara
în mândra Valahă Ţară,
Ţară Valahă şi Moldovă.*
Aceea nu era zare luminoasă
Ci era Sfântul Gheorghe
Pe calul cel sur
Din mândra Ţară Valahă,
Ţară Valahă şi Moldoveana.
Poartă mantie**,
Şi ea străluceşte ca luna.
Coif are pe cap
Şi străluceşte ca soarele.
Inel are el pe deget
Sclipeşte ca o stea,
Ca luceafărul de seară.
Trudeşte sus,
Sus, pe creastă,
Pe creastă de povârniş,
în cale îi iese Suralamia,
în cale îi iese şi-i spune:
«Hei, tu, Sfinte Gheorghe,
Ce tot trudeşti sus,
Sus, pe creastă,

* Ţările Valahia şi Bogdania.
** Un fel de pelerină.

Pe creastă de povârniş?»
Răspunde Sfântu Gheorghe:
«Trudesc sus,
Sus pe creastă,
Pe creastă de povârniş
Pentru turma sură.
Turma sură şi ciurda cornută
Au ele oare iarbă înfrunzită?
Au ele oare apă de izvoare?»
Răspunde Suralamia:
«Hei, tu, Sfinte Gheorghe!
în zadar trudeşti atâta sus,
Sus, pe creastă,
Pe creastă de povârniş
Eu ţi-am întâlnit turmele;
Au trecut cu bine iarna
Şi-s zdravene până acum,
Şi au frunze, iarbă,
Frunze, iarbă, şi proaspătă apă.:
S-a mâniat Sfântul Gheorghe
Şi a azvârlit cu ghioaga de aur
Şi a lovit-o pe Suralamia
Şi a lovit-o în locul ce doare,
în loc plăpând, chiar în inimă
Şi au ţâşnit din ea trei râuri
Trei râuri preţioase:
Cel dintâi — secară albă,
Al doilea — vin spumos,
Al treilea — de lapte alb.
Du-te, secară, pe la plugari,
Du-te, vinule, pe la podgoreni,
Şi tu, lapte, la ciobani.
în mândra Ţară Valahă
Ţara Valahă şi Moldoveana.
Să trăiască Sfântu Gheorghe'/'

Acest cântec este remarcabil prin aceea că îl face pe Sfântul Gheorghe Atotbiruitorul întemeietor al agriculturii în Moldo-Valahia. Nu am putut afla ce fel de vieţuitoare ,este

Suralamia. Unul spunea lup, altul — leu, al treilea — balaur sau, altfel spus — un animal înfricoşător. Sfântul Gheorghe l-a izbit cu ghioaga în inimă, şi din inima aceea au izvorât toate bogăţiile ţinuturilor noastre: secară, vin şi lapte, întruchiparea celor trei ramuri ale agriculturii: cultivarea pământului, viticultura şi creşterea vitelor. Oricine ar fi fost Suralamia — este clar că ea reprezintă pământul Moldovei, la începuturi nedesţelenit, însă pe care l-a îmbogăţit dintr-o dată Sfântul Gheorghe.

în zadar am considera această tradiţie drept creştină. Mai degrabă ea poartă pecetea păgânismului. Sfântul Gheorghe apare faţă de Suralamia cum a fost sanscritul Ganes faţă de Scanda. După ce au renegat păgânismul, slavilor le plăcea ca sub denumiri de sfinţi să-şi cânte eroii lor păgâni; iată, de pildă, un cântec sârbesc:

„A început fulgerul să împartă daruri:
I-a dat lui Dumnezeu înălţimile cereşti,
Lui Sfântu Petru — porţile cereşti,
Lui Ioan — gheţuri şi zăpezi,
Lui Nicolae — stăpânirea apelor,
Iar lui Ilie — fulgere şi trăsnete."

(F.I. Buslaev, *Despre influenţa creştinismului asupra limbii slave,* 1848, p. 60.)

Nu este oare clar că „Dumnezeu" înlocuieşte în această poveste „adevărata fiinţă supremă"; Sfântul Petru este ceva în felul lui Ianus al romanilor, iar Sfântul Ioan, Sfântul Niculae îl înlocuiesc pe Neptun, Sfântul Ilie — pe Jupiter, sau, la noi — pe Perun.

Cărui zeu păgân i-a fost substituit în cântec Sfântul Gheorghe?

Această chestiune este în strânsă legătură cu cea a originii slavilor. Dacă vom accepta părerea aproape generală că slavii sunt urmaşii tracilor, vom pătrunde în mitologia acestui popor cândva slav.

într-un loc Herodot spune extraordinar de clar: tracii se închină numai la Ares, Dionis şi Diana (V,7). Evident, Sfântul Gheorghe nu putea fi Ares, şi cu atât mai puţin — Diana.

Rămâne Dionis, acest iluminist al lumii antice, patronul viticulturii, principala şi suprema zeitate a tracilor. El într-adevăr este întruchipat perfect în Sfântul Gheorghe din cântecul nostru, figură luminoasă a Moldo-Valahiei, patronul viticulturii ei. Neţinând seama de numele grecesc Dionis la Herodot, suntem îndreptăţiţi să-1 înlocuim cu unul slav: Sveatovit, Dajdibog sau altele asemănătoare. Oricare ar fi numele, caracterul Sfântului Gheorghe se explică lesne.

Malurile Dunării au fost leagănul propriu-zis al neamurilor slave. Nestor spune clar: slavii locuiau la Dunăre, unde astăzi sunt Ungaria şi Bulgaria. De aici s-au împrăştiat în lume sub diferite nume (Nestor, p.3). Insă despărţindu-se de Dunăre slavii n-au putut uita această patrie minunată; fiecare din ei a fi fost gata să repete cuvintele lui Sviatoslav: „Vreau să trăiesc la Dunăre, acolo se adună tot felul de bunuri: din Grecia — aur, pânzeturi, vinuri, legume de tot soiul; din Boemia şi Ungaria — argint şi cai; din Rusia — piei şi ceară, miere şi sclavi (p. 28). în tradiţiile populare ale slavilor din nord s-au păstrat amintiri despre Dunăre rămasă sfântă pentru mine. Este evident că de dincolo de Dunăre au venit o dată cu tracii — slavi şi credinţele lor populare.

Citind povestirile ruşilor am aflat pe neaşteptate o tradiţie, care îmi aminteşte uimitor de bine cântecul bulgăresc. Este adevărat că denumirea Moldo-Valahiei este înlocuită cu numele de Sfânta Rusie, şi legenda este ceva mai dezvoltată, însă chiar această similitudine de circumstanţe (în ceea ce priveşte împrejurările), arată că nu este chiar atât de veche; şi totul mă determină să cred că ea s-a înfiripat pe ţărmul bulgăresc al Dunării.

Toate popoarele din vechime îi desemnau ca întemeietori ai agriculturii pe zei; în fine şi Moldo-Valahia şi-a găsit o astfel de întruchipare ce merită să fie luată în consideraţie, pentru că s-a păstrat în legendele şi tradiţiile unor popoare străine nouă — la bulgari şi la ruşi.

Trăiască Sfântul Gheorghe!

Satul Ancirkrak, 1855

NOTE, COMENTARII, VARIANTE

PROZA LITERARĂ

ROMANE. NUVELE, POVESTIRI

DUDUCA iMAMUCA

A apărut în periodicul ieşean al iui B.P. Hasdeu „Din Moldova", tomul 1l. nr. 9, 1863, p. 38-44. Autorul continuă publicarea nuvelei în acelaşi periodic, cu titlul schimbat în „Lumina", an. I, trimestrul III, nr. 10, 1863, p. 49-55; nr. 11, 1863. ,. 76-81; tomul III, nr. 13-14, 1863, p. 28-32; nr. 15, 1863, p. 42-46; nr. 18, 1863, p. 85-95: tomul IV, nr. 19, 1863, p. 1-7. Titlul completai acestei prime variante (vezi nota la nuvela *Micuţa)* **era** *Du-Juca M:mmc:t* ***(Din memoriile unui*** *studinte)* **şi a fost semnată „B.P.Iî.-u". în numerele 9, 1(l, 11, 13-14 şi 15, fragmentele apar sub genericul rubricii „Literatura".**

Pe frontispiciul revistei „Din Moldova" („Lumina") se specifica: „Iese o dată la două săptămâni". Nu era notată ziua şi luna apariţiei fiecărui număr, ci numai anul. Dintr-o scrisoare a lui B.P. Hasdeu către C A . Rosetti. din 16 octombrie 1862 (stil vechi), aflăm că tânărul redactorii trimitea „cele 2 numere până acum apărute" ale „foaiei" sale'. Ar fi de presupus că periodicul debutase la 1 octombrie 1862 (stil vechi), iar la 15 octombrie fusese tipărit al doilea număr[2]. Dar se pare că revista nu avea o zi fixă de apariţie. Acesta ar fi motivul că data completă nu este imprimată pe nici un număr. în 2 octombrie, un corespondent particular din Iaşi al „Românului" nu văzuse primul număr al noii reviste notând că Hasdeu „va scoate zilele aceste o foaie literară"*.

Publicaţie bilunară, în fascicule de 16 pagini, era numerotată trimestrial, ca o carte, de la I la 96.

[1] Hajdău, *Domnului Redactor al „Românului",* în „Românul", an. VI, nr. 298. 26 oetombric/7 noiembrie 1X62, p. 9X5.

[2] Vezi si 1 Oprişan, *Romanul vieţii lui B.P. Hiisdeu,* Bucureşti. Editura Minorva, 1990,p.209.

' S,, *Coivspondinţu particulară a ..Românului".* în „Rumânul", an VI. nr 2X1-282. X, 9 octombrie 1X62, p. 923.

După *acest excurs bibliografic,* s-ar deduce că nuvela *Duduca Mamuca* a început să fie publicată în revista „Lumina" în jurul datei de 15 februarie 1863 (stil vechi), adică în plin Carnaval!

Geneza scrierii este dificil de stabilit. în lipsa oricărui manuscris care să ateste, documentar, modalitatea şi mersul creaţiei. S-au păstrat, în schimb, reacţiile violente ale contemporanilor faţă de nuvela lui B.P. Hasdeu, culminând cu înlăturarea sa din învăţământ şi cu un celebru proces de presă, primul din istoria literaturii române.

Am publicat, cu ani în urmă, filele dosarului nr. 359 din 16 mai 1863, de la Arhivele Statului din Bucureşti, dresat de Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, având ca obiect „destituirea din postul de profesor a dlui Hajdeu pentru ziarul său «Lumina»"[4]. Am încredinţat tiparului şi dosarul procesului de presă intentat Iui B.P. Hasdeu pentru nuvela *Duduca Mamuca*[5], păstrat la Arhivele Statului din Iaşi, sub cota: Tr. 1758, op. 2/2007, dosar 838. Documentele au intrat repede în uzul public, fiind reproduse copios de istoricii literari.

Publicarea în foileton, în revista „Lumina", a „romanţului" - cum numeşte autorul adeseori *Duduca Mamuca* - timp de opt numere în prima jumătate a anului 1863, până la dispariţia periodicului, se împleteşte cu cele mai acerbe contestaţii, din partea unor oameni care îl primiseră, la început, în Iaşi, cu prietenie. în două rânduri, tipărirea nuvelei este întreruptă (nr. 12, 15 martie 1863 şi nr. 16 şi 17 din 15 mai şi, respectiv, 1 iunie 1863) din cauza dificultăţilor pe care le are cu autorităţile şcolare şi apoi cu cele judiciare.

Conflictul ce avea să-i producă atâtea neplăceri se pare că începe deîndată cu tânărul B.P. Hasdeu îndrăznea să-şi etaleze calităţile deosebite şi cultura vastă pe care le poseda. Cât timp noul sosit în iaşi se ocupa de cărţile pe care le adusese din Basarabia, sau cu publicistica politică pe teme generale, era privit cu simpatie şi chiar încurajat de oamenii de cultură ai urbei.

. Pragul calitativ nou al existenţei autorului îl constituie o călătorie de studii în Polonia, în vara anului 1861. Se pare că fusese trimis de însuşi domnitorul Alexandru Ioan Cuza pentru a aduna date despre istoria românilor. Succesul cercetărilor, bogăţia materialului descoperit, dar mai ales impresia produsă în mediile intelectuale poloneze (ziarul cracovian „Czas", din 23 august 1861, îi lăuda activitatea"[6]) au constituit un impuls pentru B.P. Hasdeu de a stărui

[4] Stancu Ilin, ***Dosar B.P. Hasdeu destituit din învăţământ,*** în **„Manuscriptum"**, an. XV, nr. 1(54), 19X4, p. 116-127.

[5] Stancu [lin, ***B.P. Hasdeu pc banca acuzării sau despre aventura raporturilor dintre etic şi estetic,*** în „Manuscriptum", an. XIV, nr. 2(51), 19X3, p. 69-X4.

[6] Vezi Iuliu Dragomirescu, ***Ideile şi faptele lui Bogdan Petriceicu Hasdeu,*** Bucureşti, Insl. de Arte Grafice Caiol Gobl, 1913, p. 32-33.

îndeosebi în domeniile istoriei şi filologiei. Efectul imediat a fost exacerbarea spiritului critic, exprimat prin cele mai ascuţite mijloace ale satirei şi pamfletului. B. P. Hasdeu era din fire intolerant cu ignoranţa şi prostia. Dacă adăugăm mândria afişată ostentativ, sarcasmul, instabilitatea în comportament, ne vom explica de ce este tot mai mult izolat şi, în ultimă instanţă, izgonit din Iaşi, pe motive puerile de gust literar. V. Alexandrescu-Urechiă joacă în toată această cabală un rol meschin. Pe de o parte voia să şi-1 apropie pe tânărul său „coleg", dar pe de altă parte ţesea intrigi care vor culmina cu procesul de presă amintit.

Revista în care urma să apară nefericita *Duduca Mamuca* este privită de la început cu ostilitate. Un corespondent al „Românului" la laşi, semnând cu iniţiala S..., publică un articol în care inserează câteva fraze insidios denigratoare[7]. B.P. Hasdeu îi scrie lui C A . Rosetti, redactorul „Românului", o scrisoare de întâmpinare, datată „Iaşi, 16 octombrie 1862". Să reţinem acest schimb de scrisori, peste care s-a trecut repede de către istoricii literari, pentru că are legătură cu însăşi „ţesătura" nuvelei *Duduca Mamuca.* B. P. Hasdeu cunoştea foarte bine pe corespondentul particular al „Românului". Prin poziţia sa duplicitară, acest S. nu putea fi decât V. Alexandrescu, pe care Hasdeu îl numeşte cu insistenţă în scrisoarea sa către C A . Rosetti.

Fără a transforma în metodă punerea în paralel a întâmplărilor din Iaşi şi a unor pasaje din „romanţ", nu putem să nu constatăm că în *Duduca Mamuca* răsună, în „corespondenţa particulară" invocată, contestaţiile zgomotoase datorate tinerilor ce asaltau catedrele vacante provizoriu în urma conflictului „Cneazului" (Alex. Cantacuzin, ministrul Cultelor şi al Instrucţiunii Publice în Moldova) care pretindeau că N. Ionescu „n-are diplomă universitară", iar V. Alexandrescu „nu şi-a arătat către dd.-lor diplomele sale de studii, văzute altădată de membrii consiliului". Cât de aproape suntem de creionarea portretului lui Vladimir Aleşchin-Uho din nuvelă! Este clar astăzi că V. Alexandrescu-Urechiă, ministeriabil în mai multe rânduri, avea ambiţia exercitării unui soi de tutelă, dacă nu chiar a exploatării în folosul propriu a vastelor cunoştinţe ale mai tânărului său coleg. Ideea unei asemenea situaţii îl va fi agasat la culme pe B. P. Hasdeu, care, dimpotrivă, voia să se impună ca deschizător de noi orizonturi în mai multe domenii ale ştiinţei. Aceste tendinţe ireconciliabile au stat la baza regretabilului conflict ce avea să se ivească pe tărâmul inefabil al literaturii.

Cât priveşte procesul de presă propriu-zis, el este declanşat de substitutul A. Botez,în 30 aprilie 1863, când constată că, în foaia periodică „Lumina", nr.

[7] S„ ***Corespondinţa particulară a „Românului" (Iaşi, 2 octombrie 1X62),*** în „Românul", an. VI, nr. 2X1-282, X, 9 octombrie 1X62, p. 877-X78.

15, sunt publicate, dc către redactorul responsabil, în pagina 43, câteva pasaje din nuvela *Duduca Mamuca* care „sunt contra bunelor moravuri şi repretensibile ciupii § 50 clin legea presei"'. în consecinţă, cl dispunea să fie convocat B. P. Hasdeu la Curtea Criminală, în data de 2 mai 1863, „spre a i se face interogatoriul cuvenit". Este încunoştinţat despre faptă însuşi ministrul Justiţiei. Dar autorul compare în faţa procurorului dc-abia în 15 mai 1863. în aceeaşi zi, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, Christian Tell, sesizat de Consiliul Superior de Instrucţiune asupra unor „fraze şi idei scandaloase şi imorale", din numerele 10, 11, 12, 13, 14 şi 15 ale periodicului „Lumina", se adresează Ministerului Justiţiei cu rugămintea de a aduce pe autor în faţa tribunalului. Când ministrul dă instrucţiuni procurorului local, procesul era deja pus pe rol pentru data de 3 iunie 1863.

Precipitarea evenimentelor la Iaşi se datora Comitetului Central de Inspecţiune a Şcoalelor din România de dincoace de Milcov, în care o poziţie dominantă deţinea V. Alexandrescu-Urcchiă, în calitate de preşedinte. Titu Maiorescu nu va fi de acord, la început, cu măsurile extreme, încercând să tempereze spiritul prea efervescent al scriitorului şi profesorului Hasdeu. Drept urmare, i se trimite redactorului „Luminii" o scrisoare de dojenire colegială (semnată şi dc O. Teodori şi G. Mârzescu), pe care însă acesta o dă publicităţii. Comentariul lui Hasdeu e în fapt o respingere. Spiritul conciliator al lui Maiorescu nu va fi înţeles şi este decretat „ameninţare", sau insuportabilă judecată *ex officio*. Comitetul de Inspecţiune în întregul său este socotit a practica „o nepilduită dictatură peste spirite şi chiar peste trupuri". în plan artistic, sensurile echivoce se vor înmulţi în secvenţele romanţului *Duduca Mamuca* ce continuau să apară în revista „Lumina", iar doctorul Tucia va căpăta incrustaţiile fizionomice şi morale ale tânărului Maiorescu.

Tot acest complex de vanităţi rănite a condus la semnarea dc către toţi membrii Comitetului a „delaţiunii" către ministrul Christian Tell, împotriva profesorului B. P. Hasdeu. Lor li se adaugă Mihail Kogălniceanu care, pe cont propriu, în calitate de membru al Consiliului Superior de Instrucţiune Publică (cooptat în 4 februarie 1863), trimitea ministrului o telegramă de „65 vorbe", prin care cerca pedepsirea „vinovatului", „după legea şcolară". Urmările nu vor întârzia. Consiliul Superior recomandă ministrului scoaterea din funcţie. Ministrul se adresează domnitorului, care semnează, în 18 mai 1863, decretul de îndepărtare din învăţământ.

Departe de a accepta calea supuşeniei şi a „penitenţei", cum îl sfătuiau Costache Negri şi Vasile Alecsandri, B. P. Hasdeu făcea el însuşi popularitate procesului care se apropia. Când, în 3 iunie 1863, se prezenta, în calitate de acuzat, în faţa Curţii Criminale din Iaşi, el era pregătit sufleteşte pentru o mare bătălie. Substitutul A. Botez citea actul de acuzare. A doua zi, în 4 iunie 1863,

B. P. Hasdeu prezintă în scris apărarea sa, pe care o dezvoltă în faţa Curţii, publicând-o, apoi, în revista sa „Lumina".

Vom reproduce câteva pasaje din pledoaria lui B. P. Hasdeu, după originalul păstrat în dosarul de la Iaşi, la care am făcut deja referire mai înainte. Mai întâi începutul: „Dupre toate legile lumii, dlor, o singură vină, fie ea cât de grea, numească-se ea crimă, delict, contravenţie sau altfel; o singură vină, fie ea cât de pipăită, nu poate atrage asupră-şi două pedepse. Bazându-mă pe acest principiu juridic universal, aş fi în dreptul meu a respinge din capul locului, în câteva cuvinte, procesul ce mi se oferеşte prin bunătatea dlui procuror. Aş putea să vă spui că, fiind profesor la Colegiul Superior de aice, am fost destituit, încă de la 18 a lunii trecute, tocmai din cauza pasajului foii mele pentru care voiţi să mă mai judecaţi o dată, nenorocitul pasaj despre Emilia şi mumă-sa! nefasta pagină 43! Destituţia mea, dlor, este o amendă mai mare decât toate câte le prevede o lege de presă, şi, pe deasupra, ea este pentru mine chiar un fel de pedeapsă de moarte."

Acuzatul nu respinge *de plano* procesul, ci încearcă metodic să respingă învinuirile: „D. procuror zice că pasajul de pre pagina 43, în nr. 15, în care eu descriu în ce mod o mamă a economisit pe fiică-sa Emilia, înlocuind-o pe-n-tuneric în privirea amantului; d. procuror zice că acest pasaj *a la Paul de Kock*, înşirat în romanţul meu *Duduca Mamuca*. ar fi contrar moralităţii publice, şi s-ar osândi prin un articlu oarecare din legea presei (...) Aflăm o singură cale pe care e cu putinţă a se constata moralitatea sau nemoraUtatea publică a pasajului despre Emilia şi mumă-sa; anume să căutăm în ce mod primeau alte pasajuri de acest soi popoarele vechi şi nouă, străinii şi românii." B. P. Hasdeu evocă, întâi, *Cântarea cântărilor* a înţeleptului Solomon. Continuă apoi cu Ovidiu, Petroniu, Apuleius, Plaut. Din literaturile moderne, citează pe Rabelais, Boccaccio, Shakespeare. Goethe. Dintre „fruntaşii junei noastre literaturi", exemplifică prin texte alese din Alecsandri, Negruzzi, Eliade, Beldiman, Conachi.

Concluzia este peremptorie şi acuzatul devine acuzator: „Un romanist, un poet, un istoric, sunt portretiştii societăţii: vinovaţi-s ei care zugrăvind-o aşa cum este? în vodevilul dlui Alecsandri c nemoral priveghctorul Răzvrătescu, iar nu d. Alecsandri; în piesa dlui Negruzzi e nemoral cuconaşul Leonescu, iar nu d. Ncgrir i; în epopeea lui Beldiman sunt nemorali turcii, iar nu Beldiman. şi aşa mai departe. în romanţul meu cine oare este nemoral'? acel tip studenţial care e înfăţişat ca eroul intrigii, tip ce uşor se poate adeveri, din nenorocire, în toate universităţile Europei, iar nicidecum romanistul! De/.vălind în toată golătatea lor înaintea poporului atenian mârşavele desfrânaţi ale lui Timarc, Eschil zice: «Nu e vina mea, dacă în tabloul unei asemenea vieţi îmi este cu neputinţă a alege trăsături şi culori morale... o să fiu silit uneori a-mi îngloda graiul!» lată teoria şcolii realiste ^JUUBtwM»JLrta pentru ce *Cântarea*

/imn tOI'KCA \

cântărilor, Aristofan, Ovidiu, Petroniu, Apuleius, Plaut, Boccaccio, Shakespeare, Rabelais, Goethe, Alecsandri, Negruz.zi, Eliade etc. nu sunt şi nu pot fi nemorali! Nemorali sunt aceia ce se recunosc pe sine în atari caractere şi le prigonesc sau defăima din egoism! Nemorali sunt aceia ce n-ar voi ca lumea să-i afle cine sunt!"

într-o „notă" din revista „Lumina", B. P. Hasdeu dă extensie evenimentului, scontând pe efectul publicităţii pentru reîncadrarea sa în învăţământ: „La rostirea acestei apărări a fost faţă un public nepilduit până acuma în sala Curţii Criminale, în cauze de presă: toată *smântână* leşului, dupre expresia unui din auzitori; peste două sute de persoane, a cărora simpatie pentru pârâtul izbucnea la tot pasul prin murmure de mulţumire.

După o dezbatere, urmată în două zile consecutive, 3 şi 4 iunie, majoritatea tribunalului, respingând pâra dlui procuror, a venit la următoarea încheiere: «Curtea Criminală cunoaşte pe dl Hâjdău *nevinovat* de acuzaţia ce i s-a întins şi, prin urmare, hătărăşte că să rămâie *liber de răspundere* în acest caz.

Membrii: D. Gherghel, L. Catargiu, V. Forescu, S. Mano.»

întreb acuma pe toţi românii, amici şi neamici: cu ce drept destituitu-m-a d. fost ministru la Culte din postul de profesor colegial, pentru o scriere judecătoreşte recunoscută ca nevinovată? însă, acest *tel* ne pregătim a-l descurca mai cu adinsul în unul din numerii viitori."**

B. P. Hasdeu nu şi-a mai ţinut promisiunea pentru că va pleca precipitat din Iaşi la Bucureşti, numit fiind de noul ministru, Al. Odobescu, în Comisia Documentală a monastirilor închinate, iar revista sa „Lumina" îşi încetează astfel apariţia.

Un contemporan, G. Panu, care lasă impresia că a asistat la proces, descria astfel atmosfera din sala tribunalului: „Ştiţi cum s-a apărat dl Hâjdeu? A venit cu toată literatura pornografică antică şi modernă, cu toţi marii poeţi şi marii prozatori, şi ceasuri întregi a cetit bucăţi piperate din toţi autorii, încât judecătorii, procurorii etc. ziceau întruna: «Destul, destul, ne-ai convins». Dar d-l Hâjdeu n-a terminat până n-a făcut demonstraţia completă, cum că *Mamuca* sa ar putea figura în colecţia pentru educaţia tinerelor fete, faţă de grozăviile pe care le citise."[9]

Dacă anecdotismul însoţea multe din evenimentele literare ale secolului al XIX-lea, cauza confruntărilor şi mai ales ecoul lor erau mult mai adânci. Ori de câte ori s-au iscat dezbateri literare în care au fost implicate conceptele de *etic* şt *ft.u.c,* ele vizau „bătălii" ideologice de anvergură. în consecinţă, explicaţia adevărată a ceiebrităţii peste veac a primului proces literar românesc

[8] „Lumina", nr. 17, 1863, p. 65-74.

[9] Gh. Panu, ***Amintiri din „Junimea" de la laşi,*** în „Săptămâna", an. II, nr. 25, 19 aprilie 1902, p. 252-253.

nu ţine de „scandal", sau — cum s-a spus — de simpla coincidenţă a desfăşurării în străinătate a nu mai puţin celebrelor procese intentate de minţile înguste lui Baudelaire şi Flaubert. Pledoaria lui B. P. Hasdeu marchează, la noi, începutul marii dezbateri despre *realism* ("termen prin care se înţelegea, mai târziu, în epocă, si naturalismul) ce va reverbera până către sfârşitul secolului. (S.I.)

IANCU ŞI IONIŢĂ

Povestire publicată în „Buciumul" an. I, nr. 96,4 septembrie ^863, p. 383. Apămtă sub titlul de rubrică „Varietate". Deşi ziarul apărea în Bucureşti (proprietar şi director Cezar Bolliac), autorul descrie moravuri din urbea Iaşilor, de unde tânărul B. P. Hasdeu plecase definitiv, doar de câteva săptămâni, în urma unor conflicte ireconciliabile cu autorităţile locale. Republicată în „Calendarul dracului pe anul 1866", p. 135-144, cu titlul *A păţit-o cocoana!* şi cu următoarea notă a editorului bucureştean George loanid: „Domnul B. P. Hasdeu a avut bunătatea a ne da această nuvelă, pe care o tipărim cu plăcere pentru spiritul original ce conţine".

Nu suntem siguri că autorul a operat toate modificările din textul apărut în „Calendar"... Una dintre ele pare cel puţin ciudată. La r. 28, Ioniţă îi spune prietenului său că ar fi bine să călătorească, spre Paris, cu *vaporul,* precizându-i: „am şi un moş pe drum la Galaţi..." Forma veche „moş" este schimbată de redactorul „Calendarului..." în „unchi". Este absurd să credem că B.P. Hasdeu uitase înţelesul învechit al cuvântului „moş", adică „vapor, corabie". Chiar şi titlul nou, ales de George loanid, *A păţit-o cocoana',* este specific unei povestiri de calendar. Din aceste motive, am considerat text de bază varianta iniţială din ziarul „Buciumul".

VARIANTE

Sigle:

„Buciumul" (1863) (text de bază): A
„Calendarul dracului" (1866): B

58

IA: Iancu şi Ioniţă; *B:* A păţit-o cocoana!/ 9A: de la Iaşi; *B:* din Iaşi/ 1 IA: acuma; *B:* acum/12 *A:* Acuma; *B:* Acum/14-15 *A:* necăjindu-se a-şi suci

închipuita; *B:* silindu-se a-şi suci închipuita-i/19 ,4: rădicând; *B:* ridicând26 *A:* nu-s; 6: nu sunt2H *A:* moş; *B.* unchi.

59

\A: Orenlamlia... a îmbla pen; *B:* La Grcnlandia... a umbla prin/13-14 *A:* asemeni... rădică coada; B: asemenea... toarce/17 *A:* terpelea; B: ghcmuia/21 *A:* a dispărut... într-o bortecică; *B:* dispăru... într-o găurea'27 *A:* btiiduindu-şi; *B:* murmurând29 *A:* deoparte; *B:* la o parte/3 1 *A:* apoi; *B:* apoi citi *B:* Sărind repede

60

4A: De a lăsa; *B.* îmi pare rău de a lăsa*'8A: Fireşte; B: Ei binc!/l8 *A:* 24 de luni; *B* 24 luni/24 /V dinţi; *B:* de măsele/29 *A:* sărind riipede; *B:* sărind repede

61

IA: să tentorci... Unde ţi-s; 8; să te întorci... Unde-ţi sunt/4 *A:* M-a împedicat; *B:* Mă împedică/12 *A:* ceea; *B:* aceea/15 Albeaţa sa, *B:* Albcaţa-i/18-19 *A:* s-a deprins: B: se deprinsese/24 *A:* s-o curtenească; B; s-o eurtezc/28 *A:* năstruşnice; B: fantastice/33 .4: adică şi ştergea.; B adică îsi ştergea

62

7/4: bârbatu-său... lăcrămi; *B:* bărbatul său... lacrimc/10 *A:* se încredinţase; B: se încredinţă/1 1 *A:* numai: *B* însă/!3,4: acest hroş; B: această broşa/16 *A:* Dară; B: Dar/21 *A:* a plăcut; B: plăcut/25-26 A: montenegrin... ţi se părea; *B;* montenegrean... ţi se pare/28 *A:* cu sute... pariziene; *B:* cu sutele... pariziane/29-30 *A:* n-a contenit a curteni; 6: nu conteni a curta/33 A: a-l perde; B: al perde aiurea

63

10A: nu trebuieşte nimica; B: nu trebuie nimic/14 *A:* dară; *B:* dar/15 *A:* cucoana; fl: cocoana 18/A: domnitale; *B:* dumitale/19 *A:* de aci; *B:* J-aci/23 *A:* că aşa!; fi: că nuî/25 *A:* mâne; B: mâinc/26 *A:* d-ei; *B* : dumneaei/30 .4: - Aşteaptă-nc; *B:* — Aşteaptă-mă/32 *A:* cum Ioniţă; /?: şi Ioniţă/37 *A:* Cucoana; B: Cocoana

64

4 *A:* cari; fl: care/9 ,4: manilor; B: mâinilor/21 *A:* dimineaţa; *B:* de dimineaţă/31 *A:* împrumut pe o zi.' B: împrumut?/34 *A.* cucoanei; B: cocoanei/35 *A:* răpede s-a sculat... ţintând: B: s-a sculat repede... ţinând

65

3A: cari; *B:* care/8 A Nu-i... trebuie: fl: Nu este... trebuicşte/9 A: cucoana?; B: cocoana?

(S.l.)

CRUCEA SI 1CUSARUI

Istorioară publicaţii în „Aghiuţă", .u,. 1. nr. 2, 10 noiembrie I Kf.3, p. 1 3-14; nr. 4, 24 noiembrie 1863, p. 29-30: nr. 6, 8 decembrie 1863, p. 45-46 Semnat „...n...o...u". La sfâisitu! panii din ur. 6. sc meulio.iea/.ă că ,\a urma", dat povestirea se înfre-up.\ Textul poate li ir.terpivt.it ca o ironie la adresa compunerilor pe tema i'ibiril.r ingenui. Dc rcr»;atcai săgeţile satirice împotriva lui V. Alexandrescu-Urechiă.

(S.l.)

S

NAPASTEA

Povestirea a apărut în periodicul bucureştean „Aghiuţă", an. 11, nr 11,15 ianuarie 1864, p. 86-87.

Textul arc aspectul unui articol de lexicogratie în genul celor pe care le va realiza mai târziu pentru dicţionarul său, *liiyinologicam Magnum Romanic.*

(S.l.)

I UMEA ARISTOCRATICA

Schiţa apărută in „Aghiuţă", an. II, nr. 13, 6 februarie 1864, p. 102-103. Reprodusă în „Calendarul României pre anul 1871 de la Chnst," p. 87-88, cu supratitlul: *Din ghiozdanul* ***lui*** *„.. \ghiufă".*

Sigle:

„Calendarul României" (1871) (text de bază): A
„Aghiuţă" (18641: B

75

5 *A:* ea; *B:* d-ei/7 *A:* vreo *amazonă;* B: celebra *ama/ană* a Bucureştivilui/9 /A: nici nu băga... societate; *B:* nici băga... societate a plimbătorilor/'1 I ,4: ei; *B:* d-ei/26 A Dc supt inusteaţă...; *B:* ***omite***

76

1 *A:* numai doară; B: doară/3 *A:* nu se poate înţelege fără; 6: se poate înţelege numai în/4 *A:* Stecluţa; *B:* O stecluţă/5 *A:* *în; B:* pe/13 A: află; *B:* citi în „La voix de la Roumanic", unica „voce românească" admisă în saloanele înaltei nobleţe,/14 *A:* sosise; *B:* contele Ashlei sosise/24 *A:* era cea mai; *B:* cea mai/26 *A:* Casaţiune; *B:* Casaţiune şi d. Rosetti-Caimata formau Adunarea./3 1 *A:* Tingirică; *B:* Castron

(S.I.)

AMABILITATE SUPERLATIVĂ

Moment umoristic, nesemnat, publicat în „Aghiuţă", an. II, nr. 14, 13 februarie 1864, p. I 10.

Textele din „Aghiuţă" erau scrise de obicei de B. P. Hasdeu. Rareori, în paginile periodicului, apăreau şi materiale ale altora, dar atunci redactorul responsabil menţiona provenienţa. în această situaţie, am atribuit articolul lui B.P.H., mai ales că schiţa umoristică este în spiritul altor „momente" publicate de autor şi care vor servi drept modele lui I.L. Caragiale.

(S.I.)

CĂŢELUL PESTRIŢ

Subintitulată, ironic, „romanţ în două tomuri", povestirea este publicată întâi sub titlul *Căţelul tărcat,* în revista „Aghiuţă", an. II, nr. 14, 13 februarie 1864, p. 105-107. E reprodusă, cu unele remanieri, în „Calendarul României pre anul 1871 dc la Christ",p. 88-90. Supratitrată: ***Din ghiozdanul lui Aghiuţă.***

Scrierea are un pronunţat caracter parodic faţă de unele aspecte ale literaturii lui V. Alecsandri sau D. Bolintineanu. Satirizează, apoi, subţire politica lui M. Kogălniceanu în materie de industrie.

VARIANTE

Sigle:

„Calendarul României" (1871 (text de bază): A
„Aghiuţă" (1964): B

1 *A:* pestriţ; *B:* tărcat; 2 *A:* Romanţ în două tomuri; *B:* Roman în două tomuri de dna Bourdon şi dnul *Aghiuţă.* Moto: mitologia orientală zice că „spiritul" se naşte din unirea dracului cu femeea/4 *A:* Mă dusei; ***B: Amicul familiei*** al dşoarei Dunca m-a aruncat în lumea literaturei femeieşti. Mă dusei/7 *A:* nu mai au; *B* nu au/19 *A: pestriţ; B: tărcat.* în acelaşi mod am îndrăcit nuvela întreagă, altfeli foarte posomorâtă şi ursuză, făcând-o să contenească de a fi proprietatea dnei Bourdon cu care m-am unit la un loc pentru a scoate la lumină ceva comun.

D-voastră înţelegeţi, chiar fără să v-o spui, că o aşa unire cu d-ei era cu neputinţă de nu strămutam scena la Bucureşti, pentru ca să ne putem întâlni/24-25 *A:* sântul nu-mi aduc aminte fiind peste măsură mulţi; *B:* sfântul nu-mi aduc aminte şi chiar mi se pare că era o sfântă/27 *A:* pestriţ; *B:* tărcat.

79

1 *A:* şi-n; *B:* şi în/5-6 *A:* căniţei, dar nu asupra cadavrului; *B.* căruţei./9 *A:* pestriţ; *B:* tărcat/15-16 *A:* de a rămânea în postul său chiar după schimbarea a zece miniştri.; *B:* de a deveni ministru într-o lună, bunăoară ca d. Iliescu./17 *A:* când iată; *B:* cum/19 *A:* pestriţ; *B:* tărcat/21 *A:* nu ca; *B:* nu pentru ca/36 *A: Roi/manie; B: Roumanie,* îi da o mare asemănare cu d. Papa Niccola

80

2 A: a cunoscut-o; *B:* a cunoscut-o şi/9 *A:* roşit; *B:* înroşit/20 *A:* căţelul; *B:* căţelul tărcat/22 *A:* un spălătoriu; B: spălătorii!

81

1 *A:* care, ca si ci. Alecsandri; fl: care, precum am spus/6 *A:* eroului; fi: iroiilui/7 *A:* pestriţ; fi: tărcat, domnişoarelor! Vă sfătuim din toată inima, eu Aghiuţă şi dna Bourdon, de a vă aproviziona câte un căţel tărcat.

(S.l.)

UN TIP BUCUREŞTEAN

Portret publicat în „Aghiuţă", an. 11, nr. 23, 28 aprilie 1864, p. 176-177. Semnat cu pseudonimul „...n...o...u".

Satiră pc marginea legii dezrobirii ţiganilor. B.P.H. viza, însă, şi evenimente politice de mare actualitate, cum ar fi, de pildă, proiectul legii rurale pe care Mihail Kogălniceanu de abia îl depusese la Cameră (13/25 aprilie 1864).

(S.l.)

URSITA

Concepută iniţial ca „epizodul I" al părţii I *Copilăriele lui Iancu Motoc,* din vastul „romanţ istoric" *Viaţa unui boier,* proza istorică *Ursim* a apărut în „foliola" ziarului „Buciumul" cu începere din 20 iunie/2 iulie 1864 (11, nr. 246, 20 iunie 1864, p. 1-2; nr. 247, 23 iunie, p. 1-2; nr. 248, 25 iunie, p. 1-2; nr. 249, 27 iunie, p. 1-2; nr. 251, 2 iulie. p. 1-3; nr. 252, 4 iulie, p. 1-2; nr. 253, 7 iulie, p. 1-2; nr. 255, 1 1 iulie, p. 1-2; nr. 256, 14 iulie, p. 1-3; nr. 258, 18 iulie, p. 1-2; nr. 260, 23 iulie, p. 1-2; nr. 264, 1 august, p. 1-2; nr. 266, 6 august, p. 1-2; nr. 268, 11 august, p. 1-2; nr. 271, 18 august, p. 1-2), sub semnătura „B.P. Hâjdeu". Din „epizodul 11", *Pioeopseulu,* scriitorul nu reuşea să publice decât capitolul I, *în cure se mută gravele preocupuţiuni ale lui Bogdan Vodă.* după care întrerupea definitiv continuarea trilogiei romaneşti.

Cum manuscrisul cărţii nu s-a păstrat, nu cunoaştem dacă autorul a mai elaborat şi alte fragmente.

La tipărirea în paginile ziarului „Buciumul", textul lui B. P. Hasdeu era însoţit de următoarea notiţă publicitară, menită a da o idee asupra întregului: „Avem satisfacţiunea a putea procura lectorilor noştri o plăcere neaşteptată. Cel mai serios romanţ istoric care s-a ivit până acum în literatura noastră, *Copilăriele lui Iancu Motoc* de dl Hăjdeu, atât de binecunoscut pentru talentul şi cunoştinţele istorice, pentru întinsele sale citiri a tot ce este cronică, hirsov şi act propriu istoriei românilor din oricare parte a României.

Romanţul *Copilăriele Iui Iancu Motoc* devenind proprietatea ziarului «Buciumul», pentru prima sa ediţiune, declarăm că vom reclama contra oricărui va reproduce, va publica, în întreg sau în parte, în originale sau în traduceri, părţi din acest romanţ fără voia direcţiunii ziarului «Buciumul». Acest romanţ reintră în posesiunea autoriului său atunci când se va termina cu totul prima sa ediţiune foliola ziarului «Buciumul».

Sperăm şi sîntem încredinţaţi că lectorii noştri vor marturi că până astăzi, afară de câteva nuvele ale dlui C. Negruzzi, n-au citit nimic care să se apropie de acest romanţ, diferenţa este numai că acele nuvele ale dlui Negruzzi excită fără a satisface şi sînt prea scurte ca să poată comporta într-însele mai mult decât caşetul epocilor ce recheamă, pe când opera dlui Hăjdeu fiind întinsă — căci poate forma trei volume — coprinde tot ce ar voi cineva să ştie despre civilizaţiunea română în secolul XVI, tot ce ar trebui să caute istoricul, poetul, filosoful şi artistul.

începem în foliola noastră de astăzi romanţul *Copilăria lui Iancu Motoc,* de dl. Hăjdeu" („Buciumul" an. II, nr. 246, 20 iunie/2 iulie 1864, p. 1-2).

După 12 ani de la abandonarea, din motive necunoscute, a „romanţului", prozatorul revenea asupra materialului publicat, încercând să-1 valorifice ca un text de sine stătător. în acest sens el restructura „epizodul I" — singurul la care se oprea — într-o nuvelă sieşi suficientă sub titlul *Ursita.* Regândirea naraţiunii într-o cu totul altă perspectivă decât cea iniţială îl determina pe autor să introducă un capitol absolut nou *(în care se demonstra „libertatea electorală", aşa după cum s-a practicat în toţi timpii)* faţă de varianta din „Buciumul"; să modifice profund desfăşurarea altora (ca de pildă finalul capitolului //) *care cei vii se încurcă şi un mort vine să-i descurce):* să înlăture doctele note de subsol (utile poate într-un roman, dar greoaie pentru o proză scurtă); să contureze mai accentuat ideea implacabilităţii soartei ş.a.m.d.

întrucât capitolul I, din „epizodul II", neluat în consideraţie la restructurarea prozei, deschide interesante perspective asupra liniilor proiectatului roman, îl reproducem în continuare ca pe o importantă piesă privind geneza lucrării:

COPILĂRIELE LUI IANCU MOTOC
PARTEA I

(Din romanţu[l] istoric: Viaţa unui boier)
Epizodul II

PROCOPSEALA

Capul I
In care se arată gravele preocupaţiuni ale lui Bogdan Vodă

Lucrurile cele mai frumoase tot însă se urăsc cu timpul. Una dintre condiţiunile frumuseţei este noutatea.

Un lucru care conteneşte de a fi nou pentru noi, cu care ne deprindem, care începe a se învechi, nu mai este frumos cum se cade, căci pierde una din condiţiunile frumuseţei.

Această maximă se aplică deopotrivă bine şi către mobila ce se peticeşte, şi către trăsurele ce se freacă, şi către hainele ce se rod, şi către femeie...

Cu cât, dară, mai vârtos se uită cu uşurinţă un lucru oricât de frumos, care nu mai fiinţează!

Trecură cinci ani de la moartea domniţei Stanca, femeia lui Bogdan Vodă şi muma pruncului Ştefăniţă, despre a cărui naştere însoţită de triste profeţii, am vorbit la începutul acestei istorii.

Cinci ani nu sunt cinci zile.

Dintru-întâi, Bogdan Vodă tânjea, ofta, trăia prin suvenirile trecutului, se uita cu mândria despreţului la toate fustele de pe faţa pământului...

Dară cu toată ziua, cu toată oara înainte memoria principelui .slăbea şi se evapora treptat, puţin câte puţin, până ce ajunse ca să dispară din ea cu totul imaginea răposatei, încât să i se-ntâmple uneori chiar a se îndoi dacă în adevăr ar fi vieţuit veriodată o domniţă numită Stanca!

Acum Bogdan Vodă nu se mai stânjenea de a studia mai de aproape sexul frumos al ţărei sale. Mai multe jupânese, mai multe fiice de boieri, ba chiar mai multe *pârgărcse*[1] şi neguţătorese, înregistrară în inima lor fericitele momente în cari *milostivul şi luminatul domn*[2] le aruncase câte o dulce ocheadă.

Zicem „o dulce ocheadă" măcar că Bogdan Vodă avea ochi încruciţi, dară ocheadele domneşti nu pot a nu fi dulci pentru frageda ambiţiune a femeii!

Cu toate astea, spicuind în dreapta şi în stânga, principele nu-şi găsea o muiere pe plac.

într-o zi el se decise a consulta în această importantă cestiune cunoscuta experiinţă a bătrânului vel logofăt Ioan Tăut.

După ce primul-ministru sfârşi a-i citi feluritele hrisoave, la cari urma a se anina pecetea domnească, vodă zise dodată:

— Ei bine, lasă astea la o parte; aş vrea să vorbim acum despre altcevaşi, tată logofete.

Domnul numea pe Tăut tafă, numai în minutele sale de cordialitate: era un semn de graţie şi de mulţămire.

— Să vorbim despre orice îţi va plăcea Măriei tale.

— De pildă, despre muieri.

— Muieri...?

Aci logofătul îşi netezi cu gravitate lunga barbă albă ca zăpada.

Vodă înţelese toată delicateţea acestei tăcute mustrări.

— Adică nu tocmai despre muieri, tătucă; ci despre... despre patimele omeneşti.

— A! despre patimele omeneşti?

— Pentru ca să mă înţelegi mai bine, voi începe cu o pildă. Un cal frumos este acela care are picioare subţiri, un gât lung şi încovoiat, urechi mici şi aşa mai departe. Aşa-i, tată logofete?

— E cam aşa, Măria ta.

— Să-mi spui, dară, acuma, ce este o femeie frumoasă? Ce fel de picioare, ce fel de gât, ce fel de urechi trebuieşte la o muiere pentru ca s-o poţi numi frumoasă? Precum vezi, întrebarea mea nu este deloc de ruşine.

Logofătul zâmbi.

— Lumea crede, Măria ta, că o muiere frumoasă e acea care place.

[1] „Pârgarii" de la cuvântul german „Biirger" erau neguţătorii cei mai bogaţi, cari aveau îndatoririle de membri municipali actuali. Vezi „Arhiva istorică", nr. 2, p. 13 şi 15.

[2] Formula întrebuinţată în documente. Vezi „Arhiva istorică", nr. 3, p. 22 şi 24.

— Cu asta nu mi-ai răspuns nimica, căci eu mi oi întoarce întrebarea şi ţi-oi spune iarăşi: cc trebuieşte unei femei, pentru ci ea să ne placă?

— Apoi e greu... cam greu .. eu unul ştiu că mie îmi plăcea totdauna femeiile cari... nu plăceau altora.

— Ha, ha, ha! ian'spune-mi cum aşa, tătuca?

~ "l-ai înţeles, Măria ta. Eram să zic că-mi plăceau totdauna femeile cari... nu semănau cu altele.

— Să trăieşti, Tăiituţule! Să trăieşti, Tăutuţule! o aşa muiere voi să-mi caut şi eu! strigă junele principe sărind din jeţ şi îmbrăţişând pe primul său ministru.

După cc logofătul ieşise, Bogdan Vodă trami.se să-1 cheme pe vei armaşul Luca Cârje.

— Ce veste, armaşule?

— Totul e bine, liniştit şi mulţâmit. Măria ta.

— Gândeam că poate sa fi întâmplat cevaşi.

— Nimica, Măria ta.

— Ce dracii! De va urma tot aşa, nu mi-ar mai trebui nici armaşii!

— Adevărat grâieşti, Măria ta.

— Ba nu! Armaşii mi-or trebui şi atunci, întâmpină principele, apucând ocaziunca ce i se prezintă dc a aborda d-a dreptul scopul pentru care chemă pe Luca.

— Cum va plăcea Mărie' tale.

— Şi ştii pentru ce mi-or trebuit atunci armaşii?

— Ascult, Măria ta.

Vodă se sculă şi făcu câţiva paşi prin odaie.

— Ciudat pui de om mai este şi logofătul Tăutu. He? Cum ţi se pare, armase'.'

Luca îngălbeni, presupunând că domnul ar fi cugetând la pierirea venerabilului logofăt.

— Jupanul logofăt, Măria ta?

— Ei, da! închipuieşte-ţi armase... ha, ha! închipuieşte-ţi despre ce am vorbit astăzi cu dânsul?

— Despre punerea ţărei la cale, fireşte.

— Fireşte, fireşte! Dară pentru ca să poci pune ţara la cale, cată mai întâi de toate să mă pun la cale chiar pe Domnia mea, căci totul sc începe de la cap, iar nu de la picioare.

— Te înţeleg, Măria ta.

— Aşadară, întrebai pe logofătul, care este femeia cea mai frumoasă, şi mi răspunse ha! ha!... ian'.şezi, armase; îţi porunceşte Domnia mea.

Luca se aşeză pe marginea scaunului.

— îmi răspunse că femeia cea mai frumoasă este aceea care nu seamănă cu alte femei. Nu cumva ăi fi cunoscând vro aşa femeie, armase?

— Nu, Măria ta, întâmpină Luca cu o voce tulburată, în al cărei timbru un observator ar fi recunoscut o indignaţiune cu greu năbuşită.

— Nu? îmi pare rău; căci mi-ar trebui foarte mult o asemnea muiere, ar trebui foarte mult Domniei mele.

Vodă apăsă tonul asupra ultimelor cuvinte.

Luca tăcea, fâcându-se că nu pricepe.

— Ştii, vel armase, care este datoria unui vel armaş?

— în curgerea de trei ani mi-am împlinit-o, Măria ta; răspunse Luca sculându-se în picioare şi plecând capul.

— Datoria unui vel armaş e de a şti tot, tot. tot ce este şi se face în oraş.

— Dară, Măria ta; este de a şti orice poate ameninţa liniştea oraşului; întâmpină Luca plecând capul şi mai jos.

Vodă se uită drept în ochii junelui slujbaş, care îi răspundea cu atâta tărie; figura lui Luca era rece şi impasibilă.

— îţi aduci, oare, aminte, armase, cum şi-a sfârşit zilele înaintaşul tău Fliondur?

— Sub securea călăului, Măria ta, să-i fie ţărâna uşoară.

— Ei bine, Domnia mea îţi porunceşte; auzi? îţi porunceşte ca să-mi găseşti o femeie care să nu semene cu alte femei. Domnia mea ţi-o porunceşte!

Pe o masă, acoperită cu postav verde[3] sta buzduganul domnesc, de aur masiv şi presărat la cap cu pietre scumpe.

Luca îl luă, se puse în genuchi înaintea principelui şi, prezintându-i teribila armă. zise cu o voce fermă:

— Ucide-mă, stăpâne, dară nu mă face *hotru*[4], n-a *hotrit* tatăl meu, care căzu în luptă cu păgânii, apărând pe blagoslovitul părinte al Măriei tale; nu voi *hotri* nici eu.

Figura olandeză, flegmatică, lungană a lui Luca nu era deloc frumoasă; însă sînt momente în viaţa oamenilor când nobleţea faptei şi mărirea sufletului aruncă o îngerească şi ncrezistibilă lumină până şi asupra feţelor celor mai urâte.

— Scoală, băiete! scoală! zise Bogdan Vodă. Domnia mea a vrut numai să te cerce... du te în treabă-ţi.

Luca sărută poala hainei domneşti şi ieşi.

„Am fost slab, am fost prea moale; el îşi bătu joc de mine; gândi în cugetul său principele, după ce se văzu singur. Ce va fi dacă toţi vor urma pildei mucosului ăsta care a cutezat să nu-mi dea ascultare?"

O luptă crâncena se încinse în inima domnului.

[3] Balada *Năframa şi inelul,* în colecţiunea lui Alecsandri.

[4] Cuvânt vechi, întrebuinţat în *Pravila lui Vasile Lupul,* în sens de mijlocitor de femei *(entremcttcur).*

Pe de o parte, el nu putea a nu recunoaşte sublimele purtării armaşului care prefera a muri decât a fi mijlocitor de femei; pe de altă parte vodă se credea insultat şi dispreţuit în dreptul său de a comanda, un drept la care ţin atât de mult suveranii!

Cugetarea cea rea învinse pe cugetarea cea bună.

Bogdan Vodă porunci uşeriului să cheme din nou pe vel armaşul Luca Cârje.

— Jupâne armase! Domnia mea doreşte să vază în ce stare se ţin temniţele Domniei mele, încredinţate înţelepciunii şi credinţei tale. întovărăşeşte-mă.

Luca înţelese foarte bine că această neaşteptată reviziune a închisorilor este numai un clenci, prin care să se motiveze pierderea lui.

Atunci, ca şi oricând, un control premeditat putea să scape de bănuială pe funcţionariul cel mai negliginte şi viţios, şi totodată să compromită pe funcţionariul cel mai activ şi mai onest; căci controlorul are larga facultate de a nu avea ochi decât pentru meritele cui îi place şi defectele acelui pe care nu poate suferi.

— Pofteşti Măria ta a vedea închisorile boierilor? întrebă Luca cu resemnaţiune.

— Ba ale prostimii, armase.

Temniţele pentru nobili erau în foişoarele palatului domnesc, iar acele pentru oamenii de rând în turnurile cetăţii.

Vodă şi Luca încălecară şi purceseră în expediţiunea lor, urmaţi de o ceată de *copii de casă.*

în turnul cel mai apropiat erau închişi neguţătorii străini, acuzaţi pentru sustragerea mărfurilor de la vămuire.

— Bieţii oameni sînt rău ţinuţi, foarte rău ţinuţi, armase; uită-te! ăsta nu e spălat, celălalt nu are unghiile tăiate...

Luca asculta dojenele fără a răspunde.

în turnul al doilea erau întemniţate femeile acuzate pentru tot feliul de crime; unele au otrăvit pe bărbaţii lor, altele au ucis pe copiii lor; fure, fermecătorese, gazde de hoţi şi aşa mai departe, tinere, bătrâne, frumoase, urâte.

— De ce muierile astea sînt atât de slabe? pesemne, nu le mai hrăneşti, armase? întrebă vodă cu asprime.

— Răutatea nu lasă pe om să se-ngraşe, Măria ta, răspunse cu respect Luca.

— Ba nu ne hrăneşte, Măria ta! nu ne hrăneşte, Măria ta! ţipă cu o singură voce zgomotosul cârd.

— Auzi, armase? zise vodă strângând sprâncenele.

— Să nu asculţi ce-ţi va răspunde el, Măria ta; ne face să murim de foame, Măria ta... strigă, ieşind din grupă şi apropiindu-se de vodă, o femeie care ar fi atras asupră-şi atenţiunea unui pictore... cu cât mai vârtos a unui domn.

Ea nu avea mai mult de douăzeci şi cinci de ani, era naltă, sveltă, cu un sân ca pe statuile zânelor antice, cu trăsăturele feţei de o regularitate artistică, cu ochi negri ca mura şi cu păr roşu ca năramza.

Pieliţa feţei era atât de albă şi transparinte, încât te lăsa să urmăreşti vinele cele mai gingaşe îngânându-se cu jocul sângelui.

Era frumoasă!

Faţa lui Bogdan Vodă se înveseli.

— Cine e muierea asta, dragă armase?

— E vinovată pentru uciderea unui călăraş hătmănesc.

— Ea a ucis un călăraş?

— Era să mă necinstească, Măria ta! strigă femeia.

Vodă luă pe Luca la o parte.

— Vezi, iubite, că logofătul Tăut ştie ce zice... iată o muiere care în adevăr nu seamănă cu altele.

(Va urma)

Spre a se îndepărta de chingile istoriei (în hotarul cărora îşi fixase romanul) spre sferele liberei fantezii, autorul schimba numele personajului principal Iancu (ce amintea de tiparul eroului luat ca model) în Mihu (fără vreun suport real).

Forma restructurată a textului (împărţit în două secvenţe distincte: partea I *Am scăpat de el;* partea a IIa: *Ba n-am scăpat de el)* era publicată — cu precizarea „nuvelă istorică" — în „Revista literară şi ştiinţifică", an. I, nr. 2, 15 martie 1876,p. 83-121; nr. 3, 15 aprilie i876,p. 183-234; nr. 4, 15 mai 1876, p. 279-292.

După moartea scriitorului „nuvela" a cunoscut o amplă şi interesantă difuziune. în 1910, Institutul de Arte Grafice şi Editură „Minerva" publica pentru prima dată textul într-un volum de sine stătător cu titlul: Bogdan Petriceicu Hasdeu. *Ursita.* Roman istoric (218 p.) reproducând varianta din „Buciumul". „Notele explicative" de subsol ale autorului erau reproduse la sfârşitul cărţii. Deşi nu se precizează, deducem că ediţia îi aparţinea lui Iuliu Dragomircscu. Faptul e sugerat, de altfel, de cea de a doua ediţie a cărţii, apărută fără modificări, la aceeaşi casă de editură, în 1915 (208 p.), de data aceasta cu o prefaţă semnată de Iuliu Dragomirescu.

Curios e că Mircea Eliade — care aprecia aşa de mult amprenta destinului imperial manifestată în *Răzvan şi Vidra* — nu a selectat nuvela în larga sa

antologie în două volume: Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Scrieri literare, morale și politice,* București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Caro! II", 1937.

Ea a circulat în perioada interbelică doar prin mijlocirea voi. *Hasdeu povestind copiilor* („Colecția Clasicilor români și străini pentru copii și tineret", întemeiată și îngrijită de Octav Minar), București, Editura Librăriei Socec & C o S A . 119311.

Din păcate însă, editontl a reprodus în mod denaturat, comprimând, într-o versiune ad-hoc, cu foarte puține fragmente autentice, textul nuvelei, sub titlul *Copilul din Codrul Cosminului.* Acțiunea așa de largă, cu încercarea de surprindere a vieții unei întregi lumi e redusă schematic doar la întâmplările privitoare la destinul copilului orfan. De asemenea, titlurile capitolelor sunt înlăturate, păstrându-se doar o aproximativă marcare a lor cu cifre romane.

Textul autentic al nuvelei, în ultima formă văzută de autor (din „Revista literară și științifică", e tipărit pentru prima dată în volum, în 1960, în ediția îngrijită, în redacție, de Andrei Rusu, (cu o prefață de George Munteanu): Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Scrieri literare.* I, *Poezii. Micuța. Ursita,* Colecția „Biblioteca pentru toți", București, Editura de Stat pentru Literatură si Artă, p.115-213.

După aceeași revistă stabilea textul, cu acribia-i filologică recunoscută, Jack Byck în cadrul ediției (apărută după moartea sa): Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Scrieri alese,* I (cu un studiu introductiv de George Munteanu), București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 167-246. Textul acestei ediții a fost reprodus tale-quale în două prestigioase antologii ulterioare: Hasdeu, *Sarcasm și ideal,* antologie, postfață și bibliografie de Mircea Zaciu, București, Editura Minerva, 1975, p. 125-229 și B. P. Hasdeu, *Scrieri literare,* postfață și bibliografie de Paul Cornea, București, Editura Minerva, 1989, p. 1 16-192.

Concomitent cu ediția îngrijită de Jack Byck, Mihai Drăgan publica în colecția „Lyceum" a Editurii Tineretului antologia B. P. Hasdeu, *Pagini alese.* (București, 1968) în cuprinsul căreia reproducea textul nuvelei istorice *Ursita* (p. 225-308), după „ediția apărută la București în 1910", cu alte cuvinte după prima versiune, neterminată, a prozei din „Buciumul".

O bună ediție a realizat, în 1974, C. Mohanu, publicând nuvela în volum separat în cadrul colecției „Columna" a Editurii Militare (B. P. Hasdeu, *Ursita,* ediție, cuvânt înainte, note și glosar de..., București, 1974, 182 p.). Din dorința de a oferi cititorului o viziune integrală asupra textului, editorul reproduce în aparatul critic „notele explicative" ale variantei din „Buciumul", eliminate de autor. Din păcate, însă, el nu include și începutul „epizodului II", neutilizat la restructurarea prozei — încât dosarul cărții rămâne incomplet.

Nuvela istorică e inserată și în cuprinsul ediției în două volume îngrijită de N. N. Romanenko și Lazăr Ciobanii: Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Scrieri alese,*

apărută la Chișinău, sub egida Editurii Literatura Artistică, în 1988, cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la nașterea scriitorului (voi. 1, p. 404-485).

Din câte cunoaștem, *Ursita* a beneficiat în decursul timpului de o singură tălmăcire, aceea în limba rusă realizată de N.N. Romanenko, în cadrul voi. *Izhravnoc,* publicat la Chișinău (Editura Literatura Artistică), în 1978 *(Sydiba,* p. 94-168).

VARIANTI-:

Sigle:

„Revista literară și științifică": A

„Buciumul": B

84

4 *A:* Cap.; *B:* Capul/ 5-6 *A: Cum, murind o babă, băiatul a pierdut pe tată; B: cum, prin uciderea unei babe, postelnicul Șarpe a lipsit pe un băiet de tată!* 8 *A:* încungiurat; *B:* înconjurat/ 12 *A:* Cosmin, unde; *B:* Cozmin și unde/ 14 .4; Franzthal; *B:* Franzthal[1]. (1. *Hauptbericht fuer das Hcrzogthum Bucovina,* Czernowirz, 1862, in 8", p. 30)/ 17 *A:* de pe; B.dupe/ 21 *A:* vrofB: veri o/ 23-24 *A:* capete și, mai știi! ar fi rămas loc, poate, pentru; *B:* capete și, poate, ar mai fi rămas loc pentru/ 26 *A:* împregiur; *B:* împregiur[2] (2. Despre acest mod la români, afară de portrete vechi, vezi descripțiunea costumului unui mare boier moldovenesc în Nowakowski, *Zrodla do dziejow Poiski,* t. 1, p. 121)/ 26 *A:* unduia; *B:* se undoia/ 27 *A:* împodobită — zaua, nu barba cu; *B:* împodobită cu/ 28 *A:* sculptate; *B:* sculptate[3] (3. O astfel de za se vede pe portretul lui Bogdan Vodă cel Bătrân în biblioteca Osoliniană de la Lemberg, și pe portretul spătariului Zota Țigara din secolul XVI în cartea fjlPA.lOU ițTopixov EVET, 1798, în 4°)/ 28 *A:* lungi; *B:* lunge/29 *A:* colțuri cu; *B:* colțuri și cu/ 29 *A:* roșie; *B:* roșie[4] (4. Portretul lui Țigara din nota precedinte și gravura colorată spaniolă a unui boier român dir\secolul al XVI în colecțiunea dlui V. Alesandrescu.)/30 *A:* adăoga nește; *B:* adaoge nisce

85

1 *A:* nas larg de şoim, o; *B:* nas coroiat şi larg/2 *A:* musteţelor; *B:* mustăţilor/ 5 *A:* măcelărise; *B:* măcelase/ 6-7 *A:* încât după un secol ele serveau încă de călăuze pentru; *B:* încât cu un secol mai încoace ele serveau de stafie pentru/ 7 *A:* călători; B. călători[5]. (5. Guagnini)/ 9-11 *A:* polon: „Za krola Olbrachta poginela szlachta" („Sub regele Albert a pierit boierimea"). Postelnicul; B. polon[6]! (6. Za krola Olbrachta poginela szlachta). Postelnicul/ 12 *A:* şi-şi întoarse faţa; *B:* şi întoarse facia/ 12-13 *A:* care purta steagul; *B:* carele avea steagul/ 13-15 *A:* pe câmp roşu, de unde venea şi porecla „Şarpe". -- Măi Lucă; *B:* pe un câmp roşu[7] (7. Cum că fiecare boier român avea câte un steag al neamului său dovadă este descripţiunea oficiale a întrevederii lui Ştefan cel Mare cu regele Cazimir: „Sui vero omnes terrigenae, bona *haereditaria* in Moldavia habentes, ct alii omnes Curiensc notabiliores, banderia parva mânu tenebant". Prilusius, *De provincii* Polonicis,* cap. 10) — Bre Lucă/ 17 *A:* repetă; *B:* răspunse/ 18-19 *A:* mustaţă. — Am ucis; *B:* mustaţă, ce abia înfiera. — Pesemne, am ucis/ 19 *A:* zece!; *B:* zece păcătoşi/ 22 *A:* Apoi de...; *B:* apoi dă.../ 24 *A:* acrul; unele şuierând dasupra; *B:* aerul şi unele au şuierat d'asupra/ 24-25 A: altele înfingându-se în; *B:* altele s-a.i înfipt în/ 25 *A:* oprindu-se; *B:* s-a oprit; 26 *A.* rostea: „Apoi, B. rostea fraza: Apoi./ 30 *A:* lovit; B: atins/ 30-31 *A:* şelei — numai boierii aveau pe atunci dreptul de a purta la şa scări metalice — şi; *B:* şelei[8]. (8. Semn caracteristic al curtenilor (cunyers), cari n-au ajuns încă la boierie (chevalcrie). Vezi descripţiunea armatei române de pe acel timp în Bielski, *Sprawa ryccrska,* Krakow, 1569, in 4°, p. 137). — Bre Lucă/ 33 *A:* a repetat; *B:* repetă/ 34-35 *A:* ghicit, cu cât în; *B:* ghicit, că în/' 38 *A:* destul a; *B:* destul de a

86

1-2 *A:* poezia noastră naţională şi cronica polonă a lui Martin Bielski, izbutise a aduna; *B:* poezia naţională[9]. (9. Alecsandri, *Balade,* t. 1) şi cronicele polone[10] (10. Bielski, *Kronika polska,* sub anul 1491, unde numeşte pe Mihu — Mucha.), izbutise atunci a aduna/ 6 *A:* apăsau şi boierii; B: apăsa frumuşel şi boierii/ 8-9 *A:* acei ce simţeau în piepturile lor; B: acei ce-şi simţeau în peptul lor/ 11 *A:* armeni; *B:* armeni[11]. (11. în scrierea mea *Comerciul român între 1400-1500* voi dezvolta acest punct pe bazea documentelor originali). 13-14 *A:* Şarpe, prin o mişcare iute ca lovitura fulgerului, aţinti ochii asupra culmei dealului, apoi; *B:* Şarpe aţintâ ochii asupra culmei dealului, prin o mişcare iute ca lovitura fulgerului, apoi/ 17 *A:* răsturnat de astă; B; răsturnat

eastă/ 18 *A:* pământ doi; *B:* pământ pe doi *A:* care, el însuşi, abia scăpă; B: carele însuşi scăpă/ 19 *A:* ajunse în; *B:* adjunse la/ 21 *A:* altceva; *B:* alta/ 21-22 *A:* de opt ani, cu păr roşietic, care; *B:* de cinci ani, cu păr roşietic şi care/ 23 *A:* eşti tu?; *B:* eşti? /28 *A:* - Un hoţ?; *B:* - Vrei să zici, un hoţ? /36 *A:* — S-au dus în; *B:* Au fugit în/ 36-37 *A:* la dreapta; *B:* în dreapta/ 38 *A:* cu ai săi; B. şi ai sâi;/39 *A:* când, de pe; *B:* cum de pe

87

2 *A:* aruncă; *B:* arunca/3 *A:* doară; B: ca doară/ 5 *A:* apoi; B: şi apoi/ 6 *A:* iar o; *B:* şi o/12 *A:* descapitaţi; B: descăpăţinaţi şi/ 15 *A:* însă cum; *B:* Dară cum/ 16 *A:* îi veni în gând; B: îi veni gândul/ 19 *A:* a secera; B: a mâcela/ 20 *A:* puternici; B: puternici şi primejdioşi/ 22 *A:* stremţe; *B:* stremţuri/ 23 *A:* îmbrobodită; B; îmbodobită/ 31 *A:* smulgând; *B:* apucând/31 *A:* şa, izbi; B. şa, el izbi/ 35 *A:* cuşme; *B:* cuşme[12]. (12. De aci a rămas până acuma în limba poporului expresiunea: *„pălmaşi",* în loc de *hoţi.* Vezi Alecsandri, *Balade)!^* *A:* ucişi; *B:* descăpăţânaţi/ 39 *A:* său Luca; *B:* său viteaz Luca

88

2 *A:* înarmaţi până-n; *B:* înarmaţi cum se zice până-n/ 4 *A:* de ale; B: de la ale/ 5 *A:* român; *B:* românesc/ 6-7 *A:* ca carne; *B:* cu o carne/ 7 *A:* ca prânz; *B:* ca un prânz/ *IA:* sînt; B: sunt/ 8 *A:* numeroşi şi mai; *B:* numeroşi şi-i ştia mai/ 9 *A:* era obosită; *B:* era ca obosită/ 9 *A:* de; B. din/ 11 *A:* haiduci; *B:* haiducilor/ 13 *A:* mâni; *B:* mână/ 16 *A:* Cine e vătăşelul?; *B:* Cine vă e vătăşelul?[13] (13. Aşa se numeau căpitanii de hoţi în limbagiul lor. Expresiunea s-a păstrat până acum în poezia naţionale)/ 22A: dreaptă; *B:* dreaptă[14] (14. Vezi balada *Mihu Copilul* în colecţiunea dlui Alecsandri.)/ 24 *A:* picioare, fără; *B:* picioare şi, fără/ 25 *A:* despică; B: a despicat/ 27 A: căpitanului; B: căpeteniei/ 28 *A:* iar; *B:* şi/ 32 *A:* ţipa copilul, revenit; *B:* ţipă acuma copilul, revenind/ 36 *A:* Taci, că-ţi; *B:* Taci, plodule, că-ţi/ 38 *A:* teafăr la; *B:* teafăr pân'la/ 38 *A:* acesta; B: acest

89

2 ***A:*** cât e de primejdios; ***B:*** cât de primejdios este/ **3** ***A:*** se naşte; ***B:*** s-a născut/ **6** ***A:*** spectaclul; ***B:*** spectacului/ **7** ***A:*** Stanca; ***B:*** Stanca[15]. **(15.** Numele

acestei principese îmi este cunoscut prin liricul ele la Hârlâu, 152(1, octombrie 16, cu care domnul Ştefan cel Tânăr hărăzeşte şi întăreşte Episcopiei de Rădăuţi satele Coţmanu, Rogozna etc. „Za duşi i spăsenie materi gospodstva-mi Stavi" adică „pentru sufletul şi mântuirea mumei Domniei mele Stanca". O copie dupe acest document se afla în Arhiva Statului.)/ 8 *A:* din; fi: *în!* 12-13 *A:* naiba! — cugeta el în; *B:* naiba! îşi cugeta el singur în/ 14 *A:* unde mai; fi: unde să mai/ 15 *A:* a fost ; fi. fuse/ 20 *A:* floricea; *B:* floricea[16]. (16. Alecsandri, *Balade,* t. 2, p.)/ 22 .4: cetăţi; *B:* cetăţi[17]. (17. Dovadă că palatunle domneşti erau ca adevărate cetăţi, vezi Ureche, *Letop.* t.1, p. 200. „Petru Vodă a încungiurat pre Alexandru Vodă în curte în Iaşi, şi a bătut pregiur curtea din Căşlegi până la Mezi-păresimi"). 24 *A:* femei sc stinsese acum sub; fi: femeie se stinse de mult sub/ 25 *A:* podagrei; *B:* podogtei[18]. (18. iVliehoviu.s, *Chrunica Polonarum,* Cracoviae, 1521, în f., p. 375: „Stephanus, Valachiae palatinus, bellis aetate et podagra attritus). 31 *A:* în acest moment; *B:* acum/ 32 *A:* scumpe; fi: scumpe[19]. (19. Arhitectura timpului. Maciejowski. *Polska pod wzgledem obyczajow,* t. 2, p. 232)/ 33 *A:* mozaic; tapiţată; *B:* mozaic; era tapiţată/ 35 *A:* aur; mobilată; *B:* aur; era mobilată

90

4 *A:* etc, etc.; *B:* etc., etc.[20] (20. Maciejowski, ;t>, p. 233. între ornamentele unor aşa mese era şi câte un orologiu de aur cu secret, bunăoară ca acela care se atribuia lui Ştefan cel Mare şi se afla într-o vreme la Mitropolia de la Iaşi, precum arată d. Săulescu în prefaţa *Chronologiei* sale.)/ 5 .4: şi părea; *B:* şi se părea/ 7 *A:* înainte stareţul de la Putna. înaintea; *B:* mai naiiite un stareţ al Putnei; iară înaintea/ 8 *A:* hatmanul Arbore; *B:* vornicul Boldur/ 9 *A:* Geronimo da Cesena; *B:* Vatini/ 14 *A:* şi poci; *B:* încât poci/ 14 *A:* de; *B:* pentru/ 18 *A:* hatmane; *B:* vornice/ 19 *A:* Hatmanul; fi: Vornicul/ 20 *A:* face, fi. făcu/ 22 *A:* mine? cu; *B:* mine sau cu/ 28 *A:* sînt; *B:* sum/ 29 *A:* Padova; fi. Padova[21]. (21. Zodiarii la români au fost pentru cea mai mare parte italiani. între altele, iată ce spune Joppecour, *Histoirc des troubles de la Moldavie,* Paris, (a)no 1620, p. 120: „Michna, lequel se ressouvint qu'un certain Italien faisant profession de predire les choses futures luy avoit autresfois dit etc.")/ 30 *A:* hatmane; fi: vornice/ 31 *A:* Arbure; *B:* Boldur/ 33 *A:* hatmane! Credeam că; *B:* vornice, gândeam că7 34 *A:* îţi voi spune, totuşi, că; fi: ţi-oi spune că/ 36-37 *A:* dară, pe; fi: dară aicea pe/ 38 *A:* domnitor; *B:* domnitor[22]. (22. Despre caracteriul satiric al lui Ştefan cel Mare, vezi Herberstein, *Commentaria renim moscoviticamm Basileae,* 1546, în f. p. 8, unde se aduce opiniunea acestui principe asupra ţarului rusesc loan III.)

91

1 *A:* Arbure; 6: Boldure/ 3 ,4: căci; fi: că/ 8 *A:* curiozitatea şi iubirea Îl; fi. curiozitatea Îl/ 10 *A:* de a; fi: pentru a/ 13 *A:* Arbure; fi: Boldure/ 13 *A:* sînt; fi: sunt/ 17 *A:* mie unuia mi: fi: mie mi/ 18-19 *A:* dracului, iar nu când înşeli pe Bată-1 Crucea şi, prin urmare: fi: dracului: iar când nu te vinzi, atunci înşeli pe Ucigă-1 Toaca şi, prin urmare/ 20 *A:* Hatmanul; 6: Vornicul/ 22 *A:* urmat; fi: preurmat/ 23 *A:* astrolog; 6: zodiar/ 24 *A:* Astrologul era de o; fi: Zodiariul era un bărbat de o/ 25 *A:* mai întâi; fi: mai nainte/ 30 *A:* că-i poţi; 6: că îi putea/ 31 A: întocmai; fi: în totul/ 31 *A:* de intrare al; fi: intrări/ 35 *A:* Astrologul; fi: Zodiariul

92

2 *A:* de; fi: de la/ 2 *A:* dumnezeiesc; fi: dumnezeiesc, răspunse doftorul/ 4 *A:* astrologul; fi: zodiariul/ 5 *A:* iar; fi: şi/ 6 *A:* astrologului; fi: zodiariului/ 8 *A:* astrologul; fi: zodiariul/ 8 *A:* băiatul; fi: pe băiat/ 10 *A:* îndată; fi: pe dată/ 11-12 *A:* astrolog, astrologul; fi: zodiar, zodiarul/ 13 *A:* răspunsul; fi: răspunsul[23]. (23. Această scenă este un efect al magnetismului animale, cunoscut din vechime(a) cea mai depărtată. Vezi Debay, *HisC. des sciences... passim.)/* 15 *A:* mai întâi; fi: mai'nainte de toate/ 15 *A:* sînt; fi: sunt/ 22 *A:* sunt; fi: sum/ 24 *A:* cinci la; fi; cinci de toiege la/ 25 *A:* văz; fi: vezi/ 28 *A:* Vaslui; fi: Vaslui[24]. (24. Cantemir, *Beschreibung der Moldau...)!* 31 *A:* Arbure; 6: Boldure/ 37 *A:* şi tătarii; fi: şi cu tătarii

93

8 *A:* Arbure, Arbure; fi: Boldur, Boldur/ 10 *A:* astrolog; fi: zodiar/ 12 *A:* oricine vede cum un vodă; *B:* oricine poate să vază, cum că vodă/ 14 *A:* hatman; fi: vornic/ 16 *A:* aproape; fi: Ş-aproape/ 17 *A:* Transilvania; fi: Transilvania[25]. (25. Despre asta mă voi întinde în scrierea mea *Comerciul între 1400-1500)1* 20 *A: calic,* adecă ostaşul invalid prepus; fi: calic[26]". (26. în secolul XV şi XVI, „calic" se zicea în România unui ostaş invalid, care nu mai putea servi, fie din cauza vârstei, fie din a ranelor. Această însemnare are cuvântul „calic" şi în limba slavă, de unde l-am împrumutat noi. Mahalaua numită a Calicilor din Iaşi posedă un document de la Petru Rareş, pentru a cărui comunicare sum recunoscătorii! dlui I. Codrescu, fost preşedinte al

municipalităţii; şi din care document se vede cum se îngrijeau de militariii| „calici" domnii noştri cei vechi, dându-lc pământuri sau punându-i la pânea domnească.) prepus/ 21 *A:* porţii; ***B:*** porţii[27]. (27. Aşa se reprezintă porţile Ierusalimului în evangeliile moldoveneşti ilustrate din acea epocă. E vederat că pictorii nu puteau să-şi formeze o idee despre porţile orăşeneşti în genere, decât după câte vedeau în propria lor ţară.)/ 22 *A:* palatul:/?: edificiul/ 23 *A:* curţii, având; ***B:*** curţii şi având' 24 *A:* slugi, în; ***B:*** slugi şi în/ 26 *A:* apă; *B:* apă[28]. (28. Maciejowski, *op. citata,* t. 2, p. 231.)/ 27 *A:* gotică; ***B:*** gotică[29]. (29. Părintele Musceleanu, în călătoria sa prin monastirile Moldovei, a recunoscut mai multe rămăşie ale arhitecturii gotice în ţara noastră. Eu voi adauge numai că şi pe sigiliurile lui Ştefan cel Marc ne întâmpină ornamente tot de stil gotic, ceea ce nu este fără însemnătate în cazul de faţă.)/ 31 *A:* acasă trist şi gânditor; *B:* acasă foarte trist şi foarte gânditor

94

7 *A:* sînt; *B:* sum/ 17 *A:* calomnia trebuie să vază; *B:* calomnia trebuie să aibe o bază, un clenci, de care să se anine şi să-i mărească importanţa; chiar calomnia trebuie să vază/ 18-19 *A:* corp. Postelnicul căuta acea umbră şi n-o găsea; *B:* corp, să facă din ea un uriaş, o namilă. Postelnicul căuta acea bază, acel clenci, acea umbră, dară n-o găsea/ 23 *A:* hatmanul Arbure; *B:* vornicul Boldur/ 24 *A:* astrologului; *B:* zodiariului/ 27 *A:* hatmanul; *B:* vornicul/ 28-29 *A:* pricep... — Vezi; *B:* pricep... vroia să întâmpine postelnicul. — Vei/ 35 *A:* vom mai vorbi; *B:* vom vorbi/ 38-39 *A:* fântână — Bahmetul; *B:* fântână. — Să-mi înşele pe bahmetul

95

1 *A:* Arbure; *B:* Boldur/ 7 *A:* domnişorului; *B:* domnişorului[30]. (30. Din balada naţională *Inelul şi năframa,* publicată şi în colecţiunea dlui Alecsandri şi-n aceea a dlui Marienescu, se vede ca aşa se numeau vulgaremente copiii domnilor. In letopiseţul lui Ureche, de asemene, se numesc „domnişori" pretetinzânţii la domnie, adică copiii de domni.)/ 17 *A:* sac; *B:* sacuşor/ 17 *A:* noi *venetici; B:* noi simpli *venetici/* 18 *A:* hatmanul; *B:* vornicul/ 21 *A:* ca de lebădă; *B:* ca al unei lebede[31]. (31. Nowakouski, *loc laudato.V* 22 *A:* Arbure; *B:* Boldur!/ 24 *A:* timp; *B:* timpul/ 25 *A:* făcu cruce; *B:* făcu o cruce / 26 *A:* Arbure; *B:* Boldur/ 27 *A:* Hatmanul; *B:* Vornicul/ 27 *A:* tăcere fugândul; *A:* tăcere la

J

fugândul/ 29 *A:* gălbui; *B:* galbenii/ 30 *A:* în; *B:*într-/ 31 *A:* mince; *B:* mince-[32]. (32. Obicinuita jucărie a copiilor pe atunci şi care se aducea din Polonia. Maciejowsji, t. 3, p. 7. însuşi cuvântul „mince" e slavon.)/ 32 *A:* Arbure; *B:* Boldur/ 35 *A:* sînt; *B:* sum/ 38 *A:* Mihu; *B:* Iancu

96

2 *A:* aminte de moartea; *B:* aminte moartea/ 3 *A:* hatmanul; *B:* vornicul/ 9 *A:* sînt; *B:* sunt/ 13 *A:* hatmanul; *B:* vornicul/ 15 *A:* Arbure; *B:* Boldur/ 17 *A:* astrologului; *B:* zodiariului/ 21 *A:* deci; *B:* dară/ 22 *A:* alta, toţi; *B:* altă parte toţi/ 27 *A:* cetăţii; *B:* cetăţii[33]. (33. Despre acest foişor, vezi Ureche, t. 1, p. 167)/ 31 *A:* albe; *B:* negre/ 34 *A:* au văzut pe hatmanul Arbure; *B:* au văzut pe postelnic cu vornicul Boldur/ 35 *A:* raportă; *B:* repurta/ 36 *A:* Arbure; *B:* Boldur/ 39 *A:* Era cel; *B:* Era acum cel

97

1-2 *A:* pierdut urma; *B:* pierdut până şi urma/ 5 *A:* mânui sabia; *B:* mânui el singur sabia/ 6 *A:* arm'aşului; ***B:*** vel armaşului/ *IA:* pe Arbure, atunci; ***B:*** pe vornicul Boldur, pe atunci/ 9 *A:* Te vei fi supărat; *B:* te-i fi supărat/ 9 *A:* hatmane; *B:* vornice/ 10 *A:* Arbure; *B:* Boldur/ 13 *A:* Arbure; *B:* Boldur/ 15-16 *A:* hatmanului; *B:* vornicului/ 16 *A:* Arbure; *B:* Boldure/ 18 *A:* — Amin!; *B:* — Amin! zise Boldur/ 21 *A:* Hatmanul; *B:* Vornicul/ 22 *A:* bătrână; *B:* bătrână![34] (34. Iată în ce chip episcopul Laurentiu Miedzeleski,în discursul său rostit în Roma în 1514 către papa Leone X, descrie pe Ştefan cel Mare: „Îs enim Stephanus erat natura vafer, subdolus, varius strenuus et magnanimus, ob que a teneris appclla, batur vulpis astuta". Vezi *Acta Tomiciana,* t. 3, p. 171, document sub nr. 230)/ 25 *A:* hatmanului; *B:* vornicului/ 26 *A:* care-1; *B:* ce-1/ 29 *A:* hatmane; *B:* vornice/ 30 *A:* Scăpat-am; *B:* Am scăpat/ 33 *A:* pre; *B:* pe/ 34 *A:* pre; *B:* pe

98

3-4 *A: copil de unde rezultă că medicina a prosperat totdauna la români; B: copil/* 12-13 *A:* sus, fiul de boier român, pentru a ajunge el însuşi boier, devenea ostaş; *B:* sus, boieriul român devenea ostaş[35]. (35. Se poate zice că

boiariul chiar se năştea ostaş; căci aceasta e însemnarea slavonă a cuvântului de la rădăcina „boi" — bătălie. Jappecourt. *Hist. des troubles, de la Moldavie,* cap. I, zice foarte bine: „Entre les Moldaves, il ne sc remarquc principialement que trois sortes de professions. assavoir Ies Boers ou Boyars, qui sorit les nobies ponans ies armes, et demeurant ordinairement en la carripagne: les autres sont ou laboureurs, ou marchands". Actul omagiului lui Ştefan cel Mare în Prilusius, cap. 10, se exprimă aşa: „armigeri, Boiari vuigari eonirn lingua dicti")/ 25 *A:* bine; fi. puţin/ 27 *A:* recunoştea bunătatea; fi: recunoştea apoi bunătatea/ 33 *A:* apăra ca un fiu pe; fi: apăra pe/ 36 *A:* galben; 5: gălbeniu

99

12 *A:* lung, un; fi: lung şi un/ 14 A: într-o stare; fi: la o stare/ 15 *A:* aiura; fi: aiuri/ 21 *A:* „casa cutăruia"; fi: „casa cutăruia"[36]. (36. în această privinţă, boierii moldoveni din acea epocă, o dată cu denumirea de „pani", sub care figurează ei în toate documentele, împrumutaseră şi obiceiele magnaţilor poloni. Vezi: Golembiowski, *Domy i dwory,* Warszawa, 1830, p. 189 sqq.)/ 25 *A:* suflare; fi: ţipenie/ 38 *A:* asupra cuvântului *muiere* — Te; fi: asupra ultimelor cuvinte — Te

100

7 *A:* pe mătuşa; fi: pe acea mătuşă/ 13 *A:* puterea de a; fi: puterea şi de a/ 18 A- Cesena; fi: Vatini/ 31 *A:* Rotaş; fi: Rotaş[37]. (37. Acest descântec latinesc prezintă duo însuşiri caracteristice. 1. El are un sens agricole, adecă foarte antic şi foarte roman, ca însuşi numele Italiei de la iraXoc - bou, căci „sator Arepo tenet opera rotaş" însemnează: „semănătoriul Arepo ţine cu îngrijire plugul". 2. Acest descântec are meritul mistic de a se putea citi din sus, din jos, din dreapta, din stânga, prezintând din toate părţile aceleaşi cuvinte:

S-a-t-o-r
A-r-e-p-o
T-e-n-e-t
O-p-c-r-a
R-o-t-a-s.

Aceste duo împregiurări mă fac a crede că descântecul nostru se repoartă la timpurile cele mai vechi ale „înţelepciunei divinâtorie" romane. Eu l-am cules în Besarabia din gura unei babe, care mă încredinţa că, cu ajutorul lui se

pot vindeca toate boaiele. D. Dubour 1-a auzit în Franţa, adecă la extremitatea apuseană a lumii romane. Vezi *Dictionnaire des menages.* Paris, 1836, t. I, p. 13. De la români, acest descântec a trecut la muscali şi de acolo chiar la suezi! Vezi Saharov, *Skazaniia Russkago naroda,* cartea 2, p. 45)/ 34 *A:* de câte; fi: câte de/ 35 *A:* descântată; fi: descântată[38]. (38. Numărul 9. ca şi prototipul său 3 joacă un mare rol cabalistic în superstiţiile românilor. Aceasta mi se pare a fi o moştenire tocmai de la etrusci, despre cari Macrobius, *Saturnalia.* lib. 1, cap. 15, zice: „apud Tuscos Nonae plures habebantur, quod hi nono quoque die regem suum salutabant, et de propriis negottis consulebant")

101

2 *A:* hatmanul Arbure: fi: vornicul Boldur/ 4 A Geronimo, B: Vatini/ 7A 1-a căutat? întreabă; 6: a căutat pe bolnav? întrebă/ 19 *A:* din degete; fi: din degetele[39]. (39. Bereta şi inelul — caracteristica costumului unui doftor italian de pe atunci; Maciejowski. t. 4. n. 26)720 *A:* pe dinafară: fi: din afară/ 22 *A:* să fie doftorie?; fi: să fie o doctorie?/ 26.4: nedescântată, în; fi: nedescântată şi în/ 28 *A:* alergă acasă; fi: alergă pe acasă/ 29-30 *A:* să ne întoarcem o clipă la copilul găsit, Mihu; fi: să ne întoarcem pe o cliDă la viitoriul erou al povestirii noastre: copilul găsit Iancu/ 33 *A:* ţărăneşti faţă cu; fi: ţărăneşti alăturând-o cu/ 34-35 *A:* ce-i luă Iorgu de la *liovean.* precum se numeau comercianţii din Lemberg aşezaţi în Suceava: alătură; fi: ce îl luă Iorgu de la *Liovean*[40]. (40. Adecă neguţiloriu de la Lemberg. Mai multe vor fi în scrierea mea *Comerciul român).* Chiar în ziua sosirii în Suceva din porunca postelnicului; alătură

102

I *A:* Mihu; fi: Iancu/ 4 *A:* dânsul; fi: el/ 9 *A:* dezvoltă: *B:* dezvoltează/ 10 A: sublimă în alegoriile; fi: sublimă prin înţelesul filosofic al alegoriilor/ 13 *A:* Mihu a fost faţă: fi: Iancu fu fată/ 14 *A:* resimţi bucurie. Mihu a fost faţa; fi: resimţi o bucurie. Iancu fu fată/ 20 ,4' muntenii îi zic *jnte'r B:* muntenii zic piperului ardei/ 21 *A:* sînt: fi; sunt/ 28 *A:* masă lângă; fi: masă de lângă/ 29 *A:* Mihu; fi: Iancu/ 31 *A:* Leacul a; fi: Leacul lui Vatini a/ 31 *A:* zbuciumă toată; fi; zbuciuma, se zvârcolea, răcnea, ţipa toată/ 37A preceptele: fi: principiile/ 39 *A:* Mihu; fi: Iancu

103

1 *A:* Schimbă dofîoria; 8: schimbaţi această doctorie/ 1 *A:* te: *B:* vă/ 12 *A:* Mhu; 8 Iancu/ 19 .4 • astrologului; *B:* zodiariului/ 19 *A:* hatmanului Arbure: fl: vornicului Boldur/ 20 *A:* doftorul Geronimo da Cesena; *B:* doftorul Vatini; 20 *A:* cufundă; *B:* acufundă,' 21 *A:* s-a încheiat;B: s-a închis/ 22-23 *A:* de bunăvoie cu prccugetare, ori pe negândite din întâmplare; *B:* sau, de bunăvoie şi cu precugetare, sau fără ştire şi din întâmplare/ 24-25 *A:* omorî din întâmplare poate oricine, dar aceasta nu este o vină. A omorî cu precugetare nu e în; *B;* a omorî fără ştire si din întâmplare nu este o vină: acest păcat lesne se poate prileji orişicui, şt postelnicului, şi mie, şi lui Iorgu, şi altora, cu toată credinţa noastră către domnie. A omorî de bunăvoie şi cu precugetare, a face una ca asta nu este în/ 29 .4; dacă însă va; *B:* dacă va/ 30 *A:* Mihu; fi; iancu/ 32 *A:* întrebă a; *B:* întrebă în a' 34 *A:* Arbure. Mihu; *B:* Boldur. Iancu

104

1 *A:* hatman; 8: vornic/ 2 *A:* de doftor; fi: de doftonil Vatini/ 3 *A:* stătu; *B:* stătuse/ 4 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 8-9 *A:* sfâşiindu-le — ca altădată Domiţian sau cine mai ştie — câte; 6: sfâşiindu-le câte/ 12 *A:* murmura; *B:* buiguia/ 13 *A:* acestor; *B:* acelor/ 13 *A:* se gândea; fi: gândea/ 14 *A:* murmura; *B:* buiguia/ 15 *A:* pe Mihu; fi. pe Iancu/ 15 *A:* şi Mihu; *B:* şi Iancu/ 16 *A:* bădiţa nu-1 are la stomah; *B:* bădiţa său nu-1 are bine la stomah/ 18-19 *A:* stratagema; fi; istoria/ 24 *A:* Mihu: *B:* Iancu/ 25 *A:* îl întrebă; fi. întrebă/26 *A:* ţiuie capul; *B:* ţiuie în cap/ 29 *A:* — Şi mai?..., *B:* Ei bine?/32 *A:* Ba îndură-te, bădiţă; *B:* Ba nu te îndura, bădiţă/ 36 *A:* sa de; 8: sa, ba încă de/ 39 *A:* mi-a venit; fi: mi-a fost venit

105

3 *A:* face încă o dată; *B:* face o dată/ 4-5 *A:* Mihu, prefăcându-se că abia poate; *B:* Iancu, făcându se că nici nu mai poate/ 9 *A:* cu freamăt; 6; cu un freamăt/ 12 *A:* neboit; fi: neboit[41] (41. Aşa se zideau pe atunci cele mai multe case la români. Vezi Gratiani, ***De Despota Vallachorum principe,*** Varsaviae, 1759, p. 29: „casis trabe paleaque exaedificatis contenţi, quibus vim hyemis arceant")/ 14 *A:* că era ob'u; fi: că ar fi fost oblu/ 17 *A:* şi unde; 6: şi în cari/ 19 A; bizuit a; *B:* încercat de a/ 20 *A:* pofta; *B:* gustul/ 21 A:încercări; fi: pilde/

22 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 25 *A:* reprezintă!; *B:* reprezintându-1/ 26 *A:* roşie: *B:* roşie[42]. (42. Superstiţiunea poporară despre caracteriul Sântului Mina. Am auzit de la ţărani basarabeni.)/ 27 *A:* erau aşezate; fi; stau aşezate/ 31-32 *A:* progresistă... Trei: *B:* progresistă... dară cu toate astea fecioară, fecioară fără cea mai mică bănuială!.

Sunt bucurii mai pe sus de orice scepticism; aşa era, între altele, fecioria mătuşei Despei. Pentru a se încredinţa de asta, era de ajuns de a o vedea o dată în faţa. Trei/ 36-37 *A: tebencă* verde — un fel de stofă ce se fabrica pe atunci în Flandria şi era foarte căutată în orientul Europei — şi avea; *B: tebencă*[43]. (43. Această stofă, acum necunoscută, se aducea la noi din Polonia din timpurile cele mai vechi, precum dovedeşte aşezământul comercial al lui Alexandru cel Mare din 1407. Vezi ***Akty Zapadnoi Rossii,l.*** 1. p. 30. Tebenca, numită poloneşte ***tabin*** se fabrica pentru îmbrăcămintea femeilor. Vezi Golembiowski, ***Ubiory w Polscze,*** p. 245) verde, devenită galbenă din cauza anilor; şi avea/ 38 *A:* ţinea mult; *B:* ţinea foarte mult/ 39 *A:* sale; fi: sale[44]. (44. Fecioarele române nu purta)LIJ nemica pe cap. afară numai de flori. Gravura spaniolă din secolul XVI, intitulată ***Una donzella valaqua,în*** colecţiunea dlui V. Alexandrescu).

106

3 *A:* am venit să-ţi; fi. am venit ca sâ-ţi/ 8 *A:* am venit să; fi: am venit ca să/ 12 *A:* sînt; fi; sum/ 16 *A:* Mihu; fi: Iancu/ 19 *A:* Mihu; fi; Iancu/ 21 *A:* Mihule; fi; lancule/ 25-27 *A:* prea voinic! Nu ştiu ce mai are şi jupanul postelnic de-i gata să culeagă toţf copiii din drum, măcar că nu-i plac muierile!... Aşadar; fi- prea-voinic! aşadar/ 29 *A:* — Cale bună. vere!; fi: Dus bun, vere!/ 31 *A:* de haine; fi: de toate hainele/ 33-34 *A:* în versuri: „Purces-a; fi: în versuri şi foarte profundă: „Purces-a

107

2 *A:* Numai Măria Preacurată; *B:* Numai Maica Pieacuiuiu/ 8 *A:* la Mihu; fi: la Iancu/ 15 *A:* Mihu; fi: iancu/ 17 A; 1-a născut; fi. 1-a născut[45]. (45. Descântec auzit iii Moldova)/ 19 \: modul cum; fi: modul în care/ 19 *A:* adevărata-i; 6: adevărata sa/ 21 *A:* Mihu; fi: Iancu/ 26 *A:* meşteşugul ei; fi.- meşteşugul său/ 36-37 *A:* bădiţa Luca... — Ei bine!; *B:* bădiţa Cârjea... — Care Cârjea? — Vreau să zic bădiţa Luca...[46]- (46. Luca Cârjea este cel mai mare

diplomat moldovenesc din primul pătrar al secolului XVI; un personagiu foarte istoric.) — Ei bine

• 108

2 ,4; ca nu cumva să-mi lase; *B:* ca nu cumva să nu-mi lase/ 4 *A:* Iorgu să; *B:* Iorgu ca să/ 19 .4; ţi-oi da otravă; *B:* ţi-oi da o otravă/ 25 *A:* reconduse pe Mihu; *B:* reconduse acuma pe Iancu/ 26 *A:* tot ce se întâmplase; *B:* toată întâmplarea/ 26 *A:* şi-1 asigură; *B:* şi-1 înştiinţa/ 27-28 *A:* decât apă; *B:* decât curat o apa/ 29 *A:* vezi! Voi; *B:* Vezi! adause ca cu multă demnitate; Vezi! voi! 32 *A:* epocă; *B:* epocă[47]. (47. Moneta nominale de pe timpul lui Ştefan cel Mare, precum se vede din tractatele lui comerciali, era *grivn.i* polonă; grivna cuprindea în sine moneta reale de 40 *groşi.* 20 groşi sau o jumătate gnvnă era preţul unui bou. Despie toate astea în scrierea mea: *Comercial român între 1400-1500.)/* 33 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 34 *A:* Spune să-mi; *B.* spune, copile, să-mi/ 35 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 37 *A.* o voi bea; *B: o* voi bea-o

109

7 *A:* oricine; *B:* orişicine/ 11 *A:* Sofronie; *B:* Sofronie[48]. (48. Chir popă se numesc călugării în toate crisoavele din acea epocă. De acolo a rămas şi în letopiseţul lui Ureche expresiunea a *popi* în loc de a călugări. Vezi *Letop.* t. 1, p. 189)/ 15 *A:* apucăturile diavoleşti; *B:* apucăturile cele diavoleşti/ 17 *A:* hatman-, *B:* vornic/ 20 .4: cufundat; *B:* acufundat/ 30 *A:* Ce-i, dară, de; *B:* Ce-i de/ 32 *A:* mai întâi caracterul; *B:* mai nainte de toate caracterul/ 34 *A:* Gangurilor; *B:* Gangurilor[49]. (49. Această familie ne întâmpină necontenit în uricele lui Ştefan cel Mare. Cuvântul gangur însemnează până acum în dialectul basarabean o mică păseruică roşietică, numită în istoria naturală *pones pendulinus.)*

110

1 *A:* copilului; *B:* copilului său/ 4 *A:* Cracovia; *B:* Cracovia[50]. (50. Cum că în timpul lui Ştefan ce! Mare cei mai mulţi din nobilimea moldoveana studiau la Academia Cracoviană, dovadă cuvintele lui Cromer: „Cracovia habet Ac demiam quoque omnium diseiplinarum atque doctrinae studiis et professione florenem. Olim tamen quam am nune honestis disciplinis et frequentia praeceptorum iuxta ac studiosorum florentiorem... needum lutheranismo infectae, vel ferro Turcico divexatae et ferme subactae esent gentes finitimae". Ultimele cuvinte se pot raporta numai la moldoveni. Vezi Mizleri, *Historiurum Polomae collectio.* t. I, p. 130. Confereazâ un document foarte important în Wiszniewski, *Historia literatury polskiej,* t. 4, p. 444)/ 5 *A:* doctor în; *B:* doctor de/ 6 *A:* atunci; *B:* atunci[51]. (51. Wiszniewski, t. 4, p. 408)/ 7 *A:* înstăriţi; *B:* înstăriţi[52]. (52. Wiszniewski, *passim.)/* 14 *A:* a pierde... sufletul?... nu, ci averea; *B:* a pierde averea/ 15 *A:* nimic în cazul cel mai bun, aşadară; *B:* nemica; aşadară/ 21 *A:* etc; *B:* etc.[53]. (53. Malliot, *Recherches sur les costumes, passim.)!* 22-24 *A:* îl pironi mort cu gura deschisă. Toată; *B:* îl pironi pe loc cu gura deschisă şi mort. Toată/ 24-25 *A:* de a revedea pe unicul; *B:* pentru a fi revăzut pe nepregătite pe unicul/ 26 *A:* au fost; *B:* fură/ 29 *A:* stăpân; *B:* stăpânitoriu/ 31-36 *A:* boier, fie cât de mare, logofăt sau hatman, nu este încă a fi ceva, căci tronul singur era pe atunci tot, iar faţă cu tronul aproape de aceeaşi linie figura... mitropolitul. „Mitropolit! mitropolit cu orice preţ!" şi-a zis, dară, tânărul Gangur. Ei bine!; *B:* boier mare, vel logofăt sau vel vornic, al doilea *obraz* după domnul ţărei, nu este încă a fi ceva, căci tronul singurera pe atunci tot. El ştia că până şi bogăţiile sale nu era sigure într-o ţară unde capriciul principelui putea să-1 lipsească chiar de cap, adică de proprietatea cea mai proprie. Ei bine!/ 36 *A:* el; *B:* Sperea

111

1-3 *A:* Sofronie". Kir-popă" se zicea atunci despre toţi membrii clerului fără deosebire, fie laici, fie seculari. în scurt; *B:* Sofronie". în scurt/ 7A: gata - el, boier mare şi cărturar de prin ţări străine - a ajuta; *B:* gata a ajuta/ 12 *A:* isteţime; *B:* limbuţie / 13 *A:* anume: să; *B:* anume: cată să/ 15A: să ştie; B.cată să ştie/ 15 *A:* au fost apostolii; *B:* au fost şi apostolii/ 16 *A:* să fie om; *B:* cată să fie un om/ 17 *A:* să fie de neam; *B:* cată să fie de un neam/ 19 *A:* amănunte; *B:* amănunţimi/ 20 A: să-şi spună cugetul pe faţă, el; *B:* s-o şi arate pe nume, el / 21 *A:* a alege; *B:* de a alege/ 23 *A:* hotarele; B; otarele/ 34 *A:* a fost; *B:* fu/ 35 *A:* boieri, cu; *B:* boieri mari, cu/ 36-37 *A:* jupânesele cele mai religioase, dintre cari unele erau şi cele mai frumoase totodată, nu; *B:* jupânesele cele mai frumoase şi cele mai religioase nu/ 38 *A:* afară de kir-popa; *B:* afară numai chiar popei

r

12,4: *vi\xiw; B: viymv'**. (54. Traducere;' grecească a celebrei definiţiuni juridice „ius suum euique tribuendi". Vezi Theophili *Antecessoirs Instituta,* ed. Fabrotti, Paris, 1657, p. 7. - Despre autoritatea legilor greceşti la vechii români, vezi Cantemir, *Beschreibung,* p. 233)/ 14 *A:* Aceste; *B:* Acele/ 17 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 19 *A:* priceperea, căci; *B:* priceperea însăşi Sânţia ta, căci/ 20 *A:* n-am învăţat; *B:* n-am prea învăţat/ 24 *A:* a! lui; *B:* c-ai lui/ 28 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 28 *A:* a-i da codrul; *B:* a-i da lui codrul; 32 .4. avusese, căci; *B:* avuse de mai nainte, căci/ 36 A; voi, 3: vor"". (55. *Evang.* Matei, cap. 7, dupe ediţiunea belgrădeană din 1648.)/ 39 *A:* să; *B:* să-i/ 39 *A:* vrednic şi prin; *B:* vrednic prin

113

1 *A:* să ne vateme pe noi înşine; dreptatea însă ni; ne; 3: să ne vateme si pe care noi înşine i l-am fost dat Iui; dreptatea nu ne/ 2 *A:* a! lui. Mă; *B:* al lui fără ca să i-l fi dat noi. Mă/ 10 As-a; 3 a' 15 *A:* Mihu; *B:* iancu/ 17 *A:* o să; *B:* a să/ 23 A: cineva; *B:* mine. 24-25 A • totuna? - Să-1, 3: lotu-t*:?* -O crez, să-1/ 30 *A:* albe; 3: albe[56] (56. Hrana principală şi favorită a moldovenilor de pe atunci, dupre mărturia cronicariului Bielski: „bryndze w koziej skorce z bialym chlebem". Vezi *Sprawa ryccrska,* Krakov, 1569, p. 137j / 31 *A:* ce-1 va găsi; *B:* ce l-a găsi

114

2 *A:* epistolă; *B:* carte/ 5-7 .4; *Partea a Il-a: Ba n-am scăpat de el! Cap. I; B: Epizodul I. Ursita. Capul VIU* 8 *A:* lungi; *B:* epice/ 9 *A:* Bodnârescu; 3. Pelimon/ 12 *A:* a răspândit; 3; răspândi/ 13A; frumuseţe în; 3; frumuseţe zugrăvit în/ 14 *A:* român; 3; român[57] (57. Schott, *Wahchische Maehrchen,* Stuttgart, 1845,p. 184.)/ 17 *A:* ochilor- *B:* ochişorilor/ 21 *A:* culmile Libanului; 3: muntele Livanului/ 21-23 *A:* sântul Dumnezeu: este cineva mai zvelt decât mine! Vai; *B:* sântul Dumnezeu; nu mai sum eu cel mai gingaş! Vai!/ 28-29 *A:* nu lesne; *B:* nu aşa lesne

2 *A:* pe un; 3; un/ 5 *A:* aflu; 3: Auz/ 5-6 A: pot zice cu fală că nimeni nu-1 întrece în putere; *B:* poci zice atât, că nu-1 întrece un urs... în putere/ 7A; sînt; 3; sunt/ 8 *A:* Andrei; 3: Andrei[58]. (58. Despre Apostolul Andrei la nişi vorbeşte *Cronica* lui Nestor, vezi în Safarjk, *Slawanske •itarozitnosti,* Praha, 1837, p. 992. Moldovenii au o tradiţiune că Apostolul Andrei ar fi fundat biserica din satul Şerbeşti dc lângă şanţul lui Traian. Vezi Meir, *O pisanie Oczakowskoi zemlî,* Peterb. 1794, p. 67.)/ 10 *A:* sînt: 3; sunt/ 11 *A:* dânşii; *B:* ei/ 1 IA: sînt; 3: sunt/ 1 1 A: de vom; 3: d-om/ 11 A: îi strivim; 3: îi vom strivi/ 12 A: picioare; 3: picioare[59]. (59. Despre aceste negociaţiuni, Karamzin, t. 6, p. 109, edit. Einerling.)/ 23 A: ţara; 3: patria/ 24 *A:* ţărei; 3: patriei/ 24-25 *A:* iartă Dumnezeu; 3: iartă şi Dumnezeu/ 27 *A:* carte scrisă pe; 3: carte pe/ 28 *A:* sînt spuse; 3: sunt scrise/ 29 A: orice; 3: oricare/ 30 A: eşti romancă; 3: eşti o romancă/ 33 *A:* lumea, 3: lumea[60]. (60. Acest letopiseţ, scris slavoneşte, se reproduce totdauna la un loc cu cronicul rusesc numit *Voscresenskaia letopis.* Vezi extrase din el în Karamzin, t. 4, nota 388.)/35 *A:* lăcrimat vocea; 3: lăcrimat argintia voce

116

1 A: a plecat; 3: plecă/ 3-4 A: o mumă vitregă; 3: o vitrigă/ 5 *A:* drăgăstoase; acolo; 3: dragostoase; de acolo românii împrumutară două nenorocite vorbe: „rob" şi „stăpân"[61]. (61. „Rob" ruseşte „rab" era în limba veche tot rob. „Stăpân" era un cuvânt arnănto-bulgăresc, ale cărui urme se recunosc în vechime şi în alte limbi slavone. Vezi: Miklosich, *Lautlehre der slavischen Sprachen,* Wien, 1852, p. 32.) Şi încă bine să fi împrumutat numai vorbe! Acolo/ 9 A: Elena; 3: Elena Moldoveancă/ 14 *A:* străină!...; 3: străină!... Moscua!/ 15 A: a deşteptat; 3: a ocazionat/ 15 A: Cine să; 3; Cine o să/ 16-17 *A:* Copilul Sofiei sau copilul Elenei? Vasile sau Dimitrie?; 3: Copilul Sofiei, Vasile sau copilul Elenei, Dimitrie?/ 20 A; ştia; *B:* ştiu/ 21-22 *A:* de pământeni; 3; de oameni pământeni[62]. (62. Karamzin, t. 6, 171.)/ 22 *A:* câţiva însă, o; 3; câţiva, *ol* 23-24 *A:* şi ţinând la curte o; 3: şi închipuindu-şi şi curtea din *ol* 31 *A:* se zbuciumă; *B:* se vânzoleşte/ 34 A: un evreu; 3: un mârşav evreu/ 34 *A:* numit; 3; pe nume/ 35 *A:* *Evangeliul,* tâgăduia; 3; *Evangeliul* lui Crist, tăgăduia

117

1 A: secret; fi. ascuns/ 4 *A:* de scandalul evreismului; fi: de tristul scandal al evreismului/ 5 *A:* va li mai ascultată; **B:** va fi ascultata' 6 *A:* noru-ta; *B:* nora ta/ 7 *A:* pe greci; B: pe mişeii săi greci/ 7 *A:* popor vorba; fi: popor mincinoasa vorbă/ 9-10 *A:* evreică. Elena; B. evreică[63]. (63. Karamzin, t. 6, p. 122.) Şi vestea a zburat departe-departe, precum zboară totdauna calomnia. Elena/ 11 ,4: icoanei ce-şi aduse; *B:* icoanei o aduse/ 1 1 *A:* din Moldova; fi: din scumpa Moldova/ 13-14 *A:* română. Cerul; **B:** română. ..O Maică Precistă! Scapă din cursa vicleniei pe nevinovata-ţi *şerbii!* Peştii se ascund în vulvoarele apelor, fiarele se adăpostesc în hârtoapele codrilor, păsările năzuiesc la desişul frunzelor şi la ceaţa norilor, dară *mezerul* om, respins de cleveta asemenilor săi, numai în tine îşi *repauză* nădejdea şi cugetul, o Maică Precistă[64]. (64. Ideea acestei rugăciuni este luată dintr-un cântec naţionale. Deosebita devoţiune a românilor pentru Maica Domnului este un fact observat la toate popoarele evului mediu. Vezi Halam, *L'Europe au moyen-âge,* t. 4, p. 130.) Ceriul/ 19 *A:* pe de alta; B: pe de altă parte/ 19 .4: boieri îndemnară; B: boieri tineri şi strulubatici îndemnau/ 20 *A:* a da; *B:* de a da/ 20-22 *A:* şi a se răscula împotriva ţarului. Straşnicul; *B:* şi de a se scula împotriva însuşi ţarului... căci D-zeu le întunecase judecata! Straşnicul/ 23 ,4: îi descapirează; **B:** îi descăpăţâneazăV 24 *A:* prin; *B:* p'en/ 30 *A:* hotărâtă; 6: otărâtăV 31 *A:* unde-1; **B:** unde îl/ 34 *A:* amvonului; 6: ambonei/ 35-36 *A:* pe fruntea copilului; B: pe mândra frunte a copilului/ 38 *A:* la banchetul; *B:* la măreţul *benchet*

118

1 *A:* cu lanţ; fi: cu un lanţ/ 4 *A:* 1498; fi: 1498[65]. (65. Karamzin, p. 172.)/ 6 *A:* boierilor şi porunci a se da; *B:* boierilor, porunci *voinicilor şi pârcălabilor şi vătaşilor* să dea/ 7-8 *A:* veselească. Dar; fi: veselească, zise popilor să slujească molebine... Dară/ 8 *A:* viclenia; B: astuta/ 13 *A:* trecut un; *B:* trecut bine un/ 15 *A:* că Elena; fi; că biata Elena/ 16-17 *A:* privegheare. Niciodată; B: privegheare... e destul a zice: sub o privegheare moscovită! Niciodată/ 17 *A:* a fost; B: fuse/ 20 *A:* mie; B: mie[66] (66. Karamzin, p. 196.)/ 24-25 *A:* Datoria firească a părinţilor; fi: Datoria părinţilor/ 25-27 *A:* copii". De atunci el nu s-a mai sculat din pat. *Cap. II; B:* copii". Şi el muri. La începutul anului 1505, Elena află că tatăl său nu mai este. Această fatală ştire fu pentru nefericea jertfă ca groaznica voace a îngerului de moarte. Aşadară, chiar de la cea de întâi legătură cu străbunii noştri. Muscalul împinse în mormânt pe cea mai frumoasă romancă şi pe cel mai viteaz român. *Cap. VIII/2^, A: Din care se vede cât de*

rău este de a; fi: *în care se probează fatalitatea de al* 30 *A:* Dacă vi s-ar fi întâmplat; fi; Să vi se fi întâmplat/ 31 A: 1 iuliu; fi: 2 iuliu/ 34 *A:* o suflare; fi: o ţipenie/ 35-p. 119, r. 1 A: vie. Şi cu; fl: vie[67]. (67. Schott, *Walachische Maechrchen,* p. 115.) Impresiunea ar fi devenit şi mai sombră, să vă fi adus aminte că era tocmai o zi de marţi, o zi foarte nefastă în credinţa poporului nostru, o zi în care, după părerea celor mai bătrâni, se va împlini sfârşitul lumii. Şi cu

119

1 *A:* cu Sodoma; **B:** cu păcătoasa Sodoma/ 2 *A:* Gomora, se deosebea; *B:* Gomora, din contra se deosebea/ 3 *A:* bisericuţe; B; bisericuţe[68]. (68. Cantemir, *Beschreibung der Moldau,* p. 66.)/ 4 *A:* Dumnezeu a lipsit-o dodată de acea; *B:* Dumnezeu s-o fi lipsit hurduz-burduz de acea/ 5 A: umane *B:* umane[69]. (69. Cantemir, în pasagiul citat în nota precedinte, zice că Suceava avuse 16.000 de case. „Ausser der Fuersten und der Vornehmen Palaesten, zaehlte man da selbst 40 steinerne und verschieden hoelzerne Kirchen, und 16.000 Privathaeuser, welche aber alle nachdem die fuerstliche Residenz von dar verlegt worden, verfallen sind")/ 5 *A:* ore înainte; *B:* oare mai nainte/ 6-7 A: capitale? Dar; *B:* capitale, mişcându-se în jos şi în sus, mişcându-se necontenit ca nişte adevăraţi români? Dară/ 7 A: pierit; cel; *B:* pierit sau cel/ 7-8 *A: ei,* căci iată arătându-se; B: ei, pe care, totuşi, nu-1 putem crede a fi fost cel mai bun, căci, iată apărând/ *11 A:* pământului, care, acuma, străbătând pustiitele; fi: pământului, şi care, străbătând singur pustiitele/ 12 *A:* avea el însuşi aerul de a fi o minune; fi: avea acuma el însuşi un aer de minune/ 14 A: nu va întâmpina; fi; nu va fi demnă a întâmpina/ 15 A: o căutătură; fi: o singură căutătură/ 16 *A:* ceafă; **B:** cap/ 21 *A:* Vodă. Aci se înălţa: **B:** *vodă,* pe care se înălţa/ 22 A: *pânză; B:* pânză[70]. (70. Despre atare construcţiune a cetăţilor se vede, între altele, din Miron Costin, *Letop* t. 1, p. 24, în capul intitulat „De cetăţile terilor acestora".)/26 *A:* etc. în caz; fi: etc. Era vederat că, în caz/ 28 *A:* să susţină; B. susţine/ 32 A; turnuleţe; fi: turele/ 33 *A:* fier- *B:* fier[71]. (71. Maciejowski.)/ 35 A: sînt; fi: sunt/ 35 A: ticsite; fl: îndesuite/ 36 A: dar; *B: cil* 37 *A;* nu vezi; B: nu vedeţi

120

1 A: punct; B: punt/ 2 A: tuturora; B: tutora/ 2 A: sînt; *B:* sunt/ 4-5 A: fenomenului, să aflaţi împregiurarea; fi: fenomenului, prin care să aflaţi ce

împregiurare/ 7 .4: nu lasă a recunoaşte; B nu ţi iartă a recunoaşte/ 7 *A:* fiecărui val; *B:* fiecărei unde/ 8 *A:* care; *B:* ce/ 8 .4: minutul; *B:* minutul său/ 9 A: diapazon, devine *B:* diapazon sau devine/ 1 1 *A:* printre: B: pentre/ 14 *A:* clipa, apoi, sărind; B. clipă şi sărind/ 14 *A:* umerii; fl: umerile/ 15-16 .4; cupeţ-pitar - adecă neguţitor brutar în limba de astăzi -, individ cu burta mare şi spete largi, se încercă; *B: cupei picur*[72]. (72. *Cupei i.* cuvânt slavon, cu care se numesc neguţătorii în chrisoavele vechi şi chiar până la secolul XVIII) cu burta marc se încerc:!/ 17 /\: bustul cel voluminos al burghezului ca de; fl: bustul nenorocitului neguţătorii! ca de/ 18-19 *A:* protestă lovindu-1; *B:* protestă în faptă lovindu-1/ 19 *A:* picioare, astfel că bietul; *B:* picioare şi bietul/ 22 *A:* de aci; *B:* apoi/ 23 *A:* cari; *B: cel* 24 ,4: râzând; fl: râzându-se/ 26 *A:* dendată; B: de îndată/ 26 *A:* hatmanul Arbure; B: vornicul Boldur/ 27 A: vro zece; 8: veri o zecime/ 29 *A:* se sili a pătrunde; 8; se bizui aci a pătrunde/ 29-30 A: hatmanului; *B:* vornicului/ 3! A: Arbure; B: Boldur/ 32 A: poartă. Intrând; B: poartă şi intrând/ 35 A: aramă; B: aramă[73]. (73. Maciejowski)/ 36 A; hatman; *B:* vornic/ 37 A: Să lăsăm gloatele; B: Să lăsăm acuma gloatele/ 37-38 A: să lăsăm pe ducepalul lui Arbure; *B:* să lăsăm şi ducepalul lui Boldur/ 38 *A:* hatmanul; *B.* vornicul.

121

1 A: cauza subitei; B: cauza şi a subitei/ 1-2 A: Sucevei, neobiciunita alergare; fl: Sucevei şi a neobicinuitei alergări/ 2 A: vânătorului şi curioasa îmbulzire; B: vânătorului şi a curioasei îmbulziri/ 5 A: acum; B: acuma/ 6 A: foc mai învăpăiat ca; 8; foc îndoit ca/ 9 A: purtă o; 8: purta cu deminitate o/ 11 A: Restul odăii; B: Cellalt spaţiu al odăii/ 12 A: poporan; 8: poporar/ 15-16 *A:* vistieri! Când; 8: vistieri[74]. (74. Alecsandri, *Balade,* t. 2, p. 30, în cântecul despre Ştefan cel Mare şi fiul său Bogdan.) Să nu întrebaţi: cine plângea în această funebră şi solemnele adunare? întrebaţi mai bine: cine nu plângea? Când/ 16-17 .4: au deschis uşa şi au lăsat să între hatmanul Arbure, Ştefan; *B:* deschise o uşă şi lăsară să intre vornicul Boldur, Ştefan/ 19 A: trăgănată, al; 8: trăgănată, dar al/ 20 A: poveţe; 8: povăţuiri/ 21 A: - Tu, fiule; 8: O, fiule' 28 *A:* Dar; B: Dară/ 28-29 A: naşterii unui om este cel dentăi; B: naşterii mele fuse cel întâi/ 30-31 *A:* că vă ameninţă ghearele; *B:* că văz ameninţându-vă la coastele voastre ghearele/ 31 A: păgân însetat; *B:* leu numit Soliman, însetat/ 36-p. 122, 1 *A:* munteni. Credeţi; *B:* munteni, cari, deşi duşmani ai noştri, totuşi sunt si ei creştini... Credeţi

122

1 A: Moldovă, aceea care, *B:* Moldova, care/ 2 A: sale. aceea care; *B:* sale, care/ 3 A: inimă a răzbătut el totuşi, luându-ne; 8: inimă intrase, lândû-ne/ 5 A: va fi; *B:* fi-va/ 5 A: va suna; B: va fi sunat/ 7 ,î,t; B; sunt/ 13 *A:* buzele-i; fl: buzele se/ 16 A; dar; B: dară/ 16 *A:* Ştefan; B: Ştefan cel Mare/ 16 A; învinge coşmarul/ 17-18 A: departe: - Precum; 8: departe: - Să nu credeţi în muscali! Atâta vă spui: să nu credeţi în muscali! Să nu credeţi! Precum/ 23 *A:* urgia; B: furia/ 28 A: ajutaţi-l; B; ajutaţi-i/ 30 A: Dar; 8. Dară/ 34 A; Moldovei; 8: Moldovei[75]. (75. Acest testament politic, cu puţine modificaţiuni, se publică pentru prima oară în Cantemir, *Geschichte des Osmanischen Reichs,* Hamburg, 1745, p. 279-81, unde se începe aşa: „O, mein Sohn Bogdan, und ihr meine Mitstreiter im Kriege...")/ 36 *A:* ţării; voi vorbi acum de păcătosul; *B:* ţării: îmi este iertat acuma de a mă îngriji şi de păcătosul/ 37-39 A: suflet... Vă rog, iubiţilor mei fraţi, de a mă ierta pentru nedreptăţile ce le-aţi suferit de la mine... Ochii; B: suflet... A omului este de a greşi, dară mai ales greşesc păstorii noroadelor; căci lor li se cere seama de toate. Aşadară, vă rog, iubiţilor mei fraţi, de a nu-mi bănui pentru nedreptăţile ce le-aţi suferit din vina domnului vostru... Ochi;/ 39 *A:* hatmanului Arbure; *B:* vornicului Boldur

123

1 *A:* hatmane; B: vornice/ 1 A; Sînt; *B:* Sum/ 2 A: hatman; B: vornic/ 8 A: pe o altă; fl; pe altă/ 10 A: Arbure; B: Boldure/ 12-13 A: Şarpe... Vodă nu-l mai auzea: se părea adormit; B: Şarpe... Dară vodă nu mai era în viaţă/ 14 *A: Cap. III; B: Capul IX/* 17 A: agonia; B: moartea' 18 *A:* succesiunii; B: succederii/ 20 A: secolii; 8: secolul/ 21 *A:* luptă între; B: luptă feudală între/ 24 *A:* pe de altă; B. de altă/ 24-25 A; puterile pentru; B: puterile lor pentru/ 27-28 *A:* aristocraţii alegeau domni, dar îi alegeau numai; B: aristocraţii să numească domni, dară să-i numească numai/ 30 *A:* ingenioasă, cu cât ea; 8: ingenioasă, că ca/ 33 A: ei înşii; 8: ei înşişi/ 35 A: aceasta; *B:* asta

124

2 *A:* ca şi la; B: ca la/ 3 *A:* părinţilor; B: părinţilor[76]. (76. Vezi articolul meu despre Petru Rareş, în *Lumina,* t. 2, p. 64 şi articolul meu despre Ionaşcu, în *Tribuna română,* 1861, nr. 112, p. 4)/ 6 A: învederat; B: vederat/ 8 A: a

dobândi; fi. de a dobândi/ 10 *A: domn; B:* domn[77]. (77. Urechea, în *Letop,* t. 1, p. 156)/ 11 *A:* Chiar înainte de a muri; *B:* Chiar în ziua morţii/ 14-15 *A:* al principelui; *B:* al răposatului domn/ 17-18 *A:* Geronimo da Cesena; *B:* Vatini/ 23 *A:* de aşa numita; *B:* de la aşa-numita/ 25-26 *A:* românii; iar; *B:* românii[78]. (78. în privinţa asta voi vorbi în scrierea mea *Comerciul român între 141)0-1500.* Docamdată voi cita aşezământul comercial al lui Alexandra cel Bun, în *Akty zapadnoi Rossii,* anno 1400); iară/ 33-34 *A:* numărul. Ungurii; *B:* numărul grămezei. Ungurii/ 34 *A:* vecini; *B:* megieşi/ 34 *A:* Măcelarilor; *B:* Măcelarilor[79]. (79. Ungurii cojocari locuiau în Suceava chiar mai nainte de a doua descălecare a Moldovei. Vezi Eustratie Logofătu, în *Letop.* tom 1, apendice, p. 5)/ 35 *A:* steagul; *B:* steagul lor/ 35 *A: crame,* adecă prăvălii, slugi; *B: crame*[80]. (80. Cramă, de la cuvântul nemţesc Krambude, se numeau atunci prăvăliile cu mânunţişuri. Vezi aşezământul comercial al lui Alexandru cel Bun), slugi/ 36 *A:* boiereşti, ştrengari şi; *B:* boiereşti şi

125

5 *A:* carc-i; *B:* care îi/ 6 *A: Zonara; B: Zonara*[81] (81. Vezi *Cztenia ivtoskovskago Obsczestva istorii,* anul 3, nr. I, unde acest manuscript e reprodus în întreg)/ 11-12 *A:* scrisă a fj..." în acest; *B:* a fi scrisă. - Apoi vezi, Iorgule, că cărturariul tău el însuşi nu ştie ce vorbeşte? - Nu se poate, bădiţă, căci aşa e scris. - Judecă singur; el zice dentâi că duhul trebuie să fie în minte; apoi, mai jos, tot el zice că duhul trebuie să fie în inimă. - Ei bine? - Dara mintea şi inima nu sunt totuna; deci, se încurcă cărturariul... în acest/ 16-17 *A:* picioare. - Cine mi-a spus-o! Mă mir; *B:* picioare. Mă mir/ 22 *A.* Ba chiar; *B:* Şi chiar/ 22 *A:* Des-demineaţă; *B:* Desdemineaţă[82]. (82. Moartea lui Ştefan cel Mare se întâmplă (l] a o oră după răsăritul soarelui, precum arată contimpureanul Miechowski, *Chronica Polonorum,* Cracoviae, 1621, p. 375: „Anno 1504, die Martis, secunda Iulii, post ortum solis una hora")/ 27-28 A. Vodă? Văzurăm; *B:* Vodă. Mai la ziuă, văzurăm/ 29 *A:* şi am, fi: ş-am/ 29 *A-* de la unii că vodă a şi murit; *B:* de la unii, de la alţii cum că vodă a murit/ 31 *A:* şi ce să vezi?; **B:** şi să vezi ce lucru!/ 33 *A:* este acela care a otrăvit; fi; este care ar fi otrăvit

126

3 *A:* de a scăpa; *B:* a-i scăpa/ 6 *A:* să încalece; fi; să se călărească/ 7 *A:* Ursul; fi: Ursul[83] (83. Numi vechi româneşti, din catalogul publicat în Venelin, *Vlaho-bolgarskiia gramaty,* Petersb, 1849, p. 341)/ 8 *A:* Focşo, aleargă fi. Focşo încalecă şi aleargă/ 10-1 1 *A:* năvăleşte? De unde o ştii d-ta? - Aşa; *B:* năvăleşte? - Aşa/ 26 *A:* păcătoşi mai păcătosul; *B:* păcătoşi, păcătosul/ 28-30 *A:* Sofronie se retrase apoi cu o patriotică smerenie, zicând în gândul său: „Un mare pas spre Mitropolie!" Pe când; 6: Sofronie se uită cu mândrie la producerea mânelor sale şi se retrase cu o patriotică smerenie. Pe când

127

1 *A:* tătari; 6: tătari[84] (84. între documintele Monastirii Sf. Sava, în Comisia documentale, se află mai multe crisoave de la Ştefan cel Mare, din cari se vede că tătarii, ca şi ţiganii, erau robiţi în Moldova, se puteau vinde, schimba etc.)/ 1 *A:* grădinari, bărbaţi; fi; grădinari,de calici, bărbaţi/ 3^1 *A:* Vodă! - La palat! După mine, fraţilor, striga; fi; Vodă. - Hai fraţilor, la curtea domnească! Vă dau jaf toată visteria, să se bucure sărăcimea! striga/ 6-7 *A:* domnie. Era; *B:* domnie. - Să fii sănătos, Măria ta! răspunseră mii de voci! - După mine, dragilor mei puişori! Capul acestei mişcări era/ 8 *A:* care domnul; **B:** care răposatul domn/ 9 *A:* înainte, Petru; 6; mai nainte de moartea părintelui său, Petru/ 10 *A:* Beisen; fi: Beisen[85] (85. Şoltuzii, de la germanul Schultheis, ceva ca preşedinte al municipalităţii, era[u] dintru-ntâi nemţi, precum se vede din notiţa polonă a lui Miron Costin, asupra statisticei Moldo-Valachiei în *Pisma Borkowskiego,* t. 1, Lwow, 1858, p. 274)/ 11 *A:* pe care; *B:* şi pe care/ 11 *A:* 1-a apărat; fi; 1-a fost apărat/ 13 *A:* de popor, încât; fi. de toată prostimea Sucevei[86] (86. Principiele pure democratice ale lui Petru Rareş şi amorul poporului pentru acest mare principe apar din o notă cuntimpureană, publicată în Engel, *Geschichte der Moldau,* p. 185; „plebem ab injuria potentiorum defendebat"), încât/' i3 A; a scula; *B:* de a scula/ 15 *A:* vel-stolnicului; fi. vel-stolnicului[87] (87. Miron Costin, în scrierea polonă supracitată.)/ 25 *A:* dar; *B:* dară

128

5 *A:* număr, ei izbutiră; 6. număr, totuşi ei lesne izbutiră/ 6 *A:* a scoate; fi: de a scoate/ 6 *A:* pe Geronimo, jumătate; *B:* pe Vatini, pe jumătate/ 6 *A:* Dar; *B:* Dară/ 8 A; a face; fi; de a face/ 8 *A:* înainte, şi nu ştiu; fi; înainte. - Cosiţi-i ca pe nişte snopi! strigă Luca, dând pinteni calului şi lovind cu sabia în capul unui ungur cojocar. Un peptos măcelar se aruncă asupra lui Luca şi-1 apucă de

picior, silindu-se a-l trage de pe cal. Luca îi seceră capul. Cu toate acestea, lupta devenea prea nepotrivită şi nu ştiu/ 10-13 *A:* coastă. Liniştea a devenit însă perfectă numai atunci când Fliondur a declarat „pe cinste" că Ştefan Vodă n-a murit încă. Să ne-ntoarcem; fi: Coastă. Să ne-ntoarcem/ 14 *A:* Fliondur, el alergă; fi: Fliondur, el simţi necesitatea de a scăpa cu fuga şi, strecurândti-se printre popor, apucă a alega/ 17 *A:* inscripţiunile cele ultradevotate ale lui; 6: inscripţiunile lui/ 18-19 *A:* el zâmbind, şi, fi: el şi/ 19 *A:* urmare, aici, fi: urmare, numai aici/ 19 *A:* n-o să; 6: n-are să/ 24 *A:* Geronimo; fi: Vatini/ 38-39 *A:* crainicii, adecă heralzii domneşti, înştiinţară; *B:* crainicii domneşti înştiinţară

129

1-2 *A: Cap. IV în care cei vii se încurcă şi un mort vine să-i descurce;* fi: *Capul X In care se scrie cum Luca capătă armăşia din aceeaşi cauză din care Fliondur fu scos din armăşiel* 3 *A;* Zăcând pe patul morţii; *B:* în ajunul morţii/ 4-5 *A:* Bogdan; pentru a se asigura apoi contra; *B:* Bogdan Vodă; ba nici chiar acest jurământ nu i se păru încă a fi destul de mulţumitor, ci pentru a se asigura mai bine contra/ 7 *A:* oricui; fi; orişicui/ 8 *A:* Bogdan; fi: Bogdan Vodă/ 11-13 *A: pe paloşele noastre.* Astfel era jurământul militar pe atunci. Şi, în; fi: pe paloşii noştri[88] (88. Aceasta este formula cea mai sacră a jurământului la vechii români, precum vedem din Della Valle, care îi cunoştea bine şi scrise sub Petru Rareş: „gli diede nelle mani la litera del Capitanio de Moldavi la qual era scritta in latino, et era di questo tenore: Signor Gritti venite... perche vi promettiamo per Dio, per la virgine Măria, per li quattro elementi, per il vino, per la nostra scimittara, che voi venirete sicuro...? Vezi *Narratione della morte dell AI. Gritti,* publicată în *Magyar Tortenelmi tar,* t. 3, p. 46.) Un jurământ înfricoşat! Şi în/ 15 A: domn, ba încă de cel mai; *B:* Domn şi de cel mai/ 18-19 *A:* De ce? Bogdan; fi; de ce? pentru că, după espresiunea satirică a străbunilor noştri, *căta c-un ochi la făină şi unul la slănină!* Bogdan Vodă/ 20 A: o talie; fi: cu o talie/ 22 *A:* elegante; fi: eleganţi/ 22-23 *A:* dar cu toate acestea îi strica; *B:* dară toate astea le strica,' 24 A: Grozav; fi: Grozav[89] (89. Urechea, *Letop.* t. 1, p. 146.)/30-31 *A:* a fi *mândri; B:* de a fi mândri[90] (90. Gratiani, *De Despota Vallachorum principe,* p. 24: „In principatu adipiscende iis, qui opibus pollent, multum affert momenti decora facies, procesritas, et forma corporis, quam Barbari maxime in suiş regibus requirunt; usque eo, ut si quis forte membro al quo captus, aut cicatrice, aliove corporis vicio deformis fuerit, et vel nobilissimo, minus excellenti forma, facile praeferant.")/ 32 A: pe care o; fi: ce

ol 36 A: bună; fi: bună[91] (91 . Langlois, *Chefs-d'oeuvre du theâtre indien,* t. 1, p. 150)

130

1 A: Dar; fi; Dară/ 6 A: *întunecat"; B:* întunecat[92]. (92. După ediţiunea racoţianâ a *Noului Testament)/ 9 A:* lua şi el măsuri; fi: lua măsuri/ 11-12 A: principe, pe când tată-său zăcea în amorţire, pe de o parte; fi: principe, chiar în seara morţii părintelui său, pe de o parte/ 13 A: pe de alta chemă; *B:* pe de altă parte chemă' 26 A: S-a făcut; 6: Se făcu/ 28 A. capul... Mai în; fi: capul... Fliodur făcu o adâncă plecăciune. - Mai în/ 31 A: Fliondor, ar fi; 6: Fliondor îmbunându-se, - ar fi/ 34-35 *A:* bine... vro câteva ţepe. - Aşezate; *B:* bine să dăm norodului o... o... o pildă. - Ce vrei să zici cu pilda? - Ar fi bine... adică aşa făcuse în ajunul alegerii sale pe Câmpul Dreptăţii în D|umnelzeu, *reposatul* părinte al Măriei tale. - Tot nu te înţeleg, Fliondure. - Ar fi bine... vro câteva ţepe. - Aşezate/ 36 *A:* ghicit, stăpâne; *B;* ghicit de minune, stăpâne/ 37 *A:* dară, de prin închisori, trei; *B:*dară trei/ 38-39 *A:* doi'-prezece şi înleapă-i, ca să fie; fi; doisprezece; îi poţi lua de oriunde îţi va plăcea ţie, şi apoi înţeapă-i frumuşel ca să fie

îl

8 A: sminteală; fi: o sminteală/ 9-10 *A:* întâmplat a fi acum în Suceava numai; fi: întâmplat d-a nu fi acum aici în Suceava afară numai/ 13 *A:* aleagă domn; 6. aleagă de domn/ 15 *A:* sînt; fi: sunt/ 16 *A:* ar fi veniţi şi ei; *B:* ar fi şi ei veniţi/ 17-18 A; oăga de seamă. Aşa; *B:* băga in samă, ba dacă şi se va băga în seamă, cine a să cuteze a bănui! - Aşa/ 24 *A:* crede că; fi: crede cum ca7 26 A; Ureche; fi. Ureche"-'. (93. Ureche; *ioco supra)/ 21 A:* Câmpul Dreptatea; fi: Câmpul Direptatea sau Dreptatea/' 28 A; mari; fi: mari[94]. (94. *Ibidcm)!* 32 *A:* poporan; fi: poporana' 37 *A:* mătasa; *B:* mătasă[95]. (95. Balada *Grue Grozovanu)*

•> A- pintenog; *R:* pintenog*. «96. Despre gustul romanilor pentru asemenea cai, vezi Venei in, *Gramaty,* p. 205: „edin kon czern Mrscki pentenog...")/

2 *A:* el nu-ți; *B:* el nici nu-ți/ 3 A' venea să admiri; *B:* venea pofta de a admira/ 4 *A:* scumpe; *B:* scumpe[97]. (97. De.scripțiunea din Nowakowski, op. *citato,* t. 1, p. 121)/ 6-7 A; sucevene, având; *B:* sucevene și având/ 9-11 *A: camhă,* după cum se numea o grea stofă de mătasă de proveniență orientală. La stânga; *B:* de *camha*[98]. (98. O grea stofă de mătasă cu flori și aur, menționată în așezământul comerciale al lui Alexandru cel Bun.) La stânga/ 12-13 A; *șocărlat,* adecă ceea ce se zicea atunci franțezește *„escurlatc"* și italienește *„scarlatto",* un postav foarte fin, de culorile; *B: șocărlat,* de culorile/ 14 *A:* brâne grele de bogăție, cu; *B:* brâne atârnânde de greutatea bogăției, cu/ 21 *A:* fiecăruia; *B:* fiecăruia[99] (99. Cantemir)/ 22 *A:* vătășiile; *B:* vâtăriile/ 23 *A:* vulpi; *B:* vulpi[100] (100. *Magazin istoric,* t. 2, p. 44.)/ 24 *A:* pumnare; *B:* pumnaruri/ 24 A: argint, panțiri cu; *B:* argint[101] (101. Cantemir), panțirii[102] (102. Alecsandri, *Balade,* t. 2, p. 26. Cuvântul „pantira" însemnează polonește „za") cu/ 27 *A:* districte; *B:* ținuturi/ 28 *A:* Moldova; *B:* Moldova[103]. (103. *Statistica Moldovei din 1566,* publicată în Woicicki, *Biblioteca Starozytna pisarzy polskich,* t. 6, p. 66, enumera numai 24 ținuturi, însă ea lasă la o parte toată Pocuția și părțile Țărei Secuiești, cucerite sub Ștefan cel Mare.)/ 30-31 *A:* pârcălab, adecă cap militar și civil al districtului. Din; *B:* pârcălab. Din/ 32 *A:* culori, fără; *B:* culori deschise, fără/ 34 *A:* cătră; *B:* către

133

7 - p. 136, r. 22 *A:* și strigă: - Așadar, întru mulți ani de la Dumnezeu, să trăiască Bogdan Vodă!

Dar în același moment trei voci mai sonore au răsunat la spatele bătrânului logofăt:

- Să trăiască Petru Vodă!

Boierii și clerul, nemaiștiind pe cine să aclame de domn, tăcură.

Dintre curteni, unii au strigat: „Bogdan Vodă!" alții: „Petra Vodă!"

Ținutașii repețiră: „Să trăiască Petru Vodă!"

Breslele repețiră: „Să trăiască Petru Vodă!"

Gloatele repețiră: „Să trăiască Petra Vodă!"

Inchipuiți-vă critica pozițiune a lui Bogdan, care se afla în strălucitul cort din mijlocul terasei, așteptând cu nerăbdare momentul de a ieși radios denaintea poporului.

Deodată s-a răspândit o rumoare: „Mortul! Mortul!"

Mulți făceau cu spaimă cruci peste craci și se precipitau în laturi denaintea grozavei aparițiuni.

Pe un pat, dus de patru curteni, înainta spre terasă Ștefan cel Mare.

La dreapta și la stânga mergea câte un călău, îmbrăcat în roșu, ținând o secure într-o mână și o capră de tăiat lemne în cealaltă.

Cap.V

în care se demonstra „libertatea electorală", așa după cum s-a practicat în toții timpii

Știți că, tocmai în momentul când hatmanul Arbure cerea grație pentru postelnicul Șarpe, Ștefan Vodă adormise.

Acest somn, precursor al agoniei, a durat optsprezece ore.

Un mare zgomot într-o cameră învecinată a deșteptat pe muribundul erou.

- Ce este? întrebă el cu un glas ce abia se auzea.

- Nimeni nu-i răspunse.

Zgomotul creștea din ce în ce mai mult.

- Trebui să-1 deșteptați! Trebui! striga o voce furioasă.

- Ce este? repetă Ștefan destul de tare.

O ușă s-a deschis cu violență,și pe prag apăra un tânăr boier de o statură colosală, pe care curtenii, reținându-1 de brațe și de haine, în zadar se zbuciumau să-1 oprească.

- Ești tu, Barbovski? Intră... Lâsați-1...

Curtenii s-au retras. Cutezătorul june se apropie de pat, îngenuche, sărută mâna cea rece a lui vodă și murmură cu capul plecat:

- Stăpâne! Peste un ceas, cel mult un ceas, Bogdan Vodă va fi dat jos și poate chiar...

Ștefan s-a rădicat cu iuțeală, ca și când ar fi încă plin de viață.

- Răsturnat? Cum? Unde? De cine?...

- Patra boieri, Măria ta, s-au hotărât astăzi, acum, pe Câmpul Dreptății, a striga: „Să trăiască Petra Vodă!" Acești patru boieri sunt: Ieremia Hudici, Filip Dajbogă, Gavrilă Bucium și... și eu. Pe mine m-a biruit remușcarea cugetului și-i trădez pe tovarășii mei. Fă ce știi, stăpâne!...

Barbovski se'sculă și scoase din brâu un pumnar.

- Dar nici mișelul trădător nu trebuie să trăiască!...

Zicând aceasta, el își înfipse în inimă sâmeeaua pumnarului și căzu jos.

Era ca un trunchi de brad izbit de trăsnet.

Auzind zgomotul, vro șase curteni intrară în odaie.

- Tu, Cujbă, adu îndată un doftor să caute pe acest boier...

Unul din curteni se închină și plecă.

- Tu, Paliță, cheamă călăi...

Un al doilea curtean făcu ca și cel dentâi.

- Voi, adause vodă către ceilalți patru, rădicați patul și duceți-mă la Dreptate.

Ştefan se părea trans'igurat. Ochit săi, stinşi cu câteva minute înainte, strălucea acum cu o văpaie terib'lă. Vocea-i luă un timbru limpede şi pătrunzător. Mişcările-i erau energice.

Iată în ce mod neaşteptata apariţie a „mortului" înspăimântă poporul adunat pe Câmpul Dreptăţii.

Curtenii au dus şi au aşezat patul pe terasă, în apropierea mitropolitului.

Ştefan rădică capul de pe perină, se răzimă cu o mână pe umărul unuia dintre curteni, privi liniştit împregiur şi zise cu un glas sumbru:

- Ieremia Hudici! Filip Dajbogă! Gavrilă Bucium!...

Trei boieri, palizi de groază, ieşiră din şirurile celorlalţi, oprindu-se la o distanţă.

- Apropiaţi-vă!

Boierii au înaintat şi s-au aruncat în genuchi.

- Iertare! Iertare, stăpâne!

- Aşezaţi caprele voastre şi ţineţi securile gata, zise Ştefan către călăi.

O tăcere de mormânt domnea pe toată întinderea câmpului, fără să se auzâ o singură răsuflare din atâtea mii de piepturi.

- Tu, Hudici, ai pierdut steagul în bătălia de la Cosmin. Aşa este?

- Aşa, stăpâne...

- Capul pe capră!

Hudici s-a rădicat şi redobândi dodată tot sângele rece al unui om deprins a vedea moartea în faţă.

- Tu, Dajbogă, scris-ai cărţi viclene către Ţepeluş Vodă, poftindu-1 să năvălească în Moldova asupra Domniei mele! îţi aduci aminte?...

- Vai, Măria ta!...

- Capul pe capră!

Mitropolitul Teoctist s-a apropiat de cei doi vinovaţi, cari s-au confesat şi s-au împărtăşit.

- Dumnezeu să-i ierte! zise Ştefan cel Mare, şi să mă ierte şi pe mine... adause el cu o voce mai slabă.

Peste o clipă capul lui Hudici şi capul lui Dajbogă, lovite de securile călăilor, au căzut de pe cele două capre, rostogolindu-se la picioarele spectatorilor.

- Tu, Buciume... Pentru tine a lipsit a treia capră. Te iert.

Boierul, care aştepta să primească cu bărbăţie, ca şi ceilalţi doi, lovitura călăului, a leşinat de emoţiune, auzind: „Te iert".

Ştefan se întoarse către popor şi zise, apăsând asupra fiecărui cuvânt:

- N-am venit aici ca să vă împiedic de a vă alege domn pe cine vă place. Alegerea este slobodă, de tot slobodă. Fiind însă că, din mila cerească, mai am câteva ceasuri de viaţă, am voit să-mi împlinesc cea din urmă datorie,

pedepsind pe doi trădători. Acuma doresc să vă puneţi îndată un alt stăpân în locul meu. Pe cine voiţi?

Toţi, toţi fără exceptiune, au strigat: „Să trăiască Bogdan Vodă!"

Ştefan cei Mare a poruncit cuitenilor să-1 ducă înapoi la palat.

Peste câteva ore el a murit

Un veneţian care fusese martor la apariţiunea „mortului" pe Câmpul Dreptăţii, zice cu această ocazuinc despre Ştefan Vodă: *„Cossi come in vita ct sanitâ, ita in morte mostrd esser et terribile et prudente".*

Dindată după plecarea bătrânului principe, trâmbiţele şi buciumii începură a suna din dosul cortului de pe terasă. Bogdan Vodă ieşi; *B:* şi strigă. Bogdan Vodă ieşi

136

22-23 A: uşă. Câmpul; *B:* uşă. Principele era îmbrăcat în negm şi cu capul descoperit. Câmpul/ 25 A: dete; *B:* dede/ 27 *A:* fraţilor! Vă; *B:* fraţilor! zise domnul cu o voce sonoră. Vă

137

2 A: Bolduf; *B:* Luca Arbure/ 8 *A:* vornice; *B:* hatmane/ 11 A: Nimic, nimic; *B:* Nemica, nemica/ 1 1-12 *A:* numai să-mi prinză pe Rareş, şi atunci îl voi face chiar... îl; *B:* numai atâta, hatmane, ca să-mi poată prinde pe Rareş, şi atunci îl voi face chiar hatman... ba nu hatman! îl/ 13 *A: Cap. VI; B: Capul XI/* 14 A: că; *B:* cum că/ 18 A: fusese; *B:* fu/ 18-19 *A:* hatmanului Arbure; *B:* vornicului Boldur/ 25 A: puţin; *B:* puţinei/ 35 A: iar; *B:* iară

138

9 A - în Moldova; *B:* în mândra Moldovă/ 27 *A:* a; *B:* de a/ 30 A; Mihu începu a alerga; *B:* Iancu se aruncă a alerga/ 30 A: iar; *B:* iară

3 .4: alege...'; *B:* alege'[104]. (104. |Alecsandri|/ 4 A. Dar; fi Dară- 4 .4 simţi că Mihu lipseşte; *B:* pe Iancu lipsind/ 7 .4: Mihu; *B:* Iancu/ 10-11 A: lor. Băiatul; fi: lor, însă nici un răspuns nu venea. Băiatul/ 15 *A:* Dar; *B:* Dară' 15-16 A: sumbrele; *B:* sombrele/ 22 A: nouă ani, *B:* şase ani/ 28 A: no: S: n-or/ 29 A: când; fi: cum/ 30 A: lătratul; fi: bătaia/ 33 A: starea lui Mihu; *B:* starea nenorocitului Iancu/ 34 A: basmul; *B:* basma/ 35 A: bufniţe: fl. bufne/ 37 *A:* chiţcani; fi: guzgani/ 37 *A:* porci mistreţi; fi: porci sălbatici/ 38 A; chisăliţă... dar; *B:* chisăliţă...[105] (105. *Walachische Maerchen,* p. 216.)... dară

140

4-5 *A:* de movilita cea artificială; *B:* de la movilita artificială/ 5 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 7-8 A: angelică, care; *B:* angelică şi care/ 17-18 A; rom... Mihu; fi; rom[106]. (106. Cântec ţigănesc din Cogălniceanu, *Esquisse sur l'histoire des Cigains,* Berlin, 1837, p. 36. Traducerea literale iat-o: „De unde vine el? De unde sare el? Hai, fiule, sai! Nevasta merge şi cerşeşte, baba se închină pe vatră. Nevasta este ca un trandafir, baba este ca o broască ţestoasă. Nevasta se ia cu un june, baba se ia cu un moşneag.") Iancu/ 27 A; Concertul creştea; *B:* Concertul ciudatelor glasuri creştea/ 27 *A:* dar; fi: dară/ 28 A: Mihu; fi: Iancu/ 32 A: Mai ştii!; fi: Mai ştii ce!/ 34 A: Mihu; fi: Iancu

141

7-8 A: cruce şi sări; B: cruce, sări/ 1 1 A: la dreapta şi la stânga; *B:* în dreapta şi în stânga/ 13 *A:* Mihu; fi: Iancu/ 18 *A:* bănuieşte; fi: descopere/ 25-26 *A:* indian. în; B: indian, că figura lor poartă tipariul acetei origine, că înseşi obiceiele lor se pot observa până acum în moravurile unor caste de pe ţărmii Indului... în/ 26-27 A: ţigani sau „aţigani", acest; B: ţigani[107] (107. Le Beau, *Histoire du Bas-Empire.* ed. 1, t. 14, p. 242), acest/ 27-28 A: Asia Mică şi-n Egipt, distingându-se prin; B: Asia Minore şi în Egipt şi se distinse prin/ 29 A: încă a rădica; fi: încă de a rădica/ 31-32 A: Europei. Robia putu să dumesnicească; 6: Europei. Cronicele ruseşti menţionează amestecaţi la un loc cu comanii şi pacinaţii, o poplată neagră şi creaţă[108] (108. Cronicele ruseşti sub anul 1114, îi numesc „Czernie klobuki" cuvântul „klobuk" derivă de la verbul „klubiti", adecă „a încreţi". Credem, dară, că „Czernie klobuki" se poate traduce prin „negrii creţi" iară nu cum esplică Karamzin, t. 2, nota 218). Ţiganii au venit în ţările noastre, nu de peste Dunăre, căci i-ar fi înregistrat autorii bizantini, ci de peste Nistru, din părţile lacului Caspic. de unde veniră, de asemene, comanii şi pacinaţii. între capii ăstor din urmă ne întâmpină un Ceghene, precum se numesc până azi ţiganii din Oriintc, şi acel Ceghene, după mărturia contimpuranilor, era de *un neam obscur,* între pacinaţi[109]. (109. Vezi estradele din istoricii bizantini, în Stritter, *Memoriae populorum,* t. 3, p. 783, 816; „Cegenes genere obscurrissimo, nullisque natalibus") Numele naţionale al ţiganilor sau *cingari* apare lămurit în istorie, pentru prima oară pe la 1250, adică tocmai în epoca romanilor şi pacinaţilor"[110]. (110. Cogălniceanu, op. *cit.,* p. 4) Aceste patru consideraţitini combinate ne acordă o certitudine istorică, vreau să zic o mare probabilitate, cum că ţiganii rătăciră la noi o dată cu comanii şi pacinaţii, şi apoi, rămânând vagabunzi prin codrii României, după retragerea celorlalţi barbari ai evului mediu, fură apucaţi, biruiţi şi robiţi de către străbunii noştri, reveniţi din Făgăraş şî*din Maramureş. însă cucerirea română putu să dumesnicească/ 33 A: a cutreiera; fi: de a cutreiera/ 33-34 A: merei ai; B.Tnerei pustii ai

142

3-4 A: Europei. Văzând; *B:* Europei. Aceasta este istoria scurtă, dară critică, a acestei ginţi bizare şi enigmatice. Văzând/ 5 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 9-10 A: se culcă jos, amintindu-şi, din poveţile căpătate altădată de la hoţi, că; *B:* se culcă jos, amintindu-şi cele auzite, cum că/ 10 *A:* fie; *B:* să fie/ 12 *A:* unde; *B:* pe care/ 12 A: Mihu; B; Iancu/ 14 A: dormi; B: adormi/ 18 A: ruptă, iar; B: ruptă şi scârboasă, iară/ 25 A: Mihu; B: Iancu/ 27 A: era o; B: era mai degrabă o/ 31 A: frânghii; B: frânghii[111]. (111. Vezi cronica citată mai sus, *Memoires d'un bourgeois,* p. 674: „pour toutes robes une viciile ftaussoie tres grosse d'un licn de drap ou de cordc liee sur l'apoule, ci dessous un pauvre roquet ou chemise pour tous parements".)/ 32-33 A: ceata, cu o barbă lungă, purta o mantie de felendreş; B: ceata, purta o barbă lungă, o mantie de felendreş[112] (112. Un feli [del postav de F[l]andria, despre care voi vorbi în scrierea mea *Comerciul român.)/* 34 A; curele; B: curele[113] (113. Această descripţiune este luată din Cogălniceanu, *op. cit.,* p. 15)/ 35 A: Mihu; B: Iancu/ 36 A: sînt; *B:* sum

143

3 A: hicior; B: fecior/ 3 *A:* hapoi; fi: apoi/ 4 *A: Cap. VII; B: Capul XII/*5 A: sînt; fi: sunt/ 7 A: vornicul Boldur; 6: hatmanul Arbure/ 9 *A:* însoţeau să;

B. însoţeau, după obicei[114] (114. Cantemir şi articolul lui Bălcescu,în *Magazin istoric.)* să/ 10 A: Ia; *B:* ian'/ I 1 *A:* vornicul; B. hatmanul/ 17 *A:* cuvânt, cam; B. cuvânt într-o parte; cam/ 17 *A:* Dar; *B:* Dară/ 24 *A:* vornicul; *B:* hatmanul/ 27 *A:* aşa? Să; B: aşa? măi? Să/ 28 *A:* cellalt; B: celalalt/ 29-30 *A:* nici măcar să pună; *B:* nici măcar atâta, ca să pună/ 34 A' vornic; *B:* hatman

144

1-2 *A:* pentru că n-a ştiut; *B:* pentru a nu fi ştiut/ 3 *A:* Da, da; *B:* Dară, dară/ 8 *A:* Boldur; *B:* Arbure/ 9 A; vornic; *B:* hatman/ 12 *A:* sînt; *B:* sunt/ 13 A: Vornicul; *B:* Hatmanul/ 16 *A:* Boldur; *B:* Arbure/ 17 *A:* sînt; B; sunt/ 19 A; Sînt; *B:* Suin/ 21 A; a pierdut; B. pierdu/ 22 A; cum să; B. cum dară să/ 24 A; vornicului; B; hatmanului/ 29 *A:* la mulţi; B; în mulţi/ 32 *A:* vornicul; B. hatmanul/ 35 *A:* vornicul; B. hatmanul/ 36 *A:* sînt; *B:* sunt/ 37 *A:* îndrepteze; B: îndrepte/ 38 *A:* neştiute - căci a se; *B:* neştiute, pe când a se/ 39 *A:* o nebunie; *B:* o mare nebunie

145

1 A vodă. Puţini oameni au; *B:* vodă şi puţini oameni pot avea/ 3 *A:* vornicul; *B:* hatmanul/ 7 *A:* să o numească; *B:* să-i zică/ 17 *A:* altmintrea; *B:* altminte/ 18 *A:* că; B. cum că/ 20 A; iar; B; iară/ 22 A; Vornicul; B; Hatmanul/ 24 *A:* Boldur; B; Arbure/ 28 *A:* Sînt; B: sum/ 29 A; grăbii a-l; B. grăbii dară de a-l/ 30 *A:* prilejul să-1; B; prilejul ca să-1/ 32 A; Vornicul; *B:* Hatmanul/ 35 *A:* nimeni; B; nimene/ 37 A; încă din cele; B; încă vergele cele

146

7 A- hotarele; ***B:*** otarele/ 12 A: şi-n; ***B:*** şi în/ 13 *A:* mănăstiri; ***B:*** monastiri/ '4 A: ţ;lra de; £• ţara curat dc/ 16-20 A: lista, ca în toate profesiunile de credinţă vechi şi nouă. Intrând încetişor, vornicul şi Luca auziră câte ceva din programa lui Rareş. Sînt; B; lista. Intrând încetişor în odaie, hatmanul şi Luca auziră ultima frază a lui Rareş. - Sum/ 21 *A:* Boldur; *B:* Arbure/ 24 A; vornicul; B; hatmanul/ 25 *A:* înainte; B; mai nainte/ 27 *A:* Vornice; B; Hatmane/ 32 A: Boldur; *B:* Arbure/ 33 A: finule? *B:* fiule? / 33 *A:* vornicul; B. hatmanul/ 37 A: iar; *B:* iară/ 38 A; bănui; B: prepune

147

1-3 A. slugi hătmăneşti, nasule vornice. Boldur aţintă; B. slugi d-ale tale, nasule hatmane. Arbure aţinti/ 4 *A:* măcar; B; chiar/ 7 *A:* vornicul; *B:* hatmanul/ 10 A: nu este şi n-a fost; *B:* nici că este, nici c-a fost/ 11-12 *A:* postelnic de când cu... Apoi; *B:* postelnic Apoi/ 12 *A:* o să; B; a să' 13 A; ştii!; *B:* ştii ce!/ 16 A; vornice; *B:* hatmane/ 16 A: aş putea găsi; *B:* eu pot să găsesc/ 17 *A:* băiete! Vezi; B; băiete ş-apoi să vezi/ 17 *A:* sînt: eu nu te-ntreb; B: sum eu: nici că te-ntreb/ 18 Â; vornicul; *B:* hatmanul/ 21 *A:* vornicul; *B:* hatmanul/ 25 *A:* iar; *B:* iară/ 25 *A:* un cal; *B:* un al doilea cal/ 26 A; să-1; *B:* să mi-1/ 27 *A:* bine, acuma; B; bine! - adause hatmanul după ce Iorgu ieşise - ei bine! acuma/ 30 A; dar; *B:* dară/ 31 *A:* Vornicul; B; Hatmanul/ 34 A; vornicul; *B:* hatmanul/ 36 A: lui Boldur; B; hatmanului/ 39 *A:* Vornicul; B; Arbure

148

7 A; roşu; *B:* roşu[115]. (115. Pentru descripţiunea acestui costum am consultat mai cu seamă vechea gravură spaniolă în posesiunea dlui V. Alexandrescu.)/ 22 A: să-1 ajungă Rareş; *B:* a ajunge şi Rareş/ 28-29 *A:* stolnice, nu, şi chiar dc tc-ar ierta, n-ar trebui să crezi, dar; *B:* stolnice, el nu te poate ierta, o pricepi bine, dară/ 39 A; noastră"; *B:* noastră"[116]. (116. Forma jurământului în documente.)

149

1 A; *Cap. VIII; B: Capul XIII/* 4 A; Mihu; *B:* Iancu/ 7 A; Tecuci; B. Tecucine/ 9 *A:* idolul; B; idol al/ 11 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 17 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 20-21 A; de pe persoana; *B:* de pe chiar persoana/ 24 *A:* ceva ca casierul districtual de astăzi; B; ceva ca sameşul districtual de mai deunăzi[117] (117. în fiecare judeţ era câte un vătaf ca ajutor al pârcălabului. Vezi vechea statistică a Moldovei în Wojcicki, *Biblioteka startozytna,* t. 6, p. 66)/ 26 *A:* dete; *B:*

dede/ 27 *A:* mai ales; *B:* mai cu seamă/' 28 *A:* păhărele; *B:* păhăruţe/ 29 *A: o* frumoasă; *B:* o prea frumoasă/ 30 *A:* a face; *B:* a face[118] (1 18. Despre moda unor asemenea păhăruţe vorbeşte Maciejowski, *Polska,* t. 1, p. 89.)/ 30 *A:* prin; *B:* printre/ 34 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 35 *A:* graţie poveţilor; *B:* mulţămită povăţuirilor

150

1 A; Mihu; *B:* Iancu/ 2 *A:* individului; *B:* individului[119] (119. Vezi în această privinţă un pasagiu foarte interesante în Heister, *Notizen ueber die Ziegeuner,* Koenigsberg, 1842, p. 39.)/ 3 A: îl ajuta mult; *B:* îi ajuta foarte mult/ 5 A: este; *B:* să fie/ 7 A; tânără; *B:* jună/ 15 A: după călugărie; *B:* după viaţa călugărească/ 17-18 *A:* numai nu; *B:* numai cât nu/ 19 *A:* prorocea trai; *B:* proorocea un trai/ 25 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 28 *A:* mâncările; *B:* mâncări/ 30 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 31 A: de cum; *B:* decât/ 32 *A:* unde-1; *B:* unde îl/ 35-36 A: de Suceava; *B:* de la Suceava/ 38 *A:* etc; B: etc[120]". (120. Tractate comerciali între Moldova şi Polonia despre care voi vorbi în scrierea mea *Comerciul român.)!* 39 *A:* armenesc; 8: armenesc[121] (121. *Hatiptbericht fuer das Herz. Bucovina aus 1862,* p. 92).

151

5 A: Mare? Ce anacronism! vor; *B:* Mare? vor/ 8 *A:* beau bere; *B:* beau până astăzi bere/ 12-13 A: a bea. A1; *B:* a bea. Prin urmare, berea poate fi sau slavă sau română; dară nemţească niciodată, de vreme ce substantivul B/ernu are nici o etimologie proprie. A1/ 14 A: la noi; *B:* la poporul nostru/ 15 *A:* dovedeşte că; *B:* dovedeşte, pare-mi-se, că/ 18-19 A: vinul era puţin cunoscut; *B:* vinul mai că nici era cunoscut/ 19 *A:* în secolii; *B:* din seculii/ 20 A: pe când berea; *B:* iară berea/ 22 A: Alexandru cel Bun; *B:* Alexandru Vodă cel Bun/ 24 A: neaoşi; *8:* neaoşi[122] (122. *Akty Zapadnoi Rossii;* t. 1, p. 32.)/ 27 *A: cerevisia; B:* cerev/s;;![123] (123. *Magyar Tortenelmi tar,* t. 3, p. 23. „La lingua loro e pocco diversa dalia nostra italiana... se alcuno dimanda se sano pariar in la lor lingua valacca dicono a questo modo sti Romincst, che voi dire sai tu Romano... *Quel paese e molto fertile d'ogni cosa eccetto di vino, dove in vece di esso usano la cervosa"...)/* 28-29 *A:* română! în întrul; *B:* română şi trăiască o dată cu ea toţi acei ce nu s-au depărtat, măcar în băutură, de la obiceiurile strămoşilor! în întrul/ 33 *A:* denaintea; *B:* înaintea/ 33-34 *A:* tropot|e] au mai mulţi cai; *B:* tropotea un tabun de cai/ 35 *A: armeneşti,* iar; *B:* armeneşti[124] (124. în Moldova erau cunoscute pe atunci carele *nemţeşti,* mai mici, şi carele *armeneşti,* mai mari. Vezi *Akty Zapadnoi Rossii,* t. 1, p. 31.) iară/ 37 *A:* lungi; *B:* lunge[125] (125. Aşa îi descrie vechiul poet polon Klonowicz. Vezi *Pamietnik naukowo-literacki,* 1856, sect. 1, t. 2, dispărţ. 6, p. 62, 71.)

152

3 *A:* să se ia; *B:* să ia/ 4 A: groşi; *B:* groşi[126] (126. Aşezământul comercial al lui Ştefan cel Mare din 1460, descoperit în Archiva municipale de la Leopole şi care va fi publicat în ziarul meu *Archiva istorică a României.* Despre moneta *grivna* şi *groşG,* am vorbit deja într-o altă notă.)/ 10 *A:* aci; *B:* acolo/ 12 *A:* de cumpărătură; *B:* de pe cumpărătură[127] (127. *Ibidem.)/* 16 *A:* Apoi; *B:* D-apoi/ 18 *A:* Una; *B:* Zi una/ 21 *A:* doi de vamă; *B:* doi vamă/ 27-28 *A:* zloţi, după valoarea de atunci, încalecă; *B:* zloţi[128] (128. Zlot - galben. Despre caii ungureşti în preţ de o sută zloţi vorbeşte aşezământul comericale al lui Ştefan cel Mare.), încalecă/ 31-32 *A:* goană. Câţiva; *B:* goană după furul. Câţiva/ 34-35 A: aşa că ştii zicătoarea: Armeanul plăteşte gloaba; *B:* aşa, căci armeanul plăteşte gloaba[129] (129. Vechi proverb moldovenesc, care probează dispreţul românilor pentru armeni.)/ 36-37 *A: olăcar,* adecă curier, zburând; *B:* olăcar călare, zburând

153

6 A: statului; *B:* statului[130] (130. Instituţiunea olăcarilor, o dată cu cuvântul o/ac, au luat-o românii de la turci. Despre brânele olăcarilor şi dreptul lor de a încăleca la nevoie cai străini, pentru a nu întârzia cu poruncele guvernului, vorbeşte celebrul Montaigne, *Essais...)!* 8 A: caii; *B:* tabunul/ 13 *A:* Zi; *B:* Ba zi/ 14 *A:* vameşului; *B:* vameşului[131] (131. Despre cărţuliile vameşilor vezi *Akty Zapadnoi Rossii,* t. 3, p. 32)/ 18 *A:* parte, o; *B:* parte şi o/ 23 *A:* sînt; *B:* sum/ 23 *A:* curierul; *B:* olăcariul/ 32-34 A: încalecă, profitând de prerogativa curierilor domneşti de a putea apuca la trebuinţă orice cal particular. - Ce; *B:* încalecă. - Ce/ 36 A; aceasta; *B:* asta/ 37 *A:* toţi cei prezinţi; *B:* toţi prezinţii

154

1 A: moldoveni; B: moldoveni (132. *Acta Tomiciana* cuprind un mare număr de documente despre nedreptățile făcute neguțătorilor armeni în Moldova.)/ 3 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 6 *A:* a dezvolta; *B:* de a dezvolta/ 7 *A: Cap. IX; B: Capul XIV/* 10 *A:* Vro; *B:* Verio/ 10 *A:* intrarea în; *B:* intrarea sa în/ 13 *A:* încercaseră; *B:* încercară/ 15 *A:* a fost; *B:* fu/ 17 *A:* Mihu; *B:* Iancu/ 21 *A:* nouă; *B:* şeapte/ 21 *A:* şi; *B:* sau/ 27 A: ţigăneşti. Luca; *B:* ţigăneşti. Aşadară Luca/ 33 A; astfel că o; *B:* încât o/ 33-34 A; îi ieşea; *B:* să-i iasă/ 34 A; gât; B: gât[133] (133. Descrierea ţepei e luată din Skalkowski, *Istoriia Novoi Sieczi,* ed. 2,t. 1,p. 219.)

155

1 A; care se; *B:* care apoi se/ 14 *A:* sînt; B; sunt/ 18 A; iar; *B:* iară/ 18 A: stâlpii, văpsiţi; B; stâlpii erau văpsiţi/ 20-21 *A:* vreodată o ţeapă; *B:* verioadă ţepe/ 22 *A:* erau; *B:* fură/ 23 *A:* ţigani; B. ţigani[134] (134. Despre călăii ţigani, *Letop.* t. 1, p. 231. Vezi, de asemenea, Isthuanfi, *Regni Hungarici historia,* Coloniae, 1685, p. 48, sub anul 1514: „Sequuti erant castra quam plurimi ex vagis illis, quos Ciganos vulgus appellat, vilissimum et abjectissimum hominum genus, in Transilvania ac utraque Valachia tortorum infamen operam exercere solitum")/ 24 *A:* oameni, câteodată şi cea tătărească; *B:* oameni ba câteodată şi acea tătărească[135] (135. Despre călăii tătari vezi *Letop.* t. 1, appendice, p. 73.)/ 28 *A:* pofta sau; *B:* pofta una din două sau/ 29-31 A; autoritatea oficială a gâdelui. în; *B;* autoritatea gâdelui de a grăbi moartea. în/ 35 *A;* mâinile; *B:* manile

156

13-14 A; D|omniilor] voastre; *B:* voastră/ 20 A; tâlharul. Iertare; B. tâlharul, strângând din umere pentru a manifesta astfel gustul de a-şi frânge manele cele legate dupe spate. Iertare!/ 22 *A:* Dar cine nu ştie; *B:* Dar apoi cine nu mai ştie/ 23-24 *A:* Tu? Coţofană! - încai; *B:* Tu? O coţofană?! Ce obrăznicie! încaltea/ 29 *A;* copilul; *B:* plodul de copil/ 37 *A:* Ei, nu-1 mai; *B:* Ei bine! ce nu-1 mai

157

6-7 *A:* a răspunde; *B:* de a răspunde/ 9 *A:* înţepaţi-1; *B:* înţepaţi-mi-1/ 13 *A:* beată şi doi; *B:* beată de braţ cu doi/ 19 A: se păstra; *B:* se păstrase/ 19 A: fanarioţilor şi în; *B:* fanarioţilor până şi în/ 21 A: că voieşte; *B:* că se învoieşte/ 23 A; orice; *B:* orişice/ 27 *A:* pe toată; B. pentru toată/ 31 A: o propunere altfel de tot; B: o propunere de tot/ 34 *A:* socotea în; *B:* socotea n^ci chiar în/ 35 A; unde-ţi; B: unde îţi

158

1 A; sînt; *B:* sum/ 3 *A:* anevoie; B. prea anevoie/ 15 A; a se închega; *B;* a se lega/ 18 *A:* înţeapă-1; *B:* înţeapă-mi-1/ 22 A; o să; B; or să/ 24 *A:* o mulţime; *B:* o ceată/ 27 A: care-1; B; care îl/ 27 A; şi-1; *B:* şi îl/ 30 A; jupâne postelnice; *B:* postelnice/ 38 A; plămâni; *B:* plumâni

159

4 *A: Cap. X; B: Capul XVI* 5 A; se poate deja prevedea ce; B; se descopere în sfârşit, ce/ 6-7 A; baie. în; B; baie. Obiceiul băilor, o dată cu însuşi cuvântul (balneum) ni l-au lăsat în moştenire romanii[136] (136. Inscripţiunile romane din Dacia, adunate de Grunter, Katancsich, Seivert etc. au conservat tradiţiunea mai multor *balnea.)* De la noi apoi îl împrumutară slavonii (bănia), carii, pesemne nici că se mai spălau până a nu învăţa de la străbunii noştri oarecari principie elementarie de curăţenie. îh/ 9-10 *A:* baie. Dar; *B:* baie[137] (137. Cronicarul polon Heidenstein, *Res Polonicae ab excessu Sigismundi Augusti,* Francof., 1672, p. 318, vorbind despre strămutarea capitalei din Suceava de către Alexandru Vodă Lăpuşneanul, descrie Iaşii aşa: „Templa tria circiter Graeci ritus, Armenorum unum, ex lapide omnia; catholicum ex materia unum; super omnia Balneum Asiatici operis ex lapide pro captu loci satis elegans". Această baie există în Iaşi până astăzi, din dosul mitropoliei.); poporul nostru ţinea totdauna foarte mult la esteriorele lucrurilor. Dară/ 10 *A:* de băi publice; *B:* de o baie publică/ 15 A; prezintând; *B:* şi prezenta/ 19 *A:* mai exact; B; mai degrabă/ 24 *A:* recăzând; *B:* şi recăzând/ 29 A; apoi; *B:* şi apoi/ 31 A: îmbrăca; *B:* îmbrăca[138] (138. Pentru această descripţiune am consultat scrierile dlui Mazois asupra băilor romane; a dlui Laborde despre băile mauresce din Spania; baia cea veche din Iaşi şi pasagele dlui Maciejowski asupra vechilor băi în

Polonia.)/ 32 A: a fost; *B:* fu/ 35 .4: Moldova; *B:* Moldova[139] (139. Despre învăţătura ovreilor maureşti vezi *Notice sur Abou-Iousouf-Hasdai Ibn-Schaprout,* par Luzzato, Paris, 1852. Despre emigrarea lor în Moldova, vezi Meir, *O pisanie Oczakovskai zewii,* Petersb., 1794, p. 58, nota.)/ 35-p. 160, r. 1 *A:* arhitect. între altele el este acela care prefăcuse; *B:* arhitect, şi anume între altele prefăcu

160

2 *A:* cea; *B:* acea/ 2-3 *A:* dreaptă o capelă; *B:* dreaptă... La acea dreaptă era o capelă/ 3 *A:* unde merse; *B:* la care merse/ 21-22 *A:* cele mai vii şi mai variate... Dar; 8. cele mai fantastice, exprese prin colorile cele mai vii şi cele mai variate...[140] (140. Observăm aci că cele mai frumoase două biserice din România sunt de arhitectură maurescă: catedrala de la Curtea de Argeş şi Trei Ierarhi din laşi.) Dară/ 26 A: roşie şi pe; *B:* roşie, pe/ 30 A: vestibulul; *B:* pridvorul/ 34 A: amvonului; B: amvonei

161

12 A: Totuşi; B: Ei bine/ 18 *A:* Şi totuşi; *B:* Ei bine/ 19 A: scăpă; *B:* să scape/ 20 A: miluieşte; *B:* să miluiască/ 22 A: Oare acestea; *B:* oare chiar numai acestea/ 32 A: taler, câte; *B:* taler sta câte/ 33 *A:* cu bere; B: de bere/ 34 A: de străbunii; B: ue către străbunii/ 34-35 A: Polonia. Pe o; B; Polonia[141] (141. Golembiewski, *Uomy i dwory,* p. 54.) într-o/ 36 A: pe o; B: într-o/ 36-37 A: unt, alături - pâne; B: unt, şi alături - pâne[142] (142. *Ibidi)/* 38 *A:* apoi; B. şi apoi/ 39 *A:* afară de; B: afară numai de

162

4 A; vornicul Boldur; *B:* hatmanul Arbure/ 6 A: pe un; B: un/ 6 A: pe când; B: când/ 6-7 mi se pare că m-a aşezat într-adins pentru ca; *B:* mi se pare mie că mă aşezai pentru ca/ 10 A: vornice; B: hatmane/ 1 1 A: hatmanul Arbure; B: vornicul Boldur/ 12 A: ovreică, ţie; B: ovreică, o blăstămată de ovreică, ţie/ 12-13 *A:* cu capul tăiat; B: descăpăţânat/ 14 A: hatmane; B: vornice/ 20 *A:* Arbure; B: Boldur/ 20 A: Geronimo; B: Vatini/ 26 A: zisese; B: zise/ 38 A: Dar; B: Dară

163

2 A: poate; eu; *B:* poate căci eu/ 7 A: de; fl: dă/ 9 A: aici; B: aici la paiat/ 10 .4: fie uupa voia; B: fie voia/ 14 A: suferi...; B: suferi femeie/ 15-19 A: încreţi. - Mai ciudată este firea ta, hatmane, observă râzând vornicul Boluur. Ţîie îţi plac muierile şi numai muierile.gniuj nesăţios ce eşti. în; *B:*încreţi. în/ 19 A: era turburată; B: era vederat turburată/ 21 A: palid; B: palid şi sări în picioare/ 28 A: copilul cel adus; *B:* copilul adus/ 32 *A:* părinte; B: părintele/ 32 A: ne-ai ţinut; B: ne-o ţinuşi/ 33-34 A: oamenilor. A doua zi, după o matură chibzuire între toţi amicii postelnicului Şarpe, copilul Mihu a fost trimis să crească în frica lui Dumnezeu ia Mănăstirea Neamţ; B: oamenilor.

Varianta A se încheie cu această frază. Varianta 6 continuă cu *epizodul il, Procopseala,* din care autorul n-a reuşit să publice decât capul 1, reprodus de noi, *supra,* p. 510-515.

(I.O.)

DOMNUL NAE

Portret satiric pubiicat în revista lui B.P. Hasdeu, „Satyrul", an. I, nr. 16, 5 iunie 1866, p. 3. Semnat cu pseudonimul „Wang-pon-Ki". E inclus de Mircea Eliade în sumarul voi. II al ediţiei *Scrieri literare, morale şi politice,* (1937), p. 114-115.

Prefigurare a personajului *Mitică* din schiţele lui I.L. Caragiale.

(I.O.)

EGOARHISTUL

Proză caracterologică-pamfletară, frecvent cultivată de B.P. Hasdeu, îndeosebi în publicistica politică şi în causticiie sale intervenţii polemice, *Egoarhistul* apare în „Satyrul" (an. I, nr. 16, 5 iunie 1866, p. 3-5, semnat

„Wang-Pon-ki"), în acelaşi număr şi pe aceeaşi pagină cu portretul şarjă *Domnul Nae.* A fost selectat de Mircea Eliade, pentru valoarea sa artistică, în cuprinsul ediţiei *Scrieri literare, morale şi politice,* tomul II, 1937, p. 115-116.

Caracterologia exemplifică deopotrivă tendinţa autorului - manifestată din plin în paginile revistei „Satyrul" - de a ilustra narativ diversele proverbe populare, utilizate ca poante finale.

(I.O.)

PAMFLETE, FOILETOANE, PAGINI UMORISTICE

JALNICA TRAGODIE A MORTE! C. C. PRIVILEGIU

Articol publicat în ziarul unionist ieşean „Zimbrul şi vulturul", an. IV, nr. 17,25 noiembrie 1858, p. 67-68. Pamfletul e creat ca o parafrază la cunoscuta operă în versuri a lui Alexandm Beldiman (1760-1826), *Tragodie sau mai bine a zice jalnica Moldovei întâmplare după răzvrătirea grecilor* (1821). Este un exemplu convingător despre măiestria lui B. P. H. în folosirea modelelor livreşti pentru a lua atitudine în cele mai arzătoare probleme ale actualităţii politice, satirizând poziţia diverselor grupuri de interese faţă de problema desfiinţării privilegiilor şi a rangurilor boiereşti, ca urmare a Convenţiei de la Paris din 7/19 august 1858.

(S.L)

NICOLAE MILESCU [VOIND A VIZITA, ÎNTRE ALTE, CONSILIUL ŞCOLARII

Pamflet hasdeian vizând ineficienta Consiliului Şcolar, organism nou înfiinţat la Iaşi. Publicat în „Foiţa de istorie şi literatură", nr. 2, aprilie 1860, p. 61-64. Nesemnat.

Textul propriu-zis, apărut sub titlul de rubrică *Cronica,* este precedat de următoarea precizare: „în memoarele petrecerei lui Nicolae Milescu la Peking ca ambasadori al ţarului Alexei Mihailovici pe lângă bogdahanul Kan-si, se află următoarea descriere: .si *non e vero, e ben trovato".* Paginile citate de B.P.H. nu se regăsesc nici în *Jurnalul de călătorie in China* nici în *Descrierea Chinei,* cele două opere de căpetenie ale Spătarului Milescu. Este evident că redactorul „Foiţei"... din Iaşi foloseşte cu măiestrie atmosfea memoriilor marelui învăţat moldovean (păstrate în numeroase copii în slavonă şi în greceşte) şi chiar numele unor personaje, precum iezuitul şi bogdahanul, pentru a satiriza realităţi culturale contemporane. Farsa, sub masca chinezeriilor, va deveni un procedeu des folosit în periodicul bucureştean „Aghiuţă" (1863-1864), apoi generalizat în „Satyrul" (1866), unde redactorul foii şi colaboratorii semnau cu pseudonime chinezeşti.

(S.I.)

LEVASSOR ŞI D. ROSETTI

Apare în acelaşi număr cu foiletonul *D. Rosetti e temut şi iubit* („Aghiuţă", an. I, nr. 1, 3 noiembrie 1863, p. 1-2) semnat cu pseudonimul „n...o...u...". Ambele foiletoane şi criticele ce vor urma au fost generate de atitudinea indecisă a lui C. A. Rosetti (directorul ziarului „Românul", oficiosul liberărilor radicali) — de expectativă, la început, faţă de guvernul Kogălniceanu şi de încercare de atragere a noului prim-ministru către platforma politică pe care o reprezenta, iar mai apoi, la scurtă vreme, de furibunda primire a tuturor acţiunilor guvernului. Articolele sunt, de asemenea, partizane opiniilor „Buciumului" în paginile căruia C. A. Rosetti fusese vestejit pentru schimbarea radicală de atitudine în privinţa prinţului Bibescu-Brâncoveanu după primirea, se pare, efectivă a unei poliţe de 1000 de galbeni („Buciumul", an. I, nr. 134, 22 oct. 1863, p. 533, nr. 137, noiembrie 1863, p. 545).

Aluziile repetate ale autorului, greu de înţeles peste timp, la Caimata au în vedere strada bucureşteană pe care se afla loja masonică din care făcea parte şi C. A. Rosetti.

La începutul anilor '60 ai secolului trecut, numele străzii se identificase cu cel al lojii. Clădirea a ars pe timpul domniei lui Alexandm Ioan Cuza.

Se pare că focul a fost pus intenţionat din ordinul domnitorului.

în foiletoanele următoare din „Aghiuţă", B. P. Hasdeu va ajunge să-1 numească ironic pe C. A. Rosetti: „d. Rosetti-Caimata" (vezi *Lumea aristo-cratică,* în „Aghiuţă", an. I, nr. 13,6 februarie 1864, p. 103).

(l.O.)

D. ROSETTI E TEMUT ŞI IUBIT

Articol satiric publicat în „Aghiuţă", an. 1, nr. 1, 2 noiembrie 1863, p. 2. Semnat cu pseudonimul „...n...o...u", după literele tinaie aie numelui lui Bogdaw Petriceicu Hasdeu.

(S.I.)

CEVA DESPRE VINERI

Articol de polemică politică apărut în „Aghiuţă", an. I, nr. 1, 3 noiembrie 1863, p. 5-6. Iscălit „...n...o...u".

B. P. H. critică virulent ziarul „Independinţa" şi pe redactorul său, Pantazi Ghica, pentru inconsecvenţă politică. Atacurile la adresa „Românului", „Conventiunea", „Nichipercea", „Reforma" sunt lipsite de obiect, pentru că poziţiile acestora sunt aceleaşi cu ale lui Pantazi Ghica, schimbarea fiind numai de formă.

(S.I.)

CRONICA ADUNĂRII NE-LEG1UITOARE

E publicat în „Aghiuţă", an. I, nr. 2, 10 noiembrie 1863, p. 9-10, sub sem-nătura „n...o...u...". Reflecţii satirice fugare în genul consideraţiilor de la

rubrica Toafe *vrutele pe* seama şedinţei parlamentare din 5 noiembrie, în cadrul căreia C A . Rosetti a ridicat, într-adevăr, aparent confuz, chestiunea constituirii Adunării Legiuitoare în sesiunea ordinară sau extraordinară: „Domnilor — rostea el, adresându-se în mod special primului-ministru, M. Kogălniceanu, — am să cer o explicare, şi chiar însuşi dlui preşedinte, fiind sigur că-mi va da-o sub formă de explicare, ca să fiu silit a face o interpelare care n-ar face decât să ne piarză timpul. Dlor, întreb dacă Adunarea este constituită sau nu. adică dacă suntem în sesiune extraordinară sau nu? Dacă suntem în sesiune extraordinară, atunci suntem constituiţi; dacă suntem în sesiune ordinarie, atunci Adunarea nu este constituită şi trebuie să-şi aleagă un birou. Conform Convenţiunii, după mine, suntem în sesiune extraodinarie; nu voiesc, încă o dată zic, a ridica cea mai mică dezbatere asupra acestei cestiuni, deşi eu o consider destul de serioasă. însă voi trece — considerând faptele cele mari ce Mesagiul Tronului a zis că avem a face, — peste dânsa. Sigur sunt de mai înainte că explicarea care ne va da *ministeriului* va fi atât de satisfăcătoare, încât să putem zice, fără părere de rău, că situaţiunea ne-a silit să mergem înainte" („Buciumul", an. I. nr. 142, 6 noiembrie 1863, p. 565).

(I.O.)

CONSILIUL SUPERIOR PORECLIT ÎN GLUMĂ
„DE INSTRUCŢIUNE PUBLICĂ"

E publicat în „Aghiuţă", an. I. nr. 2, 10 noiembrie 1863, p. 11-12 sub semnătura „Un greier din salonul Consiliului Superior". Şarjă demolatoare la adresa membrilor organismului suprem de decizie din Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, care nu numai că hotărăsc cu uşurinţă, în şedinţa din 11 mai 1863, destituirea autorului din postul de profesor titular de istorie şi statistică la Colegiul Naţional din laşi, dar propusese ministrului să defere cazul Justiţiei. „D. ministru al Cultelor — sc spunea în raportul înaintat — [este rugat] să tragă atenţiunea dlui ministru al Justiţiei ca pr,n procurorul său local să urmărească, conform legii, înaintea tribunalelor, asemenea scrieri scandaloase" (Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, dosar nr. 259, din 16mai 1863. Cf. „Manuscriptum", XV, nr. 1(54) 1984,p. 126).

(I.O.)

O CURIOZITATE BOTANICĂ

Apare în „Aghiuţă", an. I, nr. 3, 17 noiembrie 1863, p. 17-18, semnată cu pseudonimul „n...o...u". Admirator frenetic al lui Ioan Heliade-Rădulescu (a se vedea, între altele, *Cuvântuljj funebru rostit în numele presei române la înmormântarea lui I. Heliade-Rădulescu,* „Columna lui Traian", an. III, nr. 19, 8 mai 1872, p. 145 şi evocarea academică: *Centenarul Iui Heliade,* „Apărarea naţională" an. III, nr. 16 (600). 20 ianuarie 1902, p. 1), tânărul Hasdeu nu înţelege, totuşi, să facă nici un fel de concesii îngrădirii democraţiei. De aceea supune unei virulente satire broşura marelui Heliade, prin intermediul căreia se formula ideea votului universal limitat la ştiutorii de carte, opinie ce înlătura ca inexistentă marea majoritate a populaţiei autohtone formată din ţărani neşcoliţi.

(I.O.)

URMAREA NE-LEGIUIRILOR CAMEREI

Apare în „Aghiuţă", an. I, nr. 3, 17 noiembrie 1863, p. 19-20, sub semnătura „n...o...u..." Foiletonul constituie una din dovezile cele mai palpabile ale extraordinarei puteri de obiectivare a autorului şi de judecare nepărtinitoare a faptelor. Deşi Christian Tell îl nedreptăţise, cu numai şase luni în urmă, semnând, în calitate de minsitru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, raportul de îndepărtare a sa din învăţământ înaintat domnitorului, B. P. Hasdeu îi lua acum, cu înflăcărare, apărarea înfăţişându-1 ca pe o personalitate sacră, de dimensiuni giganteşti. Prin contrast, contemporanii — cu merite deosebite în crearea României moderne — erau doborâţi de pe piedestaluri şi ironizaţi necruţător pentru lipsa de idealuri înalt patriotice.

Surprindem aici, o primă coagulare a antitezei fundamentale ce stă la baza celebrei poeme eminesciene *Epigonii.*

(I.O.)

D. PANU ÎN BUCUREŞTI

Publicat în „Aghiuţă" (an. I, nr. 4, 24 noiembrie 1863, p. 28-29, sub semnătura „n...o...u") pamfletul înalţă până în pragul artei desăvârşite modalitatea de satirizare generală, atât a celor puşi direct la stâlpul infamiei, cât şi a celor invocaţi cu perfidie ca exemple luminoase — cazul lui Ioan Zalomit şi August Treboniu Laurian (viitorii săi colegi de Universitate).

Atacurile la adresa lui G. Panu constituie în subsidiar un pretext de prelungire în timp a înţepăturilor la adresa lui C. A. Rosetti, privit (aici şi în alte foiletoane) ca un element alogen.

Spre relativizarea lucrurilor, trebuie să menţionăm că, deşi C. A. Rosetti îi va provoca numeroase necazuri savantului (am cita, între altele, suprimarea revistei „Arhiva istorică"), B. P. Hasdeu va găsi, nu peste multă vreme, găzduire în paginile ziarului „Românul", iar mai târziu va aprecia în gradul cel mai înalt opiniile omului politic în coloanele publicaţiilor „Traian" şi „Columna lui Traian".

Ca şi în cazul lui V. A. Urechiă, B. P. Hasdeu a trecut de la persiflare şi atac violent la îngăduinţă şi laudă.

E vorba, în fond, de faţetele unei prietenii complexe, estompate temporar, dar durabilă peste ani.

(I.O.)

BULETINUL AMORULUI

Articol satiric apărat în „Aghiuţă", an. I, nr. 5, 1 noiembrie 1863, p. 53-54". Semnat „...n...o...u".

B. P. Hasdeu ironizează nu numai un anume stil al unor gazetari ai vremii, îndeosebi pe cei amatori de faptul divers. El atacă o personalitate a vremii, Aristide Pascal (1827-1900), reputat jurist, cu studii strălucite la Paris, viitor profesor de Drept civil la Universitatea din Bucureşti, deputat şi senator, redactor al unor importante publicaţii „Luptătorul" (Paris, 1860), şi „Ţara" (1867-1869). Acum însă conducea „Gazeta tribunalelor". Aghiuţă (alias B. P. Hasdeu) îi

T

găseşte nod în papură. Extrasele din ziarele americane sunt doar pretexte, autorul face şi desface cuvinte, cu aluzii licenţioase sau mustind de un umor gros.

(S.I.)

CERCULAREA DLUI D'A-VITA CĂTRE TOŢI MEDICII DIN ROMÂNIA

Proză umoristică publicată în „Aghiuţă", an. I, nr. 7, 15 decembrie 1863, p. 51-52. Semnat „...n...o...u".

Personajul vizat este doctorul Carol Davila.

(S.I.)

MODELURI DE FELICITĂRI CU ANUL NOU

Variaţii umoristice pe aceeaşi temă apărute în „Aghiuţă", an.l. nr. 9. 1 ianuarie 1864, p. 65-66. Semnat „...n...o...u".

(S.I.)

POLITICĂ ÎN VERSURI

Potpuriul de versuri, chemate să-1 ironizeze dintr-o perspectivă neaşteptată pe personajul principal al pamfletelor lui B.P. Hasdeu din anii 1863-1864, C A . Rosetti, apare în „Aghiuţă", an. II, nr. 11,6 ianuarie 1864, p. 85-86, nesemnat. Citatele adecvate, extrase din diverşii poeţi, îndreptate, în principal împotriva directorului ziarului „Românul", lovesc, implicit şi în alţi adversari ai autorului. în cazul de faţă se creează un ilariant paralelism C A . Rosetti — M. Kogălniceanu/ Satan-Baba Cloanţa, cu multiple efecte satirice asupra întregului pamflet.

(I.O.)

LIMBA ROMÂNĂ

Apare în „Satyrul", an. I, nr. 4, 27 februarie 1866, p. 2-3, sub semnătura „Puang-Hon-ki". Sub pretextul privirii din afara fenomenului a specificului spiritualităţii naţionale, scriitorul iniţiază, cu foiletonul de faţă, seria spumoaselor consideraţii privitoare la identitatea noastră. Comparaţia imprevizibilă alternează cu calamburul şi înţepătura nevinovată, satira acidă cu reflecţia profundă, iar metafora şi portretul cu prezentarea realităţii ca un nesfârşit prilej de uimire (datorită martorului străin care o descoperă). Sunt pagini de mare fantezie ce-şi păstrează nealterată prospeţimea.

(I.O.)

PROVERBURILE ROMÂNE EXPLICATE PENTRU ÎNŢELEGEREA CHINEZILOR

E publicat în „Satyrul" an. I, nr. 6, 12 martie 1866, p. 1-2, la rubrica „Situaţiunea", sub semnătura: „Puang-Hon-ki". Procedeu original de vestejire a relelor politicii contemporane sau de a răspunde la marile întrebări ale zilei prin invocarea unor proverbe populare adecvate. începerea fiecărei reflecţii cu acelaşi cuvânt şi structurarea în genere a consideraţiilor după un tipar identic dă întregului o notă de mare gravitate şi tonalitate de curgere poematică.

(I.O.)

O NOUA RELIGIUNE

E publicat în „Satyrul", an. I, nr. 7, 20 martie 1866, p. 3, semnat cu pseudonimul „Puang-Hon-ki".

Construcţie spumos-fantezistă, clădită pe jocul de cuvinte: *buddism/budgetarism,* satirizând corupţia, ploconeala în faţa celor avuţi, nedreptăţirea mulţimii sărace, dorinţa de a profita de pe urma banului public etc.

(I.O.)

CARACTERULUI POPORULUI ROMÂN DIN PUNCTUL DE VEDERE CHINEZESC

E publicat în „Satyrul", an. I, nr. 8, 24 martie 1866, p. 1-2 sub semnătura „Puang-Hon-ki". Dincolo de critica duplicităţii şi labilităţi caracterului românilor, întrevedem în reflecţiile lui B.P. Hasdeu o primă încercare de definire a specificităţii noastre etnice în funcţie de plasarea geografică la intersecţia contrariilor. Fără a cunoaşte punctul de vedere al savantului, L. Blaga va da suport unei opinii similare în eseurile: *Getica* („Saeculum", I, nr. 4, iulie-august 1943, p. 3-24); şi *încă o dată „Getica",* („Saeculum", II, nr. 2, martie-aprilie 1944, p. 71-73).

(I.O.)

MORILE

Apare în „Satyrul",an. I,nr. 10, lOaprilie 1866, p. 3, semnat „Wong-Pan-ki".

Persiflare a abuzului puterii şi a nedreptăţii părtinitoare săvârşită de guvern în chestiuni publice.

Lupta împotriva bunului plac al celor desemnaţi de Naţiune spre a-i fi arbitri constituie una dintre temele fundamentale ale publicisticii lui B.P. Hasdeu. începută într-o tonalitate uşor umorescă în paginile gazetelor „Aghiuţă" şi „Satyrul", ea va cunoaşte răbufniri vitriolant demascatoare în ziarele de viziuni „Traian" si „Columna lui Traian".

(I.O.)

REVISTA POLITICĂ

E publicată în „Satyrul", an. I, nr. 11, 17 aprilie 1866, p. 1-2, sub semnătura „Wong-Pan-ki". Modalitatea citării perfide — utilizată de autor în cuprinsul pamfletului — anticipează unul din procedeele cele mai utilizate ale artei caragialiene.

(I.O.)

CORESPONDENŢA PARTICULARĂ A „SATYRULUI"

E publicat în „Satyrul", an. I, nr. 12, 23 aprilie 1866, p. 3, sub semnătura „Wang-Pon-ki". Articolul de dezvăluire critică privind anomalia aplicării legii de către guvern în cazul morilor de pe Dâmboviţa se intitulează chiar *Morile* („Satyrul", I, nr. 10, 10 aprilie 1866, p. 3), vezi în voi. de faţă, p. 224.

(I.O.)

PROVERBURILE ROMÂNE: I FATA MAMEI

Apare în „Satyrul", an. I, nr. 15, 22 mai 1866, p. 3, sub semnătura „Puang-Hon-ki". Numerotat cu cifra romană I, articolul sugerează a fi primul dintr-o serie pe care autorul n-a mai continuat-o din cauza întreruperii apariţiei publicaţiei. El se circumscrie însă ca modalitate artistică structurii utilizate în *Proverbele române explicate pentru înţelegerea chinezilor.*

(I.O.)

PANORAMA IMPRESIUNILOR

E publicat în „Satym!", an. I, nr. 15,22 mai 1866, p. 3, semnat „Wong-Pan-ki".

Trecere în revistă a opiniilor exprimate sau neexprimate, dar în tonul convingerilor reale ale adversarilor autorului. Crearea unui tot armonios din fragmente mozaical dispuse. Pe alocuri — joc gratuit de dragul sugestiilor lingvistice oferite de numele celui avizat (ex.: *Tacit... tacuissein).*

(I.O.)

JUSTIFICARE

Apare în „Satyrul", an. I, nr. 16. 5 iunie 1866. p. 1-2, semnat cu pseudonimul „Wong-Pon-ki".

Exemplu de istorie fantezistă, utilizată în scopuri umoristice.

(I.O.)

CALEIDOSCOP SATIRIC

PRELECTIUNI FILOSOFICE POPULARE, RELATIVE LA FAMILIE ŞI EDUCAŢIUNE

Articol apărut, la rubrica „Tutti frutri", cu semnătura „B.P. H.-Q", în „Lumina", nr. 10, 1863, p. 69-71.

Persiflare subţire a lui Titu Maiorescu şi a conferinţelor sale de la Iaşi. Prelegerile ce aveau loc în localul Băncii Naţionale au premers reuniunile viitoarei societăţi „Junimea" din Iaşi.

(S.I.)

TUTTI FRUTT1

Comentarii umoristice, numerotate de noi cu cifre arabe.

1. Poartă titlul *Bibliografia.* Semnat „B.P.H.-Q". Apărut în „Lumina", nr. 10,1863, p. 71. La numărul anual al revistei, notiţa este intitulată: *Cartea Galli-Mathiae.*

2. Replică dată periodicului „Nichipercea", apărută în „Lumina", nr. 10, 1863, p. 72.

(S.I.)

TOATE VRUTELE

B.P. Hasdeu iniţiază, în revista sa din Bucureşti, „Aghiuţă", o rubrică cu articole şi notiţe tip „varietăţi". Am numerotat toate aceste texte satirice cu

cifre arabe, pentru a simplifica trimiterile bibliografice. Pentru fiecare gmp de articole am redactat scurte note critice cu informaţii minime pentru înţelegerea textelor. Am pus, între paranteze rotunde, numărul articolului comentat.

1-16, în „Aghiuţă", an. I, nr. 1, 3 noiembrie 1863, p. 6-7. Semnat „...n...o...u.".

— Jean A. Vaillant (1804-1886), ziarist, scriitor, profesor şi director al Colegiului „Sf. Sava". Implicat în evenimentele de la 1840, a fost expulzat din ţară. A sprijinit, în Franţa, cauza Unirii Principatelor, îndeosebi prin lucrările sale privind limba şi istoria românilor *(România,* 3 voi.). A revenit în ţară, colaborând, printre altele, şi la ziarul „Românul" ceea ce explică notiţa răutăcioasă la adresa sa din aprtea lui B.P.H., acum, în 1863, adversar al lui C A . Rosetti. Din 1862, bătrânul profesor ţinea cursuri gratuite de istoria antichităţii în sala vechiului Ateneu (1).

— „Nichipercea" (1859-1879), importantă revistă satirică românească, interzisă în mai multe rânduri pentru virulenţa pamfletelor publicate. Principalul redactor era N. T. Orăşanu (3).

— Articolele din „Românul", semnate cu pseudonimul *Radon,* aparţineau criticului Radu Ionescu (7).

— B.P.H. opune periodicul „Românul", al lui C. A. Rosetti, ziarului condus de Cezar Boliac, „Buciumul" (1862-1864), la care el însuşi colabora (14).

— „Convenţiunea", ziar politic, comercial, literar, bisăptămânal bucureştean (1863-1864). Conducătorul *de facto* al periodicului era C A . Rosetti, căruia i se va alătura, în curând, însuşi B.P.H. (16).

17-32, nr. 2, 10 noiembrie 1863, p. 14-15. Semnat: „...n...o...u".

— Domnul *F.* este Nicolae Filimon, care a fost şi primul cronicar muzical român, pe care B.P.H. îl invocă în notiţa critică la adresa lui Pantazi Ghica, redactor al „Independinţei" (1860-1864), ziar politic, comercial şi literar (17).

-Paolo Papaniccola era impresar al Operei Italiene la Bucureşti (20).

— *Berlicoco* era o poreclă a lui C A . Rosetti, larg folosită în presa timpului (21).

— *Chiriţa în provincie,* comedie de V. Alecsandri (26).

— Ulysse de Marsillac era redactorul-şef al buletinului politic, ştiinţific, literar şi comercial „La Voix de la Roumanie" (1861-1866). El va publica, în 1873, un *Guide du voyageur a Bucarest* (29).

33-36, nr. 3, 17 noiembrie 1863, p. 23. Semnat: „...n...o...u".

37-49, nr. 5, 1 decembrie 1863, p. 38-39. Semnat: „...n...o...u".

— Liberărilor li se spunea, în epocă, „roşi" (41).

— „Reforma", ziar ce apărea la Bucureşti, bisăptămânal, în prima serie, între 1859-1863. Periodicul avea ca deviză cuvintele: „Dreptate, naţionalitate, adevăr" (43).

— „Românul" este ziarul lui C A . Rosetti, „politic, comercial şi literar" ce apărea, la Bucureşti, neîntrerupt din august 1857 (44).

— într-adevăr, între 1862-1864. jurnalul lui Pantazi Ghica apare în mod neregulat, cu titlul „Independinţa română" (46).

50-66, nr. 8, 22 decembrie 1863, p. 61-63. Semnat: „...n...o...u".

— I.G. Valentineanu (1834-1898) era proprietarul şi directorul ziarului de nuanţă liberală, „Reforma" (50).

— Vasile Boerescu (1830-1883), jurist şi om politic român, membru al Partidului Conservator (51).

— Polonezul Fialkovsky era proprietarul cofetăriei şi cafenelei cu acelaşi nume, de pe strada Câmpineanu, colţ cu Calea Victoriei (54).

— Wilhelm Tell, erou popular elveţian (sec. XIV); Christian Tell (1807-1884), general şi om politic român. Participant la Revoluţia de la 1848. Ministru în timpul domniei lui A. I. Cuza. El a contrasemnat decretul de înlăturare din învăţământ a lui B.P. Hsdeu (56).

— Costache Caragiali (1815-1877), dramaturg şi actor, unchiul lui Ion Luca Caragiale (58).

— - Ion D. Strat (1836-1879), economist. Ca membru în Consiliu Superior de învăţământ, S. jucase un rol activ în demiterea lui B.P. Hasdeu, în iunie 1863, din învăţământul secundar ieşean. Aluzia ironică a autorului *Duducăi Mamuca* vizează statura mică a profesorului de economie politică de la laşi (59).

— Alexandru Papiu-Ilarian (1828-1878), jurist şi om politic român (63).

— Aluzie la Grigore M. Sturdza (1821-1901), deputat, poreclit *Beizadea Viţel* (65).

67-82, nr. 9, 1 ianuarie 1864, p. 70-71. Semnat: „...n...o...u".

— „Amicul familiei", revistă literară ce apărea în Bucureşti, între 1863-1868. Director: Constanţa Dunca-Şchiau (67).

— Dimitrie Ghica (1816-1897), om politic, zis şi Beizadea Mitică (69).

— Gheorghe C. Costa-Foru (1821-1876), jurist şi om politic român. Primul rector al Universităţii din Bucureşti (78).

— Gheorghe Panu (1848-1910), scriitor şi om politic român. Liberal radical de factura lui C A . Rosetti. Memorialist al „Junimii" (80).

— „Gazeta Transilvaniei", important periodic fondat de G. Bariţiu, în 1838, la Braşov (81):

83-84, an. II, nr. 1 1, 16 ianuarie 1864, p. 84.

— Frederich Bossel, un tapiţer sas, a deschis, în 1849, o sală de bal şi de teatru. Această sală, situată în apropierea Teatrului cel Mare, era, în epocă, a doua sală de teatru din Bucureşti (84).

85-88, an. II, nr. 12,26 ianuarie 1864, p. 95.

89-91, an. II, nr. 13, 6 februarie 1864,p. 99.

— *cu za > Cuza,* joc de cuvinte care aminteşte încă o dată orientarea *pro cuzistă* a periodicului hasdeian (91).

92-94, an. II, nr. 15, 20 februarie 1864, p. 114.

95-104, an. II, nr. 16, 27 februarie 1864, p. 122-124.

— Referinţă la activitatea de cronicar muzical a lui Nicolae Filimon (104).

105-108, an. II, nr. 17, 5 martie 1864, p. 136.

— Ion Oteteleşanu, (2-1876), proprietar şi mecena, alături de soţia sa Elena, al vieţii artistice bucureştene: „Salonul Oteteleşanu te consacra. Spre a fi cineva în lumea de sus trebuia să treci prin acest salon şi pe sub autoritatea acestui matronagiu" (Constantin Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată,* voi. I (1871-1877). Ediţie îngrijită de Aristiţa şi Tiberiu Avramescu, Bucureşti, Editura Eminescu, p. 85) (107).

109-111, an. II, nr. 18, 12 martie 1864, p. 138-1^9.

— Alexandru V. Beldiman (1834-1898), ziarist şi om politic.

Sprijinitor devotat al prinţului Alexandru Ioan Cuza. Fondatorul, în 1888, la Bucureşti, al cotidianului „Adevărul" (111).

112, an. II, nr. 19, 19 martie 1864, p. 150.

113, an. II, nr. 20, 26 martie 1864, p. 156. Semnat: „H-u".

114, an. II, nr. 21, 2 aprilie 1864, p. 164.

115-119, an. II, nr. 22, 9 aprilie 1864, p. 171, 173 (semnat: „H-fi"), 175.

120-130, an. II, nr. 23, 28 aprilie, p. 177-178.

131-132, an. II, nr. 24, 3 mai 1864,p. 181,182.

133-134, an. II, nr. 25, 7 mai 1864, p. 186.

135-136, an. II, nr. 27, 17 mai 1864, p. 194.

(S.L)

APENDICE

Apare în „Satyrul", an. I, nr. 1,6 februarie 1866, p. 2, semnat cu pseudonimul „Puang-Hon-ki". înţepătură din seria „Toate vrutelor", la adresa comediei lui Pantazi Ghica, *ladeş.*

Replica autorului e întregită de caricaturile de la p. 4: *Năbădăi dramatice „ladeş", film ilustrativ în VIII episoade.*

(I.O.)

ÎNTREBĂRI ŞI RĂSPUNSURI

Sunt publicate în „Satyrul", an. I, nr. 2, p. 3, semnate „Puang-Hon-ki". Continuare a împunsăturilor satirice din *Apendice* la adresa pastişei lui Pantazi Ghica după Le.s *gageurs.* completate cu reflecţii asupra altor cazuri similare.

(I.O.)

CUGETĂRI CHINEZE

Sunt publicate în paginile revistei „Satyrul", an. I, nr. 4,27 februarie 1866, p. 3, sub semnătura „Puang-Hon-ki". Reflecţii pure asupra sensului vieţii — „pietre" ale filosofiei proprii hasdeene. Prin unele dintre ele, L. Blaga e anticipat direct.

(I.O.)

MYTHOLOGIA

Apare în „Satyrul", an. I, nr. 5, 6 martie 1866, p. 3, semnat „Puang-Hon-ki". Şarjă la adresa primului număr al „foii politice, literare şi ştiinţifice" „Dezbaterile", apărută la 24 februarie 1866, sub conducerea celor cinci personalităţi numite: N. Blaramberg, I. A. Cantacuzino, P. P. Carp, Pantazi Ghica şi Al. Lahovary, cu care autorul îşi încrucişase sau îşi va încrucişa mai des de aici încolo sabia.

(I.O.)

ALEGĂTORII MUNICIPALI

Apare în „Satyrul", an. I, nr. 7, 20 martie 1866. p. 2-5, sub semnătura „Puang-Hon-ki".

(I.O.)

DUPLICITATEA ECOULUI

Apare în „Satyrul", an. I, nr. 8, 24 martie 1866, p. 3, sub semnătura „Puang-Hon-ki".

Sugestivă exprimare a opiniei personale prin intermediul ecoului imaginar. Cu valenţe evident diferite, procedeul se regăseşte şi în creaţia lirică a autorului.

(I.O.)

BIBLIOGRAFIA

Se publică în „Satyrul", an. I, nr. 8, 24 martie 1866, p. 3, sub semnătura „Puang-Hon-ki". Note umoristice din categoria „Toate vrutelor" în care autorul face risipă de mult spirit. Să se observe diferenţa de tratare a personajelor. în timp ce prietenii sau figurile admirate sunt privite cu anume îngăduinţă, rămânând nevestejite, adversarii politici sunt şifonaţi fără drept de apel.

(I.O.)

CRONICA

Apare în „Satyrul", an. I, nr. 12, 23 aprilie 1866, p. 3, semnată: „Wang-Pon-ki". Motivul lumii ca teatru sugerat la sfârşitul cronicii i-a prilejuit scriitorului un amuzant colaj de secvenţe surprinse vieţii. în ce priveşte garda naţională va reveni cu spumoase consideraţii în *Revista politică* din nr. 13 al revistei (1 mai 1866, p. 1-2).

(I.O.)

PROZĂ ISTORIOGRAFICĂ

DESȚĂRAREA LUI PETRU VODĂ RAREȘ (1538-1541)

Scriere oarecum de hotar în activitatea lui B.P. Hasdeu, marcând o evidentă maturizare a expresiei, o purificare a limbii și o abordare autoritară a subiectului, cu tendința de tratare a lui explicit artistică, *Desțărarea lui Petru Vodă Rareș* apare în paginile revistei „Din Moldova" („Lumina"), tomul I, 1862, nr. 1, p. 13-16; nr. 2, p. 29-32; nr. 3, p. 46-48; nr. 4, p. 61-64; nr. 5, p. 79-80; nr. 10, p. 63-66; tomul II, nr. 11, p. 85-88.

Spre a ațâța interesul cititorului și spre a justifica publicarea pe fragmente așa de scurte și la intervale neregulate a textului, autorul insera, la un moment dat, în coloanele revistei, sub titlul *Răspuns* — o explicitare, rămasă până astăzi singura sursă informativă privitoare la dimensiunile și profilul lucrării: „Aici mulți din cititorii noștri ne întreabă de ce nu publicăm în șir și prin fragmente mai întinse scrierea noastră despre desțărarea lui Petru Rareș. Drept răspuns înfățișăm trei cauze: 1) Opul întreg, pe care îl avem de mult gata, e ca doi torni în 4, și, prin urmare, de am voi să împlem cu el columnele foii, apoi caracterul ei ar deveni neapărat monoton, ceea ce se depărtează de la scopul nostru. 2) Fiecare ziar literar are câte o scriere *de longue haleine,* care, putând a fi tăiată dupre plac, la un period cutare sau la un altul, slujește redacțiunei ca o armată de rezervă, în lipsa altor articole sau atunci când ele întrec marginile foii, fără a putea fi întrerupte. 3) Scrierea mea despre Petru Rareș se împarte în §-fe Iparagrafe, cu valoare de capitole], din cari fie unul prezintă în felul său un întreg istoric; precum, de pildă, din cele până acum publicate, § 1 arată spaima Europei la vestea războiului turc și-o teorie a zvoanelor politice; §2 ieșirea lui Suleiman din Țarigrad și ordinara pompă a expediciunilor sultanului; § 3 circumstanțele tractatului de la Urbea-Mare etc. Fiecare § e ca și un articol aparte."

Din nefericire, însă, și această amplă lucrare — probabil simplu proiect la data când autorul dădea „răspunsul" de mai sus — a rămas neterminată. în nr. 11 al revistei „Din Moldova" (Lumină") se publică ultimul episod cu precizarea neonorată niciodată: „va urma". Manuscrisul lucrării nu s-a păstrat.

Desțărarea lui Petru Vodă Rareș prefigurează, după cum ușor se poate constata, structura narativă utilizată în paginile monografiei /oa;i *Vodă cel Cumplit.* In orice caz, circumscrierea larg-europeană a „momentului istoric" ca preambul al evenimentelor românești propriu-zise, ce fac obiectul evocării, cheamă imediat în minte tiparul cunoscut.

Fragmentele publicate în „Din Moldova" (Lumina") au rămas mai bine de. o sută de ani accesibile doar specialiștilor. Ele au fost pentru prima dată scoase la lumină, cu unele amputări, într-o ediție de masă, de Aurelian Sacedoțeanu, în voi. I din B.P. Hasdeu, *Scrieri istorice,* ediție îngrijită, prefață și bibliografie de..., Colecția „Lyceum"', București, Editura Albatros, 1973, p. 117-149.

S-au retipărit de N.N. Romanenko și Lazăr Ciobanii în voi. II al ediției B.P. Hasdeu, *Scrieri alese.* Chișinău, Editura Literatura Artistică, 1988, p. 197-219.

Am reprodus textul după revista „Din Moldova" (Lumina").

(I.O.)

DOMNIȚA ELENA

Apare în paginile periodicului „Traian" an. I, nr. 75, 30 octombrie 1870, p. 301-302; nr. 78,6 noiembrie, p. 313-314; nr. 79, 8 noiembrie, p. 317-318; nr. 80, 11 noiembrie, p. 321-322; nr. 81, 15 noiembrie, p. 325-326. cu titlul *Domnița Elena.* E republicată în „Foaia Societății Românismul", an. II, nr. 2-5, mai-august 1871, p. 155-173, de unde se reproduce.

în ambele periodice, evocarea istorică *Domnița Elena* este pusă sub titlul generic *Femeile române,* ce sugerează, ca și titlul de serie *Oamenii mari ai României* înscris pe frontispiciul monografiei *Ioan Vodă cel Cumplit,* intenția autorului de a chema din umbra trecutului și alte figuri memorabile (între altele, poate, pe cele citate la începutul narațiunii: doamna Elena, soția lui Petru Rareș, doamna Chiajna, doamna Elisabeta Movilă, doamna Elena a Im Matei Vodă, doamna Roxana, a lui Vasile Vodă).

Câteva pagini de viu patetism din *Domința Elena* consună cu evocarea „gingașei" fiice a lui Ștefan cel Mare din *Ursita* (partea 1', cap. I).

Ca o curiozitate istorico-literară, menționăm făptui că povestirea a constituit punctul de pornire al tragediei *Domnița Oleana.* de Vasile Cosmovici, scrisă în preajma istoricului (1898) și jucată la Teatrul Național din București în premieră, la 5 anuarie 1900.

(IO.)

MEMORIALISTICĂ

CUGETĂRI TESTAMENTARE

Fragmentar au apărut în revista „Literatură şi artă română", an. XIII, nr. (4-61, aprilie-iunie 1909, p. 101-102, însoţite de următoarea notă nesemnată: „Publicăm aceste cugetări, remarcabile prin puterea lor de simţire şi prin energia ideilor. Ele sunt inedite şi poartă data 1 septembrie 1889 — adică un an după moartea fiicei lui Hasdeu." Alte fragmente au fost publicate de noi în paginile „Jurnalului literar", an. I, nr. 24, 18 iunie 1990, p. 1

Manuscrisul olograf, semnat „B. P. Hasdeu", al părţii finale a *cugetărilor testamentare se păstrează* la Direcţia Generală a Arhivelor Statului, ms. 1508, f. 186-190, de unde îl transcriem.

Prima parte a textului, datată 24 august 1889, s-a reprodus după „Literatură şi artă română". Tipărirea *Cugetărilor testamentare* în paginile revistei nu era întâmplătoare. Ea se înscria — după cum rezultă dintr-o notă redacţională inserată în numărul precedent al publicaţiei, — într-o tentativă de valorificare mai largă a moştenirii învăţatului: „Vom publica treptat — se spunea în nota ce însoţea textul inedit al poemei *Muzica sângelui* — mai multe din operele inedite ale marelui Hasdeu, pe care opere dl. [uliu Dragomirescu, legatarul universal al ilustrului răposat, ne-a promis că ni le va pune la dispoziţie" (XIII, nr. 1, 2,3, ianuarie-martie 1909, p. 1). Consideraţia pe care N. Pătraşcu, directorul revistei şi câţiva din colaboratorii principali: N. I. Apostolescu, dr. CI. Istrati ş.a. i-o purtau savantului, părea să garanteze succesul acţiunii. Dar, după publicarea poemei *Muzica sângelui* şi a *Cugetărilor testamentare,* seria ineditelor hasdeene se întrerupea inexplicabil.

(I.O.)

„UN COPIL, O BUCURIE"

Fragment inedit de jurnal? sau notaţie nudă a esenţei unei poezii? reflectând întreg zbuciumul scriitorului provocat de iminentul sfârşit al Iuliei. Suprasensibilizat de dorinţa supravieţuirii cu orice preţ a copilei, savantul citeşte în tot ce-1 înconjoară doar semne benefice, iar sufletul său îmbătat o clipă de speranţă, se înalţă — excelsior — către supremul bine — Dumnezeu. Vis, din păcate, prea repede spulberat...

Se păstrează în ms. 1508, f. 256 de la Direcţia Generală a Arhivelor Statului.

(I.O.)

„CÂND PRIVESC O FEMEIE FRUMOASĂ..."

Cugetare fragmentară pe tema - îndrăgită de autor — a femeii ca încoronare a creaţiei divine. Datează, după toate probabilităţile, din ultima perioadă a vieţii scriitorului. Se păstrează în ms. 1508, f 252, de la Direcţia Generală a Arhivelor Statului.

(I.O.)

TRADUCERI

VLAD DRACU Vv.

Traducere, din limba polonă, apărută în „Foiţa de istorie şi literatură", nr. 2, aprilie 1860, p. 42-45. Nesemnată.

în fruntea prozei, imediat după titlu, autorul dă următoarea explicaţie, între paranteze drepte: „Povestirea unui contimpurean ienicer, de neam leah, şi părtaş în împrejurările". Iar în completare, la sfârşit, o „nota-bene": „Originalul, în limba leşească veche, s-a publicat la Varşovia, în 1828, sub titlul *Pamietniki Ianczara Polska, przeJ rokiem 1500 napisane".*

La Iaşi, în Biblioteca Universităţii, se păstrează o însemnare, în ms. 190, făcută de însuşi custodele ei, B. P. Hasdeu,în 1859: *„Povestea lui Dracul Vv.,* slavoneşte, manuscris din suita a 15-a, cuprinzător de mai multe detaliuri foarte curioase. Se află în mai multe exemplare în bibliotecile ruseşti — între alte în a Universităţii din Moscova" *(ApuJ* Lucian Predescu, *Informaţii necunoscute...,* în „Glasul bisericii", nr. 1970, p. 326, extras la B.A.R. II 608372). însemnarea dovedeşte interesul tânărului savant pentru viaţa şi faptele straniului domnitor român, dar şi răspândirea „poveştilor" despre Dracul Voievod.

(S.I.)

PETRU VERON, „CROITORUL"

„Istorioara" tragică apare în „Aghiuţă", an. I, nr. 8, 22 decembrie 1863, p. 59-60. Traducerea lui B.P. Hasdeu a fost făcută după „Almanach pour rire". La Biblioteca Academiei Române nu am găsit decât al 56-lea an de apariţie, pe 1905 (P I 4136), astfel încât nu am văzut forma originală, în limba franceză.

Autorul, Pierre Veron (1831-1900), era colaborator şi apoi redactor-şef al periodicului parizian, „Charivari", unde scria zilnic câte o cronică satirică. Casa lui din Strada Rivoli din Paris a fost mult timp locul de întâlnire a multor literaţi, artişti şi oameni politici. Rodul acestor întâlniri este volumul *Visages sans masques,* Paris, E. Dentu, Editeur, 1879 (B.A.R. 1. 509238).

(S.I.)

ALMANAHIADA

Glume uşoare, traduse din almanahuri franţuzeşti, apărute în „Aghiuţă", an. I, nr. 8, 22 decembrie 1863, p. 63.

Menţionarea după fiecare text a surselor („Almanach de la litterature et des beaux-arts", „Almanach lunatique pour 1864", „Almanach du Charivari pour 1864") sugerează ceva despre izvoarele de inspiraţie hasdeiene pentru revista „Aghiuţă".

(S.I.)

IULIA HASDEU, „DOMNIŞOARA URSUZĂ"

Scris, după toate probabilităţile de Iulia Hasdeu, în primii ani de şedere la Paris, deşi datat „2 martie 1881", micul roman, intitulat în original: *Mademoiselle Maussade,* se păstrează în manuscris la Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, ms. nr. 1457, f. 95-153 şi în mapa I., ms. nr. 11, a Arhivei Bogdan Petriceicu Hasdeu de la aceeaşi bibliotecă.

Traducerea lui B.P. Hasdeu a fost publicată în paralel cu versiunea franceză în paginile revistei „Amicul copiilor" (I, nr. 5, 1 iunie 1891, p. 99-105; nr. 6, 15 iunie 1891, p. 121-124; nr. 7, 1 iulie 1891, p. 146-149; nr. 10, 15 august 1891, p. 209-213; nr. 11-12, 15 septembrie 1891, p. 225-233; nr. 14, noiembrie 1891, p. 313-322; II, nr. 1, aprilie 1892, p. 23-27; 3-4, iunie-iulie 1892, p. 81-84; nr. 10, ianuarie 1893, p. 329-332; III, nr. 1, aprilie 1893, p. 1-8) cu precizarea: „roman inedit pentru copii, scris la 1881, de Iulia Hasdeu, tradus din franţuzeşte de B.P. Hasdeu".

în volum a apărut, în ediție bilingvă, în 1970, la Editura Ion Creangă din București (104 p. + 1 portret),cu titlul *Mademoiselle Maussade — Domnişoara ursuză* şi specificarea: „Roman inedit pentru copii, scris la 1881. Tradus din franțuzeşte de Bogdan Petriceicu Hasdeu" (Ediție îngrijită în redacție de Delia Damirescu, cu un cuvânt înainte: *lulia Hasdeu şi eroii ei,* de Crina Decuseară Boc.şan). A fost inclus de Crina Decuseară Bocşan în ediția lulia Hasdeu, *Scrieri alese,* ediție îngrijită şi prefață de.... Bucureşti, Editura Minerva, 1988, p. 167-250.

Ultima dată, „romanul" a fost retipărit doar în transpunerea românească a lui B.P. Hasdeu, în voi. lulia Hasdeu, *Prințesa fluture,* cu o „notă biografică" de Vasile Badiu şi ilustrații color de Ion Morarii, Chişinău, Editura „Literatura Artistică", 1990, p. 9-68.

(I.O.)

ADDENDA

ЗАПИСКИ ЮНКЕРА
(ÎNSEMNĂRILE UNUI IUNCHERI

La Biblioteca Academiei Române din Bucureşti se păstrează filele manuscrise ale acestei importante opere, în Arhiva B.P. Hasdeu, mapa V, mss. 14 şi 16.

Paginile de jurnal, redactate în limba nisă, au fost publicate, în traducere românească, de E. Dvoicenco, în volumul *începuturile literare ale lui B.P. Hasdeu,* Bucureşti, Fundația pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1936: VI. *Jurnalul intim al lui B.P.* Wa«feu(1852-1856),p. 191-230; VII. *Fragmente autobiografice. Sfântul Gheorghe purtătorul de biruințe în Moldo-Vlahia* (şi *în Rusia, după credințele slavilor). Fragment de jurnal,* p. 233-241. *Introducere la Nicolae Milescu,* p. 243-268. Ion Şeuleanu reia traducerea Eufrosinei Dvoicenco, renunțând la fragmentul *Sfântul Gheorghe,* în ediția B.P. Hsdeu, *Duduca Mamuca.* Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 29-96. N.N. Romanenko tipăreşte, după filele originale de la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, numai jurnalul propriu-zis (fără „fragmente autobiografice"), în limba rusă, în volumul *Izbrannoe,* Literatura artistică. Chişinău, 1978: *Zapiski iunkera,* p. 315-337.

Sub titlul *Un duel senzațional,* V. Cosmovici publica *Amintiri din tinerețea lui B.P. Hasdeu povestite de el însuşi (1852-1857),* în *Sămăntorul,* an. VI, nr. 48, 25 noiembrie 1907, p. 984-989. Prietenul şi asociatul la şedințele de spiritism din ultimii ani ai savantului specifică, într-o notă, că e vorba de un„fragment dintr-un volum de amintiri ce va apărea în curând".

Reproducem acest text deoarece el pare a fi traducerea unor pagini desprinse din jurnalul propriu-zis:

„... Călătorit-am noi încă două zile, străbătând satele Perewer.srow/o, *Gorowsensk, Zatischye Ohovnaja* şi altele, care mai de care mai pustii şi mai sărăcăcioase, până ce-am ajuns la *Limanul Bing,* apoi suind țărmul lacului, abia a treia zi seara am intrat în *Nicolaev,* reşedința regimentului nostru; noi făceam parte din rezerva corpului al Xl-lea, celelalte corpuri fiind în luptă cu englezii, piemontezii, francezii şi turcii.

Intrarea ne-a fost triumfală, în curând tot oraşul ştia de păţaniile ovreiului din *Ljubosewska* şi se mirau toţi ofiţerii, cum — pipernicitul slab şi subţire ca o furcă a fost în stare să-i păcălească?

Din această cauză eram subiectul de discuţiune în toate saloanele, şi... bineînţeles, luat în râs de camarazii mei. în adevăr cea mai mare parte dintre ofiţerii regimentului erau înalţi, voinici, chipeşi... însă... pe cât de arâtoşi la trup, pe atât de proşti la minte. între toţi, numai unul ar fi făcut cinste oricărui corp ofiţeresc din Occident, şi acela nu era muscal, ci un *finlandez,* baronul *Mayendorf,* căpitan de cavalerie, instructor de frunte şi maestru în duel. Se spunea că era unul din cei dintâi ochitori din întregul imperiu. Pc lângă acestea, foarte cetit, foarte cult şi de-o bunătate apostolică. Se zicea de dânsul că era atât de ghibaci la tragere în ţintă, încât din fundul unei cameie prin uşa întredeschisă, ochind cu pistolul în păretele celeilalte cameri, unde era fixat în zid cartonul unei cărţi de joc — de-o pildă asul de cupă — cu întâiul glonte nimerea drept în centrul asului, iar cu al doilea acoperea exact pe cel dintâi. Astfel de trăgaci era baronul Mayendorf, prin urmare nimeni nu îndrăznea să-i sufle în borş.

Mayendorf a fost unicul om cu care m-am putut împrieteni şi cum cl şi eu aveam aceleaşi vederi, aceleaşi cunoştinţe, cum în special eu mă adâncisem în studiul istoriei primitive a Finlandei, a mitologiei sale, a poeziei *epice* cu cele treizeci şi două de cânturi sau *rime* (din *Knlewuhi).* mai cu seamă din această cauză eram nedespărţit de baronul meu. Fire melancolică, visătoare, câteodată îl apuca dorul de ţara lui, de eternele zăpezi, de povestea legendară a bătrânului zeu *Wăinămdinen,* acel zeu, care ştia că în ziua când o femeie, anume Măria, va avea un copil de sex bărbătesc, născut iar nu făcut, — legenda păgână va lua sfârşit. Când cădea pe gânduri, numai ce vedeam pe amicul meu venind la mine, mă lua la o parte şi mă ruga să-i mai recitez cântul cel din tirmă — ş-atunci reîncepeam povestirea, cum *Wăinămdinen. văzând începutul Christianismului, îşi croi un leagăn de aramă, aşezându-l într-o luntre cu fundul de fer, şi pe această luntre a pornit să se urce în văzduhurile albastre, până-n regiunile de jos ale cerului; acolo se opri din mers terminându-şi călătoria. Astfel cu bătrânul zeu Wăinămdinen au dispărut pentru totdeauna din Walhala zeităţile păgâne, punând capăt mitologiei finlandeze.* După ce-i terminam cântul, îmi cerea altul, mereu fermecat de frumuseţea *rimelor d\n Kalewala.*

în zadar însă mi-a fost prietenia baronului; pornirea batjocoritoare a celorlalţi ofiţeri împotriva mea era aceeaşi, iar când, într-o zi, Mayendorf a declarat corpului ofiţeresc că m-a luat supt protecţia lui — protecţie pe care nu i-am cerut-o, atât a fost de-ajuns pentru a mi se da lovitura de moarte; camarazii mei s-au pus să râză şi mai cu poftă povestind cum un oarecare cneaz moldovan Alexandru Ghizdeu, părintele meu, m-a trimis la doică şi că îndată ce voi ajunge mai răsărit, ş-am să umblu *copăcel, popa* are să-mi cumpere o prăjină, pe care voi încăleca-o, iar profesor de călărie va fi însuşi instructorul regimentului (bineînţeles, fără a-i spune nici numele, nici regimentul).

Pc de o parte dispreţul ofiţerilor, protecţia prietenului meu pe de altă mă umiieau peste măsură, trebuia cu orice preţ să mă scutur şi de una şi de alta, trebuia a mă face a fi temut prin bărbăţia şi virtutea mea, iar nicidecum prin protecţia finlandezului. însă mijlocul dc-a ajunge era greu... greu de tot. într-o bună dimineaţă, m-am hotărât să mă bat în duel cu însuşi protectorul meu, — ştiu, faptă nedemnă, — însă ce să fac?... cum să mă impun? dacă nu printr-un act de... vitejie şi desperare.

într-o scară, eram la operă. Dindărătul meu se afla tocmai baronul. în mijlocul reprezentaţiei, când toată lumea urmărea cu pasiune acţiunea, simţ o mână uşoară că-mi apasă umărul drept găurindu-mi subsuoară mondirul, apoi o şoaptă la ureche: «îţi e mâneca descusută». într-o clipă mi-a fulgerat prin minte ideea că această observaţie ar fi un bun motiv pentru a,l provoca la duel.

Că era posibil să fiu omorât, puţin îmi păsa, n-aveam nimic de pierdut; dacă-mi era sorocit de soartă a muri în duel, destinul nu-l puteam ocoli, prin urmare se vede că-mi sosise veleatul şi, ca atare, murind ucis în duel, în regiment rămânea despre mine amintirea unui *erou,* daca nu a unui *nebun.* întâmplător... dacă scap, eram egalul lui Mayendorf, iar dacă s-ar brodi ca să-l rănesc, sau să cadă el victima glontelui meu, îi luam locul, ş-atunci puteam să mă impun tuturor celor care şi băteau joc de mine.

Deci, cum am simţit degetul şi auzit cuvintele rostite, făcându-mi toate socotelile, mă-ntorc şi cu puternic grai, ca să fiu auzit de toţi, i-am strigat: *«Durale» — «Măgar»* La auzul acestui cuvânt un murmur de înfiorare străbătu întreaga sală, actorii au amuţit pe scenă, iar privirile se aţintiră toate asupra-mi, voci înduioşate şopteau: «sărmanul'.... e perdut».

Mayendorf se îngălbeni ca ceara, şi fără a scoate o vorbă, muşcându-şi buzele pân'la sânge, mă privi lung, cu milă, având ochii plini de lăcrămi. Tăcut şi fără a scoate un suspin, baronul îmi surâse dureros. Bietul om ţinea atât de mult la mine! N-ar fi voit pentru nimic în lume să sfarme sfânta prietenie dintre noi, căci astfel o numea el *sfântă,* şi dacă nu voia să mă aibă ca duşman, apoi, cu atât mai puţin nu ţinea sâ-şi încarce conştiinţa, trimeţându-mă, fără doar şi poate, în Walhala finlandeză, ca să-i ţin de urât bătrânului zeu *Wăinămdinen.*

Am ieşit de la operă, iar a doua zi, văzând că n-am primit din partea lui Mayendorf nici o veste, mi-am ales doi martori, ofiţeri, pe cari i-am trimes baronului, cu însărcinarea să-l întrebe ce are de gând? căci eu, Hasdeu, ofiţer în garda imperială, consider ca o insultă adusă mie, ori ca o insultă ce s-ar aduce unuia din camarazii regimentului din care fac parte, şi de aceea trimet martori numitului baron, care n-a făcut nici un caz de epitetul *durak* ce i s-ar fi aruncat în 'aţă. ieri sara, în sala Operei imperiale.

îndrăzneala mea era revoltătoare; fireşte, că la această nouă nebunie, Mayendorf trebuia să se supuie şi era silit să primească a fi asasinul meu. Văzând că eu caut moartea cu lumânarea, iar el nu mai poate găsi alt mijloc să-mi apere cinstea, flegmatic şi liniştit răspunse martorilor mei:

— în adevăr, am auzit rostindu-se de către Hasdeu cuvântul *«durak»* — însă... nu l-am iuat în samă, socotind că acesta este adevăratul nume de nobleţă al Hasdeilor şi ca atare nu aveam de ce să mă supăr, pentru completarea titlului de pe cartea sa de vizită. Aflând însă, prin dv., cum că acest epitet mi s-ar fi adresat mie, vă rog comunicaţi-i domnului care v-a trimes, cum că mâini, pe la această oră, sufletul său va fi părăsit demult pământul, îndrumat spre veşnicie; a căutat tot ce i-a stat prin putinţă să mă umilească; Dumnezeu să-1 aibă în a sa pază!

Ce să-ţi spun!... duelul a avut loc, şi... spre uimirea tuturor, eu am scăpat, iar Meyendorf a fost rănit la umărul stâng.

— Şi... cum s-a întâmplat o minune ca asta? întreb eu.

— Iată cum. Eram hotărât să sfârşesc o dată cu mine. A trăi în condiţiuni de umilire, îmi era peste putinţă!... A fi ucis, eram scăpat de toate suferinţele, deci mergeam la moarte ca la nuntă, ştiind denainte că baronul mă va lovi drept •*n* inimă.

Dacă eu eram atât de nepăsător, nu era Mayendorf în schimb; pe el îl mustra conştiinţa şi se tot gândea şi era nedumerit cum de mă arunc în ghearele morţii!! pricepea el că una din cauze putea să fie umilinţa sau batjocura ce o sufeream în regiment, fiind luat la vale de camarazi, însă aceasta nu putea să mă împingă la deznădăjduire!... Ş-apoi, de ce l-am ales tocmai pe el a mă bate în duel? când ştiam că are să mă curețe ca pe-un pui de găină. Muncit în suflet de inferioritatea ce există între el şi mine, baronul n-a dormit toată noaptea. Cu toate acestea, trebuia să mă împuşte: l-am insultat de două ori, se zvonise până la Petcrsburg!... duelul nu se putea înlătura. Şi nu se putea pentru demnitatea lui de ofiţer, dacă nu pentru umilinţa persoanei sale, peste care poate ar fi trecut cu multă uşurinţă.

Se vede că această luptă lăuntrică, acest zbucium sufletesc faţă de conştiinţă şi datorie, 1-a zdruncinat peste măsură; şi pe când el se frământa, măsurând în temeiul nopţii cu paşi mari în lung apartamentul său, cutremurându-se la ideea că mâine are să-şi ucidă prietenul, eu, Hasdeu, dormeam dus, cu pumnii încleştaţi, pregătit pentru somnul cel de-a pururi...

Dimineaţa, când au sosit martorii, îngânduraţi de soarta mea, căutând cuvinte de mângâiere... de încurajare pentru a mă îmbărbăta, — care le-a fost mirarea, găsindti-mă sforăind?... Uimiţi se întrebau: o fi părere sau realitate?.•

— Scoală-te, e ora înaintată, îmi rosti unul din martori, clătinându-mă. Mai avem trei sferturi de ceas, ce faci?...

— Ce fac?... priveşte... dorm. Şi râzând cu hohot, văzându-le feţele descompuse, le spui: mi se păre că am să fiu nevoit să vă încurajez eu pe voi?

Nu vă temeţi, câteva minute şi sunt al vostru — am scris o singură scrisoare părintelui meu, căruia trebuie să-i dau întâlnire pe ceea lume. Scrisoarea deschisă ramând pe masă şi, în caz că va fi nevoie, veţi expedia-o. în vreme ce mă îmbrăcam, camarazii, urmărindu-mi toate mişcările, se întrebau: era aceasta o fanfaronadă de *Don Quijote?* sau eram atât de stăpân pe mine, încât puteam să-mi înfrân şi cele mai subtile emoţiuni?... nepăsarea mea a rămas o taină nepătrunsă atât pentru ei, dar chiar şi pentru mine, când gândeam că peste puţin timp poate voi fi... pe ceea lume!...

Am ajuns. Mayendorf era palid!... prăpădit!... eu, — vioi şi glumeţ. S-au încărcat pistoalele, ni s-a măsurat dinstanţa: zece paşi, măsurătoare lugubră!... ne-am aşezat în ordine de bătaie, şi, cum Mayendorf era insultatul, trebuia să ochească întâi. Drept salut, l-am poftit râzând să tragă, însă îl cred destul de cavaler şi-1 rugai să mă nimerească drept la inimă, apoi cu o ironie drăcească şi dispreţ de viaţă mi-am pironit privirea în lumina ochilor săi. O bubuitură zguduitoare şi un şuier cald mi-a vâjâit pe la ureche; am simţit trecând fierbinţeala plumbului. Mayendorf, văzând că nu cad, a rămas ca o stâncă de piatră mărmurit!... La a doua comandă, ridic pistoletul, întorc capul şi fără a ochi, apăs trăgaciul la comanda trei, o altă detunătură şi, în aceeaşi clipă, un strigăt de durere; glontele străbătuse umărul stâng, perforase «deltoidul», fără a atinge articulaţia. Aruncai cât colo pistolul fumegând şi cu ochii muiaţi în lacrimi întind mâna adversarului meu, care cu dragoste mi-o strânge, rostindu-mi:

— Eşti un brav şi sunt mândru de prietenia ta.

De-atunci mi-a ieşit faima că, dacă Mayendorf este cel mai vestit duelist, apoi Hasdeu c cu mult mai ghibaci, căci pe când baronul Mayendorf ocheşte dar nu nimereşte, Hasdeu nu ocheşte, dar nimereşte. Astfel am băgat frica în toţi ofiţerii, iar pe lângă renumele meu de isteţ moldovan s-a mai adaos şi pe cel de *viteaz.*

Mai târziu, când eu însumi l-am întrebat pe Mayendorf cum s-a făcut de nu m-a nimerit?...

— De?... răspunse el... nu ştiu! atâta numai că mi-a rămas tipărit în minte! *ironia ta;* când eu ocheam, cu tot dinadinsul tu râdeai de mine, şi acest dispreţ de moarte m-a zăpăcit; iar când cu ţelul pistolului ajunsesem în dreptul inimei ş-am voit să apăs pe trăgaci, deodată am văzut deasupra capului un strălucitor cerc de lumină care m-a orbit; de-acolo înainte ce s-a mai petrecut?... nu mai ştiu nimic!..."

Jurnalul apare relativ târziu în exegeza hasdeiană. Când se destăinuie lui Iosif Vulcan, pentru un portret în *Panteonul român,* B.P. Hasdeu aminteşte de alte manuscrise în limba rusă *(Mitologia dacilor şi Domniţa Voichiţa),* dar nu

pomeneşte nimic despre jurnal. Nici chiar când îşi deapănă amintiri de tinereţe în faţa lui V. Cosmovici, savantul nu face nici o aluzie la însemnările sale jurnaliere. în 1913, Iuliu Dragomirescu, care moştenise arhiva scriitorului, întocmeşte o listă de lucrări din perioada studiilor, dar lipseşte orice informaţie despre jurnal.

Filele pe care E. Dvoicenco le publică în 1936, în volumul *începuturile literare ale lui B.P. Hasdeu,* sunt fragmentare sau destinate altor lucrări. Cercetătoarea combină variantele, „adăogând uneia ce îi lipsea celeilalte"[1].

Presupunem că însemnările jurnaliere au fost uitate sau pierdute de autor, deşi, în *Fragmente autobiografice,* el însuşi vehicula, ca idee, „editarea «notelor iunchernlui de husari»"[2]. Sau, pur şi simplu, ele nu erau considerate ca atare. Aceasta ar explica de ce nu se regăsesc în legatul testamentar de la Câmpina. Filele vor intra mai târziu la Biblioteca Academiei Române.

Odată publicate, paginile încep să atragă atenţia criticilor. Mircea Eliade va semnala, în 1937, legătura, în plan artistic, dintre jurnal şi *Duduca Mamuca:* „Este aceeaşi tehnică romantică a «naturalului», a «jurnalului» pe care Hasdeu o folosea, fiindu-i organică, şi mai înainte de compunerea nuvelei"[3]. Scriitorul citează un fragment din jurnal, comentând în continuare: „Divagaţie, aşadar: dar o divagaţie care te ţine aproape de concret, purtându-te o dată cu gândul viu, păstrându-te în «natural». O confesiune directă, plină de «fapte». Dar este în această confesiune foarte multă experienţă romantică." Peste ani, Eufrosina Dvoicenco venea parcă să confirme judecata critică a editorului, concretizând: „Asemănarea canavalei subiectului *Micuţei* cu «Domnişoara Meri» este evidentă"[4]. Se invoca astfel un model romantic (Lermontov) care sigur i-a marcat începuturile scriitorului român.

G. Călinescu consideră că jurnalul „e scris cu o intenţie vădit literară şi într-un spirit byronian-lcrmontovian. Eroul pozează dezordinrea şi nepăsarea, scepticismul, blazarea, simţul de deşertăciune, preocuparea numai de problemele cosmice, melancolia şi sentimentalitatea excesivă. Plânge «ca o femeie» pe scrisorile tatălui său. E neliniştit, nestatornic, un Childe Harold iubit de femei ca orice om fatal. El le răsplăteşte cu infidelităţi cinice, cu o inconstanţă sarcastică. Byron este însă interpretat ruseşte, orgia romantică devine scandal cazon."[5]

[1] E. Dvoicenco, op. *cit.,* p. 243.

[2] *Ibidem.p.* 263.

[3] Mircea Eliade, *Introducere* (3. *Hasdeu, scriitor romantic)* în voi. Bogdan Petriceicu-Hasdeu, *Scrieri Menire, monile şi politice,* tomul 1. Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1937, p. LIV.

[4] E. Dvoicenco-Markova, *B.P. Hasdeu şi Lermontov,* în *Limba şi literatura moldovenească,* an. VIII, nr. 3, 1965 (extras), p. 58-59.

[5] G. Călinescu, op. *cit., p* V22.

Folsind cu abilitate lecţia lui G. Călinescu, criticul ieşean Mihai Drăgan scria într-un studiu din 1972: „Tânărul Hasdeu îşi verifică vocaţia literară şi în proză, crezând chiar în posibilitatea de a se face mai repede cunsocut. Fascinat de romanul lui Lermontov *Un erou al timpului nostru,* dar poate şi de alţi «scriitori de profesie militară» (este posibil să fi cunoscut proza de început a lui Lev Tolstoi), Bogdan Petriceicu Hasdeu pregăteşte pentru tipar *însemnările unui iuncher.* Fragmentele păstrate nu au, ca *jurnal* interior, numai o valoare documentară şi psihologică, pe care am pus-o în lumină mai înainte, ci sc remarcă şi prin calităţi pur literare, unele de-a dreptul surprinzătoare" El concretizează „capacitatea de observaţie în schiţarea portretelor morale, fiziologia critică, ironia glacială şi reflecţia morală amară"[6].

In prefaţa unui volum de „restituiri" din 1973, Ion Şeuleanu, publicând jurnalul hasdeian în varianta stabilită de E. Dvoicenco, insistă asupra „valorii documentare" a însemnărilor iunchernlui, „reuşind să lumineze aspecte inedite ale experienţelor încercate de scriitor în prima tinereţe, în jurul cărora a plutit multă vreme o anumită ambiguitate"[7].

Fugitiv, sc ocupă de jurnal şi Mircea Zaciu, în importantul său studiu din 1975: *„Nordicul" Hasdeu.* El e preocupat îndeosebi de „sursele literare": „înrudirea cu tonul maliţios, cinic, «demonic» din jurnalul de tinereţe al lui Tolstoi ţinut în aceeaşi epocă, e surprinzătoare". Criticul clujean menţionează referinţele lui Hasdeu la Hegel, Saiure-Beuve, A. de Vigny *(Servitude et grandeur militaircs),* la slavofili, Chamisso *(Peter Schlemihls wundersame Geschichte),* E.M. Arndt, Th. Tiutcev, Byron, Gogol. El conchide: „Zvăpăiata viaţă studenţească (aceasta mai mult cu un aer germanic), lumea cazonă, viaţa de bivuac, amestecul de pitoresc, trivial, epicureu, dezabuzare, îl fixează într-un climat de epocă lermontoviană"[8].

Se poate observa cum s-a trecut de la abordarea paginilor jurnaliere ca sursă de date biografice pfină la analiza lor ca literatură. Ultimul critic important care se lansează în aprecieri de acest gen este Nicolae Manolescu în *Istoria critică a literaturii române.* El evidenţiază „tendinţa mistificatoare a scriitorului": „Citim în fond nişte pagini de memorialistică, dar care au turnura limpede a ficţiunilor romaneşti"[9]. Nicolae Manolescu scrutează arta portretistică a autorului, datoare „decupajului stilistic al romanului realist". Criticul polemizează în subtext cu alţi confraţi în ceea ce priveşte apropierile

[6] Mihai Drăgan, *op. cit.,* p. 74.

[7] Ion Şeuleanu, *Prelată* la volumul *B.P. Hasdeu, Duduca Mamuca.* Ediţie îngrijită prefaţa, note şi glosar de..., Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 9.

* Mircea Zaciu, *Viaticum,* Bucureşti, Editura Cartea românească 1983 p 109

,oon " ^"nolescu, ™ * *literaturii române,* I, Bucureşti, Editura Minerva iyyu, p.295.

ce s-au făcut în „fiziologiile primilor noştri romantici"; „La Hasdeu, detaliul fizic şi de comportare poate fi, ca la realiştii ruşi, relevant în el însuşi, nu doar indicial, iar portretul este individualizat, surprins adesea în evoluţie, şi mai mereu oglindit în impresiile proprii ale naratorului"[1].

(S.L)

[1] *Ibidem.*

CUPRINS

PROZĂ LITERARĂ

ROMANE, NUVELE, POVESTIRI

PAMFLETE, FOILETOANE, PAGINI UMORISTICE

CALEIDOSCOP SATIRIC

PROZĂ ISTORIOGRAFICĂ

MEMORIALISTICĂ

TRADUCERI

ADDENDA

P<
O
C;
M
R<
O
Pi
P
Ji

I

LECTOR: DACIANA VLĂDOIU
TEHNOREDACTOR: GEORGETA CÂRSTEA

^= ≡ **Tehnoredactare computerizată:**
S= 5= **UNIVERS ENCICLOPEDIC**
^ ^*JS£* **MARIANA MÂRZEA**